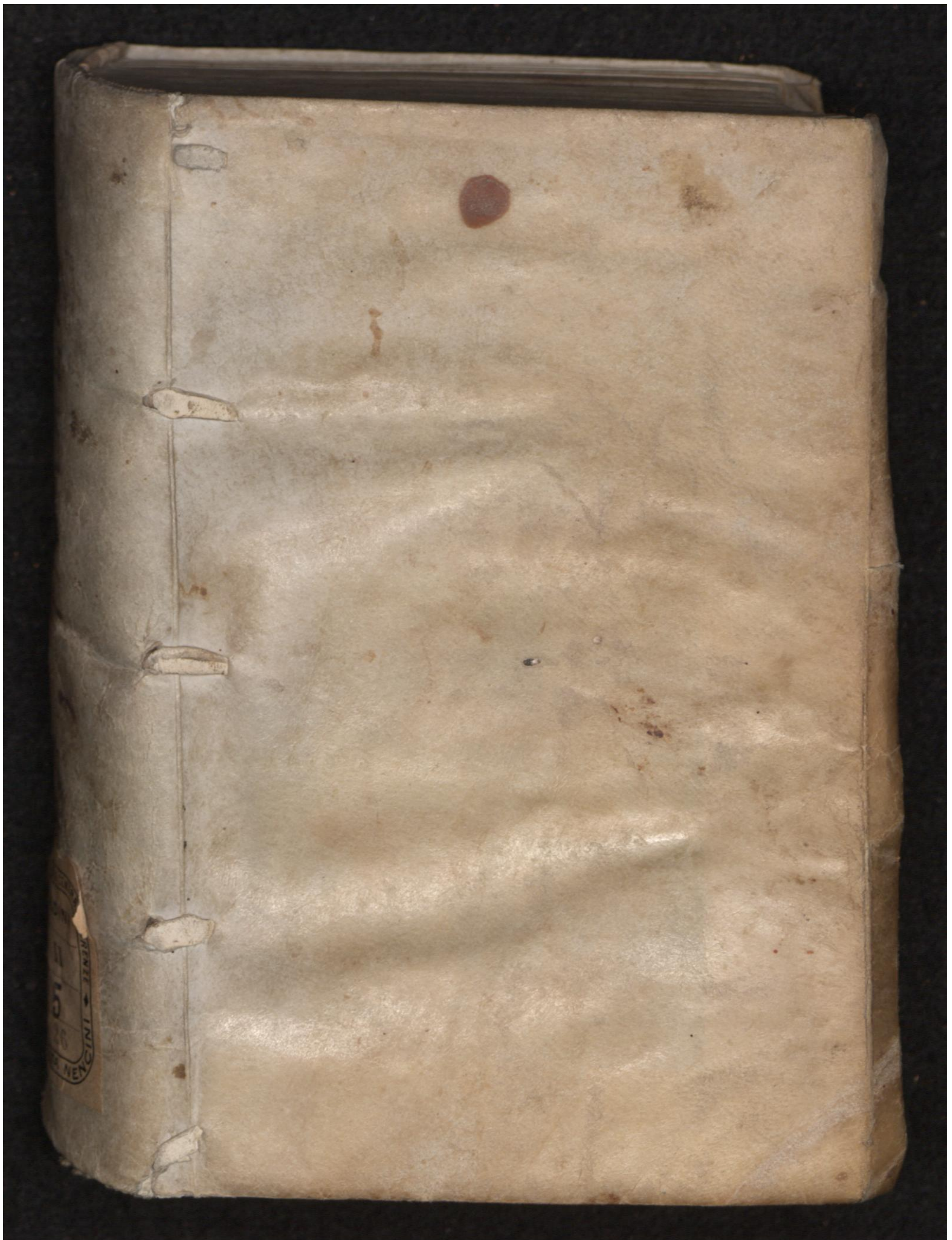
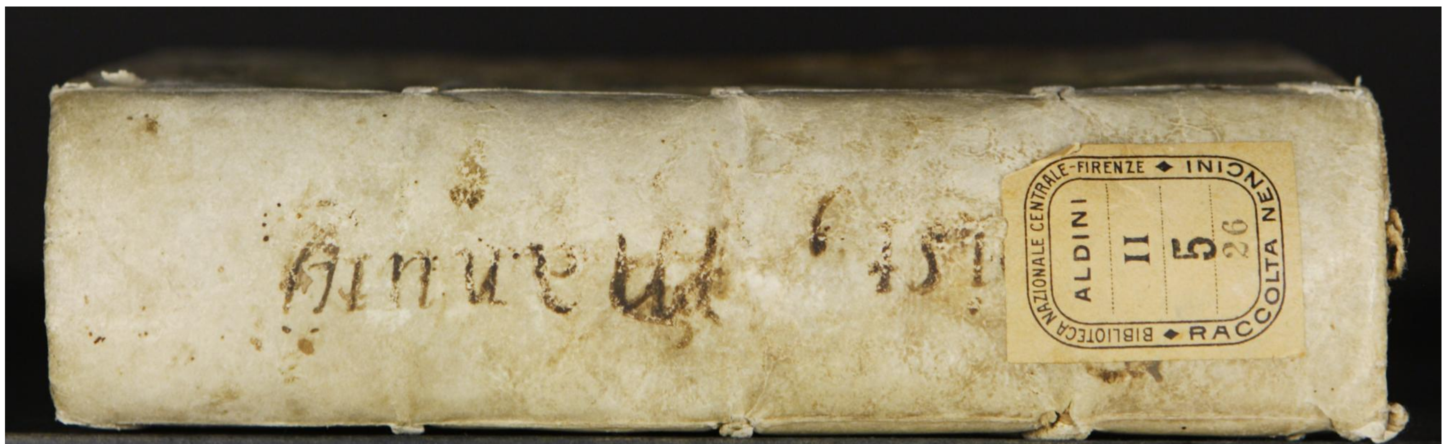
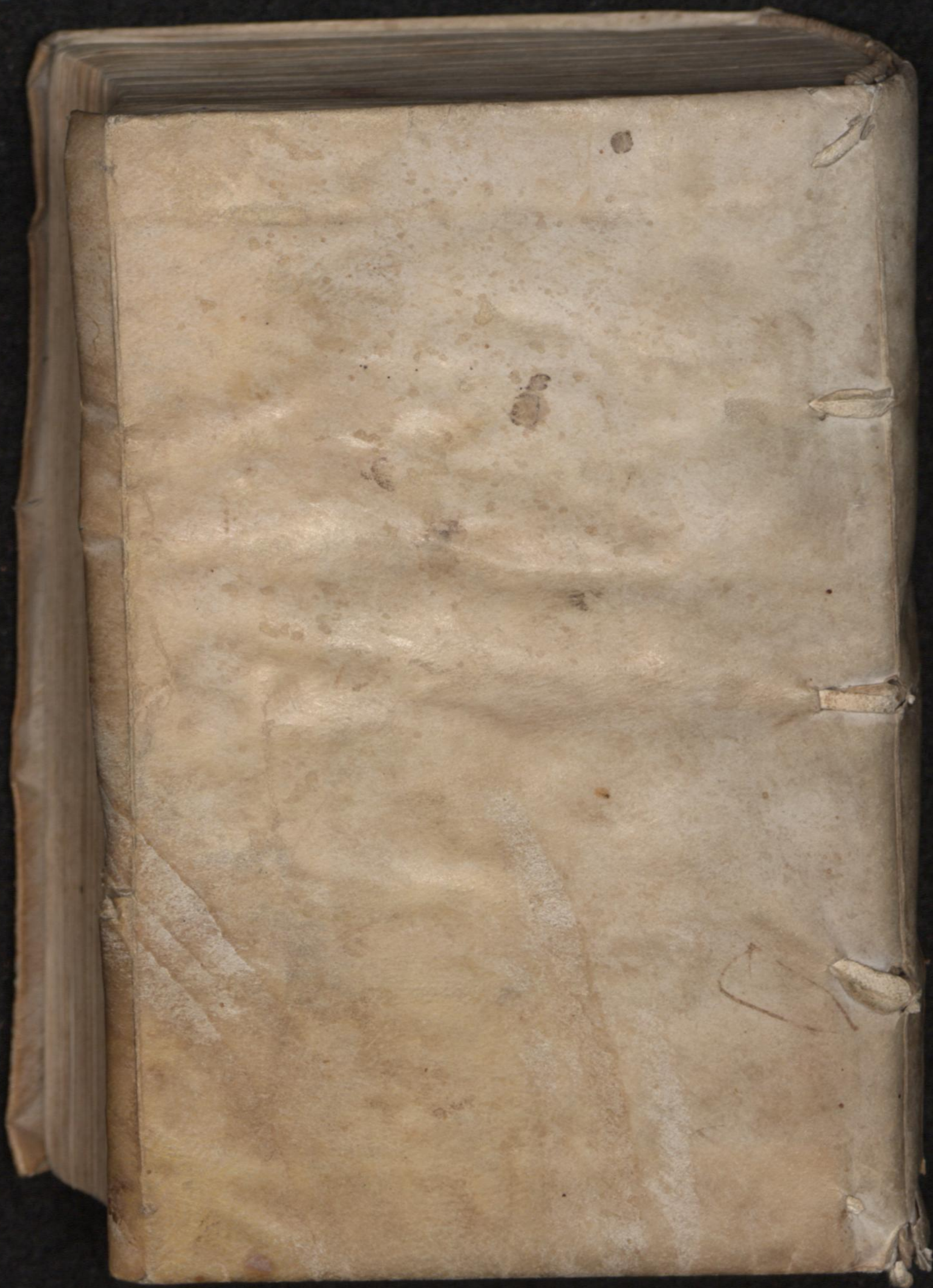
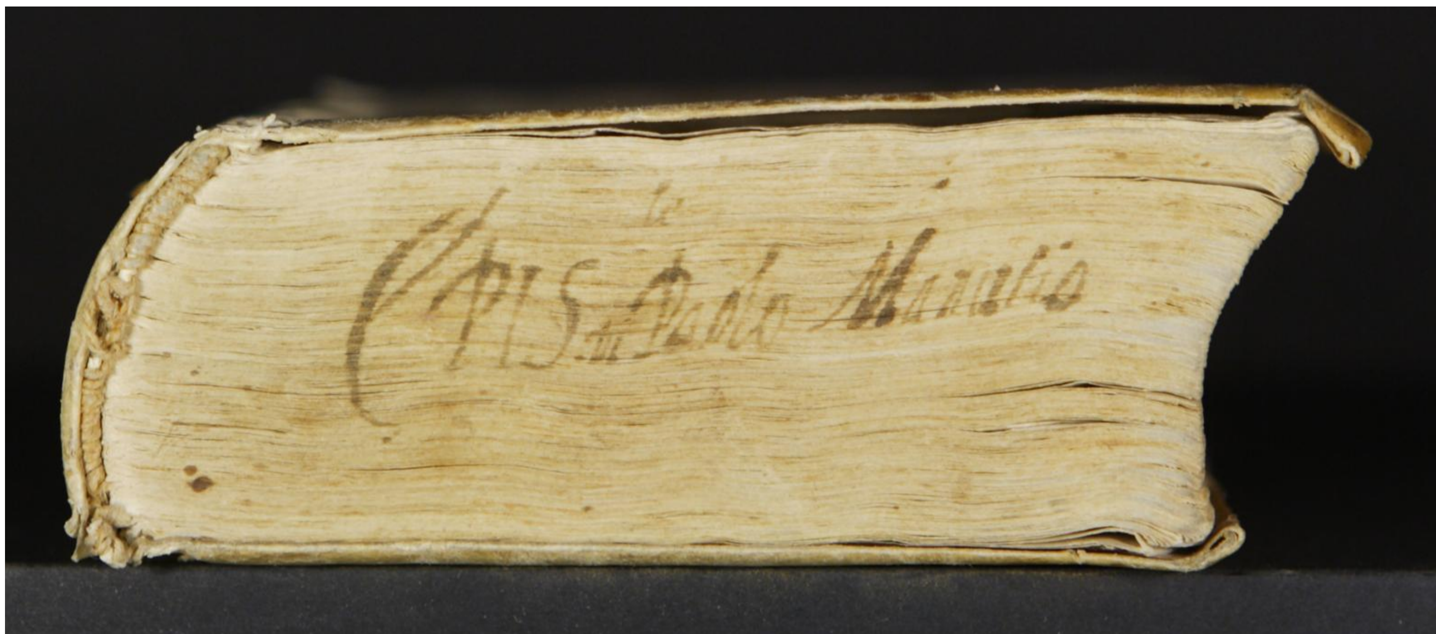

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
II
5
26

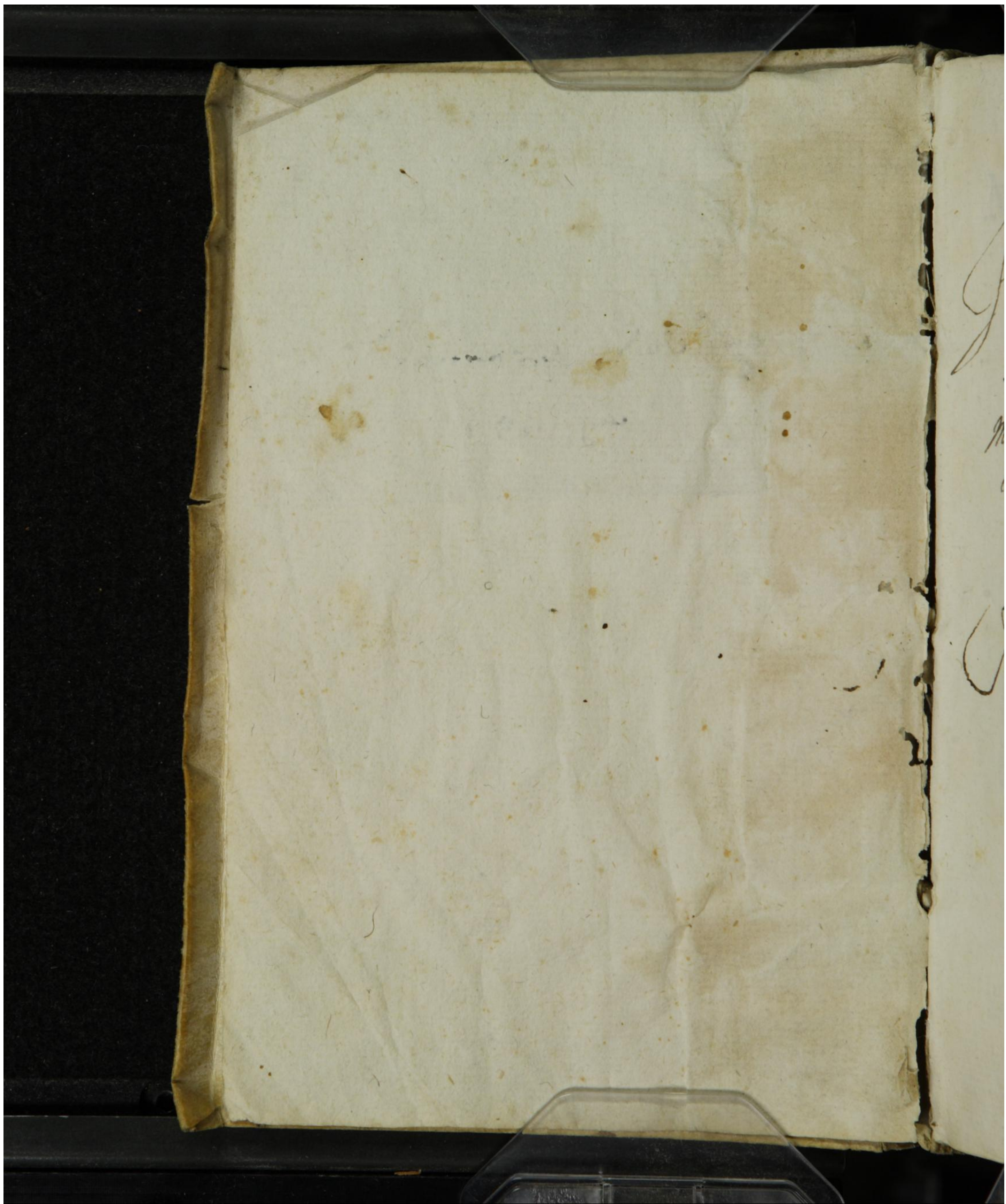

BIBLIOTECA NAZIONALE
ALDIN
II
5
RACCOLTA

vedi Renouard
pag. 494

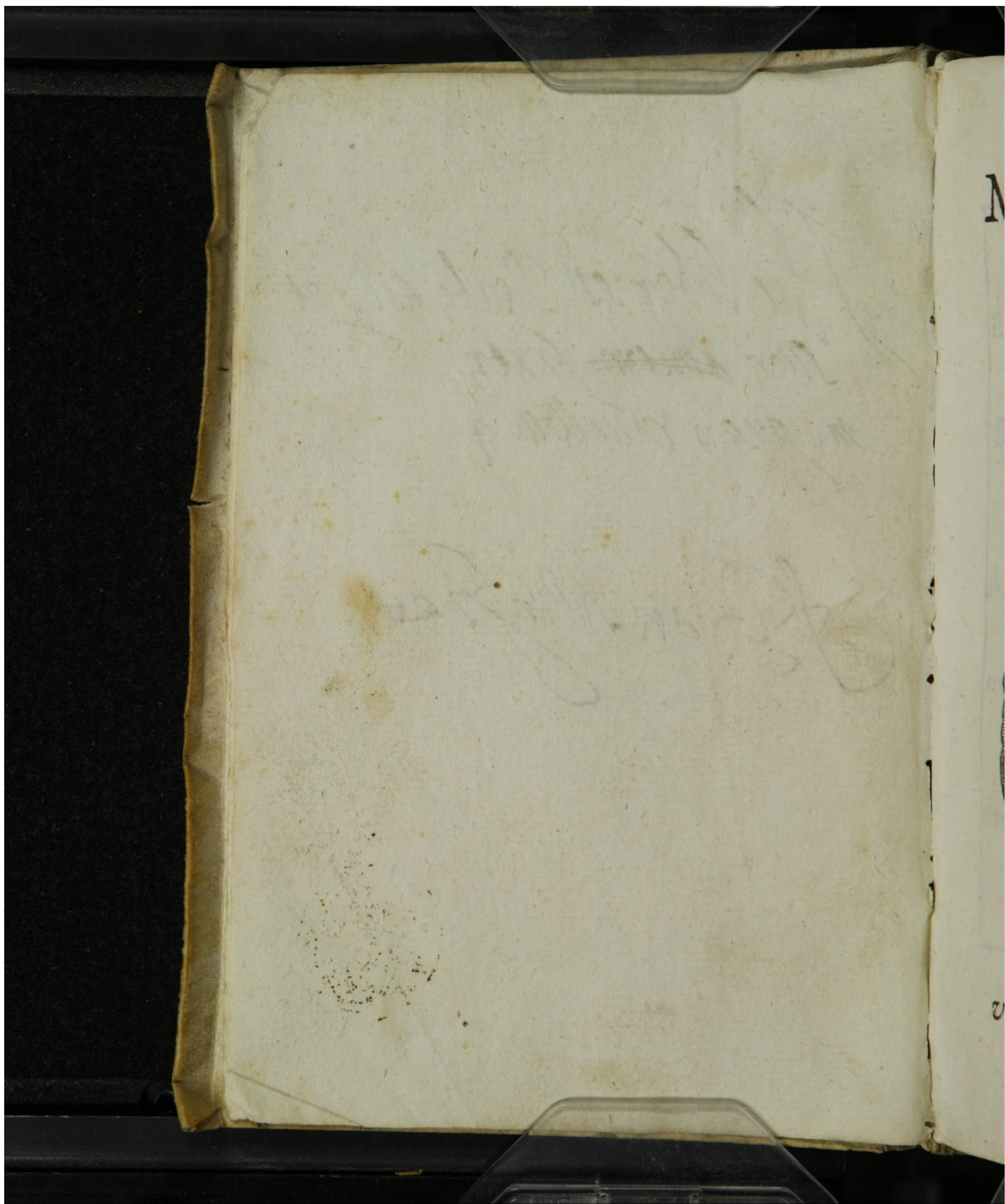
Ex Libris Joannis Nencini
1874

Hic liber est Pauli Astiji et suor. ~~amicor~~ fratr.

mi giuslo cavallotti 4

J. Bon. Minister.

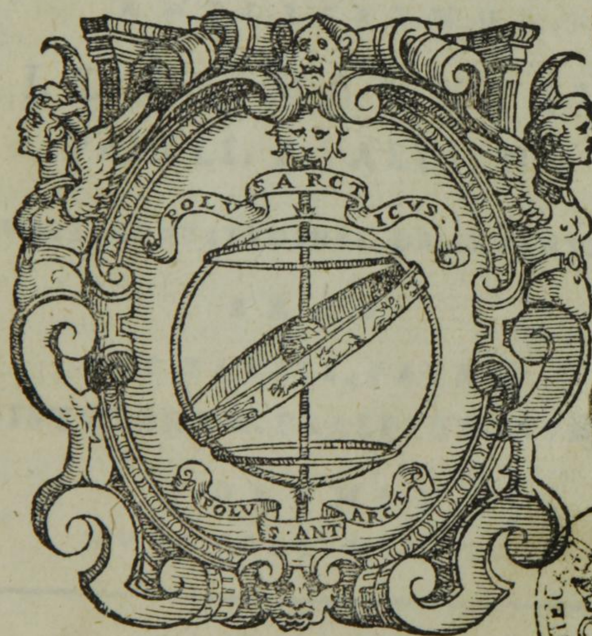

PAVLLI MANVTII EPISTOLARVM LIBRI XII

Vno nuper addito.

EIVSDEM QVAE. PRAEFATIONES APPELLANTVR.

VENETIIS, Apud Hieronymum Polum
M D LXXXII.

PRINCIPI

ILLVSTRISS.

ET. EXCELLENTISS.

IACOBO

BONCOMPAGNO

LITTERATORVM. MAECENATI

AMPLISSIMO

ALDVS. MANVTIVS

PAVLLI. F. ALDI. N.

STVDII. GRATITVDINIS. OBSERVANTIAE

ERGO

HOC. PAVLLI. PATRIS

EPISTOLARVM. PRAEFATIONVMQ.

VOLVMEN

NVNCVPAT. DICATQ.

AD. ILLVSTRISS.

ALBERICVM. CIBO MALASPINAM MASSAE. ET. CARRARIAE PRINCIPEM

X. IIS artibus, quae merito Liberales appellantur, excellere duas in primis, Litterarum ſcientiam, & Rei militaris praeſtãtiam, in omni aetate omniũ conſenſu iudicatum eſt: vtra vero ex his ipſis illuſtrior, vtra magis expetenda ſit, & quaeſitum aliquãdo eſt a magnis viris, & minime tamẽ adhuc plane videtur explicata deliberatio. nam, vt otiũ, & pax, ſine quibus litterae non cõſiſtunt, armis comparentur: tamen nec ipſa feliciter ſatis arma tractantur, niſi adſint illa quae magna ex parte a litteris petũtur, conſiliũ, ordo, prudẽtia, animi praeterea ita ratione temperata magnitudo, vt, ſicubi periculũ occurrat, metus pariter ac temeritas abſint. itaq. cõſtat, quae nationes bellica gloria

claruerunt, in iiſdem viguiſſe ſtudia doctrinae, vt in Graecia, quae Perſarum innumerabiles exercitus non modo ſuſtinuit, verum etiam fregit, atque profliga uit; ipſa vero numquam vinci, niſi a ſe ipſa, potuit. domeſticis enim & diuiſa diſcordiis, & infirmata bellis, non tam Philippi, Macedonum Regis, virtute, quam propriis perculſa viribus, afflictaq. corruit; Romana vero gente quae fuit vlla vmquam gens aut belli gerendi ſcientia, ac fortitudine praeſtantior, aut iis praecipue litteris, quae rudes animos humanitate informant, exculta diligentius? hinc illa manus ducum Excellentium, quae Romani terminos imperii quam longiſſime protulit, Catones, Aemiliani, Sullae, Luculli, Caeſares, quos hiſtoriae mirabiliter laudant, nec tamen ita, vt eorum merita laudes vllae ſatis adaequare videantur. Age, Macedonum tot victoriae, tot militaria decora vnde fluxerint, ſi quis interroget; quid reſpondebimus? hoc primum, vt opinor, ab Alexandro duce: is enim Aſiam perdomuit vniuerſam, & ad intimos etiam Oceani receſſus

penetraſſe fertur: deinde illud, a phalange, quae fuit acies in exercitu firmiſſima quod vtrumque ſi ſpectetur, ac perpendatur accurate; non exiguam fortaſſe bellicae laudis partem litterae ſibi vindicant. nam Alexandrum a primis annis diſciplina erudiit Ariſtotelis, & ad eam tum animi, tum ingenii praeſtantiam, quae poſtea res illas, omnium opinione maiores, & aggreſſus eſt, & confecit, praeceptis philoſophiae pulcherrimis extulit. Phalangem vero, eiuſque artem ſtruendae ab vno primum Homeri poetae verſu manaſſe, Doctiſſimi homines memoriae prodiderunt. Ergo viciſſim & a litteris adiuuantur arma, & ab armis litterae ſuſtinentur. quod ſi, ubi quaeſitum armis imperium eſt, ibi artes illae vigerent, quae litterarum vſu cognoſcuntur: conſeruarentur facile ſtudia ciuium, ac populorum: & in communi omnium concordia, nullus vmquam externis viribus ad labefactandam publicam rem locus eſſe poſſet. quod contra & in Graecia, & apud Romanos, & vbiuis gentium accidiſſe, atque accidere quotidie, vide-

mus. Neque ſolum in vna ciuitate, aut in vna etiam gente multos, ſed vix in ſingulis familiis ſingulos, qui vtramque laudem adamauerint, & in vtraque pariter excelluerint, reperire difficillimum eſt. vnum quidem non modo noſtra tempeſtate, ſed multorum ſaeculorum memoria, hiſtoriae celebrant, quem vere phoenicem inter omnes Europae vniuerſae Principes licet appellare, Laurẽtium Medicem, proauũ tuum: cuius, neſcio, plusne virtus in bellis, an in pace ſapientia, ac moderatio enituerit. nam rem Florentinam, ſaepe aduerſa fortuna nutantem, confirmauit, interdum malis prope exſtinctam vnus ipſe non modo reſtituit, uerum etiam vehementer auxit. tranquillis vero rebus, ornauit patriam, muniuit legibus optimis, atque inſtitutis: iuſtitiam praeter ceteros, ac temperantiam publice, priuatimq. coluit: liberalitate, ſi quis vmquam, delectatus eſt: cuius fama longinquas regiones peruagata, barbaras etiã gentes, & religione diuerſas, illi conciliauit, multoſque, aliqua modo virtute nobili ve arte inſignes, in vrbem Florentiam

tiam perduxit. Et, vt alia vel in patriam, vel in ſingulos non vulgaria merita omit tantur, quis miſeram Graeciam, ſuis ſedi bus Othomanorum iniuria pulſam, ſupplicem, atque egentem hoſpitio excepit, benignitate ſubleuauit, perpetuo ſtudio fouit, ac tutatus eſt? vnus eam laudem ſibi vindicat, vnus in Italia Graecas litteras, & praeclara doctrinarum ſtudia Laurentius Medices excitauit: cum & ipſe pro ea, qua excelluit, eruditione acerrimus eſſet ingeniorum aeſtimator, & natu rae quodam impulſu ad beneficentiam magnopere propenderet: vt mirandum minime videatur, ſi, tanto patre genitus, domeſtico tam illuſtri exemplo commo tus, Leo X, Pontifex maximus, omnes liberales diſciplinas praemiis extulit, atque ornauit ampliſſimis, effecitque, vt ali quando Romam in vrbe Roma liceret agnoſcere. In tua vero paterna gente Cibo, & in materna Malaſpina, mirabilis omnium virtutum in omni aetate fuit exercitatio. &, ne illa nimis vetera ex an nalibus fide dignis repetamus, iam inde ab eo tempore, cum, Graecorum Impe-

rato-

ratorum aetate, opidum Pera, quod proxime Byzantium situm est, Genuenses obtinebant; quo tempore summis honoribus, & copiis maiores tuos floruisse constat: aut, cum Mucius ille Cibo, plane alter Mucius in tuenda patriae salute, triremibus priuato sumptu comparatis, atque instructis, Pisanos, Genuensium rebus acriter infensos, in Sardinia profligauit: sexcenta praeterea in Genuensium Remp. merita, in qua etiam Gulielmus Cibo Cruce rubea, publico insigni, virtutis ergo decoratus est: haec vt omittam & illa, quae auorum nostrorum memoria gesta sunt, attingam; Aranus, Aaron in historiis nominatus, equestri dignitate ornatus, Romani Senatoris titulo insignis, antiqua ille quidem suae gentis nobilitate clarus, multo tamē suis laudibus illustrior, qui nihil vmquam in vita non egregium, non amplum, non ingenuo nobilique viro dignum aut cogitauit, aut fecit, is, qua tempestate Renatus Andegauēsis Alfonso Neapolitanorum Regi bellum intulit, in eo bello, quaecumq. a summo duce munera postulantur, ea fortissi-

me

me praeſtitit, vſque eo, vt Renatus, Neapoli potitus, eum pro Rege, iure ſummo, ac poteſtate ampliſſima, conſtituerit. quo in imperio ita ſe geſſit abſtinenter, ita iuſtitiam eſt complexus, vt, cum ad Alfonſum rurſus victoria inclinaſſet, afflictis renati partibus, exceptus ab illo ſit honorifice in primis, ac ſplendide: quemque apud Renatum antea, eundem apud eum quem ſaepe armis laeſerat, ſaepe in diſcrimen vitae adduxerat, & dignitatis, & gratiae locum obtinuerit. Ex hac tantarum virtutum praeſtantia filius eius, ad optimam naturam optima voluntate adiuncta, documenta ſumpſit ad vitam laudabiliter inſtituendam, & iis artibus excolendam, quibus poſtea maximam adeptus & virtutis, & probitatis opinionem, Pontifex, approbante DEO, fauentibus, atque incumbentibus hominibus, creatus eſt. Nec ſe poſtea, vt multi, ſui diſſimilem praebuit; ſed, quantum antea contenderat, ut in ſtudio uirtutis omnes anteiret, tantum, ut ſe ipſe in omni laude uinceret, & ſtuduit, & conſecutus eſt. itaque, quemadmodum ei

non

non modo ad obtinendam Cardinalis di gnitatem, verum etiam ad Pontificatum, antiqua maiorum existimatio, & clarissima patris memoria quasi viam ex aliqua parte muniit, aditumque patefecit: sic patris deinde tui fratrem, multis illum quidem animi bonis ornatum, multo tamen facilius ad Cardinalatum egregia Pontificatus Innocentii fama perduxit. Haec est in tua gente, magne Princeps, non opum, ac diuitiarum, quibus etiam minime digni saepe affluũt, sed virtutis, & gloriae, perpetua multorum saeculorum serie quasi per manus tradita, & ad te ipsum vsque conseruata hereditas. Nec vero paternum tibi quidem genus praedicandum, maternum autem dissimulandum videtur. vtroque licet, si vetera aspectas, aeque glorieris. nam Malaspinarum nobilitas simul & antiquitas Etrusci poetae doctissimi, ac sapientissimi Dantis testimonio cognoscitur: nobilitas in eo, quod illam Italiae partem, quae hodie Luneiana communi vocabulo nuncupatur, Malaspinis olim vniuersam paruisse tradit: antiquitas autem, quod, cum ipse

c

annis

annis ante nos ducentis quinquaginta floruerit, Corradum tamen Malaſpinam non vt aerati ſuae proximum, ſed vt multis ante ſaeculis natnm, honorifice appellat. Vides, a quibus viris originem ducas, Alberice clariſſime. neque vero vides tu quidem, ſed non imitaris, aut imitaris quidem, ſed non aſſequeris. verſantur enim in animo tuo cogitationes egregiae: inde emergunt praeclara facta, tuis maioribus, teque ipſo digna. &, quamquam tibi maxime propoſitum eſt militare decus, vnde primum tuae gentis nobilitas fluxit: magni tamen facis earum doctrinarum ſtudia, quae ſi abſint ab hominum vita, ſimul abſit omnis humitas, neque ſatis diu, quae merces virtutis eſt, recte factorum memoria conſeruetur. faues ingeniis, vt audio: nihil deeſſe litteratis hominibus, nullum commodum, nullum ornamentum, pateris: cupis virorum illuſtrium res geſtas aeternis mandari monumentis litterarum. & vidt iam de Laurentii Medices vita libros tres, a Nicolao Crotto luculenter conſcriptos: qui cum ſuperio

ribus

ribus diebus Venetias venisset, mira quę dam de animi, ingenii, consilii tui praestantia, de studio erga nobiles disciplinas, praeterea de humanitate, ac morum elegantia praedicabat. quae cum in te ipso bona sint, longe pluris intelligentium iudicio, quam ea, quae petuntur extrinsecus, aestimantur. nam, argenti, atque auri magnam vim possidere, imperare populis, opida tenere munitissima, clarum esse a maioribus, omnes paene Italiae Principes, summos etiam Reges, necessitudine attingere; magna quidem haec sunt, nec tibi communia cum multis, eiusmodi tamen, vt inter fortunae munera referantur; quae scis etiam ad tui dissimillimos peruenire: vitam autem sic instituere, vt omnia consilia, omnes actiones ratio moderetur: virtutem in se ipso expetere, in aliis diligere, ac ornare; velle inter homines eminere beneficentia potius, quam potestate: haec quia partim sequeris, partim adeptus iam es, iccirco te vere diuitem, qui aeterna bona tibi compares, vere nobilem, qui nobilitatem a te ipso haurias, existimamus. At-

que

que etiam illa ipsa, quae dixi a fortuna pendere, quia cum virtute coniungis, firmiora fiunt: quandoquidem neque tuas vrbes, tuamque ditionem moenia potius & aggeres, & flumina, qnam populorum beneuolentia tuebitur; neque facilius vllare, quam recte factis, beneuolẽtia comparatur. Quae sit autem eorum, qui prope adsunt, qui te quotidie intuentur, ad te diligendum propensio; nos, qui longinqui sumus, ex nostro in te singulari studio facile iudicamus. nam me quidem, iam aliquot abhinc annis, ea, quae de te adolescentulo, rerum laudabilium infinita cupiditas, & magnarum indoles virtutum, ferebatur, in tui amorem atque obseruantiam coepit allicere: postea, tuis laudibus cum aetate auctis, incensus ita sum, vt statuerim, tibi quidem primum, deinde etiam aliis, aut meum in te celebrando ingenium, aut certe uoluntatem aliquando ostendere. Quare, cum haec iam increbuerit consuetudo, ut, de quibus optime sentimus, iis dicata esse, & eorum nomine insigniri nostra scripta cupiamus: mittendum putaui ad te, dum

aliquid

aliquid interim fortasse praestantius adornatur, volumen Epistolarum, & Praefationum mearum. quas ego nequaquam edere animum induxissem, nisi me suadentis, atque etiam petentis Venetae nobilitatis mouisset auctoritas. quibus enim pro summis erga me meritis omnia debere mihi videor; iis cur aliquid a me negari aequum putem? cur non obsequar amplissimis viris, non credam sapientissimis, non gratificer amicissimis? Tuo vero nomini liber inscriptus vt exiret, fecerunt illa superiora: quae ne te offendant, (quando quidem sunt a me, non vt gratiam tuam ficta laudatione colligerem, sed vt omnibus mei erga te studii caussam verissimam exponerem, commemorata) cupio impetrare a modestia tua, & debeo scilicet, cum etiam in iis non tam ad laudandum, quam ad cohortandum non nulla pertineant: & currentibus ad metam, atque etiam appropinquantibus minime molestas esse cohortantium voces, minime plausum displicere constat.

Venetiis, CIↃ IↃ L I I X

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII
LIBER. PRIMVS

RAINVTIO. FARNESIO CARDINALI. CREATO Romam. 1

VIA virtus est ipsa per se amabilis; & quia nobilitati honor & obseruantia debetur; amaui te iam inde a tua pueritia, studio virtutis incensum; & colui, clarissimo genere ortum, Paulli III. Pontificis nepotem. iam tum equidem uidi, praedixiq. multis, qui futurus esses, & nunc, opinionem, auguriumq. de te meum exitu comprobante, utrique nostrum gratulor: tibi, cui tribuuntur ea, quae semper illustria fuerunt, nunc eo magis, quod a Paullo III. Pontifice tribuuntur; mihi, qui de tua futura dignitate, fretus indole, moribus, ingenio tuo, adolescens uere coniecerim. Cardinalis es. optabile, & honorificum: sed est in isto honore pondus, & labor. cadunt in eam, quam nunc sustines, personam uirtutes omnes, atque ita cadunt, ut, si absint, is, qui honor est, honor esse desinat, uel sit etiam summa deformitas. Curae autẽ, & cogitationes illae sunt praeclare, illae, Rainuti, te dignae, aeternaq. cum gloria coniunctae, pietatem praecipue colere; excubare animo pro salute, ac dignitate Ecclesiae: beneficentiam sine spe praemiorum exercere; nihil omnino

facere, nihil cogitare, in quo statim decus non eluceat: nam, vbi paullo videtur obscurius, ibi satis constat turpitudinem inesse. quae profecto tibi in mentem uenire, atque ob oculos assidue uersari, cum in aui tui summam gloriam intueris, necesse est. & omnino datum hoc uestro generi diuinitus uidetur, uobis nascentibus heorum numerus ut augeatur, & quasi maius lumen de sublimi quadam specula errantibus honestis disciplinis uiam, & hospitium ostendat. ergo alter alteri exemplo estis ad bene agendum: uobiscum simul & oriuntur uirtutes, & cum aetate crescunt; donec uitae munere perfunctos educant ex hac rerum humanarum taeterrima caligine, & in illa sempiterna luce collocatos cum illo bonis omnibus circumfluente caelestium animorum coetu coniungant. Aut igitur mihi nullus tui cohortandi relictus est locus, aut hic tantum, ut uelis esse tui quam simillimus: quodque tuo generi, tuo nomini, tibimet ipsi, tuisque debes institutis, id cumulate persoluendum existimes. Vnum exoptandum, ut, qui tibi istam mentem cum ista auctoritate dedit, (dedit autem omnium auctor laudandarum rerum, & creator Deus) idem uelit utriusque rei fructum esse maxime diuturnum, & aequare tuae uitae spatium cum iis bonis, quae in te summa contulit. profecto, tales gubernatores, tam peritos, tam uigilantes, Christiana religio si numquam non haberet; numquam illae exorirentur dissidentium opinionum horribiles procellae; quae iactare multis abhinc annis Petri nauem coeperunt, neque dum consistere patiuntur. quo quidem mihi libet ominari de te idem plane, quod cupio; futurum, ut

optimis

optimis artibus, quamdiu uixeris, praesidio sis, & ornamento; uiuas autem, quamdiu uel temperantia du re, vel naturae lege licet. Vale.
Venetiis. ∞ D X L I V

ALFONSO. CARAFAE CARDINALI. CREATO Romam. 2

SOLENT esse, quae minus expectantur, laetiora. nihil tamen ista, qua te actum nuper accepimus, dignitate neque magis expectatum apud eos, qui tua studia, tuos ad virtutem praeclarus impetus nouerant, neque iucundius, aut laetitiae maioris umquam fuit. nemo enim dubitat, quin eum, qui te nunc ornat, honorem ornaturus aliquando sis, eximia tua gloria bo no publico coniuncta. quo te hortari res ipsa non patitur. nam, si attendes diligenter, & considerare eum animo tuo, adhibita in consilium ratione, volueris, primum illud, quis te Cardinalem creauit; deinde, quae Cardinalis partes, quam graues, & laboriosae, quam eaedem honorificae, ac splendidae sint; postremo, quibus temporibus haec tibi sit imposita persona, quam alienis a uirtute, quam turpi omnibus in locis omnium paene scelerum labe foedatis: profecto ipse te, nullo cuiusquam hortatu, a te ipso de tua laude admonitus, excitabis ad excellentem omnium artium honestarum cupiditatem: quaeque his artibus aduersantur, abiicies, atque contemnes, neque solum eo

uiro, quem in posterum praestare debes, qualemque te fore omnes auguramur, uerum indigna prorsus homine iudicabis. Vixisti semper antea laudabiliter: fuit in puero pudor: est in adolescente probitas, est perfecta paene ratio, & expetendarum vitandarumque rerum scientia: desiderari videbatur, in qua te ostenderes, occasio. delata diuinitus est omnium maxima, singulari consilio summi Pontificis Paulli IV. qui cum sit patruus parentis tui, cum te ab ineunte aetate non mediocriter dilexerit; cum omnes suos incredibili quadam complecti caritate consueuerit: tamen in te honestando alia quaedam secutus est: dedit honorem non propinquitati, aut familiae, sed tibi ipsi, qui familiae nomen studes illustrare, &, quo modo principia se dant, studium comprobabit euentus. En habes Alfonse campum, in quo tua virtus, parta vigiliis, bene agendi consuetudine iam confirmata, excurrat. haec est illa, ad quam te exercebas, quo tuae spectabant curae, tuo ingenio, tuis optimis cogitationibus, ac studiis dignissima prouincia. ostende, quae tuae sit non modo voluntatis, verum etiam industriae praestantia; & prome ea animo tuo illa praeclara, quae, vt antiquum gentis tuae decus, ac domesticam praesentem virtutem referres, a pueritia collegisti. Non est, mihi crede, labor ei, qui bene sentiat, bene facere. quod enim positum est in nobis ipsis, non aliunde pendet, non extrinsecus assumitur, in eo, quid obstat, quo minus voluntatem res ipsa consequatur? Iam, ipsa virtus inuitat, ipsa allicit, atque afficit sui studiosos omni voluntate, omnibusque praemiis. nec dubito, quin excellens animi tui vis omnes difficultates, omnia superet

ret

ret humana. Quare gratulor equidem tibi tua caussa, de isto, quo te extulit Paulli Pontificis diuina sapientia, honoris altissimo gradu: sed me mouet aliquanto magis publica res: quam tu, traditam tibi simul cum ista dignitate, atque commendatam, saepe, ac nunc quidem maxime, talium virorum ope indigentem, tueberis in omni vita; praesidiumq. erit in te situm aduersus iniustitiam impietatemq. firmissimum. Quae si tibi magna videntur, atque gloriosa; debes animum sic instituere, ac moderari, nihil vt ad te ipsum referas, nihil ipse tibi arroges aut a te ipso expectes. manasse a Deo cuncta puta; qui perennis aeternusq. bonorum omnium est fons. nos enim vt nos, nihil sumus; aliquid autem, atque adeo plurimum vt a Deo, & per Deum, esse possumus. Vale.

Venetiis, ∞ D L V I I.

STEPHANO. SAVLIO Decentianum. 3

MAGNVM est hoc, Sauli clarissime, humanitatis, & amoris in me tui argumentum, quod, cum in istis locis nunc sis, vbi multam diei partem cum singulari viro, Cardinali Polo, grauissimis, sanctissimisq. sermonibus traducas; non modo tamen de me cogitas, quo ego vno contentus esse poteram, verum etiam id ipsum mihi declarādum litteris existimes. at quibus litteris? scriptis meher cule, quod ad verba attinet, elegantissime; quod ad sententias, prudentissime: ut iis legendis non magis amarē amorem tuum, qui te ad scribēdum impulerat, quam eloquen

tiam suspicerem; qua effeceras, ut illa ipsa, quae scriberes, cum ornatoria essent, amabiliora quoque uiderentur. Quare, cum tibi ago gratias, ut debeo, immortales, quod ita animatus in me sis: tum vero etiam te rogo, in quo me ambitio quaedam mouet, vt id, quod facis, perpetuo facias. quanti enim putas ad meam laudem interesse, cum hoc percrebescit, me a Stephano Saulio diligi: cuius est familia perillustris: qui suae ipse familiae clarum lumen est: quem praeclari illi uiri, eius consuetudine, & conuictu magnopere delectati, coluerunt, Bonamicus, Iulius Camillus, Longolius. Haec ego, Sauli, cum aliquot abhinc annis cogitarem; semper quidem, vt a te diligerer, optaui: vt vero etiam laudarer, optare fortasse potui, sperare, cum ipse me nossem, certe non debui. at tu in hac parte mecum sane perliberaliter egisti. scripsisti, in hac Romanae linguae facultate, non mihi neminem praestare, sed id, quod ego cum legerem erubui, neminem esse, cui non ipse antecellam. equidem, ut, quod res est, aperiam, fateor a prima pueritia ita me in litteris esse uersatum, ut unam maxime spectarem eloquentiam, unam colerem, vnam admirarer. atque hoc me studio satis mea sponte flagrantem, acrius inflammabant ii, qui tum homines, viuebant, Bembus, Sadoletus, Bonamicus; quorum nomina per orbem terrarum celebrata sermonibus, & scriptis, exstingui nulla vetustate posse intelligebam. Polus hic noster, qui nunc in omni laude, omnique virtute tantus est, suis me scriptis capiebat atque afficiebat maxime. ego tum, vt erat aetas mea, praeter verborum, & nonnullarum senten-

tiarum

tiarum ornamenta, nihil agnoſcebam. pure, & eleganter ſcribere putabam eſſe id, quod vnum ſi aſſequerer, excellerem. ſed Rhambertus meus, qui ex Gaſparis Contareni, praeſtantiſſimi viri, conſuetudine prudentiam hauſerat, praeclara quaedam notabat in Polo; meque paullo aetate inferiorem, ex vulgata venalium magiſtrorum diſciplina rudem, atque impolitum, erudiebat, & conformabat exemplo. tum quidem, quantum proficerem, non me paenitebat: & ex iis, quae ieceram, fundamentis aliquid eiuſmodi, quale ego vellem, excitari aliquando poſſe videbatur. ſed in rebus humanis, quis eſt, cui nihil vmquam ſecus accidat? cum in eloquentiae ſtudio multus eſſem, nec ſatis valetudini parcerem, incidi in morbum: qui cum eſſet per ſe grauis, tum eo factus eſt periculoſior, quod, vſu mihi librorum a medicis interdicto, magna ſane eſt animi mei affectio, atque aegritudo conſecuta. poſt biennium denique valetudine recuperata, cum praeteriti temporis iacturam ſarcire diligentia vellem, ad priſtina redeuntem exceperunt domeſticae controuerſiae; quas neque ſedare minimo negotio, neque negligere ſine graui mearum fortunarum exitio licebat. his quoque me difficultatibus aliquando is, cui omnia debeo, eripuit Deus. Lucem iam, quaſi diu per tenebras erraſſem, videbar adſpicere: & quamquam, multorum annorum amiſſo fructu, erat ſane cur ingemiſcerem, vitamque mihi haud ſatis iucundam putarem; tamen, otii ſpe recreatus, facile impetrabam a me ipſo, vt ex animo meo ſuperiorum moleſtiarum, atque incommodorum memoriam obliuione delerem. Vige-

bat item, vt antea, priſtina illa cura: nec erat quidquam in meis conſiliis antiquius, quam vt abditas atque implicatas in mente cogitationes non modo aperire, atque explicare verbis, verum etiam exornare, quaſique pigmentis & coloribus illuſtrare poſſem. res erat nec exigui temporis, & maximi laboris. tempus non, quantum rei magnitudo ferret, ſuppetebat; cum ex vetere patris inſtituto in hoc imprimendorum librorum munere, & reſtituendae antiquitatis cura diſtinerer. laborem autem, vel ſi abundarem tempore, perſpecta valetudinis meae ratio recuſabat. vtrumque tamen cum voluntas vinceret, quotidieque aliquot horas, occupationibus ereptas, ſtylo darem: ecce me neſcio quis, homo certe ſatis fortuna felix, praemiis commotum, & blanditiis captum, atque irretitum, Romam abduxit. vbi cum aliquot menſes non in iis, quae ſemper amaueram, litterarum ſtudiis, ſed inani officiorum genere conſumpſiſſem; & ille, quem ſecutus eram, montes aureos pollicitus vix minima praeſtaret; collegi ipſe me; neque ſolum ſtudiorum meorum, quae intermiſeram potius, quam dimiſeram, verum etiam rei familiaris, cui niſi conſulerem, ipſa quoque iacere ſtudia neceſſe erat, habendam mihi rationem duxi. quo conſilio in patriam reuerſus, retuli me omnino ad veteres meas tum legendi, tum ſcribendi exercitationes: ſed tum in domeſtica re conſtituenda, tum in emendandis antiquorum libris diſtrictus, poſtea vero etiam erudienda duodecim nobilium adoleſcentium Academia per triennium occupatus, quantulam habuerim excolendae facultatem eloquentiae, quantumque

tumque in tantis temporum angustiis per eam, quam ingressus eram, Latinae scribendi uiam procedere potuerim, facile, ut opinor, est existimare. Nosti tu, Sauli, cuius acies ingenii etiam ea, quae occultissima sunt, assequitur, primum cuius prudentiae sit, quale illud est, quod in imitatione sit optimum, diiudicare; deinde, cuius industrie, quod optimum iudicamus, id re ipsa consequi. quod utrumque cum sit difficillimum; id quod, ut uides, aetate nostra optimorum scriptorum paenuria declarat; cum tamen, qui hoc in genere elaborent, plurimi sint: satis equidem mirari non possum, cur tu me in epistola tua summum feceris in eloquentia, dederisq. id, quod ego si accipiam, mei sane dissimillimus, hoc est impudens plane sim. nam, ut cetera, quae dixi esse ad studium huiusce laudis necessaria, mihi non defuerint, quae utinam mediocria fuissent temporis quidem, ut paullo ante exposui, multo minus habui, quam res tanta postulabat. fatum in hoc singulare meum est, ut otio numquam abundem. abundem autem? utinam non semper indigerem maxime. nunc ad occupationem etiam accessit solicitudo; quam mihi ex immaturo Cardinalis Mafaei, diuini hominis, interitu exortam vtinam aliquando dies exstinguat: ratio quidem hoc nondum potuit. ille mea studia fouebat vnus: ille mihi otii spem dederat; & fecisset: quis enim ad benignitatem propensior? ille me, ubi opus esset, auctoritate ornabat, consilio monebat, re sustentabat. quid plura? in illo mihi erant omnia, & cum illo mihi omnia perierunt. quare non tam mihi cogitandum est, ut opus uniuersum de Romanis antiqui-

tatibus; quod tu dilaudas, illo auctore institutum, possim absoluere, quàm ut partem aliquam, iam confectam, liceat perpolire. quod ipsum, si mihi nunc per meas occupationes liceret, hic tamen, qui me uexat, dolor certe non concederet. ac mehercule haec ipsa, quae tu nunc legis, irrigaui lacrumis, cum scriberem: nec putaui fore, cum tot curis distinerer, vt possem scribere: sed magna vis amoris est, magna obseruantiae erga te meae. ea fecit, vt hoc officium rebus omnibus anteferrem. Aduentus tui iam aliquam nobis exspectationem amicorum sermo commouerat. eam tu quod litteris confirmes, ualde laetor. cupio enim tuam tum humanitatem, tum prudentiam, quarum altera tibi ab hominibus amorem, altera etiam honorem conciliat, in consuetudine & sermonibus regustare. me autem quod huius consilii praecipuam tibi ais esse caussam; facile patior mihi hoc a te, viro grauissimo, persuaderi; amoq. mirabiliter animum, atque amorem istum tuum; cui respondere officiis etsi difficile est., perpetuo tamen studio, & singulari quodam obseruantiae genere, vt spero, tibi satisfaciam. Vale. Venetiis, ∞ D LIII.

EIDEM

Decentiano Genuam redeunti. 4

Etsi multarum rerum curis atque oneribus ita premor, optime Sauli, vt respirare uix possim: tamen, vt litteris tuis, amantissime scriptis, aliquid responderem,

rem, abieci omnia, & officium, quod tibi a me debetur, habui antiquissimum. Video te miro quodam ueteris eloquentiae amore, ac studio teneri. significant hoc studia tua, declarant scripta, sermones ubique non obscure testantur. nae tu rem pulcherrimam diligis: cuius me quoque forma cepit adolescentem: & de voluntate illa, uel cupiditate potius, tantum abest, ut dies aliquid detraxerit, vt cum aetate simul amor creuerit. quare, cum tibi ego tam multis in rebus concedam; patere, obsecro te, in hac me una riualem esse tuum, nec tibi uel tantillum omnino uelle concedere. sentimus enim idem, quod tu, nihil esse speciosius elequentia, nihil praestantius: quam, ut ipse nosti, amarunt aetate nostra, atque appetiere quamplurimi; potiri autem, ut mihi quidem uidetur, adhuc nemo potuit. quis enim Latinae orationis laudem non magnopere diligendam dixit? quis porro rationem, & quasi viam, qua peruenire ad eam liceat, nobis indicauit? nam, qui se ita exercent, ut ex ueterum scriptis & membra, & integrum quandoque comprehensionis corpus sua inscripta transferant; non equidem eos reprehendo; siquidem perfecti similitudinem quandam sequuntur; sed, quia perfectum ipsum non attingunt, in magna laude non posuorim. Obsecro te, Sauli, qui iudicio excellis, quid tibi de Christophoro Longolio uidetur? equidem, si quando, quid de scriptis illius existimem, interrogor, ita soleo respondere, exsilem esse in sententiis, non luculentum in uerbis; ut tamen de eo, si uitae contigisset usura diuturnior, bene censeam sperandum fuisse. sed, ut nunc est, mea quidem sententia, nullus est. quid enim affert exquisitum,

quisitum, quid singulare, quid non uulgatum, non ex quotidiana consuetudine, usuq. sumptum? At scribit interdum & de rebus familiaribus, & ad familiares. Quid tum? quasi non uel in obscuro argumento possit ingenii lumen elucere. Nam, quod in eo uerborum circuitus saepe a Cicerone totus est: si consulto fecit, quod inde laudem speraret, iudicium requiro. etenim; aliena quae sunt, ad nos translata stulte iactamus: ut neminem laudare solemus, quia pulcher, quod accipitur a natura; at quia temperatus, quia iustus, quae po sita sunt in nobis ipsis. sin, quod potius existimo, inops a Latina lingua explicare animi sensa aliter non potuit: necessitatem excuso: nec tamen, quod faciebat, diutius eum puto facturum fuisse. qui enim in illo otio Patauino nihil ageret aliud, quam ut se tum eloquentiae copiis, quae philosophiam ornant, tum earum artium instrumento, sine quibus muta silet eloquentia, locupletaret; utriusque studio facultatis consecutus esset, ut, suis quasi opibus abundans, de alieno quotidie parcius assumeret. cuius autem generis ea, quae moriens reliquit, scripta sunt; abesse eum iudico ab ea specie, quae est in scribendo optima, longissime. qua de re cum aliquot abhinc annis in conuentu amicorum sermo esset ortus, memini dissentire a me amicum hominem, & eruditum: qui Ciceronis in libris diu, multumq. uolutatus, tamen Longolium suspicit. aurea uidelicet cum assidue tractet, aerea non internoscit. itaque, paucis post illum sermonem diebus interiectis, cum epistolam ad me misisset, in qua ita scripsit, nihil sibi tam accidisse mirandum, quam

quod

quod a me audiſſet, cum dicerem, mihi Longoliana ſcripta non admodum probari; nihil reſcripſi, quod homini quinquagenario inſitam opinionem non ſperaui me poſſe euellere. & ſunt omnino quaedam res, quas ubi ſenſu & iudicio ipſi non percipimus, atque aſſequimur, nulla ſatis oratio probabit, ut cum Anaxagora, niuem atram iudicante, fruſtra de albedine diſputares. Improbas igitur, inquies, ſi ab antiquitate ſcribentes mutuemur? Ego uero, ſi apte fiat, etiam ſumme probo. ſed hoc ipſum, Apte, quam difficile ſit, ex eo licet cogitare, quod Latinam linguam continet uniuerſam: uniuerſa enim ſub imitationem cadit. imitandi autem ratio, quia & multiplex eſt, & admodum recondita: primum, de ea praecipere ſigillatim, infinitae doctrinae eſt; deinde, quae praecipiantur, cognoſcere, & perfecte exſequi, non mediocris ingenii. Cumq. id, quod enitet in oratione, aut in re uideatur eſſe, aut in uerbis: ego olim rem ſignificatam ſimul cum verbis ſignificantibus ſumebam: eaq. meis ſcriptis cum inſeruiſſem, tum optimum illud, quod quaeritur imitando, plane arbitrabar ne eſſe conſecutum. poſtea coepit mihi meum conſilium diſplicere: cogitaui, quoniam id eſſet memoriae magis, quam ingenii; quod ego efficerem, praeſtare multos poſſe; quod autem multi poſſent, egregium non eſſe. Tum iniui rationem haud paullo difficiliorem, quam cum pauciſſimis mihi eſſe communem intelligebam. exquiſitas ſententias, de Cicerone excerptas, aut de Terentio, tacitus in animo uerſabam. eas ornabam uerbis quam poteram lectiſſimis, ut, quaſi ueſtitu orationis

tionis mutato, cum eaedem essent, aliae tamen viderentur. Erat non dissimilis in uerborum figuris commentatio. si quas notaueram illustriores, ad alias sententias ita traducebam, ut interdum eandem locutionem in res prope innumerabiles accommodans, quasi ex vna cera plures imagines, nec tamen eiusdem generis, effingerem. In hac exercitatione quantum esset, utinam aut mature cognouissem, aut sero cognitum, auideq. arreptum uis occupationum non extorsisset. equidem, si quis me neget in scribendo quidquam esse, non pugnabo: sed, si quid sum, ab hac vna esse contendam. Tibi gratulor, Sauli, qui & uis, quod sentis esse praeclarum; &, quod uis, nihil impedit, quo minus praestare possis. otii enim tantum habes, quantum styli exercitatio postulat. abundas, vt animi, sic fortunae bonis: in quibus ipsis (Zenonis pace dixerim) non minima, his praesertim temporibus, ad virtutem uis est. ingenio uero ita flores, ut tuam maxime consuetudinem propterea expetierint ii, qui ipsi ingenii gloria praeter ceteros excellere putabantur. atque utinam ea, quae litteris mandasti de homine Christiano, aliquando emittas; ut opinionem ac sermones de te meos res ipsa confirmet. quod breui futurum facile spero. recipis enim te nunc in uillulas tuas, hoc est in summum otium: ubi cum nullam tibi horam a studiis uacuam abire patiaris; (sic enim & a multis antea cognoueram, & postea Coccius noster confirmauit) expolitionem intra paucos menses expectamus operum tuorum. qua de re ut interdum me Decii nostri litteris certiorem fieri uelis, etiam atque etiam rogo. Pontificis Legatus, Ludouicus Beccatellius, homo

mo antiquae probitatis, humanitate, ac doctrina praestans, post obitum Cardinalis Mafaei ita me complexus est, ut omnem in meis commodis atq. ornamentis curam & cogitationem fixisse uideatur. cui non tam a me gratiae sunt habendae, quod agit ipse quantum potest, ac plus etiam, quam potest; quam, quod alios etiam, magnos & principes uiros, ad me augendum, atque honestandum suo exemplo, atque auctoritate uehementer excitat. qui cum multi sint, tua tamen inter omnes elucet liberalitas; qui, re vix audita, amore in me tuo, studio erga litteras incitatus, tantum tua sponte ad hanc prouinciam conferre uelle pollicitus es, quantum ex animo meo nulla umquam delebit obliuio. Vale, tuamq. valetudinem cum tua, tum nostra etiam, qui a te pendemus, caussa diligenter cura. Venetiis, ∞ D L I I I.

EIDEM, Genuam. 5

MAGNUM mihi solatium attulit epistola tua: iucunditatem, dicere non possum, quam tempora eripiunt sic, ut me tristitiae totum paene tradiderim. Ac primum, obiisse audio fratrem meum Bononiae, cum ualeret optime, repentino morbo oppressum. fratrem cum dico, me alterum iure naturae dico. uerum addo illud. obierit, si uera narrantur, frater is, qui bonitate praestabat, ualebat ingenio, excellebat industria, factus ad omnia maxime omnium uidebatur. itaque obruor dolore: nec, puto, emergam, nisi aut, illi melius esse, cognouero, aut, si na

turae,

turae satisfecit, opem tulerit ipsa dies: quae ualet ad omnia plurimum, animi uero morbis plus etiam interdum, quam ratio, medetur. Ad hanc aegritudinem accedunt domestica, meaq. propria. vxor, cuius praecipue studio res familiaris, ac domus tota nititur, quae me multis molestiis, multarumq. rerum & curarum onere leuabat, quae meam ualetudinem praesenti semper officio tuebatur, ipsa nunc iacet, periculi non expers, affectis diuturno morbo uiribus. ego vexor acerbissime anniuersariis oculorum doloribus: quos sanare, cum iam paene tentata sint omnia, humanae artis esse non puto. remedia sunt ab vno illo, qui malis cunctis medetur, caelesti medico expetenda. is mihi optimam, ut spero, ualetudinem aliquando restituet; si hoc minus, muniet me saltem ea virtute, qua res aduersae facile perferuntur. ita salus ex morbo nascetur, non haec, qua corpus uiget, quam ego adhuc omni remediorum genere frustra quaesiui, quae cum ipso corpore paucorum annorum spatio penitus extinguetur, sed illa multo praestantior, qua nostrae mentes, cum sese ab hac terrestri labe seiunxerint, & cum purissimo illo caelestium animorum coetu consociauerint, perpetuo fruentur. interim, tot in me concurrentibus malis, aegre impetum sustineo, planeque, quoniam homo sum. debilitor aduersis. Hic tu me uocas ad scribendum; & hortaris, vt ea tradam litteris, quae assiduo Latinae linguae usu, & diuturna tibi uideor exercitatione consecutus. Vis me scilicet, optime Sauli, eam uiam, quae ad eloquentiam ducit, aperire. spissum opus, ac difficile, multi otii, tranquillae mentis,

non

non nostrae fortunae, cuius tibi imaginem ostendi, neque nostrorum neruorum, quos tu putas esse satis firmos; ego, quam sint imbecilli, experior saepe, ac sentio. At erunt praeclari conatus, etiam si non succedat. Si ita est, hac laude nemo excluditur. potest aggredi, qui vult. velle autem quis non debet? siquidem egregia cupientem aliqua vel ex hoc ipso gloria consequetur. te, si quemquam, Sauli doctissime, te, inquam, ipsum decet maxime omnium id suscipere, quod mihi imponis. quae enim sunt ad hoc munus necessaria, quorum aliis alia desunt, ea in te vno abundant omnia, ingenium, vsus diuturnus, doctrina, iudicum. quid? opes, & fortuna nunquid huc pertinent? illae vero, mea sententia, vel maxime. cursum enim ingeniorum retardat, vires debilitat, ac frangit inopia. an tu putas Aristotelem, & Platonem illa Graeciae lumina, an Ciceronem nostrum, an Plinium tam multa potuisse litteris mandare, nisi summum illis otium rerum omnium affluentia peperisset? domi alebant seruos eruditos: contubernales habebant, eximiis praemiis accersitos ex vltimis terris, rhetores, historicos, prestantis ingenii, singularis doctrinae philosophos. cum his se quotidie exercebant, commentabantur, disputabant: horum omnium opera, quatenus liberet, vtebantur. at ego sumptum vnius pueri, minima mercede conducti, quo in scribendo vtor, aegre sustineo. Et in his angustiis, in hac mea tam tenui valetudine, tam aduersa fortuna, quia rudes homines veteris eloquentiae cupidos, meis scriptis non erudio, nec in rectam Latine scribendi viam induco, appellas me

quasi malum debitorem, atque etiam accusas, uerbis tu quidem humanissimis, & alieno, ut uideris nomine, re tamen ipsa grauiter, &, ut ego iterpretor, tuo iuditio; quod uereor in primis, facioque, sicuti debeo, plurimi. uerumtamen uidere te puto, quam facultatem res desideret. quid autem praestari a me possit, nemo omnium, qui uiuunt, me ipso melius intelligit. quare noli mihi languorem, aut desidiam obiicere; quae abesse procul a me, qui anteactae meae uitae cursum inspiciet, atque examinabit, facile cognoscet. satis habeas, si nemo istam in te culpam conferat. qui cum ingenio praestes, aetatem omnem in Latina lingua contriueris; ex quo factum est, ut eam perfecte calleas; id quod tuorum scriptorum subtilitas, & elegantia declarat: cum ualetudinem non desideres; otio paene diffluas: addo etiam illud; cum optime tibi cum fortuna conueniat: quae tibi de suis bonis tantum elargita est, ut erogare quantamuis pecuniam in homines doctos eorumq. studia nullo tuo incommodo possis: haec cum in te sint omnia, eaq. ut ego arbitror, summa, non minima quidem certe: abstines tamen ab hoc munere, & hortaris alios nulla tibi re, praeterquam uoluntate, & studio, conferendos. Quis non miretur sitire fontes? sitiunt enim certe, cum tu petis a me tamquam ex arido solo, quod in te ipso uberrimum esse constat; & cum ad nostram potius inopiam confugere, quam tuis copiis uti uis. Hoc loco mihi uenit in mentem, tuam quoque caussam, non modo meam, meditanti, quod tu fortasse respondeas. Distingues illa superiora: negabis in te uno esse omnia, quae dixi esse de Latina lin-

gua scribentibus necessaria. de fortuna concedes: patet enim: etiam, opinor, de ualetudine, de otio: ingenii laudem, & doctrinae, quae tua modestia est, abs te reiicies, fortasse etiam, quae tui est in me animi propensio, quae humanitas, ad me transferes. Nolim equidem tecum, Sauli, ne in tua quidem laude contendere: verum, quod tu mihi de te ipso non credes, credent alii, verumq. fatebuntur, adducti in hanc sententiam, ac plane confirmati, non tam auctoritate mea, quam tamen, in his praesertim elegantioribus litteris, in quibus iam tot annos versor, non esse nullam intelligo, quam tuo ipsius testimonio, quod habet ponderis apud bonos ac sapientes viros in omni re plurimum. te, inquam ipso teste locuplete, cui fides habenda videatur, probabo tuam virtutem. Oblitus ne es, aut oblitum me putas illius temporis, cum tu librum tuum de homine Christiano mihi ostendisti? bone Deus, quam in illo multa praeclara, cuius industriae, cuius prudentiae, quam a te grauiter, quam copiose, quam splendide tractata. neq. vero ego vnus illum librum, videre alii, vidit, qui vir, & quantus, Reginaldus Polus Cardinalis qui potest esse instar omnium, quem tu profecto iudicem in re tua numquam recusabis. hunc ego audiui, audiuere multi, de tuo interdum libro loquentem. ornabat laudibus. (& est homo, vt scis, natura simplex, rectus, cuius ab intimo sensu numquam ne minimum quidem aut vultus, aut oratio discrepet) quid plura? conferendum cum antiquitate iudicabat. Quamobrem redeo illuc, & concludo paucis. Magni facis eloquentiam. cupis eam cognosci, cupis amari, & coli. egre

gia cupiditas, & nobili sane viro digna: verum, vt tibi satisfacias, & inuenias exitum studii tui, elige de duobus vtrumuis. aut ipse qui potes, ostende nobis Latinae linguae pulchritudinem, ac praestantiam; doce nos, doce posteros, quae sit eius adipiscendae, & perfruendae ratio ineunda: aut, si quos existimas hoc praestare posse, excita eos liberalitate, foue tuis copiis: noli pati, animum eorum hac & illa cura distrahi; sit intentus, & fixus hoc vno in studio; neque abducat eum ab opere pulcherrimo, ac nobilissimo humillimae interdum rei turpis, & sordida procuratio. ita consequeris facile, quod vis; optimisq. studiis & posteritati magna tua cum laude consules. Illa, quae scribis de leguleiis quibusdam, in meum librum de Romanis legibus, detrahendi studio, incurrentibus, legi nullo cum stomacho: nec sum miratus, a barbaris hominibus, sordido quodam litterarum genere assuetis, elegantioris doctrinae scientiam, & quasi lautitiam quandam studiorum contemni. Non placet istis meus liber: magnis videlicet viris, quorum fama aedium illarum, in quibus ipsi habitant, limina nondum est egressa. at placet Vincentio Portulacae, cuius est in vrbe Brixia insignis auctoritas, illustre per Italiam nomen, placet Antonio Augustino, Marco Antonio Nattae, Laelio Taurello, Vido Pancirolo, iuris vtriusque scientia claris: quorum nomina, scriptis egregiis testata virtus, atque expressa, cum aeternitate coniunget. hos ego meorum laborum, & vigiliarum laudatores cum audio, viros graues, & certos, omniumque nobilissimos; voculas raucae plebeculae contemno.

quidq.

quidq. leues, & obscuri homines de me sentiant, aut loquantur, non esse mihi valde laborandum existimo. te quoque sperabam in meis praesidiis esse, &, si qui urgerent grauius, obsistere, impetumque inuidiae, & maleuolentiae tua auctoritate, ac testimonio frangi. quod si facis; fructum sero meae singularis in te obseruantiae, & habeo tibi, quam debeo, gratiam: sin minus; hoc tamen nomine tibi debeo, quod meos obtrectatores flocci facis, usque eo, ut indignos, quibus respondeatur, existimes. Vale. Venetiis. ∞ D L I I X

VIDO. FABRO
Patauium. 6

NESCIO, utrum fortunae succenseam, cuius culpa factum sit, ut ego tuas litteras duobus fere mensibus post eum diem, quo tu scripseras, acceperim; an eidem gratias habeam, quod mihi, arculam quandam scriptorum meorum euoluenti, planeq. aliud agenti, de improuiso illas obtulerit. gratias habebo potius; quod eodē tempore simul cum iniuria beneficium accepi; & iniuriae beneficium praeferri, aequum est. sed, quoniam uereor, ne tarditatem in scribendo meam durius acceperis; hunc tu mihi scrupulum, Vide, si ex animo euelleres, faceres humane, nec tamen inique: cum hoc ipsum, quod commissum a me est, primum ex aliena culpa pendeat, deinde nunc quidem etiam corrigatur. Venio ad tuas litteras: quibus mihi gratius nihil potuit accidere; dicerem, iucundius, nisi clausula illa de Bunello meo plane om-

nem iucunditatem eriperet. nam sic fac existimes, ex illius viri interitu tantum me cepisse dolorem, quantum fortasse dies exhaurire nulla poterit. Vixerat me cum Venetiis per quadriennium: cum ego in illo probitatem morum, virtutemq. diligerem; ille in me propensionem, credo, quandam ad litteras non improbaret. Intercessere etiam inter nos officia quaedam, sed a me leuia, nec satis digna, quae memoria tenerentur: quae tamen ille, vt erat gratus, nō meminisse solum, sed praedicare etiam solebat. ego ab illo maximum habebam beneficium, quod me, cum Philelphis, & Campanis nescio quibus (vt aliis parcam) misere errantem, in hac recte scribendi viam primus induxerat. Videbatur quibusdam natura seuerior; sed erat leuissimus erga sui similes, hoc est erga bonos viros; vbi vitium nosset, censor acerrimus. Distinguere homines non fortuna, sed moribus solebat. Loqui ad voluntatem neque ipse poterat, neque ferre qui ad istam artem eruditus esset: totus erat apertus & simplex. Satis scio fuisse, qui illum deprauatae religionis nomine in crimen vocauerint. quorum vitam si cum Bunelli vita comparares, Socratem diceres iniquorum conspiratione circumuentum. Coluit omnes virtutes & philosopho dignas, & homine Christiano, sed continentiam praeter ceteras. hac vero ille triumphauit maxime, & triumphauit adolescens, cum ceteros voluptas capit. quo mirandum est minus, si tantus postea vir ex tanto adolescente factus est. nam extremam vitae partem, quam, vt in fabula actum, decet esse perfectissimam, heroicam audio fuisse, & plane diuinam. Quare incumbamus, o Vide, &

hanc operam Bunello nostro nauemus, vt illius nomen, immortalitate dignissimum, exstingui mortali cum corpore non sinamus. quod equidem enitar; & hominis mihi amicissimi, summi viri, memoriam (si modo is ego sum, qui tantum praestare possim) profecto ab interitu vindicabo. video te in tuis litteris idem velle: nec dubito, quin possis. nam & Bunellum amas mortuum: & vales plurimum ingenio; quod etiam pietas excitabit. cuius officii societas eo gratior vtrique nostrum esse debet: quod cum apud alios laudabilis maxime erit, illustri exemplo gratiae referendae; tum ad animos nostros amore coniungendos aeternaq. necessitudine conglutinandos, plus valere nihil potest. Reliqua erant in epistola tua magnifica quaedam, & eleganter scripta de laudibus parentis mei; quae verissima fateor; quaedam etiam de me ipso, quae non agnosco. nam, etsi tibi, nobilissimo adolescenti, multis non solum fortunae, sed etiam naturae, doctrinaeq. bonis ornato, &, quod caput est, virtutis amanti, placere maxime velim: tamen, quia nemo adhuc a me hoc impetrauit, vt ea mihi adsciscerem, quae mea non essent, patere, obsecro te, de me ipso mihi potius me credere, quam tibi. quod si, cupidum esse laudis, laudem esse vis: isto me licet nomine non contemnas: quod ea, quae habent ii, qui laudabiles ducuntur, ego, eadem vt haberem, semper laboraui. sed scis, velle, & perficere, non idem esse. alterum contingit multis, alterum dumtaxat iis, quos dii diligere putantur. quorum ego te in numero, optime Vide, prestanti natura praeditum, Bunelli

praeceptis informatum, confido facile futurum. Vale. Venetus.

MARCELLO. CERVINO CARDINALI Romam. 7

Postea quam Roma discessi, etsi tum mea vetus in te obseruantia, tum tua in me perpetua beneuolentia postulare videbatur, vt ad te quam saepissime scriberem; tamen id non feci propterea quod omne otium, atque omnem etiam mentis tranquillitatem molestae in primis ademerunt occupationes: quarum me, cum primum huc reuerti, tantus aestus absorbuit, vt longo interuallo vix emerserim, nam primum domesticas res ita male affectas offendi, vt eas seruare, multi temporis, non exigui laboris, etiam alicuius artis esset. deinde, cum illa, quam scis in meis epistolis nutu tantum appellari, inimica natio virtutis, ac diligentiae, quae etiam patri meo, viro optimo, (& adde si quid vis) negotium exhibuit, ad me vexandum, atque opprimendum conspirasset: durius habui negotium, vt meas fortunas in tuto collocarem. sed me, qui antea praesto mihi semper affuit laboranti, idem in hoc potissimum discrimine egentem opis & consilii, nec mediocriter de toto rerum mearum statu sollicitum, respexit, ac liberauit Deus. itaq. omni plane molestia perfunctus esse mihi videor. quid quaeris? aliqua etiam officii specie ab iisdem obseruamur: ac se satis apte simulationis, vt opinor, artificio tuentur.

uentur. accipere tamen quod datur, quocumq. animo detur, inscitiae non est: nec hodierni mores, & ratio temporum secus postulat. Cetera sunt in meis rebus non plane cuiusmodi nos optabamus, sed cuiusmodi tamen multi non sperarunt: quibus haec, quae nunc agimus, amplissima uidentur esse, cum nos prae iis, quae, nisi quis casus nostris consiliis occurrerit, agere aliquando cogitamus, tenuissima iudicemus. quam quidem ad rem quod tu omnia, quae in te sunt, liberalissime polliceris; quodq. Alexandrum etiam Farnesium, praestantem omni uirtute Cardinalem, in eandem rationem propensum esse affirmas: equidem de te sic existimo; & multas esse res, in quibus iuuari a te pro tua summa tum dignitate, tum etiam fortuna possim; & in iis rebus numquam omnino mihi tuam esse humanitatem defuturam: Farnesium autem, diuinum adolescentem, natum ad liberalitatem, & ad gloriam, non miror eo esse erga uirtutem animo, quo quia semper fuit auus eius, iccirco ad eum gradum, qui est in terris summus, & augustissimus, diis hominibusque uolentibus adscendit. ac sane ille cum domestico exemplo, tum multo etiam magis, egregia ipsius natura ad immortalitatis laudem excitatus, saepe alias, quanti bonas artes faceret, ostendit, sed proxime uel in primis, cum Hierouymum Ferrarium, iuuenem rarissimae uirtutis, sane quam pro eius meritis ornauit, atque auxit. in quo, cum apud unum posuisse beneficium uideatur, a multis tamen gratiam iniuit. nam, cum uos, tales uiri, patrocinium litterarum suscipitis: quicumque bonis artibus delectantur, animo recreati, ue-

ti, veniunt in spem aliquando fore, vt, post diuturnos labores, & molestiarum quasi tempestates, in quietis & otii portum, vobis adspirantibus, deferantur. quos si in cursu studiorum instituto vestrae benignitatis aura deficiat: haerebunt, neque iam potuerunt, quo intendebant, sine ope auxilioq. vestro peruenire. verum huiusmodi dubitationem uestra iam consuetudo sustulit. magna enim optimae voluntatis documenta saepissime dedistis, maiora etiam dare cogitatis, cum quidem, vt Antonius Bladus ad me detulit, pulcherrimam rem, & vobis dignissimam aggressi, omnes libros Graece scriptos, qui nunc in bibliotheca Palatina conditi asseruantur, praelo subiicere cogitetis, vt, multiplicatis exemplaribus, per orbem terrarum, in vsum omnium gentium, omniumq. saeculorum, diuulgentur. cui se muneri Bladus a te esse praepositum aiebat: itaque venisse ad nos, vt & eos typos, quibus atramento illitis charta imprimitur, conflandos curaret, &, si qua praeterea sunt ad opus necessaria, maturaret. sane sum laetatus plurimum, hominemque sua sponte diligentissimum, tamen cohortari non desino, vt in ea re, quae ad commodum studiosorum, maxime vero ad tuam, vt ego sentio, gloriam spectat, operae ne parcat: eique dixi, vt ad omnia me & fratribus vteretur. neque minus prolixe, quae verbis pollicitus sum, ubi ille petierit, re praestabo. nam & hominem diligo, & vero tua voluntas maximi est apud me ponderis. In Romulo quidem tuo, quem initio sum complexus vt fratrem tuum, deinde amare coepi ut te fratre dignum, nihil praetermitto, quod aut in officio cohortandi, aut etiam in studio iuuandi positum sit. sed ille,

le, cui notissimae sunt occupationes meae, pudore, credo, facit, vt rarius ad me scribat: cum mihi, vel in maximis negotiis, ei vacare, non modo non molestum, sed etiam gratissimum sit: quod tu, si videbitur, ad illum scribes: simulq. litteris admonebis, vt, quo consilio Patauium est profectus, id studio & diligentia consequatur. neque tamen hoc dico, quod eum, adhuc quidem, lapsum esse putem; de quo etiam ea, quae volumus, & videmus, & audimus; sed quod, infirmitatem eius aetatis cum recordor, interdum vereor, vt possit consistere. Vale. Venetiis. ∞ D XXXIX

BERNARDINO. MAFAEIO EPISCOPO. CREATO Romam. 8

VBI te audiui Episcopum esse creatum, laetatus sum non tam ob ipsam rem, quae sane est per honorifica; propterea quod Episcopatus & sacerdotium est, & maximum sacerdotium; quam quia, de te ipso cogitans, intelligebam te eum esse, cui ad istam honestandam dignitatem summa facultas in optima voluntate non deesset. Tibi erunt, quae multis solent esse laboriosa, virtus, & vigilantia, ex tua vetere consuetudine facillima: non enim honorem quasi legem bonitatis, ad quam te fingeres, accepisti; sed honorem bonus accessisti, multis antea, magnisque rebus Paullo III. probatus; cui Pontifici? omnium sapientissimo, & optimo; qui & ipse Deo probatus est, & non probat

nisi

nisi sui similes. Gratulor igitur tibi, non vt gratulantur ii, qui fere, quibus fructibus auctus sis, vnum cogitant, cetera magnopere non spectant; sed ut ii, quibus dignitas, & religio prima sunt: quae tu coles maxime, & eris in Christi militia antesignanus. Grauem sane personam Episcopi sustinet is. vestrum est, errantes animos in uiam reducere. & reducitis vos quidem praeceptis diuinae doctrinae tradendis; sed magna vis est in exemplo, cum ea, quae traditis, ipsi vita, & moribus exprimitis. quod tu praestabis vtrumque omnium maxime; qui & habes non doctrinam modo, verum etiam eloquentiam. quarum altera imperitos erudias, altera languentes excites: & uiuis, ut homo, satis extra culpam. quod memini me multis abhinc annis in tua prima adolescentia miratum; cum ea in te laudarem, quae tamen imitari vix poteram. quod fecisti adolescens, cum tua te singularis, optimaque natura ad decus inuitaret, & quasi manu prehensum duceret; nunc aetate confirmata, cum ad voluntatem accesserit ratio, dubitem, quin idem multo sis alacrius constantiusque facturus? dubitet, qui te ignorat: mihi, cui tua studia, tui sensus ex nostra familiaritate notissimi sunt, dubitare non licet. Quare, vt ad prima redeam, non eo solum nomine tibi gratulor, quod Episcopus es, in summa dignitate constitutus; quod tibi scis esse commune cum multis: sed quod is es, qui cum ista dignitate virtutem aequare possis. quod quia vides quam non multi potuerint, eo magis tu, qui potes, hoc ipsum, quod potes, acceptum Deo referre debes, tantumque munus in te collatum, illud quidem plurimi facere,

sed,

ſed, quoniam eſt proprii erga te amoris argumentum, muneris cauſſam multo, quam ipſum munus, pluris aeſtimare. Vale.

Venetiis. Kal. Maii. ∞ D X L I I.

GABRIELI . CATIANO
Brixiam. 9

EPISTOLAS a te habeo duas: vtramque ſcriptam elegantiſſime, ſed illam pleniorem, quam X I. Kalen. Septem. dederas: nam haec recentior, cui nonarum Octob. dies erat adſcripta, argumentum habuit fere nullum. venio igitur ad priorem: in qua cetera iucundiſſima. illud permoleſtum, quod te minus commode ſignificas valere: ſcribis enim, valde te ob aduerſam valetudinem vereri, ne non illud, quod inſtituiſti, abſoluere, ac perpolire tibi liceat. Mi Catiane, excita prudentiam tuam; & occurre, morbi principiis; ne ille, grauior deinde factus, & te, & amicos tuos, qui, te aegrotante, valere non poſſunt, diutius uexet. Hoc loco mihi ueniunt in mentem, quae tu me olim, minus recte cum haberem, prudentiſſime, & amantiſſime monuiſti.. illa, illa ipſe tibi nunc in memoriam redige; &, quae tuae tunc partes erant, eas nunc fac eſſe meas. Tu mihi non ex Hippocrate, aut Galeno, ſed ex ueterum philoſophorum libris ea remedia, quibus ad ſalutem meam praeſtantius eſſe nihil potuit, attuliſti: ego nunc idem in te facio: tuamque tibi medicinam reſtituo. uis, quae meum morbum, te medente, ſanarunt,

ea tuo ipse in morbo praetermittere? non vis, opinor. non enim id te dignum est: qui ea saepe legisti, uide homines aliis cauere cum discant, sibi eos non cauere turpe est. quare adhibe eam, quam ad omnes res soles, ad te curandum diligentiam: &, quod oneris suscepisse te scribis, id si grauius uidetur, quam vt perferre possis, depone prius, quam opprimare. magnum est, quod moliris, & magni non solum ingenii, quo tu non eges, sed etiam otii: quo nisi abundas, quo modo te speras ea, quae in iure ciuili dispersa sunt, quae scis esse minime pauca, primum posse cogere, deinde coacta ita disponere, vt ex certis generibus totum ius ciuile cognoscatur? atque ego tamen sic existimo: si quis est, qui hoc praestare possit, aut eum te esse, aut omnino neminem: sed, quoniam res, & fortunae tuae, quemadmodum tu quidem affirmas, ita ferunt, vt in forum tibi necessario sit eundum; quae ratio, si modo & tibi, & populo placere velis, multi temporis exercitationem desiderat; haec autem, quae a te est iuris ciuilis instituta digestio, eiusmodi est, vt nihil operosius existimetur: vereor, ne, duarum rerum difficillimarum tractatione distractus, vtramque dum vis, neutram assequare. quamobrem, quid suscipias, tui consilii est; ego monendi partes, quae sunt prudentiae, non assumo: neque enim plus vlla in re me existimo videre, quam tu uides: id, quod est beneuolentiae meae, faciam, vt magnopere te non solum horter, verum etiam rogem, ualetudini tuae minus, quam gloriae, ne seruias: quae quidem nobis, qui te summe diligimus, tantae curae est, ut plurimas nostrae salutis partes in tua salute positas

tas existimemus. De Alciati libro, ualde te amo: sed, eum, hoc quidem tempore, cur mittas, non est. sunt quaedam, quae magis urgent. Quae scis a nobis anno proximo superiore instituta, iam paene absoluimus. Domestica fere sunt ut uolumus. fratres ualent optime, ego sicut soleo, hoc est, etsi non optime, sic tamen, ut studiis nostris frui liceat. quod si perpetuo detur, equidem hac mea tenuitate contentus ero; illam firmitatem, illa athletarum latera non appeto: neque mihi umquam de natura queri ueniet in mentem, quae me corpusculo finxerit imbecillo: gratias agam potius, quod effecerit, ut omnibus paene horis, aduersae ualetudinis metu, spectanda mihi ratio sit, & continentiam, quae uirtus est, aut certe ad uirtutem ducit, cogar amplecti. Amamur a multis: si modo ex uultu, & uerbis amor intelligitur: colimur etiam a nonnullis, qui, falsa de nobis opinione adducti, nostram consuetudinem, quasi docti hominis, uidentur expetere. quibus ego si me patefecero, facile hunc errorem eripiam, &, puto, faciam; ne totos dies salutatoribus tribuam. Uale. Venetiis. ∞ D XLIII

FRANCISCO. LVISINO

Patauium. 10

SI. NESCIS, Luisine, quantum ego amori nostro tribuam; cognosce ex hoc, quod & superioribus mensibus licere mihi per eum putaui ad tuas litteras, humanissime scriptas, nihil respondere; & nunc, eo-

idem fretus, etiam male respondeo. Non, est hoc, inquis, officium colere. Quasi iam probaueris, quia non coluerim, ideo me turpem esse. non placet ita duris legibus amicitiam adstringi, ut numquam relaxentur. summam diligentiam maximis in rebus si ab amico requiris, iure facis: sed, si etiam in minimis, non aequus es. est enim profecto quaedam suauitas in negligentia: quam qui ex amicitia tollit, horridior est, quã ut urbani mores ferre possint. quare, si amabilis esse uis (quamquam quis te uno amabilior est?) uerumtamen, si id tibi propositum est, ut omnibus in rebus aeque amabilis, aeque iucundus sis: permitte mihi, ut liceat aliquando tecum esse negligenti. Nam, quod ad tuas literas attinet, ita iudico, scriptas esse non solum eleganter, in quo tamen non minima laus est, sed etiam sapienter; quod quia solet ab aetate tua longius abesse, non solum laude, sed etiam admiratione dignum est. uitium hoc in plerisque adolescentibus, atque etiam in robustioribus quibusdam fama celebratis animaduerto, ut inania colligant, & eloquentiam non ut ueteres illi, in sententiis, & uerbis a communi consuetudine alienis, sed in quibusdam vulgaribus, ac paene puerilibus ineptiis constituant. Quocirca non ego te, Luisine, hortabor, ut ex ista imperite scribentium turba te eximas: sed gratulabor potius, quod ita effecisti, ut hortationi locum non reliqueris. hoc cum adolescens adhuc, & paene imberbis, nondum ea prudentia, quae extrinsecus assumitur, propter aetatem copiose instructus, naturali quadam ingenii facultate, & assidua Ciceronis lectione sis consecutus: cum illa accesserint Aristotelica, in quibus

bus nunc totus es; vsumq. rerum, qui in adolescentem non cadit, percallueris, qualem te virum futurum putemus? non sum natura blandus; neque soleo cuiusquam auribus inseruire: potius offendit quosdam libertas mea. itaque, quod dicturus sum, gratiae caussa dictum ne putato. si quando accidit, vt interroger de iis, qui antiquam illam perfecte scribendi laudem posse nobis videantur iam paene amissam restituere, soleo te duobus praestantissimis adolescentibus, meis familiarissimis, Calino, & Amaltheo, tertium inserere. Calinum, puto, non nosti: qui clarissimum iuuenem Aloysium Cornelium singularis viri, Ioannis Cornelii, filium, in Cyprum insulam secutus, tertium iam annum abest. sed mihi hoc velim credas affirmanti: ea bona, quae magister tuus Aristoteles laudabilia esse dicit, omnia fere in illo adolescente aut esse iam, aut breui, vt ego auguror, futura. De Amaltheo autem quid sentiam, non expectas opinor, vt significem, neque vt ego tibi eum quasi latentem indicem, quem in illustri quadam specula virtus constituit. quare coniunge te cum his, & eloquentiam tres optimi adolescentes, aetate fere pares, concordi studio, sicuti pulcherrimam virginem, diligite. quod si me etiam socium recipitis, & riualem in hoc amore fertis: erit praeclara consensio; & Latinae linguae formam, quam, superioribus temporibus turpi barbarie uitiatam, nunc agnoscere vix possumus, posthac, vt opinio mea fert, intactam, illibatamq. tuebimur. Vale.
Venetiis. ∞ DXLVII

PAVLLO. CONTARENO Venetias. II

Cvm Venetiis proxime discessi, vt in hanc solitudinem ex ista frequentia me conferrem; magna sane laetitia perfruebar, & quod ad ea, quae homini carissima sunt in vita, vxorem, ac liberos meos redibam; & quod mihi, otium ad studia, amoenitatem ad valetudinem quaerenti, hunc esse praeter ceteros locum expetendum atque adamandum intelligebam. sed, vt in rebus humanis nihil est simplex, in summa voluptate molestiae tamen hoc erat, quod ita fortuna tulisset, vt, quo tempore tibi per anniuersarias Patauini gymnasii ferias Venetiis esse, & commorari liceret, tum ego a te disiungerer, magnamq. manendi cupiditatem maxima discedendi necessitas vinceret. nec vero mihi dubium est, quin cum meo sensu tuus quoque sensus congruat, &, quae me cura torquet, eadem te pungat. vinci enim in officio, atque amore, quam sit turpe, si te non mea vox aliquando docuisset, ipsi te libri, vnde hauris illa praeclara, quibus ad laudem informamur, penitus erudirent. quod si, ut vna simus, & tu, ut opinor, sperabas, & ego certe cupiebam, per interualla locorum non licet: at, quod proximum est, ut vna esse videamur, non video, cur praestare litteris, & consequi non liceat. nam si propterea, simul esse, iucundum est, quia mutuo sermone fruimur in litteris non ego quidem tuam vocem audio, neque tu meam; sed, quae voci subest res, eam nihilominus, quam

una cum sumus, percipimus, hoc etiam maiore cum fructu, quod aliquanto scribimus accuratius, quam loquimur. quare velim ad scribēdum te des: &, cum me tuae consuetudinis vsuro, ob ingenii tui suauitatem, & sermonis elegantiam, mirifice capiat; haec, quae in te amo, quae nunc abesse doleo, fac, si me diligis, ne omnino desiderem. debes hoc mea caussa non nolle, tua vero maxime cupere. nam, cum te aliquot abhinc annis in rectam illam antiquae eloquentiae viam dederis, patris tui, uiri optimi, ac sapientissimi, vocibus, consiliisque commotus, patrui vero, clarissimi, ac praestantissimi ciui, exēplo incitatus: turpe tibi est, in mediocri laude consistere; & ad summam peruenire, sine stylo, assiduaq. exercitatione, non licet. quid enim ille noster, cuius tu libros numquam de manibus deponis, quid aiebat? timere se, nisi frequenter declamaret, ne, quod adeptus erat in arte oratoria facultatis, exaresceret. Attende, mi Paulle, & tuam caussam, a qua mea disiuncta non est, si placet, mecum considera. Ille sibi, homo Romanus, Latinae orationis inopiam metuebat; cum tamen omnibus in hoc genere diuitiis abundaret: nos, quibus Latina lingua peregrina est, qui in optima scribendi aut dicendi ratione rudes, & infantes paene sumus, de summa eloquentia sine summo studio cogitabimus? & vnam omnium difficillimam rem, eandemq. omnium gloriosissimam, ludibundi consequemur? Vides me ipsum, qui quid sim, ego quidem non statuo; sed sunt, quibus non esse nihil uidear; nullum paene diem intermittere, quin aliquid Latine scribam? cum tamen, ex quo lapidem hunc uoluo, annus iam uigesimus

abierit. Est adolescens in vestra nobilitate, tibi non ignotus, mihi admodum familiaris: quem, excellenti praeditum ingenio, gloriae cupiditate flagrantem, nisi à Romanae eloquentiae laude ad huius maternae linguae studium falsa quaedam opinio traduxisset, erat cur de illo sperarem ea, quae summa sunt. tantam enim operam in scribendo ponit, quantam tu videlicet in legendo. sed neque illi in summa industria iudicii satis est, qui de Latinae linguae dignitate non optime sentire videatur: neque tibi, rectissime iudicanti, ad id ipsum quod probas obtinendum suppetit industria. quare uellem, vt & tu illum in diligentia, & ille te imitaretur in sententia. quod vtrumque si contingeret; nae ego vestrae vtriusque laudi praeclare consultum putarem. Sed ille de suo consilio viderit. iccirco enim se non existimat errare, quia, quos sequatur, auctores habet eos viros, qui, quod optimum esse dicunt, in eo facile omnibus hominibus antecellunt. Te vero, qui mecum in iisdem aedibus per triennium fere vixisti; qui, quidquid es, de meorum consiliorum praeceptorumque fonte fluxisti; cuius a laude mea laus quodam modo pendet; te, inquam, mi Paulle, quantum in me erit, errare non patiar; teque, coactus amore, & officiis tuis, hortari numquam desinam, vt in veram ac sinceram eloquentiae formam, cuius ego tibi excellentem pulchritudinem, duorum veterum oratorum exemplo, saepe demonstraui, tuae mentis oculos acriter intendas; eamque tibi a me veris, vt arbitror, lineis designatam, tu aliquando tuis scriptis, quasi coloribus, coneris exprimere. Graue, inquies,

quies, onus imponis, & difficilem mihi laborem mandas. Fateor ita esse: addo etiam illud, non esse nobis optandum, vt aliter sit. nam, cum omnium hominum in appetenda laude par prope voluntas, similisq. sensus sit: quod omnes appetunt, id si esset eiusmodi, vt consequi multi possent; quanti, obsecro, aestimares? opinor, minimi. copiam enim vilitas, & vilitatem sequitur contemptus. quare non tibi est dolendum, quod de sudoribus manat gloria. laetare potius, quod cum eam omnes amabilem esse, valdeque expetendam sentiant, plerosq. tamen laboris magnitudo terret, & aemulandi studium rei difficultas imminuit. Est autem tibi ad hanc laudem, quo te voco, aditus eo facilior, atque apertior, quod, quae duo sunt ad comparandam eloquentiam instrumenta maxime necessaria, ingenium, & memoria, vtrumq. sic tenes, vt in altero excellas, in altera iis, qui excellere putantur, non admodum concedas. haec tu bona si languere sinis, gratiam naturae non optimam refers; quae non in te benigna fuit, vt suum beneficium negligeres, sed vt ad decus, ad dignitatem, ad immortalem, aeternamq. laudem conferres. Neque vero is ego sum, qui te velim eloquentiam a philosophia seiungere, totosq. dies in hoc vno expoliendae orationis studio consumere. erras, si me ita sentire putas. ego philosophiam diuinum quiddam esse dico, indicem veritatis, magistram vitae, omnium virtutum, omniumq. laudandarum artium parentem. sed idem ita statuo; si, qui optime sciat, non optime loquatur, plerumq. fieri, vt id ipsum, quod sciat, nescire videatur: & vt in conuiuiis non pa-

tum interest, qua epulae ratione condiantur, sic in sermonibus, aut scriptis, magni refert, quibus animi cogitata verbis enuncientur. quod si cui ita stupidus aut ita deprauatus est sensus, ut ornatae, & bene structae orationis suauitatem, & tamquam harmoniam auribus non percipiat: hunc tu, si sapis, neque consules in re tua quia, recte qui non intelligit, is ut recte iudicet, sperare non licet: neque ipsum monebis; quia, quibus desunt principia naturae, iis inutilem artem esse constat. tu, si me audies, musarum vocem ab rustricano sono distingues; &, ut inanem multorum loquacitatem oderis, sic elinguem quorundam sapientiam non amabis. qua in sententia uideo fuisse, quos uiros? Platonem, & Xenophontem: quibus ego plus crederem solis nutu significantibus, quam omnibus, qui nunc ubique sunt, philosophis cum iureiurendo confirmantibus. non ne uides magnum utrumque & excellentem in philosophia fuisse, vtrumque tamen in hac, quam homines inepti reprehendunt, exornandae orationis facultate ita praestitisse, ut, eorum scripta cum legimus, nihil omnino purius, nihil elegantius, nihil illustrius fieri posse iudicemus? a qua laude plurimum abfuissent, nisi temporis industriaeque multum in eloquentiae studio collocassent. neque uero eloquentiae studuissent, nisi ex ea decoris ornamentiq. plurimum ad philosophiam accedere, tamquam ad formosam virginem a corporis cultu, iudicassent. Hos igitur ego te imitari malo, quorum nomina adhuc uigent, cum ipsi duobus abhinc annorum millibus obierint, quam istos, si qui sunt, qui te infirmissimis rationibus à pulcherrimo consilio conantur abducere.

Perge, ut facis, in disciplina philosophiae, in qua Patauii artificem habes eximium M. Antonium Genuam: eloquentiam uero, cuius, ut opinor, in uia me ducem non contemnis, ne dimitte. utrumque enim & debes, si tibi magna proposita sunt; & potes, si, quod me saepe dixisse memini, dici horas apte, & cum ratione distribues. Vale, & patrem tuum, & patruum, quos ego plurimi sane facio, & communes amicos meo nomine saluta.

Ex Plebe Sacii ∞ D I V I

CHRISTOPHORO . MADRVTIO

C A R D I N A L I

Mediolanum.

AVDIO te de nobis & loqui, & sentire perhonorifice. praeclarum hoc est, laudari a Principe uiro, & ab eo Principe, qui cum fortuna uirtutem ita coniunxerit, ut in utraque pariter emineat. atque ego te semper antea, cum numquam essem allocutus, numquam uidissem, tamen uehementer colui. mouebar uis praestantissimis actionibus, hominumque constanti sermone, omnia de te summa praedicantium. neque uero, si quis in te laudaret opes, aut nobilitatem, aut dignitatem, admirabar. communia multorum haec sunt, optabilia potius, quam laudabilia. sed illa, quae tua proprie sunt, cum audirem; unum esse Christophorum Madrutium qui uirtutem ipse coleret studio singulari, in aliis ornaret praemiis amplissimis, omnesque liberales discipli-

nas (fato quodam, temporum dicam, an hominum iniuriis? exsulantes) exciperet, amplecteretur, foueret; qui denique solidam gloriam spectaret, inania, quae multi sequuntur, contemneret: haec ego cum audirem, incitabar studio meae tibi singularis erga te obseruantiae declarandae: sed obstrepere litteris inanibus tali uiro, praeclaras Italiae urbes, multorumque populorum fortunas non potestate magis, quam iustitia, tuenti, hominis esse uel inepti nimis, uel impudenter ambitiosi existimabam. nunc autem, cum ad me sermones tui, mea cum laude habiti, referantur; occasionem cupide complector, quam mihi tua liberalitas offert: tibique gratias, quas possum quidem, ago, habeo autem certe maximas, atque immortales; tum quod ornes me testimonio iudicii tui, quod apud omnes ualere plurimum intelligo: tum uero, quod isto officio, ista tam praestanti humanitate quasi fores mihi aperueris ad amicitiam tuam. qua quidem ego me, si minus alia re licebit, perpetuo certe, ac singulari erga te studio, assiduaque tuarum uirtutum praedicatione, dignum praestabo. quod cum antea fecerim, iudicio meo commotus; faciam tamen in posterum alacrius, ac diligentius tua humanitate incitatus, quam semper eandem in me futuram, non magis constantiae ratio, quam naturae tuae benignitas, mihi persuadet. Vale.
Venetiis. ∞ D L V I I

ROMVLO. CERVINO Patauium. 13

QVOD tu persaepe queri solitus es, id mihi nunc accidit, vt epistolae prorsus caream argumento: sed ego tamen non committam, quod tu soles, vt argumenti me inopia deterreat a scribendo. quam vide, quam diuersa ratio sit. tu, cum sententiam non habes, valde tibi ais laboriosum esse epistolam texere: ego numquam facilius soleo scribere, quam cum nihil habeo, quod scribam. At, inanes huiusmodi litterae sint, necesse est. Primum, hoc non semper. quandoque enim accidit, vt, nihil dicentes, aliquid tamen dicamus. &, vt in fidibus est quaedam manus aberratio sine arte, in qua tamen ipsa ars sit: sic in epistolis argumentum quandoque est sine argumento. itaque, non semper inanes huiusmodi litterae: siquidem in iis solet aliquid nonnumquam exsistere, quod pondus habeat. sed fac inanes esse: quid refert? non hoc spectamus, id sequimur, ut, exercitatione duce, eo perueniamus aliquando, vbi sita laus videatur eloquentiae? quod si nobis tantum in hoc proficere non licet, ut veteribus illis, quorum est purissima oratio, similes esse possimus: at tentemus tamen, si possumus nostris, qui inquinate loquuntur, dissimiles esse. quod, ut opinor, & multum, & saepe scribendo consequemur. Ac noli putare, semper in eo nobis esse elaborandum, vt philosophemur in epistolis. graues sententiae probantur: fateor: sed numquid hoc vno Latina lingua

conti-

continetur? me quidem Cicero noster paullo minus interdum delectat, de iocis cum agit, quam de turpi, & honesto cum disputat. vtrobique enim sunt ornamenta: & vtrumq. saepe necessarium est. itaq. ad vtrumq. me do: teque, vt idem facias, etiam atque etiam hortor. cumq. res non erit, de qua scribas; tum tu, si me audis, vel leuissima quaeque ex omni parte, ex omni genere arripies, & iis pro argumento vtere. hoc autem quatenus agas, aut cum quibus agas, tibi non praescribo: cuius tanta prudentia est, quantam aetas ista, qua nunc es, capere vix potest. Summa sit, vt & cum argumento, & sine argumento saepissime scribas. Vale. Romae.

FRANCISCO . GONZAGAE Patauium.

14

ODI paene meos oculos: etsi oculi sunt, idest omnium rerum carissimi: sed odi certe peius, quam antea, hunc morbum, quo mihi nunc tuus adspectus, tuus complexus eripitur. aduolarem enim ad te, si valerem: nihil me moraretur: nihil esset tanti. an cum tu, magni Principis filius, familia natus Italicarum omnium nobilissima, nec iam a maioribus tantum, sed a te ipso clarus, Mantua me, humilis hominem loci, nondum de facie notum, litteris humanissimis tua sponte salutandum putaueris; ego, cum Patauii, huic est prope in conspectu meo, sis, non accurram ad te? facerem: sed soluta voluntas non est: impeditur enim valetudine. solatio tamen hoc, in magno dolore, sustentor, quod fu-

turum breui non dispero, vt conualescam. concurrunt simul, anni tempus, assidua medicorum cura, mea summa continentia. haec si proficient; adibo ad te, nulla interposita mora. opto enim, quae inter nos mutuo litterarum officio conglutinata amicitia est, eam paullo artius mutuis sermonibus, mutua consuetudine adstringi. sin haerebit morbus: obsecro te, largire hoc vel meae in te obseruantiae, vel humanitati tuae, vt omnino tuis litteris ne caream: quas ego meis quam potero creberrimis dabo operam vt eliciam. Mitto ad te librum meum de Romanis legibus, proxime rogatu multorum editum. cupio, legas, cum hoc tamen, si vacat. nam, auocari te a studiis grauioribus mea caussa, nolo. cupio etiam, cum legeris, probari tuo iudicio nostram industriam. sed hoc me cupere, rogare ne puta. volo tibi esse liberam in vtramq. partem iudicandi facultatem. nihil mihi tribue: rem ipsam pende suo merito, ac statue de tuo sensu. nec enim is ego sum, qui plus amicitiae dari postulem, quam veritati; nec tu is es, qui, si postulem, facile concedas. Pergam ad reliqua, haec si tibi, tuiq. similibus non improbari cognouero. Vale Posseuino salutem, rarissimo iuueni, cuius heri epistolae respondi. Venetiis.

ANTONIO. POSSEVINO Patauium. 15

GRATVS, & iucundus admodum amor is, qui te in eam mentem impulit, vt officii gratia ad me scriberes. quid enim aliud existimem? cum argumen-

tum

tum res quidem ipsa tibi nullum daret. ingenium vero mirifice tuum amaui, amplexatusque, quantum licuit, animo sum, quod raptim, & , vt ad hominem familiarem, familiariter cum scriberes, epistolam tamen confeceris elegantissimam, distinctam luminibus eloquentiae, in qua non fucatus, sed verus, ac tamquam naturalis Rumanae linguae color enitet. Macte, Posseuine, fratre iam maior, iuuene eximio: vrge totus in studio litterarum. vides, quae te manent praemia. gloriam habes proximam, eamque paene manibus attingis. paullulum si te incitaueris, apprehendes. non mehercule, quia nolis, dico: sed, vt intelligas quantum cupiam, propterea dicendum putaui. faueo enim omnibus, qui recte sentiunt, recteq. faciunt: in te vero mea praecipua & est voluntas, & esse debet. scis, quinctum abhinc annum, Romae, cum te frater tuus adolescentulum adduxit ad me, quibus verbis commendauerit, amicitia iunxerit, & veluti in clientelam tradiderit. ex eo tempore, quoties adiisti ad me, quos tecum habuerim sermones, quam studiose, quam amanter ad illa praeclara, quae frater tuus amabat, sim cohortatus, potes recordari. dixi saepe, non esse tibi de fortunae bonis cogitandum quae vel improbi malis artibus quaererent, vel bonis viris recte quaesita facile casus eriperet. ostendi, vere & esse, & appellari diuitem posse, qui liberalium doctrinarum scientiam possideret. non neglexisti: contulisti cogitationes omnes tuas ad studium verae laudis, & in eo nunc apud Franciscum Gonzagam, nobilissimum, ac virtutis amore incensum adolescentem,

lescentem, ita versaris, vt propemodum videaris excellere. Quare gratulor equidem fratris tui manibus; quos laetari arbitror summopere, quia talis es, & quia fore tantus videris, quanta potest esse virtus maximo ingenio, acerrima voluntate, summo studio comparata. Nec vero, quod epistola tua significat, mea tibi sunt aut ad ullam fortunae accessionem, aut ad dignitatem studia exspectanda. a te ipso, mihi crede, omnia proficiscentur. virtutem si habes, nihil desidera. ea pro te prensabit. ea tibi omnes honores, omnes, quas petieris, opes impetrabit. o praeclaram vitae ducem. te felicem, Posseuine, qui cum hac viuis, & uiuendum statuis: me miserum, qui, cum idem sentiam, cogor tamen eam a me disiungere, victus grauitate morbi & iis curis, quae inuitum alio traducunt. quod si me Deus aliquando respexerit; acquiescam in iis studiis, quae sola sunt ad naturam meam, sola tranquillitatem animis afferunt, hominemq. paullatim ab homine separant, &, quantum licet, cum Deo coniungunt. Vale. Venetiis.

HIERONYMO. LIPPOMANO Venetiis. 16

BREVIS epistola tua, sed habet multa sua vi. primum significas amorem in me tuum, quo quid gratius? nam, amari a nobili adolescente, propinquitatibus, amicitiis, opibus florentissimo, optabile est: ab eo vero adolescente, cuius ad animi bo-

na comparanda mens omnis, & cogitatio dirigatur; qui scientiam litterarum ita expetat, vt inani tamen ambitione prorsus vacet, nihil ad se ipsum, ad summum Deum omnia referat; hoc vero eiusmodi est, quod qui assequitur, triumphat. itaque ego vehementer mihi gratulor de amicitia tua: quam cupio esse perpetuam: & vt sit, omni equidem studio, omniq. erga te obseruantia laborabo. Quod vero ais nescio quid de beneficio in te meo: mi Hieronyme, noli tantum largiri modestiae tuae, vt vocabulis parum propriis, nec satis cum re congruentibus vtare. quod enim tu beneficium appellas, ego verius officium, & officium eiusmodi, quod praetermitti a me sine graui culpa vix posset. rogabas, vt consulerem studiis tuis. impetrasti facile, & curaui libentissime. quod enim tribuere vni tibi videbar, id non tam tibi tribuebam, quam litteris, quam virtuti, quam consuetudini, & naturae meae. amplector tamen istam humanitatem: quae tibi non modo beneuolentiam conciliat, verum etiam laudem parit. nam, vt extenuare, ac dissimulare, quae acceperis, beneficia, ieiuni animi est, & peranguSti, ac sordidi: sic, ea verbis augere, palamque profiteri, excelsi, atque ampla spectantis hominis est; & ad liberalitatem, idest ad decus, & ad gloriam, nati. coniuge, quaeso, istam mentem, atque istam sententiam cum doctrina, & cum iis studiis, ad quae te vocat illustre domesticum exemptum Veronensis Episcopi, patrui tui: quem vides auersum penitus a studiis rerum humanarum, eaq. contemnentem, quae ceteri admirantur, totum esse in vna virtute defixum, & diuinam consuetudinem, qua-

tenus

tenus homini liceat, imitari. itaque nunc eius sapientissimis consiliis, ac sanctissimis institutis, eximiaq. doctrinae, magna ex parte Romana nititur Ecclesia. hunc tu ducem si sequeris, & in eius vestigio pedem pones non errabis in hoc dubio vitae cursu, non laberis in lubrica iuuentutis uia. quod te facere iam, laetor; facturum etiam multo in posterum diligentius, confido. atque ego, quando mihi licere apud te tantum vis, languere te praeclaris in studiis non patiar. hortabor litteris, dum abero: praesens sermonibus excitabo. nunc me cupidum vrbis, tuique maxime, ac paucorum tui similium, tenet tamen in his locis vxoris meae morbus: de qua iactor varie, tamquam fluctibus, modo spe, modo metu. in vna tantum cogitatione videtur animus consistere, & quietem aliquam capere, cum quasi secum loquitur, & commemorat ipse sibi necessitatem illam rebus omnibus impendentem, vt animata intereant, creata dissoluantur. At est dolendum, si quem viribus aetateq. florentem immatura mors oppressa. Ita, si mortem in malis, vitam felicitatis loco statuas. quod qui existimat, refellitur exemplis. quam multis enim, diu viuere, miserrimum fuit? Haec quam diu cogito, videor acquiescere; satisq. leuiter incommodi mei grauitatem sustineo. sed certe nimis acerbe fortuna mecum egit, quae me, de me ipso, vt scis, ac de mea valetudine sollicitum, alienis etiam malis implicuerit. Benacum petere statueram. non licuit, neque forsitan licebit: Asulae quidem, opido satis eleganti, vbi magnam pueritiae meae partem traduxeram, omnes mihi iucunditates,

omnia

omnia gaudia tum in fratris conuictu, tum in veterum amicorum conſuetudine fixeram. cecidit contra. frater enim aegrotauit diu, neque dum firmus eſt: amicis autem qui poſſum frui, cum vxorem, multorum dierum morbo conflictatam, nunc incerta vitae ſpe animam trahentem, in oculis habeam? De me ipſo, ac de meo reditu, noli exſpectare dum ſcribam. vides me alienis miſeris eſſe miſerum: meam non eſſe liberam, aut ſolutam voluntatem, intelligis: niſi ſi meos deſerere, ideſt ab omni prorſus humanitate velim deſciſcere: quod profecto numquam committam. quod ſi noſtrorum animorum ſenſus, & noſtra conſilia Deo patent, vt certe patent: amat, opinor, pietatem meam; eaque, non dubito, quin mihi vel opem ab eo celeriter impetret, vel hoc ſaltem, vt, quidquid euenerit, moderate feram. profecto enim ex vno illo fonte omnis noſtra fortitudo manat, omnisq. ſapientia. alioqui facile frangimur & facile aberramus a vero, inſidioſis voluptatum, illecebris abducti, & rerum mutabilium fallaciſſima ſpecie decepti. quae tu, ac multo plura, cum audieris ſaepe de patruo tuo, qui cum ab ineunte pueritia in iiſdem aedibus, atq. in eodem paene cubiculi vixiſti: ſi quid huius generis mihi nunc, multis difficultatibus ac moleſtiis circumuento, litteris imperties; habebo a te munus aptiſſimum meo tempori, dignum amicitia noſtra, dignum vero maxime ea perſona, quam tu ſuſtines; qui te ſacris addixiſti, ſemper vt bene ageres, aut bene cogitares. Vale; &, ad Epiſcopum Varonae deſignatum, quem vidi numquam, de fama tamen cognitum ſtu-

dioſe

diose colo, obsecro te, cum scribes, me nomine salutem plurimam. Asulae. ∞ D LVI

EIDEM, Venetias. 17

NVMQVAM putaui fore, vt iniuriam acciperem in beneficio, praesertim a te, cuius in fronte, oculis, vultu habitare videtur humanitas. benigne mecum, & liberaliter agere, quod est proprium familiae tuae, magnopere te decuit: idq. adeo postulabat amicitia nostra: callide vero agere, & ficta veritatis imagine fucum facere, neque te dignum fuit, ad praeclara laudandarum rerum studia ex nobilissima familia nato, neque vero me, tui studiosissimo, de tua bonitate, tuisq. moribus egregie non modo sentiente, verum etiam praedicante. astutiae praestantibus viris numquam placuere. apertam, simplicem, rectam in omni vita consuetudinem sequuntur. quo ego te in numero quia credidi esse, & quia, vt esses, curare non mediocriter debuisti; ideo sum in fraudem facillime inductus, & illo tuo figmento, quo nihil umquam gustaui suauius, abstinui perinuitus. meae tamen inscitiae eo me pudet minus, quia sequitur amorem credulitas, et ita uitium laude corrigitur. noli igitur me, quasi rudem quendam, et prorsus earum epularum, quae nouo quodam artificio cõdiuntur, imperitum, contemnere. poenarum satis in ipsa re tuli: quam reieci quasi noxiam; cum esset eius generis, ut me docuit heri vesperi Sebastianus noster, vnde simul possem et alimentum capere, valetudini meae uehementer aptum, et palatum oblectare, quantum antea fortasse

numquam. restitue nobis tuam fidem. liceat mihi meum errorem tuo beneficio corrigere. magna res non est: magnopere tamen sum commotus, vel inscitia mea, vel malitia tua: quae vicit omnino, vel fefellit potius opinionem meam. id si moleste fers; non longe abest mei lenien di facultas: si modo animum tuum induxeris, vt id, quod potes, etiam velis. quod si secus acciderit: praedico tibi, culpam exiguam grauiter lues: neque te mellitis placentulis, quibus me munerari solitus es, absoluam, sed ea poena condemnabo, cuius etiam nomen cum audieris, extimesces. interim sustineo me, neque dum muto iudicium de te meum; quia te spero rationem vtriusque nostrum habere velle. Cupio tecum coram iocari, & simul adspectu illo tuo iucundissimo frui. Vale. E cubiculo meo, ante lucem.

EIDEM,
Romam. 18

CVM in magnis molestiis haec vna me res delectare non mediocriter soleat, quod amicitias a me diligenter coli, nec numquam officium contemni, ipse mihi sum conscius; legi perinuitus eam partem litterarum tuarum, in qua me, vt immemorem promissi. appellas, atque etiam, vt oblitum humanitatis, leuiter accusas. Ego tuae familiae nobilitatem, egregiaq. tuorum maiorum decora, pro eo ac debui, semper suspexi: te vero ipsum, praeditum iis bonis, quae nobilitatem omnem vincunt, amaui prorsus, a quo die mihi cognitus es, amore singulari. hanc

immutari in me voluntatem, ita etiam si te mihi casus aliquis immutet, neque consuetudo mea, neque natura pateretur. quod equidem antea tibi certum esse, atq. exploratum arbitrabar, nunc, quando subdubitare te video, significandum putaui; ne posthac umquam suspiciones istiusmodi, plane meo erga te studio, & mehercule etiam tua bonitate indignas, mearum epistolarum afferat infrequentia. quamquam, si tuum otium cum meis occupationibus conferatur, non intelligo, cur ego tuam in scribendo valde laudare diligentiam, tu meam reprehendere negligentiam debeas. satis, nisi fallor, statum rerum tuarum habeo cognitum: tu me scilicet videris ignorare: nam, si nosses, & exigeres tamen id, quod praestare vix possum; esses iniquior. At erat amoris nostri, lenire litteris dolorem tuum in obitu patrui, summi viri. sit ita: verumtamen abs te postulabat idem amor, ne, officium a me illud sine caussa praetermitti, animum induceres. Primum ego te, per aliquot annos domestica sanctissimi hominis disciplina institutum, putabam humana omnia contemnere, mortem vero, quae sempiternae vitae initium est, etiam in bonis ducere. Quod si frangimur humanis, aut commouemur saltem; certe enim a stipite, a saxo, a ferrea materia longe distat hominis natura: quis tamen ab afflicto solatium exspectat? aut quis me minus tranquilla experitur omnia? quae si tibi nota sint: profecto me liberes ab omni culpa, & cupias reuocare querellam tuam. Neque vero, si vigeat animus, & perferat aduersa, ita valemus ingenio, vt consolandi partes, quae doctrinae plurimum, & sapientiae postulant, audeamus assumere. non haec in nobis facultas est: quae

tas eam aliunde licet: si modo, vt significas, quod mihi tamen haud omnino persuades, in te ipso non est; qui & acuere mentem liberalibus studiis, et augere prudentiam vsu rerum: ac praestantium virorum sermone potuisti. quae si absint, vt abesse a me magna ex parte fateor: tamen ille ipse, qui tibi luctus caussam attulit, idem a luctu te remouet exemplo vitae suae, cuius abesse nullam partem a constantia, & a virtute reperies. Hunc igitur tibi vnum ante oculos constitue: finge ad eius imaginem quidquid cogitas, quidquid agis: noli oculos ad vulgi deprauatam consuetudinem flectere. ita consules egregie rationibus tuis: & illud recte instituendae vitae consilium, quod a me requiris, nusquam esse praestantius, quam in te ipso, cognosces. Vale. ∞ D LX.

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. SECVNDVS

FRANCISCO. VARGAE CAROLI. V. IMPERATORIS. ET PHILIPPI. EIVS. FILII HISPANIARVM. REGIS ORATORI

Venetias. 1

FFICII mei saepe me admonet officiorum tuorum recordatio. officium autem, quod absens absenti praestare possum, litterae sunt: quas misissem ad te iam antea, nisi huc aduenientem graues admodum, & peracerbae curae statim excepissent. quas enim res scis esse nobis in vita omnium carissimas, omniumq. primas, in iis me grauiter exercere fortuna coepit, vxore, liberis, fratre, vno paene tempore in morbum coniectis. ne mihi quidem belle satis est. animo enim affectus, valere corpore qui possum? verumtamen, quia mihi haerent in mente consilia tua, fero haec vt humana, diuina spe, in qua tu soles omnia ponere, confirmatus. quod nisi hunc in portum, te ducem secutus, confugissem. facile me tot malorum subita tempestas obruisset. En, quam sit incertus nostrorum consiliorum euentus, & quam ea, quae nobis ipsi ad voluntatem fingimus, contra cadant. Petiui has regiones non sine sum

ptu, non sine labore, spe ductus ualetudinis recuperandae: reliqui vrbem pulcherrimam, mea negotia, tuam consuetudinem, in qua mihi ornamenti statuo plurimum. haec bona, tantum abest, vt aliis bonis compensata sint, vt etiã multa successerint, quae si ad sensum referantur, mala vere possum appellare. sed, cum me sensus quandoque moueat, ratione tamen vtor saepius. haec ostendit, nihil esse malum, nisi quod nostra culpa contingat: ancipitem esse in rebus humanis rationem iudicandi: nihil enim semper idem esse: quin, quae nobis aduersa, exitiosa, prorsus misera videantur, ea saepe ita conuerti, vt ex iis ipsis multae commoditates emanent: contra, quae speciem habeant felicitatis, inde fluere quae acerbissima sunt, exsilium, paupertatem, ignominiam. quae ego cum cogito, reficior paullulum, & excito me, quatenus licet, ad eam virtutem, quae in aduersis rebus elucet: de qua cum multa sint a philosophis tradita, vnus tamen eam suo exemplo praeclare docuit nostrae salutis auctor Iesus Christus: quo magistro, quae sit vera fortitudo, discimus, omniumq. laudandarum artium absolutam, ac vere salutarem doctrinam consequimur. Atque ego te, Francisce Varga, quod hoc studii genus omnibus & studiis, & scientiis anteponas, longe quidem hoc nomine pluris facio; quam quod negotia Caesaris Imperatoris ex omnium saeculorum memoria praestantissimi, & Philippi Regis, omnium Regum maximi, apud Venetam Remp. orator administres. ista enim dignitate alii quoque nobiles viri claruerunt: pietate vero in Deum, & sanctitate vitae, parem fortasse aliquem, superiorem certe habes neminem. itaque, postquam a te discessi, vix credas, quam saepe meus

pe meus

pe meus ad te animus, tuorum sermonum desiderio, recurrat. equidem, vel si mihi cetera hic omnia secundissima fluerent, quae experior, ut dixi; satis aduersa; iniucunde tamen viuerem, quia procul a te absum; cuius ex humanitate, sermonibus, consiliis mirificos capiebam fructus, et documenta ad vitam recte traducendam utilissima. Quare iam me minus, quam antea, delectat, ac paene displicere totum coepit consilium illud meum de lacu Benaco incolendo. tua me singularis doctrina tua probitas, tua benignitas ad vrbem reuocat. Benacum, per anni tempus cum licebit, aestate scilicet ineunte, (nam hieme regionem illam procellis, & ventorum vi totam audio agitari) si valetudo ita postulabit, inuisam. interea meam imbecillitatem ratione victus, & abstinentia tuebor. ac fortasse fiet, quoniam a Deo cuncta pendent, ut Venetiis, intra meos parietes, in oculis, & adspectu meorum, commodissimo vitae genere, ita conualescam, ne qua postea me caeli mutandi necessitas extrudat. quod si assequar; habebis me, si me tantum ab humanitate tua sperare vis, quod profecto vis, familiarem, ac paene contubernalem: & hac equidem spe iam nunc mirifice sustentor. Vale.

HIERONYMO. FALETO HERCVLIS. FERRARIENSIVM DVCIS. ORATORI Venetias. 2

QVOD heri iniecisti in sermone, haeret in animo, & , quo diligentius rem perpendo, eo magis omnia mea consilia, omnes cogitationes ad nouam societatem, quaecumque ea sit, conuerto, vexor enim, & deludor indigne ab homine taeterrimo, omniumq. impurissimo: cui non satis est auertere communem rem; sed me prorsus ita despicit, ut nec dignum ducat, ad quem adeat accersitus. equidem nihil mihi adscisco, nihil arrogo insolenter: nihil enim habeo neque a fortuna, neque a me ipso, quo nimium extollar: verum tamen limina mearum aedium teruntur quotidie pedibus virorum clarissimorum, ad me confluentium. tu ipse, tu, inquam, Falete, & maximi Ducis orator, & maximus ipse vir, quem grauissima distinent negotia, qui scribis historiam, qui legum scientiam, veterum, & recentium, scriptis luculentissimis explicas, venire tamen ad me, quae tua est humanitas, saepe solitus es, horasq. multas suauissimo sermone consumere. Malum est, inquies, ab homine nequissimo contemni. Malum: sed peius etiam, expilari. quod nisi tua prudentia medicinam huic malo affert; petiit fructus omnis tuae liberalitatis. clauam enim citius de manu Herculis possim extorquere. quam ab isto nummum. aut igitur ea mihi conseruetur utilitas, quam tuo benefi-

cio speraueram: aut, qui nos vult perditos, perdatur ipse nobiscum, & societas communi pernicie dissoluatur. verum, cum in tuum ingenium, tuam auctoritatem, & singularem in me beneuolentiam intueor; traducor facile ad optimam spem; tranquilla omnia, commoda, copiosa mihi ipse polliceor. tu restitues vnus afflictam rem: & istum postremi ordinis hominem, omnibus inquinatum vitiis, indignum prorsus non modo amicitia nostra, sed congressu etiam, ac sermone, extrudemus, vt versetur posthac, & viuat cum sui similibus, in sordida nequitie, seiunctus a nobis, qui humanitatem colimus, & virtutem omni lucro anteponimus. Interim lege, quam saepe iam efflagitasti, partem libri nostri de quattuor Rebuspub. quam cupio a te probari. otium si habuero, quale vt aliquando consequar, operam dabo; in Bellombra tuo, si alibi non licebit, totum volumen absoluam. Vale. Ex aedibus nostris. ∞ DLVII.

Ex libro de quattuor Rebuspub.

Ex iis, quae supra sunt commemorata, duae videntur propositi nobis argumenti partes absolutae. patere enim satis arbitramur, non modo quibus vitiis duae maximae, ac firmissimae ciuitates, primum Sparta, deinde Carthago, labefactatae corruerint; verumetiam, quibus illa vitia remediis vel sanari penitus, vel ita saltem corrigi potuerint, ne reipub. salutem in discrimen adducerent. nunc vrbis Romae quaestio succedit: qui erat tertius in diuisione locus. postremae narrationi, conclusio futura nostri muneris, omniumque

nobilissima,

nobilissima, & eadem difficillima tractatio, Venetiae nostrae reseruantur.

AC. DE Roma, quae nullo magis vitio, nullo grauius vmquam morbo, quam imperii magnitudine, laborauit, primum illud occurrit, nulla omnino in ciuitate post homines natos aut virtutes, & honestas actiones aliquando floruisse magis, aut aeque malas artes, & exitiosa publicis rebus consilia valuisse. Primis reip. temporibus, cum nulli dum de plebe magistratus creabantur, summa senatus potestas, summa fuit auctoritas. vtraque cum per aliquot annos viguisset, inclinare tum primum coeperit, cum tribuni pl. creati sunt. creatos autem culpa senatus, historiae declarant. nam, si prima repetere, &, quae cuique rei caussa sit, placet animo perquirere: tribuniciam potestatem, quae deinde senatus opes fregit ac debilitauit maxime, ipsius vitio senatus Romae constitutam, facile constabit. Quid igitur? an tu, dicet aliquis, senatum reprehendis, quia tribunos pl. creari passus sit, cum plebs eum magistratum non iam uocibus posceret, sed armis extorqueret? an amplissimum ordinem, quia permiserit, quod recusari sine reip. praesenti iam periculo non poterat, imprudentiae condemnas? Ego quidem minime: habeo enim rationem necessitatis; cui parere, sapientis semper est habitum. Secesserat armata multitudo in Sacrum montem: flagrabat ira, & odio in ordinem nobilium: auaritiam, superbiam, crudelitatem senatus accusabat: se bella gerere vrbes capere, pro patria sanguinem effundere, mortem obire clamabat: pro his meritis inopiam, & iniurias pa-

ti: ſenatum commodis frui, ſenatum honoribus abundare: plebem ſeruire, quae, ut ceteri liberi eſſent, quotidie ſua corpora hoſtium telis obiiceret, quem non mouerent huiuſmodi querellae? quem non terrerent, cum ii, qui haec querebantur, alii pila, alii gladios manibus tenerent? recte fecit ſenatus: tribuniciam poteſtatem, a plebe flagitatam, conceſſit, non libenter, ſed, ut impetum ſedaret, maiorem temporis, quam ſuae uoluntatis, rationem duxit. haec, ut dixi, recte, nec ſine ſummo conſilio: ſapiens enim cum neceſſitate non pugnat: at illud neque recte, neque prudenter; quod, ut in eam neceſſitatem res deduceretur, ſiue negligentia, ſiue ſuperbia commiſit. occurri principiis oportuit, & naſcentem peſtem exſtingui. nam, cum omnes ciuitates, quae ſuo milite bella gerunt, quotidianis prope ſeditionibus fluctuare neceſſe ſit: quo malo & ueterum memoria, & noſtra aetate florentiſſimas ciuitates occidiſſe conſtat: ſummae difficultatis, ac diuinae cuiuſdam ſapientiae videtur eſſe, ita rem moderari, ut conſiſtat, neque permittere, vt multitudini, quae ſatis ipſa per ſe leuis eſt, nulla paullo iuſtior ad motum accedat occaſio. Erant in plebe Romana quam plurimi; quibus aere alieno obſtrictis, unde ſoluerent, non erat. hi cum ad tribunal conſulum, qui tum, uondum creatis praetoribus, de creditis pecuniis ius dicebant, a feneratoribus uocarentur, egeſtatem excuſantes, & domeſticas miſerias ad eliciendam miſericordiam commemorantes, tamen non audiebantur. magiſtratus nectendum feneratori debitorem, tradebat, ut, quamcunque creditor uellet, ſeruitutem ſeruiret. iniqua, & homine

mine prorsus indigna siue consuetudo fuit, siue lex. Tu mihi libertatem lege eripias, cum libertatis caussa leges constituantur? an ego ullam legem potiorem ea lege ducam qua Deus, ut homo liberum animal esset, ac ceteri animantibus imperaret, aeterno iure sanxit? pecuniam aufers: non relinquis, unde uiuam, unde liberos alam: fero: relinque libertatem; ut mercenario saltem opere ipse mihi, & esurienti familiae victum quaeram. Cum his acerbe magistratus agebat; acerbius etiam feneratores; qui ciues Romanos, nexu vinctos, grauissimo seruili opere fatigabant, & nexorum in terga flagellis, ac verberibus saepe saeuiebant. Hic senatus miseris ciuibus consulere, caussam libertatis suscipere & potuit, & debuit; nexos e vinculis eximere, humanitatis fuit; diem soluendi laxiorem egentibus statuere, aequitatis; usuris modum facere, iustitiae. haec & facienda fuerunt, &, ut fierent, cum a patribus plebs, atque consulibus frustra petiisset; ad extremum, ut homines desperatio praecipites agit, armata multitudo in Sacrum montem, tria millia ab urbe passuum, secessit. tum, ut plebeiorum animi, stimulis iracundiae perciti, continerentur; senatus, periculo territus, de creando plebeio magistratu, quia res aliter conuenire non poterat, assensit. itaque tribuni pl. primum quinque, deinde decem, creati sunt. ab hac radice ortum quidquid inter ciues discordiae, quidquid seditionis, quidquid bellorum fuit. per annos quingentos, id est, usque ad exitium reip. tribuni pl. contra nobilium potentiam seditiosis concionibus vociferari, plebem ad noui commodi spem, ad noua incitare consilia

num-

numquam destiterunt. specie libertatem tuebantur; re vera senatum oppugnabant. primo magistratus, deinde & sacerdotia plebi communicata. ad extremum is, qui solet, exitus consecutus est. nam plebs, vbi, quod paucorum erat, ad se transtulit, rursus id ipsum, quod multitudinis est, in vnum confert. facit hoc inscitia, facit inopia, facit ea, quae in magno numero semper exsistit, voluntatum & opinionum dissimilitudo. ita popularis administratio, quae maxime liberatis imaginem praesefert, occulte tamen, si spectemus exitum, tyrannis est: quoniam ex ea fere semper exoritur tyrannus: sicuti deinde ex tyranno status optimatum generatur. Huius mutationis exemplum satis illustre Roma est. primo, regum summa potestas fuit: deinde senatus, hoc est optimatum, maior, quam populi: tum populi maior, quam senatus: postremo rursus vnius maxima, & singularis. populus enim C. Caesarem extraordinariis imperiis auxit, eoque extulit, vnde, cum se monarchiae proximum esse homo acutus intelligeret, priuatam condicionem despexit: altiusque maluit, vt humani mos ingenii fert, adscendere, quam ad inferiora, quae reliquerat, descendere. Neque vero me fugit id, quod a doctissimis viris memoriae proditum est; firmissimas illius reip. vires esse, & quae non facile ab externis viribus debilitentur, cuius non simplex, neque vnius generis administratio est, sed ita mixta, ita temperata, vt in triplici forma vnum consilium, vnam quasi mentem significet. neque ego tum in ciuitate praeclare agi negauerim, cum & vnus, & pauci, & multi maximas res gerunt, nec tamen aut vnus,

aut

aut pauci, aut multi praecipuae dominantur. verum, ut harum trium partium in suo quaeque munere modum seruet, & ea, quam habet, potestatem numquam abutatur, ego quidem hoc fieri posse non arbitror. sunt enim hi tres ordines admodum dissimiles: & inter dissimilia perpetuus aequabilitati locus esse non potest. nam, quemadmodum in musicis, quo plures chordae percutiuntur, eo suauior concentus efficitur, quia uarius ille multarum fidium numerus, in quo summa discordia est, arte conciliatus, & ad concordiam perductus, incredibili quadam iucunditate aures, animumque permulcet; sed haec tamen iucunditas ideo breuis est, quia de multis fidibus aliqua statim remittitur, & discrepat: sic multorum ordinum administratio uidetur illa quidem esse omnium optima; quia, quo longius ab unius imperio disceditur, eo propius ad libertatem acceditur; sed quia multis idem sentire difficile est, facile dissoluitur. quid autem ex dissolutione exsistat, multarum ciuitatum miserrimus exitus declarat. quare, cum sit necesse, ut de tribus potestatibus, quae pares sint, aliqua aliquando se efferat, & reliquis duabus insultet: ante prouidendum est, ut ea, unde magis hoc imminet periculi, quaeque ad temeritatem procliuior est, inferiorem locum obtineat, & reliquas duas neque dignitate, neque viribus adaequet. quae vero de tribus ea sit, quae facilius insaniat, &, cum insanierit, cohiberi non possit, hic sine dubio populus est. qui ut inferiorem in ciuitate condicionem aequo animo ferat, ita fiet, si cum eo semper iuste, numquam superbe, interdum etiam liberaliter senatus aget. tum populus nihil appetet,

appetet, nihil molietur: nouos magistratus, nouas leges, noua imperia non desiderabit: libera seruitute libenter seruiet: putabit enim se non hominibus seruire, sed legibus. haec si Romae senatus initio cauisset, quique furentis multitudinis impetus, quaeque vis esset, mature cogitasset: non, ut cum seruis agi solet, ita cum ciuibus agi passus esset: necti liberos homines uetuisset: usuras, hoc est inopiae caussam, minuisset: ipsam autem inopiam publica benignitate subleuasset. quae quia non fecit, iccirco illa, quae dixi, consecuta sunt, ex desperatione secessio, ex secessione tribunatus, ex tribunatu ordinum contentio, ex contentione libertatis interitus. Primis temporibus omnia potuit senatus; mediis multa senatus, multa populus; extremis omnia populus. itaque & primis temporibus, & mediis florentissima respu. fuit, extremis concidit. nullum enim ius, nullam potestatem a senatu tribunorum temeritas non abstulit. Aerarii dominus per multa saecula senatus fuerat. antiqua tamen iura tribunus pl. P. Clodius neglexit, lege lata, qua Pisoni & Gabinio cos. simul cum prouinciis pecuniam, quantam voluit, de publico dedit. Senatus lege Sempronia consulares prouincias pro consulibus decernebat. decretas tamen idem Clodius abstulit, Vatinii scilicet tribuni pl. improbitatem imitatus: qui anno proximo C. Caesari Galliam Cisalpinam cum Illyrico, inuito senatu, sua lege dederat. Legati etiam ex auctoritate senatus deligebantur. Vatinius immutauit, & ipse sibi sua lege legationem detulit. Ipsa comitia quodam modo senatus in potestate fuerant; quia magistratum non gerebat is, qui ceperat,

rat, nisi patres auctores essent. hoc quoque amissum, nec fieri iam solere, Cicero significat in oratione pro Plancio. Triumphum a senatu petere Imperatores e prouincia redeuntes diu consueuerant. inuentus est, qui, cum senatus triumphum negasset, ad populum confugerit, & populo iubente, triumpharit. Qui poterat ea resp. consistere, & ad interitum non ruere, in qua, quod senatus improbabat, populus iubebat; quod decernebat senatus, infirmabat populus? ius enim intercedendi tribuni pl. habebant: quo iure, ne senatus consulta fierent, impediebat. at, impedire iussa populi, si senatus vellet; non erat, vt tuto posset. ilico enim, incitantibus tribunis, erumpebat seditio, ilico vis, ilico caedes. cuius periculi metu saepe senatus iniquissima tulit. nam, vt omittam alia, quae sunt huius generis sexcenta, regna ipsa sine senatus consulto barbaris hominibus ex tribunorum pl. libidine esse donata, scriptum est. quae licentia cum retineri non posset, eo progressa demum est, vt omnia perdiderit. nec dissimilis erit euentus, quacumque in ciuitate pares cum senatu vires populus habebit: non quod, vbi aequalitas est, ibi recte non sit: sed quod, vbi ad aequalitatem populus peruenit, diuturnam esse non patitur. Quare, cum ex duorum ordinum aequalitate statim oriatur inaequalitas; aequalitati perniciosae tu tam inaequalitatem antepono; & eum ordinem praeesse rebus malo, qui potestate minus abutitur, quam eum, cuius potestatem summa statim licentia, summa temeritas consequitur.

MARIO.

MARIO. NIZOLIO Parmam.

EPISTOLA tua, mi Nizoli, vt amici hominis, ac vehementer amandi, summa me voluptate affecit, ac meam vehementer incendit cupiditatem Parmam adeundi: non quod vrbs, aut vrbis ornamenta, me moueant: (alii haec mirantur, apud me vulgaria sunt) sed aueo incredibiliter patronum veterẽ meum, meum dico? immo vero litterarum ac studiosorum omnium, ipsumque litteris excellentem, Alexandrum Farnesium Cardinalem salutare: quem cognoui Romae, & colui puerum adolescens, eximia iam tum indole praeditum, & earum laudum principiis, quas deinde auctus aetate simul & indicio perfecit, magna omnium expectatione florentem. quo quidem tempore vehementer vrbs ipsa excitauit me, atque acuit in studio liberalium disciplinarum, adspectu ipso antiquitatis, & multiplici ac varia hominum eruditorum scientia: sed, vt ingenue vereq. fatear, proprie me expoliuit aula Farnesii moribus, ac litteris; cum uiuerem coniunctissime ac familiarissime cum duobus praestantissimis viris, Marcello Ceruino, & Bernardino Masaeio: quorum alterum Pontificem maximum, alterum Cardinalem, vtrumque immortalitate dignissimum, aduersa bonis artibus iniqua mors eripuit. Quare, quod me Parmam vocas, & multi verbis inuitas amantissime, non me litterae tuae sopitum excitarunt, sed currentem potius, vt aiunt, incitarunt.

citarunt. quod utinam cum voluntate cetera congruerent: iam iamq. vobiscum essem. sed vides anni tempus: vides itinerum difficultatem: scis, quam imbecillo sim corpore, quam tenui, & ad incommoda, iniuriasq. caeli perferendas parum apto. timeo etiam a militibus; a quibus otium non est: excurrere enim dicuntur, & praedas facere. non igitur veniam, cum a vobis unius diei vix absim intervallo? veniam, opinor; quaeq. adversantur, & impediunt, contemnam omnia. volui omnino meis oculis, Farnesio videndo, satisfacere; volo hanc a me ipso gratiam inire, & salutationis officio, expetito sane, ac debito, perfungi. Te vero, optime, ac doctissime Mari, cuius consuetudine & sermone careo multis abhinc annis, quem mihi tamen ex animo numquam eripuit neque tempus, neque longinquitas, quo studio complectar? quantam hauriam, cum praesens praesentem alloquar, voluptatem? dilexi equidem, a quo primum die te cognovi, tuos mores, tuam naturae comitatem, ac suavitatem: doctrinam vero, ingenium, industriam suspexi semper, extuliq. laudibus ad caelum: nec iniuria. nam si, Romanae linguae studium colere & illustrare, laus est; quis hoc te uno aut curavit studiosius aetate nostra, aut cumulatius praestitit? ego ipse, quem tu esse aliquid vis in hac Latine scribendi facultate; in quo vereor ne te fallat amor: nam iudicium in dubium vocare non debeo: sed, si quid sum, magna ex parte de tuo fonte fluxi. thesauros enim Ciceronis omnes, in illo praeclaro tuarum Observationum libro congestos, reperi; & usus sum facile: quos colligere dispersos, immensi laboris fuisset, ac temporis. Laudas igitur beneficium

tuum,

tuum, cum me laudas, & quodam modo praemia capis meritorum tuorum. De loco in oratione pro Sextio, disputas erudite: nec a iudicio tuo mea discrepat opinio. quiddam tamen superest, quod me leuiter pungat. qua de re cum erimus inter nos collocuti; vel ego tuam sententiam, vt veram, vel tu meam sequeris gratiae saltem caussa. Vale, & Farnesio Cardinali, simulque Antonio Mirandulae, Episcopo, vni omnium doctissimo, atque humanissimo, meis verbis salutem plurimam dicito. Asulae.

SILVIO ANTONIANO
Ferrariam. 4

ACVTE admodum, mi Silui, nec minus amanter scribis. ego autem in amore facile possum tibi responderе, planeque respondeo: ingenii signa, praedico tibi, ne prorsus vlla meis in litteris exspectato. non soleo fere studiosius epistolas elaborare: primum, quia, si quid scribitur ad familiares, plane familiariter agendum puto; odi illa nimis ambitiosa, constructa verbis, & sententiis exquisitis; deinde, quia ne si velim quidem in epistolis agere accuratius, relinquitur vt possim. vrgeor quotidianis amicorum salutationibus; negotiis, & rei domesticae cura paene opprimor: oculorum vero valetudine sic interdum vexor, vt nullam partem capiam quietis. quare male merearis de amico tuo, si velis ei, tam valde occupato, tam grauiter affecto, diligentiae onus imponere. imitetur epistola sermonem, ex-

currat libere, nullis adstricta legibus, & suauem quandam, perfecta non indignam amicitia, negligentiam praeseferat. alioqui officium scribendi, saepe inter absentes necessarium, gratum quidem semper, iniucundum et graue nimis accurata reddet industria. Quod me ornas laudibus; non efficis, ut ipse mihi placeam, aut assumam plus quam soleo: id assequeris, ut me tibi deuincias magis, cuius ex amore fluere ista video, nimis in me honorifica, praeclara, singularia: quae optaui equidem semper, adeptum me numquam putaui. sed videlicet, affingere veritati, vobis poetis religio non est: idque facitius libenter; ne, consuetudine intermissa, quodam modo vestra iura minuantur. me tamen, si poetice scribis, artificium tuũ, sin, vt scribis, ita sentis, error etiam delectat. haec enim me tibi commendat opinio, & amorem augeat necesse est: foris etiam, vt spero, fructum pariet. nam meis laudibus, tuo commoti testimonio, cum te excellere ingenio, florere magnorum Principum gratia constet, non pauci fortasse assentientur. quod vtinam, id quod in meis consiliis erat summum, Ferrariae mihi viuere per valetudinem licuisset. nae ego te, singulari virtute adolescentem, ita meis studiis, & officiis essem complexus, vt nemini prorsus tuorum familiarium, ne Riccio quidẽ ipsi, apud quem filii locum obtines, in te amando concederem. Quid, inquies, si te, depulso morbo, confirmares? Vtinam id aliquando eueniat: sed id quidem sperare iam vix audeo. iaceo enim nunc, & langueo miserrime: nec mihi caeli mutatio profuit: nec nouis remediis locus est; quae iam omnia frustra consumpsi: vno tamen bono mea mala compensantur, quod, etsi vires corporis

poris magna ex parte, ingenium tamen, qualecumque est, vis morbi minime debilitauit, aut fregit. itaque singulis noctibus aliquid scribo, aut legenti puero aures praebeo. sic assequar fortasse, vt, qui me non vident, carentem publico, & communi luce, viuere tamen intelligant, atque ita uiuere, ne quando cum aliis plane totus extinguar. Tu fruere, optime Silui, ista valetudine, & isto otio: cum illa tibi naturae munere satis firma contigerit, hoc habeas tui Principis liberalitate vberrimum. Vale.

Venetiis. ∞ DLIIX

EARTHOLOMAEO. RICCIO
Ferrariam. 5

VERA narras, optime Ricci, atque ita narras, ut in magna tuarum litterarum prudentia facile tamen amor interluceat. Mihi, vt scribis, condiciones hoc biennio delatae sunt multae, omnes cum emolumento, nulla sine dignitate. fecit tamen siue valetudo mea, siue voluntas, seu fati potius, quae in rebus humanis dominatur, occulta quaedam vis, vt omnes reiecerim. hanc postremam, delatam à summo Cardinali, Hippolyto Estensi, vnam auide sum complexus, vnam omnibus anteposui: nec est in meis consiliis quidquam antiquius, quam vt in illius aula, eximii Principis, ac viri praestantissimi, consenescam. itaque, quod hortaris, vt ad uos quamprimum me conferam; non efficis, vt cupiam, qui cupiditate

iam ardeam; dolorem potius auges; cum intelligam; quod maxime volo, id me consequi, hoc quidem tempore, minime posse. nam, ut omittam, quod haec me frigoris acerrima uis, & intemperies caeli semel aut iterum cubiculo egressum pessime accepit, & in eadem claustra, in easdem, ubi multis iam mensibus iacui, tenebras retrusit: praeterea pietas me retinet. Fratres habet uxor mea duos: quos ego ambos unice diligo: contraque ipsi mihi singularem non modo beneuolentiam, verum etiam obseruantiam praestant. probi sunt adolescentes, ingenio, modestia, virtute etiam ornati, una re minus laudandi, quod inter ipsos parum conuenit. orta est inter eos post obitum patris de haereditate dissensio: inde lis, inde odium. quod nisi ego me interponerem; nisi utrumque prensarem, rogaremque per parentis manes, per solitudinem matris, per existimationem familiae: conflictarentur assidue turpibus iudiciis, graui iactura famae, magno rei familiaris detrimento. hoc ego dum uersor in negotio; dum in eo studium, operamque pono, ut uxoris meae fratribus consulam: putem mihi esse uerendum, ne quis me, sana praeditus mente, reprehendat? non puto. non igitur hoc, te iudice, pertimescam. hem, Ricci, qui sacris in litteris non ambitione, ut multi, sed ita uersatus es, ut scientiam, e libris petitam, uita exprimeres; quae sunt illa praeclara, quae nos ille bonarum actionum magister optimus edocuit? non haec sunt, egentibus subuenire, errantes in uiam, dissidentes ad concordiam reuocare? ama igitur me de hoc officio. non postulo, ut laudes. iam enim didici, uel aetate doctus,

uel

uel morbo admonitus, recte factorum fructum a Deo potius, quam ab hominum iudiciis, exspectare, omnemque laudem non in honore verborum, sed in ipsa re, atque in vna virtute constituere. Vides iam duas esse commorationis meae caussas, vtramque satis grauem. accedit tertia, ne ipsa quidem leuis, vt imprimam librum meum de legibus Romanis; quem poscentibus multis debere iam diutius vix possum. eoque magis in hanc voluntatem incubui, quod inscriptus emittetur Hipolyto Cardinali. Tu, mi Ricci, fac tibi ita persuadeas, amabiliorem mihi Ferrariam fore tua caussa. tuis enim sermonibus, tua humanitate, tuo lepore frui, interruptamq. multorum annorum consuetudinem licebit aliquãdo resarcire. quod vt sit maxime diuturnum, opto vehementer, &, vt tu amantissime auguraris, etiam spero. Vale. Venetiis. ∞ D L V I

ANTONIO. AVGVSTINO Romam. 6

Accepi tuum Varronem, missum ab Octauio nostro, delatum a Laeuino. quid quaeris? te dignus est. quod si operam eandem posueris in Festo; plurimum tibi Romanae litterae debebunt. aggredere. quid enim tibi non succedet? qui, (vt omittam illa, quae pleno iam theatro spectata sunt, ingenium, iudicium, doctrinam) quantus quantus es, totus labor, totus industria es. ac mehercule non solum communi nomine, sed proprias etiam tibi ego agam, atque habebo gratias. nam, quem in eo li-

bro emendãdo laborem suscipere cogitaueram, quem for tasse, & aliis pressius oneribus, & natura, ac valetudine imbecillus, non ferrem, eo me leuabis. Vale. Venetiis. Egregio iurisconsulto, Pyrrho Tarro, veteri mihi necessitudine coniuncto, salutem plurimam. ∞ D LIV.

EIDEM, Romam. 7

Ego vero & scripsi iam, nisi me fallit memoria, satis aperte: & nunc, quando tibi ita placet, iterabo eadem libentissime. Lapides, aut nummos, si quos habes, in quibus mentio fiat legum Romanarum; eos si nobis impertieris, habebo gratias, tuumq. & iam beneficium ipsa fortasse, me narrãte, posteritas audiet. tabulas videor mihi legisse Romae nescio quas: sed neque tum descripsi; qui magni non facerem ea, quae nunc quidem tanti puto, nihil vt potius mihi sit: neque vero, quo in loco, aut apud quem eas legerim, satis nunc in memoriam reuocare possum. quare ad te confugio, vniuersae arcam antiquitatis, arcam tamen eiusmodi, quae pateat amicis tuis, hoc est bonis viris. quo me in numero quia esse vis, triumpho. Alexander autem tuus facile nostrum artificio vincet. tu enim excellis: at nos quid sumus? aliquid fortasse, si cum aliis; nihil certe, si tecum Augustine comparemur. Plura nec possum, quod eram occupatus: quamquam hoc quidam quotidianum est: nec debeo hac in re, quam tibi non solum amicitia nostra, verum etiam litterae ipsae, quibus tibi scio nihil esse carius etiam me tacente, magnopere commendant. Vale.

& Siluestrum Aldobrandinum, virum excellentem, meum perueterem amicum, nisi graue est, saluta meis verbis plurimum. Venetiis.

EIDEM, Romam. 8

NISI quis casus meis consiliis occurrat, editionem cogitabam eius libri, quem de legibus Romanis quinquennio ante a me conscriptum, debere diutius multis flagitantibus non possum. ad hunc librum quantum ex antiquis lapidibus accedere possit ornamenti, praeclare intelligo. porro, tu is es, qui hoc in vsu, atq. hoc in genere scientiae tum quia Romae viuis, tum quod in studiis totus haeres, paene solus excellas. quamquam hoc in tuis laudibus minimum est: alia sunt in te, quae ego non desino praedicare, haud sane paullo praestantiora: quae non est hic commemorandi locus, ac ne significandi quidem, ne tu me nimium esse blandum, &, quasi tuae diffidentem humanitati, ad hoc artificium confugisse existimes. peto igitur a te, atque etiam rogo, (quamquam hoc verbum amicitia nostra, tuaq. maxime bonitas respuere videtur) si quid habes, quod ad leges Romanas pertineat, e libris excerptum, & veterum lapidum, aut etiam nummorum obseruatione collectum, id mihi vt impertias. bene mereberis de litteris, vel potius bene de te meritis gratiam referes: quando quidem earum ope, ac merito tantus es: bene etiā de me ipso, cuius laudi, pro nostra necessitudine, meoq. erga te studio singulari, debes velle consulere. quamquam hoc certe non admodum specto: ambitionem enim paene

habeo in extremis: prima mihi est, omniumq. rerum antiquissima publica studiosorum hominum vtilitas: quo mei labores intenduntur, mea, quaecumque est, dirigitur industria. excute, si me amas, atque euolue funditus illa tua scrinia, in quibus conditi rerum antiquarum thesauri asseruantur. nemo enim, si possessio litterarum diuitiae sunt; quod homines eleganti iudicio, sanaq. praediti mente opinantur; nemo, inquam, optime Augustine, te ditior est. nec vero de tuis copiis multum imminues, si, quod futurum speramus, inopiae nostrae subueneris. qui si etiam nobiscum plurima communicares; multo id tamen quod dares, minus esset, quam quantum tibi, libris assidue tractandis, quotidie quaeritur. verum modeste tecum agimus: petimus a te minima de maximis: itaque facile impetrabimus. Vale. Venetiis.

EIDEM
LEGATO. PONTIFICIO
Viennam.

QVIA mihi honore tuo nihil est antiquius, propterea non mediocrem cepi laetitiam: tibiq. sum absenti gratulatus, quo primum tempore de legatione tibi delata ad Romanorum Regem, tum ex amicorum litteris, tum ex multorum sermonibus cognoui. illud, vt vere dicam, molestiae non nihil adspersit, quod veritus sum, ne nostrae litterae, quibus, in vrbe dum viuis, tua studia splendorem & vtilitatem addunt, te discente, & in Austriam vsque, ad longe diuersum vitae genus translato, iactarae pluri-

inium facerent. quod si, secus esse, significaueris: (iam enim versaris in ipsa re, quaeq. tua futura sit in vniuerso fere munere occupatio, vsus te monere, & erudire facile potest) cumulabis mea gaudia, & habebo gratiam iis: quibus honestare tuam virtutem his honoris insignibus, nullo nostro, hoc est artium, doctrinarumq. liberalium, detrimento, curae fuit. Ac primum illud, pro meo incredibili erga antiquitatem studio, etiam atque etiam a te petam, vel potius, quando pollicitus iam es, a te exigam, vt Festum Pompeium tua emendatione perpolias, atque illustres; aut, si habes ita emendatum, vt tibi, acerrimi, ac seuerissimi iudicii viro, satisfaciat, edendum omnino cures, neque deberi nobis eam vtilitatem diutius patiare, quam cum in illo vere aureo libro dispersam videamus, colligere tamen vix possumus, vel plane nullo modo possumus, locorum, vt scis, paene innumerabilium difficili scientia impediti. bene collocabitur industria tua: & hunc sibi comitem adiungi, ne solus eat per ora virum, Varro tuus aequo animo patietur. rogandus non es in tua laude, communi praesertim studiosorum commodo coniuncta: tu, si de illa non laboras, hoc saltem commouere te debeat. quod vtinam aut mihi cum hac mente pars aliqua doctrinae tuae, aut tibi mea mens, & plane incredibilis ad communicandam virtutem animi propensio, cum ista tam exquisita, tamq. multiplici omnium paene litterarum scientia contigisset. nae ego, quod ad me attinet; multa non sinerem ignorari, quae scire praeclarum est, quaeq. in tenebris, nisi tu eruas, perpetuo iacebunt. nec tamen persuadere mihi possum, te uelle nobis tam iniquum esse, vt tantam doctrinam, si quid tibi accidat

cidat humanitus, (homines enim sumus: nec ego mihi, nec tu tibi de vitae diuturnitate praestare quidquam possumus) exstingui tecum velis. Quid ea, quae chartis iã, & voluminibus explicasti? cur diutius premis, optime Augustine? cur ex ingenii tui fontibus expleri nostram sitim non uis? sed, opinor, aliquando facies: & faueo libenter meae spei, paullo minus, quam tuae gloriae; cui scio me optime consulere, cum haec ad te scribo. De me si quaeris: uexamur oculorum anniuersarie morbo: nec tamen labori parcimus: scribimus aliquid quotidie, aut legenti puero operam damus: aliquo fortasse ualetudinis damno: sed nihil est tanti, ut a litterarum suauissima consuetudine seiungar. Onuphrius Panuinius, ille antiquitatis heluo, spectatae iuuenis industriae, & ingenio, ut probitate, praestans, hic est, eritque, ut uideo, in aliquot menses. imprimit suos Fastos cum commentariis; & interim adornat alia. saepe litigat obscuris de rebus cum Sigonio nostro. sed utriusque bonitas, mutuus amor, excellens ad cognoscendam ueritatem iudicium, facit, ut inter eos facile conueniat. Sigonium de facie non nosti: eius tamen scripta, non dubito, quin legeris. ea doctrinam, & ingenium declarant: humanitatis, & studii erga te, tuiq. similes testis ego sum quem debes ipsum suo merito, praeterea tuae praeconem eruditionis, diligere. Vale. Venetiis.

EIDEM, Romam. 10

VBI te ad urbem rediisse cognoui, vehementer sa-

ne, pro meo erga bonas litteras perpetuo ac singulari studio, sum laetatus. te enim absente, silere mihi prorsus Romanae musae uidebantur. Scripseram ad te superioribus diebus; easque litteras ad aulam noui Imperatoris miseram; quas acceperis, nec ne, cupio scire. appellabam te, quod iam promiseras, de Festo cum tuis correctionibus diuulgando. de quo nunc eo magis urgeo, quia nisi fallor, spatii plus habebis. aggressus ne sis, & quousque opus perduxeris, ac de perpolitione quid speres, si ad me scripseris, gratissimum facies. Vale. Venetiis.

BENEDICTO. RHAMBERTO, rusticanti. II

SVADEBAM, vt exires; quod aegrotans, quantum esset in caeli mutatione, cognouissem: nunc idem angor, te profecto: neque me congressus, neque sermo cuiusdam iuuat: solus, vt in litore, oberro. qui etiam etsi scio quam sis prudens, & in omni re moderatus; tamen, ut est amor sollicitus, offensiones in te omnes timeo. commune omnium est, ut rure, veluti quandam viuendi licentiam nacti, liberius agamus. amabo te, mi Rhamberte, noli istam consuetudinem imitari, serua tuam veterem continentiam. &, quoniam mihi, ut saepe tecum locutus sum, aduersus non dissimilem destillationem praesens auxilium fuit exercitatio: te quoque ipsum, nisi fallor, hoc uno maxime senties alleuari; si modo hoc tenebis, vt meridianum in

in solem ne te committas; multo vero minus in ventum, qui sit inclementior. nam sunt aurae quaedam leues, quarum spiritus non modo non hominum generi noxius, sed etiam vitalis: & ego, has saepe vltro secutus, sensi languentes in me vires earum quasi flabris excitari. Sed o Rhamberte, audi me, hoc verissime monentem. nihil agis, nisi iucunde viuas. si vis te tibi restituere; des te ad hilaritatem oportet, & ex animo tuo dispellas, si qua tristium cogitationum residet nubecula. Hanc esse praestantissimam medicinam, vel potius vnam esse medicinam, me quidem, superioribus temporibus eodem morbo laborantem, docuit euentus. quare te rogo, vt pro eo, quanti ipse tibi es, quantiq. etiam nos apud te sumus, quorum salus in tua salute posita est; des operam, vt veterem morbum noua ratione cures, & aliquando istam turbam medicorum malam in crucem iubeas abire; qui te pharmacis non solum diuersis, sed etiam contrariis integrum iam annum lacerant, dum latentem in obscuro veritatem tuo periculo quaerunt. Vale. Venetiis. ∞ D X L I V. mense Sept.

MARIO. CORRADO Brundisium. 12

DEBEO tibi, mi Corrade, tot iam nominibus, prorsus vt non videam, qui soluendo esse possim. scripsisti ad me saepe: tantum ne? sunt alia: humanissime, elegantissime: laudes in me contulisti eas, quas si agnoscam, ipse me nimium videar amare. tibi tamen

habeo gratias de ista tam liberali, tamq. erga me prolixa voluntate; eamque, si gratus, idest si uir bonus esse uolo, ut certe uolo, puto mihi esse inter summa beneficia collocandam. itaque, cum te numquam uiderim, fero tamen in oculis: & quamquam habeas, qui te talem diligant; quos necesse est esse quamplurimos; ego tamen primas in amore partes appeto, secundis non libenter acquiesco. non soleo blandus esse, nec auribus dare, quod negari possit ueritati. quare uelim mihi credas affirmanti; neminem me tibi Latina in oratione anteponere, conferre admodum paucos. hoc ego ita iudico: nec tu meum iudicium in dubium reuocare debes: cum mihi iam in epistolis tuis tantum in hoc genere tribueris. vnum doleo, tuam istam latere virtutem in extremo Italiae angulo, neque in hac luce versari, vbi fructum caperes eam laudem, quae tibi debetur iudicio, ac testimonio praestantium virorum. quod si te cohortando possem adducere, vt demigratione cogitares: aggrederer, & in hanc rationem totus incumberem: verum neque mihi de statu rerum tuarum constat; &, si cohortatione moueri potes, ipsa te res, nequaquam tibi, vt opinor, obscura, vel me tacente debet incitare. Quod scire vis de meis antiquitatibus, haec sunt. Liber nunc imprimitur de legibus: quem, cum erit absolutus, curabo ad te perferendum. Edidi iam commentarium in orationem pro Sextio, & proximis diebus in epistolas ad Brutum, & ad Quinctum fratrem: quem tibi nunc vtrumque mitto. maiora uellem, & fortasse possem; uerum infirmitas corporis facit, ut labore debiliter; lippitudo autem, ne legere diutius liceat, aut scribere. magnam etiam mihi temporis partem

tem eripiunt salutationes amicorum, magnam domestica negotia: sexcenta praeterea, quae me a studiis auellunt. sed feramus: humana sunt, nec praecipue nostra, sed communia cum multis. Tu me, velim, ames, &, si par pari referre vis, amore non vulgari: Vale. Venetiis.

FABIO. STELLAE Brixiam. 13

Cvm tu ad me, Fabi, quem de facie nondum nosti, adductus humanitate epistolam miseris tam elegantem, distinctam notis non amoris minus, quam ingenii: ferreus sim, nisi te, patremq. tuum sic amem, vt amare solemus ea, quae nobis in vita prima sunt. sed quid, si me ipsum etiam vestra caussa plus amem? quid enim? cum ego me a parente tuo, magni nominis viro, summis virtutibus ornato, diligi videam, a te vero etiam laudari, excellentis ingenii adolescente. optime ad virtutem animato; non ipse mihi pluris sim? non gaudeam haberi a vobis, qualis esse semper volui, &, vt essem, laboraui; sed voluntati exitum respondisse numquam dixi? Equidem, cum natura sum, tum valetudine & morbo subtristis; nec ad hilaritatem facile traducor: tuae tamen litterae, patrisq. tui, vix credas, quid animo meo iucunditatis instillarint, qua voluptate, qua laetitia perfuderint. itaq. officii vestri memoria sustentor: eaq. sic fruor, vt beneficiis omnibus anteponam. quod vtinam adire ad vos, ac studio vestro satisfacere liceret. nihil esset optatius: & esset

iter Pastorio comite iucundius. verum nescio quo fato contigit, ut, quo primum huc die perueni, cum tota paene familia coeperim aegrotare, uxor quidem grauissime, nec dum ualet; ego satis leuiter, sic tamen, ut iaceam. corpori enim imbecillo quaeuis incommoditas uix ferenda. quamobrem, affectus morbo, a uiribus infirmus, equo me non auderem committere, uel placidissime incedenti. lecticam, inquis, mittemus. hac equidem ueherer commodius: sed, mi Fabi, hoc genere deliciarum mei ordinis homines uti non solent: ad fortunatos pertinet. itaque differam per aliquot dies, quoad uires colligam, idest, quoad equo, aut etiam rheda liceat uti. equos quidem hic, quales infirmitas nostri corporis requirit, idest qui alterno gressu crura molliter explicent, quos gradarios antiquitas appellabat, facile possum inuenire: sed insolentiam huius caeli nonnihil metuo: rheda autem, uereor, ne succussu laedat. omnia tamen, ut uideo, moderabitur humanitas uestra. Vale, & patri tuo, praestanti uiro, multam salutem meis uerbis. Asulae.

EIDEM, Brixiam. 14

AGNOSCO tuis in litteris & patris tui, summi uiri, singularem humanitatem, & Pastorii nostri, hominis integerrimi, nec eloquentia minus, quam doctrina, praestantis, egregiam disciplinam. & cum ego te propter illos diligam: (est enim, ut scis, uterque mei, & ego item utriusque amantissimus) tum uero ad meam in illos beneuolentiam quae summa est, non nihil tamen tua caussa uidetur accedere. Patet, atque

elucet in epiſtola tua pudor ille, ingenuo dignus adoleſcente, qui maxime commendat aetatem: patet etiam, quo fit pudor amabilior, plusq. ſibi gratiae conciliat, ingenium. quae perſpexeram equidem in te, ac laudaueram, quo tempore diuerſatus Brixiae ſum in aedibus veſtris, exceptuſque, & cultus à parentibus tuis omni genere officii: ſed nihil praeſtantius, nihil admirabilius, quam laudis in adoleſcente perpetuitas. primum enim lubrica ipſa aetas eſt; nec reperitur facile, qui conſiſtat: deinde, tenduntur ſaepe bonis, quibus capiantur, inſidiae: & multa ſunt ad deprauandum parata, improborum conſilia, aequalium exempla, voluptatum illecebrae. hae ſunt illae Syrtes, quibus incerto curſu nauigantes abſorbentur: haec illa ſaxa, quo ſalutis cum aperto diſcrimine impingitur. nec vero, poetas, cum & haec, & huius generis alia cecinerunt, ſimpliciter locutos, velim exiſtimes. vtuntur ſimilitudine rerum, quae ſubiectae ſenſibus ſunt, vt animos erudiant, moribusq. noſtris, ac famae conſulant. itaque ſapientem appellarunt eum, qui maris pericula, voragines, & ſcropulos, & dubiis agitata ventis loca vitauiſſet, atque illa perdendorum hominum auida monſtra, virginum facie ſimulata, praedulciq. cantu blandientia, contempſiſſet. quae ſunt omnes, mihi crede, imagines humanae vitae: qua nullum eſt mare difficilius, & in qua, niſi rationis quaſi gubernaculo regamur, quam facile fluctuemus, quamq. multa, & quam grauia rei familiaris, exiſtimationis, ac vitae naufragia contingant, ſi te propter aetatem nondum vſus docuit, diſce a libris, vel diſce a parente tuo,

spectatae sapientiae viro; qui se ex hac tempestate tamquam in portum recepit sacrarum litterarum: quodq. habet a foro, quod a publicis muneribus otii, totum id in theologia libentissime consumit. quem tu imitaris, vt audio, si minus in studio doctrinae, at in voluntate, in moribus, vitaeq. instituto. contemnere te aiunt, quae ceteris ab adolescentibus cum volupta te fiunt: abhorrere a lusu, venatione, cursu, alea: leuia ducere haec, inania, indecora, turpia: deditum esse litteris, vel quibus ad humanitatem informamur, vel quibus ad excellentem liberalium disciplinarum cognitionem aditus aperitur: maxime vero solitum ea meditari, & curare diligenter, quibus aeternae vitae salus comparatur. diuina sunt haec munera, mi Fabi, non a nobis profecta, aut elaborata, nec omnibus impertita. tibi contigit, ut ita sentires, & ita uelles: habe gratiam Deo, qui te tantis in tenebris, atque erroribus praecipuo quodam lumine illustrauerit. aliis non idem contigit: mirari noli, neque caussam quaere. abdita sunt, nec humanis comprehensibilia mentibus arcana caeli. stet illud modo, nihil usquam fieri, nihil euenire aut insciente, aut nolente Deo: quaeq. ille uult, & quae permittit, ea nequaquam reuocare ad nostrum iudicium debemus, neque, recte ne fiant, an secus, interpretari. Et omnino uelim, te cum de diuinis rebus cogitas, minuere opinionem scientiae, demittere animum, ac mentem, unamq. putare certissimam doctrinam, pietatem in Deum, aut beneuolentiam t & studium erga illos, qui nobis a Deo commendantur. Quare non dubito quin saepe ita cogites, ut cre-

das; nec te ita puto credere, vt re ipsa non praestes; cum te omnes ita viuere confirment, vt a tuis moribus procul absit arrogantia. verumtamen, si tibi laudo id, quod amas, & quod amandum existimas, non a te gratiam ineo? non haec tibi, licet parum necessaria, iucunda tamen commemoratio est? Sequitur illud. Ipse mihi satisfacio. nam, quae laudatio videtur, eadem, si attendis, cohortandi etiam vim habet. quo genere, pro mea in te beneuolentia, magnopere delector. Atque etiam in huiusmodi sermones ego soleo libenter ingredi; quia, si nihil aliud, ipse mihi fructum fero, dum ea tracto, quibus amore summi boni, studioq. incendor. Te autem, cum haec legis, laetari oportet vel tua caussa, qui tuum intelligas iudicium nostra sententia comprobari; vel mea, quem sentire tecum videas, & iisdem gradibus parare adscensum ad ea, quae quanta sint, ex eo coniicitur, quod ipsa tantum spes tranquillitatem parit animis nostris, eosq. non a malis modo, sed a malorum quoque metu vindicat. Macte igitur ista voluntate, & isto sensu. mature vidisti, quis esset rectus ad gloriam cursus. sequere iudicium tuum; nec tamen contemnes nos, si quando hortamur: & ipse nos vicissim, vbi languemus, hortare. sic erit mutua gratia: sic amabimus etiam magis inter nos, mutuo beneficio prouocati. Vale. Venetiis. ∞ D L I I X.

IOANNI. BAPTISTAE PASTORIO Brixiam. 15

Ego vero te, mi Pastori, tua caussa dilexi semper. habes enim, quae tibi amorem concilient, doctrinam, & humanitatem. munera, quae mittis, me tibi obstringunt magis, beneuolentiam in te meam augere non possunt. quae enim a virtute profecta sit, non his tanquam adminiculis nititur, sed consistit ipsa per se, eoq.usam processit, vt ad summum peruenisse videatur. praesta te mihi obsecro, qualem adhuc cognoui, amantem mei, & in amicitia constantem. munus hoc erit omnium munerum praestantissimum. quod ego, qui sim mei erga te animi ipse mihi conscius, quasi debitum exspecto. Vale. Asulae.

VINCENTIO. STELLAE Brixiam. 16

Svperioribvs diebus, quo magis incitabar cupiditate veniendi ad te, visendaeq. vrbis, vt audio, pulcherrimae, qui essem litteris & tuis, & filii tui, idest vtriusque tuis amantissime inuitatus; eo me reuocabat magis pudor meus; neque tam, quid tua permitteret humanitas, quam, quatenus mihi per modestiam meam progredi liceret, cogitabam. ac saepe mecum sic. An tu ad hominem, quem numquam allocutus? quem ne vidisti quidem?

dem? adde: quem uirum, quam nobilem, quam grauem, quam districtum magnis rebus? ego autem quis? infirmus natura semper, nunc etiam ualetudine impeditus, exquisita quadam ratione, & cura tuendus. Contendebam equidem cum animo meo: nec uici facile, sed uici tamen aliquando, & decreui omnino ad uos primo quoque tempore me conferre. uereor enim, dum ualetudinis commodum exspecto, & id ago, ut, quas morbus ademit, uires colligam, in hiemem ne incidam, idest in imbres, & frigora: quorum altero uiae corrumpuntur; alterum scis esse λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον. nam illud, in quo tibi fortasse, vel domesticis tuis, incommodare mea mollities, & paullo fastidiosior in victu consuetudo potest, id non specto: aut enim exiguum quiddam erit, & feretur facile; aut, si magnum, illustrabit benignitatem tuam. Statutum igitur de re: nec est, cur sententiam mutem: videndum de ratione itineris: quam tu ad meam voluntatem, meumq. consilium, quae tua est humanitas, totam reiicis. ego autem nihil puto commodius, nihil aptius ad virium infirmitatem sustentandam, quam lecticula gestari. sed habet species illa, quod ad Fabium tuum scripseram, quiddam nimis honorificum: nec ego is sum, qui, quod superat fortunam meam, eo libenter vtar. verum ignoscetur valetudini: quam satis infirmam, atque imbecillam, concussus & vexatio facile frangerent. rheda quidem, qua mearum bene perita curationum ancilla cum filiola & puero vehatur, opus est. haec si habebo, vel potius cum habebo; (vis enim me a tua liberalitate omnia exspectare) dabo me statim in viam, & ea quidem spe, vt aliquem e caeli mutatione fructum capiam,

capiam, maximum quidem ex tua humanitate, quam cantari ab omnibus audio. Vale. Asulae.

EIDEM, Brixiam. 17

QVOD veritus sum, fieri video, vt imbribus madescat humus, & puluis in lutum coacta vias impediat, ac turpi foedet adspectu. frigoris etiam acres morsus hoc triduo sentire coepimus. quae cum sint iter habentibus incommoda; tum vero, maiora vt timeantur, hiemis propinquitas facit: vt mihi vel mature, nulla interposita mora, veniendum ad vos, vel totum consilium necessario abiiciendum intelligam. febricula omnino tentamur quotidiana: sed, opinor, decedet, cum primum ex hoc me domestico maerore ereptum statuam in tuis edibus, idest in aliqua, vt spero, iucunditate, atque laetitia. iniurias autem caeli, lectica circummuniti, possumus contemnere. quamobrem, quod tuo commodo fiat, dabis negotium tuis, vt Saturni die, aut, qui sequetur, proximo, vehicula perducant. Lecticario mandetur, atque etiam aurigae rhedam moderanti, ne quid approperent, nisi me iubente; & omnino rationem itineris ad meam voluntatem accommodent. hoc tu, scio, Stella, uel me non scribente, mandasses. nihil enim te praeterit, ob eximiam prudentiam: nihil porro non vis amicorum tuorum caussa, ob humanitatem prudentiae parem. Vale. Asulae.

* 18

EGO vero, comprimi a te mea caussa librum tuum, minime volo. quin, si ad me refers, vt edas quamprimum

mum, suadeo: rogo etiam pro eo, quantus est amor in me tuus: quem non esse mediocrem, tuae litterae significant. an ego ita sim bonis artibus infensus, vt industriae tuae impedimenta opponam, & excellentis ingenii fructus cum bene maturi sint, condi potius, ac domesticos intra parietes asseruari, quam in publicum afferri, & communicari cum omnibus velim? Illa de tuis hortis, & nostris fontibus, eleganter a te, nec sine sale, prolata sunt. verum agam tecum perliberaliter, atque hanc partem libenter dissimulabo, tibiq. totam largiar. in reliquis etiam habebo rationem amicitiae nostrae, nuper institutae, maiorem tamen fortasse veritatis. Tua scripta, proxime edita, doctrinam habent, et accurratam antiquitatis obseruatione. itaque vigebunt omnibus, & laudabuntur. quod si quid est, quod desiderari possit: primum id leue est, deinde, vt scis, non imminuit, sed auget naeuus in formoso corpore pulchritudinem. Vale. Venetiis.

EIDEM, * 19

NOLI officium litterarum a me requirere: numquam scripsisti, quin rescripserim. quod si contra, quam res est, videtur; alieno vitio fit; a me quidem prorsus abest culpa. De horologio quod iterum iam scribis, vincit pudorem meum humanitas tua. iam enim statueram oneris tibi nihil imponere, publica explanandi iuris cura occupato, quotidie aliquid scribenti, vnde ad nos vtilitas, ad te ipsum gloria permanet; negotium amico dederam: & ille curaturum promiserat:

ferat: nec tamen biennio fidem soluit. quare accipio libenter, quod das. tu mihi, quod tuo commodo fiat, horologium Augustae elaboratum; ego tibi, quantam scripseris, pecuniam statim curabo. quale velim, iam antea significaui, factum eleganter, artificio non vulgari. Audieram, quae ducuntur egregia, minoris triginta scutatis emi non solere. Hoc quidem esset nimium: nec rei familiaris ratio ferret; cui consulere, quia copiosa non est, videor debere. porro genus hoc ornamentorum ita soleo cupere, ut non insaniam: cupio autem ualetudinis, non libidinis caussa. cum enim me satis tristem natura finxerit, accersenda extrinsecus iucunditas est, quam a me ipso petere non possum; eoq. magis, quod plurimus in cubiculo sum, affectus iam quadriennio per totam hiemem oculorum morbo, molesto tamen potius, quam acerbo. nolim igitur impensam esse supra decem scutatos, aut omnino quindecim, eamq. ita fieri, si horologium probetur oculis eruditis. itaque uide, cui negotium mandes. nam neque omnes intelligunt: & aliis alia probantur. ego formam, & artificium, non materiam, cupio emere. De tuis Instit. egi diligenter: hortatus sum, lucri maximi spe proposita. ubi ad pretium uentum est, audire se negarunt itaque tibi auctor sum, cum iis transigas, quos facile s iam habuisti, & in tuo merito satis, ut audio, liberales. Vale. Venetiis.

---

* 20

VOLFANGVM VVerter, cum aliquot abhinc annis Patauii adolescens daret operam Bonamico, dile-

xi multis nominibus plurimum. nam, vt omittam, quod et in adspectu species quaedam index nobilitatis, et in sermone, atque in moribus probitas elucebat; incensus litterarum studio colebat me, atque obseruabat diligentissime, sic, vt in magna frequentia amicorum nemo tamen mihi esset illo carior, nemo iucundior. tueor illum amorem, & , quoad viuam, tuebor, eique absenti memoriam, beneuolentiamque, quam debeo, fratribus praesentibus officia, quae potero, accurate praestabo. hoc cum mea sponte facturus essem, quantum, optime *, mihi accessisse voluntatis existimas, quod eos tu, vir inter maximos summus, & in exercenda virtute semper occupatus, commendandos mihi tuis litteris putasti? nam, si quis est, qui de tuo ingenio, de doctrina, inprimisque de eloquentia bene & sentiat, & loquatur; is ego sum; planeq. meos eo sensus libenter conferam, vt, qui tibi cari sunt, eosdem ego quoque diligam. Quare, si vis, da mihi ornandos, atque amandos, qui ad nos veniunt, amicos tuos. officiis eos, si potero; sin minus, studio certe, & humanitate complectar. ac ne dubita futurum, vt, quo tu sis apud me pondere, cum intellexerint, gratias tibi, quod eos tua commendatione sis prosecutus, diligenter agant. Audio te quiddam pangere in Rhetoricos Aristotelis libros: quod, quale expecto, auguror futurum, praeclarum scilicet, ac te dignum. vrge igitur; vt & communi vtilitati, & tuae gloriae consulas. Vale.

EIDEM,

EIDEM, * 21

Nos hic, optime * (ordiar a re tristi, quando laetae non suppetunt) annum habemus pestilentem; & pulcherrimam ciuitatem quotidianus deformat adspectus mortuorum. furere iam coepit morbus, & insultat in omnes palam, sine discrimine, qui antea repebat sensim, & latenter, nec fere quemquam, nisi obscuri loci, infimaeque sortis, attingebat. quare diuina sunt imploranda remedia: humana quam iaceant, saepe docuit euentus. Vobis recte istic esse audio, perpetuoque sit opto, tum ab huiusmodi morbo, qui non modo priuatas domos exhaurit, verum etiam vrbes deuastat, tum a cunctis discordiis, ac bellis. & intestinis, & externis. Te vero florere omni laude, valere auctoritate, valere gratia, esse vnum, ad quem omnes confluant consilii auxiliiq. caussa; nisi plurimum laeter, male sentiam de virtute, vnde tibi ista fluxerunt; male etiam de me ipso, quia tuam vitae rationem probaui quidem semper, secutus autem sum, quatenus licuit: licuit enim certe multo minus quam volebam. vnum si addis, vt ingenium tuum, quo nullum vidi praestantius, languere non sinas, & otii tui rationem constare velis, hoc est, vt aggrediaris ad scribendum illa praeclara, quae te audio tuis familiaribus esse pollicitum, aut, si iam habes instituta, perpolias, nobiscumq. & cum posteritate communices: nae tu *, omnium fortunam vincis, & solidam plane possides felicitatem. Equidem, quod ad me attinet,

net, idem conor pro mea uirili parte: & haereo, quoad possum, in scribendo: sed mea ratio quam non sit eadem, quae tua, cognosce. Valetudine sum ea, quae facile in morbos incurrat, imbecilla prorsus, & incommoda: itaque saepe in cursu institutorum meorum, cum progredi maxime uellem, consistere sum coactus. Accedunt, quae temporis haud exiguam partem auferunt, salutationes multae multorum: in quibus uidetur esse honor, & est omnino quaedam species: sed ualeat ambitio: odi omnia, quae detrimentum studiis afferunt. Quid domestica? non enim tantum a me pendent ii, qui meos intra parietes uiuunt, uxor, liberi, familia: sed fratres quoque suas in me uno rationes habent sitas: uterque meis consiliis, alter etiam meis opibus, quantulaecumque sunt, nititur, ac sustentatur. Vides rerum mearum imaginem, ut in tabula depictam. nec tamen obrui me sino fluctibus molestiarum; sed enitor saepe, & consequor interdum, ut ex omnibus curis, atque occupationibus emergam, meq. saltem per aliquot horas in portum recipiam litterarum. quo si frui diutius liceret, in caelo essem: quia non licet, hortor te, cui otii satis est, ingenii uero, scientiae, iudicii multo plus, quam mihi, ut haec omnia studiosorum ad utilitatem conferas. quod si facies; gloriosum tibi erit ex ipsa re, quem uideo praestare posse maxima; ceteris non modo re, uerum etiam exemplo fructuosum. fortasse enim te praeeunte, alii, quoquo modo poterunt, inuitati laude subsequentur. Ego meas Antiquitates, etsi, ut ille ait, spissum opus est, aliquando tamen, ut spero, pertexam. Vale. Venetiis.

* 22

GRATAE mihi tuae litterae, gratissimus uero qui te ad scribendum animus impulit. atque ego te antea diligebam; quod, ingressum esse minime uulgarem in uiam litterarum, longeque per eam processisse, intelligerem: sed auxit amorem in te meum haec, a me nunc minus expectata, eoq. iucundior, uoluntatis erga me tuae minime dubia significatio. soleo enim amare in hominibus humanitatem haud paullo plus mehercule, quã doctrinam. ac doleo factum esse antea, casu dicam, an uoluntate tua? ut oriatur inter nos quibusdam ex opinionibus dissensio, iis tamen de rebus, quae si dilucide pateant, quod accidere potest utroque nostrum disputante, studiosis fortasse non nihil in eo consuletur. id quod est in meis consiliis, & fuit semper antiquissimum. Nam quod mea quaedam improbas: si recte sentis, habeo gratiam: errare possum; & corrigi uolo. sin, ubi de meo sensu iudicas, tua te fallit opinio: ego tamen, quae a studio ueritatis culpa manat, libenter ad laudem conuerto. itaque, quod ad hanc partem spectat, nemo audiet me querentem: excusabo te potius, atque etiam, quoad licebit, ornabo. Quod autem, quae meis in scriptis non improbas, ea dissimulas, & in tuos commentarios, meo nomine praetermisso, quasi noua transfers: miratus sum, & requisiui paullisper in eo modestiam tuam. agam enim tecum libere, sicuti natura mea postulat, & inter bonos uiros aequum est. Illa de iudiciis extraordinariis, quae te scribis edidisse, si dederis operam,

ut ad

vt ad me perferantur, etsi ea discrepare significas a sententia mea, gratissima tamen erunt. & gaudeo te tam esse diligentem in meis scriptis peruolutandis, & occasionem mei admonendi, & corrigendi tam libenter quaerere. sic enim intelligam; vbi corrigendi finem feceris, nimirum, quae supererunt, a te omnia probari. vnum peto; sit condicio par: des mihi, vt idem liceat per te, quod licere tibi per me volo. si quid ego de tuis itidem non probauero, noli grauius commoueri. iudicemus pariter, ego de te, tu de me vtram in partem libet: amemus tamen inter nos, vt boni viri solent; et, si quid fortasse de iudicio, nihil tamen de beneuolentia, detrahatur. Libros quos petis, habeo nullos, Cicerone excepto. nec eius generis, nunc quidem, tibi quidquam polliceor. quae vero ipse composuerim, paucis mensibus habebis, si valebo, commentarium in epistolas ad Quinctum fratrem, & librum de legibus Romanis: qui est antiquitatum mearum sextus. De Sextiana oratione, si scriptam contuleris cum impressa, quaeq. loca varia sunt, miseris; amabo te: idque vt facias, rogo. Vale. Venetiis.

HIERONIMO . FVRNARINO Rauennam. 23

VIDES me tibi satisfacere, &, quod olim petieras, id nunc, tuae memorem voluntatis, re praestare? non enim, vt solebam, plebeio sermone tecum ago; sed eo, quem in quadam epistola patricium appellasti, qui quam tibi sit in deliciis, quantumq. in eo studii posueris, & industriae,

dustriae, facile ex ea ipsa epistola potui coniicere. verum, quod ad me attinet, non ego meas litteras eius esse generis intelligo, vt ab homine patricio scriptae videantur esse. quid enim habent, vt ita dicam, nobilitatis, quid splendoris aut in sententiis, aut in verbis? conor equidem; & huius me cupiditas laudis multos iam annos incitat: sed moratur rei difficultas, occupatio domestica, valetudinis infirmitas: scribo tamen assidue, quantum licet, & quoquo modo licet. animos videlicet mihi facit, quod inter nos dictum sit, multorum inscitia: cum quibus interdum me confero non sine voluptate; sicuti contra, cum in antiquitatem ipsam intueor, contemno me, planeque ipse mihi displiceo. vera enim illa fuit, suisq. absoluta numeris eloquentia: nostra infantia est, mi Furnarie; nos balbi, nos elingues paene sumus in Latina lingua. Sed quid ago? dum tecum suauissime loquor, nulla certa re proposita; paginam, verbis vndique sua sponte confluentibus, impleui. erit igitur, quod initio scribere statueram, idem clausula mearum litterarum. Mitto ad te munusculum tenue, amoris tamen significationem in te mei, commentarios, a me nuper editos, in epistolas ad Brutum, & Quinctum fratrem: quos, cupio, diligenter legas. id si assequor a te, & a tui similibus; honestabor, & gratia meis laboribus optima referetur. Vale. Venetiis.

LAEVINO . TORRENTIO Leodium. 24

MIRABAR, cum in tuis verbis tanta sit humanitas, quae tuo mehercule etiam elucet in vultu, cur deberi

beri mihi tam diu paterere tuas litteras, quas, vbi Leodium peruenisses, missurum statim pollicitus eras). hanc admirationem, in qua molestiae quiddam inerat, sustulit prorsus epistola tua, scripta sane elegantissime; in qua caussam tui silentii confers in peregrinationem, & negotia. quod si iam in otio consedisti, exerce ingenium tuum praeclaris in studiis, non vt amicus tuus, qui nihil vmquam parit, cum tamen parturiat semper, sed vt edas aliquid, quo tuum nomen, aeterna cum laude coniunctum, ab hominum obliuione, omniq. prorsus interitu vindices. Leodiensem Episcopum, de quo multi multa narrant, omnia praeclara, summoq. digna principe, si quid habebo artis, aut facultatis, ornabo laudibus: sin, quod suscipiam, praestare non licebit; amabit ille tamen, vt opinor, voluntatem. tu me interim de meliore, vt ille inquit, nota commendabis; eiusq. in me beneuolentiam, si qua est, ea, qua apud illum vales, gratia fouebis. Vale, nosque saepe litteris, si otium est, saluta. Venetiis.

SEBASTIANO. LEONI CORDVBENSI Romam. 25

SOLES in nostris sermonibus, humanissime Leo, quod mihi maximum est argumentum amoris tui, monere me, atque etiam rogare, vt pro tenuitate valetudinis meae litteris vtar moderatius, & in studio virtutis, quod difficillimum est, temperantiam adhibeam: amabiliter tu quidem, & officiose admodum: sed, hoc mihi persuadere

si vis, prius illud persuadeas oportet, non magnopere esse de gloria laborandum: inanes esse nostras cogitationes, stulta consilia, quae ad eam dirigantur. ad quam caussam non tu quidem vmquam tantam afferes eloquentiam, vt in re tam praestanti mihi quidem probes modum esse seruandum. quamquam, quod ad rem attinet, tu quoque mecum sentis, vel potius ego tecum. in litteris affirmas esse viuendum, & optandum in primis scientiae cognitionem, sed cum eo tamen, vt salutis ratio habeatur. obsecro te, mi Leo, quid tu existimas de iis, qui diuitias immoderate appetunt? num errare videntur? certe. at ipsi aliter putant; itaque persequuntur institutum. quid de iis, qui honores sitiunt? non dubito, quin hos quoque sentias peccare. & peccant sane: timida est enim ambitio, ideoque misera: neque tamen pauci sunt, quos inficit haec labes. ego & cum his intelligo me errare, & praeterea cum multis: sed diuersa ratio est. illi eas res plus aequo appetunt, quas consecuti, meliores numquam, deteriores etiam plerumque efficiuntur: ego in earum artium indagatione sum nimius; (sic enim ipse existimas) quarum cognitio euellit ex animis vitia, inserit virtutes. itaque vides errorem aliorum cum turpitudine esse coniunctum, meum non modo non turpem, verum etiam laudabilem. At morbis saepe tentamur. Primum, hoc quidem non est praeter naturam: ars enim praestare non potest, vt recte semper valeamus: nam, si posset, ii, qui scientiam medicinae tenent, ipsi numquam aegrotarent. deinde, est praeclarum in maximis laborare: &, quacumque re virtutem emas, paruo emas. non pos-

ſe autem nos ad ea, quae ſumma ſunt, ſine ſudore peruenire, indicat illud, quod poetae ne Herculi quidem, Ioue nato, niſi maximis exantlatis laboribus, caelum dederunt. Te ipſum rogo, qui me mones; quem ego ſtudia doctrinae video numquam intermittere: vllam ne voluptatem ea cum voluptate putas eſſe comparandam qua legentes, aut ſcribentes afficimur? poteſt eſſe tanta ſuauitas, qua non maior ea ſit, quae perfundit animos noſtros, earum rerum intelligentia fruentes, quae ſunt ad bene beateque viuendum neceſſariae? Quod ſi quis doctrinam contemnit: haud ſcio, quid iſte curet. negligit animum; quo nihil poteſt eſſe praeſtantius: ſe ipſe ignorat; quo nihil turpius: corpori ſeruit, ignauiae deditus; quod eſt illi commune cum belluis; quibus id praecipuum, vt alantur, ventrique indulgeant, a natura tributum. itaque ſequar meum inſtitutum; neque te, mi Leo, neque alios audiam, ſtudioſiſſime monentes: quorum equidem amo voluntatem, iudicium tamen cogor paullulum requirere, &, vt ipſe quoque erga vos amici partes, veſtro exemplo, ſuſcipiam; ſinite meam vocem in aures veſtras influere, quae vobis artium ſtudia optimarum aſſidue cantat; quae veſtra vobis bona commemorat, eaq. vt agnoſcatis, &, quantum licet, exerceatis, hortatur. cui ſi parebitis; fructum capietis eum, quem ipſi mihi, cum meam reprehenditis in colenda virtute conſtantiam ſtudetis eripere. Vale.
Ex aedibus noſtris.

MARCO

MARCO. ANTONIO LOMBARDINO

Patauium. 26

SCIS, optime Lombardine, benignitatem a philosophis, magis etiam a Christianis hominibus laudari: recte id quidem: nihil enim est, quod hominem aeque cum Deo coniungat: sed illa cautio requiritur, vt adsit cum voluntate prudentia. thesauros plerumque videas in aliquem conferri ab iis, qui dominantur. quaere caussam: laudabilem nullam reperies. quis igitur beneficium illud praedicabit, in quo neque meritum accipientis, neque iudicium dantis agnoscitur? Equidem pro magnis opibus existimo hesternam illam animi tui significationem. quod enim ad me munus misisti, tum est ipsum per se gratum, quia pertinet ad ea commoda, sine quibus imbecilli valetudine qui sunt, aegre sustentantur: tum vero multo gratius, quia iudicii tui laude commendatur. nisi enim tibi meae vitae ratio, nisi ea, in quibus assidue versor, studia probarentur; me tu certe, qui probitatem colis, qui doctrina ingenioque excellis, beneficio non afficeres. quando igitur ex ista tua in me liberali voluntate, quid de meis moribus, quid de litteris sentias, facile possum coniicere, contemno Principum diuitias; beatus esse possum in tua beneuolentia; vnde honor, & decus, vnde praeclara virtutis argumenta, vnde etiam commoda manabunt. quare conserua mihi, si vis me felicem esse, tuum amorem: quem certe intelligas mihi deberi, si tibi, mea quae sint erga te studia, liceat

 intueri.

intueri. Illa vero, quae a tua benignitate proficiscuntur, persuade tibi, hoc potissimum nomine, quia sunt amoris argumenta, mihi esse carissima; neque ego te vnquam ex beneficio, sed beneficium semper ex te ipso pendam. Librum de Magistratibus, quem petieras, habeo equidem absolutum, nondum tamen edendum: itaq. comprimetur, vsque dum accurate perpoliam. prooemium degustabis: quod ad te cum hac nocturna epistola statui mittere. Vale. Ex aedibus nostris, ante lucem.

PROOEMIVM. LIBRI de Magistratibus Romanis.

QVOD *in priuata domo paterfamilias, idem in ciuitate praestat lex. ille praecipit filiis, quid agant, & qua ratione agant: haec iura ciuibus mandat, & ad pietatem, ad rectum spe praemiorum inuitat; a delicto, proposita poena, deterret. quemadmodum autem rei priuatae non hoc vno consulitur, si sit qui imperet; verum illud praeterea requiritur, vt imperanti domestici omnes pareant: sic in ciuitate, nisi legem aliquis tueatur, &, vt ei ciues, quasi parenti optimo filii, audientes sint, potestate imperioq. perficiat; non est in ipsa lege praesidii satis; optimeque ac laudabiliter viuendi praescripta norma negligitur. quo fit, vt tam legi necessarius videatur esse magistratus, quam lex ipsa ciuitati. Ac mihi, hoc de genere consideranti, longe videtur optabilius esse, vt iniquae legi praesit optimus magistratus, quam vt improbus aequissimae. nam, si summam potestatem cum* optima

optima mente coniungas: vir bonus in iure dicendo, praeter aequabilitatem, & iustitiam, nihil spectabit: si quid erit in lege vitiosum, pro sua sapientia corriget: si quid ambiguum, in eam partem interpretabitur, quae ad pietatem, ad communem ciuium vtilitatem, ad reip. salutem propensior esse videatur: sin autem, qui non optime sunt a mente constituti, iis potestatem addas, & voluntatem viribus confirmes: legis vocem magistratus non exaudiet, quid maiores voluerint, sanxerint, seruarint, non attendet; ad suum arbitrium, suamque libidinem omnia reuocabit. quod cum faciet; reip. quae tota a iure, & aequitate pendet, non solum facto, sed multo etiam magis exemplo nocebit. nam, quia praeeuntem sequi non difficile est: propterea, qui imitentur, quam qui inueniant, plures non modo in rep. administranda, verum etiam in omni arte reperias. male C. Caesar; qui, libertate vi & armis oppressa, ea, quae omnium erant, possedit vnus: sed longe improbior, ac nequior L. Sulla; qui, vt auderet sperare Caesar ea, quae consecutus est, exemplo suo perfecit. quod si, qui legibus praefuerunt, tales fuissent, quales eos, qui leges ipsas condiderant, fuisse legimus: stetisset in suo gradu resp. quaeque artes in ciuitate libertatem auxerant, eaedem facile conseruassent. verum, in hominibus, non in legibus, vitium fuit. primi omnium duo fratres e Sempronia familia, Tiberius & Caius Gracchi, malo publico eloquentes, & ingeniosi, serere inter ciues discordias coeperunt, infimaeq. plebis animos nouorum commodorum in spem turbulentis concionibus excitare. qui etsi decreto senatus iusta

ui oppressi, debitas eorum audaciae poenas exsoluerunt: tamen exitiosae consuetudinis initium attulit ille dies, qui ciuili sanguine gladios primus infecit. quod enim non modo iustum, sed nec vsitatum antea fuerat, id postea ne nouum videretur, effectum est. itaque, cum aliquot post annis P. Sulpicius primum, vt visus est, non pessime animatus; deinde, siue ambitione inductus, siue iracundia concitatus, ab optima caussa desciuisset; eademque fere, quae duo Gracchi, in tribunatu pl. aut certe non dissimilia moliretur: facile ad vim & ad caedes prolapsa res est: neque prius arma quieuerunt, quam, ciuium magna parte trucidata, aut eiecta, vnius libido antiquis legibus par, atque etiam superior esse coepit. quod neque tunc, neque postea contigisset, si, quam sapientes in scribendis legibus maiores fuerant, tam in creandis magistratibus cauti posteri fuissent. nam, etsi non recte geritur publica res, nisi praestantibus viris, acrique ac magno animo praeditis committatur: tamen periculosa in primis haec est, & lubrica sane deliberatio: propterea quod non languentibus in animis, sed in erectis mentibus, ac maximis ingeniis dominandi cupiditas exoritur. honorum spe, fateor, ad labores, ad industriam, ad subeunda etiam pericula homines excitantur: sed in libera ciuitate est, quatenus cuique credatur; & in danda potestate, si modus retinebitur, modus item ingerenda seruabitur. legitimis enim potestatibus, & moderatis imperiis alitur libertas: neque facile quisquam vult, quod se posse desperat: &, qui tantum potest, quantum si consequatur, ceteri nihil possent, hic si malus est, potestate fit

fit deterior; sin ita moribus exploratis, vt antea nihil neque fecerit indignum bono viro, neque voluerit, interdum tamen, vt humana mutantur, a rectis cogitationibus ad iniquas libidines traducitur; & peccat eo ipso, quia peccare permittitur, vt possit. Quocirca patriam meam singulari sapientia institutam, ac diuino quodam consilio temperatam licet existimare in: qua neque magistratus iidem continuantur, quod est seruandae ac diutissime retinendae reip. vinculum firmissimum; neque cuiquam tantum vni committitur, vt extraordinario iure elatus libertati, communique otio moliri periculum possit. qua moderatione factum est, vt post annos ∞ CXXIV. (tot enim ab vrbe condita numerantur) non modo resp. sit, verum etiam ita sit, vt omnibus rebuspublicis, quae nunc sunt, magnitudine opum; iis autem, quae fuerunt, imperii diuturnitate antecellat. quae quibus institutis ac magistratibus vsa, ab humili, tenuique principio ad tantam dignitatem, atque amplitudinem peruenerit; neque est hic narrandi locus, & hoc argumentum viri sapientissimi ita non modo copiose, uerum etiam perite ornateque tractarunt, vt, si quid velis adiungere, idem sit, ac si in Apellis aliqua perfectissima imagine, puta in Venere illa Coa, elabores. Nobis Romana ciuitas proposita est. quae quam multas habuerit partes ad imitandum praeclaras, ex eo patet, quod ita bello ac pace uiguit, ut illius uim & potentiam omnes reges populique extimescerent, aequitatem & abstinentiam subiectae urbes nationesque diligerent. Formam senatus, quod in ea publicum consilium fuit, ordinem comitiorum, iura le

gum tribus libris exposuimus. Nunc de magistratibus eorumq. potestate disputabimus; tum, quia locus ipse admonet, (hoc enim legibus adiunctum, & tamquam adnexum videtur) tum etiam, quia Ciceronem, cui video in iis libris, quos de Legibus conscripsit, hunc ipsum ordinem placuisse, libenter imitamur.

CAESARI . FERRANTIO
Patauium. 27

EGO vero istum erga me animum, istam. quae significatur in epistola tua, beneuolentiam amplector libentissime, & amo prorsus amore singulari. nam, vt omittam, quod ita postulat humanitas: tui te praeterea mores, tua modestia, & maior iam aetate virtus egregie commendat. quae cum ipsa me mouent: tum vero in affinem tuum, Episcopum Suessanum, studium eiusmodi meum est, multis abhinc annis ex incredibili eius humanitate, doctrinaq. susceptum, vt eos etiam, qui modo aliqua illum necessitudine attingunt, quosq. ille caros habet, complectatur. quo tu in numero vt esses, affinitate primum, idest naturae quodam quasi munere, tibi contigerat: postea vero cum natura voluntatem, & cum voluntate studia cõiunxisti, excolendis artibus iis, vnde fluxit honor, ac dignitas affinis tui, vnde eadem ad te manabunt, si te illi, immo vero si te ipse tibi quamsimillimum praebueris. quis enim tantos processus tam adolescens in philosophia fecit, quantos illa tua in aula perillustri Cardinalis Estensis celeberrima disputatio, multis prae-

praesentibus, ostendit? Qua tamen de laude ita te sentire volo, ut maximam esse putes, si cum aetate tua conferatur; sin res ipsa spectetur, longe statuas maiorem esse posse; quodq. viae confeceris, id quidem esse multum, nec tamen tantum, quantum adhuc spatii supersit. sed mihi crede, omnis in eo tuorum studiorum sita perfectio est, si, quemadmodum nunc id cogitas, & id, opinor, agis unum, ut intelligas, humanae res quantum aliis aliae praestent, ita, quantum infra diuinas humanae prorsus cunctae sint, aliquando simul cogitabis. nae tu, Caesar, si te ad hanc, quam ignorari a plerisque video, praeclaram disciplinam contuleris, magistros habebis haud paullo meliores, quam quibus nunc uteris, aut etiam per omnem vitam uti potes. exstat sanctissimorum virorum multis libris expressa doctrina, qua instruimur, & erudimur ad aeternae vitae salutem. habes praeterea domesticum exemplum affinis tui; summi viri: cuius in vitam si inspexeris; excitaberis ad omnem laudem; coles autem praecipue veritatem; quam ille tuetur acerrime, habuitq. semper antiquissimam. neque uero impedio, quo minus, ut coepisti, Marco Antonio Genuae, & si cui praeterea uelis, operam des: eloquentiam quoque si adiunxeris, ut res graues & obscuras ornate ac splendide tractare possis, minime improbabo: sed illa praestantiora sunt, quo te hortor, ut aliquam omnino transferas industriae tuae partem. De libris ad te missis, habeo gratiam humanissimo, & in primis erudito iuueni, Sebastiano Leoni, utriusque nostrum aeque familiari: qui mihi hanc instituendae tecum amicitiae occasionem obtulit; quam

auide

auide arripui. iam enim incenderat me studio tui, cum de ingenio, de studiis, denique de tua ad optimas res propensa voluntate multa praedicasset. quod si quid acciderit, in quo tibi opera mea vsui possit esse: id si ipse intelligere potuero, mea sponte suscipiam: sin secus, a te admonitus, efficiam, vt esse tuam apud me plurimi voluntatem intelligas. Vale. Venetiis.

VIDO. LOLGIO Placentiam. 28

PAVLLO ante dederam ad te litteras; quas, coniectura dierum, putabam tibi iam esse redditas: hae nunc alterae consequentur. Scripsi, te absente me cessare in litteris, & omnino tuam operam, tuamq. illam in meis rebus officiosissimam sedulitatem vehementer requirere; sed meum consilium esse, te istinc ne prius commoueres, quam ego alicubi consedissem. id ego volebam scilicet inuitus; qui te socium & administrum meorum studiorum summe desidero: sed volebam tamen tui commodi caussa primum, quod hanc equitandi iactationem, quae me quidem delectat, tibi, otii cupido, suspicabar non placere: deinde, quod, si accidisset, ut istas regiones peteremus, quod post balnea facturi videbamur; intelligebam fore, ut adire commodius ad me posses interuallo minore. nunc audi, cur sententiam mutauerim. Cardinali nostro, cui nimium saepe calculus molestus est, multis iam remediis frustra tentatis, accedere nunc ad aquas Lucenses ualetudinis caussa deliberatum est; nosque, ut scis,

idem cogitamus. iis aquis qui uti volunt, id maxime spectant, ut sicco tempore utantur. haec est quasi methodus quaedam, quam seruantibus salubres dicuntur esse: permistae cum imbribus putrescunt, graui periculo bibentium. nos porro, o Lolgi, qui didicimus a philosophis, bonam ualetudinem expetere, sapientis esse; ualde in hac quidem parte sapimus, &, ut optime ualeamus, accurate, quaecumque uires tuentur, aut augent, persequimur; quae posse uidentur infirmare, ac minuere, declinamus. itaque ad balneorum medicinam prius non accedemus, quam id & tuto, & salutariter fieri posse intelligamus. nunc quidem alienum tempus est. uides, quae pluuiae, quam paene hiemales dies. haec dum ita se habent, nos opportunitatem exspectantes, in his opidis, & uillulis iucunde satis oberrabimus. quod quoniam quam diuturnum sit futurum, diuinare difficile est; & ego, dum te careo, multis commoditatibus una careo; tuque, ut ternis iam litteris significare uideris, non abes a me sine molestia: mea caussa ergo, tua hortor, ut quamquam nondum consedimus, mature tamen, nisi quid grauius impedit, reuertas. &, ut scias, quo me loco conuenire possis, Pisis ad idus Iunias, & ultra, ut opinor, aliquanto, sed ad idus Iunias certe commorabimur. Vale. Pisis.

HANNIBALI. CARO Rauennam. 29

FOROLIVIENSIBVS male sit, qui te longius a me abstrahunt. sed istorum motus praefecti prudentia

dentia sedabit, tuque, ut scribis Rauennam breui recurres. ibi velim ne quid caussae sit, quo minus ad me quamprimum. ego volebam ad te; sed impediunt multa, maxime Ciceronis editio; cuius tempus aduentat, vel potius iam adest. itaq. occupationem ouere valde premor. sed mihi nulla res esse potest tanti, vt ab hoc scribendi officio diuellar. Nunc est, quod a te velim. Qui tibi has litteras attulit, est & mihi, & fratribus meis valde familiaris. eius opera multis in rebus vsi sumus egregie fideli. cum Rauennam venturus esset, quiddam vt exigeret, quod ibi habet in nominibus; petiit a me, ut se tibi commendarem. dixi, cum caussam optimam haberet, commendatione eum non egere; tamen me esse facturum. Si quid me amas, Care, vel potius, quantum me amas, tantum hunc hominem adiuua. his temporibus, cum fides vbique sit angustior; vereor, qui debent, ne non facile dissoluant. si res in iudicium venerit, noli pati, virum bonum, amicum meum, exhauriri longi temporis impensa: beneficium non conferes in ingratum. me morem enim cognoui. sed tu eum ne spectes: me vide, qui a te peto. mihi enim gratius facere nihil potes. nam, etsi, quod ad nos attinet, ipsi quidem inter nos magis, quam amamus, amare non possumus: tamen valde laboro, in quo me ambitio quaedam mouet, vt homines nostram coniunctionem, tuamq. in me beneuolentiam perspiciant: quarum alteram vitae aequalem fore, alteram eiusmodi iam esse confido, vt nihil addi posse videatur. Vale. Venetiis.

EIDEM.

EIDEM, Rauennam. 30

VIRVM te duco, qui compedes illos frangere, & aliquando te in libertatem uindicare potueris. id quod ego, qui neruos ingenii tui bene cognitos haberem, prorsus ita fore sperabam. vt autem etiam cum Guidiccione, idest cum homine doctissimo, & ad tuam naturam aptissimo, tibi uiuere liceret; hoc uero ne optare quidem umquam sum ausus. quod quando accidit; beneuolentiae in te meae est, gratulari, quod euenerit; prudentiae autem tuae, non committere, ut frustra euenisse uideatur. Herum habes, Care: herum autem, dico? cuius ea suauitas est, is in te amor, ut potius aequalis, potius germani fratris loco tibi sit: sed quoquo nomine appelletur, eum certe habes, qualem uis. Quare, quod mihi, aliorum arbitratu cum uiuebas, promittere solitus eras: id ego nunc, quando tui iuris es, non a te petam, sed exigam, ut operas Musis, iamdiu a te, non sane tua culpa, tamen praetermissas. eo quicum es, permittente, atque etiam cohortante, reddas. sed ita procul dubio te esse facturum, vel potius iam facere existimo. itaque hoc ne monendus quidem es; illud autem etiam rogandus, ut ad nos quamprimum uenias; ut possim urbanitatis tue sales ex interuallo regustare. pedibus, puto fore commodius: nam mari prae frigore obturpueris. o dulcem congressum; in quem ego, uix credas, quam multa reseruem, quae, litteris commissa, eandem suauitatem non habent. Vale.

EIDEM, Rauennam. 31

FESTIVVM *Molsae nostri poema libenter legi, explanationem vero tuam libentissime : & sum admiratus acumen ingenii tui summo iudicio coniunctum : quorum alterutrum non ita multis contingit, vtrumque vero paucissimis. Quod scire vis, quid alii sentiant: idem quod ego, nihil esse in illo genere perfectius. quo magis te hortor, ut hanc facultatem ad grauiora studia transferas, & aliquando te, ab istis occupationibus vindicatum, in litteras totum abdas. quod si mature feceris; cerno iam animo, quantae tibi hoc consilium laudi, quantae nobis, qui te amamus, laetitiae sit futurum. memini, quid tu mihi te facturum esse dixeris: neque te arbitror oblitum, quid ego tibi in eam sententiam responderim. Mi Care, induc animum, nullos praestantiores esse fructus, quam qui e virtute colliguntur. &, cum hoc feceris, quod & facis, & fecisti semper, tum illud tecum existimato, ac pro certo habeto, incredibilem esse expectationem, quam de te apud homines concitasti: quam si sustinere, ac tueri vis, contende, dum integrum est, omni studio, vt ex hoc vitae genere, in quod olim te non tuum iudicium, sed vis quaedam temporum, tamquam in aliquod pistrinum, detrusit, quamprimum te cripias. quod quia tibi deliberatum esse, mihi saepe ostendisti; non ero longior in te cohortando : tantum haec attigi amore impulsus; vt intelligeres, in summis meis occupationibus me tamen de tua laude cogitare. De Ardinghello nescio quid atrocius est allatum : quod ego sanequam pro eo ac*

debui

debui moleste tuli. hominem enim eruditum, & cum tibi amicissimum, tum a nobis, vt visus est, non alienum cognoui. velim, tu id ad me planius, quid fuerit, & vnde fuerit, perscribas. Vale.

EIDEM, Rauennam. 32

LITTERIS tuis, quas tu idibus Quinct. dederas, ego nonis accepi, rescripseram, quo modo mihi tunc occupatissimo licuit: postea, cum eas per otium in manus sumpsissem, accuratiusq. perlegerem; sensi me quasdam partes, quibus nunc ex interuallo respondeo, imprudentem omisisse. quod etiam si ita non fuisset; ego tamen aliquam scribendi sententiam alicunde arripuissem: non solum, vt quasi tecum loquerer; quo nihil facio libentius; sed etiam, vt tuas elicerem, quarum sermo & purus in primis est, atque ornatus, & humanitatis, ac beneuolentiae notis maxime insignis. vel quas mense proximo dedisti, quam amabiles, quanti consilii, quam multi officii? quod munus, quae partes in iis a te sunt hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermissae? quam accurate, quam distincte, quam perite tuam de meis typis sententiam explicasti? quibus quidem typis, spero fore, vt emendatissimis vtar, quando ad te & ad Thomam nostrum missi sunt: quorum alterum in labore patientissimum, alterum in iudicio elegantissimum cognoui. Quod autem ita scribis, homines hoc animo esse, vt nihil a me nisi perfectum, absolutumq. expectent: facis tu quidem officiose, & peramanter, qui ad me excitandum aliorum quoque opiniones, & indi-

cia colligas: sed hoc ipsum genus, quod perpoliri a me vis, vt perficiatur, in te est. Quare, quoniam ita casus tulit, vt vnus fere hoc tempore tantum mea caussa posses, quantum ego tua semper volui: etsi mei commodi, atque etiam honoris ratio postulare videtur, vt in te rogando pluribus verbis vtar: tamen id non faciam, ne maiorem desiderii mei, quam humanitatis tuae, rationem videar habuisse. De artifice autem confirmando, quoniam in hoc vides esse omnia, & me longinquum nihil posse intelligis, omnem curam tu suscipias oportet: qui vt idem nobis sit, qui antea fuit, facile cum prudentia, tum commoditas illa tua praestabit. quamquam non dubito, quin ipse per se, vel sine vllo artificio tuo, ad id, quod reliquum est, persequendum ita, vt volumus, animatus sit. profecto enim constantiae rationem sibi habendum ducet. sed tamen, quoniam gloriae magis studio, quam emolumenti cupiditate, incensus, ad opus est aggressus; subiicies tu quoque identidem in sermone quasi igniculos, vt vehementius inflammetur. Ficus tuas quod ais te in apertum referre velle, vt aliquando venales circumferantur, quae quotidie ab omnibus, te insciente, degustantur: ego vero, vt id facias, magnopere suadeo. Quod autem meorum typorum exspectationem nimis longam esse dicis; mihi quoque ita videtur; idq. cum mea caussa, tum tua non mediocriter doleo. Figurarum opus, quod te hortante sum exorsus, texitur illud quidem diligenter: sed vereor ne plus oneris susceperimns, quam quantum nostra imbecillitas sustinere possit. quod si ita erit; accurres, vt, parte aliqua nobis detracta, & in te translata, releuemur,

releuemur. Sed, amabo, quid sibi uult, quod in tuarum litterarum clausula posuisti? te, si quae essent inter nos ad significandum notae, quiddam occullius fuisse scripturum. equidem, etsi, quale sit, uideor mihi iam intelligere; tu tamen ut apertius declares, ualde uelim. De mandatis meis, ea, quod tuo commodo fieri possit, si exhauries; per mihi gratum, perq. iucundum fuerit; sed illud primo quoque tempore, de quo se Martellus tuus curaturum recepit: qui si stetit promissis, reliqua ego a te exigo: sin autem, quod pollicitus fuerat, nondum exsoluit; eum tu litteris appella. nam de ceteris non ita ualde urgeo: ages cum licebit, uel dicam etiam, cum licebit. in hoc autem nisi mihi quamprimum satisfacis; praedico tibi flagitatorem habebis acrem, & molestum: Vale, & amicis communibus salutem a me plurimam. Venetiis.

OCTAVIANO. MAGIO Romam. 33

PROFECTO nihil tam accidit contra uoluntatem, quod aliqua demum iucunditas non temperet. sic sunt humana. angebar animi, (quid enim dissimulem?) tuis factum occupationibus, ne te complecterer discedentem: nunc idem gaudeo, euenisse quod nolebam: quando tu, arrepta inde tui purgandi occasione, litteras ad me misisti, officio primum refertas, & humanitate singulari, deinde Latine loquentes egregie, sic, ut eius urbis, in quam te cum Aloysio Mocenico,

praestanti viro, Venetae Reip. legato contulisti, ueterem eloquentiam redolere uideantur. Quare cum animo sum laetatus erga me tuo; fuitq. uoluntatis ad me amandum propensae grauissima significatio: tum uero ex ista, quam adolescens admodum consecutus es, Latinae linguae facultate, istoque, quo te uideo florere, ingenio, tantum accessit ad laetitiam, quantum ne conabor quidem uerbis explicare, sensu ipso uix, atque mente comprehendo. Atque equidem tibi eo etiam gratulabor magis, si tua bona noueris, idest, si &, quae habes iam, studio tueberis, & quae ostenduntur, ac deferuntur a fortuna, magni facies; quantumq. in te erit, numquam dimittes: non enim, mihi credas, tanti esse tibi Roma debet, quia Roma est, quae praestantes olim viros tulit, imperii terminos cum Oceano coniunxit; quanti ob vnius hominis consuetudinem, cuius est humanitas doctrinae par, doctrina vero, quae potest esse maxima. is est Octauius meus; qui vrbem, a qua ceteri honestantur, sua ipse virtute nobilitat. Hunc tu virum nactus, cole, si sapis; & pete tuam gloriam ex illius consiliis; vtere, quantum licet; &, vt liceat plurimum, exopta. ipse te, si vacabit, numquam a suo congressu, numquam a sermone excludet. commendaticiis ad eum litteris minime opus est; nec fert hominis humanitas: & tu illi, quod epistola tua significat, satis iam notus, fortasse etiam familiaris. Quod reliquum est, non te fugit illud, Magistratus virum indicat. itidem haec legatio, qui sis, qui futurus aliquando, patefaciet. quamobrem incumbe ad laudem: amplectere virtutem: illa reiice, quae bonis artibus, ac

mori-

moribus aduersantur : quae te saepe in ista aetate, tuorum commodorum, tuaeq. tamquam hostes gloriae, circumuenient, nec facile, nisi prudentiam summam adhibueris, depellentur. Vale, & salutem dic meo nomine exquisitae eloquentiae viro, Iulio Pogiano, cuius tibi amicitiam, & consuetudinem valde gratulor. Venetiis.

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. TERTIVS

HIPPOLYTO. ESTENSI CARDINALI Ferrariam. I

ALDE me leuauit, in hac mea satis grauiter affecta valetudine, oratoris vestri, Hieronymi Faleti, viri praestantis, oratio: qui cum sermonem mihi, Ferrariae tecum habitum, exposuisset, multaque, vt solet, de ingenio tuo singulari, de summa grauitate, ac sapientia, nonnulla etiam de tua nequaquam a me, vt audieram, aliena voluntate narrasset; cepi laetitiam, quantam aliquis ex insperata, exoptataq. re capere maximam possit; measq. statim esse partes duxi, vt ad te scriberem, aegeremq. gratias, quod in eo loco, vnde me depellere fortuna conaretur, tua me retineret humanitas. quo sane mihi nihil optatius, nihil hoc tempore, cum infirmus langueo, ad animum meum sustentandum opportunius potuit accidere. atque equidem ita statuo, actum esse mecum misere prorsus, atque infeliciter, quod meam ad te veniendi cupiditatem incredibilem pestilentia primum, deinde morbus impedierit; & in eo magnum studia mea, measq. res adiisse damnum: quibus a te, pro tuo instituto, veteriq. consuetudine, con-

ſultum iri optime, pro certo exiſtimabam. quod quando ita accidit; & quando me a tuo conuictu non mea voluntas, non iudicium, aut vlla mentis inconſtantia, ſed corporis imbecillitas, atque haec anniuerſarii, ac paene iam perpetui morbi vis importuna ſeiungit; peto a te, Princeps humaniſſime, id ſaltem, quod in tua, non in fortunae manu ſitum eſt, tribuas, & largiare, vt beneuolentia mihi tua, & quae fuit antea, & quae, ſi ad te iuiſſem, futura erat, eadem conſeruetur. hoc ſi aſſequor; beatus hac vna re ſum; cetera paruipendo. ea porro mihi vt conſeruetur, ita poſtulo, ſi me, qualis in aula tua fuiſſem, talem eſſe abſentem intellexeris, id eſt obſeruantem tui, tuaq. in laude omni ſtudio & cogitatione defixum. Quod ſi quibuſdam litteris animus a me tuus eſt offenſus, quod in iis dicar minus fortaſſe, quam decuit, de te, aut de tuis modeſte locutus; quod certe ſecus eſt: ſed ſi me tunc a mea conſuetudine impetus quidam abduxiſſet iracundiae: noſti pro tua ſapientia ingenium humanum: magna vis doloris eſt: impellimur ſaepe longius, quam ratio concedat; &, facta quae ſunt, paullo poſt infecta fruſtra cupimus. te tamen ita decet ignoſcere dolori meo, ſi ex iuſta, vt ego arbitror cauſſa ſuſceptus eſt: ſin aliter tibi videtur, ignoſcere tamen debes, vt eluceat magis in culpa humanitas; quae ſi omni digna Principe virtus eſt, te videtur Principe digniſſima; quem ad omnem laudem natura genuit, diſciplina erudiuit, multorum annorum conſuetudo aſſuefecit. Vale. Venetiis.

FRANCISCO. MOLLINO
Patauium. 2

QVOD meas epistolas descripseris, valde te amo: & custodiri a te malo, quam ad me mitti. Quod autem, non esse tibi scriptionem illam infructuosam, significas, prorsus non abnuo: verumtamen, quod tibi hoc in genere multo & plura, & meliora domi quotidie nascantur, hoc equidem nomine haud paullo magis tibi gratulor. quam tu, si sapis, agnosce, & opta diuturnam occasionem. viuis cum exellente viro, adolescens, praestanti ingenio, optima valetudine: viuis Patauii, idest in vrbe scientiarum laude celeberrima: quo tamquam ad mercatum, virtutis cupiditate ita omnes confluunt, vt inanes redire turpissimum ducant. Plura non debeo. noui enim, ad quem: & haec ipsa minime neeessaria videbam: sed obsequendum amori fuit in te meo; qui me tacitus, vt tecum de tua laude loquerer, hortabatur. Patri vero tuo, & optime de me merito, & iis virtutibus, quae nobilem virum decent, in primis ornato, quid est, quod a me deberi non intelligam? Exstabit igitur in te, si qua re potero, studium meum: illum autem colam sensibus intimis in omni vita studiosissime. Vale; &, vt Mureti contubernio, ac disciplina dignum te praestes, quanti tuam laudem facis, quae mihi maximae curae est, tantum enitere. Venetiis.

MAR-

MARCO. ANTONIO MVRETO Patauium. 3

BEASTI me tuo iudicio: si modo plus est a te veritati, quam amicitiae, tributum. quod ego, qui faueo meae laudi, facile mihi patiar persuaderi. sed, amabo te, vis ne mihi legem illam diutius deberi? ne scis, quam sim studiosus huius generis monumentorum? describe aliquando: aut, si, stantem in media via describere, minus honestum videtur, nec pudor tuus fortasse fert; da negotium homini diligenti; quando Achilles noster vel negat, vel certe prorsus agit eo modo, ut negare uideatur. salutabis tamen eum meis verbis: cui certe fortunam opto, qualem si magister eius haberet, omnia bona, merenti pessime, contingerent. Si quid peperit ingenium tuum, dignum paene dixi utroque nostrum, sed si quid te ipso dignum; mitte: ut constes humanitati tuae, atque etiam constantiae. es enim pollicitus. Quid Molinus meus, flos omnium leporum, omniumq. virtutum? ut ualet? iube eum saluere quam potes humanissime. Charta me deserit, ut uides, tecum suauissime loquentem. Vale.

EIDEM, Patauium. 4

VNAM tragoediam duobus ipsis diebus, cum assidue scripserim, absoluere non potui. meorum oculorum, ut uideo, res non est, ac ne digitorum quidem. quid? ego habeo tuos articulos? hui, quantum interest. reliqua

igitur ad te reiicio . vinces me facile celeritate ; aequabis in diligentia , si volueris . finge , operam te dare , cum describes, homini litterarum & prorsus ignaro , & prorsus cupido . finge , amico singulari : quem explere officiis , si liceat , optabile sit . quamquam hoc non finges . nam , cum a domesticis discessi , nihil habeo te carius. verumtamen , haec si tibi proposueris ; de quo rogandus non es ; monere tantum volui ; nihil quidquam omittes in describendo . habes , quam ego in me desidero ; mentis constantiam , pectoris firmitatem . haec mihi morbi diuturnitas eripuit : quae video esse in te, vtinamq. diu videam , ἐν τῆ ἀκμῆ. habes oculos in legendo , manum in scribendo exercitatam : vacui vero temporis quantum vis : & uis in rebus meis plurimum; qui te saepe dixeris , professusq. sis ad meum arbitrium tua studia conferre . nam , quod ad gymnasii curam attinet; nec dies instat publici muneris, &, si instaret, opera haec bidui tota est , bidui inquam , tibi, nihilo longior : mea vero & diuturni temporis , & laboris esset non ferendi . ad haec si accesserit voluntas , quae mihi non venit in dubium , & inductio illa animi , quae magnas res facile conficit : negotium habeo absolutum. serua , mi Murete, quod in te est , amicum tuum integellum: parce ualetudini : nostram imbecillitatem , tuorum officiorum ope, sustenta . scis, ἐμοῦ βλέποντος, quo amore, quo consilio, quo etiam praesidio fortunae tuae nitantur . ὅτις ἐμοῦ ζῶντος, nosti reliqua . Haec aliena manu scripsi, cum paullulum languerem. tota enim fere nocte, nescio quo casu , somnum oculis non uidi meis , aut uidi tristium imaginum turba permistum . Tuum Euripidem

pidem remitto, vnaque meum: quem cupio similem esse tui. Ex aedibus nostris.

EIDEM, Patauium. 5

MONSTRI *simile, Muretus non respondet:immemor ne nostri? nefas credere; & hanc suspicionem longe animus respuit. at occupatus? hoc fortasse: verum vlla ne cursum amoris interrumpit occupatio? omitto iocum. Mi Murete, garrit saepe amor: at tu siles: cum tamē, vt opinor, ita me ames, vt fortasse nemo magis: quod certe facis mutuo. quod si, quia legem illam describere per tua negotia non licet, ideo non scribis: rogo te, abiice istam curam. abrogentur potius omnes leges, quam tuarum litterarum fructu diutius caream. nec tamen, detrahi multum de otio tuo mea caussa, volo. scio, tempus quam vtiliter ponas. illa satis erunt: Mi Manuti, valemus: & valere te, valde cupimus.* τὰ ἠθικὰ *sunt in manibus. cum Molino tuo, cum Sofiano saepe sum: plane viuo. Hac sententia, sed aliis verbis, idest elegantissimis, quibus ipse abundas, si scripseris; satis plane cupiditati meae, (quid enim dicam voluntati?) satis etiam officio tuo feceris. Video te expectare aliquid de meo discessu. dies appropinquat, vel potius iam adest. iam, vt ille ait, sarcinulae collectae sunt omnes; nec fere, quod agā, superest. itaque nonis Sep. cogitamus. Cum illo, qui mihi numquā placuit, impuro homine, si quid aduersus me, suscipe, ego in tuis iniuriis soleo, et sustine proelia. neruos enim habes. ille, nostram vicem, vlciscetur sua malefacta. nam inuidia rūpi*

tur:

tur: & habet, quod intimis eum sensibus dies noctesque excruciet. nos laudabilia cogitemus, et ad praeclara illa studia incumbamus: de isto ne meminerimus quidem; qui bonos omnes, hoc est sui dissimiles, odit iniquissime. Vale, & amicis nostris (sunt enim fere communes) plurimam salutem. Venetiis.

SCRIPTIS litteris, & iam obsignatis, hesternae tuae sunt allatae, Graece loquentes non minus argute, quam eleganter. qui possum paria paribus? si pergis, clamabo me circumueniri. mehercule non tam aquis vlli fontes, quam ingenium tuum scatet Graecis & sententiis, & dictis. macte: extra iocum, amo te quotidie magis; quia tu scilicet ad perfectam virtutem quotidie accedis propius. Sed pauca de re. Vides ne, quam facile tum ferantur, tum abrogentur leges? Vbi sunt, qui tribuniciam potestatem accusant? illa quidem, cum bona mente coniuncta, salutaris. Sed haec ne nimium curemus. vtere fortuna tua. ego alias regiones specto, inuitus nostri discidii caussa; sed coniungemur animis, corporibus disiuncti. idest maximum, in maximo dolore, solatium. De Philopono, quia comes futurus est itineris mei, velim ineas rationem, si eum hic reliquisti, vt ad me quamprimum. colligo omnia; ne quid me moretur in discessu. non enim id agitur vnum, vt voluntati meae, sed illud simul, vt fidei satisfiat.

EIDEM, Patauium. 6

TV vide, cui committas. ego enim binas tantum accepi. prioribus respondi nudius tertius, meamq. tibi de

Bononiensi re non modo sententiam, verum etiam volũtatem ostendi. his alteris, quae mihi redditae sunt heri vesperi, si rem specto, rescribere nihil est necesse; sunt enim eiusdem argumenti: sin tuam voluntatem; quae quanta sit, ex tuis litteris apparet; sunt eadem iteranda. sic igitur faciam. Affirmo tibi, Sigonium nostrum, si Bononiam ierit, praesensque contenderit, certum futurum. habet auctoritatem, ex huius loci dignitate partam, mire suis amplificatam scriptis, praesertim his postremis, insigni doctrina, iudicio, ingenio, diligentia refertis. studia Bononiensium ciuium facile colliget. ciuitas enim est ad humanitatem nulla propensior. Accedit, quod aut petet solus, aut cum iis, quos neque nominis fama, neque vero, vt a non nullis accepi, litterarum scientia magnopere commendat. Bargaeus enim, οὐχ ὁ τυχὼν ἀνὴρ, condicionem illam certe non spectat. qui enim Pisis dominetur, & sua virtute, quam nouimus excellentem, & Principis gratia, cuius in ditione natus est; quo consilio ad res nouas animum adiiciat? Ergo, si Bononiae Sigonius, vides, quid sequatur. diis hominibusq. approbantibus in eius locum adscendes. quo mihi nihil esset optatius. nam speciem habet Bononiensis condicio maiorem, vt in gymnasio Italiae celeberrimo: emolumenti certe haud paullo plus hic video futurum, atque etiam de dignitate videro. tractantur omnino litterae splendidius in publicis gymnasiis; & docetur de loco superiore virtus maiore cum gloria: sed clarissimum Venetiarum nomen quasi luminibus obstruit Italicarum omnium ciuitatum: & hic ortum decus facile manat, ac diffunditur per omnes gentes, propter

huius

huius urbis communionem et quasi societatem cum orbe terrarum vniuerso. Hic venit in mentem: Cur tu igitur migras? alia ratio est. ego vrbem linquo, non cum vrbe emolumentum. quin hoc augeo vehementer; illam prorsus amittere non uideor, quia Romam specto. Habes meam sententiam; quod quidem ad te attinet. De Sigonio autem, quia nihil est tam amplum, quod eius virtus non aequet, meam, vt opinor, diuinationem exitus non fallet. nisi si quid attulerit casus; qualia fert hominum vita. De Molini nostri valetudine, cum rescribes, adde verbum, si me amas. Vale. Venetiis, nonis Sep. quo me die discedere cogitantem nouares detinuit.

EIDEM, Pataunium. 7

QVID homini non timendum? cum te, tam validum, istis lateribus, ista aetate, nihil tale metuentem animus reliquerit. valde me percussisti tam graui nuncio, eoque magis, quod ignorare te caussam scribis. nam tuendi tui quam rationem inibis, si te morbus inuasit imprudentem? tuam continentiam narras. equidem ita credo. vnde igitur fluxit vitium? parce tibi in studiis, mi Murete, pro eo quanti ipse tibi es; aut, si te ipse non diligis, quem omnes paene diligunt, pro eo quanti ipse apud te sum: quem tu nisi magni facis, egregium simulandi tenes artificium. nescis modum esse retinendum in omni re? nescis, virtutem nimis appetere, virtutem non esse? age igitur, iam te respice, si minus antea: tibi consule, & eam quaere gloriam, quae te viuentem oblectet, non

non quae discedentem e vita prosequatur. ita diu iucunde viuam, vt acerbe nunc viuo, quia sollicitus de te sum. medicos habes doctrina singulari, quorum consilio vti possis: caelo vteris clementissimo: in rebus tuis nihil, opinor, est incommode. genus enim vitae non honestum minus, quam vtile delegisti. etsi te scio de re & lucro minimum laborasse, illa vero habuisse prima, quae nec mihi postrema vnquam fuerunt, decus, & amicitias nobilium virorum. Haec cum ita sint; modo paullo minus mentem, & paullo magis corpus exerceas, rectissime tibi erit: nosque, tui peramantes, afficies maxima laetitia. quod auguror futurum: &, vt meam spem, quantum in te est, exitu confirmes, te ipsum tua, nec minus mea, caussa rogo. Kalendis Apr. omnino te, sin id minus, Catullum tuum exspecto. diem vnum prorogari, ere mea non est. Vale.

EIDEM, Patauium. 8

PLANE non assequeris, ut uideo, quorsum illa de Momo scripta sint a me. non enim id spectaui, tuam ut remorarer industriam, sed ut acuerem potius, atque incitarem. tu autem ita commotus es, ita mecum uehementer, ac paene iracunde agis in epistola tua, ut uix tibi temperes, ac ne satis quidem, cum uelles, temperare potueris, quin aculeos etiam in me nonnullos emitteres. deinde quasi blandiris in extremo, uerbis utens amantissimis, atque honorificentissimis: cum ea mihi tribuis, quae si respuerem, ipse me non amarem. tanti enim mihi sum, quanti ab iis,
quibus

quibus ego plurimum tribuo, fieri me sentio. Ac putabam, mi Murete, meos tibi sensus bene cognitos omnes esse: quod si paullulum a mente quandoque aberraret oratio, non esse facturum, vt eo mea verba detorqueres, quo neque meum iudicium, neque nostra iam paene fraterna necessitudo ferret. quod quando secus video contingere; aberit posthac a meis litteris omnis ironia, aberit iocatio, quidquid denique eius esse generis intelligam, vt in vtramque partem flecti possit. de illo ne meminere quidem, si potero: hominem enim contemno: silentium quidem, quod potero, ipse mihi imponam. De Plauto videor tibi scilicet, quod aiunt, in alienam messem. sic enim illud interpretor, A me, vt scis, efflagitabatur. Tu vero, me perlubente, rem suscipies: si modo, quod contra mihi videbare, animum induxisti, vt efflagitantibus breui satisfacias. verum, si praeclaros de Finibus commentarios, ad exitum iam perductos, paucorum dierum studio perpolire non vis, & magno litterarum damno pateris iacere: qui sperem te aut velle hoc tempore noui aliquid ordiri, aut, si ordiaris, posse pertexere? magni negotii est, quantum otii res exigat tuis occupationibus eripere; non minoris, a te ipso, vt velis, impetrare. facio tamē aequissimo animo, vt in te reiiciam, ac transferam hoc, quidquid oneris, aut laudis est. consulatur modo publicae vtilitati. id, non modo a te, quem fero in oculis, sed si vel ab iis, quos & de facie, & de nomine prorsus ignoro, praestabatur, aeque laetabor. Quare non solum per me licet, verum etiam, si pateris, precibus tecum ago, vt ad emendandas, illustrandasq. Plautinas comedias tuam excellentem indu-

striam

ſtriam conferas. vereor tamen, ne, quod ſumme cupio, id fruſtra rogem, atq. expectem. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 9

REM tenes: optime tres poetae coniungentur, ille, M. ANTONII. MVRETI. COMMENTARIO. ILLVSTRATVS; reliqui duo, ſi rem ſuſcipis; quod ita liberaliter, ac benigne polliceris, vt a me nō minorem verbis, quam re gratiam ineas; AB EODEM. EMENDATI. quod ſi, vt ſignificas, ad emendationes aliqua praeterea fiet acceſſio: nae ego tunc, vere mutuam inter nos eſſe beneuolentiam, intelligam, ac velle te mecum officiis certare: in quo antea (dicendū eſt enim) potuit eſſe illuſtrior amor tuus. Confugies videlicet ad accupationes: ego ad illud: Nulla poteſt eſſe occupatio tanta, quae amoris, & officii curſum debeat interrumpere. me ipſo quem quam ne tu magis impeditum a negotiis, diſtrictum a curis vnquam noſti? quis tamen amicorum (amicorum autem? immo vero etiam alienorum) negotia curat libentius? tua ſane cauſſa noctis etiā partem cogitando ſaepe conſumpſi, cum tamen corpuſculi tenuitas maxime quietem poſtularet. Sarcies igitur, ſi quid omiſſum: vel, ſi nihil, auge ſuperiora; quod certe potes, et, ſi meum in te animum ſpectas, etiam debes. Vale.

EIDEM, Patauium. 10

REMITTO ſcholia, vt habeas corrigendi facultatem. quamquam eſt, cur addas potius, quam mutes.

quid enim? totus ne quartus liber ita mendosus aut obscurus est, nihil vt assequare, nihil scriptione dignum excogites? mihi non probabis, nec omnino cui quam, tuum in Catullum praestantem commentarium qui legerit. cõfice igitur, quantum quidem per te licet, licet autem tibi, quod, vt ego sentio, quam paucissimis. nos opus nostrum intermisimus tua caussa, tuum ipse opus nostra caussa vt vrgeas, atq. absoluas. nec dubito, quin, si adniti volueris, & quasi cũ ipsa re contendere, quod ego interdum soleo magna ex parte praestes id, quod praeter opinionem meã, vt aliquid ἐκ τῶν ἀδυνάτων, abiecisti. De rebus tuis, quae mihi mehercule magnae curae sunt, consilium dies afferet: animus certe meus fluctuat: ita multa in vtramque partem occurrunt. placet constantia, ita, sed si cum vtilitate coniungatur. vtilitatem porro non lucro magis, quam dignitate, metiamur. quod tu quoque videris significare in illo loco, Vellem hic paullo ἐντιμότερον viuere liceret. Veruntamen, mi Murete, si quid agimus minus interdum splendide, contra quam nos praeclara liberalium disciplinarum studia docent, excusamur temporum iniquitate, & multorum exemplo; qui, cum affluant iis rebus, quae saepe a nobis, fortunae potius culpa, quam nostra, desiderantur, quotidie tamen aliquid vltra appetunt: quam meus magister Egnatius, si audires verba, summam stultitiam; si vitae rationem spectares, plane singularem sapientiam indicabat. Vale. Venetiis.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 11

Quinctilis Kalendae, quem tibi ego diem definieram, praeterire iam, ut uides. itaque, si quam ex meis litteris de perpoliendo Catullo tuo curam susceperas, ea te libero. temporis enim coactus angustiis, mandaui meis, ut alia quaedam praelo subiicerent. mensem, quod ad me attinet, uel integrum, eoq. amplius, licet interponas. interim ad Terentium omnem tuam industriã, suadeo, conferas. noui omnino te laudis in studio numquam languentem: sed in hoc libro, qui maxime omnium uersatur inter manus, ipse te debes incitare, & eo magis, quod erit, qui editum statim arripiat, syllabatimque omnia dimetiatur. admodum enim seuere, ac studiose iudicat aliena; sua uero premit, exire non patitur, diu licet euigilata, acerbus etiam in se ipsum, minimeque indulgens. Ego accingor ad Plautum. nec desperarem aliquid a me, si minus ingenio, saltem diligentia, posse praestari: sed interpellant salutatores a mane ad uesperam, honesti illi quidem, cupidi uirtutis, officio, & amore erga me, ut uidentur, incensi; tamen interpellant. scis illa Ciceronis nostri, ad Sebosi, Arriisque aduentum ingemiscentis. Hui, unum ne ego Sebosum, unum habeo Arrium? uidelicet: sexcentos: quibus, uelim nolim, horae dandae sunt omnes. ex quo quantum molestiae, quantum hauriam acerbitatis, ipse, qui meam consuetudinem, ac meos plane sensus tenes, facile potes coniicere. nam rem familiarem, etsi minime abundo, iacere tamen aequo animo patior: studia uero

mea negligere nullo modo possum. De tuo aduentu spē nonnullam inieceras: eam rursus extenuant postremae tuae litterae. ego illud scilicet primum, ut habeas rationem valetudinis; secundo loco, quod tuo commodo fieri possit, vt te nobis restituas, exopto. Quid Molinus noster quid agit? quid autem ego hoc quaero? nimirum ille totos dies tecum, idest in virtute totus est; nec tuam complexus doctrinam dimittit, iudicio adductus suo, meo consilio confirmatus. Vale. Haec ante lucem, cubans in lectulo, amanuensi meo, & iam meorum studiorum socio, dictaui, nobili adolescenti Cyprio, Herculi Podocatharo, qui cras Patauium cogitat, teq. meo nomine salutabit. illa superiora familiari meo, Sebastiano Leoni qui se forte obtulerat, dictaueram inambulans, quod erā paullo crudior: nec fere mea manu libenter vti soleo.

EIDEM, Patauium. 12

QVI mihi tuas attulit litteras, ei ego meam omnem operam, si qua in re vellet vti, atq. omnino quidquid valeo, tua caussa detuli. visus est meam amicitiam plurimi facere, & a me, praeter eam, nihil expetere. quod illi facillimum fuit impetrare. nam cum omnibus natura pateo: tum vero, qui a te diliguntur, amore meo numquam excludentur. Catulli quod apud te reliquum est, biduo si miseris, satis opportune facies. deinde mihi orna duos comites eius, vtrumq. dignum, vbi neruulos ingenii tui contendas. etiam illud mihi tribuis petenti: quod ante omnia & vnum fortasse, spectare te puto. cras, ad summum pe-

rendie

rendie triam Catulli folia mittam. Filiolum meum Hieronymum, nondum quinquennem, Aldo parem ingenio, valetudine firmiorem, mandare Epidaurum ad hominē eruditum, meiq. peramantem, Paullum Bosium, cogitabam. ibi moribus, et primis litteris imbuetur. nam ego me ad haec humilia demittere nullo modo possim. Quid praeterea? nihil scilicet: immo aliquid. Scribe, amabo te, mi Murete, vt instituisti, quam saepissime. mehercule, e summis, atque assiduis non modo negotiis, verum etiam animi curis, tātum in tuarum epistolarum elegantia, & suauitate conquiesco. atq. etiam, dum ipse ad te scribo, quia te mihi praesentem statuo, mutuumque inter nos sermonem fingo, incredibili voluptate perfundor. Vale. Venetiis. Hercules meus, quia festus hodiernus dies est, abest. ideo haec mea manu, decies interpellatus, exaraui.

EIDEM, Patauium. 13

AIS ne? Iannottus ita suasit? vix adducor, vt credam. tibi tamen cur non credam? ego mehercule, quod Iannottus probare videtur, id non solum probo, verum etiam mirifice cupio. quid enim mihi suauius tua consuetudine? qua nihil iucundius. tuo vero sermone quid vtilius? qui solet esse tum eruditus, ingeniiq. notis adspersus, tum etiam beneuolentia refertus in me singulari. At, Ferrariensem condicionem vt acciperes, auctor fui. Id quidem (tu scis: facile enim potuisti coniicere) valde contra meam voluntatem: cui nihil potest esse molestius, quā a te diuelli. Sed quid? an ego paterer tuam fidem in du-

bium vocari? qua maxime probitatis nititur opinio. Dixeras de Turulone, praestanti viro, non solum animi, verum etiam fortunae bonis ornato: cuius mihi fuit, item vt esse debet, auctoritas grauissima: nec ausus sum repugnare: dedi manus. ἰτέον, conclusi. quod si Iannottus, quem noui rerum agendarum vsu peritissimum, antiqui hominem officii, pollicetur sese impetraturum: suscipio, quod abieceram, consilium; nec iam amplius ἰτέον, sed hic, hic nimirum φιλοσοφητέον, idque nobiscum, summa cum animi voluptate clamo. Ergo, quod iam instituer-am, obseruabo omnia, omni enitar studio, omnibus inseruiam. volo te bene sperare, me agente, bonis fauentibus, inuidis & obtrectatoribus imbecillis. Molino, parum abest, quin vehementer inuideam. quid ni? artem memoriae tenenti. verumtamen impedit amor, a quo abesse solet inuidia: etiam ea spes, quod ille, quo eum bono alienus homo impertiuit, ciui suo, homini amantissimo, fortasse etiam bene merito, certe numquam denegabit. esset enim sui dissimillimus, idest humanitatis expers. sin recusat: allegabo ad illum, quem? quem putas? te scilicet, cui debet omnia: si modo in virtute omnia posita sunt: quam ille discit te magistro. καὶ σύ τε δύ' ἐρχομένω, quid non impetremus? Vale.

EIDEM, Patauium. 14

PROFECTO nihil est vberius amore in me tuo: nec amori cedit ingenium: itaque mea caussa & vis omnia, & idem facile praestas. quod cum ita sit; nimis tamen facerem impudenter, atque adeo neque ipse te amarem,

rem, nec amore tuo dignus eſſem, ſi plus tibi oneris imponerem, quam occupationes patiantur tuae. Scholiis, quae polliceris, contentus ero; quandoquidem video te commentariolo non vacare. tu modo qui Catullum expolieris, da operam, vt in Tibullo, & Propertio, qui locum illi proximum in elegantia verborum, atque in ſententiarum concinnitate obtinent, quamſimillimum tui te praebeas: ita tres pulcherrimi poetae, & ſine dubio inter Latinos in illo feſtiuo genere principes, veterem ſuũ ſplendorem, ereptum vetuſtate, atque hominum inſcitia, tuo maxime ſtudio recuperabunt. ego autem ipſe mihi gratulabor, & quodam modo gratias habebo, quia te ad hanc induſtriam excitauerim. nec deſinam eadem ratione de litteris, quando per humanitatem tuam licet, bene mereri, cum eo tamen, vt tibi, homini occupatiſſimo, ſtudioſorum vtilitatem, id eſt tuam laudem, verecunde commendem. Molino meo ſalutem, & ſimul age gratias deſcriptis meis. Vale.

EIDEM, Patauium. 15

Binis iam litteris de Martello: nec tamen a te verbum. valde te diſtentum eſſe oportet, qui tam longis diebus, tam pone tuas aedes habitantem alloqui non poſſis. at qua de re? primum mea, deinde ea, in qua non vltra ſex aut ſeptem verba ſermonem continuare ſit neceſſe. quare, ſi te nimis vrſi, velim ignoſcas; tum, ſi per tuas occupationes licet, fruſtra ne vrſerim, efficias. quid? Molino noſtro negotium dederis: non recuſabit, noſtra vtriusque cauſſa. in quo dan-

da opera est, vt omnino responsum ab illo aliquod exprimatur. nam ex hominis diuturno silentio adductus sum in suspicionem, ne parum sincere mecum agat, & exactum neget, quod iam in vsum suum erogauerit. quod equidem cupio esse falsum, et me de amico peruetere scelesto suspicari. Nunc audi, quod tua magis interest. quamquam nihil ad te pertinet, quod me quoque ipsum non attingat. nec te puto aliter esse animatum erga me. verumtamen audi, quod certe non expectas. Quaenam ei deberi a te putes euangelia, qui librum inuenerit antiquum, & illam aperuerit latebram, vbi, Caluier, illud sit aliquando deprehensum? equidem incessi omnibus laetitiis, vt ait ille. sedabuntur enim illae turbae, & comprimetur quidquid erat sermonis aduersus te dissipatum. quod ego & tua, & eorum, quos dilexi semper, caussa vehementer cupio. verum primum quidque explicemus. nunc Tibullus instat, denuo praelo subiectus. is, &, qui sequitur, Propertius, absoluendi tibi sunt. deinde ad Terentium accingere. interim da operam, vt Bembi libro vti possis: cuius ope quin maculas eluas bene multas, & suos versibus numeros, aliena culpa perturbatos, restituas, etsi non dubito, tamen hortor vt adhibeas diligentiam. cupio enim de te omnes bene sentire: cupio comprimi os paullo liberius loquentium: qui non modo te, verum me quoque videntur ignorare, non sine caussa ea, quae soleo, de tuo ingenio, ac iudicio praedicantem. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 16

PAVLLVLVM *nunc quidem ego exorior: postea quam mihi amanuensis meus, quem abduxerant aliena consilia, optans optanti restitutus est: cuius opera, & officio meis oculis, vel plane totius corporis valetudini cōsulitur egregie. iam me labefactabat, iam nutare cogebat labor; stomachumq. deiicere quotidiani vel operis, vel officii scriptio necessaria coeperat. & is, quem Bononiae expectabam, differebat aduentum, vsque eo, vt, venturus esset, nec ne, valde iam suspicarer, atque subdifiderem. qui si venerit, erit omnino aliquid, sed, vt arbitror, nihil ad Herculem: quem scis meam non modo orthographiam, totamq. interpungendi, & distinguendi rationem tenere, verum ita manum quoque, cum velit, imitari, vt te ipsum, peritissimum litterarum mearum cognitorem, aliquando fefellerit. Scribe, inquis, vbi tantum necesse est: ita scribes raro. Non ita est. possem studia mea, quaeque habeo instituta, quae multa sunt, abiicere: litteris vero salutantium amicorum, aut aliquid a me postulantium quaternis in die minimum, saepe octonis, & denis, non respondere qui possum? ut omnino aut amittenda ualetudo aut humanitas deserenda uideatur. Quare locum habes gratulandi. debes enim meis perinde commodis gaudere, ac tuis, magis etiam fortasse; quod ego minus, quam tu, possum incommoda sustinere. De Tibullo, cessator esse noli, etiam si tibi ego cessandi facultatem prolixe detulerim. est enim, ut scripsi antea, unius praeli opera, ne tibi crebra appellatione molesti essemus, intermissa. Ve-*

rum istos ego quotidie poetas, quos in manibus habes, amo uehementius. caussam quaeris? quia tuas, amantissime ac dissertissime loquentes, eliciunt epistolas: quarum non modo suauitate, uerum etiam fructu aliquo, occasione sublata, carerem. quod cum ita sit; cupio tamen, atque etiam, si pateris, rogo rationem habeas rerum mearum: quibus quo longior, eo grauius procrastinatio damnum inferet. Vale. Ante solis ortum, albescente die. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 17

Tv uide, cui credideris. nam ad me nulla dum perluta sunt Catulli folia. quae si perire; damni factum est eo plus, quod nec ad illa, quae sunt apud te, licet transilire. quandoquidem ordo foliorum non seruatur; nec pagina paginae, nec uersus uersui respondet. itaque magnam utriusque nostrum caussa sustineo molestiam; uereorque, ne, quod aliena culpa contractum est, nimis ego id grauiter luam. tota enim typographiae ratio mutetur necesse est, nisi haec, quae ne funditus interierint, magnopere timeo, hodie folia recuperantur. quod utinam ex hac difficultate, in quam aliena uel socordia, uel perfidia cõiectus sum, tuae me litterae eripiant: quas ad meas hesternas cras expecto, & ad has omnino perendie. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 18

Sedata iam tempestas omnis est, & nauigamus in portu. reddita mihi sunt hac ipsa hora, quae tu tribus ante diebus miseras, quinque Catulli folia, delata

prius

prius ad eum, qui libros in Asulana tractat officina; hodie tantum, vt ipse asseuerat, an, vt ex litteris tuis oportuit, nudius tertius, diuinare non possum. hoc certe video per communes tabellarios non esse missa: quorum fides in reddendo desiderari non solet. sed profecto fortuita multa; quibus perturbari, & fluctuare vitam hominum necesse est: quae cauere consilio, aut ratione si liceat; bene cum multis ageretur. penderet enim a prudentia felicitas. nunc aeque omnibus occurrunt incommoda; vsquequaque casus, & fortuna dominatur. De filiolo meo, amabo te, quemadmodum animo, sic lingua faueas, primum amoris nostri, deinde ominis etiam caussa. auferet ille quidem omnem iucunditatem; & plane diuellar a me ipso; sed hoc tamen antepono, nisi fallor, salutare consilium; &, vt ei consulatur, animum vinco. Quod iterum iam ad me Molini manu, gratulor, paene etiam subinuideo. meus enim a me, nec, vt puto, rediturus, Tiro discessit: quo consilio, de ipso cognosces. cum ad me retulisset; neque suasi, neque dissuasi; ne dissentirem in hoc ab ipsius patruo, in illo autem a me ipso. suasi etiam potius. cõtra voluntatem, inquies, & iudicium? sic sum. auertere a me volui, quae poterat exoriri, suspicionem vtilitatis, & commodi mei. Clausula sit, quod initium epistolae fuit. Restitutus mihi videor, inuentis Catulli foliis. tu quoq. redi ad tuam tranquillitatem, nec institutum omitte. Vale.

EIDEM, Patauium. 17

QVID? tu me putas hoc in genere acutissimum? fuit, cum ipse quoque mihi plane ita persuaderem:

nunc

nunc nihil minus. nam hoc toto biennio prorsus nihil uidi: & , ut omittam cetera, meum illud tantarum uigiliarum munus, non tibi uenit in mentem, quam misere perierit? itaque, qui mihi ipse tam male consuluerim, inuitus adducor ut alteri consilium dem. uides iacere bonas artes; illa sordere, quae praeclara ducebantur. cuius maxime uitii culpam sustinet eorum inscitia, qui putant scilicet in opibus esse omnia, & fortunae pedisequam esse uirtutem: stulte: nam illi & uiuentes audiunt pessime, uerissimisq. maledictis proscinduntur; & , ubi e uita discesserint, aeterno silentio damnati, apud omnem posteritatem ignorabuntur. nos autem nunc quidem fruimur suauissima omnium, & iucundissima uoluptate, quae manat ex honestis cogitationibus, ac studiis: nec erit, opinor, ulla, quae nostrae uitae cursum definiat, dies. non in omni aetate decus, ac dignitatem pariet ea, quae nunc, auri, argentiq. uis. suus cuique aliquando pro animi ingeniiq. praestantia, persoluetur honos. interim uiuamus nobis, ac litteris, seiuncti ab iis, quos nutu appello, idest ab ipsa plane barbarie; ne quam ex eorum conuictu labem contrahamus. Munusculum tuum non uideo cui deferas. inania tibi nostra, mihi nec peregrina solida uidentur: si quidem ipse, quod iam significaui, diu perigrinatus, oleum, & operam. Nobilitatem, & uirtutem si quaeris, est Bononiae Camillus Palaeottus, Mediolani Bartholomaeus Capra, duo quauis laude, ut ego sentio, excellentes uiri. Capram numquam uidi, sed, hominum sermone, tanti facio, quanti si ille sciat, studio me, non dubito, quin mediocri complectatur, & in amicitiam plane intimam recipiat.

piat. Palaeotto, quae est hominis humanitas, usus sum, quam diu Bononiae fui, familiarissime. omnes in eo disciplinae sunt nobili viro dignae: morum autem elegantia, comitate, officio summus est. hi sunt nobis ornandi, & diligendi: Crassos quosdam, ac Midas numquam omnino nostra meliores laudatione faciemus. quin ita desipiunt, ita ipsi se ignorant, & ignorari ab omnibus putant, vt in sinu sibi gratulentur; quasi sint, quos esse fingimus; cum nos ea ipsa, quae desideramus in illis, ad cohortandum, non ad laudandum, colligamus. Habes meam sententiam, quos vites, quos deligas. nominare praeterea multos possem: sed incerta ratio est: & illi duo excellunt. Occurrit illud. ad ignotos, non facillima ὑπόθεσις. *aliis, fateor: te quidem ab hac difficultate vindicat vbertas ingenii tui. Alterum est: ambitionis, aut etiam leuitatis cauenda suspicio. Locus omnino aliquis calumniae dabitur: sed omnia ne curanda? nimis misera condicio. valeant iniqui: recte sentientes probabunt: nec nos ii sumus, quia multitudinis deprauato iudicio pendere debeamus. Uale.*

EIDEM, Patauium. 20

*M*IHI *vero, ita viuam, etiam atque etiam probatur. &, cum in quouis genere magnus omnino sis, in hoc maxime videris excellere. plane (vt omittam reliqua) ingenii tui quasi quandam* δεξιότητα *sum admiratus. ita concinne, ita apte, facili quodam sententiarum nexu, rem ducis, donec adipsum peruenias: in quo te,*

vbi

vbi scis haerere multos, citra omnem adulandi suspicionem, summa explicas cum dignitate. Gratulor tibi de ista facultate. & eo magis, quod, si locis impertitur gloria, nouum decus accedet de Italiam nostram; in qua sedem, auctore atque auspice me vno, ita locasti, vt cogitare nihil prorsus de migratione videaris. nec verus secus debes. valde enim ad litterarum elegantiam, planeq. ad omnem humanitatem tibi profuit hoc caelum, e quo iam per quadriennium spiritum hauris. itaque noster eris perpetuo mi Murete, si gratus esse vis: quod profecto vis: soles enim hanc virtutem praeter ceteros efferre. Tibulli principium mitte; vt cum epistola coniungatur. Scholia, non dubito te operam daturum, vt tua videantur, idest lita luminibus ingenii, &, quantum res patitur, erudita. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 21

GRAECOS typos, meumq. de Syriano edendo consilium probari tibi non mediocriter, significas. sic putaram: & in vtroque nunc mea tum opinio, tum voluntas, te approbante, qui mihi multorum instar es, magis, magisq. confirmatur. De Catulli clausula, parum commode: sed nihil, Mureto petente, recusandum. Video te propertium negligere: cum ego me illis verbis, quae sunt in prima Catulli pagina, quasi praedibus obstrinxerim, AB. EODEM. CORRECTI. SCOLIISQ. ILLVSTRATI. itaq. nec integrum iam est: &, si sit, cur tu poetam elegantem, maximeq. omnium Latinorum fabellarum varietate, hoc est vere

poetica eruditione florentem, abiicias? Etiam illud: oblitus ne es, ei te commentarium publice esse pollicitum? scholia saltem, si commentario non vacas: & vtrumque Torquato: aut, si vni vtrumque non vis, Propertium cui videbitur: inops enim ab amicis non es; sed malim vtrumque Torquato; qui nobilitatem a patre, virtutem habet a se ipso. Dices, tibi otium deesse. si hoc impedit; faciam, vt abundes. inibo enim rationem eiusmodi, vt operae meae, quarum tibi molesta nunc celeritas est, gradu testudineo pergere videantur. Germano tuo cupio mehercule satisfacere: sed aduersantur multa, maxime peregrinitas, haud satis apta nostris moribus, & ignoratio sermonis Italici. meum tamen illi studium nullo loco deerit, si monueri: sin ipse aliquid videro, in quo liceat eius rationibus consulere, aggrediar, &, quantum in me erit, perficiam. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 22

VEHEMENTER mihi arrisere tua scholia, sic inquam, vt fere se commentario aequare videantur. perges igitur, diis bene iuuantibus. Cupio tuum Plinium: quem dare poteris amanuensi meo: cui reditum patruus, nuper e Cypro aduectus, multis a me verbis impetrauit. Exspecto reliqua; quod tuo tamen commodo fieri possit. nam, vt tuis consuleretur studiis, & commodis; cessare de duobus praelis vnum maluimus, quam te nimis vrgeri. attamen rogo, des operam, ne longius ducatur. Vale.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 23

OMNI Murete, quot me premunt onera, quibus angor curis. accedit imbecillitas valetudinis, quam, do equidem operam, vt omnino tuear, ac sustentem: sed vacillare interdum necesse est: ita multa incurrnnt in nos, quae nec vitare licet; nec sumus ad sustinendum pares. tu me, tuus amor, tua virtus multum leuat. quod spero perpetuum, nec, vt ait noster, constantiae caussa, sed voluntatis, ac iudicii. In erratis cur numeras Maeror, & Flamma? quorum alterum vetustas vniuersa, alterum consuetudo probat. etiam, Saecula, tum scribebant. nam Varro in Etymologiis Varro non videtur: itaque & a Quinctiliano merito ridetur. Exspecto Tibulli folia, quae supersunt, & scholia. Vale.

EIDEM, Patauium. 24

MOLINO dixeram, quae tibi si narrauit, iteranda non sunt; sin omisit, committenda litteris non videntur. nec tamen te diutius celabo; interim hoc vnum: quo fortasse contentus eris: ad alios potius, quam ad te, pertinere, nec vllam omnino tuae dignitatis, & existimationis partem attingere. Hic sermo increbuit, ex quadam tua, vt audio, ad Lambinum epistola, captum tibi iam esse de Ferrariensi condicione consilium. quod si ita est; magnopere gaudeo, ac tibi Deum ea, quae cogitas, vehementer cupio fortunare.

re. sin autem haec inania sunt, ac temere iactata: aeque laetor; teque hortor, pro mea in te beneuolentia singulari, vt habeas rationem in primis non modo tranquillitatis, verum etiam constantiae tuae, velisque Patauinam commorationem esse quam longissimam. ego tamen, quidquid egeris, meam non modo voluntatem, verum etiam sententiam cum tua coniungam: sed vereor, quod minime velim, ne quis, in te non recte animatus, sermonis materiam nactus, leuitatem obiiciat. iam enim quiddam inaudiui. In Tibulli quartum, aueo scire, cur nihil volueris. nam, posse te, certum est. nos opus intermisimus, donec a te plurima colligantur. scis consuetudinem praeli. vrgebit te quo tempore minus exspectabis, & opprimet nec opinantem. quare cum otio nostro tuum negotium metiri non debes, sed, cum iacere nos videmur, ipse nihilo minus ad industriam excitari. Amicus ille tuus, cuius ingenium, vt in adolescente, laudabamus, detulit quaedam ad *: quae si ille uera putasset, incenderetur aduersus me, & institutam amicitiam, quam spero fore diuturnam, abrumperet. te vnum testor, quid ego de illius doctrina, atque ingenio & sentiam, & saepe praedicarim. ille tamen simiolus longe aliter; vel quod est, vt multi, infensus Italico nomini; vel quod natura improbus, qui fingat ea de me, quae repugnant penitus iudicio meo, atque etiam naturae; cumque ornatus a me sit, detrahere tamen de mea laude conetur. nec tamen est nihil, quod ad te ipsum pertineat. quae, quia sunt iniusta, contemnes; vt ego, quae sunt falsa. Vale. Venetiis.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 25

Cvm antea, multis mihi declaratam argumentis, tuam prudentiam valde probaui. tum vero, lectis tuis litteris, laudaui te, vt hominem consilio praeditum excellenti, atque etiam, vt virum bonum, qui nihil antefert honesto, suaeq. maximae fidei, vel cum rei familiaris ingenti iactura, sibi esse habendum rationem existimat. Opima tibi deferebatur, admodumq. honorifica condicio auide a multis, & ambitiose petita. nihil occurrebat contra, quin accipienda videretur. tu tamen reiicis: & facis, meo iudicio, sapienter: primum, quia tueris officiũ, qui Cardinali Estensi iam promiseris; deinde, quia ne sic quidem tuam vtilitatem deseris. quis enim illo ad liberalitatem propensior? quis paratior fortunae bonis? habes igitur in eodem cum voluntate rem. nec tu is es, in quem aliquid indigne conferatur. atque etiam, quo maior, ac praestantior adesse, ac se tibi offerre videtur occasio; cum summo Principi, singulari viro, tuam operã dices; eo tuam acues, atque excitabis industriam diligentius; vt ipse te vincas, & beneuolentiam Cardinalis eximii omni tibi ratione concilies. in qua vna si tuae vitae quasi tabernaculum constitues, & ita perpetuo senties; o te felicem, Murete, nec iam amplius a Fortuna pendentem, quae tui similes saepe iactat arbitrio suo. Nunc ego quidẽ a te fructus tuorum studiorum vberrimos, de quibus me saepe praedicantem audiere multi, non solum expectabo, verum etiam exigam. quamquam tu mea certe monita non expectabis. noui enim tuos sensus hac in re

cum

cum meis optime congruentes, ut eam denique esse uitam ducas, quae uiuitur in studiis, cetera inania, speciosa multa, plerumque tamen falsa. Interim fruere tecum ipse, & quod aiunt, in sinu gaude tantae felicitatis exspectatione: quam aequalem video fore vitae, ipso uiuente qui te exspectat: quem debes, vel si tibi Croesi opes ostendantur, unum sequi, & unum ornare tuis studiis, vel potius ex ipso tui ornandi, atque illustrandi capere argumentum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 26

LABORABAM vehementer de amico nostro: nunc animum meum constituit, aliquo interdum, ut vere dicam, metu fluctuantem, epistola tua. atque ad metum accedebat indignatio. quid? virtuti ne deerit ornamentum? aut etiam locus, vbi consistat? tanta ne est temporum iniquitas, & hominum in suis bonis ignoratio? haec ego quandoque mecum: nunc vacuus cura iam sum, & ex eo, quod significas, ut inexoptata fortuna triumpho. velim igitur ei meo nomine gratuleris. Tuos versus tua fretus humanitate, iam promiseram. eos exspectabo, minima, si fieri, potest, interposita mora. nec tu velim me diuturna exspectatione ducas. Illa ad illos, qui te numquam amarunt, quos male scis audire suo merito, cur non transferas ad alios? equidem suadeo. quod si tenerem ὑπόθεσιν, facile dicerem, ad quem. me a lusibus, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἐρωτικῶν, plane reuocat non solum natura mea, sed aetas etiam, senectuti propior, quam adol-

ſcentiae. itaque, ſi quid ad me ſcribes, remoue, amabo te, omnia, quae dilexiſſe Plato videtur, ἀφροδίσια. Intelligis. opinor, quid ſignificem: & , quod ſignifico, petere me, vel cupere etiam, ſi me putas ingenium tuum noſſe, exiſtimabis. De beneuolentia tua, etſi numquam dubitaui, ex te tamen ipſo ea, quae opto, libentiſſime audio. quãquam ad ſtudium in te meum nihil addit ſtudii tui commemoratio. non enim te amare coepi, vt ipſe me amares, ſed quod amabilem ipſum eſſe duxi multis nominibus; quae tibi ipſe ne exponam, non modo meus, verum etiam tuus pudor impedit. Iactura te mouet rei familiaris in diſceſſu repentino. noli laborare: lucrum erit in damno; ſi ſpectas eum, qui te excipiet, praeſtantem virum, erga tui ſimiles optime animatum, cuius egregiam voluntatem non diſſimilis fortuna comitatur. ſarciet igitur ille, ſi quid ob ſubitam migrationem damni facies: & , vt ſpero, tuum te conſilium quotidie magis oblectabit. Polam video te abieciſſe, et laetor mehercule tua cauſſa. verumtamen, ſi quando opus erit, ſeceſſum illum non contemnes: vt habeas tu quoque, exemplo Africani, & Laelii, tuum Lucrinum, cuius in litore, neglectis Regum theſauris, omni prorſus ambitione ſolutus, aut conchas legere, aut fluctus numerare poſſis; eoq. laetius, ſi me tibi tantae comitem voluptatis Deus obtulerit. Verum haec, ut quidem noſtrae nunc vtriuſque res habent, inania: quae tamen, ſi perfecte ſaperemus, omnium fortaſſe prima. Sed vides me tecum garrire? captum voluptate ſermonis, dum te quaſi praeſentem alloquor, & vtor manu eius adoleſcentis, quem iure Latii donatum, Cretenſibus ademptum, affirmo tibi dignum aliquando fore noſtra

ſtro contubernio. quod quidem ſtudioſe agit,tuo maxime exemplo incitatus. etſi nō te noſtra domus,ſed tua te induſtria, tuum nobilitauit ingenium. Libri aliquando exierūt,quos ad te mitto, iuuenis optimi,et inſigniter eruditi, Onuphrii Panuinii.non dubito,cum legeris, quin meum de illius praeſtanti virtute teſtimonium confirmes. habet alia in manibus, vnde fructum ſtudioſi capere vel maximum poſſint. quae vt edat maturius otium illi exoptare, qui rerum nobilium ſcientiam appetunt, omnes debent. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 27

VIX credas, quam non facile mea manu litteras conficiam, & quam facile, cum vtor amanuenſi, fluat oratio. itaque ſcripſi ad Seuerum laborioſe, quod inambulas,vt antea ſolebam,minimo negotio dictaſſem.diſceſſus ille meus, magnorum index malorum, vt ab amicis tunc, falſa coniectura ductis, putabatur, familiares meos, quorum vti opera conſueueram, Podocatharum, Faſinardum, poſtremo etiam Nicolaum Cretenſem mihi ademit. filium habeo, ſed puerum adhuc, & imbecillo corpore, & occupatum ſatis domeſtica cura. itaque poſthac, niſi quid occurrat grauius, perquam raro, et quam breuiſſime ſcribam. venio ad litteras tuas. Reuerſus e Foro Iulii, quo exieram non tam negotii, quam valetudinis cauſſa, reperi librum tuum, Variarum lectionum, quem apud Sixtum Medicem, communem amicum,excellentem virum, reliqueras. noli exſpectare in-

dicium meum. malo enim te ab aliis, quid de tuis studiis, quid de ingenio existimem, quam a me ipso, cognoscere. vnum tamen illud non minus vere, quam libenter dicam, nihil me adhuc in hoc genere legisse ornatius, nihil eruditius. Quod autem quibusdam in locis & a me dissentis, & egregiis idem laudibus me ad caelum tollis: parcius utrumque vellem: sic enim vtrumque fortasse verius: ago tamen gratias, quod publicam vtilitatem rebus omnibus anteponas. quam ego antea consuetudinem, acceptam a patre, seruaui mea sponte, & seruabo posthac, tuo inuitatus exemplo, diligentius. De nummis, cum lubebit, atque adeo vt lubebit. vrgeri enim eum, qui cum tibi vsus intercedat, ne si quidem ipse velis, facile permitterem. Dionysius paullo serius, quam putaueram, absoluetur. moram iniecit commissa inter operas rixa, absente me. neque tamen hac satis leui, sed aliis adductus caussis, quae ponderis longe plus habebant, paene totum consilium abieceram. nunc, te hortante, ac monente etiam vt celeriter, quid agam? quid autem, nisi quod ipse cupis? quod certe mea caussa cupis, vrgebo igitur pro virili, nec impensae parcetur, aut labori. De Gallorum Rege, dolui sane grauiter dolorem vestrum: sed, humana quae sunt, humaniter ferenda. nec vobis doctrinae remedia, nec ea, quae sumuntur a rerum vsu, deesse possum: & tu mihi miranda narrasti de Cardinalis pietate in Deum: quo ille se, vosq. omnes praesidio aduersus iniquitatem fortunae praeclare tuebitur. Vale. Venetiis.

IOAN.

IOANNI. BAPTISTAE RHAMNVSIO XVIRVM. CONSILII. A. SECRETIS Venetias. 28

Cvm a nobilibus viris, in haec loca uel animi, uel negotii caussa confluentibus, dignitatem illam, quae maxima est in nostra ciuitate, ut arcanis praeesses, praestantissimi Xuirum Consilii, summo omnium consensu tibi esse delatam accepissem; magnopere sum laetatus, tum pro ea, quae olim inter te ac parentem meum mutua semper fuit beneuolentia, tum pro mea in te uetere obseruantia, orta primum a meo de tuis uirtutibus iudicio, deinde a te multis, ac uariis, ut tempora tulerunt, erga me, meosq. officiis uehementer aucta. atq. ego meam tibi paene incredibilem laetitiam, ex honore tuo susceptam, statim litteris declarassem, nisi, autumno iam exeunte, breui futurum sperassem, ut, in urbem reuersus, praesens praesenti gratularer, neq. solum ex oratione, sed ex uultu, & oculis, qui sunt indices animi, de meo in te studio, intimoq. sensu iudicares. hac ego me non multorum dierum exspectatione cum sustinerem, ecce tibi amicorum litterae, ecce nuncii, proximis comitiis tulisse te fructum anteactae uitae omnis, tot peregrinationum, quas in Galliam, ad Heluetios, Romam, etiam ad hostes armis infestos reip. caussa suscepisti, tot consiliorum quae a te fluxerunt ad augendam, quantum in te fuit, patriae di-

gnitatem. cum enim longo post interuallo in eum locum rediisses, vnde magistratuum designatorum nomina recitantur; consurrexit senatus vniuersus, ex tuo conspectu mirifica voluptate perfusus. quae tum animorum omniũ perspicua significatio ita te commouit, vt illico magna vis lacrumarum exciderit, intuenti beneuolentiam tuorum ciuium, quos in omni aetate dilexeras, quibus iam inde a prima adolescentia, parentis tui, summi viri, exẽplo, omnibus officiis inseruieras, nulla tibi, praeterquam amoris, praemiorum spe proposita. Fuit igitur eo die mutuum, & aequale gaudium, senatus primum, vbi tuam sibi vocem claram pariter, & suauem, in pronunciandis magistratibus vidit esse restitutam, quam post obitum magni Cancellarii Francisci nimium saepe desiderauerat; deinde tuum, cum illa tibi cum incredibili gaudio, ac paene cum clamoribus vniuersa consurrectio, quid de te tui ciues existimarent, quo te studio, qua caritate complecterentur, ostendit. Enim vero laetari te puto, quod quidem iure facis, summo dignitatis gradu, quo te tua virtus extulit, vt arcana illa tractares, quae ad reip. salutem, & huius magnitudinem imperii pertinent. verum hoc saepe vidimus aliis quoque contingere, optime scilicet de patria meritis: nec enim honor in quemquam, qui sese magnis in rebus non saepe probauerit, confertur: studia vero tanta, testimonium tam illustre, consensum eiusmodi quando vlla omnino in re, vel in quemquam omnino hominem vidimus, aut audiuimus? itaque cum ad meam priorem laetitiam nihil addi posse existimassem, nunc tamen accessionem haud mediocrem noui gaudii factam esse confiteor: vt eam testari litteris, ac tibi, quoquo

modo licet, indicare sim coactus. video enim te vno die, atque vna plane hora mercedem cepisse non modo meritorum tuorum, quorum habes testem vniuersam paene ciuitatem, verum etiam perpetuae tuae modestiae, cum amore, ac iudicio patriae contentus, nulla vnquam commoda, nullum honorem tibi esse petendum statueris; vt admiratio simul & dolor propinquos, ac familiares tuos fere omnes afficeret, quod ista dignitate, quae tibi nunc incredibili omnium studio delata est, ornari antea noluisses. quorum te denique, ac simul omnium ciuium, voluntas, atque cohortatio vicit, & ad honorem exoptatus, atque accersitus accessisti, nulla vsus prensatione, nullis precibus, tua virtute commendatus, quae tibi omnia omnium suffragia facile impetrauit. quando igitur, honore accipiendo, patriae satisfecisti; dabis eidem optanti, atque petenti, vt ad tuendam ac sustentandam senectutem tuam quidquid curae, quidquid potes industriae conferas; vt & tu mirifico illius in te studio, & illa tuo excellenti consilio, tua rerum omnium publicarum scientia frui quam diutissime possit. idem te priuatim rogant necessarii tui, proprie vero filius adolescens, in quo videtur tua virtus efflorescere, tua iam probitas, tuae ad optimas res propensio voluntatis agnoscitur. Ego autem cum nemini in te amando, colendoque concedam, iisdem vtor precibus, ne tuam aetatem, confectam iam annis, & laboribus pro rep. susceptis, rebus agendis nimium vexes. vereor enim, (vt omittam publici muneris curã) ne plus officii amicorum caussa, quam sustinere fortasse possis, tua tibi imponat humanitas. quod si desidiam odisti; &, quae aliis quies videtur, laborumque, ac molestia

rum quasi portus expetitur, eam tu ignauiam appellas: nec homini quidquam vitandum magis existimas: habes in quo te exerceas: duo supersunt, aliquot iam annis instituta, de itinerum & nauigationum diuturno ac perdifficili cursu praeclara volumina: quae si ad primum, quod omnes libenter, nec sine tua summa laude, legunt, aliquando adiunxeris; egregiam, & maioribus nostris, multisq. ante saeculis reconditam doctrinam, praeclaris imaginibus expressam, orbi terrarum patefacies, tuoque nomini gloriam paries haud paullo maiorem, quam quae tibi a cunctis honoribus & magistratibus, vel magnificentissime gestis, manare vmquam possit, eoque magis in hoc studium debes incumbere, quod omnem amoenitatem, quae solet ad scribendum inuitare, tua tibi Rhamnusia villa abunde suppeditat. itaque frueris eodem tempore Marsangi Musis, deliciis, ac amoribus tuis: & nobis, posterisque, maxime vero Paullo consules filio tuo; cuius omnes egregiam indolem amamus, & exorientem uirtutem admiramur: quem a te, nisi graue sit, etiam atque etiam meo nomine cupio salutari. Vale. Ex Plebe Saccii, pridie idus Oct.

M. ANTONIO. NATTAE Mantuam.

29

GRAVI ac diuturna oculorum valetudine impeditus, feci tamen, ut litteris tuis, humanissime atque elegantissime scriptis, quamprimum responderem. Ego te, Natta, ex illo tuo praeclaro libro, quem de Pulcro

chro inscripsisti, iampridem coepi colere. mea tibi voluntas non patuit: ceteris, quid de te sentirem, saepe in sermonibus declaraui. Nec vero mirari satis possum, qui potueris tantos processus in philosophia facere, homo versatus, assidueque occupatus in tractando iure ciuili: in quo ipso te excellere, & audio de multis, & res indicat: quandoquidem certatim viri Principes te accersunt, summisque muneribus praeficiunt. Equidem, vt beneuolentiam tibi meam praesens praesenti patefaciam, cupio Mantuam excurrere: sed me deterret valetudinis infirmitas. tametsi affirmabat is, qui mihi tuam epistolam reddidit, posse me a meis laribus Mantuam vsque non incommode nauigare. itaque audebo fortasse. igniculum enim desiderii vix iam fero: &, si quid est in itinere difficultatis, homini praesertim imbecillo, vincet amor in te meus. De tuo libro, quid iam exspectas vt rescribam? vides ne me in aere tuo totum esse? impera mihi quod uis; & vtere me, quantum uis: subibo omnia, & perferam tua caussa. Meum librum de legibus ad te mitto. iisdem typis, si tibi placuerit, utemur in tuo libro. sumptus omnino maior erit, quam si littera minor esset: ue rum hoc tui consilii, ac voluntatis est. statue arbitratu tuo: perpende magnitudinem libri: deinde significa, quid uelis. mitto etiam aliud characteris genus, ut alterutrum deligas. vtrumque enim in folii, quod aiunt, formam apte conuenit. tametsi dignitas maior est in maiore. De ratione sumptus, si numerum paginarum tui libri significaueris, & simul versuum in vnaquaque pagina, & litterarum in quolibet uersu; facile

summa

summa fiet,& ad te scribetur. Num quid praeterea? hoc. de meo libro quid sentias, cupio significes. vix enim credas, quam a iudicio tuo pendeam. Vale.

EIDEM, Mantuam. 30

PRAECLARE Hector ille apud Naeuium: Laudari abs te pater cupio, laudato viro. possum ego nũc idem vsurpare. Video me laudari, a quo viro? a M. Antonio Natta, in quo sunt ingenii, sunt animi, ac virtutis ornamenta plurima. ego porro aliquid fortasse, si cũ aliis conferar, videri possim: cum vero ad te vnum cogitationem conuerto, vix credas, quam mihi ipse displiceam. Quare permitte mihi, vt eas laudes, quas in me contulisti, reiiciam; aut ipse maiores in te transferam. nam mihi, vtrumque nostrum aequa lance pendere, magni negotii non est. vt vt est, amo voluntatem tuam. ea mihi est, eritq. semper, vt debet, antiquissima. De aduentu meo, muto consilium in horas singulas. tu me allicis, vel attrahis potius reuocat, & retinet valetudo. cum ad te specto; nauim conscendo, vehor, appello Mantuam, tecum sum. sic est amor, & illae, quae fluunt ex amore, voluntates. rursus, cum ad me conuertor, & meam imbecillitatem intueor; qua macie sim, qua tenui cute, quam natura mollis, & procliuis ad morbos; relanguesco paullulum, & quasi nauim incitatam leuiter inhibeo. vides adhuc, & sentis fortasse, tentari corpora frigore, leui quidem, sed tentari tamen: vides perflari caelum ventis; rationem esse temporis prorsus incertam, & inconstantem.

quae

quae firmiores non timent: ego valetudinarius nisi timeam, parum videar me nosse, parum uitae consulere, quod nec humanitatis est, nec satis pium; cum nos iusserit ille summus Imperator quasi suos milites in hac statione, donec ipse reuocauerit, permanere. Calores, vt spero, quae mea solet esse anniuersaria medicina, me mihi restituent. itaque Iunio ineunte, aut eo certe mense, te, vt spero, complectar. sin videbo sine meo periculo fieri non posse, vt in uiam me dem: docebo te litteris, quid consilii ceperim. Tuum librum tractabo qua licebit diligentia, animo certe erga te singulari. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam. 31

Adeo ne erraui, & lapsus sum in subducenda ratione, ut de foliis quinquaginta coniecerim, quae nunc octuaginta fore uideo? pudet indiligentiae meae. uerum, ut ut est, commodo meo rem suscipere non possum, nec audeo recusare; ne mea fides in dubium apud te ueniat. itaque peto a te, ut cum tua ratione meam quoque ducas nec exigas a me plus, quam res & fortunae meae patiantur. Nam, quod ais, redituram ad me pecuniam cum fenore, libro uendito: uidelicet communi quadam, non propria me regula metiris. non enim ego, ut alii, qui libros imprimunt, habebo statim certos homines, qui eos diuendant, & longinquas in urbes, regionesq. disseminent. uenduntur hic statim a meis omnes ita paruo pretio, ut lucri quidem minimum, sed minimo simul labore, minima molestia fiat. Meum ergo librum itidem, inquis, uendes. De

doctrina libri tui, de elegantia possum ego facile iudicare: de venditione quis praestat? an nescis, libros Latinos, optimos veteres, ita nunc iacere, vt paene sordium in genere putentur; vix iam Ciceronem ipsum, Caesarem. Sallustium legi, a multis etiam ne legi quidem, planeq. contemni? quare noli mirari me tam esse diligentem in iis rebus, quas me docuit vsus paene quotidianus, & in quibus non licet esse sine magna mercede negligenti. De tempore, quod vrges: facultatem imprimendi non concedunt, libro non inspecto. atque vtinam, inspecto, concedant. quod si dixi eos me faciles habere: non significaui, posse me, libris non lectis, impetrare ius imprimendi, sed consequi, statim ut legantur: quod ita multis non contigit. saepe enim uidi nonnullorum scripta, apud eos, quorum potestatis haec tota ratio est, per multos menses custudita, neque legi, neque reddi. Mittas igitur librum oportet uniuersum: mecum autem amice ages, pro ea, quam tu doces quotidie praeclaris exemplis, aequitate. ita, si erraui, non luam grauius, quam debeo: sin error a me non est, a te uero aucti libri magnitudo tota pendet; ius tuebere pro tuo instituto, & amico simul consules. Vale.

EIDEM, Mantuam. 32

Vt concludam paucis; quando nec mihi ad scribendum, nec tibi ad legendum otii satis est; si librum miseris, imprimetur. nolo enim meam apud te fidem in dubium uocari: nihil est tanti. de tempore, incertum est. pendet, ut saepe iam scripsi, haec tota res ab aliena uoluntate. crediderim tamen, intre mensem confici & expediri rem

ri rem posse, tum studio nostro, tum intercedentibus amicis, nobilibus uiris, & gratia florentibus. libro non inspecto, facultas imprimendi numquam dabitur. scio nullam in eo labem esse, quae legentium animos possit inficere. noui tuos sensus, mores, probitatem. quae ego pluris etiam in te aestimo, quam eam doctrinam, qua parem fortasse aliquem, superiorem certe habes neminem. uerum mos est gerendus consuetudini. communis haec est, non tua praecipua condicio. Ad me autem quod attinet, uoluntati tuae, in qua uim esse cupiditatis intelligo, nulla interiecta mora satisfiet. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam. 33

HODIE, tribus medicis adhibitis, accurate disputatum est de meo exeundi consilio. rem probant, sed illud addunt, totam aestatem dandam esse otio, iucunditati, exercitationibus modicis; nec redeundum in urbem ante mensem Octobrem. itaque uehementer animi pendeo: nec quid consilii capiam, satis habeo exploratum. in hac dubitatione uenit in mentem de tuo libro; quem, si exeo, uideo fore, ut serius fortasse, quam tua uoluntas ferret, imprimatur. quare monendum te litteris existimaui, ut aut statim eum mitteres, aut imprimendi consilium differres. Ego hic uel tua unius caussa commorabor, dum liber absoluatur. quod si statuis de subita impressione; quaenam lis forma, quo charactere, quo numero, significa. Suadere omnino, ut aliorum opera, me absente, utereris sed timeo mendas, & sordes; quibus inquinari, & corrumpi

tua

tua scripta per operarum incuriam, nolim: quod tu iam sensisti in libro de Pulchro; qui tractari non potuit indecentius. His litteris cupio a te primo quoque tempore responderi: ut, quod ad me ipsum attinet, certi aliquid possim statuere. meam enim uoluntatem ad tuam accommodabo. Vale.

EIDEM, Mantuam. 34

LITTERIS tuis perlectis, aggressus sum legere tuum libellum. legeram iam antea Venetiis, allatum ad me a Carreto tuo. mirifice semper placuit. genus enim scribendi non minus elegans, quam eruditum, complexus es. Quod ad typos attinet, uideo paullulum detritos esse uetustate: itaque specie illa, quam recentes habere solent, prorsus carent. & compactum nimis atramentum uidetur: ex quo fit obscurum quiddam, quod legentium oculos offendat. Menda quaedam deprehendi nimis foeda, nec eiusmodi, ut dissimulari possint. cuius incommodi caussam puto tibi non latere. saepe enim hic, dum imprimitur, uel emendationi nemo praeest, uel praeesse solet homo mercenarius, & parum litteris instructus, & is, cui pecunia, quam fama, sit antiquior. nos tamen, et quia de existimatione laboramus, & quod te nimium diligimus ob tuam probitatem, nimiumq. colimus ob eruditionem, enitemur, & contendemus, quantum feret acies oculorum nostrorum, ut satis in hoc genere fiat tuae uoluntati. ad quam tu me diligentiam tacite uocas in tuis litteris. laudas enim, & Aldi filium agnoscere te dicis,

quam sunt haec acuta, quam me pungunt, atque excitãt ad omnem laudem, non modo hanc propriam typographiae, quae iam in nostra familia inueterauit, & quasi debita, postulatur. Sed heus: adhuc ne tibi meus liber est in manibus? atqui abiectum iam a te, & latere in angulis, obductum puluere, existimabam. nec tu is es, cui bonas horas male liceat perdere, homo assiduis curis, maximisque negotiis districtus. itaque peto a te, hoc mihi des, ne tuum otium a summis rebus ad meas ineptias conferas. satis iam obseruantiae in te meae, satis humanitati tuae dedisti. hoc si plus cupiam; non agam satis modeste; nec te nosse, nec me ipse uidear. Verbum optabam in epistola tua de Carreti ualetudine, optimi uiri, ut uisus sum coniicere, tui certe studiosissimi. nam affectum pessime, ac paene desperatum dixeras, cum essem Mantuae. Mecum actum est in hac peregritatione prorsus infeliciter. incidit in morbos tota paene domus: sed vxor cũ periculo vitae integrum iam mensem miserrime iacuit: nec dum video quid sperem: cum iactetur acerbissima febre, nec habeat spatium vllum sese colligendi. ego, cum non optime valuerim corpore, neque nunc valeam, quo fuerim animo, quo nunc sim, vel me tacente potes existimare. fortitudinem laudo: sed eam in me ipso nunc requiro. vincor enim aduersis, nec possum plane, quod tu potes, a philosophia illa vera, quam Aristoteles ignorauit, praesidium petere. Sed longius progredior. tuas litteras expecto. solatium fortasse aliquod in malis afferent. Vale. Asulae.

EIDEM,

EIDEM, Mantuam. 35

MEVM in reditu consilium hoc fuit: ut Mantuae conscenderem, idq. maxime tui salutandi caussa; tum, ut, quod antea de tuo libro imprimendo inter nos conuenerat, id comprobaremus. non licuit ob uiarum difficultatem, & frigora. scis enim, quam tenui cute sim, quam imbecillo corpore. Caneti igitur, & meo, & meorum consilio, tranquilla tempestate, conscendi: Mantuamq. praeteruectus, uiginti, opinor milliariorum interuallo, Clodiam triduo incolumis appuli. hic me amici, & propinqui laetitia incredibili exceperunt, qui de reditu meo, saeuiente iam hieme, paene desperassent. negotia nunc repetimus: quae cum neque pauca sint, neque ponderis exigui; nullũ tamen habeo prius, nullum antiquius eo, quod ad te pertinet. vide igitur ipse quid statuas. nam, si perstas in sententia: mittendus liber est ante medium Ianuarium: quo spatium habeamus eos alloquendi, ac rogandi, quorum iniussu nemo imprimit impune. urget etiam Philippi Regis orator de libro edendo, quem ei misit, homo, ut aiunt, Graece Latineq. bene sciens, arcanorum ipsius Regis particeps, Gonzalus Perez: cui roganti per litteras, ut omnino suus liber meis typis exeat impressus & in eo sitam ac locatam suae laudis aliquam partem existimanti, deesse non possum, pollicitusq. sum: & persoluam fidem. sed cupio tuum librum anteire, si tu vis: sin commodius videtur, in aliud tempus differri, quamprimum litteris significa. ego id vnum specto, tibi vt satisfaciam. Vale.

EIDEM,

EIDEM, Mantuam. 36

NONDVM redditus liber eſt: nec mea tamen in ea re diligentia defuit. deuorandum eſt hoc vtrique noſtrum, quidquid eſt moleſtiae. nam me quoque mora longior incipit ita grauiter afficere, vix vt feram: fero tamen quia Nattae negotium eſt. alioqui haſtas mehercule, vt ille inquit, abiicerem. ſed obduremus paucos praeterea dies. ſi res ducetur, librum repetam, & cum pecunia tibi remittam. Ama me; & tibi perſuade, te mihi eſſe in animo aſſiduum, in oculis, in ore. Vale.

EIDEM, Mantuam. 37

NEQVE nihil reſpondebo, neque tamen id, quod tu exoptas vehementer, ego autem ſic, vt tecum in cupiditate contendam. Librum habet in manibus homo eruditus egregie ſacris litteris, & philoſophiae ſcientia excellens Sixtus Medices: cuius omnia iudicio propter doctrinam, fidei vero ob integritatem recte committantur. is legit accurate; perſcrutatur omnia: examinat, et pendit acerrime. nihil adhuc, vt ſaepe iam mihi ſignificauit, alienum a recta ſententia deprehendit; tuamq. mire laudat perpetuam tam longo in opere eloquentiam, ſingulari doctrinā coniunctam. is quid tuo de libro ſentiat, ſuo teſtimonio, ac iureiurando cum oſtenderit, aggrediemur: quod abeſſe iam longe vix poteſt. Te interim rogo, optime Natta, ne quid alienae culpae in me transferas; nec me curare parū grauiter exiſtimes ea, quae ad te pertinent; quibus afficior

in vtramque partem, non equidem aeque ac tu, sed, vno te excepto, grauius certe, quam ceteri. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam. 38

ALIQVANDO is, qui tuum librum accurate legit, absoluit epistolam eam, qua tuis litteris respondet. de re tu iudicabis: de homine, sic habeto, virum esse bonum, praestanti humanitate, singulari doctrina, praeconem vero laudum tuarum. quare est sane, cur ei gratias agas, quod te ornet efferatq. laudibus: quod a me iam, qui te vnice diligo, tuo nomine factum est. quamprimum autem cupio a te responderi; vt, si quis remanet scrupulus, auferatur, & exeat tuus liber bono publico, tua non mediocri gloria: quod vtrumque fore confido. Bonaminus neque dum venit; nec, venturus ne sit, aut quando sit ex eius ad me scriptis proxime litteris licet coniicere. tu conosces: eiq. ad me fasciculum dabis epistolarum mearum; quas tamen, tu quoque, opinor, mecum sentis, comprimendas potius, quam diuulgandas: sed efflagitantibus, praesertim amicis, negari iam diutius non possunt. Vale.

EIDEM, Mantuam. 39

PLVRIBVS tecum verbis agere non licet: ita multis distrahor curis. vnum hoc: is, qui tuum librum legit, idem tuis litteris, disertissime scriptis, respondebit. quod vt celerrime faciat, operam do, quantum in me est.

tuam

tuam caussam certe, vt mihi videtur, preaclare tueris: & , quantum tibi ex optima mente tantum ex ingenio, & doctrina laudis accedit. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mantuam. 40

PLACERE tibi argumentum de Republica, & eius libri partem, epistolis meis insertam, abs te, tali viro, tantopere laudari, vehementer gaudeo. tua vero cohortatio, vt absoluam institutum, animos illa quidem addit: sed, o mi Natta, si vides quibus premimur & curis, & laboribus, fortasse, si modo vis me viuere, aliter sentis. incitamur voluntate, consiliis, & hortatibus amicorum, gloriae nonnulla cupiditate: nec omnino diffidimus ingenio; verum illa, qua tu excellis, quae in tuis & dictis & factis elucet, prudentia dissuadet. me natura per tenui finxit corpore: studiorum accessit non mediocris labor; ex quo imbecillitas, & morbi. quid res domestica? quae, quo est angustior, eo tuenda diligentius est. quid typographia? quam ita mihi tractandam intelligo, non vt omnia ad vtilitatem, sicut multi, sed pleraque ad meam existimationem referam, ac dignitatem. quo proposito, nihil est operae, nihil studii recusandum: ac saepe, vt ait poeta ille tuus, sudamus, & algemus. Amicis etiam vel salutantibus horae dandae sunt, vel aliquid petentibus officia tribuenda. qui si excludantur, aut reiiciantur; sane consuletur otio meo, rebus meis, valetudini meae; sed vbi humanitas? quae quam sit hominis propria, nomen ipsum indicat. Iacent igitur inchoata, plane rudia, temere vel dissipata, vel confusa, mea scripta; quae non-

numquam, sicuti mater languentem filium, cum dolore tacitus adspicio; opem ferre, quam videntur postulare, non queo. Quare, si quid apud te hominis tui amantissimi salus est, non debes me ad scriptionem vocare, tot assidue, tam variis, tanti momenti occupationibus distentum. adiuua me potius consilio, si potes: aut minue molestiam consolando; opta saltem, (& hoc ipsum significa.) vt haec, quae nunc sustineo, perferam, & is, quem volumus, principis exitus respondeat. id quod, nisi fauente, qui fons est omnium bonorum, Deo, sperare non licet. Consultationes tuas, si quae nondum editae sunt, mire aueo legere. nam, cum in iis, quae iam sunt editae, praestare te omnibus, qui memoria nostra ius ciuile litteris mandarunt, cum scientia rei, tum sermonis elegantia, mihi persuadeam: intelligo posthac tua scripta longe fore meliora. non ago tecum blande: metior veritatem ipsa re, &, vt sentio plane loquor. valde, mi Natta, hoc biennio in Latina lingua profecisti: quotidieque, vt ex epistolis tuis facile coniicio, ad veterem illam eloquentiam propius accedis. itaque videre mihi videor, ac prorsus video, quantus in iure ciuili explicando, si studium adhibueris, esse possis. quod vt facias, auctor tibi magnopere sum; si modo tu in tua laude quemquam, praeter te ipsum, auctorem, hortatoremue exspectas. Vale.

EIDEM, Mantuam. 41

LITTERAE tuae, quas idem binas tabellarius attulit, facile tuam edendi libri, quem efflagitari iam a multis

multis audio, non mediocrem cupiditatem declarant. nec me tamen studio tibi concedere velim existimes. nam et συμπαθείαν quandam commouit iam in sensibus meis virtus tua; & res ipsa, de qua tantopere laboras, commendationem habet a se ipsa, nec tuum officium apud me, aut omnino apud quemquam bona mente praeditum desiderat. Unde igitur, inquies, tot dierum prolatio? Equidem culpa vaco: nec in officio praestando Sixti nobis humanitas defuit: sed ab eius voluntate pendemus, cui tota demandata facultas est. is cum Sixti primum, deinde etiam nostro se acquiescere testimonio confirmasset; Sixtum etiam vt optime de Christiana doctrina sentientem, sacrarumq. litterarum disciplina perfectum, laudibus extulisset; illud adiunxit; sibi tamen esse concedendum, cui ratio temporum paullo seueriorem, quam ipsius voluntas ferret, personam imponeret, vt librum leuiter attingeret: quod esse perpaucorum dierum negotium pollicebatur. negandum non fuit. egimus etiam gratias, quod ita blande peteret, vt suam obliuisci potestatem, humanitatis caussa, videretur. Nunc tibi, mi Natta, deuoranda est haec non multorum, vt spero, dierum mora. vides, hominum recentiarum libri, quicumque de sacris rebus loquantur, quam diligenti hodie trutina perpendantur: vides quam multi, nullo personarum discrimine, in iudicium vocentur, quam pauci mox elabantur. tolle, obsecro te, festinationem in re tanta: & habe rationem temporis: & vtriusq. nostrum otio, (nam mea quoque res agitur) breui interposita mora, consule. Nam, quod iniecisti de tua laude, opinor vt quasi dormientem excitares, id mihi

nouam diligentiam non attulit, potius admiratione quandam, cur ea, quae ad tuum decus pertinent, curari a me frigide suspiceris. Etiam appellas me ob testimonia epistolarum mearum. quasi vero ego te diligam constantiae caussa, non iudicii. quod si te non esse dissimilem tui putaueris; cuius etiam probitatem, doctrinam, eloquentiam assidua studia vehementer augent: me quoque, qui aliquando in te fui, eundem fore semper, hoc est, amore incensum, atque cupidissimum gloriae, debebis existimare. Commentarios meos quod euoluis libenter, amice facis. si vero etiam, vt scribis, aliquid ad tuam vtilitatem excerpis; magni facio industriam meam: quam tu, vir ingenio, & eruditione summus, modo non improbares, satis habebam: fructum vt ex ea caperes, vix vmquam speraui. itaque scribam posthac paullo fidentius, iudicio tuo confirmatus: & auctoritatem tuam, si quis contra senserit, pro sexcentis rationibus opponam. Litteris tuis, caue putes, non esse a me responsum, quia neglexerim. obstitit occupatio: quae diem quandoq. totum eripit a mane ad vesperam. quod etiam si non scriberem, tamen opinari, tuae prudentiae, & humanitatis esset. Vale.

EIDEM, Mantuam. 42

AD. OCVLORVM dolores, quos diuturna consuetudine satis iam modice fero, accessit molesta febricula, periculi tamen expers, vt medicus affirmat. itaque conor breui respondere litteris tuis, elegantissime, & humanissime scriptis. Liber statim traditus est viro optimo,

atque eruditissimo, communi amico, Sixto Medicis, licet occupationibus districtus, tamen & mea, & tua caussa pollicitus est, operam se daturum diligenter ut eam partem, quam tu addidisti, ac mutasti, quam citissime legat. quod cum fecerit; rursus ex eius testimonio ius erit impetrandum libri diuulgandi. scis enim, quam seuera hodie sit librorum omnium examinatio, quam sint, ubi quid scribimus, ambigua cauenda: ne qua omnino secus interpretandi, trahendiq. in deteriorem partem. occasio praebeatur. Sixtus me diligit, meaq. caussa valde cupit, de te autem honorifice & sentit, & loquitur. itaque quod ad ipsum attinet, nauigamus in portu. Academia tuum officium amplectitur, ac laudat; sua vero a te, singulari viro, probari & magni fieri instituta, mirabiliter gaudet. Plura volebam, ductus suauitate sermonis, cuius imaginem habet epistola: sed interdictum est, non modo ne quid scribam mea manu, verum etiam ne multa, nisi necessario, dictem. Vale.

EIDEM, Mantuam. 43

HABEO, quod petieram. sedasti animum meum consolatione, consilio iuuisti. nihil sapientius, nihil humanius epistola tua. & cum multa sunt a te grauissime, atque ingeniosissime commemorata: tum vero mirifice sum exemplo tuo commotus, quem statuo imitari, quantum in me est, licet meae probe quidem conscius infirmitatis: cui si Deus aderit, quod equidem spero; vincemus humana omnia, & triumphabimus in aduersis. Afferet ad te tabellarius cum his litteris indicem, quem petis, mis-

sum ab Academia,tui studiosissima. tradidi enim legendam epistolam tuam: nec improbauit quisquam. quid? nemo non extulit amplissimis laudibus. ego autem & qua sim ex eorum iudicio effectus laetitia, & quid ipse de tuis existimem scriptis; quia te puto illud, vel me tacente, pro amore nostro suspicari, hoc autem ex meis superioribus litteris cognouisse; non exponam hic pluribus verbis. tantum agam gratias de ista tam in me propensa voluntate, excellentique industria: quarum alteram longitudo litterarum tuarum, alteram elegantia declarat. Vale.

EIDEM, Mantuam. 44

BIDVVM hic futurus sum: nec enim diutius licet per valetudinem: nec venissem leuibus caussis. Liber tuus propediem praelo committetur, & diligenter emendabitur. angor equidem, quod abesse cogar, quod accidit profecto non minus contra voluntatem, quam praeter opinionem: sed haec in manu nostra non sunt. ducimur enim, vel trahimur potius fatorum vi. itaque humana omnia ferenda quamquam non haec tibi, quem religio probum, doctrina prudentem facio, sed mihi ipsi, ab iis praesidiis, quae te muniunt, parum instructo, tamquam intus cano. De rebus meis, de ualetudine, de studiis, exigit omnino amicitia nostra, ut aliquid significem: sed neque nunc satis otii suppetit: neque, vt uere dicam, libenter scribo, quae tu non libenter legas. meliora tamen omnia paucis diebus fore videbantur: itaq. vberiores a me litteras exspectato.

spectato. Haec dictaui propere, multis districtus negotiis, animo curis impedito. Vale.

EIDEM, Mantuam. 45

LEGI, quas remisisti, epistolas meas, & correxi leuiter, vt homini licet occupato. de editione, quod hortaris, vt omnes potius, quam, vt ego statueram, vnam, aut alteram: ita faciam, non spe laudis, (scriptae sunt enim, quod res ipsa indicat, indiligenter, ac raptim) sed quia notam esse aequis & iniquis nostram amicitiam volo: quae me ornat iudicii tui testimonio. cum tamen ad iudicium singularis accedat humanitas. Vale. Venetiis.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. QVARTVS

ILLVSTRI. COMITI MICHAELI. TVRRIANO CENETENSI. EPISCOPO Cenetam.

I

ANGEBAR *animi, nec fieri quidquam posse me vno miserius opinabar: ita multa hoc anno praeter exspectationem, prorsus aduersa meis rationibus, obtigerant: fratris primum amantissimi, deinde filioli suauissimi interitus, vxoris morbus, inualetudo mea, rei familiaris incommoda. quam facile, nullo paene strepitu, rerum mearum conuersus orbis est. de fratre, & filio iam fero moderatius; vel quod, vt solet, medetur dies; vel quia, quod aeterna lege Deus constituit, id abrogare velle non solum iniustitiae, verum etiam imprudentiae videtur esse. vxor conualuit: ego satis firmus. domestica vero damna quae sarciri vix vmquam arbitrabar posse, facile compensat amor in me tuus; cuius mihi recordatio molestias omnes diluit; quandoquidem vis me ad omnes casus (recordor enim tua verba) subsidium in tua benignitate maximum constituere. itaque leuatus a te grauissimis curis premi iam onere officii me sentio: in quo sustinendo viribus enitar cunctis & animi, & ingenii: tantum ne? im-*

mo etiam iis, quas beneuolentia erga te nostra, & singularis addet obseruantia. quid porro tam difficile, aut tam amplum est, quod incitata studio voluntas non assequatur? verumtamen in hac re sentio esse haud paullo difficilius mihi satisfacere, quam tibi. te enim nihil in cõferendo beneficio spectare praeter ipsam virtutem, quae suis gaudet ac fruitur bonis, nihil extrinsecus assumit, satis mihi multo antea persuasum est; praeterea nulla re indigere, non gloria, quam iampridem abundas, non diuitiis, quas & possides iam, & contemnis. ego vero, qui & ante annos sex, quo te primum die sum allocutus, eo ipso die benignitatis tuae praestantiam non vulgari munere sum expertus; & nunc ab eadem benignitate multo etiam maiora, te iubente, cogor expectare; prorsus ancipiti cura distrahor, qui neque gratiam tibi vmquam referre, neque nuda voluntate contentus esse possim. Succurrunt enim multa, quae libenter cogitem: primum humanitas tua, qua me semper complexus es; deinde liberalitas, qua subleuasti; postremo consolatio illa, Christianae pietatis, & sapientia plenissima, qua me quidem proximo Quinctili mense, cum ad te honoris caussa Cenetam accessissem, afflictum erexisti. atque haec quibus meis erga te officiis? nullis omnino, salutatione excepta, quae ipsa mihi tum vtilis ex prudentia, atque eruditione tua, tum etiam ex dignitate perhonorifica fuit. Quae cum omnia colligo; eximiam istam, planeque diuinam beneficentiam, insitam tibi, vel potius ingeneratam a natura, auctam doctrina, vsu confirmatam, atque perfectam, satis admirari non possum. Et simul ad quosdam, opibus affluentes, multis imperantes nationi-

bus, cogitationem conuertens, doleo vicem bonarum artium, quae deserantur ab iis, quorum patrocinio si vterentur, fructum retribuerent eum, qui est omnibus imperiis anteponendus. quid enim est immortalitate praestantius? quis autem eam, nisi beneficio litterarum, consequitur? laterent in tenebris, obruti vetustate, Caesares, Alexandri, plane omnis antiquitas, nisi rerum praeclarissime gestarum, quas cum audimus, imitandi cupiditate accendimur, testem haberemus historiam. Quo magis tibi gratulor, Antistes, & idem Princeps egregie, qui hanc verae laudis paene vacuam hodie possessionem tam libenter occupes, veteremque maiorum tuorum de omnibus bene merendi consuetudinem, nulla prorsus tuarum fortunarum ratione habita, constantissime retineas. Quod vero istam virtutem multis praeterea virtutibus, vsu rerum maximarum, prudentia, doctrina, eloquentia, maxime vero humanitate cumulas, atque exornas iccirco & antea Romae, atque in tuis legationibus, Ecclesiae caussa susceptis, magnificentissime gestis, & nunc in vrbe tua, quam diuino simul, & humano iure temperas, concursus ad te quotidie fiunt optimorum virorum & eorum maxime, qui aut ipsi ingenio, litterisque praestant, aut saltem de ingeniorum, litterarumque praestantia iudicare possum. in quo saepe fortunam accuso, quae mihi facultatem veniendi ad te, quod eram hac aestate pollicitus, & cupio vehementer, adhuc quidem eripiat. quod cum licebit, accurram. quid enim ista amoenitate iucundius, isto caelo salubrius? quid porro ad beate viuendum deesse potest ei, qui tecum viuat? cuius in aedibus primum oritur ex tua disciplina virtus, deinde excipit

virtu-

virtutem liberalitas. Hoc igitur, cum per negotia licebit: & vtinam mature liceat. interim memoria tui fruar teque, licet hoc terrarum spatio distinctum, colam vt praesentem, nec vllum erga te, quod ab homine tui studiosissimo possit exspectari, aut officii genus, aut studii praetermittam. Vale. Venetiis.

ANTONIO. VERANTIO EPISCOPO. Agriensi

2

Cvm *, tui studiosissimus, praeclarae non solum indolis, sed iam etiam virtutis adolescens, proxime reuersus e Pannonia, tuo me nomine salutasset; atque hoc officium iis verbis, quae facile tuum de me iudicium declarabant, subsecutus esset: cepi sane voluptatem incredibilem, nec mediocres habui gratias Deo Optimo Max. cui soleo, si quid optabile contigit, acceptum referre, & a quo, si quid contra, sperare meliora. nec vero tua mihi quidquam amicitia vel ad meam laudem illustrius, vel omnino amplius possum existimare; cuius audio fortunam a multis ita laudari, atque extolli, vt nemo tamen sit, quin fortunae virtutem anteponat. atque ego te cum ante aliquot annos, commotus fama laudum tuarum, diligere, & obseruare coepissem; animumque meum probare tibi litteris vehementer vellem: pudor vetuit, non omnino fortasse improbandus; meque ab hoc deterrere consilio, & quasi reprehendere natura mea maxime semper est visa.

quid? tu ne talem virum, grauissimarum rerum onera sustinentem, deditum studiis praestantissimarum artium, inani scriptorum genere appelles? reuocabat ratio, & habendam mihi tum dignitatis tuae, tum modestiae meae rationem intelligebam. Sed profecto a rectis mentibus non ambitione, sed officio incensis, diuina numquam benignitas abest. qualem enim ego certe vix vmquam sperare ausus essem, ea mihi nunc a te ipso oblata facultas est. cui de mittendo ad me emblemate, elegantissime, &, in quo summam laudem statuo, admodum pie conscripto, venerit in mentem. quo sum dupliciter affectus officio, laetitia primum ex ipsa re: debet enim iucunda vehementer esse amoris, ac iudicii, a tali praesertim viro profecta, significatio: deinde molestia quadam, quod, qui humanitate vinci non facile patiar, nunc quidem a te captus, atque oppressus, tantum in hac virtute, qua nulla magis hominem decet, tibi concedam necesse est, quantum in aliis, quibus te Deus ornauit, & industria tua, minime paucis: quarum fama non Germaniae, aut Pannoniae, continentium regionum, ambitu terminatur, sed Europam, quanta quanta est, ac paene terrarum orbem iam peruolitat vniuersum. verum tamen, si tibi, magis locorum spatiis disiuncto, singularem animi mei ad te amandum, colendumque propensionem ostendere minus possum; apud eos saltem, qui meam vocem audiunt, meisque saepe sermonibus intersunt, tuam doctrinam, eloquentiam, in primis vero puram ab omni labe religionem assidue praedicando, profecto ipse mihi aliqua ex parte satisfaciam. nec tamen ita sterilem cognouimus industriam nostram, licet mihi laudem ingenii nullam ad-

ſciſco, quin ea fructum aliquem, qui ad tuum decus pertinet, nec ſine tua gloria peruulgetur, aliquando ferre poſſit. quod aggrediar ita libenter, & ita ſtudioſe curabo, vt euentus futuri laetitiam auide praeripiam, deq; eo, quod nondum praeſtiti, iam nunc, perinde ac ſi praeſtiterim, ipſe mihi gratuler. & huius quidem veluti praedem promiſſi, meae teſtem voluntatis, hanc ad te mittendam epiſtolam putaui. Vale. Venetiis.

ANDREAE. ZEBRIDOVIO EPISCOPO. CRACOVIENSI 3

VIDE, quae ſit vis etiam apud alienos ignotoſque homines verae ſolidaeq. virtutis. Aliquot ab hinc annis, cum egregios viros, qui te non de facie ſolum, verum etiam e ſermone aſſiduaq. conſuetudine optime nouerant omnia de te ſumma praedicantes audirem, ſtudio tui ſum incenſus incredibili. nec meam deinde obſeruantiam dies exſtinxit, aut imminuit, ſed auxit potius, ad ſummumq. perduxit. atque equidem nihil habui antiquius, nihil exſpectaui magis, aut obſeruaui diligentius, quam vt haec ad te amandum, colendumq. animi mei propenſio aliquo tibi non vulgari pateret officio; ſed meam exſpectationem feſellit euentus, nec vlla vmquam ſatis opportuna voluntati reſpondit occaſio. nunc igitur, quod mihi a fortuna denegatur, ſtatui a me ipſo impetrare. Praeclarum aliquid praeſtare, dignum videlicet ea, quam tu ſuſtines, perſona, dignum tua virtute, cupiebam: non licuit: at, quod licet, demus operam, vt id conſequamur. licet enim certe

ſtudii erga te mei ſignificationem quandam, non expreſſam omnino, ſed quaſi leuiter adumbratam, oſtendere & e quercu etiam quandoque exculptum placet, non modo ex ebore, ſimulacrum. Effigiem domi habeo parentis mei; quem tibi vnum, cum familiari olim tuo, & in ore, & in amore eſſe, homo inſigni eruditione, moribuſque ſanctiſſimis, Andreas Patricius non ſemel affirmauit. eius exemplar venienti ad te Patricio dedi. Putabis igitur, cum patrem meum quaſi praeſentem adſpicies, agere tecum, vt auditus mihi, & quaſi fores aperiantur ad amicitiam tuam. quod ſi aſſequor; additum ad fortunas meas ornamenti, commodique plurimum exiſtimabo. quid enim ſpecioſius, quid ad laudem praeſtantius, omnino ne vtilius, quam Principum, hoc eſt, tui ſimilium virorum, frui beneuolentia? atque hoc video totum eſſe poſitum in humanitate tua, quam Patricius ferebat in caelum. nam ego quidem, nullis plane meritis, animo tamen adhuc te colui. ſed, vt ſpero, merita quoque accedent. conferam enim ingenium ad tuam laudem: & apparebit in tuo nomine, approbante Deo, quo nihil abnuente perficitur, opus aliquod induſtriae noſtrae, eiuſmodi fortaſſe, (certe hoc enitemur) quod poſteritas haud omnino contemnat. Vale. Venetiis.

PETRO. MISCOVIO
SARMATARVM. REGI
CONSILIARIO 4

AMO valde probitatem, &, ſecundum eam, eloquentiam, non quae verba tantum colligit, & inani vo-

cum

cum sonitu auribus obstrepit, sed quae maxime rem continet, seq. ipsa non minus grauitate sententiarum, quam elegantia verborum & splendore commendat. haec te audio simul expetere, Petre Miscoui, expetere autem? immo iam esse consecutum. quibus ornamentis magnum te esse, atque illustrem apud homines vere sapientes existima, sic inquam, vt illa, quae plerique, quasi sola bona, specie decepti admirantur, quae ipsa quoque in te non mediocria sunt, opes, auctoritas, amicitia clarorum virorum, addo etiam gratiam apud Regem omnium potentissimum, nullo pacto conferenda videantur. nam haec licet aliquando virtutem consequantur, vt in te ipso contigit, minime tamen ipsa virtutem indicant, neque semper ad laudabilia studia, tamquam ad caussas euenta, referuntur. qui vero pietatem, qui iustitiam colit, qui & ingenio valet, &, qua valet, ad res egregias, maximeque ad instructam praeclaris doctrinis eloquentiam totus incumbit: hunc vere se ipsum, quod esse difficillimum constat, ac sua bona nosse, hunc optime exercere instrumenta illa, quibus homines brutis animantibus praestant, mentem, atque rationem, hunc denique gloria dignum immortali, dignum qui feratur in oculis, ornetur laudibus, nemo omnium hominum, nisi qui hominis nomine indignus haberi uelit, umquam negabit. quod ego cum a prima pueritia, domestico patris instituto, natura etiam quasi suadente, sensissem, confirmatus postea magnopere sum clarorum uirorum exemplo: nec uenit umquam in mentem, quod ita senserim: paenitere: laetatus etiam ualde sum, ac laetor equidem

nunc eo magis, quod accedit ad meam ſententiam iudicium tuum. in iiſdem enim ſtudiis elaboras: eaedem tibi artes curae ſunt: quaeque hinc emanant laudes, eas eſſe veras laudes, & earum ita ſemper florere gloriam exiſtimas, vt numquam exareſcat. idem putamus, & idem vterque ſequimur, optime Miſcoui: ſed tua clarior induſtria hominis in excelſo dignitatis gradu conſtituti; fortaſſe etiam felicior, quia ſecunda ingenium fortuna excitat, aduerſa debilitat. quam multa enim nobis obſtant: quam ſaepe recta mens, optimorum conſiliorum in curſu impedita, cogitur conſiſtere. tibi vero, qui propenſam vehementer ad laudabilia quaeque voluntatem in te laudant, iidem fluere ex voluntate omnia confirmant, nullam aduerſari, nullam pugnare tecum ex iis rebus, quae ſunt inimicae virtuti: verſari te aſſiduum in aula Regis, ipſi Regi carum, ſummis & infimis iucundum, apud exteras etiam gentes illuſtrem, ac per honoratum. quae tibi eſſe perpetua, maximeque propria, non ſolum cupio, communi ſtudiorum cauſſa, quorum decus tua dignitas auget; ſed facile etiam adducor, vt ſperem. quidquid enim es, a te ipſo es, & ideo tantus, quia talis: nec tu deſines vmquam eſſe, qui fuiſti; nec ea, quae virtus conſtituit, caſus euertet. tantum igitur, quod & facis, & facere minimo negotio potes, retine conſuetudinem tuam: intuere te ipſum: vitam ante actam imitare. ſic augebis quotidie tua merita; & idem quotidie meritorum praemia tuorum ſumes a te ipſo; eritque virtuti merces virtutis vſus; quo nihil eſſe iucundius, profecto iam ſenſiſti: nihil autem ad memoriae perpetuitatem

tem

tem vtilius, docemur exemplis eorum, de quibus post tot saecula litterae loquuntur. Et, quoniam sequitur, atque comitatur, vt vmbra corpus, gloria virtutem, nec te latet, praeceptis imbutum antiquae doctrinae, improbari eos ab excellentibus in philosophia viris, qui, praeter sua commoda, nihil spectent, seq. sibi tantum ipsis esse natos arbitrentur: non dubito, quin statuas, quantumcunque vel habes iam facultatis ad bene merendum vel in omni tua vita praeclara tibi animi tui bona pepererint, non ad rei domesticae fructum, aut ad angustae benignitatis vsum illud esse reuocandum, sed esse totum ad alienas vtilitates, maximeque ad artium liberalium ornamenta quam latissime porrigendum, atque explicandum. quod si fiat, simul illud fieri necesse est, vt, quam plurimis in tua laude consentientibus, par beneficentiae celebritas nominis, & fama consequatur. Atque ego te ita sentire, proq. tuis opibus iam praestare, non inani aliqua coniectura ductus existimo, aut ideo ad te scribo, ut in tuam gratiam blandae orationis artificio mihi liceat irrepere: sed credidi hominum honestissimorum ac prudentissimorum, istinc ad nos uel studiorum caussa, uel cognoscendae Italiae studio commeantium, testimoniis; maxime uero familiari meo, nihil temere affirmanti, Andreae Patricio: cuius eo pluris iudicium facio, quod egregiam eius doctrinam, id quod perquam raro contigit, adaequat integritas. addebat etiam, quo sum unice delectatus, quodque mihi, ut uere dicam, huius epistolae caussam attulit, studiosum te esse scriptorum meorum, & mihi aliquid, atque adeo tantum tribuere in Latina lingua, quantum optaui equidem

semper, assecutum me esse numquam duxi. nunc, si tu, ista vir auctoritate, isto pondere, ita de me sentis; in dubium paene reuoco iudicium meum; nec me prorsus audeo contemnere, ne a te dissentiam; enitarq. multo etiam quam antea, diligentius, vt accedam proxime, si vlla ratione potero, quo tu me peruenisse iam existimas; vt aliquando veritati iure des, quod fortasse nunc humanitati magna ex parte largiris. fateor enim, iudicii de me tui famam mihi esse periucundam: quid oneris tamen eadē imponat, quoq. redigar necessitatis, intelligo. latere nullo modo potest, quem clari viri testimonium indicat: nec me iam ad vigilantiam, omnium scientiarum parentem, laudis cupiditas magis, quam infamiae metus impellit. quae licet perdifficilis, admodumque dura videatur esse condicio, tamen, quia gratus, hoc est vir bonus esse volo, amplector libenter officium tuum, ab excelso quodam animo, liberaliq. profectum; quod si compensare meis officiis non potero, memoria tuebor, & prosequar etiam laudibus, quam diu vita fruar: vt ex optima saltem voluntate, quae boni, & sapientes viri metiri beneficia consueuerunt, aliquam tibi relatam esse gratiam existimes. Vale.

IO. VINCENTIO. PINELLO
Patauium. 5

MAGNA fuit, atque etiam nunc inter homines est de genere vitae controuersia: cum alios ita doctrinarum cognitio delectet, vt ab agendis rebus abhorreant; alii

alii, non sibi tantum, verum & amicis, & patriae, planeque omnibus hominibus, homines esse natos, existiment; ex quo sequitur, vt scientiarum studiis vsum rerum anteponant. hoc discrimen, in quo valde pro sensu partium dubia veritas fluctuat, tu quidem, quod ad te attinet, optime Pinelle, optimisque & eruditis viris merito carissime, egregia quadam, vulgo non satis cognita ratione sustulisti. simul enim vtrumque studium complexus es, tum earum disciplinarum, quibus exculta mens vberrimos in omni fortuna ferre fructus solet, tum iuris ciuilis, quod alienos ad vsus maxime porrigitur. ardua res, & operosa: quod exemplorum declarat inopia: sed ingenio tuo nihil difficile: &, vt se praebent initia, futurum nemo dubitat, vt instituta perficias, consiliisque tuis breui respondeat euentus. in philosophia quidem processus tuos admiramur: qui tanti sunt, vt euolare potius, quam excurrere videaris. quamquam cur miremur? ingenio si quis valet, in studio fere languet. qui vtrumqe coniunxit, optimam quandoque disciplinam, & rectam studiorum viam ignorat. fac in vno tamen haec inesse omnia; quid assequetur aduersante fortuna, subsidiis destitutus iis, quae cum adsunt, fertur animus procliui cursu ad egregias res; sin absint, haeret in salebra, nec facile progreditur. Quae igitur singula tanti sunt, quemuis vt possint a sperata literarum gloria penitus auertere; haec tibi cum suppetant vniuersa, iure istam, quam alii vix tuentur, Spartam quotidie magis illustras; neque tam nobis hoc, aequalibus tuis quod sis virtute maior, quam illud, si te ipso minor esses, admirandum

 videretur.

videretur. In philosophia quidem cum operam studiose des M. Antonio Genuae, cui veterum doctrinarum arcana patent, quo nemo peritior Aristotelis interpres, nemo vir melior vsquam viuit; nihil mediocre neque nos a te expectamus, neque tu praestas. quo nomine tibi gratulor plurimum, & eo magis, quod illius viri voce publice cum multis, consuetudine, ac sermonibus, quae humanitas eius atque amor in te est, priuatim & proprie frueris. hauries enim ex eodem fonte non ea solum, quae vel olim in Lyceo, vel etiam in Academia disputabantur, sed id, quod longe praestantius est, christianam pietatem, a qua manat vna, & in qua item vna philosophia perficitur. Habes igitur, diuinitus oblatā virtutis adipiscendae facultatem: quam te video arcte esse complexum, nec vereor vt dimittas, qui te ita flagrare cupiditate cognouerim, vt reuocandum potius a nimia contentione, valetudini vix ferenda, quam acuendum, & incitandum intelligam. Nam, quod ad ius ciuile pertinet, vbi tu philosophiam, idest totum, scientia comprehenderis, quid in parte cognoscenda superesse negotii putas? minimum, si sapientes viros, & in iis eum, quem ego omnibus iudicii laude antepono, doctorem tuum Genuam audies. quamquam sermo tuus, habitus interdum, praesente me cum eruditis hominibus, tractasse te iam satis diligenter ea, quae excellunt in vniuerso iure ciuili, idest veterum iurisconsultorum praecepta, declarabat: vt vel eadem facile possis, quandocumque libuerit, recognoscere, vel, si qua restant, quasi racemos aliquos confecta vindemia colligere. non enim te arbitror studiorum tuorum elegantiam ineptissimis planeq.
barbaris

barbaris quorundam scriptis inquinare velle: quae cum immensa sint, pleraque tamen inania, laboris & molestiae plurimum, vtilitatis, & oblectamenti minimum habent. Interim, vt facis, Graeca cum Latinis, & eloquentiam cum philosophia coniunge: vt, politioris doctrinae copiis instructus, remissiora etiam studia colentibus aliquando satisfacias. non enim viuimus omnes in Atticis gymnasiis: nec vbique de rerum caussis quaestio est: &, quibus contemplatio naturae vehementer placet, iisdem tamen animi caussa tamquam in hortos Musarum diuertere non iniucundum est. qua de re quia nonnumquam inter nos locuti sumus, &, vt spero breui colloquemur, nihil addam, te praesertim, quod facile intellexerim, meam sententiam comprobante. cuius consilii, non dubito, quin maiorem quotidie voluptatem capias. Ego hic, genere vitae molestissimo, quas Patauii vtiliter satis, iucunde quidem certe, in libris, et in tuis tuorumq. familiarium sermonibus traducebam, horas perdo. itaque, cum primum domesticas tricas, quibus teneor inuitus, expediero, aduolabo istuc, sitiens vestrae consuetudinis; qua si frui perpetuo liceat, beatissime viuerem. Interim amorem mihi tuum, cuius equidem memoria valde recreor, cupio conserues. &, si tua patitur humanitas, etiam rogo. Vale, & * familiarem tuum, cuius doctrinam, & ingenium in Lucretiana interpretatione mirum in modum probo, saluta meis verbis. Venetiis.

VIDO.PANCIROLO
Patauium. 6

CVM *alia me in ista urbe, quam tu praeter ceteros tua virtute nobilitas, & ornatissimorum iuuenum coetu frequentas, oblectare vehementer soleant: tum nihil est, aut esse omnino potest, * quotidiana consuetudine, iucundius: non solum, quia probitate, modestia, morum elegantia, omnibus denique animi bonis excellit: sed etiam, quia paucorum annorum studio praestantia videlicet ingenii, quam ego semper amaui, consecutus est, vt exquisitam, ac variam sermo illius eruditionem praeseferat, scripta vero ad Ciceronianam eloquentiam sic accedant vt cum iis, qui suum nomen hac laude celebrarunt, qui pauci admodum sunt, conferri iure possit, aequalibus vero cunctis facile antecellat. Hunc ego tibi iuuenem, quē olim mihi adolescentulum vir omni laude summus, Reginaldus Polus Cardinalis, magnarum virtutum indole commotus, accuratissime commendauit, etsi necesse non arbitror, commendo tamen eo studio, quod quia verbis exprimere mihi non licet, tu quoque, tantum esse, velim existimes, vt exprimi nullo modo possit. is cum antea philosophiam, praesertim quae de Graecis fontibus hauritur, & humanioris doctrinae studia diligenter, eximiaq. cum laude coluit; tum hoc tempore in cognoscendo iure ciuili totus est. qua illum cupiditate quotidie magis incendit admiratio tuae virtutis, quam in omni fere sermone ad caelum fert, exterisq. etiam gentibus, licet illustrem satis, ele*

gantissimis

gantiſſimis declarat eqiſtolis.pertinet igitur ad humanitatem tuam, qui te tam ualde amet,tantiq. faciat, eum redamare,eique reconditos illos, omnium puriſſimos, tuae ſcientiae fontes aperire: pertinet etiam ad fidem, qui ſe totum in tuam diſciplinam tradiderit, opibus eum impertire ingenii tui, quas ille Regum opibus & ſua ſponte, & meo iudicio, cui tribuere aliquid videtur, praeſtantiores exiſtimat. Haec ad impetrandam magna ſunt praeſertim apud optimum virum, quam in tuis laudibus praecipuam agnoſcimus. verum accedit amor in te meus, qui fraternam neceſſitudinem aequat. is te rogat, is prenſat, cum ſtudioſe, quam blande poteſt, pro * meo: vt eum, quem ego merito eius in oculis fero, tu, quem amicitiae noſtrae denegare nihil decet, quando nec ſtudio tuo quidquam abnueret voluntas mea, omni benignitate complectaris, planeque in clientelam tuam, atq. adeo in ſinum aeque ac filium meum, aeq. ac me ipſum recipias. quod ſi feceris, obſtringes tibi non vulgari beneficio iuuenem ſummo loco natum, dignum maioribus ſuis, qui Pannoniam, vt ego auguror, ſua virtute aliquando Italiam faciet; a me vero gratiam inibis eam quae, ſi quid accedere ad meam in te beneuolentiam poteſt, quod equidem vix arbitror, id ipſum vna poſſit adiungere. Vale. Venetiis.

---

*, Patauium. 7

O. DVLCEM reditum, o amandas litteras, quae mihi id ſignificant, quod, non modo ſpe, ſed nec ſuſpi-

cione attigeram. sed, quando te ipsum, mi *, videre, quando licebit amplecti? oculos mehercule tuos, dum haec ad te scribo, intueor, indices probi animi tui, indices humanitatis. hoc mihi spectrum fingit amor: (quid enim aliud?) & haec me cogitatio iucunditate perfundit incredibili: quid putas, cum erimus una, dabiturque, ut ille inquit, Veras audire, ac reddere voces? nemo unquam perinde laetatus est inuento thesauro, ut ego, te reuerso. videor enim amissum recuperasse: & plane amiseram. nam, etsi reliqueras hic memoriam tuae suauitatis, tuiq. ingenii: tamen, quod attinet ad adspectum, ad consuetudinem, ac sermonem, quibus nobis, tui amantissimis, nihil potest esse optatius, totus abieras. ac verebar, ne, vel precibus tuorum victus, uel honorum cupiditate illectus, totum te dederes aulicis muneribus, multa nobis, fortasse etiam litteris, salute dicta. nunc te tuus bonus, tuus, inquam, mihi crede, bonus genius reduxit, sicuti malus abduxerat. quid enim sumus, nisi adsit humanitas, & litterae? quae petuntur in otio, tranquilla mente. otii autem ubi plus, quam in isto secessu Patauino? nemo quemquam interpellat nolentem: inuitant ad virtutem, si minus voce, exemplo certe quamplurimi: patet aditus ad doctores in omni liberalium disciplinarum genere praestantes: quid praeterea? caeli mira clementia; rerum, quibus alimur, suauitas incredibilis, & copia. Haec tibi, optime *, iure prima sunt: iure tot montes superasti, tot flumina transiecisti, vt haec dimissa statim repeteres. viues tibi, solutus ab omni cura: viues Deo, contemptis diuitiis, abiecta illa gloria, quam falsa prorsus, & inanis honorum species ostentat. quod nisi Deo viueres, nec tibi

certe

certe posses viuere. in illo enim vno vera, ac solida virtus, haec, quam quaerimus in libris, aut discimus ab hominibus, vmbra est. quocirca hortor equidem te, vt libros euoluas accurate, vt magistris assidue operam des: sed minimum in vtriusque pone, nisi tua studia diuino cum amore coniungas. Atque haec me scribentem magnopere delectant: tibi non puto fore legenti necessaria; scribo tamen, & quia te mirifice diligo, cupioq. esse, qualem pater filium; & quia commemoratione ipsa rei omnium optimae, ac praeclarissimae afficior sic, vt nullam ex vllo sermone, aut ex vlla cogitatione maiorem hauriam voluptatem. nec tu debes offi iium meum aspernari, aut in deteriorem partem trahere, si tibi, etiam rectissime viuenti, (sic enim existimo, planeq. mihi persuasi) constantiam laudo. lubrica est enim adolescentiae via: labuntur multi, cum aliquantum iam processerint: cursum vero conficit is, qui nititur optimis cogitationibus, ducemq. sequitur eum, qui numquam errat, communem humani generis parentem; qui tibi omnia bona pollicetur, & dabit, quae nec ab Imperatore tuo sperare, nec ab vllo Rege licet. De Episcopo Agriensi, agnosco tuam in me beneuolentiam. cui de emblemate gratias agam. Mariani Lezentii, iuuenis ornatissimi, & Andreae Patricii, contubernalis tui, talem in me animum amplector: quos cupio a te meo nomine salutari, itemq. Polonos ceteros familiares tuos, quorum nobilitas, &, vt audio, virtus Patauinum gymnasium illustrat. Vale; &, quando nos adspectu tuo priuas, minue saltem litteris, non hac recentiore Italica, sed illa vetere, omnium elegantissima, Romana lingua scriptis, desiderium nostrum.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 8

OPTIME *, quid tibi, obsecro, in mentem uenit? nostra ne imagine tuum putas cubiculum ornari posse? pudet me studii tui: & erubui, mihi crede, cum hanc partem legerem litterarum tuarum. nec tamen, quia tuam facile cupiditatem intelligo, deesse tibi possum: & coepta res est, & agitur, vt video, satis diligenter: quae cum erit absoluta, mittetur illico ad te. ac vellem, posset artifexs eodem penicillo animum in te meum vna cum vultu exprimere: non dubitarem, quin hanc tu multo magis imaginem diligeres. non necesse est, inquies. libenter credo: &, quod ita sit, acceptum refero tuae humanitati; quae mihi a te impetrat id, quod meritis, aut officiis consequi nondum potui. His diebus facultatem ad te scribendi permolestae occupationes eripuerunt. ignosce: & puta, numquam abduci meam ab officio voluntatem, licet opera non exstet. Heri adiit ad me contubernalis tuus Stanislaus Fogeluetrius Cracouiensis. probum adolescentem, praeditum litteris, & tua plane consuetudine dignum e sermone iudicaui. amanter illum excepti, ut natura mea fert; iucunde non potui, quia ualetudo non concedit. cuius beneuolentiam si, te, ut arbitror, conciliante, sum adeptus: peto a te, mihi ut eam conserues. & omnino, quicumq. a te diliguntur, eosdem mihi cupio mutua beneuolentia coniungi. Epistolam ad Episcopum Agriensem, quando interdiu otii nihil suppetit, dictaui ante lucem amanuensi meo. eam ad te mitto. Signum tuum, cum

cum legeris, imprime. De gentilibus tuis, negotium dedi, & curabitur diligenter. Vale.

EIDEM, Patauium. 9

VIDEO te in iungendis amicitiis praeclarum artificem esse: uerum caue, ne quid alterutra de parte promittas, quod praestari uix possit. aut, si promittes, ipse ne spondeas, ne quando praeter opinionem cogaris dependere. de me ipso loquor: quem tu si putas esse, qui non sum; quod ad me attinet, facile patior: fruatur hoc amicitia nostra priuilegio, ut inter nos omnia liceant: sed uereor, ne tua apud alios praedicatio plus nobis imponat oneris, quam sustinere possimus. Patricio tuo scripsi, multis districtus negotiis: & eram animo conturbatior, accepto nuncio de fratris mei summa corporis, aliqua etiam mentis inualetudine. Gentiles tui latent adhuc: eruentur aliquando, si qui sunt: curat enim homo tum mei cupidus, tum ad hoc diligentiae genus uehementer aptus. De libris, putabam e silentio meo te coniicere, nihil esse: sed, quando appellas, crebro, scies nondum neque ad Iunctas, neque ad alium quemquam peruenisse. tu uide, cui rem commiseris; & urge litteris, ut sine mora mittantur. Imago coloratur, designatione iam perfecta. ueritatem, nisi fallor, egregie simulatam dices. Vale.

EIDEM, Patauium. 10

AMO te, quod uerecunde petis: sed istam posthac uerecundiam abiice, obsecro, si quid aliquando mecum ages. nescis, apud me quo loco sis, aut quo ego apud te

esse

esse cupiam: quod si nescis, aut etiam, si dubitas; iniuriam facis vtrique nostrum. Scripsi ad Sophianum, libenter equidem tua caussa. sed inuitus ea gratia, quod laborantem, vt audio, graui morbo, vexari tuo studio nollem. Equidem discrucior, cum ita affectum audio probum iuuenem, mihi amicissimum, Graecarum litterarum scientia sine dubio singularem. sed, quia te fero in oculis, idq. sane tuo merito, litteras ad eum conscripsi; quas in hunc fasciculum coniectas cum legeris, si reddendas non putabis, conscindes. Ego nunc, si quid de me scire vis, iaceo, corpore satis afflictus ob capitis grauedinem, sed erectus animo propter spem, atque adeo exspectationem vitae laetioris. iam enim didici contemnere, quae amabam antea: qua te quoque in sententia cupio esse. Saluta meo nomine contubernales, & amicos tuos. Vale.

EIDEM, Patauium. 11

RESPONDEO serius litteris tuis, impeditus febricula, robustioribus haud valde metuenda; sed in hac nostra corporis imbecillitate etiam ea, quae mediocria sunt, non mediocriter timenda. Locum videbis in epistola ad Patricium, vbi ea, quae mones, interposui; de quo quid sentias, aueo scire. Gratias tibi agerem de ista voluntate; sed hoc plane respuit amicitia nostra; nec tuum erga me officium assequi vmquam possit oratio mea. meriti enim loco semper apud me fuit bene merendi cupiditas, etiam si res, quod saepe solet accidere, nulla consequatur. Vale.

EIDEM,

EIDEM, Pataulum. 12

QVID tibi ego praestare possum de iis, qui fortasse nulli sunt? quaesitum est perdiligenter: nec tamen vllum omnino diligentia fructum tulit. fingere tibi eos ex argilla possumus, animare non possumus. quod si liceret, fieret, atque adeo factum iam esset. nec enim mediocre tuum esse studium intelligo: & ego, vt fatear quod res est, diligo istam in te bonitatem qui de gentilibus tuis, nulla tuorum commodorum spe proposita, humanitatem modo quandam secutus, tantopere labores. certe, qui honoribus, aut diuitiis, aut opinione virtutis emineant, nulli reperiuntur. quod si quos obscura condicio, aut fortunae tegit humilitas: de iis quaerendum ne sit, videris: me si consulis, omittes. De pictura, lentum negotium: sed illud te non praeter it, Pictoribus, atque poetis Quidlibet audiendi semper fuit aequa potestas. ita facile mentiuntur verbis, vt coloribus fallere consueuerunt. hic, qui rē suscepit, diu me promissis duxit, varias nectendo caussas vt ei culpam largier ignauiae. nunc imbres accusat, quod recentes colores minime patiantur exsiccari. hoc puto verum, illa non puto, concedo tamen, vt eo vtar facili, & impetrem, quae duo simul a nobis exoptantur, festinationem cum diligentia. Vale. Venetiis.

EIDEM, Pataulum. 13

ITA mihi optata contingant, vt commentariolo tuo nihil vnquā legi eruditius, nihil sanctius, aut retinendum

Catholicae

Catholicae religionis cultum accommodatius. itaque, cum in ortu Solis legere coepissem, absolui facile ante horam prandii, opera numquam intermissa. ualde enim delectabar ordine, ualde etiam genere orationis tuae. res uero ipsa ita me affecit, ut quasi semina quaedam uerae pietatis, quae fructum profecto non mediocrem aliquando ferent, in animo meo reliquisse uideatur. quod quanti esse apud me putas? quanti mehercule immensam auri uim non aestimo. quid enim cum aeterna salute conferatur? quod si meis apud te precibus locum aliquem reliquit humanitas tua: rogo te etiam atque etiam, ut hoc genere scriptorum, quo quidem ad studium summi boni, perpetuaeq. felicitatis mirifice excitor, impertiri me quamsaepissime uelis. quod si feceris; addictum me tibi multis nominibus obstringes eo beneficio, cuius delere memoriam obliuio nulla possit. Quod me reuocas ad consuetudinem tuam: stimulum scilicet currenti. sed, mihi crede, non plane totus abs te discessi; neque te mihi prorsus eripiunt, aut eripient umquam locorum interualla. absens tecum sum, tacitus loquor, et loquentem audio. sic leniter imagine periucunda desiderium nostrum. quod cum ita sit; opera tamen studiose dabitur mature ut excurram quo ire necesse est, si meam fidē tueri uolo, et quo tamen, quia disiungor a te, minime libenter eo. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 14

CVM de tua ualetudine sollicitus essem, curam auxit filioli morbus, quo etiam nunc laborat, nec satis explorata salute. me quoque leuiter febricula tentauit,

uit, qua triduo ſum, ſine medicorum interuentu, temperata dumtaxat victus ratione, liberatus. Nunc expediendis negotius operam do, vt, ſi amicus noſter, bonarum artium patronus, ſummum illum dignitatis apicem attigecit, quamprimum poſſimus accurrere. ſaepe enim & litteris, & praeſenti ſermone cupere ſe conſultum rationibus meis, amantiſſime declarauit. mihi autem omnia ſunt in eo, vt otio litterato frui liceat, nulla rerum domeſticarum cura interpellante. quod ſi aſſequimur; valeat ambitio; viuemus nobis, et Muſis, eteo quidem animo, ut omnia referamus ad Deum, a quo vno felicitas vera pendet: quod idem tibi videri, ex tuis litteris facile coniicio. Miro teneor deſiderio veniendi ad te: ſed hanc facultatem multa eripiunt, praeſertim aeger filius, quem tibi, & pro noſtra amicitia, & pro noua coniunctioue, eſſe cariſſimum, plane mihi perſuadeo. te quidem a morbo confirmatum ſi audiero, aequiore animo domeſtica patiar incommoda. itaq. dabis hoc amori noſtro, quem tua virtus peperit, alit humanitas, atq. auget, ut noſtra etiam cauſſa tuam valetudinem ſtudioſiſſime cures. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 15

SILENTII mei cauſſam ex iis litteris, quas heri ad te ſcripſi, quas hodie mane puto tibi eſſe redditas, iam cognouiſti. quod niſi ita declaraſſem; tamen mihi dubium non eſt, quin tu pro ſingulari tua ſapientia & humanitate de mea meorumq. valetudine coniiceres. quid enim aliud me a ſcribendo abduceret?

quo equidem nihil facio libentius: idq. tibi, si praesenti fortasse non potui, absenti certe probabo. Tuum aduentũ auide exspecto: cuius mihi significatio tum eo nomine gratissima, quia te uidebo, tum eo gratior fuit, quod optime te ualere, etsi tu de eo nihil significes, facile tamen possum intelligere. quod si ita est, opto perpetuum esse: &, quod opto, id etiam ut sperem, facit continentia tua, quam ego in uictu (plane loquor, ut sentio) ualde sum admiratus, & conor etiam imitari. Rerum Romanorum, Pontifice mortuo conuersus orbis est. itaque, qui decesserant, omnes ad urbem redeunt. pecuniae pro Maecenate illo, ut affertur ad nos, libentius, quam pro ceteris, deponuntur, & ad eum denique, fore suspicor, ut omnium Cardinalium uoluntates inclinent. uir optimus est, egregie litteris excultus, ingenio miti, &, quod caput est, cum factiones duae dicantur esse, aequus in utramq. primum contendetur acerrime. quid mirum? Neque enim, ut ait poeta ille summus inter nostros, leuia, aut ludicra petuntur Praemia. & scis, omnes homines, quod maxime cupiunt, itidem facile adduci ut maxime sperent. ergo multis quasi aleam iacere, & fortunam placebit experiri. quid euenturum sit, & quid magis expediat, uni Deo patet. certe, nisi firmioribus, quam antea, praesidiis muniamur; prauarum opinionum in cursu uinea Domini dissipabitur. quod te quoque & suspicari, quia prudentia excellis, & metuere uehementer, quia pietatem diligis, aliquando in nostris sermonibus cognoui. Vale. Venetiis.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 16

*Cvm de tuo reditu ex tuis, amicorumq. litteris cognouissem; perfusus uoluptate sum prorsus incredibili. subuerebar enim, ne te patria tua, experta iam in magnis rebus & animi, & ingenii tui praestantiam, abesse diutius minime pateretur. etiam illud occurrebat, ne te iam satietas Italiae cepisset. multa cogitabam, vt amor est, quae cupiebam esse falsa, & fuisse valde nunc laetor. capio tamen hanc in iucunditate molestiam, quod ad te quamprimum accurrere non licet. nam, vt omittam de vxore, cui deesse non possum aegrotanti; confirmare studeo res domesticas, quae vacillant satis absente me. cum enim, referre me totum ad litteras, quarum est mihi consuetudo iucundissima, plane deliberatum sit: prius haec, quae ad alendam familiam pertinent, ita constituam necesse est, ne quando me, quod antea saepe contigit, de medio studiorum cursu reuocare possint. iam ego in meis cō filiis, optime *, ambitionem coepi excludere. video res humanas sursum deorsum ferri, numquam consistere: celeriter omnia fluere, & exstingui, praeter bonam famam ad quam omnes peruenire cupiunt, sed ignoratione viarum plerique aberrant. non enim in opibus, aut magistratibus, Regum ve aulis verum decus habitat. petendum aliunde est, a rectis cogitationibus, honestis laboribus, studio, & exercitatione virtutis. haec mihi in animo sunt: quae si colam arbitratu meo, multa consequar. primum, ab iis negotiis, quae mihi negotiū facessunt, uacabo prorsus:*

sus: deinde, (ne me putes desidiae caussa otium cogitare) scribam aliquid quotidie; quo nihil soleo, vbi curarum expers animus est, facere libentius: denique, etiam posteris fructum fortasse aliquem pariet industria nostra. Quid relinques, dicet aliquis, liberis tuis? Non exiguum patrimonium, imitationem mei, & aliquam, vt spero, virtutis hereditatem, eadem scilicet, quae reliquit mihi pater meus. Non abundabunt. Nec id postulo; nec illi, si sapient, postulabunt. modica poscit, vt honeste, idest feliciter viuatur, hominis natura; reliqua sunt instrumenta nequitiae. Cupio tibi, mi *, qui aetatem tuam prudentia anteis, probari meum sensum: cupio meum iudicium tua sententia confirmari. quamquam quid exspecto? index animi sermo est. porro in sermonibus quotidianis quid tu habes in ore, quid extollis, praeter studia doctrinae? quae te video, cum tecum loquor, vel cum tua scripta lego, tractasse diligēter. verumtamen hoc ipsum, quod habeo satis exploratum, mecum te sentire, si significabis, pergratum erit. Ego, nisi occupationibus premerer assiduis, quas animo potius, quam corporis viribus sustineo, explerem te crebritate litterarum. verum ne sic quidem, pro tuis in me officiis patiar in hoc genere prorsus abs te requiri studium meum. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 17

VOBISCVM vt agatur, scire cupio, Patauii commorantibus. nos hic languemus, afflicti caloribus perpetuis, quibus equidem grauiores non memini. vxor mea nondum ex puerperio conualuit: infans bellissime

habet,

habet, & incipit iam blandientibus arridere. quid quaeris? admodum scitus est; quodq. amare solemus in pueris, hilaritatis habet multum. De tuo aduentu, suadeo cõsilium mutes, neque te istinc, furente Canicula, aestu non ferendo commoueas. faceres enim valetudinis incommodo: ac, si valetudo, studia tamen tua non ferrent. verum hoc prudentiae tuae totum sit, in qua tibi neminem antepono. ego, pro mea in te singulari beneuolentia, non modo quid vellem, verum etiam quid sentirem, testatum esse volui. Aristotelem cum Cicerone mitto, vtrumque satis apte compactos ab artifice perito. video, quid agas. inanem eloquentiam contemnis; & indisertam philosophiam non amas: vtramq. vis coniungere, vt misceas, quod ait poeta Venusinus, vtile dulci. quo minus me, eadem cogitantem, & recessum otii caussa quaerentem, reprehendere debebis. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 18

VALDE probo industriam tuam, quam ad ornandum commentario aureolum Demetrii libellum περὶ τῆς ἑρμηνείας contulisti: sed, antequam institutum absoluas, fore arbitror vt exeat is, quem Petrus Bargaeus, qui Pisanum gymnasium politioris doctrinae professione illustrat, ante aliquot menses, vt audio, confecit. itaq. malim ad Diodorum Latinitate donandum operã, studiumq. tuum conuertas: ne, quod aiunt, actum agas. nam Bargaeo, quẽ tu fortasse non nosti, nec ingenio, nec doctrina, nec eloquẽtia quisquam praestat: quodq. paucis dum contigit, tum

oratoria, tum poetica laude pariter excellit. absit igitur omnis aemulatio ab iis, quos ego vnice diligo, et a quibus item diligi me sentio. Calores hic nihil remittunt: feruent omnia. quod nisi terrae, iam perustae, vberrimis imbribus cito madefiant; caritas multarum rerum, & morborum vis ineunte autumno videtur impendere. Ego, vt anni tempus est, non incommode valeo: nagotia curo: otium, & studia cogito. Kalendarium Romanum vetus, cum opinione mea de ratione veterum dierum, & necessaria litterarum interpretatione, saepe iam a te rogatum, quia nec ipse habebam, nec reperire facillimum fuit, mitto serius, acceptum a familiari meo, viro probo, & erudito, Rophaele Cyllenio. describes, & remittes: quoniam, quae sunt olim impressa cum Sigonii fastis, nullum ex iis iampridem venale superest. in hoc autem, vt aliquid a me praecipuum haberes, itidem vt ego te praecipue diligo, quaedam videbis immutata, nec, opinor, improbabis. Vale. Venetiis.

¶ Kalendarium, de quo in superiore epistola mentionem fecimus, cum in Orthographiae libro Aldi filii impressum legatur, visum fuit hoc in loco omittere: eosque, qui id legere volent, ad Orthographiam reiicere.

ANDREAE . PATRICIO Patauium. 19

NAE tu rationem tui indicandi percommodam iniisti. ego enim, non cuiates homines sint, quibus veterris ac regionibus profecti, sed quibus moribus, quo ingenio, qua doctrina praediti, soleo quaerere: &, vt olim

olim Hannibal, qui hostem feriret, Carthaginensem sibi fore dicebat, sic ego totum in vna virtute constituo. Epistola tua ita loquitur, vt nullam in te patiatur aut humanitatis, aut doctrinae partem desiderari. itaque ne te posthac Sarmatam potius, quam Romanum, dixeris. tametsi Sarmatia iam ita feritatem, si qua olim fuit, & quaecumque fuit, abiecit, vt ex transalpinis nationibus nulla nūc neque ad litteras, neque ad benignitatem, mutuaq. officia dicatur esse propensior. Italia vero nostra, in qua vigebant olim artes bonae, in qua summis ornata praemiis eloquentia primas aliquando partes obtinuit, ita veterem illam quasi formam videtur amisisse, vix iam vt agnoscatur. simulacrum dumtaxat aliquod in libris relictum est; cuius excellentem pulchritudinem animo intuētes admiramur, & studemus imitari: praesentem effigiem oculis frustra quaerimus. Tu autem, doctissime Patrici, si qui nunc antiqua Italia digni reperiuntur, qui quā pauci sint, quaq. id accidat culpa, non dubito quin intelligas his te vt adiungeres, praestantiumq. virorum numerum augeres, plane mihi, cum tua scripta lego, et cum eos, qui tecum viuunt, de te loquentes audio, videris esse consecutus. quo nomine tibi gratulor plurimum, & patriae tuae, in quam referes gloriam, omnibus thesauris, omnibusque omnium Regum triumphis praefendam. Ego autem, cuius amicitiam in tuis litteris blanda quadam mearum laudum commemoratione videris aucupari, cum tua merita, quae ego sentio esse maxima, modeste nimis dissimulas, & extenuas, mea vero nimis liberaliter amplificas, atque extollis, nisi te tam nostri amantem redamem, nisi multis ornatum virtutibus omni studio colam, quis me

sit inhumanior? quis iudicii magis, aut etiam rationis expers? equidem, quid de te sentiam, quantiq. apud me sis, officiis conabor ostendere: sint, vt mea tenuitas est, hoc praestare non potero; tu tamen, vt spero, de mea voluntate tibi persuadebis id, quod cupere videris, te mihi esse, ac semper fore carissimum. in quo profecto, nisi ego meam in amicitiis diligentissime tuendis consuetudinem dediscam, tua te numquam fallet opinio. Vale.

EIDEM, Patauium. 20

O' PRAECLARAM ὑπόθεσιν, *nec vero tuam humilem, aut obscuram orationem, sed erectam piis affectibus, mirificeq. sententiis, ac verbis illustratam. nunc demum te, Patrici, vere eum, qui vocaris, agnosco, hoc est a plebe seiunctum. quae libenter oculos ad terrena demittit, nihil altum, nihil homine dignum suspicit. nam certe reliqua studia opinione potius, quam re, nituntur, speciem quandam inanem, solidi nihil habent: haec vero, quae te video arcte esse complexum, nec, puto, vmquam dimittes, aeternam non modo famam, sed salutem quoque pariunt. Agnosco in tuis institutis praeclaram consuetudinem, egregiaq. studia, numquam satis laudati, Cracouiensis Episcopi, Andreae Zebridouii; cuius ex perpetuo multorum annorum conuictu, quotidianis sermonibus, consiliis, probitate, doctrina, quasi diuinis legibus, formasti animum tuum, atque excitasti ad excellentem rerum aeternarum cupiditatem; vt facile constet, cum tua te ad verum decus natura duceret, doctissimi tamen*

ac sanctissimi viri exemplo vehementer esse incitatum. Equidem, vt tibi vehementer gratulor, cuius omnis in amore Dei defixa cogitatio sit: ita, cum in eos intueor, qui, falsa rerum imagine decepti, toto pectore contendunt ad ea comparanda, quae saepe molesta possidentibus, interdum etiam perniciosa sunt; misereor, & ingemisco. quod vtinam industriam aliquando meam, &, si quod in me est, ingenium simili in argumento liceat exercere. nam nunc quidem voluntas, optima spectans, & in quã debet partem propensa, multis tamen impedita rebus languet. sed speremus. sic enim nihil difficile, si consenserit Deus; vt nihil facile, si abnuerit. is porro, cum abesse putatur longius, & destituisse nos in mediis calamitatibus, tũ adest proximus inscientibus, & ereptos ex miserrimo statu collocat in solio regum. Haec ego saepe mecũ solatii caussa, quo saepe indigeo: & capio voluptatem, quod epistolae quasi allocutio tulit, vt eadem tecum. Remitto orationem. lege amicis tuis, & quam potes multis communica; vt recte sentientes confirmentur; si qui autem ab optima caussa desciuerunt, ad sanitatem traducantur. Vale, & * contubernalem tuum, summi adolescentem ingenii, meo nomine saluere iubeas.

---

*, Patauium. 21

AMO veritatem, deinde me ipsum. illam spectare ante omnia soleo, mihi autem libenter quidem, quatenus tamen liceat, indulgere, itaque nec accipere debeo, quas in me laudes contulisti, nec, vt ingenue confi-

tear, reiicere plane possum. nam bonis viris, artiumque liberalium scientia claris, equidem placere velim, cum eo tamen, vt nolim quemquam nimis esse in mea laude liberalem. tu autem in tuis litteris ea mihi tribuis, quae non modo si agnoscam, sed propemodum si optem, mode ste parum agere mihi videar. At Muretus ita sentit. Vtinam quidem; sed officium potius, quam sententiam, esse puto. quis enim me minus ignorat? qui, quam diu Venetiis fuit, vel mecum habitauerit, vel mea consuetudine frequenter admodum sit vsus. nec is est, quem iudicium fallat, praesertim in litteris, quas tractat assidue, nouit egregie: verum ei facile persuadet humanitas vt iudicium amicitiae largiatur. sed, siue te Mureti oratio, tam honorificam de me opinionem vt susciperes adduxit; siue mihi hoc abs te, vt tu scribis, mea studia, vt ego sentio, tua bonitas impetrat: persuade tibi, non exiguum me statuere ornamentum in amicitia tua: cum & ipse possideas illas virtutes, quarum fama beneuolentiam conciliat, nomenque nostrum, ab interitu vindicatum, cum aeternitate coniungit; & principum virorum, doctrinaq. praestantium, floreas amicitia; quodq. me nõ leuiter mouet, in Gulielmi Budaei, eruditissimi hominis, ac de litteris optime meriti, contubernio per aliquot annos vixeris. ac vellem mihi parem voluntati suppetere facultatem. fructum ferres haud mediocrem studii erga me tui: obseruantiae vero in te meae, quam tua virtus peperit, satis esset illustris, ac minime dubia significatio. quod ipsum tamen, vt vt est, fortasse consequar. nam & studio nitar: & ad perficiendi spem plurimum quidem, velle optima, solet afferre. Vale.

DIONYSIO. LAMBINO Patauium. 22

NEQVE *negare audeo tibi, homini eruditiſſimo, cuius ego plurimi ſemper amicitiam feci; neque, ſi pollicear, praeſtare poſſim id, quod a me petis. premor enim domeſticis oneribus, & typographiae cura, ſic mehercule, vix vt ſuſtineam. vacuae tantum ab opere mihi relinquuntur horae veſpertinae: ſed eo tempore, tum defatigatus laboribus, ac fractus, quietem quaero neceſſariã; tum vero ſuccedit oculorum dolor, isq. ita grauis, non modo vt legere, aut commentari, ſed nec domeſticos audire ſine magna moleſtia poſſim. ita nobis traducitur dies, atque adeo noctis maior paene pars. non enim prius hac leuamur capitis grauedine, quam Sol, medio iam Antipodum orbe decurſo, incipit ad nos recurrere: & in ortu ſuo demum valetudinem mihi, alacritatemque reſtituit. quod ſi reſpirare aliquando licebit; aures tibi meae patebunt, non in horas modo, ſed integros etiam dies. quid enim mihi iucundius, quid etiam vtilius, quam tecum de litteris agere, tuaque maxime tractare ſcripta; de quibus quid exiſtimem, Muretus noſter teſtis eſt? nam, cum ad me, octauo, opinor, abhinc anno, in Iudecae ſuburbano habitantem, ignotum antea de facie, voluntario adductus officio, adiiſſes; humanitatem ſimul & doctrinam tuam eadem hora perſpexi. tunc ego te coepi & diligere, & praedicare: nec deſinam vtrumque facere, quam diuturna mihi dabitur vſura vitae: quan-*

doquidem

doquidem nec tu desines esse tui similis, idest, cum optimus vir, officioq. excellens, tum vero tantus in virtute, quantum cum egregia natura singularis industria potuit efficere. Interim peto a te, meis vt occupationibus ignoscas, & voluntatem in te propensam, licet absit res, tamen ames Vale.

---

*, Patauium. 23

NIHIL mihi pro mea in te beneuolentia, meoq. de te iudicio potuit accidere, quod minus vellem, aut quod minus opinarer, quam id, quod proximis diebus audiui, cum diceret nescio quis, non te perinde, vt solebas, in optimarum artium cupiditate versari, sed lãguere quotidie magis: adeoq. praeclara illa principia, quae, me quidem saepe, & multum cohortante, ac monente, posueras esse labefactata, nihil vt a te eximium, nihil, quod vulgare non sit, exspectari posse videatur. equidem neque plane credidi, quod a tua consuetudine tam valde dissentiret neque tamen plane non esse credendum id existimaui, quod vt accidere possit, cum in aetatem tuam intueor, verisimile mihi fit. quod si, contra quam ego cupio, factum est, vt paullulũ a te virtute disiunxeris, & in dubia, ac perdifficili iuuentutis via quiddam offenderis; agnosce tuam culpam, & corrige, dum licet. non enim, quae dies confirmauit, facile mutantur. En habes, qui te suo excitet ad virtutem exemplo, aequalem tuum, exquisiti adolescentem ingenii, Antonium Lauretanum, quem debes, cum nobilitate pares, nec naturae, fortunaeq. bonis

dissimiles

dissimiles admodum sitis, aequare etiam, aut imitari saltem in studiis artium optimarum. Sin autem est, ut volumus; & ista, quae de te rumor dissipauit, inania sunt: noli laborare, quid alii loquantur; cogita, quod ipse facias; & a te ipso pende. magna solet esse iucunditas, quae manat ex optima conscientia. hac tu fruere, & perge, ut coepisti, in studiis liberalium disciplinarum: quarum est cum possessio vitae aequalis, tum fructus eiusmodi, ut etiam ad posteros pertineat. Vale.

ROMVLO. CERVINO Patauium. 24

ITAN ego tibi ex animo effluxi, ut unam tribus mensibus epistolam ad me dederis? occupatus, inquis, sum. quo in genere? nempe in litteris. num igitur tibi a litteris animum videris abducere, cum epistolam texis? mihi quidem numquam minus. quin hoc ipsum, quod ego nunc in te desidero, si contemnis; idest si ita legis, ut numquam scribere animum inducas: litterae iacebunt. quod si me a principio rectissime monentem audire voluisses; teq. si non quotidie, saltem alteris diebus scriptioni dedisses: Dii immortales, quos tu nunc fructus ederes, quam praestantes, quam uberes, quam & te ipso dignos, & fratre tuo, in omni genere laudis excellentissimo nunc, quos progressus hac in re fecisti, non ego quidē illos quasi tardioris ingenii, reprehendo, neque reprehendere quisquā potest: sed tamen illud, quod ego a te olim exspectaui, maius aliquanto fuit, quā hoc, quod tu nūc praestas neq. uero id, quo te iampridem sumus hortati, & quo breui esse

ui esse peruenturum credidimus, eiusmodi est, vt facile quiuis posse consequi uideatur: sed cogita, praeclarum fere nihil esse, quod idem difficile non sit: & tamen difficultates omnes ea, quae in praestantibus ingeniis facile exsistit, gloriae cupiditas uincit. cuius rei noli exempla petere ab antiquitate: adspice fratrem tuum; qui, ut Antimacho poetae Plato, sic tibi omnium instar esse potest. numquid igitur illum existimas tantos labores aut suscepturum fuisse, aut, cum suscepisset, ferre potuisse, nisi uerae laudis eum spes aliqua identidem quasi alleuasset? quam quidem spem dum sequitur, uides quo peruenerit. gradum tenet dignitatis, qui est a summo proximus: & de summo quid homines augurentur, intelligis. Perge, mi Romulae, iisdem itineribus ad decus. magna sunt bene agentibus praemia constituta. quam tu facultatem quando habes maximam, noli contemnere; ne paullo post, amissam, frustra queraris. haec enim, quae nunc habemus, quis scit, quam diu simus habituri? uides, ut auolent horae, quaeq. nobis commoda praeterlabentes auferant. Itaque opportunitates, dum adsunt, ita debemus amplecti, quasi non eaedem semper affuturae sint. qua in sententia te quoque existimo esse, cupio quidem certe; ut cum exspectationi de te concitatae, tum fratris tui, summi uiri, laudibus aliquando respondeas. quod facile consequeris, si te ipse colliges, &, quo consilio Patauium accesseris, quam urbem scis habitam semper esse doctrinae domicilium, assidue cogitabis. &, quamquam non dubito, quin memoria bona sis: tamen, quoniam haec posterior epistola tua, quam ad me XV. Kal. misisti, cui ego XIV. respondi, non tam est luculenter scripta, quam uellem,

uellem, potius multo minus, quam uellem, uereor, ne tibi illa, quae ego tecum olim de Latinae linguae obseruatione sum locutus, quaeque ipse mihi te esse facturum pollicitus es, penitus exciderint: quae, si putas e re tua esse, vt a me iterentur; excurre ad nos, & hoc quidem animo, vt, quam diu Venetiis futurus es, (cupio autem, vt diutissime velis) apud me diuerseris. Ac noli vereri, ne ego te Patauium crudiorem remittam. non ita de nostris hospitibus male meremur. Cenae erunt, quae te lautitia delectare, non quae copia possint offendere: quae quidem in primis sermone bono, & perfamiliari condiuntur. quod tu quanti facias, ignoro: ego quidem huic iucunditati nullam antepono. Vale.

VICENTIO. GILIANO Venetias. 25

QVAM *multa non modo contra voluntatem, verum etiam praeter opinionem homini contingunt. numquam putaui fore, vt humanitatem tuam requirerem. adeo mihi & multa, & perillustria studii erga me tui dederas argumenta: nunc, aliis me quotidie salutantibus aut certe consolatorias in meo casu, opemque pollicentes, litteras mittentibus, ipse tamen neque scribis quidquam, neque mecum habendi sermonis facultatem quaeris. quod viris nobilissimis concessi, tibi, pro multis ingenii tui suauitatibus, proque nostra non nuper instituta, sed iam inueterata necessitudine, numquam denegassem. Optaui, inquies; sed optanti pudor obstitit. Agnosco*

modestiam tuam, nec mediocriter probo; veruntamen decet aliqua ortam a virtute amicitiam confidentia. Erat autem, cur me conuentum cuperes, caussae minime vulgares; primum Iasonis mei de Nores, viri omnium, quos ego in vita nouerim, optimi, atque humanissimi, reditus in hanc vrbem, deinde Dauilae nostri, quem ego quanti faciam, & tu, & omnes paene iam norunt, aegrotatio: quae cum hesterno die cognouerim; cupio tamen certius abs te aliquid significari. varie enim afficior, & amicissimi hominis aduentu: cuius in consuetudine plurimam mihi statuo iucunditatem; & eius viri morbo, cui debere omnia videor, quia, quod in ipso fuit, operam dedit, vt me sibi non exiguo propinquitatis vinculo in perpetuum obstringeret. neque enim, licet mutuam vtriusque voluntatem frustrata fortuna sit, iccirco tantam in me beneuolentiae significationem parui pendendum existimo. animus mihi pro re erit: meq. ille sui memorem beneficii (sic enim appellare debeo) aliquando sentiet. Haec sunt, mi Giliane, cur te velim. accedit illud, Affines suos Cardinalis Carpensis, qui de studiis meis non pessime existimat, cupit elegantibus litteris expoliri. optima condicio, nec minus honorifica. itaque statim de te cogitaui: quem excultum liberali doctrina, moribus emendatis, comem, & facilem in conuictu cognoui. nec tamen audeo sperare. vrbis enim Venetae tranquillitatem nimis amas, & otio libenter frueris erudito. sed, si a te non impetro; odorare saltem, & indaga, si quem eo loco dignum alicunde liceat eruere. mibitur a Cardinali gratia non vulgaris. de quo tibi hoc affirmo, patronum esse bonarum artium his perditis temporibus prope singularem: qui si, vt auguran

tur

tur plurimi, ad illa summa peruenerit; redibunt, mihi crede, aurea tempora, & debita litteris aliquando praemia persoluentur. Vale.

FRANCISCO. MORANDO
Veronam. 26

ITA valeam, itaq. tecum viuam, quod vtrumque pariter exopto, vt cydonite tua nihil adhuc gustaui suauius, versibus autem, quos vna misisti, nihil vmquam legi purius, nihil ornatius. quare gratiam habeo tibi quidem, vt debeo, maximam, aliquam tamen etiam imperito artifici superioris anni, cuius culpam, de qua tecum eram questus, lucro meo non mediocri tua compensauit humanitas. quod si artifex idem est, quemadmodum verba tua significant: non ab eius ingenio, sed ab amore in me tuo nouum genus artificii, noua fluxit industria. itaque magnam ad officia erga me tua quotidie fieri accessionem intelligo. ex quo voluptatem equidem capio tantam, quantam eius, qui doctrina, ingenio, omni denique laude libero homine digna excellat, perspecta beneuolentia afferre maximam potest: verumtamen, quia me prorsus omnis in summa remunerandi voluntate facultas deficit, angor nonnumquam intimis sensibus, & iniucunde viuo. sed neque futurum despero, vt, quo in te sum animo, re ipsa aliquando perspicias: &, si parum optatis meis, vt fere consueuit, fortuna responderit, memoria saltem, perpetuoque erga te studio, non officiis modo er-

ga me tuis, sed virtutibus etiam eximiis debito, cumulare mihi satisfaciam. De tua valetudine, quae mihi perinde ac mea curae est, a patre tuo, prudenti viro, quae cupiebam, fere cognoui: de studiis ex te ipso. idest ex litteris tuis, quarum elegantia mirifice delector, aliquid cupio scire. Orationem in funere habitam doctissimi, ac nobilissimi hominis Ludouici Nogarolae, cuius obitu non mediocriter dolui audio laudari. sunt etiam, qui tuam existiment. quod libenter credo: sic enim faueo tuae gloriae, vt fratribus fortasse tuis, praeterea quidem concedam nemini. Vale.

LAEVINO . TORRENTIO Leodium. 27

PVTO tibi molestum iam esse silentium meum: at mihi silentii caussa longe molestior. nam toto fere biennio neque corpori valetudo, nec animo quies contigit. ita qui absentes amicos litteris saltem colere consueui, iucūdissimam mihi consuetudinem intermittere, & in officii cursu languere sum coactus. quod si secus existimas; nec tibi mea fidem faciat affirmatio: testes habeo studii erga te mei non equidem valde locupletes, sed eos tamen, quibus tu libenter credas, probos viros, communes amicos: a quibus & quaesitum est aliquando, me mandante, de tuo statu, &, cum id, quod auebam maxime, cognouissem esse te in oculis Leodiensi Episcopo optimo, eidemq. Principi eximio, auctum esse commodis, ornatum dignitate, factum est, quod ignorare te arbitror, vt leuationem malo

rum meorum in tuis bonis aliquam inuenerim. Atq.equidem reuocare me ad institutum meum, & aliquid ad te scribere cogitabam, cum tuae me litterae oppresserunt, quibus commendas mihi modestissimos & summae spei adolescentes, Ioannis Cauchi filios, doctissimi & ingeniosissimi hominis, vt equidem sentio, tuo primum testimonio, deinde scriptis illius; quae qui legerit, nullius praeterea testimonium requirat. quo libentius operam meam filiis eius & pollicitus sum, & detuli. qui cum ad me adeunt, te simul intueor, & impellor magis ad omnem humanitatem memoria tui: nec potest esse quidquam iucundius, quam vt eorum studiis, commodisq. seruiam: &, si praestabo aliquid, ita laetabor, quasi beneficium acceperim in officio meo. Erat in iisdem litteris tacita quaedam admonitio promissorum meorum: quae si non persoluo; mihi crede, tanti viri virtute, tanti Principis dignitate deterreor. nam, vt egregium aliquid moliamur, consequi tamen neque per ingenii nostri tenuitatem, neque per fortunam licet. hanc excusationem probari a te cupio, nec omnino despero; sin vrgere pergis, auctore te aggrediar, vtcumque cadat. potest enim fieri, vt, quemadmodum multa, contra quam speramus, item hoc fortasse, contra quam timemus, eueniat. quod si quid offenderimus; primum, illud fore non dubito, tua nos vt subleuet auctoritas; deinde, te ipso culpae socio, feram leuius. haec mihi cautio placet, vtinam tibi, sed, si mihi in amore respondes, tibi quoque: de quo tuas litteras expecto. Vale. Venetiis.

LAVRENTIO. GAMBARAE Patauium. 28

BASILII *Zanchi, poetae summi, hominisque non vulgariter eruditi, miserabilis & indignissimus interitus hilaritatem mihi prorsus omnẽ eripuit. quem enim donare summis praemiis ob excellentem virtutem, decorare honoribus ob singularem integritatem, atque innocentiam aequum fuit; eum tam ignominiose vexatum, tam acerbe, tam crudeliter exstinctum, quis non ferat iniquissime? equidem, vt audiui, etiam dolore tuo vehementer dolui. nam & vixistis vna semper coniunctissime, alter alteri egregie carus: & fuit vterque vestrum ad poeticam facultatem natura propensus, ac mire factus, ingenio vero ita pares, vt, cum nemo tam bonus poeta sit, quin vobis primas in componendis versibus partes tribuat, quam confessionem etiam ab inuitis exprimit poematum comparatio, vter tamen vtri praestet, nondum satis iudicare quisquam possit. magnam igitur, planeq. fraternam inter vos tum ingeniorum similitudo, tum studiorum communio beneuolẽtiam excitarat: nec dubito, quin te, licet humanae condicionis minime rudem, obitus eius valde perturbarit, animumq. tuum ita deiecerit, vt extolli fortasse ad aequitatem neque celeriter, neque facile possit. quo grauius morte illius afficior; &, vt omnia mẽte peruestigem, nullam tamen inire doloris alleuandi rationem queo. vnica, opinor, illa consolatio superest, quam tibi quoque fore gratissimam scio, vt, si conuictu perpetuo priuamur, tamen inter nos ita crebro colloquamur, vt*

hanc

hanc maeroris acerbitatem, qua parit affligimur, quotidianae consuetudinis mutuaeq. beneuolentiae suauitate leniamus. quod vt quam maturrime cõsequamur, tu pro tua, ego pro mea parte diligenter operam dabo. Vale. Venetiis.

NICOLAO. NATHANAELO Venetias. 29

PERCVLERAT *me grauiter acerbus ille nuncius de naui a piratis abducta, qua vehebatur in Cretam exquisita, multorumq. nummorum bibliotheca parentis tui: cum ex eo casu iacturae plurimum tulisse res & fortunas vestras intelligerem. nũc me prorsus ab eo maerore, quẽ mihi vestra calamitas attulerat, ad laetitiã incredibilẽ reuocarunt litterae tuae. scribis enim erudiendi curã adolescentis nobilissimi, Aloysii Mocenici, tibi esse demãdatam. in quo sane, pro ea qua te sum complexus beneuolẽtia, multis nominibus tibi gratulor: primum, quod eum, qui facile possit illustrare disciplinam tuam, excellentis ingenii adolescentem, mirifica, vt audio, virtutis indole praeditum, sapientiorem etiam, quam aetas ferat, nactus sis: deinde, quod ab eius patre, Leonardo Mocenico, Equite clarissimo, quo nullum in hac vrbe vel prudentiae, vel liberalitatis, vel omnium denique virtutum, quae nobilem virum deceant, exemplum habemus illustrius, fructum diligentiae tuae minime vulgarem potes exspectare: postremo, quod in ea domo viues, in qua omnia, vetere maiorum norma, ad honestum, & ad dignitatem referuntur, quo praestantes & vsu ma-*

gnarum rerum, & doctrina viri quotidie confluunt, vnde prudentiam, vnde optime viuendi rationem petes. Persequi omnia, quae tibi diuina benignitas obtulit, difficile est: sed mihi crede, quem tua caussa velle, tuisque fauere commodis non ignoras, nihil isto munere ne fingi quidem a te potuit aut fortunis tuis vtilius, aut studiis accommodatius. itaque, si me audies, omnia, quae frustra saepe expetuntur, bona in vna Leonardi Mocenici beneuolentia constitues: cuius tibi comparandae caue tempus amittas: confer huc omnem industriam, vt eius filium, tuae diligentiae commissum, in quo pater tali filio iure fixit omnes curas, ita instituas, atque excolas, vt eam laudem, ad quam natus praecipue videtur, adiuuante illius ingenium studio tuo, breui consequatur. habet autem hoc virtus, vt, a quibus illam accepimus, eos in omni vita diligere cogamur: & est optandum, vt ab iis maxime diligamur, qui non opibus modo valeant, sed ad benignitatem etiam natura propendeant. quae si in vlla ciuitate, profecto in hac nostra, & si in vlla familia, in ea potissimum, & in eo viro, cui tuam in re praeclara operam addixisti, summa cognoscitur. Vide igitur, quid susceperis, cuius familiae gloriae seruias, quid fides, quid existimatio tua, quid honor etiam meus quodam modo postulet: qui tibi saepe, nec tamen gratiae caussa, sed adductus iudicio, testimonium impertiui probitatis, & scientiae non modo Graecae, verum etiam Latinae linguae: quarum alteram magistro patre tuo, Ioanne Nathanaelo, sacrarum litterarum peritia, vitaeque innocentia cum antiqua illa Graecia, quam numquam fama deseret, conferendo

alteram non nihil e sermonibus fortasse nostris, e studio quidem tuo, tuisq. vigiliis maxime cognouisti. Haec si tibi omnia, vt spero, ante oculos pones; vinces te ipsum in diligentia; operamque dabis, vt in familia nobilissima, cuius patrocinio nullum certius ad eas temporum procellas, quae humanae vitae impendent, perfugium reperies, egregium virtutis & industriae tuae monumentum relinquas. Vale.

*, Patauium. 30

FALSVS hic etiam de Ramutii Farnesii Cardinalis obitu dissipatus rumor erat: quo sum grauissime commotus. nam in illo viro, qui se iam inde a puero ad exemplum aui sui, Paulli III. Pontificis omnium sapientissimi, totum finxit, non adumbrata, vt in multis, sed expressa signa virtutis elucent: & nunc, vt audio, suas omnes in Christianae pietatis cultu cogitationes, curasque defixit. quo mihi erat, bonisq. omnibus acerbior illa fama, quae, multorum sermone, de immaturo, & inopinato illius interitu percrebuerat. angebar etiam fratris eius, eximii viri, Alexandri Cardinalis nomine: cui multis iam annis eam viam ingresso, quae ducit ad verum decus, artiumq. optimarum studia suis opibus hac aetate praeter ceteros fouenti, tantum eripi praesidium, tantum auferri domesticae laudis, magnopere dolendum videbatur. Gratulor igitur, illo incolumi, liberalibus disciplinis; gratulor omnibus, qui virtutem, & probitatem prima ducunt; praecipue vero tibi, quem & Ale-

xandri Farnesii Cardinalis valde studiosum, & erga sui similes, hoc est erga eos, quibus illa, vnde manat honestũ sola placent, praeclare animatum cognoui. refrixit iam, vel plane exstinctus euanuit peruulgatus ille rumor; viuit, & valet, cui lacrumas tamquam mortuo dedimus; quem, si fieri posset, immortalem esse omnes cuperent. Te quoque bene firmum esse, & ex illo valetudinis incommodo emersisse, represso iam sanguine, qui tibi ex oculo dextro multus effluxerat, mirabiliter gaudeo. de quo mihi cum narraret familiaris tuus, prima statim auditione sum percussus: postea, cum idem reliqua persequeretur, animum recepi, & ab omni metu, curaq. respiraui. huius morbi caussam non dubito quin medici, quos habes istic scientia instructissimos, vsu peritissimos, in studia conferant. quod si ita est; remoue, obsecro te, libros omnes ab oculis tuis. nam, donec eos videris, certo scio, quod mihi saepe contigit aegrotanti, temperare tibi non poteris. Vale.

EIDEM, Patauium. 31

NARRO tibi: iam non amo verecundiam. cum enim mihi potius nihil esset, quam vt filium meum (libet enim de mare ominari) ad sacram baptismatis aquam susciperes: tamen, dum obsequor pudori meo, nec te talem virum, maximarum rerum occupatione distentum, appellare audeo, commisi imprudẽs, vt officii laudem ipse praeriperes. in quo sane & peccasse me, & luere merito peccati poenam confiteor. quid enim mihi non permisit, quid iam elargita nõ est humanitas tua? quam a me aliis prae-

dicatam ignorare ipse fortasse tibi sum visus. valde tamẽ recreor significatione amoris tui: & nostram amicitiam, quam studiorum similitudo peperit, hoc etiam affinitatis quasi vinculo adstringi, vehementer laetor. nam & res ipsa eiusmodi est, vt beneuolentiam vtrimque augeat: & mihi ad hominũ opiniones, accidere speciosius, aut honorificentius nihil potest. totus igitur in aere tuo sum. ita de me meritus es, ita quotidie mereris. quod si tibi pateret animus meus: profecto non locari pessime tuam gratiam intelligeres: quam si non possumus remunerando, (nec enim aut fortuna tua patitur, aut voluntas exspectat) praedicando saltem illustrabimus. mihi certe ipsa memoria, perpetuoq. erga te studio satisfaciam. De reditu meo uerbum scilicet exspectas: iam discedo: itaque per aliquot dies litterae cessabunt. Amanuensem tuum amo plurimum. videor enim mihi agnouisse manum optimi, atque honestissimi adolescentis, Francisci Secundi: cui de tua consuetudine etiam atque etiam gratulor. nam inuidiae locum amor non reliquit. Vale. Venetiis.

---

*, Ferrariam. 32

ET. ME laudas in epistola tua, nec mediocriter quidem; & meam amicitiam, quae tua humanitas est, valde videris expetere. Ego autem, etsi me delectat, vt ait ille, laudari a laudato viro, tamen ea, quae mihi tribuis, cum esse verissima cupiam, non agnosco. dilexi equidem adolescens veterem eloquentiam: nec voluntatem aetas, studium occupatio, saepe etiam vale-

tudo minuit: sed, excellere in re omnium, vt ego sentio, praestantissima cuius negotii sit, cuius ingenii, non modo experiens ipse intelligo, verum etiam ex inani multorum industria coniicio. non enim, qui seuerior in me ipso sim, nec mihi amicior, quam veritati, aliis blan diri gratiae caussa debeo. vnum hoc in nobis fortasse iure laudes: si modo laude dignum est: equidem, quasi ali quid sit, interdum mihi gratulor; quod, & quales olim fuerint ii, quos in oratiobe Latina cupimus imitari, quibus ingeniis, qua doctrina, qua etiam exercitatione praediti, & quis ego sim, vel potius, qui hodie simus omnes, facile possum existimare. Quocirca, si vetera spectas, mutes licet seatentiam de me tuam. floruit antiquitas eloquentiae gloria: nos iacemus. sin haec recentia tibi proponis: non omnino me, quantum in hoc studio profecerim, paenitebit. nec tamen tibi assentiar, vt me omnibus Latine scribendi facultate confitear antecellere. possum aliquid, vel etiam multa in aliis desiderare, neminem in hoc genere laudis eximium ducere: (est enim haec fortasse non ingeniorum culpa, sed temporum) non ideo tamen sequitur, vt insolenter arripiam, & induam ipse, quae aliis tamquam spolia detraxerim. vt in musicis, artem ipsam exercere, non facillimum est: artificem autem peritum ab inscio distinguere, tacito aurium sensu plerique omnes solent; item ego, quam legendis assidue, ac perattente hominum eloquentissimorum libris conceptam in animo recte scriben di formam intueor, eam exprimere, & assequi scribendo nunc quidem nullo modo possum, ac vereor etiam, vt vnquam possim. verumenimuero, quod a sapienti-

bus

viris proditum legimus, numquam male ponitur industria praestantibus in rebus. laudatur enim vel sine re uoluntas. qua ego interdum spe incitor ad studia. &, si nihil aliud, tu me certe, * optime, atque eruditissime, hoc ipso, quod tantopere laudas, ad laudem vehementer impelleres. magni enim facere videris Romani sermonis elegantiam: &, quod tibi leue non est, eximiarum artium scientia instructissimo, id a me nequaquam esse contemnendum intelligo. Accidit illud, quod epistola tua ita loquitur ornate, ut a rhetore, non a medico, quem te esse profiteris, & quem praestas egregie, scripta uideatur. quod indicat ingenii tui praestantiam. cum enim, ut audio, philosophiam sis uniuersam animo complexus; praecipue uero medicinam tractes, & ita tractes, ut cum paucissimis excellas; ualde sum miratus, unde istam Latinae orationis tam concinnam, tam uberem, tam illustrem facultatem sis consecutus. Quare, quo tu nomine subuereri uisus es, ne ego tuam ad me amandum ualde propensam uoluntatem parum libenter exciperem; cum eloquentiam tuam uerbis dissimules, re ipsa ostendas: eo ipso nomine sic incensus tui studio sum, ut ad meam instituendae tecum amicitiae cupiditatem accedere nihil possit. Quod autem negas esse quidquam ad amorem conciliandum amore ipso efficacius: ita tecum sentio, si uirtus cum amore coniungatur; sin eum, qui diligit, nihil, praeter nudam uoluntatem, commendet, non probitas morum, non doctrina, non ars aliqua liberalior: ualde uidero. sed istuc quidem tua minime refert. quis enim te uel non amantem amare nolit, quem esse tam amabilem, litteris, humanitate, inte-

gritate, sentiat? sed videlicet Socratice mecum agis: ironia te delectat: cum in eo ipso, quod tibi detrahis, tua te refellat oratio. Ego tuum erga me animum pari animo complector, & fauebo officiis, quantum in me erit: neque me patiar, cum reliqua apud te omnia superiora esse concedam, etiam humanitate vinci. Vale, & Ioanni Baptistae Pignae, homini in primis erudito, & ingenioso, cuius de Imitatione poetica egregios libros auide exspecto, salutem meis uerbis. Venetiis.

MARIO . CORRADO Brundisium.

33

MVLTIS iam mensibus nihil ad te litterarum dedi: nec mihi tamen uenit in mentem subuereri, ne quam tibi nostra indignam amicitia suspicionem silentii mei diuturnitas attulerit. mihi quidem nihil scito esse iucundius epistolis tuis: quas cum lego, delector mirifice amore in me tuo, delector etiam ingenio, & scribendi elegantia in qua tibi (non loquor εἰρωνευόμενος) paucissimos comparo, antepono neminem. atque equidem, si per utriusq. fortunam liceret, nihil malim, quam assidue tecum esse, totosq. dies in tuo sermone consumere. quod tamen quin aliquando sit futurum, cum in tuas litteras intueor, imaginem animi tui nonnullam ostendentes, prorsus non despero. Ego satis diu feriatus a studiis sum, inuitus, sed quis necessitati non pareat? nam, quae me caussae non modo libros, sed patriam quoque relinquere coegerint; aut habes fortasse iam cognitum, litteris edoctus familiarium

tuorum,

tuorum, qui adire interdum ad me officii caussa solent; aut, si ignoras, quid ego tibi exponam; cui si quid a me accidat iniucundum, dupliciter angar, incommodo meo, molestia tua? Nunc id commentor, ut certam aliquando rationem ineam otii constiuendi, et uiuam humaniter: quod te quoque uideo cogitare, &, si uolueris, assequere. Bouios fratres, tua praedicatione commotus, amo uehementer, & obseruo. qui si mihi, ut significas, aliquid tribuunt: est, quod gaudeam, placere me praestantibus uiris, quorum in iudicio, & beneuolentia ornamenti, & commodi mihi statuo plurimum. tu uelim, quod ad amorem, studiumq. attinet, de me illis omnia promittas: ego, quae promiseris, praestabo. fructum etiam fortasse aliquem degustabunt studiorum nostrorum. liceat modo esse otiosis; id quod agimus, & futurum speramus. Vale.

PETRO. CELSO
Vicetiam. 34

VNA, eademq. manus uulnus, opemq. tulit. plane enim mihi uideor, quod de Achillis hasta in Telephi uulnere traditum est a poetis, idem ad tuas epistolas posse conuertere. affeceras me grauiter, nunc idem recreas, & abstergis omnem molestiam iucundissimis litteris, in quibus elucet humanitas tua, quam obscurauerat paullulum animi tui subita commotio, indigna certe meis in te neque paucis, neque uulgaribus officiis, quorum testes apud me custodiuntur litterae tuae. itaque, rediisse te ad eam comitatem, quae cum

tua

tua natura, & cum iis studiis, in quibus totos dies eximia cum laude versaris, magnopere congruit, ita laetor vt nihil umquam senserim hac uoluptate iucundius. quod si tibi meum ingenium aliquot mensium consuetudine satis exploratum non est; non dubito, quin absens intelligas, & eo cernas illustrius, quo longiora nos terrarum interualla disiungent. non enim in te fortunam diligo, quam soleo contemnere, sed quia fortunam tua virtute superas: contra quam multi; quorum oculos auri, argentiq. splendor ita praestinguit, vt pulchritudiuem virtutis intueri nullo pacto possint. quo equidem sensu, ac iudicio meo delector multo magis, quam Ciceroniana illa eloquentia, quam tu mihi, ioco fortasse, obiecisti: cum tamen, tibi quoque eam minime displicere, tuorum scriptorum eloquentia significet. De discessu tuo, quamquam ad tuam uoluntatem accommodare consilia mea minime liceat, cupio tamen mihi tempus definiri. Vale.

IOANNI . SAMBVCO
Patauium.

35

Non *mediocre amoris argumentum, quod de filiolo gratularis, & sperare te significas, ut patri etiam orationis Latinae facultate antecellat. quid? ergo ille tibi magnum uidebitur praestare, si opinione, & fama nos anteierit eloquentiae? ego illi, qua primum hora editum in lucem uidi, bonam mentem precatus a Deo sum. hoc nobis debet esse antiquissimum; &, hoc ei si contigerit, reliqua iure contemnet, aut, si uoluerit, facile consequetur.*

tur. mea uero studia si imitabitur, quae certe, quod fateri sine arrogantia possum, ad honestum referuntur: aditus ad laudem difficiles non habebit; quo mihi studiose contendenti fortuna semper nescio quo meo fato uiam interclusit. uerumtamen, mi Sambuce, cum tua, tuiq; similium fruar beneuolentia, quid desiderem? quid potest esse amicitia iucundius? quid etiam fructuosius? cum & amant inter se boni uiri; & est inter eos quasi certamen amoris, & officii. equidem, de te quid sentiam, si ad te ipsum scriberem, certe scio, qui tuus pudor est, legeres inuitus. testem tibi do iudicii mei grauem adolescentem, (& adde si quid uis: nihil enim tribues immerenti) * : quem cognoui tuis laudibus, me narrante, etiam atque etiam laetari. quod si tenerem artem eloquentiae, sicuti ut in epistola tua, amore potius in me, quam iudicio effusus, existimas; sane coloribus egregiis imaginem tuarum uirtutum exprimerem: uoluntatem uero illam, & praeclaros conatus ad augendas fortunas nostras, de quibus postridie, quam a nobis discessi, quiddam in sermone * significauit, mehercule sic ornarem, ut nihil esse posset illustrius. de quo quia tam amanter cogitasti, gratias agerem; &, ut perpetuo cogitares, atque ageres, cohortarer; si hoc humanitas tua, illud amicitia nostra pateretur. ut ut autem res ceciderit; (a te enim principia sunt; exitum praestare non potes) partes meae non requirentur: prosequar enim uel beneficium laude, uel animum certe tuum memoria sempiterna. Vale. Venetiis.

EIDEM,

EIDEM, Patauium. 36

Ego vero, accepto nuncio de obitu filioli mei, ita sum perturbatus, ut me tamen hominem esse meminerim, et illum in hanc vitam, tamquam in hospitium, ita esse ingressum, ut, accitu summi Dei, aeternum illud caeleste domicilium petiturus, aliquando discederet. quod si me casus iste nec opinatus ita perculisset, vt omnino iacerem: excitarer tamen prudentia litterarum tuarum, in quibus de luctu minuendo disputas egregie, tuamq. declaras tum homine Christiano dignam bonitatem, tum erga me beneuolentiam singularem. verum ego, optime Sambuce, multis iam infortuniis hoc sum assecutus, vt fortunam ipsam didicerim contemnere. quae mihi, vt eripiat reliqua, numquam adimet ea, quae nec ipsa dedit, nec dare cuiquam potest, rectam mētem, optima studia, pietatem in Deum. Praeclare actum opinor cum filio meo. fruitur conspectu, & consuetudine caelestium animorum: non angitur curis: non spe ducitur: nihil timet aduersum. at nos, qui dicimur viuere, quibus hac falsae lucis vsura nihil est carius, quam multa exercent? quid laboramus, quid cupimus, quod etiam si contingat, animus acquiescat? itaque vere sapientes homines, non vt diu, sed vt recte, & cum virtute viuerent, optare soliti sunt. quod equidem conor, &, vt spero, consequar. nihil enim magis cogito, nihil specto, quam vt seruiam studiis meis, & ita viuam, vt vitae rationem Deo simul & hominibus aliquando possim reddere. Quare, cum me vocas ad scribendum, confirman-

confirmantur consilia mea iudicio tuo. ac tu quidem in hoc officio cohortandi facis idem, quod multi: quibus facile possem satis facere, si per domestica negotia liceret. sed, obsecro, nolite ex otio vestro meum spectare. uobis enim certa, & expedita sunt omnia: mihi vnicum est vectigal industria mea: qua liberos alere, tueri familiam cogor. &, si negligam, deseretur humanitas: sin, vt debeo, diligenter curem, iacere studia necesse est; quae solutum curis omnibus animum postulant. At inquies: ipsa tibi studia fructum ferent. Cane aliis cantilenam istam, mores, ac tempora ignorantibus: mihi non persuadebis experto. vetus illa Principum virorum benignitas exaruit. inania pleriq. sequuntur, nihil solidum amant, nihil magnificum, nihil illustre. Vides alios, quasi perdendis tantum frugibus nati sint, immanibus epularum sumptibus opes exhaurire: alios, quasi etiam homines ipsos, non modo fruges, perdere pulchrum sit, thesauros effundere, collectos acerbissime, in ea bella, quae vastitatem agris, vrbibus incendia, humano generi, aliena stultitia miserrimo, cladem, & exitium importent. Musae interim vbique locorum algent, neglectae ab iis, qui fouere eas vt maxime poterant, ita maxime debebant. Etiam illud indignum, quod exsistunt, qui specie liberalitatis gloriolam aucupentur; & eam virtutem, a qua longissime absunt, quasi familiarem suam, sic in ore habeant, vt amare uideantur. Verum. haec satis, aut etiam nimium fortasse multa. Vale. Venetiis.

GASPARI. CONTARENO CARDINALI Romam. 37

Cvm neque haberem, quod tua magnopere interesset a me scribi; & te scirem summis occupationibus assidue esse districtum: tamen faciendum mihi putaui, vt aliquid omnino ad te litterarum darem. ad meũ enim officium valde pertinet, te, de nobis optime meritum, intelligere, & quo te studio colam, & qua tuorum in me meritorum memoriam religione conseruem. quod, ut spero, consequar litterarum bono. nam, vt remunerare vmquam possim, sperare audeo: ita multa sunt, quae ad me iuuandum officia sunt a te profecta. vt enim omittam, quam honorifice de parente meo & loqui, & sentire solitus sis, cum ita dicas, tibi nullius olim iucundiorem consuetudinem fuisse, nullius cariorem nunc esse memoriam: vt igitur hoc omittam, quod in summi beneficii loco soleo ponere: quanti illud apud me debet esse ponderis, quod olim me adolescentem vir clarissimus, non tu quidẽ sopitum, sed tardiorem fortasse, quam oporteret, ad studium summae laudis excitasti. cuius temporis recordatio mirifice me delectat. sic enim argumentor: te, cuius iudicium est acerrimum, numquam me ad virtutem fuisse cohortaturum, si te frustra id facere existimasses, tantum autem virum, quantus ipse omnium consensu gentium & es, & haberis, de nobis non pessime sperare, mihi periucundum est cogitãti, apud alios, si qui audient, etiam honorificum.

Quare

Quare nunc quidem id, quod mihi pro tua summa humanitate facillimum est, ago, vt, quem pro tot ac tantis officiis animum debeo, eum me praestare tibi persuadeam. quod si per eam viam, qua ad praestantissimarum artium cognitionem iter est, tantum procedam, quantum profecto, nisi me aliqua res impedierit, procedam: nae illud etiam aliquando efficiam, vt, te de nobis esse bene meritum, magnopere laeteris. Te interim si rogem, vt, quemadmodum instituisti, me diligas, faciam imprudenter. neque enim dubitandum est, quin tu velis in eadem erga me voluntate, cum humanitatis; tum constantiae caussa, permanere. magis illud mihi est elaborandum, vt omnes res, quae ad te colendum pertinent, studiose faciam: quarum si vllam sciens praetermisero, nefarie me peccasse confitebor. Vale. Venetiis.

BENEDICTO. ACCOLTO CARDINALI Ferrariam. 38

Cvm primum Venetias reuerti, etsi eram & fessus aliquantum de via, & eo morbo, qui me Ferrariae satis grauiter afflixit, nondum plane leuatus: tamen magnitudo meae in te obseruantiae, tuaeq. in me beneuolentiae recordatio me adduxere, vt ad te scriberem. quo genere officii quam mihi saepe apud te sit utendum, intelligo. nam cum eo ipso die, quo mihi aditus ad amicitiam tuam patuit, de meis commodis & ornamentis non cogitare solum, sed agere etiam coeperis: omnino, si velim id,

quod maxime velle debeo, quibus me studiis a pueritia dedidi, iis haberi non indignus, diligenter ineunda mihi ratio est, ut istam tuam ad me augendum tam propensam voluntatem plurimi apud me, & esse, & semper fore significem. id hoc tempore nisi litteris mittendis, qua re alia consequar, non video. facultatem maiorem si umquam nactus ero, actissime complectar, neque dimittam prius quam id tibi saltem aliqua ex parte persoluam, quod interea a me deberi non solum non dissimulo, sed etiam apud omnes libentissime praedico. Quid enim mihi esse potest, non dicam honestius, sed gloriosius, quam te, virum omni genere uirtutis excellentem, summa dignitat praeditnm, acerrimi in cognoscendis hominibus iu dicii, num officii nenus, aut studii, quod quidem ad meam siue utilitatem, siue laudem pertinaat, praetermittere? mehercule nulla res fuit, quae nos ad probitatis, & doctrinae opinionem commendare magis posset. itaq. quod ante faciebam domestico tantum exemplo commotus, ut per eam uiam, quam mihi pater meus tritam reliquisset, expedito cursu ad summam laudem, gloriamq. contende rem, id multo acrius facio nunc iudicio de me incitatus tuo, cui uereor equidem ut respondere possim; & est sane difficillimum: sed tamen, quoniam ita tempus omne meum traduco, ut, quantum ualetudinis ratio patitur, in litteris uerser, &, quasi diuturnam sitim explere cupiens, iisdem e fontibus, unde illa fluxerunt, quae sunt laudum tuarum maxima, diligenter hauriam: non despero fore, ut & homines officia tua bene posita existiment, & tu, qui tibi a me fructus debentur, eos non contemnen dos aliquando percipias, cuius rei maturitas dum ueniat,

niat, est interea mei officii, tui memoriam summa cum beneuolentia sanctissime, ac religiosissime colere; tuae uero humanitatis, eam uoluntatem, quam ad me iuuandum tua sponte contulisti, perpetuo retinere. quorum alterum ego quam potero diligentissime faciam; alterum tu ut facias, propter incredibilem naturae tuae benignitatem, ne admonendus quidem es. Vale. Venetiis.

EIDEM, Ferrariam. 39

SVMMO studio maturabam Ciceronis editionem. omnino id erat caussae, cur ego rarius, quam debeo, ad te scriberem. sed mehercule nec res erat, de qua possem scribere. de publicis enim non licebat: de priuatis autem quid est, quod delectare te possit? grauibus morbis annona, & bello, uniuersa fere ciuitas affecta contabescit. in his malis pacem omnes, tamquam unicum remedium, expetebant: quae si daretur, amissas uires recuperare difficile non erat. Arbitrabar, cum Ciceronis epistolas emisissem, fore, ut Ferrariam possem excurrere. id ego, primum honoris caussa ut te uiserem, optabam; deinde, ut tuis doctissimis sermonibus fruerer, quantum per humanitatem tuam liceret, per quam certe licuisset plurimum. noui enim, quae tua sit cum facilitas, tum in me beneuolentia. sed nostrae uoluntates, ut nauigandi cursus, quandoque commutentur, necesse est, nisi fortunarum nostrarum fieri naufragium uelimus. itaque, ut exirem, meas res cum uidi non ferre, mutaui rationẽ; et, quamquam eram occupatus, tamen feci, ut hanc epistolam mitterem;

quae te, meam vicem, quasi salutaret. ea ne hoc officium loco non praestaret, ad Octauium nostrum, iis litteris, quas ad ipsum dedi, alligatam misi, qui tibi redderet, cũ vacuus esses. quod ille, qui & commodissimus, & prudentissimus est, non vereor quin effecerit. De meis rebus si quid audire vis: ut in aduersis, pessime non habent: haberent optime, si pietas esset in iis, in quibus maxima, si quid merita ualent, esse debebat. Vale. Venetiis.

EIDEM, Ferrariam. 40

SVMMA tua facit humanitas, ut, etsi me argumentum deficiat, litteras tamen ad te mittere ne dubitem. nõ enim uereor, eae ne tibi molestae sint. quin ita te interpretaturum confido, ut hoc meum studium existimes esse nõ obscurum signum pietatis in te meae. cui quidem pietati, quod uix fieri posse credebam, magna sane accessio facta est lectione tuarum litterarum. nam, cum antea pro tuis maximis & singularibus erga me studiis effecisses, ut plus, quam tibi, deberem nemini: nunc propemodum es consecutus, ut ipsi tibi plus, quam debeo, debere non possim. quanti enim illud, quo epistolam clausisti, apud me esse potas? te non dubitare, quin ego, omnesq. mei, quanti amorem in te meum, atque doctrinam facias, aliquando simus intellecturi. ego uero iam intelligo; neque quisquam est meorum, qui aliter sentiat. sed de amore quod scribis, uere tu quidem facis; est enim is certe summa cũ obseruantia singularis. de doctrina uero, neque prorsus assentior, ne me ipse, qua in re minime debeo, nimium

videar amare: neque valde repugno, ne, quod est in me honorificum, stulte reiiciam, vt vt tamen est; siue tu amo ris, & humanitatis abundantia, quod interdum adducor vt credam; siue iudicio, quod mihi persuaderi libenter patior; siue vtraque re permotus tantum mihi tribuisti, quantum ego postulare sine rubore non ausim: maximas tibi gratias habeam, necesse est: quod ad eius ipsius, quam in me esse dicis, doctrinae studium, quo antea naturae inclinatione propendebam, vehementer me impulisti. ita enim vsu fere venire solet, vt, quae laudes a tui similibus, idest ab iis, qui ipsi in laude viuunt, proficiscuntur, eae nos, vel si simus hebetiores, in primis acuant, & quasi necessitatem quandam imponant, vt, quales esse dicimur, tales aliquando studeamus esse. quod ego, quantum possim do operam vt consequar. a quo studio cur me vlla res debeat abducere, non video: cum tu, istis opibus, ista amplitudine vir, litterato otio nihil anteponas. temporibus enim turbulentissimis, dum plerique fere, ambitionum fluctibus iactati, optare magis, quam sperare, tranquillitatem animi possunt; securus in portu te oblectas, viuisq. iucundissime in tuis perennibus optimarum artium studiis: in quibus totos dies ita ponis, quasi tibi eae res, quibus abundas, et quarum spe tu alios excitare ad laudem potes, praemio sint futurae. Quod cum ita sit; & cum ego hoc animo sim, vt antiquius tuo commodo nihil habeam: noli credere, me, cum ad te scribo, tuarum litterarum exspectatione id facere: quae etsi me incredibiliter delectant, textae verbis elegantissimis, plenissimeq. amoris, & suauitatis: tamen ego te mea caussa a grauissimis studiis ad nugas auocari nolo. satis me habere abs te pu-

tabo, si & meas tibi esse redditas, & tibi, vt cupimus, esse intellexero. vtrumq. Octauius noster, quod & tui studiosissimus est, & nostri amantissimus, cum libenter, tum diligenter efficiet. Vale. Venetiis.

IACOBO. GRIFOLO
Romam. 41

QVOD tu, homo occupatus, prior ad me litteras misisti; hoc sane es assecutus, vt officii plus apud te residere confitear; illud assequi nequaquam potuisti, vt amoris plus, quam in me est, in te esse concedam. atque ego ne in officio quidem passus essem vt anteuerteres, nisi me scribere cupientem non occupatio mea, quae tamen summa est, sed cura tuorum mandatorum impedisset. Scis, ante quam discederes, qua de re sermonem inter nos habuimus; cum tu, vt eam susciperem. a me petens, ostendisti, quantum & fidei, & diligentia tribueres meae. in quo ego, opinionem tuam ne fallerem, operam dabam. itaque, te profecto, cum intelligerem quantum damni fecissem, adempta mihi tuae consuetudinis vsura; cumq. id omnino litteris mittendis resarcire uellem; tamen, diem e die exspectans, vt aliquid ad te de tuo negotio, cuiusmodi tu velles, possem scribere, in maximo desiderio me sustinebam. nunc, quoniam eius rei ne vestigium quidem apparet in epistola tua; siue quod, a quo tempore discessisti, ut illud consilium abiiceres, rationes tuae tulerunt; siue quod, eodem animo cum esses, committere tamen litteris nihil uo-

luisti,

luisti, quod elatum nocere tibi posset; puto me non incommode esse facturum, si quam tu rem in tuis litteris intactam omisisti, ego item in meis silentio praetermittam. Quod scire vis, rerum mearum status hoc tempore quid sit: ne te multis morer, is est, quem reliquisti, paullo etiam melior, quam reliquisti. nam & domestica quaedam sanauimus; & eum, de cuius acerbitate queri solebam, ita facilitate quadam nostra, atq. obsequio mitigauimus, vt paene dulcis esse videatur. De Ciceronis editione, hoc de me spondeas, atque etiam in te recipias licet, vt, diligentia, confirmes, me non esse vsurum multo minore, quam qui in hoc genere laudantur. hactenus confido fore vt praestem, & praestabo certe, nihil vltra. mihi enim tantum non arrogo, neque arrogare debeo, vt, quemadmodum scribis, eas sordes, quibus veterum scripta sunt foedata, putem omnes eluere me posse. magni id esset ingenii, magni iudicii: quibus ego rebus & indigeo, &, si abundem, sine libris tamen antiquis nihil audeam. qui mihi sunt omnino multi, sed neque quot vellem, neq. cuiusmodi. coniecturae autem, intellexi, & didici, quam saepe sint fallaces. neque bonos libros vlla magis labes inquinauit. quibus nunc in veterem splendorem, atque integritatem restituendis, primum mihi est negotii, & erit, vt puto, post me multis: vt inde laudis materies deesse numquam possit. Te rogo, vt, antiquiorem librum sicubi istic esse resciueris, si prece ipse, aut pretio non potes, aliorum auferas gratia. Litteras autem, quam valde me amas, tam saepe mittes. nam & otii puto te habere, quantum velis; & argumentum Romae viuenti

venti deesse non potest.mihi vtrumque minus est.magnis enim districtus occupationibus, temporis ad scribendum non habeo satis, argumentum autem vnde sumam, cum omnium, qui hic sumus, ea ratio sit, vt, rerum nouarum si quid alicunde ad nos affluxit, de eo nec scribere, nec loqui sine graui periculo possimus? Relinquitur, vt priuatis de rebus possim scribere. sed hoc quoque genus vereor ne me deficiat. raro enim solet accidere, quod scriptione dignum sit. Quapropter, quoties ita eueniet, vt a negotiis liceat discedere; properabo statim ad epistolas. quod eo libentius faciam, si tu mihi sententiam scribendi aliquam dabis: sin minus, inanes tamen potius, quam nullas, mittam. Vale. Venetiis.

HANNIBALI.CRVCEIO Mediolanum.

42

Amoris in Octauianum Ferrarium mei caussae sunt veteres sane multe, eaeque non leues, sed recens haec est grauissima, quod eius opera video factum esse, vt tu me amares. quod ego, non possum satis explicare, quanti faciam. certe optatius nihil, ac ne vtilius quidem potuit accidere. nam me molestae quaedam cogitationes exercebant. eae fecerant, vt subtristis essem. hoc malum Ferrarii litterae sanarunt. eas enim legens, cum venissē ad eum locum, vbi ille, quam tu me diligas, quamq. diligi a me cupias, diligenter & officiose narrat; sensi mihi quiddam instillari, quo plane sum exhilaratus. adeo tui similium amicitiis augeri gratum est. in qua commoditate incommodum tamen illud inest, quod mihi valde sen-

tio esse laborandum, vt beneuolentia, & opinione de me tua non indignum me praestem. quod vtinam possim efficere; conabor certe: ac ne despero quidem fore, vt efficiam modo, quod tu iudicium de me habes, id eiusmodi ne sit, vt ego ei respondere nullo pacto possim. nam mihi interdum venit in mentem vereri, ne tu me, Ferrarii praedicatione commotus, eum existimes esse, qui non sum. mendax, mi Crucei, amor est; nosque saepessime ita solet afficere, vt in sermone, prout amicorum e re est, & affingere falsa, & detrahere vera, religio non sit. quare Ferrarium, cum de me loquitur, non est quod audias. amore victus, cui repugnare iudicio non vult, ea dicit, quae fortasse non sentit. At idem de tua virtute multa in suis litteris. habes igitur, dices, ei fidem, cui haberi a me non vis? habeo, & quidem maximam. mittit enim ingenii tui monumenta, quae mihi de tuis laudibus, vt ille scribit ita esse probant. Memorem igitur interea me velim existimes humanitatis tuae. gratum cognosces, cum facultas erit. ac video me tua caussa non eas res praestare posse, quas vellem; sed, quas possum, ita volo, vt omnes, sine vlla exceptione, libenter ad te deferam. licet iis arbitratu vtaris, atque etiam abutaris tuo. Vale. Venetiis.

ANTONIO. MERLO
Vicetiam. 43

Ego quoque quiddam inaudieram superioribus diebus, sed contempsi. nunc me mouet, quod audies. Artibus effectum nescio quorum, (de Petro nostro certe vix opinor:

opinor: vix, autem? prorsus non opinor) vt hic rumor serpat longius. primum haec vulgo iactata: ferebam: post etiam ad Cardinalis aures peruenerunt: quod mihi accidit molestissimum: nec dubito, quin is iam non idem sit. quod si ille eadem cum Episcopo, cuius ingenium praeclare noui, communicauerit: actum est. Me quidem & illa angit cura, quod vereor ne fama diffluat, & Perusina condicio, satis opima, satis honorifica, fortasse in dubium vocetur. Cornelius rem curat diligenter, vt video, fide certe, & amore singulari. In hac sum sententia: si spes non dubia, vt vrgeamus; sin, desistamus ab incepto; ne cupiditatem nostram sine fructu, fortasse etiam cum aliqua mercede, prodamus. Mitto ad te Gratii poema de Venatione, paullo durius, nec omnino cum Petri Bargaei carmine conferendum, qui hoc argumentum sex libris non minus eleganter, quam copiose, persecutus est. Vale. Venetiis.

MICHAELI. SOPHIANO Patauium. 44

SI nostrae necessitudinis initia repetas; nemo, opinor, istic est, qui mihi vetustate praestet. sin apud te vetustas pondus non habet; ipsam per se beneuolentiam pendis: ne sic quidem iure mihi quemquam antepones. Ego te primum, cum abesses, memoria colui diligentissime, tuumq. nomen crebris vsurpatum sermonibus ornaui laudibus, quantum in me fuit: deinde, cum de auunculo tuo, viro optimo, tuiq. amantissimo, miserri-

mam in seruitutem a barbaris gentibus abrepto, cognouissem, ingemui saepe tua caussa, quem, orbatum domestico praesidio, maximas in difficultates immerentem fortuna coniiceret. postremo, cum Patauium te aliquando retulisses, valetudine ita perdita, vt humana vix ope restitui posse videretur: quam id moleste, quam acerbe tulerim, testes sunt communes amici, quibus & periculum tuum, & eodem tempore dolorem meum dolori fuisse certo scio. Veni Patauium aliquanto post: vidi te, quem optabam potius quam sperabam, habitu corporis non illo quidem optimo, eo tamen, qui vitae spem minime dubiam afferret. deinde quotidie meliora, accedente ad remedia medicorum temperantia tua: quam ita laudant omnes, vt in studiis tamen paullulum eam desiderent. quo de genere praecipere quidquam difficile est, praesertim mihi, qui cum ab eadem culpa longe non absim, tum etiam, nisi priores tibi partes in prudentia concedam, ignorare scilicet videar vtrumque nostrum. verumtamen, cum te penitus philosophiae dedideris, vt eius praesidio fortunae tela depelleres; debes eam sequi ducem in actionibus tuis. quod si feceris; extrema vitabis, & omnem in medio laudem constitues. At mediocritatem mens in suo munere non amat: progreditur enim meditando, &, quo longius, eo iucundius. Vere: sed immoderatis rebus natura frangitur: &, quamquam corpori mens dignitate praestet, vtriusque tamen incolumitas ab vtriusque pendet officio. vt herus imperat seruis, nec tamen eos negligit, sed consulit quatenus liceat, commodis eorum: idque facit etiam sua caussa: tam diu enim herus est, quam diu habet quibus impe-

ret:

ret: sic mens rationem corporis habeat aliquam, oportet. nam, si negligat eam sedem, in qua summus opifex illam constituit: primum faciet iniuste; deinde, corporis compagine, qua ipsa includitur, breui dissoluta, vsum tractandae quaerendaeq. virtutis amittet. quod cum accurate vitandum omnibus est, iis maxime, quorum & infirma valetudo requietem quaerit, & ita viget industria, vt mediocri etiam labore non mediocrem ipsis gloriam, ceteris vtilitatem afferre possit. Cui porro ignota est vel ingenii tui, vel memoriae praestantia? quibus, non modo vt emineres in Graeca lingua, id quod omnes fatentur, sed vt, quacumque re proposita, peritissime disputes, facile consecutus es. itaque iure expetitur a nobilissimis viris amicitia & consuetudo tua: iure te diligunt ac laudant quicumq. in Patauino gymnasio doctrinis liberalibus excellunt. quorum tu virtute frueris, & illi vicissim tua, si valebis: et, vt valeas, in te ipso magna ex parte situm iudicamus. obsequere igitur in tua salute multorum studiis: parce valetudini satis imbecillae, &, quod libenter facis, da operam simul vt diutissime facias. ita gloriam tuam, laetitiam nostram, dignitatem etiam litterarum augebis; quibus ornamenti plurimum e tuis aliquando scriptis, si valueris, accedet. Vale. Venetiis.

IO. BAPTISTAE . PIGNAE Ferrariam. 45

ALFONSO *Duce creato, gratulatus Ferrariae sum: quae tum ex noui Principis eximia virtute fructus*

capiet

capiet egregios; tum ipsa quoque ad omnem virtutem eius, a quo regitur, exemplum secuta, diligentius incumbet. mores enim ciuitatis ex Principis moribus effinguntur, &, vt ait Plato: QVAE apud eos, qui dominantur, studia vigent, eadem reliqui ciues amplectuntur, et colunt. Ergo florebunt in vestra ciuitate liberales disciplinae, ac debita iampridem ingenuis artibus praemia persoluentur. quod equidem tua potissimum caussa, doctissime Pigna, magnopere gaudeo. nec enim dubitat quisquam, aut dubitari omnino potest, quin, quantum ingenio eruditione, iudicio, quantum etiam consilio vales, tantundem apud sapientissimum, optimumq. Principem & auctoritate valeas, & gratia. quod si, quam adhuc in cognoscenda, eandem posthac in ornanda virtute industriam locabis: quis te vno felicior, quis omni laude praestantior? quod vt facias, ne monendus quidem es. nec enim te dissimilem esse tui vel natura tua, vel consuetudo vel studia patiuntur. hoc igitur tecum agendum nō est. illa me potius, vt vere dicā, et simul omnes, qui te diligunt cura solicitat, ne te nobis eripiant prorsus aulica negotia, sic, vt, iis disciplinis, quarum vsus aeternum decus parit, salute dicta, iacere patiaris ea, quae multis ante mensibus instituta si quando perficias, maiorem in modum & posteris, & gloriae tuae seruies. quam multos enim egisse mecum diligenter existimas, vt hortarer te ad absoluendam poeticae imitationis artem, aut, si absolutam habes, continuo diuulgandam? quibus vt aliquando satis facias, etsi languere te in tua laude vix opinor, tamen peto abs te, quantum humanitas tua permittit. nec tamē, etiam si tua res non augeretur, amicitiam nostram, quam

ego

ego sanctissime semper colui, nihil a te impetraturam confiderem. equidem nihil ei denegarem: idq. te, quod tamen secundissimis rebus, ac sine molestia tua fiat, cupio experiri. Ego me ad litteras, a quibus inuitus discesseram, reuocare coepi, adeptus vsum oculorum, quem antea desperabam, diuina primum ope, in qua statuere omnia consueui, deinde Gabrielis Falloppii scientia singulari: cui viro, quanti hanc lucis vsuram, idest quanti vitam facio, quanti etiam praeclara litterarum studia mihi sunt, quibus vix ipsa vita pluris est, vni plane totum acceptum refero. siquidem eius doctrina, humanitas, exquisita cura pristinam mihi ualetudinem, omnino profligatam, ac perditam conspectum liberorum meorum, amicorum colloquia, librorum suauitatem restituit: vt, si quam optimis artibus industria nostra fructum feret, ei gratiae debeantur, cuius ope, ac studio factum est, vt intermissam diuturno, ac perdifficili morbo posteritatis adiuuandae consuetudinem aliquando repeterem. Tu mihi de tuo statu, maximeque de Alfonsi Ducis conatibus egregiis ad honestandam virtutem, de quibus fama iam percrebuit, si quid significaueris; argumentum erit amoris in me tui, quo laetari vehementer soleo. Vale. Venetiis.

IOANNI. SAMBVCO Patauium. 46

QVOD fratrem tuum Georgium Bona, florenti adhuc aetate exstinctum, immoderate luges; ignosco maerori

maerori tuo, nec tamen laudem tribuo. dolere enim fratris interitu, & eius fratris, quo nemo amabilior, nemo fuerit virtute praestantior, hominis est: modum autem dolori nullum constituere, numquam lacrumis abstinere, numquam ex animo maestitiam pellere, Sambuci non est. Periit frater: iure commoueris: aegre enim diuellimur a natura coniunctis: quod ego quoque sum expertus. Periit is, qui familiam vestram, qui patriam, qui prouinciam vniuersam ornare vehementer suis laudibus, & illustrare poterat. hoc quidem exspectandum ab eius uirtute fuit: sed magnam habet Fortuna uim: ea saepe, nobis ad eximiam laudem contendentibus, transuersa incurrit, saepe nostra studia debilitat, saepe moratur industriam. quo de genere quid ego te doceam, doctissimum uirum, cui prope infinitam exemplorum uim uel Graeca monumenta, uel etiam Latina suppeditant? florem igitur uirtutis amemus: erepto ante maturitatem fructu, quando hoc singulare non est, sed commune cum multis, modice feramus. Quid, si ne dolendum quidem est? omitto enim historias, ad philosophiam te uoco. Quid igitur illa praecipit? si quid casus afferat, leniter accipiendum: nec enim, ut aliter accidat, in nobis est: si quid culpa contractum, angi aequum esse: certe enim qui ad praeclare agendum nati simus, ideoque mente, & ratione, praeter ceteros animantes, instructi, tantis bonis abuti, & quasi a natura desciscere turpissimum est. An tu igitur, mori, quasi aliquid turpe, reprehendes? quod si non turpe, nec dolendum. nisi si quis ita uixerit, ut nihil umquam homine dignum

praestiterit. quod abest longissime a fratre tuo: qui probitate, ingenio, studiis artium optimarum, prudentia etiam adolescens ita excelluit, vt eum Pannonia paene cuncta viuentem vnice dilexerit, mortuum laudibus, & memoria prosequatur. Quae cum tibi veniunt in mentem; iniquus profecto nimis in te ipsum es, nisi luctum minuis, & ex animo dolorem penitus euellis. Quin te decuit maxime, qui totos dies ponas in iis libris, vnde vitae moderatio vnde animi tranquillitas petitur, ad propinquos, ad amicos in Pannoniam eiusmodi litteras mittere, in quibus illi sitam esse non minimam sui doloris medicinam intelligerent. nam vir eximius, Nicolaus Olahus, Archiepiscopus Strigoniensis, qui Georgium, & quia sorore sua natus erat, & quod in eo summa virtus enituit, in oculis gestabat, non dubito quin tanti vulneris remedia sumat a se ipso quem non modo aetas, & vsus maximarum rerum erudierit, verum etiam prudentia quaedam naturalis, quae plane vincit omnem artem, numquam a constantia discedere patiatur. Nec tamen vereor, vt, qui mihi paucis ante mensibus in filioli mei obitu consolationem adhibueris, idem tibi in tuo casu mederi aliquando non facile possis. quod si facies; fructus apparebit studiorum tuorum; & Georgii fratrem agnoscemus; cuius ingenium, ac mirificam prudentiam oratio illa, luculenter in primis a te scripta, declarat. Vale. Venetiis.

*, Patauium. 47

PERCVSSISTI me de *Mariano Lezentio: quid ais? optimus adolescens, maiorum nobilitate, sua virtute clarus, omnibus animi, corporis, fortunae bonis ornatus, ereptus repente nobis est? o miseram humanae vitae condicionem. quid ames, cum omnia fluere, ac labi, nihil intra orbem Lunae firmum esse, nihil idem a mane ad vesperam, quotidie cernas? quae te arbitrabar antea cognouisse in sermonibus Reginaldi Poli Cardinalis, & Alosii Prioli, quibus probiores, aut sapientiores viros non modo nostra, sed nec superior aetas tulit: nunc quando te biduum scribis lacrumando consumpsisse, profecto tibi exciderunt illa praeclara de contemptu mortis, quibus in illo diuino contubernio, in illo plane caelestium animorum coetu aures tuae saepissime personabant. Quod si, quid doleas, cogitabis, aut quid dolendo proficias: non dubito quin istum luctum abstergas, & Lezentio nostro etiam gratuleris, quod, inspecto Hierosolymae summi Dei monumento, quo illum, dissuadentibus amicis, pietas, & religio duxerat, statim ad eiusdem Dei conspectum, praeditus optima mente, purus ab omni labe, in caelum euolarit. quod qui optant, sapientes; qui adipiscuntur, felices iure ducuntur. Haec tibi a me pauca pro nostra necessitudine consolationis loco dicta si attendes, vim habere maximam senties, & eam dolori tuo medicinam, quam dies aliquando afferet, ratione repraesentabis. quod cum omnes deceat, tum vero ab excultis doctrina viris, quem te ad numerum aggregamus praecipue postulatur. Vale. Venetiis.*

LAVRENTIO. GAMBARAE Ciliuerge. 48

CILIVERGE *numquam videram, amabam tamen, amoenitate sua iucundissimum, domino honestissimum, Lanterio Appiano, praestanti viro non humanitate minus, quam eloquentia: nunc & elegantiam villae vt in tabula pictam, in tuis versibus vidi; & mehercule non mediocri eius visendae, atq. etiam tecum fruendae studio sum incensus. quod si quando contigerit, digito caelum attingam. quid enim isto otio beatius? quae species vrbis, quae dignitas cum ista rusticatione, cum ista surgentium virgultorum siluula conferri possit? equidem, cum te mihi ante oculos pono, modo inter angustis distincta semitis fructeta decliui colle spatiantem, modo arborum proceritatem, atque ordinem in viridario mirantem, eadem paene voluptate absens tecum fruor. coniungit enim animos nostros mutua beneuolentia; nec est aut tibi quid quam sine me, aut mihi sine te iucundum. gratulor tamē tibi potius, quam mihi, & istos Ciliuergenses dies ita multorum annorum instar esse puto, si modo nec otiosus in otio, nec in solitudine solus es. id autem qua ratione cō sequi possis, opinor me tacente intelligis. Patauii dum eras, habebas in manibus egregium illud poema de nouis insulis a Columbo inuentis: cuius ego cum exordium multis praesentibus, legissem, admiratus grauitatem, & elegantiam carminis, exclamaui, Cedite Romani. in quo, adhuc, qui a me dissentiret, inueni neminem. quo magis te hortor, quanquam, vt spero, currentem, vt approperes,*

habeasq.

habeasq. rationem non exspectationis modo nostrae, verum etiam gloriae tuae, cuius habes a natura praeclarū seminarium, quod etiam studio excolis, ingenium tuum. Urge igitur, nec institutum dimitte: quodq. adhuc humanissime fecisti, in eo perge, ut nostrum tui absentis desiderium litteris aliquando lenias. Vale. Pataui.

LAZARO. BONAMICO Patauium. 49

EGO vero & audiui de tuo casu, & tuam vicem mirifice, neq. minus publicam dolui; veritus enim sum, ne tecum simul litterae concidissent. nunc, quando te iam ambulare scribis, ita tamen, ut scipione utaris; gaudeo, eoq. magis, quod in ista aetate morbi diuturnitatem pertimueram. sed, quia nō plane animum meum liberas a cura, cum pristinas vires nondum recuperaueris, rogo te, Bonamice, quanti optima studia facis, quae tibi facienda sunt plurimi, quandoquidem ab iis tuae laudes emanarunt; tantum adhibe in te curando diligentiam. vides enim, neminem fere esse, qui, si quid tibi acciderit humanitus, rudem barbariem a Latinae linguae finibus arcere possit. Plautum a me emendatum, quem a me petis, dabo operam ut cum his ad te litteris mittam: sed, ut eū in multiplici meorum librorum cōgerie statim reperiam sperare vix audio. Ego, ut scis, hanc satis grauem prouinciam suscepi. tenui condicione, inquies. fateor; sed ne tua quidem, si tuarum virtutum merita spectentur, satis opima. quid agas? his temporibus anguste virtus habitat.

bitat. bene tamen de suis ciuibus mereri, praeclarum est. Vale. Venetiis.

GVLIELMO. PACCIO Patauium.

50

SILENTII mei, quo tecum diu satis vsus sum, non exponam hic tibi caussam pluribus verbis: ne si id faciam, videar & tibi ipsi, qui nihil adhuc ad me scripsisti, eandem quasi legem imponere. itaque hanc partem praetermittam: in qua si peccatum est, vtriusque certe est. ego autem spero me posthac & beneuolentiam tibi meam, & diligentiam hoc genere officii probaturum: modo ne litteras elegantes, quales videlicet Patauii, a summis ingeniis elaboratae, tibi ostenduntur, a me expectes. ita scribam, non modo vt quod in mentem, sed plane quidquid in buccam venerit, in epistolam coniiciam. non enim is sum, qui vnumquodque verbum ad trutinam, vt dicitur, reuocare vel soleam, vel possim. aliorum ista superstitio sit, mea quidem non erit, praesertim in epistolis: quae si, vt ait ille, nihil habent simile neque iudicio, neque concioni; quid refert, vtrum dichoraeo conclusus, an aliter, verborum ambitus insistat? Splendidior, inquiunt, nec paullo aptior ad mouendum si numerosius desiderat, oratio videtur. Recte: nec ego secus existimo: verum, quem tu tanti facis, eum ego magistrum sequor. quid igitur ille? EPISTOLAE. NOSTRAE DEBENT. INTERDVM. ALVCINARI. nempe, quod iis negligentia quaedam, cum ad familiares scribitur, etiam ornamento sit. Ita igitur te-

cum agam, vt si essemus vna; &, quemadmodum praesentes quacumque de re sermones familiariter serere solemus: sic in scribendo, nulla certa proposita sententia, libertatem illam, & quasi negligentiam imitabor. quod si reprehenderis, tacitum non feres. praestat enim male scribere, quam omnino, quod a te fieri video, nihil scribere: cum hoc voluntatis fortasse vitium sit, illud ingenii, quod ipsi nobis fingere non possumus. Vale. Venetiis. ∞ D X X X I I I, pridie id. Iun. qui mihi primus dies est anni X X I.

PAVLO. MAGNVLO Patauium. 51

CVM me vides praeter institutum meum litteras ad te non tam saepe, quam solebam, mittere, nimirum, etiam me tacente, quam sim occupatus, intelligis. Ternas te dedisse scribis. omnes accepi: nihil amabilius: his autem recentioribus etiam nihil elegantius. sic enim censeo, recte eum, & Latine scribere, non qui pauca multis, sed qui multa paucis. quo ego in genere aliquando posse cupio, tu, vt video, iam potes. tribus enim versiculis quid non complecteris? tuam narras in scribendo diligentiam meam obiurgas negligentiam: de meorum librorum instauratione tecte me admones, de tuorum venditione aperte. denique otiosi nihil est: sententiae numero prope, quot verba: vt mihi, quemadmodum promiseras, argumentum satis superq. dederis. Sed meae cessationis caussam vt dixi, coniicis ipse per te, libros autem meos, prope adest, cum editurus sum. de tuis egi diligenter, & ago. si

quaeris, quid profecerim: nihil adhuc: sed spem non abieci. quamquam incredibile est, quam difficile sit ab istis pecuniam exprimere. quem euentum res habitura sit, ignoro: a me nihil omittitur, quo minus & ex sententia conficiatur, & quam citissime. Vale. Venetiis.

EIDEM, Patauium. 52

PVTASTI fore, vt ego te abeuntem litteris prosequerer? non tu id quidem vmquam. conuenerat enim, vt argumentum a te exspectarem. argumentum igitur potest exspectare meus in te amor? quo nihil vberius nec est, nec vmquam fuit. itaque statim, vbi tu profectus es, cum me repetina quaedã voluntas excitasset, arripui calamum, neque sum veritus, vt me scribentẽ sententia deficeret. hui, quam multa iam nunc mihi veniunt in mentem. sunt, quae possim scribere, leuitates amatoriae. quorsum, inquis? mecum habebo: neque tibi, neque cuiquam edam. volo enim parcere amicitiae, qua mihi sunt coniuncti, qui tam suauiter, vt ipsi putant, viuunt: ut ego sentio, delirant. sunt item σκιαμαχίαι quaedam, & militaria munera populo data, taurorum venationes, saltatorum lusus, personatorum ineptiae: quid quaeris? sexcenta: quae mihi, & beneuolentia nostra suppeditat, & familiaritas permittit vt scribam. quia tamen leuiora sunt, omitto, ne grauem philosophum offendam. Porro, de meis rebus quod exspectes, nihil est. mutationem nullam fecerunt a discessu tuo. De te, quae scire velim, haec sunt, quo modo te redeuntem amici illi tui, libri scilicet, acceperint, num eo ipso die ad eorum consue-

tudinem

tudinem te dederis; an potius, dum haebacchationes defer uerueſcant, in hortis cum Epicuro, quam in gymnaſio cũ Ariſtotele, velis uiuere. Et, cum haec ſcripſeris, adde verbum, ſi me amas, de pugiunculo illo tuo: quo ego te impeditum, & alligatum enſe cum vidi diſcedere, non te nui riſum. ac volui pungere, te dicto; ſed veritus ſum, ne tu ruſtice me gladio. Epiſtolam habes iocationis plenam qua te eſſe delectatum cognouero, ſi miſeris ipſe meliorem. Vale.

EIDEM, Patauium. 53

NON facile dixerim plus ne voluptatis, an doloris ex epiſtola tua ſuſceperim. eſt enim mihi gratiſſimum cum & me a te amari, & te amore in te meo delectari proſpicio. ex quo fit, vt litteras tuas, beneuolentiae pleniſſimas, & officii, iucundiſſime legam. Cum vero te vel angi video, vel aliquid triſte cogitare; ſic afficior, vt acerbiſſime viuam. ſed vtinam, quanti ego conſilium tuum ſemper feci, tanti item ipſe meum feciſſes. profecto in has moleſtias, in quibus hodie uerſaris, non incidiſſes. At, inquies, illa perpeti malum erat. Malum, niſi, iſtos ferre longe peius ſit: quorum quidem iniurias tum ex eorũ qui iſtinc ueniunt, ſermonibus, tum ex litteris tuis facile cognoui. Quae quo magis intolerabilia ſunt, eo clarius tuae prudentiae lumen oſtendas oportet: neque committas, ut inuidorum, maleuolorumq. peruerſitas plus apud te, quam exiſtimationis tuae ratio, ualuiſſe uideatur. Quamquam ego, cum haec ſcribebam, ſatis intelligebam quis ad quem: ſed amorem meum, qui tibi praeſenti per-

spectissimus fuisset, etiam apud absentem, quoquo modo licuit testatum esse cupiebam. Atq. hoc loco mihi veniunt in mentem, quae tibi proficiscenti futura praedixerim. que ego, non aliquam somniorum imaginem, aut alitis cantum secutus, augurabar: sed, quod istiusmodi hominum naturae plus etiam, quam vellem, exploratae mihi erant, iccirco, ne illa acciderent, quae nunc euenisse audio, timebam. Sed vteris, vt spero, fortitudine animi tui: & , quae iniqui ad ignominiam tuam comminiscuntur, ita feres, vt non solum in vetere optimorum studiorum cursu, fractus animo, ne consistas, sed vehementius etiam verae gloriae cupiditate incitatus, propositum tibi decus assequare. Me in omni fortuna tui amantissimum, tuaeq. laudis fautorem, atque adeo, quantum in me erit, amplificatorem habebis. Vale. Venetiis.

SEBASTIANO. LEONI
CORDVBENSI
Romam. 54

ROMAE te nunc esse, in ea vrbe, vbi multorum amorem, ac studium tua tibi iam antea virtus peperit, tantum abest, vt doleam, vt etiam summe gratuler. nec enim dubito, quin sedem studiis tuis non modo commodam, verum etiam honorificam, adnitentibus amicis tuis, facillime consequaris. Me quoque, vt ille inquit, mirum desiderium tenet vrbis: verum aduersantur multa: quae si Deus aliquando sustulerit, accurram statim ad uos, eaque, vt in vestra beneuolentia, in consuetudine, ac sermo-

ne conquiescam. Saluta interim amicos, Octauium nostrum, Sarletum, Gyllium, Phaernum. nam Episcopum Alifanum abesse audio. Nicolaus Nathanaelus, egregie moratus adolescens, magnos in Latinis litteris processus a discessu tuo fecit. is cum mihi per se carus est, tum eo magis, quod de te saepe loquitur amantissime, tuamq. erga se, patremq. suum, insigni probitate, atque doctrina virum, perpetuã benignitatem sic in ore habet, vt in eius memoriam numquam sinat intermitti. Vale. Venetiis.

SILVESTRO. ALDOBRANDINO. 55

IN. IIS litteris, quas ad Angulum nostrum XVI. Kal. Sext. dedisti, valde mihi scripta vrbane visa est illa pars, in qua nescio quid de me per iocum, sed cum quadam tamen amoris nota significasti. gaudeo, me tibi vsque eo esse familiarem, vt etiam facetiis lacessas: quo in genere si perges, gratiam referemus: ne tu homo ingeniosus nos tardiores impune commoueris. mihi cum amico tuo recte conuenit. doctum hominem cognoui, bonum uirum esse audio. haec cum sint in hominibus transalpinis amorem conciliant: quanto magis in nostris? At in litteris aliquando dissensimus. ego vero non nihil etiam a parente meo: neque tamen parentis manibus eam, quam debeo, pietatem minus praesto. opinionum enim dissimilitudo tantum abest a simultate, vt saepissime, non modo qui sententia discrepant, in amore consentiant; sed etiam qui simultatẽ exercent, iudicio congruunt. Quare a moue

istam

istam ex animo tuo suspicionem, meq. cum illo ita crede esse reconciliatum, vt posthac ab eo, etiam si dissentiendi caussa sit, dissentire tamen nolim. Hic, vt in tantis caloribus, non iniucunde viuimus: vrbis mirifico elegantia: caeli summa salubritas: si quando aestus maior est, quam vt ferre possimus, confugimus ad aquas; innixi vtribus inflatis, remoto loco, nos inter nos ludibundi flumina perambulamus. quid quaeris? si te haberemus, ad summam uoluptatem nihil deerat. sed animus tamen meus, quem tu, credo, contionibus quibusdam tibi addixisti, peruolat magna spatia terrarum, &, te insciente, saepe tecum est. itaque non ego prorsus te careo: nam, si minus sermone, adspectu certe tuo fruor, dum de te cogito. quod si aliquando contigerit, vt etiam sermone possim; nae ego collocationum nostrarum fructum, interuallo temporis amissum, ita repetam, vt ne studiis quidem parcam tuis. in quibus audio te post nostrum discessum magna quaedam effecisse. Caput etiam illud litterarum tuarum Cardinalis Accoltus mihi ostendit: in quo ita scriptum est, paginas te circiter octingentas iam impleuisse commentationibus iis, quas in Pandectarum libros texis. puto magni laboris esse, magnaeq. difficultatis: sed, si considerabis, quae tibi praemia proposita sint; vinces omnia. petis immortalitatem; quam multi sequuntur, tu iam paene manibus apprehensam tenes. Vale.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII LIBER. QVINTVS

Scripsit hanc, liberalium disciplinarum nomine, PIO. IV. PONTIFICE CREATO. I

VM tibi, Pontifex optime, ad istam dignitatem nuper diuinitus elato, qua sublimius aut praestantius inter homines nihil est, mortales quamplurimi, alii absentes litteris & nunciis, alii coram vultu & verbis gratulentur: non dubitamus, quin nos quoque, altrices tuas, in maximo gratulantium numero ad tuos sanctissimos pedes officiose proiectas, excipias, & eo benignius, quod alii, quia peruenisti ad eum finem, infra quem ceteri fines sunt, gratulantur; nos autem, quia scilicet, ut peruenire posses, ipsae perfecimus. Non est ad gloriam lata quaedam, & communis via. perangusta fuit semita, paucorumq. notata vestigiis, qua ierunt & heroes illi veteres, in Christiana militia fortissimi viri; & maxime quidem omnium, patrum nostrorum memoria, Pius ille Pontifex, cuius tu nomen, in eadem sede merito collocatus, & cum nomine virtutem refers. in istam olim semitam, ferentem ad aeternum decus, nos te puerum adhuc, sed puerum praeclara

praeclara cupientem, manu prehensum duximus: neue quis te error auertere, ne qua morari posset offensio, cupide procedenti quasi lumen praetulimus. confectum iam iter est: vltra, quo progrediaris, non habes. inter te, & opificem aeternum, cuius ministrae nos sumus, nulla iam interiacent humana. quare, quoniam eo te perduximus, quo sine nobis peruenire felicitatis non est; & quando de longa via ita fessas esse intelligis, vt consistere vix possimus; redde praemium bene merentibus; & permitte nobis, vt in tua beneficentia nixae conquiescamus. nam, si tibi Deus Opt. Max. hoc elargitus est, vt in omni tua vita, praeter rectum & honestum, nihil spectares: quis te laudabiliter antea cogitasse probauerit, nisi nunc, cum est ad voluntatem adiuncta facultas, id ipsum, quod cogitasti, re perficias? si te ambitio delectaret, proponeremus illa inania, quibus ii, qui ex hominum sermonibus pendent, excitari solent: fore, si nos iacentes erexeris, vt orbem terrarum tui nominis fama peruagetur: vt oratorum & poetarum de te praedicantium vocibus aures tuae personent: denique, vt imaginem tuarum virtutum, aeternis excellentium virorum scriptis expressam, ipsa posteritas intuens, cupiat imitari. speciosa ista videntur: & sunt omnino: sed a splendore tamen verae laudis absunt. nam, recte facere, non ex iis, quae consequuntur, sed ipsum per se sapientibus uiris amabile videtur. qui cum innocenter sancteq. viuunt; minime illi quidem de praemiis cogitant; ne probitas mercenaria videatur; aut, si cogitant, non ad haec humana, quae sunt locorum & temporum

angustis

angustis sane terminis circumscripta, oculos demittunt; sed ad illa diuina suspicientes, beatam immortalemq. vitam & expetunt vnam, & unam expetendam esse persuasum habent. hoc tu semper institutum probasti: probauit Paulus ille III, omnium saeculorum memoria celebrandus: qui de humano genere uel hoc potissimum nomine optime meritus existimatur, quia in suo Pontificatu effecit, ut tu Pontifex esse posses: probarunt, hodieq. probent sodales olim aliquot tui: quorum alii, non, ut uulgo uocantur, mortui, sed, ut sapientes proprie loquuntur, mortali uita liberati, nunc incolae caeli, Deoq. fruentes, non tam quia te Pontificem intuentur, gaudent, quam quia facturum ea prospiciunt, quae sunt optimo Pontifice dignissima: alii uero, nondum sane ab hac terrestri materia discreti, aut simplicem naturam assecuti, sed ita tamen in terris commorantes, ut bonitate simplices animos referant, non dubitamus, quin tibi nostram caussam unanimes commendent; & eo studiosius, quod, & ipsi alumni nostri cum sint, officio non solum laudabili, uerum etiam debito fungentur. satis iam exagitatae, satis inopiam & solitudinem passae, ab omnibus fere Principibus neglectae, supplices ad te confugimus: quid petentes? honestum otium, a quo petentes? a Pio Pontifice. Pius ne ille noster, cuius animum ac mentem saluberrimis praeceptis ad omnem laudem conformauimus, atque effinximus; cui comites in omni aetate, atque in omni fortuna non solum iucundae, sed etiam perhonorificae fuimus; qui ut hoc tempore plus, quam omnes homines, prodesse
nobis

nobis unus possit, id ipsum a nobis habet; is ne nos, aliquam tanti beneficii gratiam reposcentes, ab sese reiiciet? non hoc illius natura, non doctrina, non consuetudo feret. Sint sane mutabiles eorum animi, neque satis in colenda uirtute sibi constent: fit enim saepe, ut uoluntates simul cum fortuna commutentur: in te, Pontifex optime, non cadit huius inconstantiae suspicio; tua est bene agendi perpetuitas: nihil in uita tua uarium, nihil flexibile, nihil mistum cognouimus, semper idem tibi, semper directum quiddam placuit: & simplex. non te rerum humanarum ficta & fucata forma, non illae, quibus plerique falluntur, insidiosae uoluptatum illecebrae ceperunt. non tu in tabula picta, inani colorum specie captus, oculis immobilibus haesisti. non sericam uestem, non argenteum uas, non aurata tecta paullo cupidius adspexisti. denique; ne singula persequamur; cum plerique hominum siue gratie, siue metu ab officio deducantur: numquam te uel ita gratia deleniuit, uel ita metus deterruit, ut pietatem religionemq. desereres. quid mirum? uirtutum radices non ita leuiter bonorum in animis inhaerent, ut eas euellere aut commodi spee, aut periculi dubitatio possit. quare tuae consuetudinis & constantiae memores non petimus a te, ut aliquid agas nostra caussa, quod cum egeris, non consentire cum tuis superioribus factis uideatur: sed id petimus: quod a te non modo ipsa res, sed etiam consuetudo tuo postulat; ut in uetere illo tuarum actionum laudabili cursu pergas. quod cum facies, (facturum enim, quia te nouimus, non dubitamus) complecteris nos eodem studio, quo ipsae te aluimus; & in eum locum restitues,

unde

vnde nos aduersariae nostrae, inscitia simul & auaritia, comites perpetuae, detruserunt. Vale.

CAMILLO. PALEOTTO
Bononiam. 2

EPISTOLA tua, suauiter, & amanter in primis eademq. elegantissime conscripta, memoriam mihi nostrae consuetudinis, tuaeq. virtutis, & humanitatis, vehementer auxit. non enim dicam, renouauit: qui te mihi, & ea, quibus omnibus carus es, ex animo numquam excidisse, vere possim affirmare. sic enim velim existimes, nihil vmquam, a quo primum die mihi cognitus es, aut cogitasse me iucundius, aut curasse diligentius, quam vt me tui cupidissimum, tuorumq. officiorum, si non referenda, quod opinor fieri vix posse, habenda tamen gratia memorem, atque gratum agnosceres. quod si sum assecutus, mirifice laetor: sin minus, delector tamen studio meo, & ipsa etiam voluntate mihi, vtinam tibi quoq. satisfacio. Equidem, cum illa, quae te video animaduertisse, ad Muretum scripsi, notum ei esse volui iudicium de te meũ: ipse vero vt ea aliquando legeres, vel vt omnino quisquam, fore non putaui. Postea, cum a nonnullis, bonas videlicet horas male collocantibus, describi epistolas meas audirem; veritus, ne quando mendosius etiam impressae, quam a me scriptae, vel negligentiae culpa, vel fortasse etiam improbitatis, (late enim patet hoc vitium) ederentur; collegi quas potui; emisi, non quas probaui maxime, (nam huius generis

inopia certe me ab omni prorsus edendi consilio reuocasset,) sed quas improbaui minime. ex eo numero fuit ea, quae de te loquitur, vel potius balbutit epistola. nam ea, quae tibi vel natura tribuit, vel adsciuit industria, vix aut mihi liceat, aut iis etiam, qui plurimum eloquentia valent, non modo litteris familiariter scriptis, sed nec elaborata oratio complecti. Quare non ego, mihi vt agas gratias, exspecto, quod te tãquam pictor bonus illustrauerim; sed potius, quod quasi decolorauerim, vt ignoscas, rogo. quod quidem, si te probe noui, impetrabo facile vel a sapientia tua, vel ab humanitate: quarum altera facit, vt ab vna totus virtute pendeas, de sermonibus hominum non labores; altera, vt nihil vmquam a te non modo amici, & familiares, sed nec alieni frustra petant. Amoris in me tui, licet minime necessaria, periucunda tamen commemoratio fuit. cui quidem amori, vel si absint officia, deberem plurimum: quid putas, cum & accesserint iam merita non vulgaria, quae nulla mihi ex animo dies euellet, & ea tamen aliis cumulare ita studeas, vt in beneficio dando beneficium videaris accipere? Vel hoc ipsum, quod me tam crebro, tam diligenter, iam amanter Bononiam inuitas, quantam habet significationem beneuolentiae tuae? quae si mihi omnia commoda omniaq. ornamenta, nihil tamen afferet, mihi crede, se ipsa carius, nihil, quo gaudeam, ac triumphem magis. Ad te vero, quem videre ita cupio, vt cupiditate etiam tua vehementius incendar, noli dubitare, quin aduolem, cum primum per anni tempus, &, vt spero, per valetudinem licebit. nam frigore vires imminutas tempor vernus, & caeli purioris adspectus restituet. Interrim,

rim, si quid scire vis de rationibus meis, eo loco sunt, vt mihi, in summa animi aequitate, abesse potius multa, quam deesse videantur. Vigemus amicis: quo nihil optabilius, excepta sapientia, & ego existimo, & tu quoque vt video, mecum sentis. Oculis, quibus aegre diu fuit, nunc quidem utor optime, uiribus autem corporis non pessime. reliqua in congressum nostrum reseruabo. Vale, & propinquo tuo Francisco Bononietto salutem a me plurimam. Venetiis.

OCTAVIANO. FERRARIO Mediolanum. 3

AMOR inter non mutuus, meaq. de tua uirtute opinio facit, ut mihi nihil esse committendum putem, quod a tuis consiliis abhorreat. itaque, licet dolorem meum, ex interitu filii susceptum, ualde iam & ratio ipsa, & communis condicionis recordatio leuare; uix tamen credas, quantum profecerint litterae tuae. An ego te non audiam, cum ad animi uocor aequitatem? te inquam, cuius mihi grata semper uoluntas, grauis auctoritas & fuit, & esse debet: quem dilexi unice a prima adolescentia, quem respondere in amore, ac studio facile perspexi. quod utinam, quam diu seiuncti fuimus, una uiuere licuisset: essem omnino tua consuetudine melior, & doctior; tu autem ex officiis meis fortasse aliquam, ex beneuolentia certe in te mea non dubito, quin maximam uoluptatem, laetitiamq. cepisses. quod quando non contigit; usus essem, pro mea quidem parte, litte-

rarum bono; nisi me non tam occupatio mea, quam tuae valetudinis infirmitas, cui laborem imponi mea caussa nolui, a scribendo retardasset. nunc, si est, vt optime valeas; quod vt credam, adducor non solum crebritate, verum etiam subtilitate, atque elegantia epistolarum tuarum; gaudeo: quodq. habes ex animi tui sententia, id vt perenne, propriumq. sit, vehementer cupio. litteris, vt amissi temporis vsura sarciatur, colloquemur interdum. nec deerit argumentum, si tibi placuerit idem, quod mihi, συμφιλολογεῖν de studiis nostris, quibus vberius nihil est. Atque equidem, (vt a priuatis ad publica diuertam) quando χαρακτὴρ tuus eiusmodi est, vt ab recentiorum philosophorum inquinato sermone longissime distet, auctor tibi sum, vt in scribendo totus haereas. nimium diu comprimis ea, quae selecta habes, quae scio quam sint praeclara, in omni genere doctrinae. ede, & auge vtilitatem nostram cum gloria tua. nam hic liber, qui propediem exibit, de disciplina encyclio, studia multorum accendet, quibus a te satisfieri aequum est. quam vero in eius libri editione diligentiam exigis, ea praestabitur, quatenus licebit. totum enim in vno me positum non esse, aut iam scis, aut mihi velim credas affirmanti. Vale. Venetiis.

LAEVINO. TORRENTIO Leodium. 4

SANE permolestum mihi, pro mea summa erga te beneuolentia, contigit, quod tuorum comitum, vt ais, impor-

importunitate factum sit, vt veniendi ad nos susceptum antea consilium deposueris. nihil enim potest esse iucundius, quam tui suauitatem sermonis, tuamq. mirificam tum humanitatem, tum etiam doctrinam ex interuallo regustare. sed huius incommodi molestiam fere abstersit omnem scripta peramanter, atque adeo pereleganter epistola tua, quā mihi heri reddidit familiaris meus, idemq. tui studiosissimus, plane iuuenis eruditus, Andreas Siluius. Oda vero in Pium Pontificem, quam epistolae adiunxeras, ita mihi placuit, nihil vt vmquam legerim libentius, aeque libenter pauca. omnino, mi Laeuine, cum ad omnem excellentiam, tum vero ad hoc scriptorum genus ingenio te natura finxit aptissimo. itaque nosce tua bona, poeticamq. facultatem, si tuae gloriae consultum vis, ne dimitte. Carisium quo die primum vidi, vt ederetur, optaui idq. plane Cauchis adolescentibus consilio tuo commotis, & communium studiorum, & sane ipsorum etiam caussa gaudeo. aliquid enim ad eos ex paterna laude redundabit, & aperietur fortasse aditus ad gratiam principis viri, misso, vt mos est, libro cum eorum epistola. putabam fore, vt Romae liber ederetur. si Venetiis malunt; nostra, quaecumque est, industria non deerit: qua condicione, & qua tempore, scripsi ad optimum uirum, Octauium Pantagathum. De Censorino, & Prudentio mox uidebimus. non enim tam facile, quod praestare non possim, soleo promittere, quam, cum promisi, diligenter praestare. premor autem oneribus multis, quae sustinere cogor in aliquot menses: abiicere si uelim, nec honor meus. nec res domestica patietur. Quod reliquum est amorem in me tuum cupio conserues: quod erit humanitatis.

ego, quod erit officii, te colam diligentissime, deq. ingenio tuo, de doctrina, de probitate quid sentiam, ut ipse aliquando intelligas, quod hic, mihi crede iam intelligunt multi, operam dabo. Vale, & Cauchos frates, moribus, ac litteris ornatos, meo nomine saluere plurimum iubeo. Venetiis.

PETRO. MISCOVIO 5

QVOD a me postulari uidebatur, ut tibi, de studiis meis non pessime existimanti, (sic enim audiebam) per litteras gratias agerem; in eo dedi operam, ne desiderari posset officium meum, atque equidem restiti nonnihil a principio cupiditati meae, ueritus, ne pudentis hominis non esset, ista dignitate, ista uirtute uirum, cui nullum a publico munere tempus uacet, appellare litteris: sed meam cunctationem uiri optimi, atque eruditissimi, Andreae Patricii, omnia de humanitate tua pollicentis, discussit oratio. Scripsi igitur ad te, non, ut tibi rescribendi onus imponerem, sed, ut, quoad possem, testificarer obseruantiam meam. quod si sum assecutus, &, si tu, quanti faciam iudicium de me tuum, intelligis: ita laetor, quasi bona omnia contigerint, & cum hac mea uoluptate uix puto uoluptatem ullam posse conferri. Quod autem silentium etiam tuum excusas, & ea commemoras, quae te a scribendo antea retardarunt: hoc equidem e te numquam exspectaui; a quo libenter legi meas litteras, de quo dubitare mihi non licuit, satis superq. habui: sed quo

exspe-

expectaui minus, eo scilicet magis agnosco, quae constanti omnium sermone praedicatur, benignitatem tuam. Gratulor autem, ut debeo, uehementer, & te a febri conualuisse, qua laborantem in reditu suo Patricius offendit, & exitiali illa lue prouinciam esse liberatam. Occupationes tuas puto, & audio grauissimas esse; sed leuiores fiunt gloriae fructu, quem tu quotidie percipis, tuis debitum uirtutibus, amplissimum. Porro, quam sit homine dignum, de multis, ac, si fieri possit, de toto hominum genere bene mereri, quid ego te doceam, nihil, quod ad honestum pertineat, ignorantem, quem ita semper ad decus natura impellit, ut omnia tamen consilia, omnes actiones ratio, & sapientia moderetur? Quare, istis curis, istis laboribus, quos esse tuae laudis segetem, ac materiam uideo, ignosce, obsecro, Miscoui humanissime, si te sero admodum cupio liberari. nam, quod ad studia litterarum attinet, idest, ad eum animi cultum, unde oritur artium ingenuarum praeclara cognitio; primum, cum tu habeas iam, quae petuntur a litteris, & cum eloquentia, doctrinaq. ex superiorum temporum uigiliis excellas; non intelligo ualde esse, cur labores: deinde, tanti ne putas librorum consuetudinem, aut ullum cum ulla doctrina commercium, quanti difficillimis temporibus, in summa bonorum, & sapientium ciuium inopia, requirenti consilium, operamq. tuam patriae subuenire? quo in munere uersanti, non committam, ut longiore molestus epistola sim: & haec ipsa, fortasse nimis multa, amori largieris in te meo: cui dum obsequor, teq. alloqui praesentem uideor, oblitus occupationis

tuae, memor humanitatis, prouectus imprudenter sum. Vale. Venetiis.

ANDREAE. PATRITIO

MI. PATRICI, non te fugit, morosos esse, qui amant. quo me vitio laborare non infitior. adspectu, & cõsuetudine praesentium amicorum carere non possum. si absunt, igniculum desiderii ita non fero, vt litteras ab iis exigam potius, quam exspectem. hinc illae interdum, vacuae prorsus iracundia, quae abest a natura mea, amoris plenissimae querellae. de quibus audisse te aliquid gaudeo, vt ego quoque in querella tua mutuam erga me beneuolentiã, qua nihil habeo carius, agnoscerem. quod equidem laetari te quoque arbitror. quae enim humanitas tua est, certe totus abesse non vis: nec eiusmodi tuum in discessu consilium videbatur: nec nos, qui te longinquum memoria colimus, diligimus, laudamus, digni videmur, quibus nullam suauitatis, ingeniiq. tui partem restituas. Officium autem in rescribendo meum, non committam, vt desideres; nec desiderari antea passus essem, si litteras tuas, a me vehementer expetitas, quas misisse te significas, accepissem. Prouocessem etiam, mihi crede, pro meo in te singulari studio, si vacassem, & si vacare te ab iis negociis existimassem, quorũ onera grauissima, vigilantibus & magna praeditis virtute viris, idest, tui simillimis, imponi aequum est. Quod ais, omnia te conferre ad dignitatem meam: dupliciter gaudeo, et quod me ames, (quamquam hoc antea perspexeram,) & quod id ex officiis er-

ga me tuis homines intelligant: idq. non mediocriter ad existimationem meam statuo pertinere. Miscouii quidem in beneuolentia, cuius habeo testem, refertã humanitatis, elegantissimã epistolam, scito me omnia ponere; eamq. vt videor summo hominis beneficio consecutus, ita triũpho, quasi nihil iam aduersa virtutis aduersaria fortuna possit euenire. tibi autem, qui mihi ad amicitiam viri aditum patefecisti, gratias tuo fortasse merito pares habere possum, & habeo sane quam maximas, referre certe nullo modo possum, ac ne agere quidẽ: quod tamen humanitas tua nõ ferret, et, si ferret, quae mihi vmquam verba, ab intimo licet artificio deprompta, satisfacerent? Vale. Venetiis.

STANISLAO. FOGELVETRIO Patauium 7

ME quoq. torquet expectatio * litterarum; de quo mihi, me quidem inuito, tamen aduersa quaedam amor fingit. nec enim adduci possum, vt oblitum nostri, aut parum in colẽdo officio diligentem existimem: qui & humanitate omnes vincat, & quatternas iam a me litteras acceperit. vtinam valeat, atq. in illis negotiorum fluctibus vtatur secundis ventis: reliqua feremus facile, eademq. absenti beneuolentia perpetuo praestabitur. Cum litteras Italicas meas ad te misi, nihil scripsi, ne tibi rescribendi, praesertim de re minima, onus imponerem. ac tu, gratiarum actione non contentus, etiam me laudandum putasti, & iis quidem verbis, nihil vt esse possit illustrius. in quo probaui vehementer elegantiam ingenii tui: in iudi-

cio, nisi me ipse diligam, desiderare aliquid cogor. aliquid autem? plane hoc totum, mi Fogeluetri, humanitati tuae tribuo: de qua tamen ipsa valde te amo: ac velim existimes, te mihi haerere in animo tum tua sane caussa, cui neminem probitate, ingenio, studio bonarum artium antepono, tum quod in vno te nonnullam Patricii, ac * etiam imaginem videor agnoscere. idq. tibi aliquando fortasse, Minerua, vt spero, non inuita probabo. Vale. Venetiis.

DIONYSIO. LAMBINO 8

Noli existimare, mi Lambine, cum fructu consuetudinis tuae caream, quidquam mihi tuis epistolis esse iucundius. facit hoc sane qui mutuus inter nos amor est, ortus a meo de tuis virtutibus iudicio, tua vero de meis ad eandem laudem conatibus opinione fortasse non nulla: sed scriptorum etiam tuorum subtilitate, & elegantia mirifice delector. vel haec, quam accepi idibus Iunii, raptim a te, vt video, exarata epistola, quam loquitur pure, quam nullis illustrata pigmentis, nullo, vt tu scribis, fuco, tamen nitet. itaque nihil vmquam legi libentius. Quaesieram autem per litteras a sororis meae filio, Iulio Catone, ecquid parturiret ingenium tuum, non tam, vt meae, quae summa est, quam vt eorum, qui ad me adeunt quotidie, cupiditati satisfacerem. scito enim, admirabilem hic esse quandam de studiis tuis opinionem cum e sermonibus meis, eximia saepe tua cum laude habitis, tum vero ex illa praestanti industria, quam in conuertendis Aristotelis de morali philosophia libris ita col-

locasti, non modo vt eorum, de quibus diu bona hominum existimatio fuit, errata patefaceres, sed vt ipse maximam & iudicii, &, mihi quidem vt videtur, qui ea cum Graecis diligentissime contuli, eloquentiae laudem ferres. quod a te institutum retineri, & eandem operam ad reliqua conferri, si quis est, qui valde cupiat, ac te etiam tacita saepe cogitatione hortetur, is ego sum. Publica, fateor, me mouet vtilitas, cui te video Graecae, ac Latinae linguae peritissimum, praeterea instructum iis artibus, a quibus perfecta intelligendi, ac iudicandi ratio manat, vnum in primis posse consulere; sed mehercule etiam gloriae tuae pro amicitia nostra vehementer faueo. vides enim profecto, (quid enim, quod ego videam, tu non perspicis?) paucos omnino ex iis, qui populari fama celebrantur, sine exceptione posse laudari, & hac tanta quotidie exeuntium librorum copia impediri potius, quam adiuuari studia nostra. quare suscipe onus pro tua parte. neruos nouimus industriae tuae; quos si contendere volueris, nihil est, quod sustinere, ac perferre non possis. Nam de Lucretio. suadeo equidem, vt absoluas; poeta est egregius, vel Ciceronis nostri testimonio; & in eo maximam a multis, nec a me ipso minimam gratiam inibis: sed voco te libentius ad illa praestantiora: nec tu meum consilium, atque etiam studium, si modo tibi aut sapere aliquid, aut velle tua caussa videor, debes in tua laude contemnere. Si nauigatis in Galliam, quod a te scriptum confirmant multi, opto vobis facilem cursum, & secunda omnia; teque rogo, nisi me ineptum esse censes, & nimis impudenter petere, vt Cardinali Turnonio, Principi sapientissimo,

tiſſimo, optimarum artium patrono, me in gratiam ponas quem hic honoris gratia ſalutare, cum maxime vellem per inualetudinem numquam licuit. Sigonius, plane, vt ais, vir doctiſſimus, addas licet humaniſſimus, cui tu in tranſuerſo litterarum tuarum verſiculo ſalutem adſcripſiſti, valde gaudet, amari ſe, ac laudari a te, de quo ipſe honorifice in primis loquitur, & ſentit. is te reſalutat amantiſſime, euntique in Galliam, incolumitatem, & reditum precatur. Vale. Venetiis.

IVLIO. POGIANO Romam.

QVAM libenter, & quam ſaepe de te cogitem, Pogiane doctiſſime, conſcius ipſe mihi ſum: mea uero quae ſit, ac fuerit ſemper, vbi temporis ratio tulit, de tuis virtutibus oratio, cum honeſtos, & graues viros, iis, quibus ipſe excellis, doctrinis excultos, habeam teſtes, non conabor tibi litteris exponere. nec tamen amori erga te meo, quem fateor impetrare a me poſſe omnia, tribuere quidquam in te laudando velim exiſtimes. tua me ſcripta, in quibus excellentem quandam eloquentiae praeſtantiam elucere vidi, maxime vero praeclara illa pro illuſtri Rhodiorum Equitum ſocietate ad Pontificem habita oratio, quam efferre laudibus numquam deſino, in hanc ſententiam facile perduxit. Accedit humanitas, probitas, opinio de me tua, nec ea ſignificata obſcure, ſed aeternis ingenii tui teſtata, atque expreſſa monumentis: vt, ſi nihil ipſe, contra quam adhuc laboraui,

laboraui, memoria dignum praestem, me tamen ex testimonio tuo posteritas ignorare non possit; sin aliquid a me sum, tibi tamen debeam plurimum, cuius ad eam, quaecunque de me est, existimationem accedat auctoritas. quod si te antea, naturali quadam animi mei propensione, & communi erga omnes, qui optimis in artibus cum laude versantur, officio, non mediocriter diligebam nunc, propria cum addantur in me merita, nisi totus amore flagrem, ac studio tui, nisi, quam excelso in loco sitam video, illustrari etiam magis omnium praeconiis tuam laudem exoptem, malam referre gratiam litteris iis, quarum consuetudine ad humanitatem excolimur, & omnino hominem ex homine videar exsuere. quamquam, mi Pogiane, non ita mei dissimilis esse possum, vt agnoscam ea, quae tu in illa omnium elegantissima epistola, ad eximiae tum indolis, tum etiam virtutis adolescentem Octauianum Magium proxime scripta verbis amplissimis in me contulisti. scilicet ego in eloquentia magnus, quis, & qua in arte? illa quidem, vt res indicat, omnium difficillima, ipse autem vix mediocri instructus ingenio, otio certe, sine quo ne summis quidem ingeniis valde proficitur, numquam abundans, aduersa etiam per annos multos modo valetudine, modo fortuna vexatus. sed absuerit, nihil eorum, quae laudem in aliena lingua cupientibus requiruntur: me tamen vobis, qui Romae in ista luce, summa omnium virtutum ingeniorumq. praestantia viuitis, qui pedem quotidie ponitis in vestigia clarissimorum virorum, qui spiritum ducitis e Romano illo caelo, seminibus eloquentiae referto, anteponendum esse numquam duxi;

duxi; fortasse, vt comparari aliquando possem, operam dedi. sed hoc quidem nondum contigit, ac vereor, vt contingat vnquam. me enim in hoc studio, quo mirifice delectabar adolescens, rei familiaris occupatio non sinit esse diligentem. aetas etiam nescio quo modo gloriae cupiditatem, si qua fuit in nobis, videtur exstinguere; qua sublata, non minimum languescit industria. Contra vobis, ab omni cura expeditis, tibi praesertim, non aetate minus, quam ingenio, florenti, quotidianum esse cum libris vsum, & cum omni liberali doctrina, non ignoro. Quanti vero illud est, quo quidem nos caremus, locorum admonitu excitari ad decus? quanti etiam illud, haurire aliquid posse omnibus horis ex mutuo sermone, praecipue vero ex perennibus illis, vberrimisque optimarum scientiarum fontibus, Octauio Pantagatho, & Gulielmo Sirletto, familiarissimis tuis a quibus, vt opinor, aeque diligimur; sed aeque tamen eorum doctrina frui per interualla locorum mihi non licet. itaque tot, ac tantis, quae suppetunt vobis, destitutus adiumentis, tantum abest, vt gloriosi palmam certaminis audeam sperare, vt hastas etiam non inuitus abiiciam; qui praesertim facile futurum intelligam, vt ad te, quem plane in oculis fero, & a quo mutuam mihi tribui voluntatem libenter credo, primae partes in cognitione, & vsu Romanae linguae omnium iudicio deferantur. Quare primum illud te rogo, ne mihi tua praedicatione, quae tota, vt ego interpretor, ab amore proficiscitur, plus oneris imponas, quam mea sustinere possit infirmitas; existimesque non minus me moleste ferre, si quando mihi falsa laus affingitur, quam non-

nullos,

nullos, cum vera detrahitur: deinde, si ego abs te in mea laude dissentio, ne propterea meum in tua iudicium improbes: quod, ne si quidem ipse prorsus a me dissentias, immutare, cum multis iam patefecerim, aut velim, aut possim. Vale, & Sirletto nostro, ac Pantagatho meo, vel potius vtrique nostro, dic salutem meis verbis plurimam. Venetiis.

HORATIO. VRSINO Romam. 10

VT video, Magius, amores vtriusq. nostrum, opimus adolescens, nec litteris tantum, sed humanitate etiã perpolitus, exquisitum ad conglutinandas amicitias tenet artificium. nam ille me primum, iam antea commotum ea fama, quae de tuis laudibus percrebuerat, suo testimonio vehementer in tui beneuolentiam impulit: deinde, vt integrum officii sui fructum ferret, te quoque de meo erga te studio litteris admonendum putauit. quod etsi praeter opinionem meam potius, quam contra voluntatem, factum esse confiteor: tamen eo mihi nomine abs te gratias agi moleste ferrem, nisi epistola tua, distincta luminibus ingenii, index amoris in me tui, quo equidem antiquius habeo nihil, omnes animi mei partes ea voluptate perfunderet, vt molestiae locus esse non possit. aderat, cum eam attulit Magius, legitq. me concedente, semel & iterum Carolus Sigonius; qui quantum iudicio, & eloquentia valeat, neq. tu, nec, vt opinor, iam ignorat quisquam. is ornauit ingenium tuum diuinis laudibus

dibus, me prorsus assentiente: nam quid, Magio, dicam? qui te, qualem ipse antea in omni sermone praedicauerat, talem nobis videri, mirabiliter ob eximiam in te beneuolentiam, fortasse etiam iudicii sui caussa, laetabatur. Nimirum habet hoc nobilitas, vt quamcunque se in partem dederit, insigne quiddam praestet. sed, quo libentius de spatio curriculoq. maiorum pleriq. deflectunt, eo praestantiorem apud omnes homines & gloriam, & gratiam, si qui cursum tenent, assequuntur. quod tibi gaudeo contigisse: qui cum multis tum naturae, tum fortunae donis abundares, natus in ciuitate, orbis terrarum olim domina, nunc religionis, pietatis, iustitiae domicilio, ortus ex ea familia, cuius nomen praeclaris partum & studiis, & factis multis iam saeculis per omnes gentes fama disseminauit: tamen, quasi haec ad te non pertineant, id agis, vt vna te nobilitet virtus, &, quantum honestatis a maioribus tuis accepisti, tantum ipse posteris relinquas. quod etsi difficillimum est, praesertim his temporibus, cum aduersentur multa, &, vt vides, ad inania quaedam, neglecta solida gloria, mores incubuerint: tamen a te, freti prudentia & ingenio tuo, freti etiam constantia, summa omnia exspectamus. Quae porro laudabilior industria, quae cura praestantior, quam quae in animi cultu consumitur? cum scilicet id quaerimus, ne quando impendentem fortunae vim, optimarum artium praesidio muniti, pertimescamus; ne iactemur huc, & illuc, vel cupiditate, vel metu: sed in tantis vitae quasi tempestatibus, tranquillissimo, ac iucundissimo litterarum portu perfruamur? quae qui non videt, nec de adipiscen

da virtute, quae rationis absolutio est, assidue cogitat: nae ille eo ipso rationis munere, quo uno ceteris praestamus animantibus, iudignus est. quod quidem semper sensi; licet, quo contendi, non peruenerim. te & sentire idem, & posse consequi quod vis, intelligo. quod si de praemiis cogitas; quae proposita sint, vides, aeternum decus, & bonorum amor; quem debes omnibus rebus anteponere: equidem in eo summam felicitatem ab adolescentia constitui. ex quo quanti faciam amicitiam tuam, quem nemini aut probitate, aut studio liberalium doctrinarum audio concedere, facile potes intelligere: idq. ut re ipsa aliquã do experiaris, operam dabo. Vale, & Iulium Pogianum familiarem tuum, praestantem omni laude virum, ac Hieronymum Lippomanum, eximia spe summae virtutis adolescentem, salutes, rogo, meis verbis diligenter. Venetiis.

OCTAVIANO. FERRARIO Mediolanum. 11

NOLI putare, me tantum amici tui προβλήματα tribuisse, ut adhuc rem ducerem. nam, etsi de illius ingenio, doctrinaque semper optime sensi, idque primum litterarum tuarum testimonio, post etiam iudicio meo commotus: tamen de tuo libro ita iudico, nihil fieri posse non modo eruditius, in quo meam de studiis tuis opinionem aequauit industria tua, verum etiam elegantius: quod ab excellentibus in philosophia viris, qualem te iam omnes praedicant, hodie non admodum exspectatur. Quid igitur obstitit, cur non aggrederer?

caussam si quaeris; de qua te, si res pateretur, celatum vellem: pituita, repente commota, satis per se molesta, mox etiam, cum tussis accessisset periculosa, moram iniecit: biduum iacui, medico non admisso, accurata victus ratione contentus: in qua tu quantum ponas, ignoro: ego vtilissimam experior. nunc, quae supersunt morbi reliquiae, do operam, vt eas depellam. quod eadem, vt spero, abstinentia consequar. Filio iam, & domesticis omnibus recte est. Liber tuus, quemadmodum ex paginis, & diebus rationem duco, video fore vt idibus Sext. aut plane absolutus ab operariis nostris, aut inibi sit. itaq. velim significes, quot ad te eius exempla, & cui dari velis. chartam probabis: habet enim amplitudinem, & elegantiam: spero, item reliqua. mitterem Io. Antonio, bibliopolae vestro; sed homo est, quod inter nos dictum sit, paullo ad rē attentior, quam vellem. nisi remittat aliquid de sua consuetudine, vix puto inter nos posse conuenire. veruntamen quid ad nos? vtamur alio, qui se praebeat aequiorem in transigendo, deinde bonum virum in fide praestanda. quod totum prudentiae tuae committo. Vale. Venetiis.

EIDEM, Mediolanum. 12

EGO vero nihil minus volo, quam, nisi vacas, a te responderi. nam, etsi mirifice delector ingenio tuo, cuius imaginem in iis, quae a te scribuntur, epistolis magna saepe cum animi mei iucunditate contemplor: tamen, ne me putes in ea haeresi esse, quae ad se ipsam refert omnia, aliorum caussa minimum laborat. cogito valetudinem tuam: cogito maximarum doctrinarum studia: amicis, &

propin-

propinquis horae dandae sunt: inuitat humanitas, pietas cogit: cur ego te ista velim deserere tam laudabilia, tamque necessaria, studium vt expleas meum crebritate literarum, quod expleri tamen nullo modo potest? De libro teneo iam quid velis. Typis, quos probas, & charta, qua vis, vtemur. initium fieri ante quam redierit is, qui totam officinae curam sustinet, omnino vix potest. erat autem in Forum Iulii, sui negotii caussa, profectus. eius porro diligentiam cum in charta, tum in toto hoc genere vtilem, & necessariam esse, saepe sum expertus. quo aequius hoc, quidquid spatii interponitur, vterq. nostrum ferre debet. atq. etiam, ne quid celem, paullo eram conturbatior, aegrotante filio, quem de tribus vnum habeo reliquum. O mi Ferrari, quantam tu debes philosophiae gratiam, quae te a tot curis ad iucundissimum vitae genus abduxit. quamquam fortasse hoc melius: & in agendo positam esse virtutem, ne tu quidem Peripatetici negant. sed haec omitto. In pecuniae permutatione agnosco tuam in me beneuolentiam, paene dixi liberalitatem. quod si arcae meae consultum aeque omnes vellent; quanto mecum ageretur commodius. nunc, mihi crede, secus est, nec me tamen reclamante. Vale. Cruceio, & Caprae salutem plurimam. Venetiis.

IO. ANTONIO. TVRONEO Vrbinum. 13

Si quisquam est, qui ex aduersa bonorum virorum fortuna solicitudinem capiat: eorumque mederi studeat

incommodis; eum ego me esse profiteor. sed, cum ad opem ferendam nihil mihi suppetere praeter voluntatem intelligo; sic afficior, vt me ipso miserius esse nihil putem. quod si antea sensi, certe id in tuo potissimum casu mihi contigisse, nisi vel meam consuetudinem ignoras, vel ignorari a me tuum ingenium, tuam probitatem putas, debes opinari. Quamquam cum recordor, & eadem saepe accidisse optimis viris, & vbique virtutem honestissimum habere domicilium; nec fieri numquam, vt calamitas etiam gloriae sit; nec vllum in te dedecus, aut facinus turpe conferri; cum hoc aeterna naturae lege, vnde humanae leges, tamquam ex archetypo, describuntur, sancitum esse videatur, vt vim vi liceat repellere, & sua cuique incolumitas prima sit: haec, inquam, memoria, & cogitatione dum pertracto; id quod, quasi solatium quaerens, saepe libenterque facio; lenitur aliquantum doloris acerbitas, atque etiam tibi, quantum licet, in medio dolore gratulor: cui nisi loci mutatio grauis est; cetera, quae videris amisisse, leuiter ferenda esse censeo. In loco autem quid te torqueat? species vrbis? at ea, quae ad oculos pertinent, nemo vmquam sapiens neque in malis, neque in bonis esse duxit; & ego, qui longe a sapientia disto, haec tamen prorsus non amo inania, solitudine fruor, quantum possum: in hac mihi viuo, & Deo: quod vnum est beate viuere. Amicorum consuetudo? quid? absentes non diliguntur? non, si volumus, & quoties volumus litterarum sermone coniungimur? equidem, postea quam discessisti, nescio quo modo crebrius etiam, quam cum aderas, de te soleo cogitare: & mihi scito

amico-

amicorum spectra, praesertim quos virtus, & integritas commendat, esse iucundissima. sin vtilitatem aliquam, tuis necessariam rationibus, cogitas, non dubito, quin istuc, quidquid iacturae factum est, breui maioribus etiam commodis resarciatur. Nec vero, si me audies, vtilitatem vllam cum ea doctrina conferes, quam tu auges quotidie in isto otio, neminem curans, praeter te ipsum: quod hic certe non contigit. magnum est, studia posse colere quae velis, & quantum velis: tibi vni sementem iacere, tibi vni fructum colligere. at quam fructum? cui nec imber immoderatus, nec aestus, nec vlla calamitas noceat, nec suauitatem detrahat, sed augeat, quae cetera omnia corrumpit, dies. Quod si tibi, multorum philosophorum exemplo, vitam in patria ducere, ob doctorum hominum paucitatem, non per placet: an dubitas, quin te ista cura nos amici tui, si quid noster in te amor, si quid pietas valebit, aliquando liberemus? quod tamen eiusmodi est, vt non tam laetandum videatur, cum euenerit, quam non dolendum, si sero, vel si etiam numquam eueniat. nos enim in delectu rerum saepe fallimur: errore mentis tamquam salutaria, quae noxia sunt, adsciscimus: vnus euenta rerum prospicit, vnus igitur nostra consilia gubernet, ac moderetur Deus. cui si te totum permiseris, si minimum in te ipso, in eo posueris omnia: mihi crede, ex istis molestiarum fluctibus emerges; nihilque posthac aut mali metues, aut boni frustra cupies; multa etiam, quae non cupies, nullis accersita laboribus, aut studiis, ad te sua sponte confluent. Ego tibi opera, cura, diligentia, quae numquam in me desidera-

bis, fortasse etiam consilio prodesse aliquid possum: Rasarius, qui publicam personam gerit, etiam auctoritate adiuuabit; quem licet existimem, quantum valet, tantum tua caussa velle, tamen, suadeo, litteris eum interdum appelles, rogesque, vt respiciat fortunas tuas, & aliquid eis, atq. adeo multum cogitationis impertiat. Caluino optimo viro, mihique vetere beneuolentia coniunctissimo, amoris, & studii erga te sum ipse optimus testis: sed aetas iam obstat, quo minus ea, quae res postulat, obire, et exsequi possit omnia. itaque, nisi me fallit opinio totum in Rasario est. nam ego, vt scis, vel infirmitate valetudinis, vel diuturna iam consuetudine, & voluntaria quadam desidia, loca publica non admodum frequento: quo familiaritates intermitti, & ex eo amicitias, si quae penitus virtute non haerent, paullatim dissui necesse est. testimonium tamen iudicii de te mei nullo loco deerit. & de doctrina quidem, vt spero, fidem faciet oratio nostra: eloquentiam vero, in qua tibi quantum tribuam, cum alii, tum omnium modestissimus, & ingeniosissimus adolescens, Franciscus Vianellus a me saepe audiit, tua scripta facile probabunt. Vale. Venetiis.

FEDERICO. GALLO Vrbinum. 14

ITERVM iam te purgas, quod in discessu tuo, menses fere quattuor absuturus, ad me non adieris, quem, vt opinor, tui cupidum ac peramantem cognoueras. ego autem, etiam si repentinam illam discedendi necessita-

necessitatem litteris minus excusasses; tamen, uide, quam faueam amicitiae nostrae, & quam non stricto iure tecum agam; numquam mihi persuaderi passus essem hoc abs te salutationis officium uel nostri obliuione, uel contemptu, uel ulla omnino inhumanitate tua fuisse praetermissum. quare accipio excusationem tuam: speroque, te operam daturum, ne utaris ea posthac: idq. mihi fore iucundissimum. nam, cum semper dilexerim plurimum, a quo primum die mihi cognitus est, parentem tuum; cui te cupio, & spero simillimum fore in iis artibus, quibus honestius, aut gloriosius esse non nihil potest: tum uero studia tua, ingenium, quiq. lumen, & ornamentum ingenii sunt, mores ita me tibi adiunxerunt, ut omnibus te laudibus libenter cumulem, nihil de te, quod indecorum, aut turpe uideatur, ne suspicari quidem ueilm. Equidem mirifico tenebar desiderio tui, tum ut mandata darem, de quibus ageres cum parente tuo; tum etiam, vt, quo tibi studiorum genere totum aestatem in patria traducendam statueres, a te ipso cognoscerem; ut uel ex optima tuorum consiliorum ratione uoluptatem caperem; uel, si quid contra sentirem, indicarem sententiam meam. quamquam, cum domi habeas, unde discas, & unde praeclara quaeque sumas; neque te meis, neque cuiusquam egere praeceptis intelligo, uerumtamen uerus amor latere non potest; ostentat se, ubi etiam minime opus est. Ac tu quidem percommode feceris, si, quod coram non licuit, fortunae potius culpa, quam tua, id tibi agendum per litteras existimabis, ut aliquid de quotidiana tua tum lectione, tum etiam, sine

lectio paene inanis est, scriptione significes. non enim te puto vel desidiae quidquam loci relinquere, vel iis leuitatibus, in quibus plerique adolescentes insaniunt, operam perdere. scis, quod sapientissimi homines prodiderunt, imitatricem boni voluptatem falsa specie decipere, illecebram esse turpitudinis, escam malorum omnium, qua capitur aetas improuida, nec se captam sentit, nisi cum imprudentiae poenas luit: atque hoc in genere labi, & errare, cum ceteris turpe sit, iis videtur esse turpissimum, quibus ad amplectendam honestatem praecepta non defuerunt. &, praecepta si valent, quae tibi ego, pro meo in te singulari studio, deesse non patiar: quanto plus valere exempla aequum est, praesertim quae posita ante oculos sunt, quae tibi numquam intueri non licet, quaeque familiae tuae quantam quotidie laudem pariant, facile potes intelligere? itaque non a te mediocre aliquid, sed summa omnia exspectari, nec exspectari solum, sed exigi etiam quasi debita, debes cogitare. quae si praestas; laetitia quidem parentes tuos, quibus potissimum, & patriae natus es, afficies incredibili, te ipsum autem perpetuis instrues, maximisque bonis; nec illa timebis externa, quae casus, & fortuna inuehit; sed, a te ipso pendens, nullis obiectus iniuriis, firmissimo artium optimarum praesidio munitus, vitam deges beatissimam, aeternamque posteris tui nominis memoriam relinques. Vale. Venetiis.

OCTAVIANO. FERRARIO Mediolanum. 15

O. PRAECLARAM παλινωδίαν. at ego, tuarum litterarum memoria, contuleram in eum perpetuo quodam studio, quidquid praestare poteram officii, operae, diligentiae. nec me tamen paenitet, eo processisse, unde nunc tu ipse paene reuocas. mutare autem consuetudinem, praesertim in benemerendo, vix licet. nam illa superiora, si doctrinae non vis, in quo me fefellit opinio, humanitati certe dedimus. nunc dandum esse aliquid constantia, ne nostrum damnemus institutum, profecto vides. verum absit iam hoc argumentum a litteris nostris: valeant ea, quae iucunditatem non habent, quam equidem non modo ex tuis elegantissimis epistolis, verum etiam cum ipse ad te scribo, capere mirificam soleo. nihil est tanti, quod cum sermonibus nostris permutari debeat. Nec, de nobis ipsis quod scribamus, deesse vmquam patietur mutui amoris abundantia. De libris tuis, dedi negotium homini domestico, vt a peritis de ratione vecturae cognosceret, eosq. quamprimum istuc mitteret. quod ille, vt est omnibus fere iucunda negligentia, fortasse nondum fecit. vrgebo litteris, & mandata renouabo. Suilla farcimina curaturum te significas: in quo amo voluntatem tuam: quod autem addis, non ante, quam extremo mense; ne, cum recentia sint, inclusa corrumpantur: consilium probo: &, quoniam uestra istius generis obsonia, qui palato sapere putantur, sine ex-

ceptione laudant; nec artes quaestuosas officinae temere dediscunt; puto fore suauissima. Sed audi, quod esse totum aliud intelliges, idest aliquando magis ad me pertinere. κακοστόμαχοι sumus, & cruditate laboramus. id quidem a pueritia: sed auxit vitium assiduus litterarum vsus: quo adempto, quae nobis, qui vulgaria contemnimus, delectatio, vel potius quae vita superest? quare ignosce, si mihi non impero: quod ne tu quidem, opinor, facis. quaesitum inter medicos est, ecquid adiumenti aquae sulphureae potus afferre posset. varie sentientibus, recusaui; ne, quod aiunt, de sorte etiam in dubium venirem. de gutta capiti instillanda sermo fuit. ne hoc quidem placuit: ne memoriam periclitarer. ventum denique ad victus rationem. praebui me facillimum, quidquid vellent. in primis radicem probarunt, quae Irios vocatur: quam condiri apud vos egregie, ferunt. eam igitur, quod tuo commodo fiat, vellim perquiras, inuentamque, & mediocri vasculo diligenter inclusam, cures aliqua ratione perferendam. quidquid erogaueris, bona fide, cui voles, hic numerabitur. Alexandri ὑπόμνημα nondum ab eo, cui frater commendauerat, extorqueri potuit: nec ego vrsi vehementer, posteaquam, non ab Aphrodisiensi, cuius in eo libro mentio fit, sed a posteriore Alexandro scriptum cognoui: quod etiam χαρακτὴρ declarat. Vale, & Cruceio, Capraeque, communibus amicis, familiaribus tuis, quos vtinam aliquando complectar, salutem plurimam. Patauii.

IO.

IO. BAPTISTAE. RASARIO Venetias. 16

AMO te vehementer de Ferrarii epistola; quae mihi ita placuit, ut nihil vmquam legerim libentius. sane caussam suam diligenter agit, & mihi quidem egregie probat. quamquam multis iam annis eam imbibi animo de illius ingenio, doctrinaq. opinionem, ut errare nihil credam, si quis multorum rationibus vnam eius auctoritatem anteponat. quam tibi quoq. sententiam probari, cum intellexerim antea: cumq. ut uere dicam, hoc ipso nomine plurimum accesserit ad beneuolentiam in te meam; cupio te nunc ne leuissime quidem a te ipso diffidere: idq. mihi tum facile, pro eo iudicio, quod de tua uirtute semper habui, tum etiam, pro meo erga Ferrarium singulari studio, libenter persuadeo. Sed, ut redeam ad epistolam; uides, quam erudite, quam ingeniose disputet: quam tecum amice, quamq. (ut apertus, nec ulla tectae simulationis labe suffusus eius animus est,) ingenue, & simpliciter agat. alienatae uero a te uoluntatis, cum caussa nulla subsit, ne signa quidem ulla in eius litteris mihi uideor agnoscere. de quo quia te non nihil ex epistola tua sensi laborare; nec iniuria; uetus inter uos amicitia fuit, eritq. ut spero, uitae aequalis, maximis illius in te meritis, ex tui mihi praedicatione cognitis, non uulgaribus tuis in illum officiis culta: purgabo te apud eum primis litteris accuratissime: nec ab illo probata damnasse, aut omnino in dubium reuocasse, sed quaesiisse non nulla tā-

quam

quam a magiſtro tuo, veteremq. in eo conſuetudinem retinuiſſe, ſi uolueris, oſtendam. non dubito, quin, ſi qua ei de tuo ſenſu, quod equidem vix opinor, ſuſpicio haeſit, amoueat, ac ſe tibi quam primum reſtituat. noui hominis lenitatem: beneuolentiam in te uidi: isq. meae in te beneuolentiae fons, ea primum origo fuit. nec enim, quae de te olim ad me ſcripſerit, poſſum obliuiſci, nec, ſi poſſim, velim. Illud a te, mi Raſari, ſi quid noſtra etiam cauſſa vis, etſi neceſſe non arbitror, tamen uehementer peto, & ſi, pateris, rogo, non ut optimum uirum, doctiſſimum hominem, Ferrarium, tuae laudis auctorem, quod is tibi ad philoſophiam aditus aperuit, uiamq. muniuit, obſerues, ac diligas; quod a te fieri, certo ſcio; ſed ut in omnibus officiis, quae ad illius non modo dignitatem, ſed etiam uoluntatem pertinebunt, certare mecum uelis. in quo te mihi parem eſſe percupio, uinci numquam patiar. Vale, & Magium noſtrum, ſingulari adoleſcentem ingenio, tibi pro ſua doctrina, mihi pro meo in eum non mediocri ſtudio deditum, ſaluta. Patauii.

HAEC dictaui, ut ſoleo, filio meo: nam, ut ſcriberem ipſe mea manu, neque per medicum licebat, nec ſane ſtomachi ferebat imbecillitas.

ANTONIO. ROLANDO. 17

STVDIVM tuum in exhauriendis mandatis meis, celeritas in reſcribendo, quorum ego a te alterum pro noſtra coniunctione exſpectabam, alterum autem pro

tuis occupationibus postulare uix audebam, magnam habent significationem amoris in me tui: cui quidem, si paribus non licebit officiis, pari saltem ut amore respondeam, operam dabo: nec dubito, quin consequar: atque etiam, quod mihi uel iniurato uelim credas, me iam esse consecutum intelligo. qui enim, tua quae fuerint erga me officia, meae quae sint partes, ignorare possum, aut non assidue cogitare? Ego, Rolande, quo primum die, cum lectissimo adolescente, familiari tuo, itemq. meo, *, accessisti ad me, dilexi mores tuos, in quibus ingenui multum pudoris, qui probitatis index est, multamq. prudentiam elucere uidi. paucis diebus, cum de nostris delectationibus, idest de communibus litterarum studiis, colloqueremur, probasti mihi ingenium, doctrinamq. tuam, & ad meam de te opinionem, * testimonio excitatam, plurimum addidisti. postea facile inter nos exorta familiaritas: uel quod multis in rebus nostri sensus congruere uiderentur, & latentis quaedam naturae uis animos utriusque coniungeret: uel quod assiduitas tua paene quotidiana, usus q. domesticus nihil amicitiae nostrae deesse pateretur. Me deinde Venetias rationes meae, te non ita multo post Lutetiam uocarunt studia tua. manet amor tamen, in me quidem is, qui fuerat praesente te, uigetq. memoria tui, nec locorum, aut temporum interuallis vmquam euanescet. quod nisi me tuae laudis magna quaedam cupiditas teneret; angerer, quod abes, &, ut audio, abfuturus es: sed, uersari is in ista eruditorum hominum celebritate, frui consuetudine, doctrinaq. Hadriani Turnebi, quem iampridem omnes cantant, ego orno, quantum possum,

possum, in sermonibus meis, nisi vehementer gaudeam; te non amem, nec quem ames ipse, quod in primis cupio, dignus sim. Quare nostra etiam caussa contende, vt, quo consilio Lutetiam petiuisti, id quam maxime, quamq. licet celerrime consequaris. refer ad nos illa praeclara, quorum gratia discedendum tibi a tuis, perferenda longi itineris incommoda, asperrimarum alpium perpetuis obsessa niuibus iuga non sine magno periculo superanda existimasti. Quo de genere tecum agam breuibus; quia, sensus cum optime tuos habeam cognitos, non dubito, quin saepe tibi veniat in mentem, ex ista vrbe, quo, tamquam ad amplissimum artium ingenuarum mercatum, libenter omnes confluunt, inanem redire, quam non deceat. Quod si te, studio cognitionis incensum, cetera, quae istic habes plurima, liberalium doctrinarum adiumenta deficerent: vnus tamen idem ille, quem paullo ante nominaui, qui praeter ceteros cum litteris humanitatem, Graeca cum Latinis, antiquae philosophiae scientiam, quod e scriptis eius facile cognouerim, cum elegantiore doctrina coniunxit, vnus, inquam, tibi instar esse omnium Turnebus, vnus & suo te commouere exemplo, & suis adiuuare plurimum documentis, consiliisq. posset. cuius vt a latere, quoad hominis permittet humanitas, ne vmquam discedas, & istam vrgeas occasionem, diuinitus datam, adipiscendae virtutis, si tu is esses, qui naturam humanam sola perfici virtute nescires, hortarer etiam, atque etiam: idq. libenter tribuerem amicitiae nostrae: sed cauendum intelligo, ne γλαῦκ’ εἰς Ἀθήνας *cum tu ibi sis, vnde ad alios prae-*

clara

clara instituta, unde laudabilis vitae ratio, & sapientia fere manat omnis. Viam, & rationem Latine scribendi, obsecro, mi Rolande, cur a me petis, cum is, quo ego uno magistro sum usus, & tibi, & omnibus Cicero pateat? an tu me vel huius generis reconditum aliquod tenere artificium putas, a quo longe absum, vel, si tenerem, posse fieri, ut ab ullo, praeterquam ab hoc ipso, cognouerim? nec tamen, utiliter quaedam praecipi, & ad artem posse redigi, negabo: sed mihi ne tantum oneris imponis, cui nec a domesticis curis otii multum est, & id ipsum, quod est, vel amicis officii caussa, vel valetudini necessario tribuitur? Scripsi olim de meis exercitationibus nescio quid, a nobilissimo viro, bonarum artium patrono, Stephano Saulio rogatus: & fortasse digitum ad eum fontem intendi, quo si accesseris, non dicam equidem istam eloquentiae sitim explebis, sed, ut arbitror, nihil inde non purum, nihil inquinatum hauries. exstat ea, cum aliis edita, epistola. si uidebitur, leges: aut, si legisti, & queris amplius: a me cur exspectes, quem respirare negotia non sinunt, hoc quidem tempore non est: pete ab istis, qui uacant, optimis, & scribendi, & iudicandi magistris. De Laertio, &, quid egisti, pergratum est; &, quod acturum te ostendis, id si praestabis, maximam inibis a me gratiam. Turnebus, ut me plurimum diligat, quod certe mutuo faciet, exopto: plurimum ut mihi tribuat, quod litterae tuae significant, non postulo. quid enim ego sum? aut, si esse aliquid videor, prae illo tamen quid sum? non enim χάλκεα χρυσείοις umquam conferam, ne cum Homerico Glauco errem; sed χρύσεια χαλκείοις anteponam semper.

per. Ille est, cui iure omnia tribuantur, qui iam peruenerit eo, quo nobis adspirare non licet. Saluta eum meis uerbis, cum ueterrimo amico meo spectatae uirtutis, & industriae uiro, Carolo Stephano. Vale. Venetiis.

CAROLO. SIGONIO

Patauium. 18

EGI diligenter, quod mandaueras. praecise negauit, ac visus etiam nonnihil moleste ferre. sed, mihi crede, huius generis paene magistro, vestri sensus non congruerent. nihil morosius. o multa in omnibus intolerabilia: quae nobis tamen, mi Sigoni, qui a libris nescio quid plus, quam ceteri, sapere didicimus, ferenda sunt. quamquam tibi quidem, pro tua prudentia, atque etiam pro superioris vitae perpetua consuetudine, nihil difficile. Sed, Patauii te nunc esse, in celeberrimo Italiae theatro, vbi spectatur, & notatur acerrime, quicquid agas, quidquid dicas, & saepe mihi, nec umquam sine alquo metu, in mentem venit. sic sunt, qui amant: omnia cupiunt, omnia timent. Vides, quo te in loco tua virtus, quanta omnium exspectatione, constituerit. nihil mediocre praestandum est: nec, vt cum aliis, quibus te iam doctrina, industriaq. antecelluisse omnes iudicant, sed vt tecum ipse certes, teq. ipsum, si licet, vincas, omniq. laudis genere cumules, elaborandum. quae, cum, ad quem scribam, considero: & cum mihi singularem tuam rectissimis in studiis cupiditatem, ac diligentiam propono; mirifice

fice

fice laetor; nec me tamen paenitet hoc nostrae necessitudini tribuisse, ut ea legas a me scripta, quae minime necessaria duxerim. Hesternum diem puto te mutuis cum Pace Scala sermonibus iucundissime traduxisse: quem volo a te amari plurimum: vel quod ab illo te quoque amari plurimum sensi; vel quod eo nihil humanius, nihil amabilius. praeterea, quod te vehementer mouebit, multis nominibus ego illum in oculis fero: nec in eo riuales habeo paucos. Faloppio nostro si discessum meum excusaueris, cum vxoris morbus vrgeret; gratissimum erit. nec tamen diutius hic me commoraturum puto. tanti nihil est, ut nobis carere possim. Interim vale, &, si vacat, scribe; non accurate, sed, vt ego nunc, quidquid in buccam: ne pereat omnino fructus nostrorum sermonum: quem si litterae restituent; paullo feram lenius absentis tui desiderium: cuius igniculum, e cubiculo meo cum discederes, sentire coepi: nec deinde tuum spectrum discessit ab oculis meis. Venetiis.

MARCO. ANTONIO MVRETO Romam. 19

GAVDEO, mi Murete, quod profecto etiam me tacente existimas, te nauare operam Regibus, ingeniumq. tuum, quod ego semper vnice dilexi, extuliq. laudibus, a tanto Pontifice, & ab vniuerso Cardinalium Collegio vehementer probari. nam, si qui aliter sentiunt: quamquam quis est, qui aliter sentire possit? verumtamen si qui fortasse reperientur, quos liuor

impediat, quo minus recte ac sincere iudicare possint; de iis laborandum non erit: cum te praesertim ille noster, quem sequuntur multi, sed ille praeter ceteros, qui nobis quasi μητίετα ζεὺς debet esse, non mediocriter ornet, atque diligat. Haec altera tua oratio priorem illam vel aequat, vel uincit, sententiarum, verborum, ordinis praestantia. quo in officio, ac munere cupio te pergere: simul enim perges in expedita, maximeq. directa gloriae via, per quam processisti iam longissime, nemine praecurente, me fauente plurimum. De tua in me beneuolentia, cum recordor meam, dubitare non possum. meum in te animum expertus iam es eundem si & esse nunc, & perpetuo futurum arbitraris, non fallam opinionem tuam. nam & mea non solum consuetudo, sed etiam natura ita postulat: & tu perficis eas laudes, quarum principia me olim, exspectantem id, quod praestare te nunc video, in tui amorem impulerunt. Habeo summas gratias, quas agi a te cupio, Archiepiscopo Beccatellio: eumq. meo nomine, vt quam licebit officiose, quamq. plurimum salutes, valde rogo. *, vt scribit ad amicos, floret honoribus in patria, carus Imperatori, iucundius omnibus. nostri humanitatem, & ingenium: doctrinam auxit a discessu tuo, quantum vix credas: itaque summa omnia de illo adolescente sperare nobis licet. Duareni obitu, de quo heri primum a Germano homine, qui ex Gallia recens venerat, accepi, damni plurimum in iure ciuili factum est. equidem dolui vel tua caussa, quod eum a te amari senseram. quamquam haec, si ferret humanitas, prorsus dolenda non essent. quid enim proficimus? angi quidem grauius, neque communis condicionis necessitas

concedit,

concedit, & vitae commutatio, breuissimae cum aeterna miserrime cum beatissima, valde vetant. Ego nunc, quod acceptum diuinae benignitati refero, quodq. tibi puto fore iucundissimum, valetudine vtor satis commoda, oculis quidem optimis, quod aliquot annis non contigit. itaque, cum otium non ferrem, (scis enim me quiescere non posse) commentarios in reliquas Ciceronis epistolas coepi texere: &, vt initia sunt, prorsus industria non εἴκειται. absolui, vt mihi quidem videtur, maiorem partem, idest tres primos libros, &, extra ordinem, octauum. in quibus, vt dixi iam, nisi me communis φιλαυτία decipit, non videtur opera male collocata. Habebis in clausula de Petro Fabro, tuo dicam, an meo? ita me triduo cepit, sibiq. deuinxit ingenio, humanitate, prudentia. plane vixi, quam diu mecum fuit: nec mediocri sum amore discedentem prosecutus: nae tu, si nihil praeterea mea caussa velles, qui & vis, & egisti iam plurimum, tamen hoc vno munere, quod auctus per te sum tam ornati adolescentis amicitia, meis omnibus in te studiis, quae tu merita vocas, optimam gratiam retulisti. Vale. Venetiis.

HIPPOLYTO. CAPILVPO EPISCOPO. FANENSI 20

SANE postulabat mea peruetus in te obseruantia, ex ingenii tui praeclaris orta monumentis, vt aliquid ad te litterarum darem: sed me dignitas tua semper, & persona deterruit, verentem, ne, talem virum, tan-

tarum rerum occupatione distentum, inanibus appellare litteris, pudentis hominis non esset. nunc, vt vere dicam, paene accuso modestiam meam, quod, dum cogito ad te scribere, nec tamen consilium explico, interea tua fecit singulari humanitas, vt anteuerteres. quamquam cur ego apud te, maximarum virtutum laude praestantem, ad quas mihi adspirare non licet, plus residere officii moleste feram, cum praesertim hoc ipsum amoris in me tui, quo equidem antiquius nihil habeo, non obscurum argumentum esse videatur. Quocirca, vt interdum me pudet pudoris mei, quod nihil ad te scribere sim ausus, aum tamen maxime cuperem: sic ista tuae voluntatis erga me declaratione, istis etiam laudibus, quibus me ornat epistola tua, mirifice delector. noli enim existimare, si quid vmquam meis laboribus ac vigiliis non contemnendum praestiti, me fructum vllum, aut mercedem praestantiorem exspectasse, quam quae ex tuo, tuiq. similium iudicio, ac testimonio percipitur. quod si assequor, triumpho. sin, quod suspicari facilius possum, ita me laudas, vt quasi deficientem in cursu tua voce impellas; ne sic quidem vulgari me munere obstringis, cum ad cohortandum, atque incitandum, si vlla res, certe tua plurimum ualeat auctoritas, itaque enitar, ne tu me non bonum tuarum litterarum interpretem fuisse putes. incumbam enim paullo acrius ad ea, quae qui possidet, iure laudem fert. Tibi uero, quod ad me tam humaniter scripseris, quodq. ultro ipse mihi diu exoptatum ad tuam amicitiam aditum aperueris, si, quam debeo, gratiam referre non potero, habebo saltem,

ut priores officii partes re potius tibi, quam studio & uoluntate concedam. Vale. Venetiis.

NICASIO. CASLETANO. 21

QVANTVM mihi uoluptatis attulerant litterae tuae, summae tum humanitatis, tum etiam doctrinae notis insignes: tantum postea doloris, ac molestiae, erepta ob aduersam ualetudinem respondendi facultate, suscepi. nō enim aut is ego sum, cui quidquam prius officio sit; aut eum te esse ex * litteris cognoui, cuius amicitia contemnenda potius, quam appetenda uideatur. sed omitto * uel testimonium, quod apud me ponderis, sicuti debet, habet plurimum, uel uoluntatem, cui libenter omnia tribuerem ipsa, quam ad me misisti, epistola, quid est, quod impetrare non possit? scripta primum humanissime, cum beneuolentiam in me tuam significes, meam exoptare uidearis; deinde ita eleganter, ac diserte, (ne uiuam, si mentior) ut ego tibi in hac eloquentiae laude comparem sane paucissimos, anteferre debeam neminem. Quare cum istam animi tui singularem in me amando, atque etiam laudando liberalitatem libenter amplector: tum uero, me tibi parem in utroque uoluntatem reddere, idq. non tam officii tui magnitudine prouocatum, quam iudicio facere, uelim existimes. Tu uideris, quid de me sentias, et quo me loco reponendum statuas: non enim ita laudem aspernor, praesertim quae ab iis, de quibus bene omnes existimant, proficiscitur, ut quam de studiis meis opinionem suscepisti, eius deponendae, aut imminuendae,

tibi auctor esse umquam velim. Ego, quod ad me attinet si qua tui dabitur facultas ornandi, plena manu tuas uirtutes ad caelum tollam: studio quidem, & amore ne uincar, & enitar, ut soleo, diligenter, &, ut spero, consequar. praesentem scilicet mutui sermonis suauitatem longinquitas aufert: litteris tamen, si ualebo, quod adhuc non contigit, ne prorsus abesse uideamur, operam dabo. Vale, & * meo salutem. Venetiis.

IVLIO. BELLOGRADO Vtinum.

22

AMABAM te ante, mi Iulii, quod esses eo patre natus, cuius excellentem probitatem, atq. doctrinam non praesentes modo, sed longinqui etiam praedicant, ego summam in me humanitatem saepe sum expertus: nunc, ista indole, isto te ingenio praeditum esse cum intelligam, ut paternam uirtutem, tamquam amplissimum patrimonium, non modo conseruare, uerum etiam augere possis; an dubitas, quin omnia in te studia libentissime conferam? quibus addam officia, cum licebit: &, ut saepe liceat, exopto. Perge, adolescens egregie, mihi carissime in isto ad laudem cursu. viam iniuisti, quae te ad immortalitatem feret, directam, expeditam, a vulgi erroribus longe remotam. quo tibi nomine gratulor, mihi gaudeo plurimum, &, ut perpetuo gaudeam, futurum confido. species enim virtutis eximia, quo propius eam adspexeris eo te commouebit magis, & amorem sui mirabilem excitabit. interitu contemplare actiones prudentissimi viri

parentis

parentis tui: ad eius te imitationem totum finge, atq. conforma; ut haurias ab eo laudem tuam, quam capere uberiorem ex nulla disciplina potes. Me velim existimes omnibus de te maxima polliceri, & in te amando, si patrem excipias, nemini concedere. Filius meus te sibi maioris fratris loco ducit; nec ullum tui ornandi, quantum in ipso erit, locum praetermittet. Vale.

HIERONYMO SERIPANDO CARDINALI CREATO Romam. 23

A QVO primum tempore aliquid sapere, idest a vulgi opinionibus dissentire coepi, semper ita iudicaui, multo esse optabilius, multoq. praestantius, consequi virtutem ipsam, quam ornamenta virtutis. itaq. nunc allato de tua dignitate nuncio, quem hic ingenti laetitia boni omnes exceperunt, non sane tua caussa magis, quam antea, pro communi quidem Ecclesiae bono, cui tantum ex honore tuo praesidii, tantum splendoris accesserit, magnopere sum laetatus. tu enim is es, cuius animus haec humana numquam spectauerit, semper omnem spem, omnemq. gloriam, ac felicitatem in uno Deo, & in illa caelesti vita, recte, ac laudabiliter agentibus proposita, collocarit. Cui sunt occultae mirabiles ille tot annorum cogitationes, actiones, conciones tuae? quae si obscura fuissent, uno illo facto illustrarentur maxime, cum illa Praefecturae generalis insignia, quae libenter omnes assumunt, multo ipse libentius deposuisti. Quocirca non equidem magis, quia Cardinalis nunc es, quam quia semper ita vi

xisti, vt Cardinalium Collegio dignissimus esses, & mihi, & omnibus laetandum intelligo. nec vero singularem, ac diuinam Pii. IV. Pontificis Max. sapientiam admirari, & efferre laudibus vmquam desinam, qui vexatam assiduo prauarum opinionum impetu, nec mediocri periculo fluctuantem Christianae reip. nauem, auctoritatis, et doctrinae tuae pondere constituendam putauerit. itaq. non iam illas a septemtrione horribiles procellas, a quibus antea naufragium impendere videbatur, posthac timebimus. Pio IV. gubernante, quod vtinam diuina benignitas diuturnũ esse patiatur, tua, Seripande, tuorumq. similium ope, summa tranquillitate perfruemur. id & speratur, iam indicto Concilio, quod vnicum tantis malis eximia superiorum Pontificum sapientia remedium inuenit: et, mihi quidem si contigerit, vt ad eam diem spiritum ducere liceat, cum sublatas in perpetuum exitiosi dissidii caussas, vnam in communi salute voluntatem, vnum gregis vniuersi pastorem, ac moderatorem videam; satis me vixisse arbitrabor, & plane laetus ex hac vita discedam. Interim fruar exspectatione; & tibi, tuisq. virtutibus, quas omnes laudant, vtinam imitari multi vellent, eam, quam debeo, obseruantiam, beneuolentiamq. praestabo. Vale. Venetiis.

ALOYSIO. ESTENSI CARDINALI. CREATO Ferrariam. 24

MVLTA, & magna Principibus viris, inter quos, Aloysi praestantissime, tua praecipue nobilitas elucet,

elucet, ad studium eximiae laudis adiumenta suppetunt: quae si comitatur voluntas, excellunt facile, sic, vt ad immortalitatis praemia, cum quibus non opes, non imperia sapientes comparant, expedita quadam, & quasi cōpendiaria via perueniant. Hoc tibi contigisse, cum omnes antea faterentur, grauissimum accessit Pii IV. Pontificis Max. testimonium, qui te, diu expetitum, paene recusantem, non rogantem quidem certe, in amplissimum Cardinalium Collegium, ipso maxime comprobāte Collegio, summa bonorum laetitia, proxime cooptauit. Restat, quod futurum nemo dubitat, & tua superior vita pollicetur, vt istum honorem pro tua, maiorumq. tuorum dignitate administres. quod facile consequeris, si te, quidquid statues, quidquid ages, Cardinalem esse cogitabis, idest ex eo Ordine, vnde maximi, ac praepotentis Dei Vicarii, rectores humani generis, Pontifices deliguntur. Locum tenes, quem summa dignitas illustrat, & in quo nullum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. nec tibi aut a natura quidquam, aut a fortuna denegatum est, quo minus amplissimo te dignum sacerdotio praebeas. operosum aliis, & perdifficile sit, vt est omnino, ac semper fuit, recte, & laudabiliter agere: Aloysio Estensi, in tanta ingenii, animiq. praestantia, tam propensa ad honestum voluntate, tantis etiam opibus, quis aditum vere laudis non patere, quis aeternae viam gloriae non esse facillimam existimet? Gaude igitur tam excellenti bono; & incumbe totus in eam curam, vt antiquum familiae tuae decus, per tot saecula, tot Ducum, tot Regum, & Imperatorum virtute partum, non tueare solum, verum

rum etiam vehementer augeas. nam nunc quidem eo tantum nomine tibi gratulamur, quod simul cum isto honore praeclaram saepe exercendae virtutis occasionem accepisti. cumulabitur laetitia, & erit aptior gratulandi locus. cum haec honorum insignia, quae multis oneri fuisse constat, iustitia, pietate, omniq. beneficentiae genere ita sustinebis, vt & optimi Pontificis iudicio, & bonorum exspectationi, qua nulla maior vnquam fuit, egregie satisfacias. quod euenturum breui, omnes confidunt: ego, pro meo in te singulari studio, quasi iam euenerit, praesenti gaudio cupiditatis meae fructum capio. Vale. Venetiis.

IO. BAPTISTAE . SARACIO Ferrariam. 25

SEMPER equidem existimaui, quod tu quoque sentis, doctissime Saraci, non minimum fortunae praestare virtutem; in qua etiam vna satis esse ad bene beateque viuendum putarunt multi: tamen incidunt quaedam tempora, cum ipsi etiam habenda fortunae gratia videatur. quod mihi nunc gaudeo contigisse. nam cum, aliquot abhinc annis, consentiens multorum sermo, eximias ingenii tui suauitates assidue praedicantium, in eam me voluntatem, ac mentem adduxisset, vt diligerem te vehementer, & colerem: casu accidit proximis diebus, vt auctoritas tua, magnis atque perpetuis erga Principes tuos meritis, virtutibusque parta, expedire me haerentem, atque impeditum perdifficili negotio, posset. hoc ego fortunae meae non vulgare beneficium

ficium eſſe duco. alterum eſt tuae virtutis, quod, cum tibi meam cupiditatem vir egregius, omniumq. humaniſſimus, Paulus Sacratus oſtendiſſet, contuliſti ſtatim ad rationes meas ſtudia tua, ſpemq. noſtram, iam prope languentem, atque abiectam, erexiſti, & confirmaſti promiſſis primum, deinde etiam officiis tuis. quo quidem in me ſingulari merito, quibus tibi verbis gratias agam, plane non reperio. vincit enim, vincit prorſus, optime Saraci, ingenium meum humanitas tua. ſed hoc ipſo fit virtus illuſtrior, cum in eos beneficia conferuntur, qui ſatisfacere non modo ipſa re, ſed ne verbis quidem vllo modo poſſint: quod tibi perſuaſum eſſe quis dubitet, qui conſuetudinem benemerendi tuam, a praeſtanti quadam natura ortam, liberalium doctrinarum ſtudio mirabiliter auctam cognouerit? verumtamen, quando mihi non ſimul cum facultate voluntas quoque eripitur remunerandi, non nihil in moleſtia gaudeo, & fruor tacitus officii conſcientia, nec tamen futurum deſpero, vt, quae mihi nunc ad grati animi ſignificationem deeſſe verba ſentio, eadem aliquando abundẽt, ita benignitate apud alios praedicanda. Interim ſine me hoc impetrare ab humanitate tua, vt multo maiorem eſſe putes obſeruantiam, ac beneuolentiam in te meam, quam ullo umquam a me exprimi, ac declarari officio poſſit. quod ſi, vt ſpero, facies; mihi crede, praeſentem gratiam, quam ex primis Sacrati mei litteris abſolutam exſpecto, haud paullo maiore gratia cumulaueris. Cupio, niſi graue eſt, a te ſalutari meis verbis Io. Baptiſtam Pignam. Vale. Venetiis.

PAVL.

PAVLLO . SACRATO
Ferrariam. 26

SOLET interdum euentus esse gratior, quam caussa, interdum etiam caussa, quam euentus. me delectauit vtrumque pariter in litteris tuis. nam, & vt Latine ad me scriberes, homo tum domesticis curis, tum etiam sedandis, vt audio, multorum controuersiis assidue distentus, certe amor impulit, atq. humanitas; & epistola tua ita mihi ornate, ita copiose omnes non modo animi, verum etiam ingenii tui partes expressit, vt nihil vmquam legerim libentius. Ego tibi antea, optime Sacrate, tribuebam sine multa, quae pauci consequuntur, prudentiam, integritatem, doctrinam, maxime vero praestantem quandam ad excolendas officiis amicitias & voluntatis, & naturae propensionem: istam vero orationis exornandae facultatem, quae cum multi temporis, magnaeq. videtur esse industriae, tum vero, vt ego sentio, atque vsu etiam didici, ab intimo quodam, planeq. recondite depromitur artificio, vix putabam tibi inter diuersa plane studia posse coniungere. sed videlicet id me fefellit, quod ingenium tuum communibus metiebar exẽplis: nec mihi veniebat in mentem, auunculi tui Cardinalis, Iacobi Sadoleti, praeceptis, & consuetudine domestica aditum tibi ad omnem gloriam esse patefactũ. nam, cum ille cunctis virtutibus, quas laudabit posteritas omnis, assequetur fortasse nemo, bonorum, ac sapientium iudicio virorum excelluerit: hac tamen in pri-

mis

mis Latine scribendi laude ita floruit, vt veteres illos propemodum aequauerit, nos quidem, per eandem viam cupientes excurrere, longe reliquerit. sed, vt ex epistola tua coniicio, conseruabis hoc quasi patrimonium, familiae vestrae proprium; & haec tibi communis hereditas erit cum patrueli fratre tuo, Paullo Sadoleto, quem omnes homines ad egregia quaeque natum intelligunt. Equidem in hoc mihi ipse primum gratulor, qui tibi harum litterarum, quibus nescio an quidquam non modo humanius, verum etiam ornatius esse possit, caussam dederim. nam Iosephum Fasinardum, quem ob eius doctrinam, et mores egregios vehementer amo, oblitum arbitror modestiae suae, cum de me loqueretur, & vtrumq. vestrum in eo consensisse, vt ille, te libenter audiente, pro veris falsa narraret, aut certe veris plurimum affingeret; tu illi, plena manu, vt saepe prodigus amor est, ea, quae prorsus non agnosco, in me conferenti, pro tuo in me studio libenter, & facile crederes. vtinam quidem, qui vobis nunc esse videor, is aliquando esse possim: quod quia sperare non licet, ne cur optem quidem est. Meus in te animus (quid enim praeterea pollicear?) officio erit, mihi crede, singulari: quaeque a te in meis rebus opera, atque beneuolentia nauatur, perpetuo quodam erga te studio ita compensabitur, vt mihi nemo omnium, excepto amore domestico, te vno carior, aut iucundior vmquam esse possit. Franciscus Morandus, cuius ego contubernio, & quotidiana consuetudine mirifice delector, vir egregius, nec iuris tantum ciuilis peritia, sed poetica etiam laude, & litterarum elegantia vehementer excellens, mutuo te diligit, &, qua ego tuis verbis eum salutem impertiui,

tiui, eandem tibi ut eius nomine his litteris adscriberem, diligenter mandauit. Tu saluere plurimum a me iubeas Io. Baptistam Saracium, deditum semper optimis disciplinis, maximeque cupidum ornandae uirtutis, itemq. * quem uidi numquam, amo tamen sic, ut mihi te riualem esse uix patiar. Vale. Venetiis.

FRANCISCO . ROBORTELLIO Bononiam.

27

MAGNAM habeo gratiã Hieronymo Seripando, optimo Cardinali, omniumq. uirtutum gloria praestantissimo, quod ab aliqua nos ob imitationem virtutis exorta simultate ad summam beneuolentiam, coniunctionemque traduxerit. te quidem cum eximia doctrinae opinione, quam apud omnes merito consecutus es, humanitatis laudem uelle coniungere, tum mea caussa laetor, qui tua consuetudine nimium diu molestissime carui, meaeq. in te perpetuae uoluntatis ipse mihi egregie sum conscius tum uero, quod inter te, & Sigonium meum, uiros tales, & plane duo nostrae Italiae lumina, non optime conuenire, ferendum uix erat. itaq. cum de nostra auctore Seripando reconciliata gratia ex ipsius Sigonii litteris cognouissem; feci statim, quae meae partes erant, ut animo te complecterer, meq. tibi, leuiter antea, nec sane mediocri cum dolore immutatum, libentissime totum restituerem. A te peto, non ut me mutuo diligas, quod te iam facere, perpetuoq. facturum certo scio: sed ut officiis etiã ita mecum certare uelis, quibus & cupide uincam, &

uincar tamen non inuitus, ut nihil omnino neq. de mea in te uetere obseruantia, neq. de tua in me beneuolentia detractum esse uideatur. quamquam hoc, tua fretus bonitate, & sapientia, cum sperauerim antea, nunc ut plane confidam, litterae tuae fecerunt, ad hominem bene doctũ & utriusq. nostrum amantissimum, Raphaelem Cyllenium proxime conscriptae: quibus in litteris partim de me, quo sum mirifice laetatus, amantissime loqueris, partim etiam typos Graecos fratris mei, nescio qua culpa amissos, benignissime mihi polliceris, ac defers. Ego, mi Robertelle, istam uehementer amo uoluntatem, quam tibi certe emetior: liberalitate uero tua etsi delector maxime, tamen, cur utar, non est; cum officinam satis ampla & pereleganti huius generis copia magnis iã sumptibus instruxerim. tibi tamen, quia de commodo meo tua sponte cogitaueris, quod sine summo erga me amore fieri profecto non potuit, aeque debeo, ac si rem omnium maximam meo pernecessario tempore detulisses. quod si a me paria, ac multo etiam praestantiora in omnibus rebus, quas ad tuae laudis, tuiq. commodi partem aliquam pertinere intelligam, studia, & officia exspectabis; numquam te fallam. atq. huius quidem testem promissi, & quasi loco foederis, quod a me uiolari numquam patiar, hanc esse apud te epistolam uolo. Camillum Palacottum, cuius excellentem humanitatem, coniunctam pari uirtute, non dubito quin praeclare cognitam habeas, & communem amicum, dignum Romulo parente filium, Pompilium Amasaeum, rogo te, salutes meis uerbis diligenter. Vale. Venetiis.

ALEXANDRO . CRISPO 28

HABET hoc virtus, vt amicitias nullo intercessore conciliet. itaque, cum de studiis tuis, & incredibili quadam ad liberales artes voluntatis propensione, ex Sebastiani Leonis, familiaris mei, litteris cognouissem dilexi te statim, idq. vt intelligeres, vehementer optaui: nunc, quando opinionem meam de ingenio tuo susceptã epistola tua confirmat: ego quoq. aliquanto magis ad te amandum impellor. quod vero etiam in amore mihi respondeas, tuamq. operam, curam, & auctoritatem nullo vmquam loco defuturam promittas: vtrumq. facio plurimi, & esse perpetuum cupio. quod vt confidam, tua probitas facit multorum sermonibus, praecipue vero Leonis nostri testimonio comprobata. Hic ego hortarer, pro mea in te summa beneuolentia, vt acrius te ad omnem laudis cupiditatem incitares. sed neque industria tua cuiusquam indiget praeceptis: nec te res vlla magis ad gloriam accendet, quam nobilitas tua, quam, non dubito, quin saepe mente & cogitatione contempleris. tantum igitur te rogabo, vt istum teneas, quem coepisti, cursum, nec te vmquam aut voluptas, quae adolescentibus maxime suis blanditiis, & ficta boni specie perniciosas insidias tendit, aut fucatus rerum humanarum splendor a studio virtutis, idest a vera, solidaq. gloria deducat. Vale, & Leoni nostro, doctissimo atque optimo viro, dic salutem meo nomine plurimam. Venetiis.

SCRIPSIT . HANC . ROGATVS A . NOBILISSIMO. Viro 29

Cvm in summis molestiis, quibus me fortaße immerentem fortuna vexat, quae quidem tibi satis notae sunt, vnicum mihi solatium fuerit beneuolentia tua, quam opinabar me singulari quadam ac perpetua erga te obseruantia, & studio quodam incredibili consecutum: eo me solatio magna ex parte priuatum esse, ex eo sermone, quem habuit mecum proxime Drusus tuus, vehementer doleo. quod quidem eo patior acerbius, quia, si posset augeri amor in me tuus, augeri potius debere pro mea in te egregia voluntate, maximisq. studiis, existimabam. quid enim, a quo primum tempore aditus mihi patuit ad amicitiam tuam, de te senserim, ipse mihi optime sum conscius: quid vero praedicauerim, testes habeo, non leuissimos homines, sed praestantes viros, eosque minime paucos, quorum auctoritas, & probata vita vel sine iureiurando facile fidem facere possit. quae cum recordor, magnam ex officio meo voluptatem capio: propterea quod nihil vmquam mihi grati animi memoria iucundius aut est, aut vmquam erit. &, quamquam animum tuum non nihil immutatum Drusi verba significabant; cum ego perpetuitatem amoris tui exspectauerim; eamque tanti fecerim, vt ex omnibus rebus humanis nihil paene pluris aestimauerim: tamen, non vt animatus

nunc in me sis, sed ut antea fueris, in omni mea vita iucundissime cogitabo; quaeque in amicitia colenda a doctissimis viris cõstãtiae tributa laus est, eam ut omnino cõsequar, enitar quantum in me erit; non quod tua virtus cuiusquam hominis laudationem, vel tua fortuna cuiusquam opes, aut merita desideret; sed profecto apud sapientissimos homines, quem ego te in numerum refero, significatio bonae voluntatis, etiam si merita non habet, pro meritis tamen est. Te vero, Principem egregium, omniumque virtutum apud omnes homines, maximeq. apud omnes Principes laude florentem, praeterea ista ornatum dignitate, quae ad omnem laudem tacita quadam cohortatione videtur impellere, figmentis commoueri hominum improbissimorum, & alienis fortasse bonis inuidentium, prorsus aequum non est. Quid enim? an ego tam prauus esse possim, ut optimo viro coner umquam in sermone detrahere? an tam stultus, ut, qui mihi multis rebus prodesse, multis etiam obesse possit, eum in dignissimis lacessam iniuriis? an tam ingratus, ut, cuius erga me summam humanitatem, ac benignitatem senserim, de eo quidquam cogitem, aut etiam loquar iniquius? Quid honor meus? an apud me nullius est ponderis? ille vero mihi vel ipsa vita carior adhuc fuit, eritque in posterum. ita sum a puero educatus, ita natus: ita etiam didici ab exẽplis maiorum meorum. an igitur honor meus tantam ferre posset inconstantiam? ille certe cum omnes maculas, tum hanc, quae turpissima est, leuitatis, & intemperantiae, respuit, ac reformidat. Quare, si peccarem in te, magne Princeps, simul in me ipsum peccarem, quorum alterum ab officio meo, alterum a voluntate nimis

mis abhorreret. Quod igitur neque committere debeo, neque possum, id mirarer equidem a te credi; si plane quae ad me delata sunt, vera omnia putarem. sed primum haud libenter id credo, quod iniucunditatem, ac solicitudinem affert animo meo: deinde, quod indignum videtur bonitate tua, quam ego, vt maxime omnium habeo cognitam, ita maxime omnium efferre laudibus vbique soleo: postremo, quod cum ipsa veritate pugnat. Quod autem, quiddam etiam de liberalitate mea glorio se a me iactatum, iidem comminiscuntur: impudens mendacium est, ac, ne aliis vtar argumentis, te ipso te ste falsum. nam, fuisse me tui perstudiosum, omnia tibi, tuisque, quae potuerim, obsequia, atque officia praestitisse, vere dixeris, & multi sciunt: quo tamen ipse nomine gloriari non soleo: contentus ipsa re sum; verum fuisse me, cui multa desunt, in te, qui cunctis rebus abundas, liberalem, & de meis riuulis paene aridis affluxisse aliquid ad tuos vberrimos fontes, certe nemo dixerit; nec, si quis diceret, ego agnoscerem. Hoc igitur vno quod inanissimum esse constat, reliqua, mihi obiecta, refelluntur. patent insidiae maleuolorum; infirmatur, vt saepe: solet, a se ipsa, & suo quasi gladio iugulatur improbitas. itaque recreor paullulum in acerbissima molestia: vt etiam hoc sperem, si qua voluntatis tuae facta mutatio sit, quod quia meritus minime sum, ideo minime possum credere, me tamen ab humanitate tua facile impetraturum, vt te mihi totum restituas. nec enim decet, apud talem virum, tantumque Principem, natura bonum iudicio, & consuetudine optimum, consiliis

& artibus locum esse hominum perditorum. quam mihi spem, vt confirment litterae tuae, peto a te pro mea peruertere non solum erga te, verum etiam erga tuos omnes obseruantia: idque a te summa tua, tuaeque familiae dignitas postulat. Vale.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI . MANVTII

LIBER . SEXTVS

FRANCISCO . RICHARDOTO EPISCOPO . ATREBATEN. I

VM antea tibi, ex hominis mihi amicissimi, tuiq. studiosissimi, singularis viri, Octauii Pantagathi, sermone tribuebam plurimum, ac te, nondum mihi de facie notum, colere tamen, & diligere non vulgariter coeperam: tum uero, vt legi orationem tuam, nuper habitam in Synhodo Cameracensi, qua nescio an quidquam adhuc viderim praestantius; dici vix potest, quantum ad meum de te iudicium, quantum etiam ad amorem accesserit. vidi enim vt in tabella pictam, atq. expressam, ingenii, doctrinaeque tuae imaginem excellentem: quam intuens, amore tui sum incensus incredibili, sic, vt ardentius esse nihil possit. &, quamquam assiduis distinebar curis; feci tamen; studio scilicet impulsus; vt his tibi litteris aliquam voluntatis in te meae significationem darem. nam, etsi tu is es, cuius virtutes, quasi pleno theatro spectatae, iam ita notae sint, vt nec augeri cuiusquam praeconio, nec minui vituperatione possint; me tamen ita animatum esse velim existimes, vt, cum multi certatim te ornent laudibus, ego tamen in eo vel principatum appetam, vel superiorem certe feram neminem. Nam,

quod te de studiis meis non pessime sentire, & Ioannes Richardotus, praeclara indole iuuenis, natus ad omnem laudem, planeque te auunculo dignus, affirmat, & litterae tuae, ad illum scriptae, significant: valde triumpho, atque istam opinionem, mihi crede, beatorum hominum copiis, atque opibus non comparo solum verum etiam antepono. quid enim optabilius, quam iis placere, quorum virtus, & vita tum principibus viris tum etiam populo placet vniuerso? quid autem accidere cuiquam possit illustrius, quam a te laudari, qui ita viuis, vt nihil agas, nihil expetentum putes, nisi cum eximia laude coniunctum? notum enim genus est institutorum tuorum, nota industria, notae curae pro salute animarum vel tuenda, vel recuperanda. Scimus, quos ex ingenio tuo fructus Atrebates tui partim iam colligant, partim etiam exspectent: dicerem, nobis inuidentibus, si aut in Christianum inuidia caderet, aut ex eo genere virtus esset, quae non longe distribui, non communicari passim facile posset. quod cum ita sit; non committam tamen, vt te horter, vt ad nos quoque tua scripta peruenire velis. quod enim publice profuturum videtur, in eo neque cuiusquam hortationi bonitas tua, neque consilio prudentia locum relinquit. laetabor potius quod ea sis & voluntate, & virtute praeditus, vt optime de Christiana rep. mereri, eamque miseris temporibus labefactatam confirmare maxime possis. quo facto, inibis maximam gratiam ab omnibus bonis, tibique perennem gloriam, & ea, quae summis meritis proposita sunt, praemia consequeris. A me velim, si quid tua tuorum ve caussa praestare possim, quamquam, & quã tu fir-

tu firmus ab omni re sis, & quam ego imbecillus, intelligo; verumtamen, si acciderit, vt vel amplitudini, gloriaeque tuae, vel eorum, qui tibi cari sunt, commodis seruire possim: exspectabis eadem a me, quae soles ab iis quorum valde cognitam habes fidem beneuolentiam, obseruantiam. dabo operam, & assequar, vt spero, vt opinioni tuae officia mea respondeant. studium quidem, si res poscet, exstabit eiusmodi, vt nec obscurum esse, nec mediocre videri possit. Vale. Romae, pri. Idibus Sept. M D L X V.

NICOLAO. GOTIO
Epidaurum. 2

MVLTA virtus praemia, sed nullum habet seipsa praestantius. itaq. nisi te ipsum prorsus ignores, valde te laetari necesse est, mi Nicolae, tum doctrina, tum etiam eloquentia tua: quarum alteram ex hominis mihi amicissimi, cuius testimonio plurimum tribuo, Pauli Bosii litteris iampridem habeo cognitam, altera sese ostendit in epistola tua, sic, vt speciem egregiam veteris Romanae linguae propemodum in te vno mihi videar agnoscere. Quo circa patriae tuae gratulor, quam praeclaris institutis, opibusq. florentem praecipua quadam scientiae tuae gloria nobilitas. Gratulor etiam mihi de amicitia tua: cum qua, mihi crede, neq. Regum opes, neq. vlla omnino fortunae bona confero. Nec vero Imperatores illos veteres, quorum bellica facta historiae celebrant, tantam e suis triumphis, atque ex insigni illa laurea cepisse volu

ptatem existimo, quantam haurire me sensi, cum eam partem legerem litterarum tuarum, in qua, rationem studiorum meorum probari tibi vehementer, significas. quod si tu aliter sensisses; mutassem institutum; meque ad consilium tuum, tuaque praecepta totum contulissem. Et, quoniam, quid praestare possis, video, cupio, te aliquid mandare litteris, quod ad posteros perueniat. Plura vellem, sed auocant negotia. vnum illud addam te mihi esse in oculis, idque tuo merito. ferus enim, ac ferreus nimis est, qui te amore singulari non amat, tot praeditum suauitatibus ingenii. Ego tibi a me singularem beneuolentiam, & perpetuam tui nominis obseruantiam polliceor. Vale. IV. Id. Sext. MDLXI.

IOANNI. SARIO. ZAMOSCIO Patauium.

3

SAEPE mihi antea litterae Caroli Sigonii, cui quantum tribuam non ignoras, praeclarum & humanitatis, & ingenii, doctrinaeque tuae testimonium dederant; itaque te eram complexus amore non mediocri, sic ut fauerem tuae laudi mirabiliter, idque vt ipse illustri aliquo signo intelligeres, vehementer cuperem. vt optabam, ita contigit. nam, cum tu animum induxisses valere me gratia apud Petrum Miscouium, florentem virum honoribus, opibus, omnique virtute, facile impetrauit a me Sigonius, cum tuo nomine rogaret, vt ei te commendarem litteris quam possem diligentissime. verum, vt est Miscouius in liberales doctrinas egregie animatus, & ingeniorum existimator intelligens: non

dubito, quin tibi plus apud eum virtus tua, quam mea commendatio profutura sit. vt vt erit, ego mihi interim facultatem esse datam testificandae beneuolentiae in te meae, etiam atque etiam laetor. quod ita velim interpreteris, vt accepisse me beneficium, non dedisse: existimes: quando hinc vel orta inter nos, vel certe aucta amicitia est, & mutuo iam litterarum quae pignore con firmata. quod si ad hanc animorum consensionem, qua tamen coniungi absentes videmur, communicatio sermonis & suauitas consuetudinis posset accedere; id quod forsitan optamus pariter, sperare mihi per meas rationes, tibi per studia tua non licet: praestantes, opinor, fructus caperemus eorum studiorum communione, quae qui vere sapiunt, sola esse instar vitae putant. quamquam hanc mihi aliquanto iniquius, quam tibi, ferendam esse iacturam intelligo. tu enim istic & abundas otio, cuius mihi fructus, nisi commentarer interdum aliquid antelucanis horis, plane eriperetur omnis: & cum te Sigonio nostro, humanissimo viro non iis modo artibus, quae specie quadam alliciunt, & defessum grauibus curis animum recreant, verum etiam iis, vnde ratio sumitur, & moderatio vitae, instructissimo, totum, vt audio dederis, mihi crede, non est, quod aliunde quidquam petas, aut cuiusquam praeterea viuam in hoc genere uocem desideres. Quare isto bono fruere, dum licet: in quo tamen admonitionem, & consilium meum prudentia tua non exspectat; atque hoc equidem nomine tibi plurimum, vt debeo, gratulor: me uero absentem dilige; itaq. statue de mea voluntate, ut multos credas usu, & familiaritate, quo-

quotidianisq. officiis coniunctiores tecum esse posse, quam me; amore autem, & studio, prorsus neminem.

Vale. Romae, Kal. Nou. M D LXI.

PETRO. MISCOVIO. 4

A quo die, accitus a summo Pontifice, ad Vrbem ueni, otioso numquam esse mihi licuit: &, quantum diuino, eadem perpetuo erunt omnia: neque vero salutationibus quotidianis, quarum pleraeque mihi quidem voluntariae sunt, necessarias quasdam aliis ambitio facit, valde me deditum esse velim existimes. valeant haec, & si quid est generis eiusmodi: ego in ea cura, quam suscepi, vt emendati edantur sacri libri, mihi esse haerendum intelligo, & eo magis, quod ad res praeclaras, communemq. animorum vtilitatem, ita Pontificis voluntas incumbit, vt excitet studia multorum, eaq. intermitti, aut languescere non sinat. quae si tibi, vt arbitror, iam nota sunt: non dubito, quin me, cessantem in officio litterarum, omni vel negligentiae, vel obliuionis amicitiae inter nos institute culpa liberes. sin ex me primum haec accipis; aequiorem saltem in posterum te mihi praebere debebis, & existimare id, quod res est. me tibi ex iis, quos in longinquis terris viuentes, similitudine mihi studiorum coniunctos, libenter coepi diligere, praecipuam vni praestare memoriam, atque obseruantiam, nec mei iam in hoc officio dissimilem esse posse, quando tu quoque, vt audio, quotidie tui similior es, idest earum virtutum laude praestantior, quarum fama tibi multos non mediocri voluntae,

me

me vero aliquot ab hinc annis plane singulari studio deuinxit. Ac vide, quid verus amor valeat. ego, cum tibi me comparare nulla re audeam, ne vtrumque nostrum uidear ignorare, tamen, cuius in te animi sum ipse mihi conscius, in eo te respondere, libenter credo. fert hoc humanitas, postulat consuetudo tua, exigit etiam amicitia nostra, cuius equidem recreor memoria, honestior etiam nomine. hac spe fretus, a te peto, vt Ioannem Sarium Zamoscium, qui hanc epistolam cum suis litteris ad te mittet, ita complectaris, vt meam cōmendationem, quod ille sibi persuasit, valuisse plurimum intelligat. est in familiarissimis, atque intimis Caroli Sigonii: & excellit, ipso tecte Sigonio, moribus, ingenio, omni denique indole virtutis. iam, quae mihi cum Sigonio intercedat necessitudo, quanta studiorum, animorumq. coniunctio, quam consentiamus in litteris, aut quam suauiter interdum dissentiamus, vt ego mihi illum semper anteposuerim, ille mihi semper tribuerit plurimum, utriusque scripta declarant. suscipe igitur, si quid non modo mea, uerum etiam Sigonii caussa uis, & orna, quantum potes, excultum doctrinis iuuenem, praestantis animi, natum ad patriae suae decus, tui uero mirifice studiosum, atque peramantem. nos enim simul in illo ornabis testimonio beneuolentiae tuae, quam cognosci a quamplurimis, & nos aliquid apud te esse, quia uehementer hoc ad nostram laudem pertinet, propterea uehementer cupimus. Vale, & Patricio meo, nisi graue est, salutem meis uerbis plurimam.

Romae. XIV. Kal. Oct. MDLXI.

IOAN-

IOANNI. SARIO. ZAMOSCIO
Patauium. 5

Est, cur gaudeam, capere te fructum aliquem ex iis litteris, quas ad ornatissimum virum, Petrum Miscouium, de te scripseram. quamquam hanc ego iam laetitiam animo praeceperam, quippe qui & Miscouii praestantem humanitatem cognitam haberem, & in te ipso esse multa, quae amorem concilient, non ignorarem. quod si te nobis, idest alienioribus, tua virtus ita commendat, vt cupiamus tua caussa, quidquid possumus: cur eadem virtus omnia tibi a tuis, nulla cuiusquam commendatione, non impetret? hoc te quoque existimare, cum intueor studia tua, facile mihi persuadeo; nec dubito, quin, ex quibus artibus manant haec, quae tibi proposita sunt, quaeq. adeptus in summo splendore ac dignitate viues, eae tibi artes cariores quotidie sint, cum praesertim excellere te intelligam industria, doctrina, eloquentia, sic, vt alios tua laude commoueas, exemploq. doceas, male suis rationibus consulere, si quem a sempiternis praemiis paucorum annorum labor auertat. Patricius denuo cupit Venetiis imprimi sua Fragmenta. in ea re meam operam videtur exposcere, nec mihi voluntas deest: amo enim hominem amore non vulgari: sed, absens quid possim, non video: nec libenter suscipio, quod si parum succedat, amici animus offendatur, & ego illius angar molestia. scribam tamen ad eum, cum vacabo. nam nunc occupationibus valde vrgeor. Vale. Romae.

IOANNI. TVRRIANO
Sermonetam. 6

ETSI eram valde districtus earum rerum cura, quae ad sacrorum librorum editionem pertinent; cui toto muneri, me esse a Pio IV. Pont. Max. non contemnenda condicione praepositum, credo te audisse: tamen, acceptis litteris tuis, humanissime scriptis, & elegantissime, vicit occupationes meas, nec a me responderi nihil est passa recordatio nostrae veteris amicitiae, quam a virtute ortam eadem postea virtus aluit, atq. conseruauit. Ego te, mi Turritiane, quo primum die cognoui, dignissimum duxi, quem omnes homines in oculis ferrent: ita sum delectatus ingenio tuo, ita doctrinā, ita mores probaui. Consuetudinem tuam, atque usum inter nos assiduum, cnm vehementer expeterem, per utriusque rationes consequi non licuit. nunc, siue casus, siue nostra voluntas ita tulit, vt ego Romae, tu Sermonetae viueres; laetor plurimum hac locorum propinquitate, & spero futurum, vt maiores mutuae beneuolentiae fructus, si minus praesentes, litteris saltem consequamur. ego tibi omnia, quae potero, diligenter officia praestabo, memoriam quidem, & beneuolentiam, vt debeo, singularem. De tuo statu audieram antea saepe a Laurentio Gambara, proximis autem diebus a familiari tuo, iuuene suauissimis moribus ornato, cognoui ea, quae mihi laetitiam attulerunt incredibilem: valere te gratia, et auctoritate apud Sermonetanum Cardinalem omni laude cumulatum, eiusq. fratrem, Bonifacium, Principem, maiorum suorū uirtute simillimum: in

Auditoris

Auditoris munere numquam te a iure, et aequitate discedere, consequi tamen humanitate, & ingenii praestantia, ut summis, & infimis carus aeque iucundusq. sis: filiolum te habere indole optima, quem patris domestica uirtus ad uerum decus excitabit. Haec de te, ut optabam, quae spero fore perpetua. de me, praeter ea, quae ab aliis accepisti, nihil fere habeo, quod significem. ualeo satis commode: filius discit apud me diligenter: nec paenitet, quantum proficiat. uiuimus, mediocri fortuna contenti. Vale, & clarissimo Principi, cuius ego parentem, cum uiueret, auum autem pater meus omni obseruantia coluit, salutem plurimam, officiose manum osculatus, meis uerbis dices. Romae, VI. Id. Nou. MDLXI.

ANDREAE. SILVIO
Venetias. 7

VIX *credas, mi Silui, quam saepe in magnis occupationibus tangar desiderio tui. non enim tuae suauitatis, non ingenii, non etiam pudoris ingenui, quo delector in primis, exemplum facile reperio. moueor etiam promisso illo tuo interpretationis Horatianae, de qua te absentem interdum admonere possum, praesentem quotidie appellarem, ac paene conuicio exigerem. quis enim, qui de poetis modo iudicare aliquid possit, uni inter Latinos omnes Horatio, uel acumine ingenii, uel sententiarum grauitate, palmam non tribuit? quis igitur non magnopere tuarum lucubrationum cupiditate capiatur? dixeras, uelle te omnia,*

quae ille a Graecis plurima transtulit, vt suam pooesim, tamquam auro purpuram, illustraret, diligenter colligere, oculisque omnium, vt imitandi ratio pateat, subiicere. totum opus erit egregium: sed hanc maxime partem, in qua non admodum aliorum elaborauit industria, a te homines eruditi vehementer exspectant, & augetur exspectatio sermonibus meis. Quare velim, si quid ego apud te sum, vel potius, si tibi ipse carus es, ad vrbem te conferas ineunte vere. nusquam certiora, aut maiora bonis artibus proposita sunt praemia. aliis in locis, tamquam peregrina, procul adspicitur virtus: hic statim colitur, vt domestica complexu excipitur, fouetur sinu. quis autem ipse sibi tam iniquus esse velit, vt, vbi aliquem possit, atque adeo maximum suorum laborum, & vigiliarum fructum ferre, ibi non & sedem ponere, & perpetuam vitam ducere animum inducat? Exempla ne quaeras: vndiq. enim suppetunt. Haec tantum scripsi raptim, in magnis temporis angustiis, vt intelligeres, me esse memorem amicitiae nostrae, &, cum assiduis distinear curis, de tuis tamen commodis, & ornamentis cogitare. Vale. Romae. Idibus Nou. MDLXI.

IOANNI. BAPTISTAE. TITIO Florentiam. 8

CVM, quid ageres, ignorarem, nec iam, vt ingenue fatear, tui desiderium satis ferrem: quippe tua mihi suauitas, tuum ingenium, tuae litterae saepe occurrunt: amore sum impulsus, vt haec in magnis occupatio-

cupationibus ad te scriberem. Et, vt ordiar a rebus Romanis, id primum cognosce, tranquilla hic esse omnia, nihil turbulenti, nihil aduersi. ciuitas quotidie magis hoc Pontifice reuiuiscit. ita non modo ipse excellit iustitia, pietate, beneficentia, verum etiam suos omnes, egregiae illos quidem ad virtutem indolis, verumtamen suo etiam exemplo, quales esse debent, tales praestat. quod in magna potestate, rerumque copia quam non facile cōtingat, vtinam veteribus tantum, nō etiam recentibus exemplis cognitum haberemus. Multis locis aedificatur strenue. nam Pontifex, vt praestanti animo est, antiquae illius Romae speciem eximiam, & formam cogitatione, ac mēte complexus, excitari praeclara monumenta, vias restitui veteres, nouas muniri, aquas etiam a longinquis fontibus impensa maxima in vrbem duci iubet. quae cum erunt absoluta, nihil adspectu pulchrius, nihil magnificētius, aut etiam commodius esse poterit. Ego, quamquam tum aliis rebus, tum officio salutandi molestissimo quotidie fere distineor, iucunde tamen satis viuo: si modo homini, scientiae cupido, sine librorum vsu, quo careo perinuitus, iucundi quid quam esse potest. Praela nostra, comparatis iam fere omnibus rebus, quae ad imprimendum pertinent, propediem in officio erunt, & a Cypriani epistolis, quod felix, faustumque sit, initium fiet. De tuo statu exspectabam omnino aliquid ex litteris tuis: idq. postulare videbatur amicitia nostra: sed, cum ea spes me fefellerit, nolui committere, vt vicissim ipse officium meum desiderare posses. Vale, & salue a filio meo, cui raptim haec mane dictaui cum in Vaticanum negotii caussa, properarem. Romae, nonis Dec. M D LXI.

IOANNI. TVRRITIANO Sermonetam. 9

IN magna iucunditate, quam tua mihi attulit epistola, molestiae nonnihil, ac doloris adspersit illa pars, in qua, Bonifacii Caetani nomine, Principis egregii, cuius caussa velle me omnia, atque etiam debere confiteor, accurate petis, vt ad eius filium liberalibus excolendum disciplinis conferam studium, & industriam meam. quod idem antea cum & saepe, & vehementer peterent Cardinales aliquot, optime de me meriti, inuitus equidem, tamen pernegaui: neque vero ob eam caussam, quia, priuatim docere, presertim in vrbe Roma, dignitatem non habere, arbitrantur multi: quod mihi quidem videtur secus: quod enim scire honestum est, id cur docere turpe sit, non intelligo; sed multo magis, quia publici muneris cura, libenter a me pro communi vtilitate suscepta, vacui sane temporis minimum relinquit: & id ipsum, quod relinquitur. iure quodam suo sibi postulant, atque exigunt studia mea. quamquam ab his me saepe vel salutandi necessitas, vel amicorum auellit interpellatio. ita traducuntur dies. honeste, inquies. fateor. addo etiam, satis iucunde. non enim me μισάνθρωπον quendam, aborrentem a consuetudine hominum, & humanitatis expertem, natura finxit. verumtamen, cum illa, tibi non ignota, studiorum nostrorum suauitate voluptatem nullam comparo. quod si nobilissimi

adolescentis confirmandum optimis artibus ingenium susciperem; valde mihi cogitandam esset, quid patri eius, & patruo, quid etiam aui memoriae, quem colui studiosissime, quid familiae claritati deberem. saepe mihi occurreret mea fides, & suscepti ratio muneris, & hominum quoque opinio, cui seruiendum esse non ignoras. quae profecto vel singula tanti sunt, vt maximam a me diligentiam flagitare videantur: cum in hac tot rerum occupatione tanta ne mediocrē quidem praestare possim. Filius meus, cui te bene ominari gaudeo, mea voce iam, qua quotidie fere aures eius antea personabant, in discendo non vtitur. sic enim in vtraque versatur lingua, vt suo iam studio potius, quam nostra proficiat industria. Quare velim eo te esse loco fingas, quo ego sum: &, si nec officii me putas ignarum esse; nec obstare, quo minus officio satisfaciam, voluntatem vides; tribuas hoc amicitiae nostrae, & aequitati tuae, vt caussam meam apud optimum Principem diligenter agas; eiq. de meo sensu & studio ita fidem facias, nihil vt sibi tam esse deditum sentiat, quam operam omnem meam, atque curam, nec malle me quidquam, quā eius, cum possim, obsequi voluntati, &, cum non possim, vehementer angi. hoc tu cura, & perfice, si me graui sane sollicitudinis onere leuatum vis. facile, vt opinor, vel humanitas illius, vel ratio ipsa, quod cupimus, impetrabit. idq. a te, ne uidear humanitati tuae diffidere, pluribus verbis petere non debeo.

Vale. Romae, XVI. Kal. Ianua. MDLXI.

COLAE.

COLAE. ANTONIO. CARACCIOLO MARCHIONI. VICI Neapolim. 10

AVVM tuum, *Marchionem Vici, uirum omni laude cumulatum, uita excessisse, amicorum litterae significant. quo equidem nuncio, primum vehementer sum commotus, cum mihi ueniret in mentem doloris tui, quem ex illius interitu, conspectu erepto carissimi hominis, & fructu amisso maximarum uirtutum, quibus in uita excelluit, iure suscepisti: deinde, ut me collegi, occurrebant multa, quamobrem animus meus a maerore abductus non mediocri solatio conquiesceret. Quid enim est in hac uita exoptandum? uita ipsa, dixerit aliquis. num quid praeterea? uirtus, & bona existimatio, sine quibus ipsum, uiuere, sapientibus iucundum non est; amplae fortunae, quas Peripatetici non neglexerunt; amicitiae, quarum usus in secundis rebus delectationem, in aduersis utilitatem semper, interdum etiam salutem affert. At haec auo tuo, diuino quodam munere, omnia contigerunt, qui & ad ultimam fere senectutem uitam perduxit, & sempiternam laudem, militari scientia, ac fortitudine partam, posteris reliquit; opibus autem non abundauit solum, uerum etiam optime usus est, amicitias, & clientelas, officiis, & liberalitate quaesitas, coluit diligentissime. Quae cum ita sint; non tibi dolendum est eius interitu, quem sciebas natum esse mortalem; sed laetandum potius, quod ita uixerit, ut minimum ei mors, quae multo-*

rum nomina cum corporibus exstinguit, adimere posse videretur. viuet enim auus tuus, viuet, inquam, in hominum memoria, quamdiu probitati, consilio, virtuti locus erit. atque ille quidem laetari vehementer solebat, cum te nepotem suum, omni decore florentem, heredem sibi futurum cerneret non earum modo rerum, quae fortunae bona dicuntur, sed etiam virtutis, ac sapientiae, quae neque a fortuna dantur, nec eripientur vmquam. itaque debes eniti, & curare, quod te iam egregie praestare audio, vt eius in te virtutes agnoscantur; &, quam verae gloriae viam iam ingressus es, per eam celeri cursu eodem pergas. sic enim breui ad ea, quibus iam, bonis omnibus mirifice fauentibus, ac laetantibus, appropinquas, immortalitatis praemia peruenies. me quidem perpetuo praeconem laudum tuarum, si quid mea vox valeret fore pollicerer: studio tamen, & conatu, si minus re ipsa licebit, fortasse consequar, vt, quae mea sit erga te obseruantia, quae de tuis virtutibus opinio, quae tua simul in me merita, homines intelligant.

Vale. Romae. pridie Kal. Mar. MDLXIII.

IO. ANTONIO. SERONI Neapolim. II

ETSI non dubito, quin tu, pro tua prudentia, quibus assidue distinear curis, & quae negotiorum onera sustineam, praeclare intelligas: tamen peccasse mihi videor: nec a me ipso veniam facile impetro, qui, acceptis litteris tuis, humanitate simul, & ingenio conditis, responden

di officium ad hanc vsque diem protulerim. hac enim me esse mente, velim existimes, vt nihil aut a fortuna consequi, aut ab industria possim, quod tui similium amicitiis anteponendum putem. itaque, nullius mihi non modo culpae, sed nec erroris conscius, magno tamen in dolore versor. appellasti me prior suauissimis litteris, ornasti laudibus: amoris nulla significatio est, qua vacauerit epistola tua. quibus in rebus gratiae referendae facultatem non habeo: studio tamen, & memoria benignitatis tuae, partes meas facile tuebor. quamquam, quod ad laudes attinet, quas in me plena manu congessisti: vix possum constituere, laetitiae ne plus, an molestiae mihi attulerit iudicium de me tuum. nemo fere amat, nisi de quo bene existimat: cur igitur, a quo amari vehementer cupio, ei me talem videri, qualis nunc quidem certe non sum, atque vtinam aliquando esse possim, non vehementer gaudeam? rursus, cum ad me ipsum cogitationem conuerto, meiq. vires ingenii cum opinione tua confero, statim illustrat veritatem ratio, erroremq. mihi tuum cum pudore meo, atque etiam, vt uere dicam, non mediocri cum dolore patefacit. quamquam, cur ego errare te credam, qui studio, & doctrina iampridem es assecutus, vt minime omnium in hoc genere falli possis? nec seruire auribus certe vis, homo ingenuis disciplinis eruditus. quid ergo est? Socratem videlicet imitaris, & ironia te delectat. nam, quod tua bona minuis, nostra vero, si qua sunt, auges; amo equidem in altero modestiam tuam, in altero humanitatem: uerum hoc scito, & patere aequo animo, me de te ipso contra te sentire, persuasum iam elegantia: & subtilitate litterarum tuarum: quas qui legerit,

quam longe per eloquentiae uiam processeris, intelliget. De me autem, utinam sententiam tuam scripta mea non refellant: quibus ut ingenium non defuerit, quod tu existimas, ego aliter statuo, diligentia certe, quae subleuare ingenium potuit, in magnis occupationibus, & ualetudinis infirmitate semper defuit. Quare omitte, quaeso, iron-am istam, & aequa lance utrumque nostrum perpende. ita fiet, ut, quae in me ornamenta contulisti, maximam eorum partem in te transferas. Ego enim, si quis uoluntatem, uel si etiam industriam in me laudet, facile patiar, cetera non agnoscam. te uero, quamquam antea eruditissimi & in primis acuti iuuenis, Io. Vincentii Pinelli testimonio magnopere credebam, tamen, ex una tua epistola, tamquam ab ungue leonem, plane totum cognoui. itaque, cum tibi de ista praestantis ingenii facultate, doctrinaeq. copia plurimum gratulor: tum uero, ut tua bona noris, idest, ut aliquid litteris mandes, quod omnis postea aetas in manibus habeat, pro instituta inter nos amicitia non hortor solum, uerum etiam rogo. Quod reliquum est, licet inter bonos haud ualde necessariam officii promissionem existimem, praesertim in ea necessitudine, quam studiorum similitudo peperit: omnia tamen, quae praestare possum, quae summa esse cuperem, sed ea tamen, quaecumque sunt, in omnibus tuis rebus, minimis, maximis, aeque tibi polliceor, ac si iampridem amare coepissemus inter nos. hoc enim, & aliis frui priuilegiis decet eas amicitias, quae a studio uirtutis emanant.

Vale. Romae. Kal. Mart. M D LXII.

NICA-

NICASIO. CASLETANO.
Patauium. 12

PATAVIVM te venisse, quae semper vrbs officina quaedam est habita doctrinae, laetor equidem communium studiorum caussa plurimũ. cerno enim iam animo, vbi tu philosophiã cum eloquentia coniunxeris, quantum ornamenti litteris nostris, quantum splendoris accedet: sed mecum actum est incommodius, qui, quo tempore nobis, vnius diei tantum interuallo disiunctis, praesentes amicitiae nostrae fructus nullo negotio capere licuisset, quo mihi optatius, aut iucundius esse nihil potuit, tũc abesse a te cogar, & omnem suauitatis, delectationisq. nostrae spem in mutuo litterarum officio reponere. crede mihi, hac ego cura vehementer angor: quippe, cuius imaginem humanitatis, ingenii, eloquentiae iampridem vidi in epistolis tuis, ac saepe sum animo contemplatus, ea si propius adspicerem, qua laetitia, qua voluptate perfunderer valeant, si qui aut opes, aut honorum insignia, vel illustrium virorum ambitiosas salutationes tanti aestimant, vt haec bonis, iucundis, sapientibus, idest tui quam simillimus amicis anteponant. Accedit ex occupationibus molestia, quibus impedior, quo minus tecum per litteras quam saepissime colloquor. quod ob eam quoq. caussam ad te scribo, ne mihi vitio vertas, neue obliuione, aut negligentia mea potius, quam negotiorum multitudine, factum suspiceris, quod paullo serius fortasse, quam exspectabas, epistolae tuae responderim. nulla enim re magis,

quam deserti officii memoria, crucior. nec tamen ab amicis plus, quam commodum eorum, aut etiam voluntas ferat, vmquam postulo. itaque, amicum nostrum cur excusares de infrequentia litterarum, caussae nihil fuit. quiduis enim potius persuaderi patiar, quam ei me absenti effluxisse ax animo, quem ego praesentem quibus coluerim officiis, quaeque ad eius laudem studia contulerim, optimus ipse testis est. At scribit perquam raro. Fortasse aulicae vitae consuetudo ita fert. fortasse etiam cum velit, per negotia non licet, vel priuata, vel publica: aut si licet, nostram amicitiam, quae satis per se firma est, non modo litteris, sed nec vllo prorsus officio putat esse fulciendam. qua ego quoque in sententia sum. & tamen ita me comparaui iampridem; si quid ab amicis praeter meam exspectationem omittitur; id ne accipiam durius, & malim omnia mitiorem in partem interpretari, quam committere, vt sanctissima necessitudinum iura suspicio, plerumq. falsa violare possit. Atque haec ipsa, nisi graue est, ad eum perscribas velim: & hoc addas, me, cum primum Romam veni, de meo statu litteras ad eum dedisse: quas a communibus amicis fideli, & certo tabellario commissas, periisse non arbitror: ab eo tempore noui nihil in meis rebus contigisse, nisi hoc nouum videtur, mihi cum hoc caelo, cuius multi grauitatem non ferunt, adhuc quidem optime conuenire. quod ei fore iucundissimum, certo scio. Tibi ad Carolum Sigonium, & Michaelem Sophianum, praestantes viros, mihique & studiis, & amore coniunctissimos, cur litteris opus esse commendaticiis existimem? quasi non eorum vterque, vt do-
ctrina,

ctrina, sic etiam humanitate excellat. & profecto iam tibi ad eorum amicitiam, qua vir bonus & studiosus nemo excluditur, aditum aperuit, nullo intercessore, virtus tua, illique te cognitum diligunt, tuaq. in primis consuetudine delectantur. qua ego iuterdum cogitatione ita fruor, vt hac etiam specie falli me sinam, quasi ipse vestris deambulationibus, & sermonibus intersim. Ego hic, nisi me noctes aliquando adiuuissent, caruissem prorsus litterulis nostris, quarum suauitate pascor. nunc aequato iam noctibus dierum spatio, vereor, ne non otii quantum vellem relinquatur. Tu quam libenter Patauii sis, quamq. diu te futurum putes, quo vtaris in philosophia doctore, (nam Genuam, omnium facile principem, rariore iam dentium ordine, minus explanate loqui aiebant) hac si ad me scripseris, & simul, de singulis publice interpretantibus quid sentias; duplicem fructum capiam, & quod ea, quae scire aueo, cognoscam, & quod ex litteris tuis, in quibus vernaculum illum Romani sermonis leporem, & plane Ciceronianam elegantiam mihi uideor agnoscere. Vale. Romae. IV. Id. Mart. MDLXII.

HORATIO. CARDANETO Perusiam. 13

De uirtute recte sentis, ea coniungit absentes, & in eos, quos numquam uidimus, amorem conciliat. quod autem, ut me, quasi aliqua uirtute praeditum, diligeres, adductum te significas: amplector uolun-

tatem tuam): de amoris caussa non disputo. sit ita, vt existimas; vel potius, existimes, quod lubet. nam ego me tibi, quin sim, numquam aperiam, ne de amore in me tuo, quem video esse non vulgarem, aliquid atque adeo multum detrahatur. Ego tibi, primum quod honorifice de me sentias, deinde quod id ipsum elegantissima mihi declarandum epistola putaueris, tantum debeo, quantum intelligo persolui à me uix posse. nam, & si nullum a me officium, aut studium, quod ad tuam laudem, aut rem pertineat, desiderari a me patiar: tamen, quod tu me prior tua sponte ad iungendam inter nos amicitiam prouocaueris, par paris referre, uel si omnia tua caussa praestem, numquam uidebor. Quid, quod ista humanitas, qua me tibi deuinxisti plurimum, ingenii, eloquentiae, doctrinaeque laude cumulatur? quae facile apparent in litteris tuis. itaque dedi statim eas legendas filio meo: ut èxemplo tuo commoueretur, & quasi tua per uestigia ad eandem gloria contenderet. Tibi autem uehementer gratulor, quod tam praeclaram Latine scribendi facultatem sis adeptus, proprio tu quidem naturae munere uerum, nisi accessisset Grifoli mei, uiri doctissimi, atque integerrimi, egregia disciplina, & ad disciplinam studium, & industria tua, numquam is fuisses, cui possent inuidere multi, similes esse paucissimi. Roma discessisse Io. Baptistam Titium, probum iuuenem, & in primis eruditum, antea magnopere dolebam, nunc eo minus angor, quod uos una esse, & colloqui de studiis communibus, ex litteris tuis intellexi: ex quo, non dubito, quin fructus ad utrumque ut in litteris uterq. excellit, maximi perueniant. Salutem ei meo nomine, si mo

do

do adhuc istic est, dices; sin discessit, quod tua caussa nolim, litteris adscribes. Vale. Romae. XI. Kal. Quinct. MDLXII.

CHRISTOPHORO. SAXO Perusiam. I

HORATIVM Cardanetum, licet ignotum mihi de facie, tamen, ob eius excellentem doctrinam, & eloquentiam, uehementer diligo. is mihi disertissima epistola non uulgarem uirtutis tuae significationem dedit: cuius testimonio commotus, uel si tua scripta numquam legissem, nihilque ex aliorum sermone de tuis optimis institutis, ac studiis cognouissem, tamen ita statuerem, te mihi non modo amandum, uerumetiam, quantum in me esset, ornandum: si modo ornamenta desiderat uirtus tua quae te ipsum iampridem, istamq. ciuitatum illustrat. Sed mihi crede, uberius nemo de te, aut honorificentius loquitur, nemo mihi pluris est, quam Rhetor tuus: cuius facultate, & copia facile sum adductus, ut comparem te maximis uiris, tuaq. caussa, quae possum, quaeq. etiam non possum, cupiam. quod si credideris: iure a te fieri senties, quod nunc si facis, tua sponte, non meo merito, facis, ut me diligas: & exspectabis a me eadem, quae a familiarissimis tuis: quorum, pro tua probitate, & eruditione summa, numerum audio esse quam maximum. Tuis oculis restitui cupio, uel quod assiduus librorum usus, uel aetas iam ipsa, ad omnem corporis infirmitatem procliuior, ademit. tu tamen, quando animo, ac

mente

mente vides ea, quae simul cum oculis amitti non possunt, fruere cogitationibus tuis, & forti animo feras hoc quidquid est incommodi. malum enim, aut calamitatem, quo tu vocabulo vsus es, numquam vocabo id, quod a culpa seiunctum esse crediderim. Vale. Romae.

---

* 15

C V M tuas litteras legere coepissem, in quibus mihi amantissime, quod ad vrbem migrauerim, gratulabaris, primum accusaui tabellariorum incuriam, qui eas tã sero pertulissent: deinde, cum ad clausulam legendo peruenißem, liberaui culpa tabellarios, de te coepi quaerere, quod etiam nunc quaero, quid cõsilii tui fuerit, vt, qui primis diebus, aut etiam primis mensibus aduentus mei nullam omnino laetitiae tuae significationem dedißes, idẽ post annum denique, & eo amplius, omißum antea consilium gratulandi repetendum putaueris. neque enim hanc afferre caußam potes, quod eo tempore minus commode se haberent Romanae res, nunc autem in eo statu sint, vt gratulatione dignae videantur. nam contra, quae tunc tranquilla satis erant, nunc turbulenta multi putant: ego tamen, vt opto, sic etiam auguror, & spero; fretus infinita summi Dei clementia, & consiliis optimis Pii IV. Pontificis, qui, publicae quieti vt consulat, nullam ipse quietis partem capit, omnesque suas curas intento semper animo tum in Ecclesiae dignitate, tum in communi salute defigit. At metuebas, ne caeli nobis, praesertim grauioris, obeßet insolentia. Esto: tamen hunc dissimula-

mulari metum decuit; & ego, amicissimo homine gratulante, bonum omen libenter accepissem. Mores hominum fortasse, & consuetudo aulica, & haec prope quotidiana salutandi necessitas occurrebat: me contra, otii cupidum, huius ignarum ambitiosae obseruantiae, quam hic veteres incolae humanitatem, nos inquilini fucum appellamus, vix putabas haec probare posse, nedum imitari velle. quod si ita est: paullisper, mi *, tuam in me beneuolentiam possum requirere. partes enim videris eas abiecisse, quas tibi imposuerat amicitia nostra. tuum erat, idque ego sane exspectabam, vel praeceptis erudire me, ad hanc disciplinam aptis; vel, si tibi quoque hoc artificii genus incognitum est, hortari saltem, vt Romana studia ne contemnerem, habendamque loci, ac temporis, quod etiam sapientes probauerunt, rationem putarem. Haec ego, a te omissa, si essem in exigendis officiis paullo seuerior, & si id pateretur amor in te meus, iure forsitam expostularem. Sed nihil est tanti: & cupio mihi persuaderi quid vis potius, quam, quo ipse animo erga te sum, eodem te erga me non esse. ac vide, quam non inique tecum agam, atque adeo quanto aequior in te sim, quam in me ipsum. ego, si quid in hac scribendi tarditate peccatum est, saepe id vtrique nostrum pariter adscribo, interdum etiam auerto a te culpam, & in me totam transferro. nam, si tu hoc dixeris, non abiecisse te officium scribendi, sed ignoratione rerum mearum distulisse, exspectantem quotidie, vt aliquid de meo statu non ex humanissimi, optimique viri, Pauli

Sacra

Sacrati, sermone, sed ex meis litteris cognosceres: quid quid enim scripsissem, ad id tuas litteras accommodatu rum fuisse hoc, inquam, si dixeris, in tuto tua caussa est: neque solum excusationem tuam agnoscere cogar, et pro bare, verumetiam, quod contra afferam ad amouendam a me culpam, fortasse non reperiam. itaque absit omnis querella: &, si quid offensum in hoc genere a nobis est, vicissim alter alteri largiamur. verus amor, ac summus, quo tu me, vt opinor, ego certe complexus te sum, numerari inter nos, aut perpendi officia non sinit. quod si fructum requireret amicitia nostra; quis esset vbe rior conscientia mutuae voluntatis? sed profecto non re quirit, ipsaque sibi fructus est, seque ipsam alit, ac susti net. atque equidem recordatione ipsa amicorum meorũ ita pascor, vt in secundis rebus nihil iucundius, in aduersis hoc saepe maximum solatium inuenerim. Honores autem illi, quos tu sperari a me vis, in quo aduersantur multa, modice me capiunt. quid enim habent, quo melior fiam? quod curandum est vnum. aut, si hoc non habent, cur expetendi? cur igitur hac specie falli me patiar, aciemque mentis, homini a Deo datam, vt a malis bona distinguantur, inani splendore praestingui? illud optemus potius, vt honesti pulchritudinem, nulla interiecta rerum humanarum nube, contemplari liceat. quod si assequemur, contemnemus ea, quae ceteri mirantur, & in priuata vita, minimo contenti, regum fortunam adaequabimus. Vale. Romae. VI. Id. Octob. MDLXII.

MARIO.

MARIO. NIZOLIO
Parmam. 16

DVM aliquid ad te ſcribere quotidie cogito, & tamen diem e die exſpecto, ſpe vacui temporis, non modo vt commodius, ſed etiam vt vberius poſſem ſcribere: fecit, vt anteuerteres, humanitas illa tua, quam ego coniunctam pari doctrina, in amore, & in ore ſemper habui. ac mihi quidem ſiue ratio ipſa, ſiue amor in te meus facile perſuadet, vt, praereptum abs te officii priorem locum, non ſolum aequo animo feram, verum etiam gaudeam. quid enim mihi aut eſt, aut eſſe debet optabilius, atq. iucundius, quam, a quo maxime omnium diligi cupio, eum dare operam, vt id me eſſe conſecutum intelligam? Quod autem eorum librorum, in quibus & figurarum, & argumentandi, amplificandiq. varia genera complecteris, quaſi ſpecimen quoddam ad me mittendum putaſti: ſiue tu id feceris, vt obſequerere ſtudio meo, cum id me valde cupere intelligeres; ſiue, vt eliceres iudicium meũ, quod me velle tua cauſſa multum, poſſe aliquid fortaſſe, hac quidem in re, animum induxiſſes; vtroq. nomine eſt ſane, cur te amem, ac tibi debeam plurimum, nec deeſſe patiar, qualecumq. eſt, voluntati tuae iudicium meum. Ego enim, vt vere dicam, iſtam excellentem ad bene de litteris merendum animi tui propenſionem ita probo, vt efferam laudibus: agere autem haec te ſimul omnia, & implicari tot rebus eodem tempore, quas curare ſingulas, & conficere permagnum eſt, aeque probare non poſſum.

Nec

Nec me fugit, argumentandi, amplificandiq. ratio, praesertim a te tradita, quem afferre fructum possit: sed figurarum via, natura obscurior, praeceptis ad hanc diem minus cognita, vsu certe parum trita, poscere primo loco videtur lumen aliquod doctrinae tuae, vt ad exoptatam omnibus eloquentiae laudem certum iter aliquando vnius industria patefaciat. duo reliqua mox: sunt enim praeclara, planeque studio tuo digna; interim, hoc vnum si ages, primum tibi ipsi laborem valde minues, sine vlla tamen imminutione laudis tuae; deinde communis desiderii exspectationem, ex inueterata iam tuae virtutis opinione ortam, explebis aliquanto maturius. quam multi enim sint, qui haec Latinae orationis lumina nondum viderint, ac ne esse quidem vlla suspicentur: quam pauci vero, qui, cum ea videant, imitandi tamen viam, & rationem ignorent; scis ipse omnium optime, & indicasti iam ab illo tempore, cum te hac ipsa de re confecturum esse artem quandam, eamque illustraturum vnius Ciceronis exemplis professus es. nimium diu debes, mi Nizoli, quod olim petentibus a te tribus familiarissimis tuis, tuaeque gloriae cupidissimis, Petro Bunello, Paulo Magnulo, mihi tunc adolescentulo, saepe promisisti. nec tamen vrgere te audeo, hominem aetate infirmum, oculis non bene vtentem, publico etiam docendi munere districtum: sed meam sententiam de re dicendam putaui: in quo habui rationem in primis valetudinis tuae, veritus, ne, cum multa senex admodum susceperis, omnia perferre vix possis: de tempore autem, & si iam indicaui non tam, quid ego, quam quid omnes cuperent, tamen ipse moderaberis ex prudentia tua, & eo quidem

quidem animo, vt, in magna exſpectatione nos quoque de tuo commodo vehementer laborare, tibi perſuadeas. Equidem, ſi me audis, etiam illud ſuaſerim, ne ad figuras oratorum ſimilia aggregares poetarum loca. quorſum enim? cum ab vno Cicerone omnis vbertas, & quaſi ſilua tum rerum, tum verborum ſumi poſſit. quod ſi poetis prodeſſe vis; hoc quoque ſeparatim fiat: bene locabitur induſtria: nec ego aſpernor ea ſtudia, quae colui adoleſcens, & quorum ope fateor me ad aliquam oratorii numeri ſcientiam facile perueniſſe. nunc elabores velim & hanc vnam, & ſimplicem, omnium, vt ego ſentio, maximam, ac difficillimam eloquentiae partem. quo in genere, ſiue tu verborum, ſiue ſententiarum ornamenta quaeras, non video, cur vno Cicerone contentus eſſe non poſſis. mihi quidem, cum immenſas eius opes intentis oculis contemplor, egere interdum ipſa paene Graecia videtur: certe de noſtris, qui ad eandem laudem adſpirare potuerit, neque fuiſſe antea, neque fore quemquam puto. Dixi, quid ſentirem, ingenue pro mea conſuetudine, libenter pro amore in te veterrimo, atque veriſſimo. tu quid ſtatuas, vtrum inſtituta commutes, an vt coepiſti pergas, pro tua ſingulari ſapientia iudicabis. Commentarios meos in epiſtolas Ciceronis, quae Familiares vocantur, cum a te exſpectari video, augeri mihi animos ad ſcribendum ſentio: &, quamquam tu non inſtes; admoneri tamen videor, vt abſoluam. ſed hoc nec ſine otio fieri poteſt, &, Romae otium optare, eius eſt, qui Romam ipſam ignoret, aut, qui, quod accidat vniuerſis, in eo ſibi praecipuam condicionem

ſperare ſolus audeat. Sed, quia ceſſamus inuiti; & quia, quod fuit in opere difficilius, id tranſactum iam eſt: enitemur, vt reliqua diu non deſiderentur. anguſtiae temporis obſtabunt: at detrahere aliquid ſomno, & conferre ad elucubrandum licebit. turpe enim nobis eſt, qui verſamur in artium nobiliſſimarum ſtudiis, antelucana vinci leuiorum opificum induſtria; praeſertim cum illi nihil, praeter ea, quae curpori ſeruiunt, & vetuſtate corrumpuntur, nos animi fructum cum nominis immortalitate quaeramus.

Vale. Romae. IV. Kal. Dec. MDLXII.

ANDREAE. GOSTINIO
Cracouiam. 17

Recte conieciſti, obrui me plane negotiorum fluctibus. nam, qui antea, cum eſſem Venetiis, vel infimi ordinis hominibus reſpondere ad me ſcribentibus conſueſſem; ſcilicet Andreae Goſtinio, doctiſſimo, & eloquentiſſimo viro, ſumma apud principes auctoritate, & gratia, & humaniſſime ſcribenti, nihil reſcriberem. tum vero me hominem non eſſe, minimeq. dignum iis litteris putarem, quibus ab ineunte aetate ita meum ſtudium dedi, nihil vt antiquius habuerim, nihil omino duxerim praeſtantius. Feci tamen in ſummis occupationibus, vt orationem tuam legerem: de qua ſic ſtatuo, ſcriptam eſſe grauiter, & ornate, ſic, vt ex iſta prouincia, quae nunc egregiis floret ingeniis, tibi cõparem paucos anteponam. nemine͂ quo ſane nomine vehementer tibi gratulor, et liberalibus

diſciplinis,

disciplinis, quibus ab ista eloquentia quantum ornamenti possit accedere, mente iam prospicio. Perge, mi Gostini, per eam viam, quae te ad immortalem gloriam ducit. nihil optabilius sapienti, quam ea quaerere, quae vulgus contemnit, eos vitae terminos, quos natura praescripsit, virtute proferre. quod tu potes; & velle debes, &, vt velis, ego te, amicitiae caussa, nuper inter nos institutae, non solum moneo, verum etiam rogo. De migratione nostra video te ex aliorum litteris cognouisse. nunc ex meis hoc scito amplius, cum hic honestissimorum hominum & beneuolentia, & consuetudine fruar, nec mihi quidquam in mentem venerit optare, ac petere, quod a summo Pontifice Pio IV. non facile sim consecutus, angi me tamen, quod studiis nostris, quorum quae sit suauitas, ipse optime nosti, ita diuellar, vt ex iis, quae pro communi vtilitate non pauca eram exorsus, pertexere nihil liceat. quam iacturam, fortasse re minimā, tamen, vt ad iuuandas bonas artes animi mei propensio est, fero molestissime. Quocirca tibi iam, tuiq. similibus, qui mihi voluntate pares, doctrina, & otio praestant, cogor tradere vigiliam meam: idq. facio libentissime, qui publici commodi rationem ipsam per se, non cum mea laude coniunctam, plurimi semper fecerim. Ego tibi, si quid operae nauare possum, id totum polliceor, defero. seruiam libentissime, quantum in me erit, voluntati, commodisq. tuis. Vale, & Petrum Miscouium, Andream Patricium, singulares viros, quibus fortasse excidimus, intermisso litterarum officio, rogo te, meis verbis diligenter saluta. Romae.

FRANCISCO . MORANDO Veronam. 18

Ex omnibus officiis, quae in me plurima contulisti, quae cogitare saepe soleo, nullum mihi scito pluris esse, quam quod operam dederis, vt Iulii Iusti, Comitis omni laude cumulati, amicitiam consequerer. nam etsi antea, testimonio adductus tuo, praestare eum litteris, ingenio, humanitate existimabam: tamen vicit opinionem meam illius epistola, sane ita luculenter scripta, vt ad antiquorum eloquentiam proxime accedat. non loquor ad gratiã neque id amicitia nostra, nec natura mea patitur. huic viro, si cum generis nobilitate spectatur virtus, quamquam nihil est ipsa virtute nobilius, qui praeferri possit, neminem video. itaque illum in oculis fero, ornare etiam laudibus cogito, & meam obseruantiam, si fieri poterit, apud posteros testatam relinquere. tu, si spoponderis ei de me, quaecumq. ab homine coniunctissimo exspectari solent, gratissimum feceris. Naugerius, controuersia quadam impeditus, tibi, vt arbitror, non ignota, suam profectionem distulit inuitus. nunc nihil obstat, praeter anni tempus, quo minus in viam se det. quantum diuino, si Pontifex Bononiam se conferet, de quo rumor paene raucus factus est, itineris comitem se praebebit: sin minus, circiter Kalendas Martias, remissione frigoris, discedet. Orationem tuam licere tibi diutius, quam volueras, limare, ac perpolire, non moleste fero. at obtrectatio laudẽ minuet: quasi praestare idem, si temporis ad scribendum tan-

tantundem daretur, quiuis posset. tu hoc suspicaris: ego secus. nam boni, & recte intelligentes, ipsam rem aequissimis animis aestimabunt: improbi, & imperiti quid sentiãt laborandum non est. alioqui negotium nobis numquam deerit. De rebus meis, hoc vnum, quo laetari possis, accipe; frui me multorum beneuolentia: cetera satis frigent. caussam conferamus in tempora: nam ab hominibus libẽter culpam auerto. Pontificis quidem praestantem animum ita variae, itaq. graues distrahunt curae, vt ignorare multa cogatur, multa etiam delegare aliis, qui praeter suum negotium nihil curant. Valet filius, & res Romanas cupide tractat, quibus libellum suum de Orthographia non mediocriter locupletauit. Vale.
Romae XII. Kal. Febr. MDLXIII.

IVLIO. IVSTO
Veronam. 19

FRANCISCVS Morandus, vir sane ita probus, verique cultor, vt neminem vmquam fallat; ita ingenio, doctrina, prudentiaque excellens, vt falli ipse non possit, multa mihi Venetiis, cum vna iucundissime viueremus, de tua singulari scientia, integritate, suauitate morum, & eximia quadam ad omnes artes, nobili viro dignas, propensiones saepe praedicare solitus est. credebam facile tali viro affirmanti, teque amabam vehementer, eius testimonio permotus: sed quanto eadem vidi illustrius, atque apertius in litteris tuis, quas ad me quo longiores, eo gratiores proxime misisti. itaque ad priorem illam voluntatem, quam in te antea

tantam contuleram, vt ad eam accedere nihil posse videretur, accessio tamen eiusmodi facta est, vt eorum studiis, qui te & summa, & peruetere necessitudine attingunt, facile se aequauerit amor meus. nec vero me afficiunt illa, quae multis prima sunt, familiae dignitas, amplae clientelae, & earum rerum, quas fortuna suppeditat, copia. neque omnino hoc de genere nunc disputo. optent, si qui haec non habent; &, qui habent, honeste fruantur. sed, esse quaedam haud paullo praestantiora, quae neque extrinsecus affluant, & semel adscita numquam remoueantur, quis, nisi sanae mentis expers, dubitauit vmquam? quae tu, cum illa quoque possideres, a maioribus parta, a praestante viro parente tuo aucta, ita tibi acquirenda existimasti, quasi haec sola tui iuris, vereque tua propria futura essent, reliqua ad te parum, aut etiam nihil attinerent. macte ista sapientia, istaque virtute. qui enim, subducta recte viuendi ratione, corpori se minimum, animo debere plurimum sentit: qui ita factus itaque institutus est, vt imperet iis rebus, quibus alii seruiunt: voluptatem nullam amet, ab honesto seiunctā; ipsamq. honesti speciem ita contempletur, vt in ea totus haereat: is vitae fructum capit: is honorum vocabula contemnit; quique verus honor sit, & vnde manet, quidque vera nobilitas a fucata distet, solus intelligit. Haec te olim videre, ac sentire adolescentem, cum tibi ipse dux esses in rebus egregiis ita strenuus, itaq. certus, vt nec aetas illa, quam plurimos in optimo cursu remorari solita, languidiorem faceret, nec aequalium error a proposita gloria deflecteret, iure mirabantur multi: nunc, isto ductum sensu, ista incitatum voluntate, mirabiliter adiuuan-

adiuuante natura, fortuna numquam aduersante, cuius etiam commoda, quibus ad nequitiam abutuntur multi, ad virtutis vsum conuertisti, peruenisse ad eam laudem, quo adspirare paucissimis licet, cur miremur? incendi potius imitandi cupiditate, & commoueri exemplo debemus. equidem, a qua hora legi epistolam tuam, qua nescio an quidquam grauius, aut elegantius adhuc viderim, tantum abest, an assentatus mihi sim ob eas laudes, quas in me pleno modio contulisti, vt etiam, si quā antea de me ipso opinionem susceperam, quae sane perexigua fuit, plane omnem deposuerim. quod si, se ipsum nosse, tanti semper fuit, vt inter saluberrima, humanaeque vitae necessaria praecepta hoc praecipue veteres illi Apollinis oraculo tribuerent; quantum a te habeo beneficium, quas tibi debeo gratias, quod, vt ipse me penitus inspicerem, ac mihi posthac essem notior, effecisti? neque hoc simplex lucrum est, quod, reuocata ad veritatem ratione, coepi me minus diligere: sed accedit illud, quod acuisti industriam meam, vt conformarem me, quatenus liceret, ad iudicium tuum, &, quibus me laudibus ornandum putasti, iis aliqua saltem ex parte respondere possem. quamquam, si tu me, quem ames, dignum iam existimas: cuius praemii spe euigilem, aut quid laborem amplius? vberrimum cepi fructum studiorum meorum: nulla mihi merces amicitia tua praestantior, nulla carior esse potest: in ea tantum pono, quanti virtutem aestimo, quam certe omnibus rebus antepono. Congressum nostrum ita exopto, vt tibi non concedam: nec tamen sperare audeo futurum, vt vna esse possimus: nisi si, qualia saepe multa contingunt, eiusmodi aliquid

praeter ſpem dies afferat, praeſertim publicis rebus ita fluctuantibus, vt mutari multa poſſint: vtinam iactura leui: quod equidem ſpero: verumtamen, ſi qua res orbem conuerterit rationum mearum, lenietur incommodum ſpe conſuetudinis tuae: Morandi quidem noſtri, hominis humaniſſimi, atq. doctiſſimi, conuictu domeſtico, quotidianiſq. ſermonibus non dubito quin perfruar. Vale.
Romae, XII. *Kal. Febr.* MDLXIII.

MARIO. CORRADO
Brundiſium. 20

SI *mihi omnia plane hic eſſent ſecundiſſima, quod vtinam aliquando contingat; adhuc quidē aduerſi nihil eſt, quod ad rem domeſticam & meam, meorumq. valetudinem pertinet: aliquis tamen in ſummo gaudio dolori locus eſſet, quod nec ipſe ad te, vt interdum Venetiis ſolebam, prae occupatione quidquam poſſum ſcribere; & ſimul fructu careo litterarum tuarum ſuauiſſimo; quo nihil ferre moleſtius poſſum, captus elegantia ſermonis tui eaq. maximi erga me amoris ſignificatione, quae licet minime neceſſaria ſit, ſi quando tamen in litteris elucet, amanti nihil gratius, nihil iucundius eſt. quamquam hoc ipſo nomine, quod ad me tam raro ſcribis, cur ego te, mi Mari, non amem magis etiam, quam ſoleo; ſi modo id fieri poſſit? agnoſco enim modeſtiam tuam: agnoſco humanitatem. numquam tu hoc officium, quo abſentes colloquimur, & cogitatione ſaltem coniungimur: quo quidem vtrique noſtrum nihil optabilius exiſtimo; inter-*
miſſum

missum esse patereris, nisi veritus esses, ne mihi diligentia tua, curis assiduis distento, rescribendi onus imponeret. quod si ita est: cessare tamen te, qui vacas, prorsus nolim. mihi vero hoc iuris non arrogo, ne numquam rescribam, sed hoc, te permittente, sumo, vt in commodo meo fiat. negligentia me peccare in hoc genere non putato. quod si memoriae meae parum confides, & diu responsum tibi a me deberi non patieris; admonebis, cum videbitur, atque adeo exiges. numquam mihi in appellando, modo, vt soles, Latine appelles, molestus eris: quin etiam gratiam inibis, quod efficies, cum aliquo soluam lucro, crebro regustandis epistolis tuis, quas lego libentissime. Vale.

EIDEM, Brundisium. 21

NOLI, obsecro, secus, quam debes, & quam te dignum est, aut de mea in te voluntate, aut de filii obseruantia suspicari. vnice enim te diligimus, sic plane, vt in eis necessariis, quibus cum quotidie viuimus, quosque in oculis pro summis eorum meritis gestamus, Marium Corradum, quem numquam vidimus, numerare soleamus. si dubitas, testes dabo. testes dico? cum vnus instar omnium esse possit. nam Petrus Perpinianus, de cuius probitate, & doctrina non tu sentis melius, quam ego, ex multis meis sermonibus, quo tu apud me loco sis, quantumque tibi tribuam, optime coniecit. de filio autem quid putas? an tenero eius animo per-

suaderi quidquam posse, quod a meo iudicio, meaque consuetudine abhorreat? mihi crede: cum illum egregiis imbui studiis exopto, vt imitari cum laude possit domesticam industriam: tum hoc volo in primis, & hoc illi praecipio semper, vt amet eos tantum, qui virtute excellant, & quos amari, ac laudari a me senserit. in quo magnam capio voluptatem, quod eum video praeceptis meis locum non relinquere, & in hanc sententiam sua sponte ita propendere, quasi propriam in eo sitam esse laudem existimet. itaque sumus erga te pariter animati, nec amicitia tua quidquam carius, aut antiquius habemus: merito id quidem: quid enim te amabilius? quis te vincit humanitate, litteris, eloquentia? nostri vero, nisi me signa fallunt, quae tamen obscura non sunt, quis cupidior, aut etiam studiosior? At nihil ad te litterarum per tot menses. Vis tu nos alieni peccati culpam sustinere? non arbitror te esse tam iniustum; neque hoc humanitas, & consuetudo tua fert. accusa eos, quibus id negotii dederas, vt litteras ad nos tuas perferrent: quarum in desiderio diu fuimus, & mirabamur, cum sis in scribendo minime impiger, & cum ad Perpinianum bene longas epistolas mitteres, nos a te, tuos veteres amicos, ne schedulam quidem, aut litteram accipere: cum praesertim de Inscriptionibus antiquis a filio meo, qui M. Brutum in eo imitatur, quia, quod vult, valde vult, rogatus esses. Quare nostram caussam debes aequam iudicare, & arbitrari id, quod res est, si tuas litteras, aut etiam sine litteris inscriptiones accepissemus, nunquam nos commissuros fuisse, vt officium nostrum desiderare posses. nam Palia tuus Aldi mei sitim suis
pro-

promissis incendit, re nondum sedauit. Vale. Marcello, fratri tuo, salutem dices meis verbis.
Romae, XV. Kal. Febr. MDLXIV.

*, EPISCOPO. CREATO 22

ETSI, de futuris rebus affirmare, grauitatis, & prudentiae non videtur: coniecturam enim saepe fallit euentus, & obscuritatis plena sunt omnia: si quis tamen eas persequitur diuinandi vias, quae ab excellentibus & ingeniis, & studiis, a cognita industria, a spectata virtute ducuntur; hunc ego opinionis errore numquam labi, hunc optimum esse vatem existimo. quae me ratio mouit ante aliquot annos, vt de tua dignitate praedicerem ea, quae partim consecuta iam sunt, partim sic a me exspectantur, quasi longe non absint. quid enim agebant & quo spectabant curae illae tuae, ab ipsa paene pueritia susceptae? quae res, quae spes tibi proposita fuit, cum Reginaldi Poli Cardinalis, innocentia & litteris eximii, cōtubernium, ac domesticam consuetudinum expetebas? quid, cum Lutetiae, post obitum Poli, Vicomercato, Patauii Genuae, praestantibus in philosophia viris, operam dabas? quidquam ne sequebare praeter ea, quae qui adipiscuntur, omni honore digni & habentur, & sunt? nos quidem te, amici tui, Patauii praeclara studia ita complexum, vt diuelli vix posses, cum & creberrimae propinquorum literae in patriam euocarent, & praesens frater non modo hortaretur ad reditum, verum precibus etiam peteret, atque obsecraret, vt promemodum extrusimus,

simus, inuiti omnino, quibus carendum te esset, cuius consuetudine nihil suauius; sed ita duximus expedire tuae laudi; cum intelligeremus, quanto futura esset illustrior ingenii tui facultas, ab otio litterarum ad res gerendas traducta, praesertim in ista prouincia, in qua tibi maiorum tuorum virtus tritum iter ad gloriam reliquisset; isto Imperatore, quo nemo bonas artes excipit liberalius; his etiam temporibus, cum Christiana Resp. domesticis hostibus uexata, ab iis, qui eam doctrina, probitate prudentia iuuare plurimum possunt, idest a tui similibus opem poscere videatur. Quo circa primum tibi gratulor ob actiones illas Tridentinas, in quibus ostendisti saepe, vt audio, pro communi salute lumen animi, ingeniiq. tui, numquam inops a consilio in ambiguis rebus, numquam in maximis ac difficillimis a constantia relictus: deinde vero, quod tantorum meritorum egregie memor optimus & sapientissimus Imperator non solum Quinque ecclesiensi te ornauerit Episcopatu, qui summis viris deferri solitus honor est, verum etiam ad arcanas res admissum iis interesse consiliis voluerit, vnde manat cum Christi gloria prouinciarum salus, vnde proficiscuntur ea, quae multis re, exemplo omnibus expediunt. omnibus enim vtile illud est, quo Principibus Christianis recte imperandi ratio, & emendatae disciplinae formula praescribitur. Atque equidem videre iam videor, & plane coniectura prospicio, qualis, & quantus in isto munere, bonorum omnium, beneq. intelligentium sententia, sis futurus, tum eloquentia qua excellis, tum ratione, prudentia, integritate; quae in omnibus natura ipsa inchoat, industria perficit in paucis.

cis. quod nisi ita fore confiderem; & nisi tuos ad laudem impetus iam inde ab eo tempore, cum te mihi quasi meis informandum sermonibus tradidisti, probe cognitos haberem: facerem id, quod tu, vt opinor, amori in te meo facile concederes: hortarer te, & precibus etiam agerem, iisdem scilicet, quibus agerem cum filio meo, si isto loco esset; vt assidue cogitares, quam personam gereres, quam grauem, quam illustrem, a quo impositam Principe: qui cnm suum de te iudicium beneficio maximo declarauerit, beneficium tamen ipsum significatione iudicii sui vehementer auxit. quid enim putas esse in rebus humanis optabilius, quam ei non displicere, qui nisi Deo ualde placeret, valdeq. carus esset, incursione & ui barbararum gentium uastarentur omnia legibus, moribus, hominibus, vrbibus denique ipsis extremum impenderet exitium? Multa sunt opinionibus hominum excelsa, atque ampla: quae si quis consequi vult, curas suscipiat, labores perferat, de ipsa interdum vita periclitetur necesse est. haec tibi, mi *, (meum enim adhuc appello, nec, vt spero, ista mihi te dignitas immutauit) haec, inquam, tibi cogitanda non sunt. nam quid tu non habes, cum hoc habes vnum, vt mores, ingenium, studia tua Ferdinandus Imperator probet? hoc eiusmodi est, vt neq. diu solum esse possit, &, si omnia consequantur, omnia tamen vnum vincat. Quare isto bono sic fruere, quasi fonte & capite bonorum omnium, & quasi omnium maximo. Tuos vero sensus, tuas actiones in omni uita, non dubito, quin ad immortalis Dei gloriam conferas. sic educatus, sic eruditus es. hanc ego tibi laudem tribuebam adolescenti: nunc, si verear, vt robustior

ſtior aliter ſentias, ac tui te diſſimilem praebeas, faciam imprudenter. Retine igitur inſtitutum, & perſuade aliis exemplo tuo, verum decus in bene agendi perpetuitate poſitum eſſe; nihil opes ad laudem, nihil praefecturas: valere obſoleſcere prorſus bonorũ inſignia, niſi ſplendor virtutis accedat. quod quia te ſentire certo ſcio; propterea tibi ex animo, vereq. gratulor acceſſione dignitatis tuae; &, quamquã uariis diſtinebar curis, feci tamen libenter, vt hanc ad te, iudicem laetitiae meae, teſtemq. voluptatis, epiſtolam mitterem. cui ſi reſponderis, iucundum tibi fuiſſe officium meum intelligam; ſin minus, moleſtum tamen fuiſſe numquam putabo; occupationibus hoc tuis, illud amori tribuam.

Vale. Romae, Kal. Ian. M D L X I V.

DECIO. BRANCALEONI
Neapolim. 23

NISI tibi nota eſſet occupatio mea, vererer in primis, ne accuſares officium meum, qui litteris tuis, amantiſſime ſcriptis, nihil adhuc reſponderim. Ego, mi Deci, hoc mihi iuris aſſumo cum amicis, vt, ſi quid ad eos magnopere non pertinet, a me vero non ſatis commodo meo fieri poteſt, omittam interdum, aut in aliud tempus reiiciam. te vero cur in meis neceſſariis non numerem, uel Cambii mei teſtimonio, qui tuam in me beneuolentiam praedicare ſolitus eſt, vel affirmatione tuarum litterarum ex quibus duplicem voluptatem cepi, et quod amari me abs te cognouerim; & quod eum te eſſe, quem qui non amet,

amet, hominem non esse contenderim? Nec me putes blandiri velle. sic equidem loquor, vt sentio. Praeclara virtutis fundamenta iecisti: signa video non obscura, nec dubia tum studii, tum ingenii: nec hortari magis, quam gratulari debeo; cum tu, qua aetate multi ad inanes voluptates deflectunt, in ea solidam laudem quaeras, & propemodum ineunta gaudere possis. Nec dubito, quin istam mentem, & quidquid ex ea tibi manat gloriae, uel commodi totum, quantumcumque futurum est, acceptum Deo referre velis. quod si facis; nae tu mihi multo amabilior es; tibiq. ipse optime consulis, cum falsam speciem felicitatis humanae a veri boni possessione distinguis. Vale, & Cambium nostrum, iuuenem eximiae humanitatis, cupidumq. omnium liberalium doctrinarum, saluta meis verbis.

Romae. IIX. Id. Quinct. MDLXIV.

EIDEM, Neapolim. 24

MIRAMVR vterque; tu, quod litteris tuis non responderim; ego, quod eo me nomine appelles, atque officium meum requiras. quid? tu solus ignoras, quibus distinear curis? quantis rerum oneribus premar? quam numquam vacem? nec tamen deserere officium soleo. numquam id mea vel consuetudo, vel natura pateretur. At non rescripsi. Excusat me litterarum tuarum argumentum. petebas a me scripta mea. quae corrigere cum vellem, otium numquam nactus, comprimenda potius, quam emittenda, iudicaui: idq. sum arbitratus licere mi-

hi

hi per humanitatem tuam. Hoc ipsum, inquies, scripsisse te vellem. Hoc ipsum te quoque suspicari, decuit: & erat amoris; & ego, id te cogitare, aut ad aliam saltem caussam referre silentium meum, libenter mihi persuasi. in quo si tu me putas indulgere mihi plus, quam oporteat: assentiar, cum ea fortasse condicione, vt te quoque plus a me, quam par sit, exigere fateare.nam in iis, quae tua interesse cognouero, nulla, mihi crede, impediet occupatio, quo minus amicitiae nostrae debitum officium praestem. inanes autem litteras vt mittam, vix impetrarem a me ipso, si otio abundarem: quid, cum egeam uel maxime? Equidem, in te amando partes ut meae desiderentur, numquam committam. idemq. a te peterem, nisi uoluntatis in me tuae testes epistolas tuas, Cambium autem nostrum, quem aeque diligimus, quasi sponsorem haberem. Aduentum tuum, de quo spem rursus iniecisti, auide exspecto.

Vale. Romae. III. Non. Feb. MDLXV.

ANTONIO. FVRNARIO
Neapolim 25

Et aequa petis: & nihil est, quod ego tibi, pro tua praestanti uirtute, non libenter tribuam. itaque, licet iis distinerer curis, quibus respirandi locus non esset; potius tamen habui nihil, quam ut adirem ad eos, qui cum Indicem correxerint, eiusdem interpretandi scientiã maxime omnium tenent. ii sunt quattuor uiri, doctrina, & dignitate non uulgari, humanitate etiam tanta, quantam ego summam cognouerim. quorum unus, uetere mihi ne-

cessitudine coniunctus, eloquentia princeps, Mucius Calinus, archiepiscopus Iadrensis, cum litteras tuas legisset; incendi aliqua tui cognoscendi cupiditate visus est, extulitq. laudibus ingenium tuum, assentiente me. deinde, acturum se cum collegis de tua re diligenter, pollicitus, biduo post ita mihi respondit: si qui sint Astrologiae iudiciariae libri, qui certo aliquid non affirment, eos legi tuto posse: totamq. hanc esse partem in Indice disertis verbis ita explicatam, vt nihil addendum videatur: Episcopis prouidendi ne peccetur, facultatem esse permissam: iis se nihil praescribere neque velle, neque posse: nec dubitandum, qui ii, pro salute animorum, & religionis nostrae commodo, atque ornamento, egregie administrent omnia. Haec de negotio tuo: in quo praestiti, quae sunt in me, diligentiam, & fidem: reliqua, pro tua prudentia. & aequitate, nisi fallor, a me non requiris. Amicitiam tuam, vt debeo, facio plurimi: idq. vt intelligas elaborabo, & fortasse perficiam. Vale.

Romae. IIX. Id. Quinct. MDLXIV.

EIDEM, Neapolim. 26

OFFICIVM meum, quod ab optimo erga te animo profectum est, iucundum tibi fuisse, vehementer gaudeo. equidem vellem, quantum in me voluntatis, & studii, tantum esset auctoritatis, & gratiae. nae tu intelligeres, quo apud me loco sis, quantumq. iis, quae vulgo bona appellantur, anteponam ea, quae vere bona sunt. in quo puto non discrepare iudicium tuum a sententia mea. exculto enim virtute animo

nihil inane placet; recta, & honesta, & cum ipsa virtute coniuncta, prima sunt. Quare velim ita plane existimes; patere me totum tui similibus, idest, probis, & eruditis hominibus; nihil mihi pluris esse, quam iis operam nauare, eorumq. commodis inseruire: quod vbi contigit, ita laetor, quasi beneficium acceperim, non dederim. Tu autem, quasi magnum aliquid tua caussa praestiterim, gratias mihi agis; & suauissimam epistolam condita rosa dulciorem facis: amanter tu quidem, et benigne: sed e studiorum similitudine, praesertim artium liberalium, quibus vterque nostrum deditus est, contractus amor munera non desiderat, seipso contentus est: nec mihi quidquam est, aut esse potest te ipso praestantius, & beneuolentia tua: quam si conseruas, omni me afficis beneficiorum genere: & hoc nomine maiores tibi habeo gratias, quam si mihi Adonidis hortos donares. Ego te, vt debeo, in oculis iam fero, licet numquam viderim.

Vale. Romae. IV. Kal. Sex. MDLXIV.

EIDEM, Neapolim. 27

MAGNI amoris indicium, quod scribere ad me volueris, cum tamen, quod scriberes, nihil esset. argumento scilicet numquam indiget verus amor. vere autem quis amat, nisi qui, speciem virtutis intuens, haeret in ea, vnam expetit, cetera floccifacit? hoc idem qui sentiunt, facile coniunguntur animis. licet longissime distent. quod opinor, vtrique nostrum contigit. nam studiorum similitudo cōtraxit amicitiam nostram, nec vulgarem, ut video, sed qualem saepe multorum annorum obsequia, officiaq.

plurima,

plurima, & familiaris consuetudo non peperit. quod tu si cogitas, ut ego non mediocri cũ voluptate sepe facio: contentum esse me, et laetari uehementer uoluntate, ac studio tuo, munera uero prorsus nõ esse necessaria existimabis. quamquam amplector equidem officium tuum, & de pastillis aromaticis ago gratias, cum praesertim stomacho languenti utiles admodũ experiar. quod uero de muliere dulciaria addidisti; imo diligentiam tuam; vel quod eius excellenti opera usus es; cum vulgaris tibi confestura, qui tuus est in me amor, non satisfaceret; uel quod ipsum mihi significandum putaueris. Cymbae tuae secundos uentos exopto: & libenter spero fore, quod uehementer cupio. res tamen ipsa quae sit, quidq. sibi uelit Aquilonaris illa tempestas, plane non assequor. sum enim aliquanto hebetior, quam tu suspicaris. De minutis auibus, risi & consilium tuum, licet caussam ignorem, tamen improbare non audeo. nimirum, cauere, sapientis est: & satis cauet, qui non temere credit. quod Epicharmi, poetae Siculi, celebrato uersiculo monemur.

Vale. Romae. XII. *Kal. Feb.* MDLXV.

NATTAE. 28

NOTVM *tibi esse arbitror statum rerum mearum: de quo tamen, & de mea ualetudine, ex familiari tuo, qui has litteras perferet, cognosces. Voluntatem in te meam, atque obseruantiam, quae antea fuit, eandem esse, ac semper futuram, tibi persuadeas, utinam re ipsa aliquando experiaris. habet hoc uirtus, ut languescere animos in amore non sinat. te uero quis iam ignorat, cum*

paucissimis in omni genere laudis esse conferẽdum? Perge in cursu laudabilis industriae tuae: quando nec otium deest, quod mihi occupationibus eripitur, & praeclara habes adiumenta doctrinae, atque ingenii, quae tibi gloriam nobis fructum afferent. Me vero vt ames amore illo tuo singulari, ita cupio, vt nihil magis. Haec scripsi raptim, in summa vacui temporis inopia. Vale. III. Id. Quinct. M D LXIV.

PETRO. MAFFAEIO Genuam. 29

Et otium tuum significas; quod equidem vehementer optabam: & Latine scribis: et coralia quoque polliceri. nil profecto tuis litteris iucundius. hoc enim verbo per vxoris, & filiae valetudinem iam vti licet. vnum requiro, quod otii rationem prope nullam reddis. atqui me id a te, vel si taceam, exspectare tamen, ne dicam exigere, poteras opinari: si modo, te a me diligi, & diligi propter studia tua, putas. Iurisconsultus ille adhuc litigat, cum damno lucurum quaerens. quem diligat, ignoro: utitur quidem parpaucis, & amare tenebras videtur. fortasse illi persuasum est, desiderari se posse ab oculis multorum, si rarus in publico sit. id populus curat scilicet. Haec de illo, quod ad me attinet, non libenter, tua vero caussa scripsi non inuitus, ne prorsus amiculi desiderio tabesceres. Venio ad Antonianum, quasi a ruta ad pulegium: nihil enim hoc adolescente amabilius, siue mores, siue doctrinam spectes. Gratulatus ei sum tuo nomine de oratione, qua Caesarem in funere laudauit. is tibi vicissim gratulatur

tur de statu rerum tuarum: speratq. fore, vt aliquando te ad nos referas bene nummatum, & fruaris nobiscum simul tranquillo animo litterulis nostris, certo vectigali, tua virtute parto. quod hic, vt sunt tempora, pauci consequuntur. nihil autem miserius, homini praesertim liberaliter educato, quam suspensas habere viuendi rationes, et aliunde pendere, dubia spe, quam saepe fallit euentus. Tu igitur fruere isto otio. & colloca in tuto fortunas tuas: quod vides facere discipulos tuos. πολλοὶ μαθηταὶ κρέττονες διδασκάλων. Camillum Seuerinum doctum iuuenem, & probum, rusticari cum nobili iuuene, optimeq. erga ingenuas artes animato, Io. Baptista Nigro, valde laetor. non enim dubito, quin multas diei horas iucundissime traducant, animũ egregiis de virtute sermonibus oblectantes, corpori tribuentes, quantum satis est. vtrumq. cupio, quod tuo commodo fiat, meo nomine salutari. Aldus te, vt debet, amat, salutemq. tibi multam impertit. Vale.

Romae. Idibus Sept. M D LXIV.

PAVLLO. SACRATO Ferrariam. 30

Male sentis de vtroque nostrum, cum de immutata mea erga te voluntate suspicaris. nam & me leuem, atque inconstantem, & te fingis dissimilem tui, idest eum, cuius in amore, cognita iam virtute tua, languere quisquam possit. tu de te ipso vide quid statuas, & quo modo feras iniuriam tuam: ego meam nec dissimulare, nec ferre leuiter possum. nam, cum ab ineunte

aetate ingenium, animumq. meum iis artibus, & studiis excoluerim, unde praeclara omnia nascuntur; scilicet egregium industriae meae fructum ferrem, si, quod in quibusdam soleo reprehendere, quodq. ipse sciens numquam feci, in amicitia peccarem, praesertim tua, quae non, ut multae, casu & fortuito contracta, sed expetita a me semper, & pluris aestimata, quam quae uulgo maxima putantur. Obsecro te, istam ne patere suspicionem in animo tuo residere: cogita, quod res est, te mihi esse in oculis: delectari me uehementer memoria officiorum tuorum, & angi nonnumquam, quod habere magis gratiam, quam referre, possim. In pensione exacta, et pecunia permutata agnoui diligentiam tuam, vel amorem potius, quo tu adductus, mea negotia vel minima ita curas, quasi maxima sint, maioremq. commodi mei, quam dignitatis & personae tuae rationem habes. De locatione vero renouanda, totum ad te refero mihi, quidquid egeris, non modo ratum, sed etiam gratum erit. venditionem quidem temporibus excludi, & priuatorum fortunas nouis vectigalibus exhauriri, non mea magis, quam vestra, caussa doleo, quamquam dolorem nostrum leuare debet illa ratio, quod nihil malum sine culpa, item vt cum culpa nihil bonum. Ego me hoc in aduersis didici sustentare sol. tio. quod ignorari a Christianis, quibus haec sententia praestantissimum in caelo fructum promittit, cum iis etiam philosophis, qui verae felicitatis vix vmbram viderunt, notissimum fuerit, turpe simul & exitiosum est. Vale. Filius te salutat, & in primis obseruat.

Romae, XVI. Kal. Dec. MDLXIV.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. SEPTIMVS

CAMILLO. PALAEOTTO Bononiam. 1

Ecte, & amabiliter cogitas, cum usuram mihi sermonis tui, tuaeq. suauitatis, ademptam locorum interuallis, restituendam quoquo modo litteris existimas. hoc sane non modo mea peruetus in te, & perpetua, & iam ad summum perducta beneuolentia, uerum etiam humanitas illa tua postulat, in qua tibi conferre possum paucissimos, neminem ceste debeo anteponere. Atque hoc loco recurrit animus ad initia nostrae necessitudinis, repetitq. secum, & magna cum uoluptate contemplatur officia tua: quae libenter aliis praedico, tibi non minus libenter exponerem, ut hoc ipso me gratum, & memorem intelligeres, nisi me reuocaret pudor tuus, & putarem considere te memoriae meae, nec tamen expetere a me quidquam praeter uoluntatem. Sed omitto illa uetera, recentem gratiam praeterire non possum, quod homo semper districtus a publicis rebus, priuatis etiam, quae tua benignitas est, amicorum negotiis tum opera, tum animo distentus, epistolam tamen ad me miseris, & bene longam, quod ipsum amoris est, & omni prorsus officia, omniq. lepore, et elegantia refertam. Nam, quod me laudas:

non ita desipio, vt velim tecum de veritate contendere. si te delectat hic error; fruere quamuis diu, me nec repugnante, nec inuito. sin errare turpe ducis, in eo praesertim genere, in quo te, vel si ego tecum sentire velim, res tamen ipsa facile refellet: dic me deditum litteris, dic antiquitatis cupidum imitandae: studium tribue: largire industriam: haec fatebor, & agnoscam: de doctrina vero, & eloquentia, quam in me vtramque plena manu congessisti, etiam atque etiam vide quid sentias. quam enim tu laudem bene & emendatae scribendo consequeris, eandem laudem non bene de scriptis alienis iudicando vt amittas, committere non debes. Habuit istam gloriam proxima superior aetas: cum florerent illi illi viri, de quibus nulla posteritas conticescet, Bembi, Sadoleti, Poli, & horum vel aemuli, vel imitatores multi. tunc industriam benignitas excitabat: fructus laborem sequebatur: ad opes, ad honores aditus patebat. nunc obsolescit splendor omnis Romanae linguae, & destituta praemiis migrat ad exteras nationes eloquentia. Hic tu me vocas ad scribendum, & quasi iam languentem in cursu quantum potes incitas. Obsecro, quid spectemus? vides enim tempora: vides hominum ingenia, ad inuidiam proniora, quam ad aequitatem. dignitatem vero illam, & ea commoda, quae proposita olim erant, nihil est, quod cogitemus. Quo circa sine me cedere temporibus, & minuere laborem aetate iam ingrauescente: si non concedis, quod interdum cupimus, vt artem omnino desinamus. Ac faceres tu quidem, vt ego sentio, aliquando iustius, si ad communes amicos, Sigonium & Amasaeum, vtrumque doctrina, & ingenio praestantem,
cohortatio-

cohortationem istam conuerteres. quamquam Sigonium cessare non arbitror: scribit enim non minus alacriter, quam egregie. Amasaei autem musas, quaeso, cur pateris silere? certe illum dixeras accurate quaedam pangere in historias Polybii. magnifica res, & gloriosa: cuius exspectationem ego te auctore iam aliquam apud eruditos homines commoui. nunc tuae sunt partes, vt illum vrgeas, efficiasque, vt omnino opus appareat. simul enim & studiosorum vtilitati, in qua pater eius, dum vixit, eximia cum laude fixit omnes curas, & gloriae suae vehementer consulet. Amulius Cardinalis, optimarum artiũ patronus paene singularis, tua sui memoria ita delectatur vt, si cetera desint argumenta, vel ex hoc vno constet, quo apud illum loco sis. itaq. noli vereri, ne illi ex animo effluas. non enim is est, qui vel temere amet, vel temere amare desinat. noui iudicium in deligendis hominibus: noui constantiam in tuendis. praeterea fratrem tuũ, Auditorem Rotae celeberrimum, clarum praestantibus in Christianam Remp. meritis, in oculis fert: de te vero perhonorifice & loquitur, & sentit. Cum Vitellio tuis verbis de noua dignitate sum gratulatus. egit gratias, & laetari officio tuo, velleque plurimum tua caussa visus est. Vale, & Sigonio meo, & Amasaeo tuo, vel potius vtrique nostro, salutem a me plurimam.

Romae. XIII. Kal. Ian. MDLXV.

EIDEM, Bononiam. 2

CARDINALEM habes fratrem tuum. habes igitur, cur & vehementer, & perpetuo gaudeas. diui-

num enim bonum honor est, non quilibet, sed is tantum, qui uitae innocenter actae, qui summis in Christianam Remp. meritis, qui rectis denique studiis, artibusq. tribuitur. quod quia contigit fratri tuo, cuius animum, ab omni semper ambitione remotum, non haec uirtutis insignia, quae ipsa per se nemo sapiens concupiuit umquam sed ipsa uirtus sua forma ad bene agendum illexit: ideo laetantur omnes boni, & fructum quisq. capit ex aliena dignitate: quasi ad omnes pertineat id, quod, si eosdē sensus, easdem actiones imitentur, sperare omnibus licet. quo tibi nomine haud sane paullo plus, quam uerbis asse qui possum, gratulor: nec uero tibi solum, sed familiae tuae uniuersae; cui proponitur egregium colendae uirtutis exemplum, sic, ut uix iam esse quisquam possit, qui non ad uerum decus, atq. ad omnes bene audiendi partes excitetur. Ego ipse, qui quidem in tuis esse, & numerari volo, nescio quo modo vehementius, quam antea, cupiditate solidae laudis incendor, atque ita statuo, non satis esse, in studiis, & in vita me similem esse mei; laborandum, atque enitendum, vt ipse me vincam, &, qualem esse decet eum, quem vos diligitis, & in quem officia multa contulistis, talem aliquando me praebeam. Equidem, si voluntati par facultas esset, nostram amicitiam, quae vobis, vt ego sensi, periucunda, mihi, vt omnes intelligunt, perhonorifica semper fuit, libenter ornarem. sed euenit contra, vt ego orner quotidie megis iudicio de me vestro; & hac ipsa, qua vix optari maior vlla potest, recenti vestrae dignitatis accessione simul accedat aliquid ad existimationem meam. caue enim existimes, aut laetari mediocriter amicos meos, aut mihi a paucis

illo ipso die, quo in amplissimum ordinem frater tuus cooptatus est, gratulationem esse factam. eoque maior & mea, & aliorum laetitia est, quod fore nemo dubitat, quin hunc honorem, qua virtute est adeptus, eadem ita gerat frater tuus, ut ex eius industria, doctrina, probitate fructus Christiana Resp. maximos capiat. sic enim vixit ad hanc diem, & in maximis, grauissimisque rebus ita se exercuit, nihil ut illi iam placere possit, quod a communi bono discrepet, nihil tam difficile, tam ve arduum occurrere, quod vel prudentia non assequatur, vel cura, studio, scientia non perficiat. Vidit igitur in hoc quoque multum, qui cetera omnia pro sua singulari sapientia prospicit egregie, Pius IV. Pont. Max. cum talem virum, non modo non ambientem, sed nec opinantem, non postulantem quidem certe, in Cardinalium Collegium, ipso Collegio comprobante, probis omnibus, & eruditis viris mirifice laetantibus, adsciuit. Nos autem, & quicumque bonis bene cupit, eaque vult, ac sentit de communi re, quae velle & sentire omnes debemus, diuturnam expetamus, & precemur a Deo fratri tuo vitam: ut cum praestantibus viris, quos habet dignitate pares, voluntate, & studio similes, eam vniuersae Ecclesiae, quam tempus & necessitas flagitat, opem afferre possit. quod si acciderit, publica primum caussa, deinde etiam nostra laetabimur. futurum autem, ego quidem, permotus diuinatione quadam, non magis opto, quam spero. Vale.

Romae, Idibus Mart. MDLXV.

IO. FRANCISCO. COMMENDVNO CARDINALI. CREATO 3

O DIEM praeclarum, qui perpetuae voluptatis, & laetitiae nobis initium attulit, quarto id. Martias. illo enim te die Pontifex Max. a cunctis bonis expetitũ, cum excellentibus aliquot viri Cardinalem nominauit. Queri iam desinamus, virtuti locum non esse. quod antea multis in ore fuit, nec iniuria. quosdam enim ad summos honorum gradus nobilitas, nonnullos opes, alios alia, sola virtus paucissimos extulit. deleuit hanc maculam, & veterem illam Pontificum sanctissimorum consuetudinẽ retentam a paucis, exoptatam diu, Pii IV. numquam satis laudata sapientia renouauit. Quo facto, te quidem pro tua non vulgari prudentia intelligere arbitror, quae tibi partes impositae sint, quasq. res & praesens a te dignitas & ante acta tua vita postulet: ego autem hoc tibi videor affirmare posse, vnum sensum esse, vnamq. vocem cum tibi gratulantis vniuersae bonorum Reip. tum vero maximas Pontifici gratias agentis, quod temporibus difficillimis labantem Ecclesiam tali praesidio fulserit, vltroq. tibi istum honorem detulerit non petenti, quem studiose petentibus nobilissimis viris denegandum iudicauit. Omnino, quod tu scis optime omnium, nullam mercedem requirit virtus, nec ad se ornandam assumit aliquid extrinsecus: verumtamen, si duabus rebus, praemio, & poena, quod sapientissimi viri litteris mandarunt, salus publica continetur: vtroq. pariter est laetandum, & ea bonis impertiri,

pertiri, quae inter homines ducuntur amplissima, & ita improbitatem notari, ne quis exsultet in culpa, & impunitatem licentia consequatur. quod cum ita sit: laetari te quoq. plurimum decet honore tuo, & fructum illum magni facere, quem tamen non appetisti, cum labores grauissimos pro Sedis Apostolicae commodo susciperes, cum pericula subires, cum omnes deniq. curas, omnem mentem, operamq. in communi salute collocares. Equidem, vbi te Cardinalem esse declaratum cognoui, exsultaui gaudio, eaq. perfusus voluptate sum, quam his litteris exprimere mihi non licet, tu tamen, vt opinor, cogitatione comprehendes, si, quae mea semper in te fuerit primum beneuolentia, deinde etiam, vbi coepit esse tua virtus illustrior obseruantia, cum animo tuo considerare volueris. quod vt facias, etiam atque etiam a te peto. Vale. Romae, XII. Kal. Apr. MDLXV.

CHRISTOPHORO. FVRO

PENDEBAM animi, nec satis constituere poteram, plus ne uoluptatis ex discessu tuo caperem, an molestiae. uoluptatem afferebat illa ratio, quod erudire artibus egregiis adolescentem illustri loco natum, quam tu curam suscepisti, primum, ut ego sentio, dignitatem habet: deinde, fructum ex eo te posse colligere intelligebam, non illum quidem tua cum industria & uirtute conferendum, attamen eum, qui pro malis temporum non omnino contemnendus esse uideatur. quod si otium quaeris, uel ut aggrediare ad scribendum, uel ut ea, quae iam habes instituta, perpolias: isto fortasse

fortasse loco nihil aptius, aut accommodatius ad tua consilia reperies. nam in vrbe Roma, etsi nihil obstat, quo minus arbitratu suo quisque viuat, interpellatores tamen quandoq. non desunt, honesti illi quidem, rectisque deditis studiis, interpellatores tamen. Haec erant, quae mihi de te cogitanti laetitiae non parum afferent. Rursus, cur non dolerem, cum hic te multi, ipse multos diligas, carere nos tua consuetudine, te nostra? tuam vero non vulgarem doctrinam, cui quidem ego semper, a quo primum die tua scripta vidi debitum voce mea testimonium persolui, in hac luce, & celebritate versari, vbi cognita decoretur, quis, qui te vere atque ex animo amet, non vehementer cupiat? Hanc mihi molestiam prope omnem, & ancipitem sane curam eripuit epistola tua. quod enim tu studiis tuis otium exoptare videbaris, eo te istic iucundissime perfrui, nec vrbis desiderio admodum laborare, facile conieci; itaque vide, quam libenter animum meum ad tuam voluntate accommodem. idem si ad me saepe scripseris; quod ita expeto, si modo fieri tuo commodo possit: abesse te laetabor, cum ea tamen spe, vt aliquando nos reuisas, tum scilicet, cum rationes tuae patientur. idem sentit, idem vult Octauius noster, idem etiam Sirlettus Cardinalis: qui viri? ornamenta, & lumina nostrorum temporum, quibus te esse ac fore semper carissimum, non dubito, quin & tibi persuadeas, & id in magna tuae felicitatis parte ponas. Vale.

Romae, IV. Id. Apr. M D LXV.

IO. GENVAE. 5

CONVENIT inter nos de nota scriptis meis apponenda, quae moram ferre non possint; notae vero signũ omisimus. hoc igitur erit, †. Tu si mihi in hac describenda epistola celeritate satisfeceris, quam emendate scribendi studio, politaq. & eleganti litterarum forma satisfacere solitus es: multum addes ad officia in me tua: quae cum augeantur quotidie, augeri tamen vix potest amor in te meus: eo iam peruenit non modo litteris, & ingenio, sed moribus etiam, & probitate tua: quae ego haud paullo pluris, quam omnium rerũ scientiam, soleo aestimare. Vale. Ex aedibus nostris. Nonis Ianuar. MDLXIV.

IOANNI. BAPTISTAE. TITIO Florentiam. 6

ETSI doleo, negotiis te nimium diu a consuetudine abduci studiorum tuorum: tamen hanc in dolore uoluptatem capio, quod tu is es, qui adempto librorum usu, doctissimorum hominum assiduo congressu, & sermone familiari iacturam hanc ita sarcias, ut minorem fructũ ex otio suo multi capiant, quam tu ex negotio tuo. gratulor tamen tibi, quod litibus aliquando liberatus, redieris ad communes Musas: cum quibus quam iucunde uiuas de me ipso coniecturam facio. pascor enim, mihi crede, litteris: cetera omnia uel molesta, uel certe parum grata. Daetus, & Bonananus, si, ut scribis, ita de me sentiunt uehemen-

uehementer gaudeo. equidem utriq. non tuo solum, uerũ aliorum quoque testimonio permotus, plurimum tribuo. quod utinam officio declarare aliquo possim: in quo facultas exoptanda, quae nunc quidem abest; animus certe nũquam deerit; sin id minus licebit: tu scilicet, quae tua est humanitas, & in me amor, cum de me iis omnia pollicēberis, tum eorum mihi beneuolentiam, cuius ipse potissimum auctor fuisti, conseruabis. debes enim, & uis opinor, ut optimus artifex, perpolire opus tuum, & ad exitum perducere. A te, mi Titi, promissa non exigo; ne, quod liberalitatis est, id uidear fidei uelle tribuere: cum tamen utriq. confidam pariter. hoc tantum dicam: quod te facturum scripsisti, id si quamprimum feceris, fore, ut non minus de tempore, quam de re tibi gratias agam. Cotta tuus semel & iterum ad me uenit. sane delector hominis probitate, moribus, doctrina. amo etiam ut amicum tuum. &, quamquam premor negotiis: quod tu optime scis: cum tamen ire ad me uoluerit, numquam eum excludet occupatio mea. Filius abest, Venetias profectus ante aliquot dies, inde Asulam: quo in opido frater meus, ab omni remotus grauiore cura, tranquillo animo ita sibi uiuit, ut rem domesticam non contemnat. Vale. Romae, V. Kal. Nou. M D L X V.

MARIO. CORRADO Neapolim. 7

ETSI nec magis, quam soleo, uacabam; & ad quotidianas occupationes accesserat cura sane grauis, ex interitu

teritu suscepta domestici hominis, ad mea negotia vehementer apti: feci tamen, amore impulsus, quo te propter ingenii, doctrinaeq. praestantiam mirificosum complexus, vt epistolae tuae responderem: quae mihi voluptatē eo maiorem attulerat, quod te Neapolim venisse, nec statim discessurum, cognoui. saepius enim, & commodius, vltro citroq. cursantibus publicis tabellariis, tu de meo, ego de tuo statu audiam. Videre mihi videor, te totum in litteris esse. cupio non inanem esse coniecturam. vt vt est, hoc equidem spectro delector, & mirabiles industriae tuae fructus exspecto. Ad Latinam vero linguam quod attinet, mihi crede, sine caussa laboramus. an illa tibi, tot veterum illustrata monumentis, tot etiam recentiorum probata testimoniis, vel nostro, vel cuiusquam egere patrocinio videtur? praesidii satis, atque opum in ipsa positum est ad repellendas istorum iniurias: quae tamen in ipsos recidunt. nam ei nemo maledicit, qui se ipsum inscitiae non condemnet. quod si Latinae linguae species, & pulchritudo, quae vulgi oculis non patet; cognosci ab omnibus posset: amores incredibiles, vt ille ait, excitaret sui. me quidem sic affecit, cum tamen integram eius formam nondum nouerim, extrema quaedam lineamenta vix adspexerim, vt reliquas voluptates contemnam, cum hac, & in hac libenter, & iucunde viuam. qui vero aliter sentiunt, & errare nos existimant: sexcentis eos argumentis refellas licet: parum proficies. quod ego cum iampridem intellexerim: pauca quaedam scripsi, ad indicandam sententiam meam: neruos esse intendendos, vt in arcem huius caussae inuaderem, non putaui. Stomachari, mi Corrade, iam

Aa desina-

desinamus, in aliena culpa: & gratulemur potius ipsi nobis, quod amemus ea, quae praeclara sunt: quae si parantur laboribus maximis; id quod a studio multos deterret; molestum tamen esse non debet, quod gloria compensat immortalis. Fragmenta patris mei quod requiris: apud me nulla sunt; furto ablata, quo ille tempore vita excessit, creditum est. In Sex. Empirico, Palaemone, Aspro, & reliquis, mea tibi diligentia non deerit. odorabor, sicubi latent: nam in tabernis non exstant: inuentos, noli dubitare, quin eruam, quam vellem filius adesset, qui Venetias profectus est. praestaret aliquid, opinor: haec enim studia tractat nauiter, & grammaticos, de Orthographia cum scriberet, euoluit omnes. Vale. VI. Id. Nou. MDLXV.

EIDEM, Neapolim. 8

SVPERIORE hebdomada pluribus verbis epistolae tuae respondi. heri alteram accepi; in qua petis a me, fecerim ne inscriptionem illam, cuius exemplum ad me misisti. in quo laborem sumpsisti non necessarium; id enim ex amico meo, ad quem illam misi, cognoscere omnes possunt. Quod mihi nescio quos inuidere significas; de inuidia non laboro; si quis maledixerit, fortaße tacitum non feret. Quod autem, ne stultis hominibus gratificer, me mones, in consilio tuo beneuolentiam agnosco: verumtamen, neq. quos tu stultos voces, neq. quam rem notes, aßequi satis possum. nam, si quis grammaticus obtrectat, susq. deq. laborantibus enim inscientiae morbo medicinam facere si coner, valde sim stultus; si possim, valde

de sapiens. In exemplo inscriptionis ad me missae verbum desideratur, omissum incuria describentis. nam vbi est, VT DEBITVM. ET. DOMESTICAE. VIRTVTI ego scripsi, VT. PIETATI. DEBITVM. ET DOMESTICAE. VIRTVTI. Vale. Romae. XV. Kal. Dec. MDLXIV.

PETRO. PERPINIANO Lugdunum. 9

AMABAM antea non vulgariter amorem in me tuum, cum praesertim suauitates in te essent ingenii multae, rara probitas, doctrina prope singularis: nunc, quam in exhauriendo mandato, quod humanitate tua fretus discedenti tibi dederam, curam, & diligentiam adhibuisti, ea me sic affecit, vt omni te animi mei sensu complectar, omnia tibi, quasi iure optimo debita, studia, & officia polliceor. quamquam de amico meo duriora significant litterae tuae. quae si vera sunt: amicum iam non appello. excellat licet ingenio: valeat industria. ex antiquis monumentis praeclara quaeq. delibauerit: haec inania sunt, nisi cum optima mente, & Christiana pietate iungãtur. quod si se respexerit, si cum Ecclesia Catholica, idest cum Deo redierit in gratiam: tunc ego me illi restituam: tollam hominem, & ornabo, quantum in me erit: nullum ei deesse a me officium patiar, quod ad eius dignitatẽ, existimationemq. pertineat. Quod scribis, Lugduni meliore iam loco religionem esse, & in eo te operam strenue nauare: non miror, te tui similem esse, praesertim in communi salute:

publicam vero rem quotidie melius ire, contra quam & sperabant nefarii homines, & agebant, vehementer gaudeo. Rex autem adolescens, ac paene puer, cum in Christi caussam tanto animo coeperit incumbere, superare videtur aetatem virtute, & plane is esse, qui maiorum suorum laudibus aliquando respondeat. Posseuino meo cum salutem a me scripseris, hoc addes, memoriam illius nostrae veteris amicitiae mihi esse periucundam, sed longe carius, longeq. iucundius, quod omnes ingenii sui vires ad profligandos Apostolicae Sedis hostes felicissime profundat. gratulor sane optimo iuueni de ista facultate: nec dubito, quin eum semper, quocumq. eat, quamcumq. rem aggrediatur, ope sua Deus & prosequatur, & iuuet. Rouillium, praestanti humanitate virum, egregie de religione sentientem, si meo nomine salutaueris, gratissimum feceris. Vale. Romae. XIV. Kal. Dec. MDLXV.

CVM epistolam complicarem, venit ad me, vt solet, officii gratia communis amicus, diligens obseruator doctrinae tuae, Zerbinus Ritius. is rogauit, vt salutem tibi suis verbis adscriberem. quod facio libenter; teque rogo, si tamen hoc patitur humanitas tua, vt ames iuuenem, amore tuo dignum.

HORATIO. CARDANETO Perusium. 10

QVERERER tecum, si liceret, idest, si pateretur amor in te meus, quod fructu me priuas & humanitatis, & iudicii: humanitatis, quasi te amantem non redamem,

mem, quod abest longissime a moribus, & consuetudine mea: iudicii, quod beneuolentiam meam ita petis, quasi ego, qui tu vir, quantusq. sis, quae in te suauitas, quae doctrina, quae virtus, quod omnes iam norunt, solus ignorem. Vbi igitur illa, quae in me plena manu confers? quãquam id quidem amice magis, quam vere: verumtamen, si tu eum me putas esse, quem littere tuae significant; in quo, si vis, (vide, quanti te faciam) plus tibi credam, quam mihi; cur minuis auctoritatem testimonii tui, & paene tuam sententiam in dubium reuocas, cum admonendum me censes, vt eo erga te animo sim, quo si non essem, non modo indoctum, agrestem, inhumanum, sed plane me hominem non putarem? Conor, inquis, extorquere, vt me ames. Non est, mi Cardanete, cur coneris id, quod iam perfecisti: aut extorqueas, quod ego tibi mea sponte, & ita libenter quidem tribuo, vt etiam, quod amare videaris amorem meum, ipse mihi gratuler, tibi gratias agam. Quod ais, officio te esse impulsum, vt ad me scriberes, & eodem officio admonitum, vt breuiter scriberes agnosco modestiam tuam, & probo, cum eo tamen, vt existimare te velim, vel si creberrimas ad me, longissimasq. miseris epistolas, aeque mihi omnes gratas, & periucundas fore. cur enim scriptis tuis non delecter, quae cum lego, antiqua non desidero? cum praesertim istam facultatem hodie multi expetant, pauci consequantur. Commentarios meos in familiares, vt vocant Ciceronis epistolas requiris. si esset otium, propediem absolutos darem. sed ita saepe, nescio quo fato, diuellor a libris, vt interdum mihi Roma displiceat, & agrestem solitudinem vrbanae celebritati libenter anteponam. Illa de Imitatione

sinamus iacere. spissum opus est, & longi temporis, nec fortasse nostrarum virium: &, vt vere dicam, sperare vix audeo, quam animo, & mente formam videre videor, eã, quaecumq. est, oratione, & stylo satis explicare posse. Haec scripsi, in lectulo, cum leuiter aegrotarem. Vale. Romae. IV. Non. Ian. MDLXVI.

IOANNI . CASELIO
Florentiam. 11

QVO maior est virorum praestantium, idest tui similimum, inopia, eo mihi carior est, & esse debet amicitia tua: quam quidem omnibus officiis, & studiis, quae a summa proficisci beneuolentia possunt, perpetuo colam. quod vtinam per valetudinem tuam fieri licuisset, vt Romam peruenires. maiorem fructum, quam qui ex litteris percipitur, qui tamen vulgaris non est, ex familiari cõsuetudine, mutuoq. sermone, vterq. nostrum capere potuisset. quod quando non accidit: ego, quod ad me attinet, vt amoris mutui recordatione desiderium meum leniatur, operam dabo: litteris autem ita vtar, quantum negotia sinent. quo te contentum esse, neq. in hoc genere plus exigere, quam praestare possim, tua mihi pollicetur humanitas. De philosophia illustranda, praeclare cogitas; verum praeclara omnia quam difficilia sint, his praesertim temporibus, non te fugit. sunt enim adhuc, qui, frugibus inuentis, glande vesci malint. quibus ignosci fortasse ex aliqua parte potest, quod eos pudeat, Quae pueri didicere, senes perdenda fateri: sed, eorum exemplo decipi adoles-

lescentes, & inquinata doctrina infici, atq. corrumpi, hoc quidem graue malum est, malum, inquam, non ferendum idq. tu iure doles, & ego sic, vt tibi non concedam. Verũ haec Principes viderint: qui nisi peccarẽt in delectu, gymnasia florerent, optimeq. cum litteris, & bene litteratis hominibus ageretur. De studiis meis, an de negotiis, aliquid scribam? negotia nihil ad te scilicet, studia vero propemodum iacent, & eo magis, quod valeo parum commode. Te valere, liberatum iam, vt arbitror, diuturno morbo, non mediocriter gaudeo: reuertentem in patriam amore prosequor: frui optimis studiis, & capere studiorum vberrimos fructus, ita cupio, vt si communia bona essent. sic enim decet eos existimare, quorum animos & coniunxit virtutis amor, & retinet. Vale.

Romae. IIX. Id. Ian. MDLXVI.

FERDINANDO. GATVLAE Neapolim. 22

SVPERIORIBVS diebus, cum tu me luculento sane carmine salutasses, etsi moleste ferebam, eripi mihi occupationibus facultatem respondendi, tamen non verebar, ne tibi de meo erga te animo secus interpretandi occasionem afferret silentium meum, odiosas enim, nec dignas bono viro suspiciones longe a se repellit excultus litteris animus, & liberaliter educatus. nunc vero, cũ me praeceptor tuus, homo egregie doctus, & spectatae integritatis, Blasius Monicus, modeste ille quidem, tamẽ vt cupiditatem dissimulare non posset, admonuisset offi-

cii mei: nihil habui potius quam vt haec ad te, licet iisdē, quibus antea, curis distentus, exararem. Ac, de tuis quidem versibus si quaeris quid sentiam: probarem omnia, si placeret argumentum. in verbis elegantiam, in sententiis grauitatem video, quod vtrumque, nisi qui excellat ingenio, assequi nemo potest: in me autem extollendo quid sis secutus, aut quam rem spectaueris, non uideo. nā nec agnosco illa, quae scribis; &, si agnoscerem, tamen haud libenter legerem: sed opinor tibi haesisse illud, quod a ueteribus proditum est; Bonum poetam esse non posse, qui non obscuris dare lucem, paruis magnitudinem sciat. quod si conaris, & si hoc te delectat exercitationis genus non improbo; &, cum te amem, facile a me impetro, ut patiar uel abuti te meo nomine ad laudem tuam. neque hoc solum, sed illud etiam tribuo amori in te meo, quod tu fortasse non exspectas, aequo tamen animo, pro tua bonitate, accipies; ut horter te, quando ad ius ciuile studium, curamq. tuam contulisti, vt istam artem, non, ut hodie multi, nudam, & inornatam, sed, vt olim ueteres illi, multiplici rerum scientia, praecipue uero Latinae eloquentiae, quasi dote instructam, & locupletatam uelis, eloquentiam uero non ex uno, altero ue libro, sed ex accurata multorum lectione comparari, cum te Monicus erudierit, non dubito quin optime noueris. Etiam illud addo, quod fortasse recentioribus Iurisconsultis absurdum uidebitur, Graecae lingue, unde res petantur, sine quibus inane quiddam est, & plane languet eloquētia, studii tui partem omnino aliquam esse dandam. quae si omnia pauci praestant: uaria excusatio est. aliis enim disciplina, aliis ingenium defuit. nonnullos etiam,
cum

cum ad ſummam iuris ciuilis gloriam adſpirarent, & forſitan peruenire poſſent, rei domeſticae difficultas a praeclara induſtria ad quaeſtus neceſſarii curam detorſit. Haec ſi obſtare intelligerem ſtudio tuo: fruſtra cohortationem hanc ſuſciperem, uel potius plane non ſuſciperē. cogeret enim neceſſitas, quod uoluntas negaret. nunc te, optimis a puero non modo litteris, uerumetiam praeceptis informatum, praeſtantem ingenio, nec fortunae muneribus egentem, errare cum multis, & mediocri laude, anguſtis circumſcripta finibus, contentum eſſe cur ſinam? Perge igitur ad gloriam recta uia: obliquas uulgi ſemitas omitte: quaeq. tibi praeter ceteros a Deo tributa bona poſſides, iis ita utere, ut ius ciuile non modo perdiſcas, uerum etiam uehementer ornes. quod ſi efficies, laetabor: ſin minus, hoc tamen tibi, non obſcurum, ut opinor ſtudii in te mei teſtimonium relinquam. Vale.

Romae, IV. Non. Feb. MDLXVI.

ANTONIO. FVRNARIO Neapolim. 13

EGO uero tibi non modo praeſenti bono, ſed futuri etiam ſpe ualde gratulor. non enim tam ex eo, quod abierit morbus, & quod, ut ſcribis, conualeſcere iam incipias, quam quod omnino futurum confido, ut breui priſtinam ualetudinem plane recuperes, magnam laetitiam, uoluptatemq. capio. tu modo tua temperantia fac, ut perpetuo gaudeam. quod ita me cupere uelim exiſtimes, ut ex familiaribus tuis nemini con-

ni concedam. ista enim doctrina cum caremus; & cum affecto corpore, simul ingenium languet; angimur qui te diligimus; & quos ex industria tua fructus ferre potest aetas nostra, eos retardari, aut minui, patimur iniquissime ego ab interitu Pii Quarti valetudine utor incommoda. Stomachus, calore destitutus, officio concoquendi male fungitur. hoc vitium si tua citrea depulerint, plurimum sane tibi debebo. & eo magis, quod cetera pharmaca palato non amica, hoc medicinae genus ita suaue est, vt, vel sine morbo, gustare nihil malim. itaq. speremus illud quoque, quod longe pluris est, vt stomachus fiat firmior: interea tibi ago gratias, quamquam id a te non exspectari certo scio, quod me condimento gratissimo delectare volueris. quod profecto, nisi me non vulgariter amares, tibi in mentem non venisset. In extrema epistola quod mihi Gorgiae Leontini vitam exoptas: hoc quoq. amoris signum: sed malo prosperam, quam diuturnam. prospere autem viuere, est otio & litteris, vacuo curis animo, frui. quod ego assidue meditor, &, si quando assequar, purpuras omnes, quaeque purpuratis cara sunt, te fortasse non improbante, contemnam. Vale.

Romae, IIX. Id. Febr. MDLVI.

ANTONIO. MERVLAE
Casertam. 14

CAVE putes, aut me suspicari, quod adhorret ab amicitia nostra, oblitum te esse mei, aut commissurum vmquam, vt obliuisci possis. Omnino discessu tuo nihil molestius: quis enim abesse eum, cuius neque consue-

tudine quidquam iucundius, neque sermone eruditius, nec moribus, & vita sanctius, aequo animo ferre possit? Sed rursus, qui te diligunt, qui pro tua virtute sunt plurimi, quorum tamen ego nemini concedo, cur tuo commodo maereant? viuis in parte Italiae nobilissima, honesta satis condicione, apud illustrem virum, humanitate, litteris, omni denique, vt audio, laude perpolitum. quae sunt eiusmodi, vt ea sequantur multi, assequantur admodum pauci. At vrbe Roma cares. Scilicet, quia Capitolium, vel Amphitheatrum quotidie non adspicis, quae tu, hic dum eras, fortasse ne cogitabas quidem, id laborandum crediderim. Cetera, opinor, nihil ad te. neque enim sitire te arbitror honores aut opes: quae qui adipiscuntur, vides, a tranquilla, & beata vita quam longe distent, quibus fluctuent curis, quibus assidue miseriis urgeantur. Reliquum est, vt te pungat, quod nobiscum non sis. quod ita leuiter feres, si cogitabis primum illud, ortam ex virtute beneuolentiam eiusdem virtutis memoria foueri, atque ali, sic, vt nihil praeterea desideret: deinde, mutuis epistolis hoc leniri quadam ex parte desiderium posse: postremo, mortalem esse neminem, cui plane secunda sint omnia. addo illud, quod solatii tibi loco debet esse, nostros sensus congruere cum tuis: nihil esse nobis optatius, quam vt simul viuamus: dolere, quia non liceat, eo minus tamen, quia futurum speramus, vt aliquando liceat. habes egregie animatum erga te Cardinalem Sirletum: cuius auctoritatem, pro singulari eius integritate, sapientia, doctrina, maximam esse, non ignoras. Pantagathus de te & amicissime loquitur, & praeclare sentit. duobus illis, quos tuo nomine salutaui. Statio, Dauanzato,

to, qui te resalutant, scito te in oculis esse. nam de me ipso, non faciam, vt plura ad te scribam. vellem ita res ferret, vt, quanti te facio, tantum ex officiis meis fructum capere posses. mihi crede, studiis, & rationibus tuis ita consuleretur, vt ad vitam & commode, & satis etiam cum dignitate traducendam nihil deesset. sed vides tempora, fruamur, mi Merula, litterulis nostris, directo in Deum animo: ceteris rebus πολλὰ χαίρειν. Rotae nostro, non minus ingenio, quam nobilitate praestanti, poetae optimo, & cum veteribus conferendo, salutem, obsecro te, meis verbis, si quando ad illum scribes. Vale.

Romae, XIV. Kal. Quinct. MDLXVI.

MARIO . CORRADO Neapolim. 15

FACILE poteras e silentio nostro de tuo negotio coniecturam facere: nisi si tacere nos existimas, vel quia non amemus, vel quia paruipendendum id credamus, de quo te vehementer laborare, epistolarum tuarum crebritas ostendit. in quo video te otium nostrum scilicet e tuo metiri. nam Statio nostro a scriptione publicarum litterarum respirare numquam licet. ego autem quibus rebus urgear, quam numquam vacem, nosse te a pinabar e Ciuino, aut etiam ex aliis: quoniam quidem status meae uitae is est, vt ignorari vix possit. Sed, vt ad prima redeam, veteres illi grammatici nondum Romae sunt: si afferentur, eos ad te mittam. tu velim significes, ubi sis futurus. nam istic, si recte verba tua interpretor, non ui-

deris,

deris admodum libenter esse. Huc te uocarem, nisi multi discederēt. optimum tamen, qualem aetas nostra non uidit, Pontificem habemus. qui si diu uixerit, quod a Deo precari non desinimus, spes est magna, haec, quae fluunt, posse contineri. Vale.

Romae, VI. Kal. Sext. MDLXVI.

OCTAVIO. SANMARCO Patauium. 16

QVOD mihi iam antea filius meus, tui amantissimus, non obscure significauerat, id multo nunc ostendit illustrius epistola tua, ita te colere bonas artes, ut parentis tui, summi uiri, laudibus non modo respondere, uerum antecellere etiam aliquando possis. Concurrunt multa cum hanc omnino coniecturam faciam, primum instrumenta naturae, ingenium, memoria, ualetudo; quae si absint, ad magnas res, magnopereq. expetendas adspirare prorsus non licet; deinde studium, exercitatio, industria; quibus ita uteris, quasi illa non habeas naturae bona, quibus in primis abundas, & quasi a te ipso petas omnia. Adde, quod Patauium te contulisti, quam urbem? Athenas alteras: ubi cum praestantes uiri multi magnarum doctrinarum scientiam profiteantur, unum tamen in primis, quem ego semper plurimi feci, Pancirolum tibi audiendum, colendumq. delegisti. cuius consilii, mihi crede, maiorem in dies fructum, uoluptatemq. capies. Nam de Io. Vincentii Pinelli consuetudine nihil dico. non enim dubito, quin ipse iam per-

perspexeris, quae sint in illo iuuene virtutes, quae probitas, quae eruditio, quae humanitas: vt omni dignissimus honore sit, qui tamen ob omni honorum cupiditate, sola virtute contentus, longissime distat. Hanc facultatem, non ego te, vt vrgeas, adhortor; sed gratulor potius & tibi, & patri tuo, quod ita viuas, vt omnes a te omnia summa exspectent; mihi vero plurimum gaudeo, quod, cum te ipso sit nihil amabilius, tu tamen amicitiam meam, quasi magni pretii rem, tibi expetendam putasti. quod vt facile consequeris, ita velim euenire, vt officiis te ita colere possim, vt beneuolentiae in te meae parem, idest maximam, vtilitatem percipias. Vale.

Romae. III. *Id. Sext.* MDLXVI.

FRANCISCO. MANCINO Perusium. 17

MIHI *vero numquam venit in mentem diffidere memoriae tuae. a quo enim diligi me, non solum cupio, verum etiam libenter mihi persuadeo, cur ei me effluere ex animo credam? quod sine summo dolore facere non possem. At scripsi ad Cardanetum. Non equidem ob eam caussam vt promissi te admoneret, sed vt pecuniam a bibliopola exactam tibi numeraret. quod opinor factum. Officium litterarum, a te praetermissum, cum excusas, facis, vt officium tuum magis desiderem. amo enim mirabiliter ingenii tui excellentem imaginem, egregie in epistolis expressam. itaque, carere me hac voluptate, non facile patior. nec tamen plus oneris tibi impono, quam per*

studia tua licet; cum praesertim facere te in doctrina magnos processus intelligam. ad scribendum ita te hortor, ut a libris non auocem. quod si utrumque potes; ut certe potes: noui enim industriam, & facultatem tuam; oblecta nos tuis interdum litteris; & ad illa maiora simul incumbe; ut augeas domesticam rem: & dignitatem, omni re praestantiorem, consequaris. Vale. Aldus tibi salutem dicit, uehementerq. tua sui memoria delectatur.

Romae, IV. Kal. Sept. M D LXVI.

IOANNI. CASELIO
Florentiam. 18

Cvm a discessu tuo nihil omnino de te, neque ex tuis, neque ex aliorum litteris, cognouissem; habere te iter in patriam, facile suspicabar. nunc uideo, te in Etrusca regione consedisse; amoena illa quidem, et ad uitandos calores, quos hic pertulimus grauissimos, admodum apta: uerumtamen, id si consilio fecisti. gaudeo; sin morbo coactus, ita doleo, ut amicitia nostra, & studiorum tuorum iactura, postulat. Quod ais, cogitare te domesticos lares, & in ea tamen cogitatione nonnihil pungi, recordatione ueterum molestiarum: o mi Caseli, ullum ne tu locum putas esse, in quo aduersi nihil occurrat? in quo ex uoluntate fluant omnia? inuidia tamen, quae tui similes, idest praestanti praeditos ingenio uiros, saepe uexat, ad extremum, ut scopulo fluctus, ita uirtute frangitur. qua spe te decet, ut hominem sapientem, uindicare animum ob omni cura, ut fructum capias excellentis do-

ctrinae tuae; qua nisi te ipsum iuuas, cum aliis prodesse consueueris, οἴχεται industria. Amicum tuũ, iuuenẽ egregiis moribus ornatum, libenter cognoui: longiorem cum eo sermonem habere, per negotia non licuit. Vale. Haec scripsi raptim. Romae. III. Idus. Oct. MDLXVI.

ZERBINO. RITIO 19

QVANTVM mihi, filioq. meo, tui amantissimo, doloris, ac molestiae, discedens reliqueras: cum tua nobis consuetudo admodum iucunda, industria etiam perutilis interdum esset: tantum solatii, & uoluptatis utrique nostrum attulit epistola tua: quamquam, quod tu scribis, te tuis ciuibus esse carissimum, id ipsum fore putaramus. quis enim ita expers humanitatis, aut ita barbaris moribus esse potest, quem tua probitas, & uirtus ad amorem tui non alliciat? quis autem ab iis te diligi miretur, qui futurum intelligunt, ut maiores quotidie fructus ex ingenio, doctrina, diligentia tua, percipiant? quo tibi nomine, mi Zerbine, uehementer gratulor. nam, ut optabilius nihil est, quam amari a bonis uiris, praesertim in patria: sic nihil in rebus humanis praestantius, quam de patria bene mereri, & quasi parenti optimo gratiam aliquam referre. hanc tu nactus occasionem, contemne reliqua: & hoc unum age, in quo summa tibi & gratia, & gloria posita est. In hanc sententiam plura scriberem, nisi tuos iam sensus, & praeclaram animi tui ad honesta omnia propensionem, egregie cognitam haberem. Venio ad alteram partem, quam nec omitttere possum, nec sine gemitu, & lacrymis attingere. Decessit, alienissimo

nissimo tempore, cum ad eum, salutaris doctrinae dogmata de loco superiore ostendentem, omnis omnium concursus fieret, cum haereticae factionis insidias patefaceret, impetum frangeret, tela retunderet, decessit inquam, florente adhuc aetate, nimis immatura morte, summo ingenio vir, incredibili scientiae copia, maxima iam apud omnes bene sentientes existimatione, & auctoritate, Perpinianus noster. quamquam nostra quidem haec iactura tota, nostra calamitas est: ille caelo fruitur, & caelestium animorum conspectu, circumfluens rebus iis, quas, inclusus adhuc mortali corpore, animo tamen saepe foras emergente, contemplabatur. verumtamem, sublato ex oculis amico, & ex hac luce erepto, recenti adhuc vulnere doleamus, necesse est; ratio fortasse medebitur, aut dies: memoriam quidem tanti uiri mihi nulla dies adimet. Quod hortaris, vt edam Commentarios: currentem incitas: sed adhuc quaedam aduersantur: quae tamen, spero fore, ne diutius impediant. Etiam in Patris Grammatica, tibi vt satisfiat, operam dabo. Vale. Aldus tibi multam salutem. Vale iterum, mi optime Zerbine, & patriae, ac Musis, tranquillo otio, viue. Romae. III. non. Dec. MDLXVI.

IAM *ad te scripseram, cum ecce bellaria tua: quae mihi pergrata sunt: sed, mihi crede, amorem istum in me tuum bellariis omnibus antepono. etenim illa palatum, hic animum non vulgariter oblectat. Catechismum ad te mitto. Commentarios meos tua caussa aliquanto citius emittam.*

VIDO. GVALTERIO
Narniam. 20

ANTEA, *cum tu ad me, pro nostra amicitia, de Narniensi condicione retulisses: et si non satis constituere poteram, quid tibi agendum censerem, auctor tamen potius eram, ut urbem Romam ne relinqueres: non tam propter haec uestigia antiquitatis, quorum adspectu mire fruuntur homines eruditi: quam quod esse te in oculis uidebam nobilibus viris, quorum auctoritas, & gratia rationibus tuis prodesse vehementer posset. nunc autem, cum te istic admodum libenter esse, florere ciuium optimorum beneuolentia, excellentibus ingenio discipulis abundare, significens; non tu quidem efficis adhuc, ut, abesse te, gaudeam; assequeris tamen illud ut aliquanto minus doleam. quod si alteris litteris, id quod equidem tua caussa in primis opto, eadem confirmaueris; prorsus à dolore ad laetitiam transferas; &, cum ex tuis commodis uoluptatem maximam capiam, tum istam valde amabo ciuitatem, quae te tam honorifice acceperit, quae tuam industriam, virtutem, probitatem liberalissime complectatur. cuius amoris, & officii, certo scio te non esse commissurum, ut eam umquam paeniteat. non enim aut in tua disciplina mendum, aut in vita labem, aut in moribus agreste quidquam, vel inhumanum, unquam videbit. quae quo sunt, hac aetate, in iis, qui iuuentutem egregiis litteris excolendam, ac moderandam suscipiunt, rariora: eo plus honoris, utilitatisq. tam praeclara virtus postulat. quamquam tu quidem, si praestan-*

tiam

tiam animi tui bene cognitam habeo, mercedem meritorum tuorum maiorem nullam statues, quam eorum, quibus cum uiuis, beneuolentiam: & illud tamen credes, eum, qui diligatur, necesse esse, vt rebus omnibus abundet, quae non modo ad fructum domesticum, & ad subsidia uitae necessaria, sed ad speciem quoque, ac dignitatem, pertineant. Intende igitur omnes neruos, vt iis, qui te amant, amabiliorem te quotidie praebeas; &, quam Spartam nactus es, eam non modo tueare, verum etiam cum primis ornes. Quod vt scriberem, amor impulit, non quia te, iampridem ad omnem laudem, patris exemplo, atque doctrina, institutum, consuetudine postea confirmatum, vel mea cohortatione, vel cuiusquam egere praeceptis existimem. Vale.

Romae. VII. Id Dec. MDLXVI.

MVCIO. CALINO

EPISCOPO. INTERAMNAE

Interamnam. 21

ARCHIEPISCOPVM praestare Episcopo dignitate, nemo nescit: bonis tamen uiris, cum te, omisso Iadrensi Archiepiscopatu, Episcopum Interamnae esse factum, auditum esset, visa res est in primis gratulatione digna. nam, quod ad dignitatem attinet, Italiam cum Illyrico conferentes, nihil imminutum putabamus: quod ad commoda, additum aliquid potius, quam detractum. Iam illud, licere tibi interdum ad Vrbem, nobis ad te, cum uelimus, excurrere, quanti aestimandum? nam neque te amicis tuis prorsus carere, tua suauitas patitur;

neque nobis quidquam molestius, quam adspectus & sermonis tui sitim diutius ferre. Quo circa ego quidem statim, audita re, laetatus animo sum: litteris gratulari cum maxime vellem, negotiis tamen impeditus, officium ueteri nostrae necessitudini debitũ praetermisi. in quo me tamen, cum meae conscius erga te perpetue obseruãtiae, tum tuae memor humanitatis, facile culpa libero. atque etiam (vide, quid mihi de tua benignitate pollicear) sperare audeo futurum, vt qui a me diliguntur, eos amicitia tua ne excludas. neque tamen hoc in multis ambitiose petam: tantum deligam, quos tibi non tam mea commendatio, quam ipsorum optima studia, conciliare possint. in his excellit in primis, iuuenis bene moratus, iis perpolitus litteris, quae nos a pueritia delectarunt, Iulius Iacobonius. viuit coniunctissime cum filio meo, vt fere aetate, et studiorum similitudine, iunguntur: me vero, quod multis in rebus intellexerim, sicut alterum parentem, obseruat, & diligit. itaq. videor illi debere omnia, quae possum: nec sane vllum eius vel adiuuandi, vel ornandi, locum praetermitto: sed ex omnibus officiis nullum ei video gratius, aut iucundius praestari a me posse, quam si per me consequatur, vt aditum ad te habeat, a te cognoscatur, numeretur in tuis. quod etsi, non dubito, quin facile impetrem: noui enim tuam φιλανθρωπίαν: noui etiam, quo ipse loco apud te sim: tamen ita peto, quasi agatur existimatio mea. sic enim statuo, cum te tua virtus, nullo fortunae praesidio, in ista dignitate collocarit, valde ad existimationem meam pertinere, hoc si percrebescat, me abs te tantum amari, quantum & optaui semper, & mihi persuasi. Vale. Romae, Idib. Dec. M D L X V I.

ANTO-

ANTONIO. FVRNARIO
Neapolim. 22

ITA mihi, quae opto, contingant: vt de tua valetudine valde sum sollicitus: nec leuabitur dolor meus, nisi cum te non solum periculo, sed prorsus omni molestia liberatum cognouero. quod vtinam breui fiat. cur autem id futurum non sperem, cum te, diffidentem humanis remediis, ad pias preces videam esse conuersum? me quidem ex aduersis rebus haec vna saepe ratio, iam omni spe destitutum, eripuit. De fortunis meis detraxit aliquid superior annus, hic fortasse damnum sarciet: sin aliter eueniet, aequo tamen animo feremus, minuente sensum doloris consuetudine, & cupiditatem aetate. De munusculo qui tibi venit in mentem aegrotanti? magni hoc amoris signum. itaque sic tibi ago gratias, tanquam de re amplissima: quandoquidem nihil mihi pluris est, quam amari a te, quem praeter ceteros amabilem uirtus facit. Stomacho certe meo, quod antea scripseram, nihil gratius hoc genere medicamenti. Vale.

Romae. Kal. Feb. MDLXVII.

CAMILLO. PALAEOTTO
Bononiam. 23

A quo primum die, Palaeotte optime, mihi cognitus es, duxi te semper in eorum numero, qui nostra

hac aetate antiquiae virtutis imaginem referunt, esse reponendum. nam & bonos & praestantes viros amas, omnique studio complecteris: & ipse, quae artes amorem conciliant, iis ita excellis, vt uicissim te omnes ament, nec minorem ex ingenio, doctrinaq. tua, quam ex humanitate, & liberalitate fructum capiant. equidem in meis secundis rebus id maxime numero, quod olim tua mihi benignitas aditum aperuerit ad amicitiam tuam: illud dolere saepe cogor, quod ita fortuna tulerit, vt disiuncti uiueremus, & eriperetur vtrique nostrum suauitas illa, quae sine dubio, cum vna sumus, longe maior est, quam cum aut ego tuas, aut ipse meas epistolas legis. adde quod tibi perquam raro scribendi occasio, mihi ne facultas quidem datur. ita, qui est in litteris fructus, eo etiam prope caremus. quo tamen in genere tuam diligentiam, vel humanitatem potius incredibilem agnosco: qui nullum huius officii locum praetermittis: vt proxime, cum de Amulii Cardinalis incolumitate cognouisses, fecisti peramanter, quod & mihi, qui illum virum in oculis fero, unumq. praecipue colo, per littteras gratulandum, & significandum existimasti laetitiam tuam. Sed ego uicissim tibi, & bonis omnibus, eo conseruato, cui praeter cetera virtus placet, vehementer gratulor. nam, si quid illi nunc humanitus accidisset; suo fortasse tempore, cum nec aetati parum, & gloriae plurimum uixerit, nostro certe, & vniuersae bonorum Reip. alienissimo decessisset. Vides profecto, nec dubito, quin idem sentire videas excellenti virtute, ac sapientia Cardinalem, fratrem tuum, pares esse Amulio nostro dignitate non paucos, opibus etiam, & iis rebus, quas elargiri fortuna solet,

let, superiores multos: at illa si perpendimus, quae sunt animi ingeniiq. bona, idest quae vere bona sunt, doctrinam studio, prudentiam vsu rerum maximarum partam, praeterea benignitatem, probitatem, religionem; quam non multi sint, quos ei conferre possimus, opinor intelligis. iure igitur, illo grauiter aegrotante, ita maerebamus, quasi cum illius salute nostra salus in discrimen adducta videretur: & nunc, eodem incolumi, tum sua quisque caussa, tum bono publico omnes laetamur. In quo non dubitabam equidem, quin tuus sensus cum meo sensu congueret: uerum tamen egregiae testem uoluntatis epistolam tuam legi perlibenter. vidi enim amorem in me tuum, & studium simul erga Christianam Remp. prope singulare. nam de Amulii morbo ita sollicitus eras, vt eodem tempore & dolor meus, & publica iactura tibi ante oculos esset. itaque non putaui committendum, vt ipsum celarem de litteris tuis. ostendi: legit iucundissime: nec tacuit de tua laude; mihiq. vt salutem tibi eius verbis adscriberem, ac sua tibi studia prorsus omnia pollicerer, ita mandauit, vt vultu & verbis plane animum exprimeret. Ego de te, quae soleo, summam esse tuam in illum obseruantiam: optatius tibi nihil esse, quam vt, si quid eius caussa praestare possis, vtatur opera, curaq. tua. addidi quaedam de vetustate necessitudinis nostrae, de tuis etiam in me officiis: vt sciret, cum tu de meis commodis maxime semper laboraueris, cupere me non mediocriter, vt, a quibus ipse diligor, iidem te pari beneuolentia complectantur. Vale, & Cardinali optimo, fratri tuo, salutem dic meo nomine plurimam. Romae, VII. Id. Mar. MDLXVII.

IOANNI . CASELIO
Florentiam. 24

OMNINO erat ἔωλος epistola mea: quam vt acciperet, numquam ad me rediit is, qui tuas litteras attulerat: verumtamen eam ad te mittendam putaui, ne tibi in aliquam fortasse neglecti officii suspicionem venirem. eius exemplum hoc est.

Epistola, de qua hic mentio fit, legitur sexta ante hanc.

QVOD me amicis crebro auges, praesertim hominibus uirtute praeditis: perbenigne facis. vtinam praestare aliquid vel tua, uel eorum caussa possim. uos enim quae uestra bonitas & humanitas est, animo fortasse contenti estis: ego, qui meus erga liberalium doctrinarum studiosos amor est, nisi animum officia probent, contentus esse vix possum. Vale. Romae, XVI. Kal. Apr. MDLXVII.

PETRO . PERPINIANO
Lugdunum. 25

CVR ego tibi excusem silentium meum? Odi ista uulgaria: nec tu is es, qui vel amicis duriorem te praebeas vel quibus ego negotiis, quantam & quam assiduam à me operam exigentibus, distinear, ignores. ac, si velis amabiliter, & vere cogitare ita credes: nulla me magis affici uoluptate, quam cum tuas epistolas lego: rursus, si

quis

quis est, qui ab officio discedat inuitus, eum esse me. quare vt ego tibi ingenio, eruditione, industria comparare me non ausim: ita, quibus maxime rebus amicitia colitur, humanitate, officio, obseruantia, neque te mihi, neque quemquam antepono. hoc te cupio credere. quod si impetro, simul illud impetro, vt omni me praeteriti, tum futuri temporis culpa, si fortasse rarius ad te scripsero, plane liberes. quamquam nunc quidem, tuis vt rescriberem litteris. abieci omina, victus beneficio tuo. beneficium enim certe, non mediocre nescio quod, sed quantum esse potest maximum, à te habeo, quod mihi amicum dederis Iacobum Rodericum Falconium, prudentissimi & optimi viri filium, ipsum iis litteris ac moribus ornatum, vt, cum me vel negotia, vel ipsa iam aetas ab amicorum consuetudine remoueat, hoc tamen iuuene quotidie fere vtar iucundissime. ac saepe de te sermo, illo libenter praeclara tua facinora pro Christi gloria narrante, me libentius audiente. certamus enim, vt video, amore erga te, sic, vt alter ab altero vinci interdum gaudeat, interdum aegere ferat. ita non plane nobis totus abes. quod enim oculis eripitur, assequimur animo, memoria, mentione tui, tuarumq. virtutum quam creberrima. tu contra, si parem gratiam referre uis, alterum Falconium reperi: si modo similem probitate, ingenio, obseruantia in vtrumque nostrum reperies. Sed opto te felicem esse, & similem reperire: vt, de nobis cogitantes nonnumquam, & colloquentes, officium amicitiae debitum persoluatis. De tragoedia, mire sum laetatus, praesertim agente Falconio. De animi tui constantia, tibi gratulor, Deo gratias ago, à quo ista manant. tibi. n. certe, & fortissimo

ſimo cuique, niſi diuina uis affuiſset, praeſenti diſcrimine, in tanta gladiorum licentia, animus concidiſſet. * bonam mentem opto. cuius enim ingenium, & doctrinam amo, de eo ſi quid afferetur durius, cum dolore audiam. Sed, quid eſt, quod etiam de Turnebo, tali viro, vtinam falſo rumore, diſſipatur, auerſum a ſalute periiſſe? o magnum malum, nec re magis, quam exemplo. nam plebs imperita, licentiae cupida, ſi peccat; minus mirum: doctos viros, rectis antea ſenſibus euntes, offendere, & labi, matura iam aetate, quis non ingemiſcat? Filius te ſalutat. tu meis verbis eruditum in primis, & probum adoleſcentem, Ioſephum Scaligerum, ſi eſt Lutetiae, ſalutes velim. Val. Romae.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. OCTAVVS

PIO. IV

PONTIFICI. MAX. 1

QVID antea de litteris, ac bonis artibus existimaueris, Pie IV. Pontifex Max. quam semper fueris, hodieq. sis ad eas excitandas, ornandasq. praeclare animatus: & omnes iampridem norunt, & ego superiore anno sum expertus: cum eo me consilio Romam euocasti, vt sacros praecipue libros, ab haereticorum nefaria peste vindicatos, ederem quam liceret emendatissime, & in hac elegantioris olim doctrinae parente, atque altrice, nunc diuinorum institutorum custodi, ac praeside Vrbe perpetuum meae vitae domicilium collocarem. cum ista mente, istaq. ad bene agendum propensione summam potestatem coniunxit Deus, non solum vt impendentes Reip. Christianae calamitates auerteres: quod a te curari egregie, atque effici omnes fatentur: verum etiam vt a publica cura oculos interdum conuerteres ad priuatorum incommoda, eaq. cum videres, opem afferres non pro cuiusque libidine, sed pro iudicio, ac sapientia tua. haec me cogitatio, diu verentem, ne appellare litteris Maximum Christi Vicarium, excubantem animo semper pro Christianae

Reip.

Reip. ſalute, impudentiae poſſet adſcribi, ab ancipiti conſilio ad certam ſententiam reuocauit, effecitq. vt ea ſcribere audeam, quae ne coram agerem, maieſtate tua primum, deinde etiam pudore quodam meo ſum deterritus. Totum hoc imprimendi munus, quod mihi a te mandatum pro mea fide curo, duas habet partes, publicam unam, quae ad communem animorum utilitatem pertinet, ut e ſacris libris maculae omnes eluantur; alteram priuatam, ut ea mihi interim ſuppetant, quae ſi abſint, mecum, & cum meis agatur incommodius. Quod ad priorem attinet, facerem aroganter, ſi tibi tantam rem, qua neſcio an ulla magis hoc quidem tempore omnibus expediat, ſtudeam commendare: cum quattuor ſpectatae uirtutis & innocentiae Cardinalium, quos huic negotii praefeciſti, ſingularis prudentia nihil deeſſe patiatur. quare hanc partem, cui nondum tua liberalitas defuit, nec, ut ſpero, umquam deerit, omitto non inuitus: de me ipſo, ſiquidem tua permittat humanitas, (quid autem ea non permittat?) attingam pauca. Ego, cum ad Vrbem ueni; licet a Pio IV. recte & laudabiliter uiuendo, ſperari poſſe omnia intelligerem; tamen efferri me cupiditate non ſum paſſus: nec ſitui honores: nec auri, argentiq. ſplendore ſum captus: id ſcilicet unum ſpectaui maxime, ut beneuolentia tua, in qua pono omnia, perpetuo fruerer, eaq. me, quantum conſequi ſtudio, quantum induſtria liceret, non indignum praeberem. domeſticis rebus, quas negligere prorſus, qui pater eſt, non poteſt, amare nimium, qui ſe Chriſtianum eſſe meminit, non debet, ſatis conſultum putabam honorario illo annuo, quod a tua benignitate impetraueram: nec dubitare,

dubitare tamen poteram, si quid praeterea meae rationes exigerent, quin id haurire possem ex eodem fonte, ad quem aditus ambitiose petentibus vix pateret vmquam, moderata cupientibus praecludi numquam soleret. sic annus abiit: nec mihi nouam interea cupiditatem dies attulit; quae etiam admonet, quo propius ad huius peregrinationis, quae vocatur vita: finem accedimus, eo minus de viatico laborandum. itaque mutatum nihil est in consiliis meis; animus, quos antea sibi fines praescripserat, iisdem se continet, vltra nihil appetit: sed corporis alia quaedam ratio est: aetas iam ingrauescens quasi extra ordinem multa desiderat: multa etiam, praesertim in laboribus, ac studiis, valetudo requirit imbecillior: quae si negligam, ingrate mihi videar agere cum Deo, a quo acceptum vitae munus magni facere, ac tueri diligenter debemus. quid caritas liberorum meorum, quibus in me vno sunt omnia? ea me appellat, nec patitur obliuisci, quid naturae debeam, & mihi me ipsum eo nomine commendat, quod in mea salute multorum salus, fortunaeq. nituntur. Quae cum ita sint; & cum his caussis, quas commemoraui, magnopere confidam; tamen ita statuo, maiorem commodi mei spem in tua praestanti bonitate mihi esse reponendam. quare nihil definio, neque mihi certum beneficii nomen peto: quod qui faciunt ignorant scilicet a quo petant, & in angustum reuocant, quae latissime patet, benignitatem tuam. ego rationes meas Principi maximo, & ad beneficentiam nato, commendare me intelligo. nihil me postulare praecipuum decet. vnum illud indicare satis est, fulciri oportere subsidio aliquo fortunas meas: quod ipsum

ſum tamen voluntati, arbitrioq. tuo totum permittatur. mihi quidem, ſi quid a tua liberalitate proficiſcatur, quidquid ſit, aeque gratum futurum eſt, ac ſi me omni beneficiorum genere cumulaſſes.

CAROLO. BORROMAEIO CARDINALI. 2

NON patitur aut benignitas, aut conſuetudo tua, vt appellandus a me ſis de eo, quod ſemel & iterum humaniſſime promiſiſti; & ego is ſum, qui, quod ſemel petii, licet ad conſtituendas fortunas meas valde pertineat impetrare cupiam, non exprimere. verumtamen non ſum veritus, ne tibi moleſtiam afferret iterata petitio, hominis praeſertim ſtudioſiſſimi, & de tua laude, quantum imbecillitas mea praeſtare poſſit, aſſidue cogitantis. Optabile eſt, vt, qui optima cupiunt, iidem vel omnia poſſint, vel apud eos, qui poſſunt, auctoritate, & gratia plurimum valeant. tibi vtrumque contigiſſe, non ſtulti homines arbitrantur. nam & natura propenſus es ad ea, quae praeclara ſunt: & haec ipſa propenſio, ſingulari ingenio, & virtute coniuncta, ita tibi amorem conciliauit ſapientiſſimi Pontificis, auunculi tui, vt cum omni te munere dignum ducat, tum vero libenter, tranſlata in te grauiſſimorum negotiorum parte, releuetur. amplectere igitur pro tua ſumma prudentia, vel retine potius, quam amplexus iam es, occaſionem diuinitus datam. eripuit iam benemerendi conſuetudinem temporis iniquitas. eam ſi reſtituis, quod facere coepiſti, & facies: iiſdem, quibus maiores

iores tui, gradibus in caelum adſcendes, relicta familiae tuae gloria, quam nulla dies exſtinguat. Ego autem, ſi per te conſequor, id quod in tua manu ſitum eſt, vt Romae libenter viuam: vix enim libenter, vbi parum commode, quiſquam viuit: dabo operam, & fortaſſe efficiam, ne ſit obſcurum beneficium tuum: memoria quidem, & voluntate, ſi re ipſa minus potero, ingrati animi culpam vitabo. Vale.

Romae. IV. Kal. Nou.

SCRIPSIT. HANC A. PRINCIPE. ROGATVS 3

HONESTA res, iucundaq. in primis, Nuptiae putantur: nec immerito. nihil enim ad generis humani perpetuitatem Natura magis poſtulat, quam vt feminis iungantur mares: nec ea coniunctione quidquam non modo commodius, verum etiam dulcius eſſe poteſt. habere ſecundis rebus mulierem laetitiae ſociam, laetitiam auget; aduerſis pariter maerentem, ſolatii genus eſt. iam, quae ad cultum, ad victum, vitamq. pertinent, ea cum vxor miniſtrat, aut curat, quantam iucunditatem habent? Reges equidem ipſos non arbitror e ſuis regnis tantam voluptatem capere, quantum fidelis coniugii conſuetudo, & conuictus affert. Quae tibi, optime *, ex tuis veteribus nuptiis probe cognita cum eſſent; propterea factum opinor, vt ſecundas appetieris, & eandem omnino ſuauitatem reguſtare volueris. Hoc tuum conſilium, pro ſuo quiſque ſenſu, varie homines interpretantur. laetari

multos

multos video, vt in re optima; quosdam admirari, vt parum exspectata; dolere nonnullos, vt aduersa. mihi, in hac opinionum, & sententiarum uarietate, animus vehementer in dubio est. laetitiam à me poscere videtur amor in te meus, ortus ex memoria praeceptorum tuorum, quibus me puerum ad omnem uerae laudis cupiditatem excitasti: sed idem amor ante oculos ea proponit, quae cum cogito, tantum abest, vt laetari possim, vt dolore etiam afficiar; neque id tua magis caussa, quam publica. nam, etsi, quod tibi placuit, idem ut perpetuo placeat, atque expediat, vehementer opto: tamen, cum aetatem tuam considero, quae iam ad senectutem vergit, interdum vereri cogor, ne aliter eueniat. sua cuique aetati studia Natura tribuit. quae iuuentus amat, respuit senectus. contra, senectutem oblectant, quae fastidit iuuentus. tu tamen, homo iam fere sexagenarius, adulto iam paene filio, nouum coniugium probasti; quoq. magis miremur, non aequalem, aut aetate proximam, verum adolescentulam duxisti: vtrum uoluptatis, an procreationis caussa, praeter te nemo nouit. uoluptatis quidem suspicione, pro mea in te beneuolentia, libenter te libero: sed, alii, quorum iudicium amor non impedit, de ista re quid sentiant, ipse videris. At procreatio liberorum optanda. Quis hoc improbat? aut quis aliter sentit? veruntamen temporibus multa distinguuntur: nec idem semper omnibus licet: nec eadem semper omnes decent. Quo de genere si pluribus tecum agam, & illud vsurpem, quod Apollini tribuit antiquitas, Cognosce te ipsum; ignorare videar vtrumque nostrum,

&,

&, quod aiunt, Sus Mineruam erudire uelle. tu enim is es, qui haec ipsa mihi olim puero cantabas: quae mihi nunc insita penitus in animo haerent, nec euelli umquam sinam: tum quia praeclara, tum quod a te tradita, quem vnice diligo. Recognosco igitur doctrinam tuam: & cum illa, quae tractandis veterum monumentis obseruasti, in memoriam redegeris, tum cogita, quam iure mirentur nonnulli, aut etiam doleant; te, talem virum, ista aetate, ista existimatione, uiuo & incolumi optimae spei filio, cum ipse te adspicere, cum valetudini tuae parcere, cum iuuentutem ab immoderata libidine tuis monitis reuocare ad continentiam deberes, tum puellae amore captum, eius complexum, & consuetudinem sic optasse, non modo vt hominum de te opinionem, aut filii commoda parui faceres, verum vt ipsa vitae tuae nouo vitae genere periculum strueres. quis enim nescit, quod veteres quidam Philosophi memoriae prodiderunt, Veneris vsum prodesse numquam, obesse autem saepissime? Quod si quis in dubium vocet; id negari certe non potest, Senescentibus, deficiente natura, nulla re, magis, quam concubitu, vires minui. quod à te ignorari, qui tam multa nosti, turpe est. aut, si non tu quidem hoc ignoras, sed rationem libido uicit, quis te audiat, ita excusantem? hoc quidem est augere culpam, non minuere. Atque haec, tua caussa, nos angunt: quid, publica? tanto magis, quanto aequiuius est, de multis, quam de paucis, laborare. nam, cum tuo iudicio, tuaque scientia, in omni caussarum genere uteremur; cum tuae lucubrationes ciuile ius, eximia tua cum laude illu-

illustrarent; cum omnes lites, ac contentiones, aequitate, & sapientia tua dirimeres: optandum erat, vt huius boni, quo nullum in Ciuitate praestantius, diuturna admodum vsura frueremur. nunc a te, nouae coniugis illecebris irretito, non modo lucubrationem vllam homines non exspectant, sed uerentur etiam, ne maiorem diei partem, nedum nocturnas horas, domesticis oblectationibus tribuas. interim praeclarae illae frigebunt actiones tuae. minus libenter audies disceptantes: non tam attente, quae diiudicanda erunt, considerabis: non facile quemquam admittes: non saepe prodibis in publicum: non, vt antea, tui copiam facies: denique, cum antea ita viueres, vt Reip. natus viderere, nunc te, ad priuata studia conuersum, negligere communia, nemo est, qui aequo animo ferre possit. quae si alios cura tangit: qua me affici molestia, quo angi dolore, par est? non enim is ego sum, qui meas partes aut ignorem, aut negligam. meum est, Ciuium otio, saluti, tranquillitatique, consulere: meum, praestare, aut conari saltem, vt, quos potestati, fideique meae Deus commisit, aequo iure omnes regantur, nullius iniuriae pateant, nihil, contra leges, agant, nihil, praeter leges, timeant. Huius praeclari muneris cum ego te, pro tua praestanti, mihi iampridem cognita, virtute, ministrum, participemque, delegissem, gratulabar, & mihi, & ciuibus meis, non mediocriter; mihi, quod magna laboris parte me leuaret industria tua; Ciuibus, quod omnes, te iudice, libenter vterentur, optime de tua, non solum doctrina, verum etiam probitate, sentientes. nunc, sic officia, studiaq. illa intermittis; si languidibus ea curas, quae
ad

ad Populi fortunas pertinent, quaeq. ego curari a te diligentissime, & volui in primis, & putaui; vereor, ne quotidie voculas exaudias hominum, te accusantium, quod a pristina caussa desciueris, & a virilibus institutis ad mollitiem quandam, inanemq. voluptatem, deflexeris. Erunt etiam fortasse nonnulli, qui me, non adductum iudicio, sed amore lapsum, tantas res tuae fidei, constantiaeque, non satis prudenter commisisse dicant. quibus ego quid respondeam, quoniam ipse non satis dispicio, tu, qui vides acutius, doce me. equidem nihil malo, quam, & te tui quamsimillimum esse, & me mei iudicii numquam paenitere. quod si secus euenerit; errasse me, cum aliquo existimationis meae damno, facile patiar; tuo cum dedecore, feram iniquissime, addito praesertim meorum Ciuium dolore, qui te in oculis iure ferunt, nec adspectu carere tuo possunt, nec sermone, & consilio priuari. Quae propterea ad te scribo, vt intelligas, quantam animo curam sustineam, quanta tua res agatur; & ideo operam des, & vt & me sollicitudine, & te infamiae periculo, aut certe hominum sermone, liberes. Scribo autem serius, quia pendebam animi, nec satis, quo tecum vterer officii genere, constabat. gratularer? at contra sentiebam. dolorem? at male ominari visus essem, in ea praesertim re, in qua tibi, vel si damnum aliquod res publica faciat, secunda tamen omnia sic exopto, vt in hoc studio fere tecum certẽ, alios quidem omnes facile vincam. Vale, & ita fruere domesticis bonis, vt publica ne negligas. qua de re non mea quidem vlla suspicio, sed vereri me nonnumquam cogit dubitatio multorum: quam cupio falsam, & inanem esse.

PAVLLO. STEMPOVIO Neapolim. 4

Etsi iam litteras tuas, a Gorſcio remiſſas, acceperam: tamen hunc ex earum tarditate cepi fructum, quod tu, dum te ita purgas, quaſi ea res ad officium tuum pertineat, & longiorem ſcribis epiſtolam, & in eo me tibi haud mediocriter obſtringis, ſignificatione quadam amoris, & iudicii de me tui. Ego, Stempoui, cum omnes homines, ab ineunte adoleſcentia, in quibus aliqua virtutis elucere ſigna perſpicerem, colui, quantum in me fuit: tum vero nationis veſtrae probitatem, modeſtiam, & propenſa in primis ad liberales doctrinas ingenia, mirifice ſemper dilexi. itaque, cum ad me tuos de Rep. libros Gorſcius attuliſſet, petiiſſetque, tuo nomine, ſi quando vocarem, vt eos legerem; lectis, exponerem, quid ſentirem: facile impetrauit; non modo, quia facultatem ineundae a Polonis gratiae non libenter amitto; ſed etiam, quia multorum ſermone cognita mihi virtus, & humanitas tua ita me incenderat, vt vehementer expeterem amicitiam tuam. peropportune igitur accidit, quod ego minime cogitabam, vt ſcripta tua ad me mitteres: ſed valde contra meam voluntatem, quod ea tam cito repetieris. opes enim ingenii, doctrinaeq. tuae, quibus frui diu volebam, quaſi praeteriens adſpexi. intellexi tamen id, quod Goslicio ſignificaui, peruolutaſſe te, nequaquam remiſſò animo, omnes omnium libros, egregia quaeq. tum veteris, tum re-

centis historiae delibasse; nec eo contentum, addidisse rebus ordinem ornamentis Latinae linguae, quantum argumenti ratio ferret, vsum esse. nunc, si auges, vt scribis, industriam tuam; & id cogitas, vt, cum opus absolueris, ac perpolieris, iterum ad me mittas: gaudeo, & spuor animo, spe futurae voluptatis, quam legendo antea degustaui, nunc haurire, si per te, licuerit, vberiorem cupio. Nam, corrigendi partes, quas mihi videris imponere, si accipiam, faciam impudenter: quid enim in tuis scriptis eiusmodi est, quod aequus iudex damnare possit? sin autem recusem, culpam inhumanitatis extimesco: & vereor, ne tu me, cui minime omnium displicere velim, rusticum quendam esse hominem, agrestemque, suspiceris. hoc igitur arbitratu tuo: ego, quod in me est, desiderari abs te non patiar officium meum. Vale.

Romae, XIIX. Kal. Quinct. MDLXVII.

PERGRATVS mihi fuit aduentus Perseiztum, quod ipsum diligo, amici mei filium, ingenio, & moribus ornatum; tum, quod beneuolentiam in me tuam humanissimo sermone exposuit. agerem gratias, id si benignitas tua pateretur, & nisi referre mallem studio, officio, obseruantia: quod vt assequar, operam dabo.

EIDEM, Neapolim. 5

BELLARIA, de quibus antea scripseras, heri vesperi, per familiarem suum, ad me misit, egregiae vir humanitatis, amicus meus, Georgius Ticinius. sa-

ne nihil gratius, hoc praesertim aestu: sed, quaeso, cur tam multa? sunt enim vascula viginti quattuor: nae tu IV. aut VI, si nosses imbecillitatem stomachi mei, per totam aestatem, satis esse duxisses. agnosco igitur coniunctam amore liberalitatem. ille enim, vt mitteres, admonuit; haec, ne pauca mitteres. in quo illud te cupio credere; quamquam haec sint suauissima, me tamen frui libentius memoria tui, laetariq. potius, quod me dignum putaueris, quem tu muneribus afficeres, quam si me omnium munerum copia cumulasses. quare peto a te, mihi vt conserues amorem tuum; a meq. exspectes ea, quae, qui vehementer amat, praestare consueuit. Vale.

Romae, III. Kal. Quinct. MDLXVII.

VINCENTIO. MACARIO Scylacaeum. 6

LITTERIS tuis, humanissime, & ornatissime scriptis, nec respondere multum possum, cum distingar negotiis; nec nihil debeo, cum, in officio non respondere, turpe sit. Scylacaei te sustinere munus erudiendae iuuentutis, valde laetor. amo enim Gerondae mei patriam, cuius mihi memoriam nulla dies ex animo delebit: qui si viueret, non dubito, quin mecum esset; iisdemq. studiis, eodem vitae genere, fruemur. Franciscum, fratrem tuum, nostri memorem esse, gratum in primis est. equidem & illum, & te simul, ita diligo, cum vtrumque excellere litteris, ac moribus, intelligam, vt, si quid aut honoris, aut commodi vestri gratia praestare possim, in eo curam omnem, ope-

nem, operam, industriam, collocare cupiam. Quod ad mutatam scribendi rationem attinet, hunc tibi scrupulum Filii mei liber eximet, quem, de Orthographia scriptum, edidit anno superiore. Vale. Haec scripsi raptim, animo alia cogitante: quod velim ignoscas.

Romae. XIIX. Kal. Quinct. MDLXVII.

IO. FRANCISCO. CREMONAE Ferrariam. 7

ANTEA sollicitus eram, facta rei familiaris iactura; quod acciderat, quorundam hominum, incuria, dicam, an socordia? nunc autem, quod amissa recuperauerim, laetor equidem, sed ita, vt dolere simul cogar, quod amicis meis aliena culpa molestiae tantum attulerit. te enim, vir optime, atque doctissime, quamquam ignotum mihi de facie, tamen amicum, appellare non dubitem. nam, cur aut eum non amem, aut ab eo me amari non putem, cui cum paullo Sacrato, omnibus mihi officiis coniunctissimo, summam intercedere necessitudinem intelligo? Quod si studiorum, ac morum similitudo amicitiam contrahit: cur non animis coniungamur, quamquam locorum interuallis disiuncti? Iam illud, quod tu, fraterq. tuus Alfonsus, virtute tibi, & probitate simillimus, operam dedistis, idq. auctoritate, studio, diligentia consecuti estis, vt mea domestica supellex, ad alienas manus per errorem transducta, ab iniusto possessore vindicaretur, cum eiusmodi est, vt vestram erga me voluntatem & singularem quandam ad bene merendum pro-

pensionem ostendat; tum ita me afficit, itaq. vtrique obstringit, vt omnia, me debere vestra caussa existimem. vtinam ea fortuna essem, vt aequare animum officiis possem. profecto vel humanitate vestra, vel amore meo, nihil esset illustrius. sed, quia tam infirmum, aut tam humilem esse neminem constat, qui, si ad aliquam rem studia sua conferat, non aliquid, atque adeo multum praestet: fore non despero, vt merita meritis aliquando compensentur, &, quantum vos in mea re ad exitum perducenda laborastis; tantum me, de gratia referenda, cogitasse omnes intelligant. sin voluntati facultas defuerit, peto a nobis, vt me tamen frui sinatis amore vestro: quo mihi carius, aut antiquius, esse nihil potest. Vale, & Alfonso fratri salutem a me plurimam.

Romae, IV. Kal. Quinct. MDLXVII.

CLAVDIO. STRAMBONIO Camerinum. 8

DELECTOR non parum memoria nostri tua: sed, eam iis declarari epistolis, quibus nihil elegantius, nihil suauius esse possit id vero est, quod maximopere gaudeam. quamquam, vtri potius, tibi, an Falconio nostro, iuueni humanissimo, atque doctissimo, de hoc officio gratias agam, interdum subdubito. ille enim, vt eloquentia valet, paene mihi persuasit, sua cohortatione te esse adductum, vt scriberes. quod ei si crederem, susceptam a me opinionem humanitatis, & amoris in me tui, cogerer deponere. Quid igitur faciam? quod Academici solent: as-

sensum sustinebo: ne, si Falconio non credam, eius fidē, cui multum tribuo, in dubium reuocem; si credam, detraxisse aliquid videar de beneuolentia erga me tua; quo mihi molestius esse nihil possit. Quod si te impediunt negotia: hoc ipsum scriberes. ego enim ab amicis non plus exigo, quam praestare possint. neque tamen amicitias metiri soleo crebritate litterarum. fidem, & officium, semel expertus, eadem, si res postulauerit, exspecto; sin aliter euenerit, leui culpa non condemno; & facio perinuitus, vt amari me non putem. Quare tuis occupationibus ignosco, quod, a discessu tuo, rarius ad me scripseris: tu quoque, velim, habeas rationem negotii mei; quo sic vrgeor, vt respirandi facultas non detur. Vale.

Romae, XIV. Kal. Sext. M D LXVII.

MARIO. CORRADO
Salernum 9

ETSI mihi tui litteris nihil solet esse iucundius: quas tamē prid. Id. Sep. ad me misisti, legi perinuitus. sic enim ad me scribis, quasi de mea erga te beneuolentia dubites. Ego, mi Mari, a quo primum tempore certam uitae meae rationem institui, semper id spectaui maxime, vt, quos semel diligere coepissem, eos non solum sponte nulla re offenderem, verum etiam, accepta interdum iniuria, maioribus complecterer officiis. hoc institutum cum mihi ad hunc diem placuerit: fore non opinor vt posthac vmquam displiceat. quod si tu secus existimas; & si me vulgari quadam regula metiris, vel quia sensus meos, cum longe a me vixeris, ignoras; vel quia, nonnullorum ho-

minum perfidiam expertus, de reliquis idem facile suspicaris: libenter equidem tibi istum, si possem, errorem eriperem: sin id mihi per te minus licet, me tamen in te amando fides, & constantia mea delectabit, uberemq. satis ex ipsa conscientia fructum capiam. Tuae partes in amicitia quae sint, ego tibi, excellentis ingenii, ac doctrinae viro, non praescribam: tantum illud dicam, quo tu nunc mecum genere litterarum vsus es, id mihi parum ad conglutinandos animos aptum videri. aut enim haeret aliqua in me culpa, & eam tu notas, ac reprehendis, quod quale sit, non equidem intelligo; nec vero possum intelligere, cum nihil sit: aut culpam tu nullam in me vides, & coniectura tamen aliqua duceris ad suspicandum. certe enim suspicari te nescio quid, verba illa tua significant: Ego à te solum amari cupio: oro te, & obsecro, nihil aliud aut uulgare de me existimes: actum; a me tecum hactenus uere, & amanter. Quid? an ego aliquid commisi, vt de mea in te voluntate secus iudicare posses? aut ego te vmquam accusaui, quasi minus vere, aut minus amanter mecum egeris? Nisi si, quia litteris tuis, homo, sexcentis curis implicatus, non illico responderim, propterea vel me tibi credis immutatum, vel id agis, vt ego te mihi subiratum putem. Ego autem si essem ad mutationem, vel natura, vel consuetudine, procliuior; tamen ita de studiis tuis, ita de ingenio, & eruditione, ita de moribus, & integritate sentio vt, nisi mihi sincere iudicandi facultatem casus aliquis adimat, immutari tibi nullo modo possim. At creberrimae tuae litterae, meae rariores. Diuersa ratio est: nec, si tu id facis, quod si omitteres, fortasse peccares; &, quia non omittis,

omittis, agnosco, & amo vehementer amorem in me tuum; ideo sequitur, vt, quia non ego idem facio, & istam officii partem, districtus negotiis, praetermitto, languere me iure putes in studio tui, & in amore illo, quem cum pepererit tua virtus, noli dubitare, quin eadem alat, atque conseruet. Familiares tuos, cum ad me uenerunt, & quoties venerunt, accepi, quantum in me fuit, humanissime; neminem exclusit, aut excludet vmquam occupatio mea. vix enim credas, quam de te libenter aut loquar, aut audiam. Quare, quod ais, ne cui posthac, qui sine tuis litteris ad me adeat, velim credere: id equidem scripsisse te nollem. cur enim, si quis expetit amicitiam meam, & eam se consequi facilius putat, si te ornet laudibus, teque sibi, in optima studiorum via, ducem fuisse dicat; quod video multos, cum quadam ambitione, praedicare: cur, inquam, hac me voluptate priuas, vt ei non credam, qui narrat ea, quae libenter audio? Patere igitur, amicos tuos, cum iidem amici mei esse volunt, adire ad me arbitratu suo, &, quamquam testimonio careant litterarum tuarum, mihi tamen, ipsa tantum tui nominis appellatione, commendari. Vale.

Romae. X. Kal. Oct. M D LXVII.

FRANCISCO. PLANTEDIO Neapolim. 10

VERE dicam, Plantedi: magnopere sum delectatus iis laudibus, quibus me, cum de Ludouici Ariosti poemate meam sententiam exquirere cogitasses, ornandum existimasti

existimasti; neque vero, quod ipsa laude admodum capiar: me enim quotidie magis, ab ambitione, cum ratio, tum iam aetas remouet; sed quod amoris in me tui, vt ego interpretor, index laudatio est. amari autem ab eo uiro, qui excellat iis artibus, quas in omni aetate diligenter colui, quaeq. rebus omnibus antecellunt, cur non gaudeam? Amplector igitur istam voluntatem, & habeo gratiam, non modo, quod ita de me sentias, verum etiam, quod eos, qui contra sentiant, Obtrectatores, & Inuiduos, voces. cum quibus tamen, optime Plantedi, pugnare te, mea caussa, nolim. nam, si laudem quaeram: tu mihi multorũ vnus instar sis, cuius doctrinam, & eloquentiam in scriptis video; probitatem, & mores de multis audio. Sin, quod vera est, ipsa me sola virtus afficit, cetera parui pendo: sinamus, placere sibi vnumquemque, & in sua sententia triumphare: nos institutum retineamus, & in hoc siue, vt isti volunt errore, siue, vt ego iampridem statui, veritatis amore ac studio pergamus. Epistola tua, & versus, redolere mihi pariter antiquitatem videntur. quo tibi nomine, vehementer gratulor. quibus enim contingat, vt, in vtraque facultate, excellant, paucissimos in omni aetate fuisse non ignoras. De Ariosti poemate, hic quoque sunt, qui disputent, in vtramque partem; cum alii suum iudicium ad Aristotelis praecepta referant; à quibus quem discedere intelligunt, eum statim e poetarum numero extrahendum censent: alii uero, siue res, siue verba spectentur, Ariosto tantum tribuant, non modo vt eum ad ceteros poetas aggregent; verum etiam cum illis poetarum principibus conferendum statuant.

Mihi

Mihi non tantum otii suppetit, vel ut hoc totum, quidquid est, considerem, vel ut meam sententiam litteris exponam. Vale.

Romae, nonis Sept. M D LXVII.

ANTONIO. MERVLAE Casertam. II

NIHIL *mihi gratius, aut iucundius iis versibus accidere potuit, quos a Berardino Rota, praestante uiro, de me conscriptos, ad me antea misisti. quo sane munere ne uiderer indignus, cupiui statim paria paribus, & ut assequerer, elaboraui: sed, cum non procederet, indignantibus Musis, quasi eas per tot annos, conuersus ad alia studia, neglexissem, distuli rem, consilinm non abieci. non enim fore desperabam, ut aliquid aliquando, tamquam e quercu, exculperem, quod summus poeta cum uideret, si minus ingenium probaret, id quod equidem sperare numquam ausim, animum saltem, referendae gratiae cupidum, diligeret. Sed ecce tibi ista, difficultatibus ita multis implicata. Breuiarii mutatio, nihil ut laboriosius, aut molestius, umquam senserim. necdum tamen eo loci res est, ut ea, quae fluctuabant, recedsse uideam. quo maiore versor in solicitudine, non solum, quia careo litterulis nostris, in quibus antea uiuebam, sed etiam, quia, seiunctus ab amicis, vereor interdum, ne quis, mearum ignarus occupationem, exsuisse me putet ueterem humanitatem, & officii curam, quae mihi olim prima fuit, penitus abiecisse. Quare, te rogo, pro eo, quantum me amas, & quan-*

& quantum te amari amescis, des operam, ne quid Rota de me suspicetur durius. nosti meos mores: nosti animum: quem si alia fortasse labes inficit, certe, ad amicorum obseruantiam, & ad tuendam officii religionem, quod attinet, purus est. De tuo statu, cum nihil scripseris arbitror esse, vt volumus. Vale, & Rotae salutem,

Romae, Kal. Nou. M D LXVII.

IACOBO. FALCONIO Bononiam. 15

O ME credulum, qui te iiturum in Hispaniam putauerim: quod cum ta affirmare non desineres, Maximus tamen noster perpetuo negabat. nimirum ille adolescens quiddam occultius, quod ego hebetior non viderem assequebatur ingenio. nec me tamen hoc tecum queri putes: quin potius errore meo delector, &, me delusum esse, gaudeo. nam, si tam longe discessisses: primum veritus essem, ne serius ad nos, deinde etiam, ne cum illo Hispaniensi fastu, oblitus humanitatis tuae, redires. nunc, mutato consilio, cum Bononiae consederis: non dubito, quin te ciuitas omnium humanissima, qualem dimisimus, talem nobis, ac melioribus etiam, si fieri possit, & litteris, & moribus excultum, remittat. De Sigonii consuetudine, valde tibi gratulor. cole istum virum, Falconi quem habemus in Italia, non solum doctrina, verum etiam probitate paene singularem. Vale, & Iacobo Boncompagno salutem à me plurimam.

Romae, VI. Nou. M D LXVII.

IOANNI. BAPTISTAE. ARCVTIO
Neapolim. 13

E T bene te sentire de studiis meis, deq. laboribus illis, quos, iam a prima adolescentia, patris adductus exemplo, ad restituendam antiquitatem contuli, & me etiam diligi a te, video. quod cum vtrumque mihi gratissimum esse, tum a me tibi parem in vtroque gratiam referri, velim existimes, nam, cum epistolam tuam legissem; valere te ingenio, praestare litteris, facile iudicaui; & ad iudicium accessit beneuolentia, nec ea vulgaris, sed quantam virtus, & studiorum similitudo gignit. quare, persuasum hoc tibi, planeq. exploratum esse cupio, quaecumq. a vetere necessitudine exspectari officia solent, ea tibi a me, si qua tui dabitur facultas ornandi, praesto semper futura. De Ariosto, lis, & contentio non placet: antiqua me delectant, eaque tracto, vtinam tam feliciter, quam laboriose. si quis in eo suam industriam locat, vt ipse excellat, consilium probo; aliena qui tantum iudicat, eum ego, vel si recte iudicet, non libenter tamen imitabor. Vale.

Romae, V. Id. Nou. M D LXVII.

ANTONIO. FVRNARIO
Neapolim. 14

VTRVMQVE laetor, & fortunis tuis aliquid esse additum, & amori erga me plurimum. at multi contra,

tra vel dignitate, vel commodis aucti, contemnun veteres amicos, & officio multam salutem dicunt. quod hic nos experimur quotidie. Quod me annuo munere afficis: agnosco humanitatem tuam. quod vero, id te tribuere virtuti meae, dicis: maiore etiam me ornas munere. noli autem arbitrari, tam desipere me, vt disputare tecum velim, & quaerere, vere ne sentias, an secus. facio non inuitus, vt iudicium tuum cum mea laude coniunctum tuear, ac probem. De anno, quem Scalarem vocant, ne tanti Firmicus, & qui cum eo sentiunt, apud te sit, vt animi tranquillitatem amittas. quae enim impendent, si sunt eiusmodi, vt euitare prudentia possint: spero fore, nihil vt te laedant. sin ea fixa sunt: praeripere molestiam, & angi frustra, certe non oportet. Ego valetudine vtor satis commoda, re familiari, si spectentur labores mei, parum copiosa; si ratio temporum, satis ampla. Vale.

Romae. XVI. Kal. Febr. MDLXIIX.

NICASIO. CASLETANO Patauium. 15

OPTABAM, vt emergeres ex eo vitae genere: quod neque studiis, neque fortunis tuis aptum uidebam, angebar tamen, eripi nobis fructum suauitatis, & doctrinae tuae, hac praesertim proborum, atque eruditorum hominum, idest tui similium, caritate. nunc, ex tuis litteris cum intelligam, ordiri te nouum quoddam uitae genus; medicorum antiquorum libros euoluere coepisse, ne posthac, inani spe ductus, aliunde pendeas; frui non modo familiaritate, sed conuictu etiam, ac domo praestantissimi

iuuentis,

iuuenis, Io. Vincentii Pinelli: abstergo prorsus illam ex animo molestiam, quā discessus mihi tuus reliquerat, teq. istic esse, ubi otio, libris, doctoribus abundes, & eam, quae maxime ingenium adiuuat, quam paene hic amiseras, animi tranquillitatem non desideres, uehementer gaudeo. De epigrammate, Sammarcus agit gratias: ut referat, non exspecto. cupedias tamen si habebo, ita non contemnam, ut uos omnes amem. quid enim quisque praestiterit, non ignoro. Vale, & Pinello. Sammarco, Andreae Siluio, qui me olim diligere uidebatur, multam salutem. Romae. pridie Kal. Febr. MDLXIIX.

CHRISTOPHORO BARONI. LOBCOVICZIO. 16

NIMIVM agis mecum liberaliter, cum tu mihi principis uiri filius, homini priuatae fortunae, nullo meo prouocatus officio, tuam beneuolentiā sponte defers. quod ego beneficium tanti facio, nihil ut anteponam. cum enim ita uitam instituerim; ut uirorum nobilium amicitias expeterem: tum eam nobilitatem pracipue colui; quae licet aliquid extrinsecus assumat, maxime tamen a se ipsa pendet, ac praesenti uirtute decoratur. quam tibi placere sententiam uideo, & dare operam, ut, quod maxime probas, id maxime consequaris. itaque sic uelim tibi persuadeas, nihil omnino mihi uel carius esse posse, uel iucundius amicitia tua: non eo solum nomine, quod illustri sis admodum loco natus, quod patrem habeas, qui Bohemiae cum summa potestate praesit, qui omni honore, omniq. laude floreat: sed multo magis, quod & audio, & ex tuis lit-

teris coniicio, defixum te esse in praestantibus curis, et ea quaerere, unde uerum decus, uera nobilitas emanat. ita fiet, ut, quantum ad splendorem domesticum sua uirtute addidit pater tuus, tantum ipse ad paternum decus, uoluntate nunc simillimus, uirtute aliquando praestantior, adiungas. Incumbe igitur, clarissime adolescens (iam enim, ne abs te in amore uincar, laborare me aequum est de gloria tua) incumbe, obsecro, & huc omnes neruos, omnem industriam confer, ut ornamenta referas in patriam, quae tua propria sint, quaeque tibi nulla umquā fortunae uis, nulla mutatio temporum auferre possit. Quare cohortatio nec longior esse debet, cum te tua sponte propensum satis esse ad omnem laudem intelligam; nec omittenda tamen fuit, cum hoc apud te uellem relinquere, quando aliud praestare tua caussa uix possum, testimonium amoris, & obseruantiae erga te meae. Vale.

Romae. IV. non. Feb. MDLXIIX.

PETRO. MISCOVIO 17

Ex iis rebus, quarum memoria delector, nulla magis recreor, quam conscientia obseruantiae erga te meae, & opinione amoris in me tui. inde fit, ut & optem tibi secundissima omnia, &, cum optata contingunt, uehementer gaudeam. quamquam quis non gaudeat, cum debita uirtuti praemia tribuuntur? cum excellit honore, auctoritate, opibus, qui excellit ingenio, industria, probitate? itaque, cum tibi Episcopatum Plocensem esse demandatum cognouissem; gratulatus sum tibi primum pro amicitia nostra, meoq. in te studio singulari: deinde bonis artibus,

quibus

quibus ex tua dignitate tantum ornamenti, tantum ſplendoris acceſſit. Hoc exemplo, quis fore iam dubitet, quin omnes non modo in Polonia tua, verum in longinquis etiam nationibus, quo tuorum meritorum fama peruenerit, ad excellentem verae gloriae cupiditatem excitentur? aequidem, cum audio, quae partim ab aliis, partim a probo & prudente viro, tuarum laudum praecone, Metello Venturello aſſidue narrantur. ita commoueor, non equidem vt adſpirem, quo peruenire non licet: (non enim me tibi vlla re confero) verum vt in praeſtantibus doctrinarum ſtudiis, vnde fluxit amplitudo tua, languere nullo modo poſſint. atque etiam adducor in illam ſpem, fore prorſus, vt excellentibus ingeniis, quibus abundat in primis patria tua, auctoritas, gratia, opesq. tuae pateant, ſic vt ad magnas res, magnopereq. expetendas, tuo potiſſimum patrocinio nitantur. ita naſcetur ex virtute virtus, & propagabuntur illa, quibus a turpi otio ad laudabilem induſtriam, ab iniuria ad aequitatem, a feritate & diſcidio, ad ſocietatem, & conuictū humana vita conuertitur. cuius tanti boni vt auctor eſſe velis; iam enim poſſe te, ſatis conſtat: ne rogandus quidem es. cum hoc a te tua dignitas, et anteactae vitae ratio quaſi ſuo iure poſtulet. Vale.

Romae. Id. Feb. M D LXIIX.

FEDERICO. VIVALDO
Neapolim. 18

M A G N V M *humanitatis, magnum amoris argumentum, non ſolum ad me ſcribere, quem numquam, vt opinor, de facie noueris, verum etiam, quae tua ſunt, om-*

nia mihi perliberaliter offerre, ac polliceri. Ego, mi Viualde, voluntate sum contentus: cetera non desidero. amari enim cupio: prodesse vero amicis malo, quã debere. itaq. licet amicitia nunc primum inter nos exoritur, tamen sic velim existimes, quae res ad existimationem, aut ad commodum tuum pertinebunt, in iis rebus me esse operam daturum, vt familiaribus tuis vetustate quidem, & opibus, officio tamen concedam nemini. nam, si, amantem non redamare, turpe est: multo magis eum, qui ingenio, doctrina multis denique, vt audio, suauitatibus ingenii ita floret, vt eius amicitiam, qui recte sapiat, in rebus valde expetendis numerandam putet. Quod ob eam caussam scribo, vt intelligas, cum tibi me gratias agere, tum gratulari mihi plurimum de beneuolentia tua: de qua, si vmquam cõmisero, vt aliquid mea culpa detrahatur, hominem me non putabo. Vale. Ro. XV. Kal. Mar. MDLXIIX.

PAVLLO. LVPO. 19

ETSI cum tuum erga me non mediocre studium facile mihi antea cognitum, atq. perspectum, tum mea in te singularis beneuolentia postulare videbatur, vt viserem te quam creberrime, tertium iam mensem difficili morbo laborantem: tamen id non feci, non equidem obliuione tui quem fero in oculis ob egregios mores, optimamq. indolem; sed partim valetudine, qua, propter nimis longam verni temporis intemperiem, incommodiore adhuc vtor: partim etiam occupatione molestissima, qua ita distineor, vt pedem ex aedibus efferre perquam raro liceat. Quod reliquum fuit; quotiescumque vidi (vidi autem fere quotidie)

tidie) familiarem tuum, mei studiosissimum, probum iuuenem, & eruditum, Iulium Iacobonium, cuius tu consuetudini, atq. consiliis, quidquid aut in litteris, aut in moribus ad hanc diem profecisti, acceptum referre solitus es; quam saepe de tuo statu quaesierim, quam solicitus de tua salute fuerim, optimus ipse testis est. quod vtinam, quantum doloris ex tuo periculo suscepi, tantum opis ad te sub leuandum afferre potuissem. nae tu nunc, plane integer, & saluus, nullam pristinae valetudinis partem desiderans, nobiscum esses, vt interdum solebas, nosq. tuo lepore, tua venustate, tu nostra consuetudine, nostra etiam, si qua est, hilaritate fruereris. quod tamen breui futurū ita spero, vt valde tibi primum, deinde etiam nobis gratuler. non enim dubito, quin statim repetas ea studia, quae non vulgari cum laudes tractabas; quaeq. te (libet enim augurari, quod opto) ad summas opes, summamq. dignitatem, fauente praesertim, atque adiuuante patrono omniū bonarum artium, omni virtute praedito, Cardinali Alciato, aliquando extollent. nihil est enim, vt exemplis & antiquis, & recentibus erudimur, quod hominum studia ad vtilitates nostras magis alliciat, quam virtus: nihil magis & humana nobis omnia subiicit, & aditum ad caelestia patefacit. Quare, cum tibi nec instrumenta naturae desint quorum expertes multi, optima voluntate, studio flagranti, nihil tamen vel mediocri laude dignum praestare potuerunt; neque vero ex iis rebus vllam requiras, quae si absint, praeclarae saepe cursus impeditur industriae: debes animum in spem optimam erigere, omniq. cura ad recuperandā valetudinem incumbere. medicos habes, qui locum in ciuitate principem obtinent: mater assidet aegro-

to, curat, exsequitur omnia: amicorũ nec salutationes, nec officia desunt: haec speramus fore salutaria: sed, mihi crede, mediciua praestantior in te ipso, idest in cõstantia, prudentia, temperantia tua, reposita est. Consule igitur, quantum potes, & saluti, & gloriae, & parentis etiam vitae: quam filii iacentis adspectus exanimat: amicis vero tuis, maerore adempto, veterem iucunditatem aliquando restitue. Quod si, expertus omnia remedia, placere Deo senseris, vt haec humana relinquas; quae quam caduca sint quam numquam firma, quam saepe exitiosa, profecto vides; agnosce tuam felicitatem, ad eamq. propera laetissimo animo, relictis erroribus, quibus ii, qui hac diutius compage corporis includuntur, fasa rerum inanium specie decepti, ita saepe implicantur, vt ñumquam ad veri boni cognitionem perueniant. nos quidem, qui, te isto uexari morbo, patimur iniquissime, iidem, si contigerit, vt in ista aetate, istis moribus, ista mente, nondum terrena contagione deprauatus, aut mortiferi criminis labe pollutus, hanc miserrimam vitam cum illa bonis omnibus circumfluente permutes; laetabimur & exitu optato molestiarũ tuarum, & initio beatae vitae, ad quam adspirare paucissimis licet. Vale.

XIII. *Kal. Maii.* MDLXIIX.

AVGVSTINO. ANGELELLO Fabrianum. 20

NISI *tibi, quae nunc meae vitae ratio sit, quibusq. curis & negotiis distinear, satis cognitum crederem;*

rem: sane afficerer magna molestia, quod tibi, viro optimo, atque in primis erudito, praeterea, quod res ipsa declarat, mei amantissimo, deesse videretur officium meum. sed profecto, si me putas ab ineunte aetate iis artibus, ac studiis non mediocriter esse delectatum, quibus ad humanitatem animus excolitur: aequiorem te mihi esse oportet, nec suspicari, quia rarius ad te scribam, non video me tibi, quas debeo, gratias, habere, nec diligere & amplecti diligentiam, industriamq. tuam, quam, quotidie locas in antiquitate colligenda: cuius ego maiorem officii partem libenter acceptam refero beneuolentiae erga me tuae. Ne tamen superuacaneam operam suscipias, cum praesertim otio non abundes: hoc velim scias, omnes me cum veteres, tum etiam proxime Auximi effossas inscriptiones, in quibus hae quoque duae sunt, quas ad me misisti, ante duos menses accepisse a Io. Francisco Gallo, ciue Auximate: &, quod tu scripsisti, F. POLLVCI. ille, LI. POLLVCI. quod tu, TVRCIVS. C. F. ille TVRCIVS. C. F. S- quod Sergiae tribus nomen fortasse fuit. nam & infra video, C. F. SER. nisi si, SER. N. idest Seruii nepos, legendum. quod vt diligenter inspicias, mihiq. significes, valde rogo. Filius abest, Venetias anno superiore cum matre negotii caussa profectus. Vale.

Romae. nonis Apr. MDLXIIX.

IACOBO . FALCONIO Pisas. 21

ETSI *tuis litteris magnopere delector, in quibus & amorem erga me singularem, & ingenii tui praestantiam facile perspicio: & tamen, vt hoc nostrae necessitudinis officium persoluas, auocari a studiis tuis, aut etiam ab amicorum sermonibus, minime velim. scis meam consuetudinem. neminem diligo, quem non probem: quem porro coepi diligere, tantum abest, vt exigam ab eo plus, quam praestare possit, vt etiam, si quid peccauerit, remittam. quis enim est, qui leges amicitiae perpetuo seruet? quamquam te quidem ab hoc numero non minus vere, quam libenter, segrego. noui tuam constantiam, noui curam, atque industriam, in quacumque re amor eluceat. quae quo rariora sunt, eo magis hic te desidero: nec desiderium ferrem, nisi cogitarem, eo te consilio discessisse, vt auctus virtute ad nos redeas. quod vt assequaris, ita cupio, vt parenti tuo concedam, praeterea nemini. Ioannem Riccium Politianum, illustri iam virtute adolescentem, qui aliquando mecum in tuis aedibus, inuitatu parentis tui, viri optimi, cenatus est, audio Pisas breui, studiorum caussa, venturum. eum velim roges, vt me diligat, quando ego singulari sum in illum beneuolentia, sic, vt te aemulum vix patiar. Salutabis meo nomine exquisitae doctrinae uirum, poetam summum, Petrum Angelium Bargaeum, qui Latinam, & Graecam linguam istic publico*

blico munere maxima sua cum laude profitetur. Vale. Romae, x. Kal. Iun. MDLXIIX.

IO. ANTONIO. VVLPIO. 22

VIX credas, quam me delectauerint inscriptiones a te missae: non solum, quia disertae, ac perelegantes; verũ etiam, quia gratiae ineundae ab amplissimo viro, singulari uirtute ornato, Thoma Altimaro, oblatam occasionem auidissime sum complexus. nam, quod inde natum est argumentum epistolae tuae, ita scriptae, vt summum ingenium, summum etiam erga me amorem ostendat: hoc ipsum apud me quanti esse putas? equidem, si qua est huius vitae felicitas, maiorem eius partem in hominum eru ditione, et probitate excellentium, idest tui similium, amicitia constituo. Quare cum tibi maximas ago gratias, quod ad me scripseris, quodq. mihi haud paullo plus, quã agnoscere debeam, tribuere videaris, quippe cum ea rese ras ad iudicium meum, quorum ego te, si arbitrii mei res esset, Aristanchum libenter statuerem: tum vero sic velim existimes, si quis est, qui tuae laudi faueat, qui tuã praestantẽ doctrinam in ore habeat, qui deniq. tua caussa summa omnia et cupiat, et curet, eum esse me, daturumq. operam, vt animum aliquando res ipsa declaret. De inscriptionibus indicaui Sanctae Seuerinae Archiepiscopo, quas probarem maxime: nullam tamen, vt vere dicam, improbare audeo; cum aliquid in vnaquaque videam excellere. Vale, & Altimaro salutem a me plurimam. Romae. Kal. Iun. MDLXIIX.

VICEN-

VINCENTIO. RICCIO
A. SPE 23

MITTO, *quae petis, omnia, praeter vnam Petrarche paginam: quam ego, primum a pueris nostris, deinde a me ipso diligentissime quaesitam, ne inter fragmenta quidem reperire potui. Atticanis epistolis etsi adhuc mihi opus erat, tamen quando ita vis, & ego tibi tua petenti neque negare possum, neque volo, remitto tibi eas per eundem tabellarium, qui has litteras ad te perferet. Mihi quidem animus iste tuus gratissimus semper erit. verumtamen, mi Vincenti, si curabis, vt mihi de eodem uolumine in aliquot dies commodare possis, impones operi praeclaro velut artifex egregius vltimam manum. nã ego non nisi libros quinque cum meo libro contuleram, reliquam partem vt absoluere aliquando possim, non petam a te pluribus verbis, ne videar beneuolentiae tuae diffidere. Vides cupiditatem nostram. Tu statues in hac re, quod sit ex fide tua primum, deinde etiam ex voluntate mea. Ego te, & Peregrinum nostrum, & Hieronymum etiam in oculis fero. Venetiis.* VII. *Kal. Iun.*

EIDEM.
24

HENDECASYLLABVM *carmen, quo nos tam amice salutasti, multis caussis legi perlibenter. primum, quod tuum erat, deinde, quod elegans, & ornatum,*

postremo

postremo, quod in illo mihi significabas memoriam tuam nostrae necessitudinis, & beneuolentiae. itaque non possum non tibi vehementer gratulari, mihiq. plurimum gaudere; tibi, qui tam egregie bonis in litteris profeceris; mihi, qui talem, ac tã amabilem nactus sim amicum. Deus igitur faxit, vt in hac animorum coniunctione ad extremum vsque vitae cursum perseueremus, &, quae summi amoris uterque fundamenta iecimus, ea non solum confirmemus, verum etiam augeamus. sic enim habeto, qui propter egregias animi, ingeniiq. tui suauitates vehementer te diligant, esse quamplurimos; qui mihi sint in te amando pares, esse uel paucos, vel fortasse neminem. Sed haec satis. Illud curabis, vt erudito iuueni, Cornelio Diuo, salutem meis verbis annuncies plurimam. Bene Vale. M D XXXI. pridie non. Sext.

EIDEM. 25

VIDE, quanti mihi sis, quantumq. te diligam: vbi primum ex balneis reuerti, e vestigio ad scribendum con uolaui. quod ideo ad te scribo, quia non eius generis meae litterae sunt, vt ex illis aliquid possis cognoscere, quod aut nostra intersit, aut te scire necesse sit. vnum est illud, quod velim, te intelligere, nobis Dei beneficio pristinam salutem si non penitus, certe magna ex parte restitutam. De meis studiis, propter diuturnam valetudinis infirmitatem, prope iam actum videtur. ego tamen, vt spero, quid quid omissum est temporis, breui resarciam. Tu quid pepereris, quid parias, vehementer scire cupio, non enim

is es,

is es, qui patiaris tuum ingenium longo otio torpescere. idq. cum praestas, non modo tibi vtilitatem cum laude quaeris, sed etiam tuis omnibus & amicis & propinquis, laetitiam atque gaudium affers. Bene Vale.
M D XXXI. XV. Kal. Sept.

EIDEM. 26

Legi tuas litteras, perbreues quidem illas, sed tamen valde mihi gratas. Laetaris, quod conualuerim; ego contra, quod te repererim tam belle valentem. De Cornelio quod scribis, non legi semel, sed bis & saepius. habeo enim illum conuenire. tu, si libebit, eris mihi comes in homine visendo,
M D XXXI. XII. Kal. Sept.

EIDEM. 27

Mvltis, & iis quidem maximis argumentis declaras mihi in dies tuum erga me amorem non confirmari solum, sed etiam augeri vehementer. Quod enim tam ex animo delectaris nostra consuetudine, quod tam frequenter nos uisis, quod tam crebro litteras mittis, cui dubium esse possit, hoc ex nimia quadam in me beneuolentia proficisci? Quare ferreus omnino sim, & humanitatis penitus expers, nisi te valde amem, & obseruem, qui nos, nullo nostro erga te merito, & ames, & beneficiis ita tibi obstringas, vt vnde pares referamus gratias, nullus

nullus iam relinquatur locus. Gratae igitur tuae litterae, eoq. magis, quod intellexi te Patauium cogitare; vnde sperem te pro singulari tua prudentia, & in bonas artes propensione, amplissimam & famam, & celebritatem nominis ad tuos relaturum. Quod autem ad Graecas litteras animum appuleris, hoc tuum consilium & probo vehementer, & feliciter Deum Opt. Max. fortunae volo. crede enim mihi, nihil poteras praeclarius cogitare, quam cum Latinis Graeca coniungere. Sed, quoniam nostram epistolam, si longior exstitisset, futuram tibi gratiorem significas: sic habeto, mi Vincenti, nos prolixius ad te non scribere, quod neque prolixiores epistolas, quibus confirmetur, amicitia nostra videtur desiderare, neque mehercule valde est, quod scribam, quod aut nostra intersit, aut te scire oporteat. Nisi fortasse velis me scribere, in Italiam Gallos aduentare, & Venetiis visum esse cometam Sextili mense, & similia, quae minime te fugiũt. Quod si viderim te longitudine capi, dummodo tibi satisfaciam, inanes potius, quam nullas, ad te litteras dabo. Vale. pridie Idus Sept. M D XXXI.

EIDEM. 28

ET litteras, & libellum accepi, de quibus tibi gratias ago. neque vero mihi erat ignota diligentia tua, quam antea nobis, cum Venetiis viueres, idest cum in humaniora studia mecum incumberes, multis quidem argumentis declarau eras. Peregrinus, & ceteri communes amici salutabuntur a me diligenter, vbi primum

mum eos offendam. Tu fac existimes, nihil esse, quod ab homine amicissimo proficisci possit, quod ego non velim te a nobis exspectare. fecit humanitas tua, quam mihi Patauii tam egregie significasti, vt ad antiquum amorem erga te meum addiderim etiam cumulum quendam beneuolentiae prope singularem. amaui enim semper, & amo voluntatem hominum, quae mihi rerum omnium antiquissima est. itaque, contubernalibus tuis, & lectissimis viris, Augustino, Bartholomaeo, & Ioanni cum salutem dixeris, addes etiam, omne meum studium, & officium iis paratum esse, ac semper fore. quod vt aliquando tu cum illis experiare, dabo operam, quantum erit in me situm. Paullus Papiensis per me vobis omnibus salutem adscribi voluit, seq. constanter asserit perpetuo comitati vestrae deuinctum in primis fore. Si Bonamicus redierit, si mihi significabis, gratissimum feceris. Vale.

Venetiis. Id. Sept. M D XXXI.

EIDEM. 29

POSTQVAM mihi renunciatum est, te Pataium, adipiscendae philosophiae gratia, concessisse, plurimum sane voluptatis animo cepi, & hoc tuum consilium etiam atque etiam tacitus mecum ipse laudaui. facit enim amor erga te meus, vt existimem, quidquid tibi conducat, id mihi etiam expedire. atque tu, cum in tanta hominum luce, in tanta doctissimorum virorum frequentia viuas, non dubito; quin bonarum omnium disciplinarum, & laudatarum artium cognitionem breui sis consecuturus

ſecuturus: noui ego ingenium tuum: noui impetus ad laudem. itaque non adhortabor te ad eas artes, quibus ab ipſa pueritia deditus ſemper maxime fuiſti. quid ſit ante acta aetate tua dignum, qui te mores, quod inſtitutum vitae deceat, tu videbis. Ego illud tantum tibi ante oculos ponam, ut cogites, in ea te urbe nunc agere, quae liberalium omnium doctrinarum hodie ueluti domicilium habeatur, & a qua inanem quemquam redire, turpiſſimum ſit. atque hoc ſatis eſſe arbitror ad excitandum te ad honeſtas diſciplinas. quamquam ne hoc quidem ideo tibi propono, quod uoluntati, aut prudentiae tuae diffidam, ſed ut potius amori erga te meo, qui me ad ſcribendum impulit, ſatisfaciam. quod tu cum legeris, eo uelim accipias animo, quo nos & cogitauimus, & ſcripſimus. Cornelium Diuum, Peregrinum Benzonum, Nicolaum Sonicam, & Hieronymum Riccium Muranenſem, communes amicos, meo nomine ſi ſalutabis, erit mihi uehementer gratum. Tu fac ualeas, & me, ut inſtituiſti, diligas. MDXXXI.

EPISTO-

EPISTOLARVM PAVLLI . MANVTII
LIBER . NONVS

NICOLAO . CAETANO CARDINALI I

GO vero fratris tui, Principis optimi, filios, praestanti ingenio adolescentes, & libenter sum complexus; &, perspecta singulari probitate, atque ad bonas artes propensione, quotidie magis vtrumque diligo. Sed, vt, illorum praeclara ad virtutem indole, pro mea erga familiam vestram peruetere, perpetuaq. obseruantia, vehementer laetor: sic, ad excolenda eorum ingenia quod attinet, nec mihi vacui temporis esse quantum res exigit, nec facultatem, quae voluntatem aequare possit, non mediocriter angor. quamquam illis, vt video, quae aliunde petuntur, intra domesticos parietes abunde omnia suppetunt. vt enim reliqua omittam, cum in tuam vitam intuentur, cum tuos mores, tua instituta, tua studia, contemplantur, nullam praeterea disciplinam, nullius vocem, aut praecepta desiderant. verumtamen, si quando acciderit, vt ab iis occupationibus, quarum concursu paene obruor, respirare liceat, deesse vestrae cupiditati non patiar industriam meam. quod vt enitar, hortantur quidem multa, nihil tamen magis, quā epistola tua, quae me cum sermonis elegantia, tum significatione amoris, & iudicii de me tui sic

sic affecit, vt nihil vmquam senserim iucundius. Vale. x. Kal. Apr. MDLXIX.

PAVLLO. MANVTIO S. P. D. 2

SVPERIORIBVS *proximis diebus sumpsi mihi quiddam non alienum, vt arbitror, ab officio meo, neque tibi aduersum, cum optimo animo tuiq. amantissimo, quae te ratio impulisset, vt de optimo Imperatore Maximiliano, Domino meo, vere recteq. cogitata, & ad Sambucum nostrum perscripta, ex libro epistolarum tuarum tolleres, & bene culta euerteres, exquirere non dubitaui. Magnum enim atque graue aliquid fuisse, quod te ipsum quasi ad cuius laudes amplificandas illa, quae diuulgaueras, pertinebant, inuerterit, statuebam, & quin hoc cum iniuria, quae capiti Reip. Christianae fieret coniunctum esset, dubitare non poteram. Itaque cum te, propter excellentem omnium liberalium doctrinarum cognitionem, animo meo egregie carum habeam, & tibi aliquid a maleuolis instillatum, quominus in recta sententia maneres, putem, erigere te, atque confirmare rursum meis litteris volui. Spero autem, ac potius confido, te pro singulari tua humanitate & probitate in optimam hoc accepturum partem, ac maiorem mihi, cui Caesar intime est notus, fidem habiturum, quam hominibus Imperatoris opt. & inuictiss. tuisque laudibus inimicis, meq. dubitatione, & cura, quam ista mutatione, cuius nulla vera ratio excogitari potest, nobis inieciſti, leuaturum. Id vt facias, & hanc meam curio-*

ſitatem (licet hoc nomen in vitio ponatur) ab omni maleuolentia diſiunctiſſimam, ac potius cum ſumma erga te beneuolentia, fideque, quam integerrimam Caeſarae Maieſtati quoad vixero praeſtabo, coniunctam eſſe tibi perſuadeas, in maiorem modum peto. Bene Vale. Viennae. ex aula Caeſarea. IX. Kal. Iun. M D LXIX.

Ioannes Crato a Craftheim,
S. Caeſ. Maieſt. Conſ. & Medicus intimus.

IOANNI . CRATONI
Viennam.

3

Si quis eſt, vir praeſtantiſſime, qui conſtantia delectetur; &, quam ſemel conſilii viam ac rationem eſt ingreſſus, in ea libenter pergat, is ego ſum, & eum eſſe me non mediocriter gaudeo. ſed, vt te non fugit, ſingulari doctrina ac ſapientia virum, in hominum voluntatibus nihil eſſe perpetuum neceſſe eſt: nec videtur in aliquam culpam incidere, aut male de ſe ipſo conſulere, ſi quis ita vitam inſtituit, vt eius conſilia ratio temporum moderetur, ac regat. Ego olim in illa mea ad Sambucum epiſtola, quid cogitarem, declarandum putaui. nam, etſi de ſtudiis meis humiliter admodum ſentirem, nec ſatis fore ſperarem, vt ex ingenio meo quidquam depromerem, quod ſi ad Maximilianum, Regem tunc Romanorum inclytum, nunc Imperatorem, mitteretur, aditum mihi ad eius beneuolentiam patefaceret: ſuaſu tamen amicorum, aſſiduisque ſermonibus, in eam mentem impellebar, vt

maximo Principi, erga liberales omnes disciplinas egregie animato, notam esse cuperem industriam meam. nunc mutata mea ratio est. Romam euocatus a Pontifice, sic impedior negotiis, sic a studiis auellor, ut, quae de litteris nostris opinio fuit, si modo ulla unquam fuit, ea nihil dignum, in summa temporis inopia, praestari a me posse confidam. porro, quod pollicebar, cum posse perfici sperabam, id, spe sublata, cur pollicear, non video. nisi si, quod a mea non solum natura, verum etiam consuetudine, semper absfuit, eos imitari velim, qui maiorem ex inani quadam ostentatione, quam ex ipsa veritate, voluptatem capiunt. Nam quod vereri te ostendis, ne maleuolorum opera & artificio factum sit, ut a pristina sententia discederem: patere, obsecro, persuaderi tibi primum, id quod res est, mutationem fecisse me voluntatis, non iudicii: deinde, illa ipsa mutatione uoluntatis, quam nulla te meritas attulit, sed ab inuito necessitas expressit, nihil animo meo molestius, nihil acerbius accidere potuisse. quid enim? an ego uel ita hebeti sum ingenio, ut, quibus uirtutibus tanta Maiestas ornata sit, non intelligam; uel ita improbo, ut, quae laudes tantis uirtutibus debeantur, non confitear? istam calumniam, opinor, neque qui studia mea, neque qui mores nouerit, in me conferet, In quo tamen, ut ingenue fatear, est quod me mordeat. qui enim alios, homo minime fallax, ex ingenio meo antea metiebar, nunc demum, quasi admonitus officio litterarum tuarum, incipio suspicari, posse aliquem, quod a me ratione, ut arbitror, optima factum est, id, aut ignoratione consilii mei, aut suae fortasse naturae uitio, deteriorem in partem interpretari. neque, huic

malo quae mederi ratio queat, dispicio, nec possum, in optima animi conscientia, non aliquam tamen ex aliena suspicione molestiam trahere. Tibi quidem, Crato optime, cum & me verbis exquisitis in epistola tua elegantissima, ac plane omnium, quas adhuc legerim, prudentissima, laudaueris, & ea simul scripseris, quae profecto, nisi me valde diligeres, & nisi de mea existimatione ac laude laborares, tibi nunquam in mentem venire potuissent, quas gratias debeam, facile video: quas agere possim, non reperio. quod tamen in me est, vt meritum tuum perpetua memoria colam & singulari te ipsum amore complectar, quod virtuti quoque tuae, omnibus notissimae, libenter tribuo, id si omittam, nefario me scelere deuinctum putabo. Vale Romae, Idibus Sept. MDLXIX.

EIDEM, Viennam 4

Et serius, quam tu fortasse expectabas, & breuius omnino, quam vterque nostrum vellet, ad te scribo. id accidit valetudinis incommodo, non obliuione tui ad quem quotidie mentem refero, & ea sane voluptate, qua maior esse nulla possit. quod si corporibus animi mederentur: facile sanaret hunc morbum, quo quinctum iam mensem laboro, iucundissima recordatio humanitatis, & beneuolentiae erga me tuae. alleuari tamen videor, dum de te cogito, tecumq. quasi loquor. calores expecto, valetudini meae semper vtiles, nam hiems, & veris inconstantia, cum hiemali prope frigore, male me vehemen-

vehementer habuit. Si valebo, exspecta epistolam bene longam. interim ama me, ut facis. Vale.

Romae. Kal. Maii. MDLXX.

LABORABAM *eodem, quo antea, morbo, et quidem aliquanto etiam grauius. ita Dei voluntas fert. nec satis constat inter medicos, qui sit exitus futurus: meus animus, ut ingenue tibi fatear, aberrat a bona spe, quippe aetate ingrauescente, valetudine perimbecilla, morbo plurimorum mensium. Te rogo pro nostra necessitudine, si quid mihi acciderit humanitus, filium meum Aldum, qui viuit Venetiis, tuis officiis, tuaq. humanitate complecteris. Ego, si diutius vita fruar, nullum, mihi crede, erga te amicissimi atq. obseruantissimi hominis officium praetermittam. Haec quoq. aliena manu: nam meae vim penitus omnem ademit morbus. vide, qui sim, mi Crato. Vale, & posthac Venetias, quo me breui conferre cogito ad oratorem vestrum litteras mittes. is mihi eas reddendas curabit, &, quamquam fieri potest, ut inde me Patauium, valetudinis curandae gratia, conferam, tamen discedens mandabo meis, ut litteras mihi tuas eo mittant.*

EIDEM, Viennam. 5

NVNC *demum exoriri mihi videor, & quasi post multam noctem lucem adipisci, reuersus post annos decem in patriam ab vrbe Roma, vnde me, laborem nullum pro publica re, communique commodo recusantem, grauis morbus ac diuturnus extrusit. Gratu-*

lantur amici, amplexantur, laetitiam oculis, vultu, sermone declarant. Hoc mihi iucundissimum est: sed, in hac iucunditate, angor saepe intimis sensibus, dum recordor, quid iacturae, quamdiu Romae uixi, studia mea fecerint: de quibus, quamquam intelligo non eum, esse me, qui magna praestare possim, verumtamen minima fortasse non erat exspectatio. Ire, inquies, non oportuit. Certe, si diuinare licuisset. verum, si res adhuc integra ponatur, eundi consilium qui reprehendat, fortasse nemo sit. Laborabam domesticis incommodis, fratrum meorum culpa: nec spes erat emergendi, nisi noua consilia caperentur. Vocabar a Pontifice Max. quo nihil videri poterat honorificentius: fructum autem quis non exspectaret? Cohortabantur amplissimi viri, quorum erga me singularem beneuolentiam multis rebus antea perspexeram. laeta denique, copiosa, ampla ab omnibus omnia promittebantur. quid agerem? credidi, & speraui: vt fere sumus omnes homines hoc ingenio, vt ea, quae cupimus, libenter quoque speremus. quamquam hoc leuius, quod spem fefellerit euentus: non tam enim abundare, quam non egere, gratum est: illud per quam graue, quod perpeti saepe multa sum coactus, indecora prorsus, indignaq. studiis nostris, aetate nostra, existimatione ante parta. In quo tamen occurrit ea consolatio, quod, in illo vitae durissimo genere, multa ferendo, multa simul didici, quae profecto me numquam neque libri, neque vlla doctrina, neque dies ipsa docere potuisset. Nunc, singulari diuino munere patriam adepti, redibimus ad illa praeclara studia, vnde discedere non oportuit; omniq. prorsus cura vacui, nullo cuiusquam imperio, exclusis etiam, si licebit, interpellatoribus;

ribus;

ribus; si non licebit, rure abditi, salubri aliquo, & amoeno loco, fruemur, liberrimo otio, litterulis nostris; operamq. dabimus, quantum in nobis erit, vt, quod amissum est antea temporis, non id quidem totum, (qui enim fieri potest?) nonnulla tamen ex parte sarciatur, & aliquem adhuc ex industria nostra fructum posteritas capiat. Valetudine modo vtamur commoda, qua nunc omnino caremus, erepta laboribus illis, animiq. curis, quae nimium omnino graues, nimium diuturnae fuerunt. Febris discessit post nouem tandem menses: sed inedia, morbo, maerore, ad horribilem prope maciem redacti sumus: quodq. miserius etiam est, aluum purgare, nisi accedant extrinsecus adiumenta, numquam licet. Huic ariditati asininum lac prodesse in primis posse, neq. huic remedio ullum praestare, inter omnes medicos conuenit. In cibo sicca omnia damnant, humida probant, praesertim quae facilia sint ad concoquendum. Pono magnam spem in eorum consiliis, maiorem tamen in animi tranquillitate, in adspectu meorum, in caeli patrii salubritate. denique ad omnipotentem Deum omnia refero. quidquid acciderit, eius voluntati libenter acquiescam. Haec de statu nostro: vtinam quotidie laetiora. quod futurum spero, & sane tua quoque caussa cupio. necesse est enim, quem valde ames, (sic enim mihi iam persuasi) de eo valde te sollicitum esse. Ad illam superiorem epistolam, Romae scriptam pluribus verbis, exspecto, quid respondeas. Vale.

Venetiis x. Kal. Nou. M D LXX.

BOTVITO . NERICIO
Senas. 6

VELLEM, vt, quam libenter eos homines complectior, quorum in sermone & in moribus aliqua signa virtutis, & integritatis elucent, tam saepe accideret, vt eos colere officiis, ornare verbis, aliqua demũ vel tueri, vel augere facultate possem. profecto animus meus, cui multis rebus fortuna defuit, & tibi, & aliis tui similibus longe pateret illustrius. hanc tu fortasse voluntatem meam, nullo quidem adhuc insigni merito declaratam, spectas, cum mihi gratias agis, quod te, cum Romae esses, humaniter acceperim, &, in summa mea occupatione, numquam tamen aditu, numquam sermone excluserim. quae tu pro tua bonitate magni beneficii loco ducis, ego, si quis ea praestet, non tam laudandum, quam, si omittat, vitupe randum puto. Quod vero de scriptis meis ita sentis, vt ea cum vehementer ipse probes, tum a tua sententia non discrepare cõe iudicium dicas: istam quidem opinionem tãti aestimo, quanti aestimari debet ea laus, quam, eruditorum ac sapientium virorũ consensu & approbatione nixam, inuidia aut maleuolentia labefactare non queat. verumtamen, qui me probe norim, vereri saepe cogor, ne te quidem amor, multos fortasse fallat auctoritas tua. ac, si me audies, cui debes in ea re, quae ad me ipsum pertinet, obsequi non inuitus, parum per moderabere posthac iudicium de me tuum: ne, dum existimationi meae nimium studes, tuam in discrimen adducas. Sũt enim quaedã pe stes

stes hominum, quibus aliena laus ita molesta est, vt, quid quid aliis addatur, sibi detractum putent, & omnem detrahendi obtrectandi ve locum sic arripiant, vt ex aliena ignominia sibi laudem quaerere videantur. De mutatione illa, quam feci in epistola ad Sambucum, & prudenter, & amanter iudicas. scripsi, cum impedimento nihil fere videbatur, quo minus id, quod cogitabam, ad exitum perducerem, induxi, cum propter assidua negotia studiis meis ita diffiderem, quasi nihil ne mediocriter quidem eruditis auribus, non modo Imperatore Maximiliano dignum, afferre iam possent. vtriusque consilii caussam ad Cratonem perscripsi. spero fore, vt meum factum, quo parum aequis animis nonnullos iudicare, litterae tuae significant, vir optimus ac prudentissimus non improbet. quod si euenerit, tanti hominis auctoritate sustentatus, non equidem dicam, quid alii sentiant, non laborabo, sed certe multo minus, cum praesertim te quoque, florentem ingenii, probitatis, doctrinae fama, tui iudicii testimonio mihi non defuturum intelligam. Vale.

Romae. XIIX. Kal. Oct. MDLXIX.

AVGVSTINO . ANGELELLO Fabrianum. 7

NEC filius adest, profectus Venetias cum matre ante aliquot dies: nec mihi a grauioribus curis tantum spatii relinquitur, vt binis tuis litteris pluribus verbis respondere possim. hoc tantum habeto, delectari me vehementer diligentia tua, qua te vti video tum in describenda, tum in mittenda ad nos antiquitate.. gratias

agerem,

agerem, si hoc vno contentus officio essem, aut hoc a te crederem exspectari. In Orthographiae libro, cum rursus edetur, aut in eo, qui apparatur, veterum Inscriptionum, carere te tua laude non patiar. ita nostra consuetudo fert: ita postulat & amor in nos tuus. Reliqua, cum vacabimus, si modo id assequemur vnquam: quod sane non tam nostra, quam aliorum caussa cupimus. Vale.

Romae. VII. Id. Maii. MDLXVII.

EIDEM, Fabrianum. 8

DE inscriptionibus ad me missis, noli exspectare dum tibi gratias agam. nam neq. id patitur amicitia nostra; & officium tuum, saepius iteratum, gratiarum actionem requirere iam non videtur. Quod ad meos Commentarios attinet, velim hanc moram aequo animo feras. quotidie enim aliquid additur, aut mutatur. ita, si quam facit in tempora iacturam eam tibi re sarciam. equidem istam amo cupiditatem scriptorum meorum: in qua te socios habere multos intelligo. vtinam otium contingat, vt eam explere aliquando possim. Vale.

Romae. IV. non. Sept. MDLXVII.

EIDEM, Fabrianum. 9

PVTO te ab Onuphrio Gilio, tui amantissimo, certiorem non semel esse factum inualetudinis meae; qua nonum iam mensem ita laboro, vt neque ratione victus, neque ullo remedii genere adhuc quidē alleuari potuerim.

itaque misere iaceo, spe iam destitutus omni, praeter eam, quam in caeli mutatione multi ponendam arbitrantur. quorum ego libenter accedo sententiae. exire propter nimios calores nondum licuit. Sed ego exeundi consilium ita cepi, ut Vrbem plane relinquam, & ad patrios lares, & dulcia incunabula remigrem. in quo Pontifex, ut est insigni praeditus humanitate, facilem, perbenignumq. se praebuit. Si quaeris, laetior, an tristior discedam: non facile dixerim. ita multa occurrunt, quae animum ac uoluntatem huc illuc distrahant. propensior tamen in hanc partem sum, ut post annos decem, aetate ingrauescente, urgente praesertim difficili morbo, ad patriae complexum recurram: cuius adspectus, non dubito, quin mihi amissam molestissimis curis hilaritaten restituat. quam si quis afflictae ualetudini haud paullo magis, quam orientalia quaeuis pharmaca, prodesse dixerit, opinor non errabit. Eamus igitur diis bene iuuantibus, & redeamus aliquando ad illa studia, unde discedere piaculum fuit. quod utinam per ualetudinem liceat: nam per negotia certe licebit. ita res meas constitui: ita, quae dissipata erant in domesticis rationibus, collegi, atque contraxi: ita denique, quod accipi quasi dictum arroganter nolim, humana omnia propemodum coepi contemnere. De discessu igitur fixum consilium est: de die nondum statui: sed, ut hiemales imbres, tempestatesq. uitentur, ante Kal. Oct. cogitamus. Onuphrius hic remanet, meo sane cum dolore: non solum enim eius opera utebar in studiis, uerum etiam con uictu, sermone, probitate, ingenio ita fruebar, ut hanc iacturam sarcire me posse uix umquam putem. non deerunt omnino, quibus utar: sed, praeter operam, alia desidero.

dero.hoc adolescente nihil aptius ad naturam meam. Te, mi Augustine, quamquam longe disiunctus, tamen prorsus non carebo. quae enim tua est humanitas, qui tuus in me amor, scribes interdum ad me. ego autem, licet otium & litteras, si ualebo, ita amplecti cogitem, ut diuelli me non facile patiar, tamen a te, uiro optimo, nostri, quod facile perspexerim, cupidissimo, atq. amantissimo, non committam, ut in hoc genere prorsus requiri possit officium meum. Vale. Kal. Sept. M D LXX.

HERCVLI. CIOFANO Sulmonem. 10

NON possum non amare uehementer industriam tuam, qua te uti uideo in emendando gentili tuo, poeta summo. perge, ut coepisti: nam & gloriae tuae consules, & alios ad eandem laudem excitabis. Victor ad Aemenios arridet, quam, Victor Volciacos: accedente praesertim antiqui libri testimonio. Regius autem, inania captans, ueritatem quaerebat in tenebris. Tu longe certiora sequeris, itaque tibi libenter assentior. Vale. Romae, XIII. Kal. Apr. M D LXIX.

EIDEM, Sulmonem. 11

INSCRIPTIONES illae nihil habent, quod oblectationē aut doctrinam legentibus afferre possit. quod si similes occurrerint, inanem laborem suscipere te nolo. De Ouidii loco, ad tuam sententiam opinionem meam adscribas, licet. Regius ille saepe alucinatus. tu si perges

vt coepisti, poetam ingeniosum, ciuem tuum, a mēdarum labe, non mediocri tua cum laude, vindicabis. Vale. Romae. Pridie Kal. Sext. MDLXIX.

M. ANTONIO. CIOFANO Sulmonem. 12

EXCVSAREM tibi tarditatem litterarum mearum, nisi Hercules frater tuus, quae meae vitae ratio sit, quam assiduis, quam variis impedita negotiis, optimus testis esset, atq. ego illi, cū me rogaret, vt aliquid tibi rescriberem, deesse mihi dixeram nō modo otium, sed etiam argumentum, nam de paracleto, sane mirabar non probari tibi sententiam parentis mei, praesertim quae rationibus optimis niteretur. cetera vero in tuis litteris erant eiusmodi, vt a te non negotii, sed animi caussa scripta viderentur. quod si mihi haec imposita condicio sit, vt eorum omnium, qui quotidie non modo ex Italia vniuersa, verum ex transalpinis quoq. gentibus ad me scribunt, rescribere litteris necesse sit, inique mecum agatur & prorsus inhumane. cuius enim otii est, cuius etiam ingenii, tot epistolis posse respondere? Latino praesertim sermone, in quo mihi, propter eam, quam nonnulli de scriptis meis opinionē habent, non licet esse negligēti? At officii praetermissi grauem esse culpam dices. Si simplex officium agitur, iure dices, sin eueniat, vt concurrant officia duo; certe, posse alterum omitti sine culpa, et minori maius anteponi, aut fateberis, aut in grauem ipse culpam incides. magnam enim, nisi distinguantur officia, rerum omniū humanarū perturbationem sequi necesse est. Simili, vt opinor, in loco mea

caussa

caussa versatur. Cum enim sacris libris, qui ad Christianae Reip. salutem pertinent, & corrigendis, & edendis, cum salutationi virorum honestissimorum, qui frequentant aedes meas, cum etiam studiis nostris, vel vt instituta absoluam, vel vt absoluta perpoliam, danda opera est; scilicet eius temporis, atque eius operae partem, rebus grauissimis detractam, ad inanes epistolas transferam. inanes appello, quia uideo multos, cum scribendi caussam aut perquam leuem, aut etiam nullam habeant, ideo tamen scribere, vt meas litteras eliciant. quod nisi statim assequuntur, indignantur, & maiorem suae voluntatis, quam occupationis meae, rationem habent. Ab horum numero libenter te, mi Ciofane, seiungam. non enim dubito, quin me diligas, vel tua sponte, propter communia studia vel imitatione iuuenis optimi, atque eruditi, Herculis fratris tui. a quibus autem diligi me puto, de iis vt bene sentiam, non aegre a me soleo impetrare. atque vtinam, quam propenso erga vtrumq. vestrum animo sum, tam facile uobis animum insigni aliquo merito probare possim. quod equidem enitar: &, si contigerit, vehementer laetabor; sin minus, vos tamen amplecti voluntatem meam, eaq. contentos esse, & humanum in primis, & aequum est. Vale. Romae. XII. Kal. Dec. MDLXIX.

IOANNI . CASELIO Florentiam. 13

AEQVE, vt video, laetamur, tu mea erga te, ego tua in me beneuolentia, quae si orta est ab opinione virtutis,

tutis, ut certe est; non dubito, quin perpetua sit. tu enim quas artes a puero colere coepisti, in iis quotidie magis ut excellas, operam dabis: ego te, inani fortasse conatu, (nam aduersantur multa) studio tamen, & uoluntate, quantum licebit, imitabor. Nericium tuum quis non amet? mihi crede, tuarum litterarum testimonio, aut commendatione non eget. me equidem ita sibi deuinxit officio suo, non modo ut omnia quae possum, sed etiam quae non possum, eius caussa cupiam. iam de eius ingenio, doctrina, eloquentia quid ego tibi, cui notior est, quam mihi? praedicabo igitur aliis: uel quod amor impellit; uel quod, ornare uirtutem, nostrae consuetudinis est. Vale, mi Caseli. nosq. ut facis, ama.

Romae. XII. Kal. Oct. MDLXIX.

FRANCISCO. PLANTEDIO Manfredoniam. 14

ET serius, quam tu exspectabas, et breuius fortasse, quam uterque nostrum uellet, respondeo litteris tuis. quamquam, cum tibi nota esset occupatio mea, erat humanitatis & prudentiae tuae, silentium meũ in bonam partem accipere, & amici hominis commodo consultum uelle: cum praesertim, iudicium meum de tuis uersibus cur expetas, caussa nulla sit. tu enim hoc in genere ita es uersatus, ut excellas: ego saluere Musas iussi ante aliquot annos, nec poetas iam conor attingere: aut, si interdum, ut oblectem me potius, quam ut imiter. quod si tu meum iudicium anteponis tuo, quod ego ne comparo quidem: errare

rare te facile patiar, neque committam, ut meam frustra sententiam exquiras. Mihi quidem ea, quae scripsisti ad Rotam, uatem aetatis nostrae celeberrimum, ualde probantur. habent leporem, nec tamen grauitate carent. totum poema (sic enim uideor appellare posse) luminibus ingenii, doctrinaeq. distinguitur. Sic perge: sic ibis ad astra, praesertim oratoria quoque facultate, ut uideo, non mediocriter instructus. Commentarium meum in epist. fam. dederam amico describendum: sed eius operam casus nescio quis interpellauit: edetur aliquando uel hic, si licebit, uel certe Venetiis: quod minime uellem absente me. post discessum tuum addidi non pauca, quaedam perpoliui. Cupio salutari a te ueterem patronum meum, omni laude praestantem, Cardinalem Comensem, cuius erga me officia, dum uiuam, animo ac memoria tuebor, praedicare numquam desinam. Vale.

Romae. VII. Kal. Oct. MDLXIX.

IACOBO . GORSCIO
Cracouiam, 15

PARTICVLAM litterarum tuarum, in qua scribis ad amicum tuum, audisse te, exclusum esse Roma Paullum Manutium, (haec enim ipsa uerba ponis) legi sine molestia. qui enim rumor nec si uerus esset ualde afficeret animum meum, subsidia sibi ad omnes casus ex optima conscientia quaerentem; is cum sit falsus, & inanis, quid est cur me tangat? Equidem, si scire uis, qui sit meus hac tota de re sensus, inclusus potius mihi uideor

esse,

esse, quam exclusus. a quo enim die Romam ueni, exeũdi facultas, quam saepe valetudinis, interdum animi etiam caussa optaueram, data numquam est: non quin iis hominibus, qui tanti apud me sunt, vt eorum voluntatem nutumq. quasi legem obseruem, vtar facillimis: sed commissum fidei, diligentiae, industriae mae negotium ciusmodi est, vt absente me iacturam patiatur. quod si priuata mea res ageretur, negligerem fortasse: nunc, vt scire te arbitror, totum hoc munus ad Sedis Apostolicae dignitatem pertinet, pro qua si accideret vt vitam profundere opus esset, praeclare mecum actum putarem. Hoc meum studium placere bonis viris, & ipsi in primis Pio V. Pont. Max. nihil omnino probanti, nisi quod ad summi Dei gloriam, communemq. salutem referatur, ita laetor, vt ceterorum opiniones, & iudicia contemnam. quid enim laborem, quid de me sentiant, aut loquantur ii, qui ne sincere iudicare possint, liuore impediuntur, aut maleuolẽtia, fortasse etiam hominem in saluberrima tollendae prauitatis haereticae cura diu noctuq. versantem, non labori, non valetudini parcentem, parum aeqis oculis adspiciunt? sexcentas enim artes, quibus caussa publica laedatur, quotidie veterator ille manus, generis humani sempiternus hostis, excogitat. Sed nomini meo, quantum volunt, isti detrahant: me tamen, vt ab optimorum consiliorum cursu, rectissimaq. mente deducunt, numquam assequentur. Te quidem ista mi Gorsci, quae aut a leuissimis hominibus temere, aut ab improbissimis callide disseminantur, si putem credere ignorare videar & prudentiam, & bonitatem tuam: vt ingenue tamen tecum agam; post illa verba. Exclusum esse Ro-

ma Paullum Manutium, optaui signum aliquod vel iudicii, vel saltem amoris in me tui: iudicii, vt hoc adderes: Quod verisimile non videtur: aut etiam, Quod de tali viro vix crediderim: amoris, hoc, aut simile: Quod cupio esse falsum: Quod si verum est, doleo. Haec tu si sic scripsisses, cum amicitiae nostrae, tum constantiae quoque tuae satisfecisses: illa quidem ipsa verba, quae subacerba nonnullis videri fortasse possint, condimento quasi aliquo mitigasses. Utraque est a te omissa significatio: & quamquam vtraque mihi aeque grata futura esset, quippe qui a bonis eruditisq. viris, idest a tui similibus, non minus probari, quam diligi velim: tamen nescio quo modo fit, vt amori te nihil dedisse, aliquãto molestius feram. Qua de re scripsi ad te libere, pro mea consuetudine: neque tamen dubito, quin tu hoc ipsum, quod scripsi, pro tua humanitate aequi bonique facias. Nam de statu rerum mearum mihi ipsi, auctori satis bono, velim credas, non modo Romae esse me, verum etiam libenter esse, existimatione integra, re familiari aucta potius, quam imminuta. Vale. Romae. VI. Kal. Oct. MDLXIX.

IO. BAPTISTAE. OLIVO Asulam. 16

ETSI, cum haec scripsi, non satis commode valebam, dedi tamen operam, humanitate coactus litterarum tuarum, vt aliquid rescriberem. Laetor periucundam tibi esse recordationem veteris amicitiae, consuetudinisq. nostrae: sed maioris laetitiae caussam afferunt officia tua, quibus vxorem meam primum, graui morbo

bo affectam, deinde filium, non minus grauiter laborantem, assidue coluisti. Vtinam, quam debere me fateor, aliquando referre gratiam possim: habebo quidem merito tuo parem, quamdiu uita contigerit. De statu rerum tuarum, ex Laelio Gauardo, probo iuuene, mihiq. suis morbus, & sua virtute carissimo, cognoui ea, quae vehementer optabam; diligite, & coli à bonis, honestisq. ciuibus; opera, opeq. tua multos adiuuari; augeri quotidie opinionem probitatis & doctrinae tuae. quo tibi nomine plurimum gratulor: quaeq. tam praeclarae industriae, tam propensae ad communem salutem voluntati, praemia debentur, ea non dubito, quin tibi nunc quidem homines, olim vero Deus opt. Max. vberrima persoluat. Vale, & vxori, filioque, quorum in salute sita mea salus est, humanitatem, & diligentiam. si nondum conualuerunt, eandem praesta: à me vero, quaecunque ad commodum, laudemq. tuam pertinere intelligam, omitti posse nolim existimes: si quid ignorabo, admonitus à te vincam officiis meis opinionem tuam.

Romae. pridie Kal. Oct. MDLXIX.

PRO. COLLEGIO. CANONICORVM S. PETRI.

S.R. Magdalenae, & Leonorae Austriae, sororibus Spiiam. 17

BENE agendi ratio maxime discitur eorum exemplo, quorum actiones generis nobilitas, aut splendor dignitatis illustrat. propterea neque optabilius quid-

quam eſt, quam vt Reges, principesq. reliqui ad ornandam, tuendamq. Chriſti eccleſiam, vnde vera ſalus, aeternaq. vitae felicitas emanat, ſuas omnes curas, omnia ſtudia conferant: neque nos ex nulla re maiorem capere laetitiam potuimus, quam ex M. V. propenſa ad cultum, ac uenerationem Apoſtolorum uoluntate, antea quidem nobis minime dubio multorum ſermone, nunc autem inſigni veſtis aureae munere declarata. Et, quamquam ſuae pietatis, perpetuaeq. innocentiae a Deo opt. Max fructum illum capient, quo nihil poteſt eſſe praeſtantius: tamen nos quoque, ne partes noſtrae deſiderentur, primum gratias eis de iſta liberalitate, iſtaq. mente quam licet maximas & agimus, & habemus: deinde fore pollicemur, vt exſtet ſui muneris memoria in annos plurimos inter ornamenta templi, in animis vero noſtris numquam extinguantur. Interim precibus omnibus, vt M. V. perpetuo bene ſit, quaeq. optant feliciter, proſpereq. eueniant, a caeleſti nomine petemus.

Romae. XVII. Kal. Ian. MDLXIX.

HIERONYMO. RVBEO Rauennam. 18

EPISTOLAE tuae, in qua ſignificas Rauennatem hiſtoriam à te eſſe inſtitutam, quaeriſq. à me, quae ad eam pertineant, nonnulla, ſerius omnino, quam tu exſpectabas, reſpondeo: ſed obliuionis, aut negligentiae culpa liberat me diuturnitas morbi, quo primum leniore commotus, poſtea grauiter perculſus, ad hanc fere diem iacui. alioqui meum in hoc genere

ſtudium

studium nec tibi defuisset; nec defuturum umquam, velim existimes. non est enim meum, minimeq. decere arbitror, cum humaniora semper studia praecipue coluerim, nunc committere, ut humanitatis officia desiderare a me quisquam iure possit. Adde meam erga doctos homines, in quibus excellere te video, beneuolentiam, adde non mediocrem obseruantiam erga ciuitatem vestram; quae me olim adolescentem omni liberalitatis genere complexa, immemorem, aut ingratum, in iis praesertim rebus, quas ad eius amplitudinem, & gloriam spectare intellexero, profecto numquam sentiet. nec vero dici potest, quam valde gaudeam, quod eniteris, atque elaboras, ut eius antiqua nobilitas, aeternis ingenii tui prodita monumentis, ab omni posteritate cognoscatur. nae tu iam nunc ista voluntate magnam laudem consequeris: quid futurum putas, cum voluntati res ipsa responderit? honestis consiliis Deus, hominesq. fauent: honestius autem nihil; aut praestantius, quam de patria bene mereri. Urge igitur, & illustra, quantum in te est, gentiles tuos. quod eo tibi magis curae debet esse, quia memoriam publicam, vetustate iam deficientem, ab interitu vindicare non potes, quin priuatam simul tui nominis memoriam immortalitati commendes. In hoc argumento quid efficere, & praestare ipse possim, non equidem intelligo: veruntamen, si quid possum, & si assequar aut legendo, aut cogitando, totum illud, quidquid erit, & quantumcumque erit, prolixe tibi, perlibera-liq. animo & polliceor, & defero. Nam illa, quae requiris, eiusmodi sunt, ut vel historiae veteris testimo-

nio, vel ipsa etiam coniectura explicari facile possint. Si enim Caesarem, cum vtrique Galliae praeesset, in citeriore, conuentuum agendorum caussa, saepe hibernasse concedimus; id quod ambigere non licet: quis dubitet, quin Rauennae, quo nullum in ea prouinciae parte nobilius opidum inuenio, conuentum egerit? De foedere, ne hoc quidem video cur in dubium vocetur. vrbs enim Cisalpinae Galliae Rauenna fuit: at Galli foederati. Locum Ciceronis in oratione pro Balbo, suffragante, vt verba tua declarant, vetere libro, ita legerem: P. Caesium, virum bonum, qui viuit, Rauennatem, foederato ex populo. Vt primum patria, deinde patriae condicio ostendatur. nam si legamus, Qui viuit Rauennae foederato ex populo; foderati populi nomen, idest P. Caesii patria, ignorabitur. in quo repugnat Ciceronis consuetudo. neminem enim ciuitate Romana donatum appellat, quin patriam simul nominet. Q. Iubium, seu, Q. Iunium, cur non placeat, eadem ratione adducor. nam si hunc Rauennatem esse dicemus: P. Caesio quid fiet? an solus patria carebit? Dixi, quid sentirem, rogatus a te; nec mihi tamen arrogare tantum ausim, vt meum iudicium anteponam tuo. In amore, atque etiam in iis officiis, quae amori debentur, me abs te vinci numquam patiar. Vale. Romae. Kal. Febr. M D L X X.

CLAV-

CLAVDIO. STRAMBONIO Romam. 19

FATEBOR *ingenue, vt & consuetudo mea, & amicitia nostra postulat, putaui te, pro tua prudentia, & aequitate, amore erga te meo contentum esse, amoris fructum, & officia requirere numquam putaui; cum praesertim, si quis est, quem distringant curae non quotidianae tantum, sed etiam permolestae, is ego sim. quod tu cum scias, & mecum tamen sic agas, quasi nescias: quid suspicer? me abs te non amari? siquidem, quos amamus, eorum commodo libenter consulimus. odi istam rationē: errare malo cum tanta voluptate, quantam opinio mihi affert beneuolentiae tuae, quam id cogitare, quod si credam, iniucunde viuam. quid enim profecerunt studia mea, illa, illa, quae tu dilaudare interdum solitus es, aut quid egi tantis vigiliis pro communi vtilitate susceptis, siquidem hoc non sum assecutus, vt, quibus laborem minuit labor meus, ab iis mihi merces beneuolentiae nulla persoluatur. ac velim credas, non me tamen, si quid mihi hoc nomine debetur, id ab omnibus exigere. instar omnium pauci futuri sunt; & in hoc ipso paucorum numero in primis esse te, vehementer cupio. amo enim tuos mores: ingenium plurimi facio, studia laudare numquam desino. possum autem, ex ista mente quae virtutum vbertas aliquando futura sit, facile diuinare. & hac equidem spe, si verum scire vis, iacturam illam, quam interitu Iulii Pogiani Romanae litterae fecerunt, aliquanto le-*

uius fero. nam, ſi contexes extrema cum primis, teq. ipſe, vt ſoles, ad ſummam eloquentiae laudem incitabis: non dubito, quin paucis annis Latinae linguae amiſſam propę dignitatem reſtituas. quod eo facilius fore video, quia tu, non contentus inani verborum ſonitu, quo delectantur multi, prudentiam ſimul ex iure ciuili, rerumq. maximarum ſcientiam ex philoſophiae fontibus hauriendam iudicas. Quibus cauſſis adductus egregius ille vir omni praeditus ingenii ſuauitate, Caſtilioneus Cardinalis quem tu nobis, in tanta ſimilium uirorum penuria, erep tum iure doles, ita te ferebat in oculis, vt nemini concederet, qui tui amantior eſſe poſſet. Sed illum iam lugere deſinamus. quid enim lacrume proficiunt? aut etiam, (ſi veritatem cōſulimus: quod facere debemus) qui ab iis malis, quibus referta eſt hominum vita, hac praeſertim aetate, ad aeternas beatiſſimorum ſedes migrauerit, cur eum lugendum putemus? Haec igitur, quae praeter noſtram voluntatem accidunt, ad ſummi Dei voluntatem referamus. ita fiet, vt ea vel modice doleamus, uel ne dolenda quidem exiſtimemus. Vale

Romae. IIX. id. Maii. MDLXIX.

PAVLLO. TACHONO Vibonem. 20

DELECTATVS ſum litteris tuis, non quia me ornant laudibus, ſed quia beneuolentiam erga me tuam declarant. amari enim ab eo viro, de quo bona omnia boni omnes praedicant, & optabile in primis eſt, & multorum diuitiis, atque opibus anteponendum. Quare hoc ego nomine mihi gratulor. iudicio autem

tem de me tuo, etsi vix fieri posse arbitror, vt respondere possit industria mea, tamen, siue recte sentis, gaudeo: siue erras, error quoq. tuus, vt vere dicam, mihi periucundus est. Locus Ciceronis, de quo meam sententiam exquiris, totus, vt arbitror, a coniectura pendet. itaq. destitutus historiae testimonio, affirmare nihil ausim. quod si tu, vbi obscura veritas est, verisimilia non contemnis: fortasse non improbabis quod scripsi in meis commentariis, dixisse Ciceronem, Abutor coronis, quia, cum olitorem calfieri vellet, qui sibi interdum coronarum munuscula miserat, abuti coronis, idest, malam ei gratiam referre videbatur. Haec, ut dixi, e coniectura. tu, si quid habes certius, imperti: & vale. Romae. XV. Kal. Apr. M D L X I X.

IO. BAPTISTAE. IANVARIO Vibonem. 21

NEC mea valetudo, graui iam quattuor fere mensium afflicta morbo, permittit, vt multa, nec humanitas, vt nihil omnino litteris tuis amantissime scriptis respondeam. quamquam, si quis est, cui liceat hoc officium sine culpa praetermittere, aut is ego sum, aut prorsus nemo. obruor enim epistolarum numero, quae quotidie mihi ab ignotis hominibus, ex longinquis regionibus, non necessario plerunque mittuntur argumento. Ego autem neque hoc inanium, & ambitiosarum litterarum genere natura delector: &, si velim id suscipere, vt vnus omnibus respondeam, quid me laboriosius, aut etiam quid stultius esse possit? cum praesertim valetudine vtar infirma, negotiis autem curisque vrgear.

vrgear eiusmodi, quae vel firmissimam defatigare ac frangere omnino possint. Ergo habenda mihi ratio est, quae non habetur ab aliis, cum occupationis meae, tum etiam salutis. quod si hominibus mei amantissimis in mentem veniret, aequis animis meam caussam perpenderent non otium meum ex otio suo metirentur, ita ad me scriberent, vt rescribendi necessitatem non imponerent. Duo genera excipio, vel qui scribunt iis de rebus, quae ipsorum vehementer intersint, quibus deesse, contra officium est, vel si qui sunt, qui, quacumq. de re scribant, ita diserte loquuntur, ita ornate, vt eorum virtus, & eloquentia, non modo quae possum, sed ea quoq. quae non possum, postulare a me suo quodam iure, atq. exigere videatur. Hoc te in genere, Ianuari doctissime, constituo. tu enim quam quam ad ea indaganda, & perscrutanda, quibus inuentis, rerum obscurissimarum vis & natura patet, assidue totus incumbas; & in hoc studio ita verseris, ut omnino cum paucis excellas: tamen, quasi hac una laude non cō tentus, ita oculis, itaq. tenes Latinam linguam, ut oratione tua nihil purius, elegantius, illustrius esse videatur. quod si cuperem laudari, de quo laborant multi, ego quotidie minus minusq. curo, a nullo, mihi crede, mallem, quam a te. sed, cum hanc in me cupiditatem siue aetas, siue valetudo, siue ratio exstinxerit: ita non moueor iis laudibus, quas tu amplissimas in me contulisti, quasi nihil ad me pertinçant, aut quasi sensu prorsus omni careā: amore quidem tuo, vnde laudes istae manant, (sic enim interpretor) mirabiliter delector, eumq. ut eadem, quae peperit, perpetuo alat, atq. augeat humanitas tua, vehementer opto. ego enim, non modo vt parentis beneuolentiam

tiam

tiam praestem, verum etiam ne genus vllum obseruantiae, studii, officii, quod ad te ornandum attineat, praetermittam, pro virili mea parte operam dabo. De versibus, iocari te facile patior, & in ludicro argumento ingenii praestantiam ostendere. Sed noli a me exspectare, ut paria paribus. te enim, vt alumnum suum, perpetuumque cultorem, amplexantur Musae: me, qui, salute iam pridem illis dicta, ad oratores me contuli, nunc, si quando ad eas conor accedere, vt alienum, ac transfugam, a se repellunt. Vale.

Romae. Idibus Aug. M D LXX.

ANTONIO. FVRNARIO
Neapolim. 22

ET valemus, & satis iucunde viuimus, re domestica ita iam constituta, vt adolescenti filio, quem unicum habemus, cogitandum de virtute potius, quam de fortuna videatur. nam, quod ad me attinet, hanc habeo senectuti gratiam, vt pauca iam requiram; vel quod ad illa longe meliora properamus, non enim longe abesse videtur ille portus, quo peruehi cupimus ex diuturna tempestate, uel quod stultũ putamus, ea quaerere cum labore, quae nec si adipiscare, molestiae finis est. quod te quoque, excultum litteris hominem, sentire arbitror: & hoc equidem nomine cum te diligo vehementius, tunt diligi a te cupio. Memoria nostri tua, muneribus declarata suauissimis, periucunda nobis est. Vale.

Romae. XIIX. Kal. Febr. M D LXIX.

EI-

EIDEM, Neapolim. 23

QVAE solet ex cariſſimis, iucundiſſimiſque rebus percipi voluptas, eam ipſam ex epiſtola tua cepiſſe me, prorſus velim tibi perſuadeas. hoc adeo inde perſpicies, quod, in magna valetudinis aduerſae moleſtia, defatigato etiam curis animo, committendum tamen non putaui, vt amicitiae noſtrae, & humanitati erga me tuae debitum reſcribendi officium non perſoluerem. Probari a te mea ſcripta, atq. etiam laudibus ornari, ſiue tu id iudicio tribuas, ſiue amori largiaris, aeque gaudeo. nam, ſi e ſtudiis meis fructum aliquem exſpecto; quis vberior, aut praeſtantior laudatione doctiſſimi viri? ſin litteris ita vtor vt praeter eas ipſas nihil cogitem, quod his temporibus facere prope neceſſe: amari tamen a te, quem qui non amat, hominem vix puto, in primis optabile eſt. Ac de iſto quidem tam illuſtri aut opinionis, aut voluntatis teſtimonio mihi vehementer, vt debeo, gratulor: tibi vero gratias agerem, ſi te putarem hoc officii genere delectari: quod certe tua bonitas reſpuit: aut ſi ego is eſſem, qui, officio deuinctus aliquo, libentius in agendis, quam in referendis gratiis operam collocarem. De tuo ſtatu, ſi eſt, vt volumus, & ſi nihil anno ſuperiore accidit incommode, bene eſt, de meo, quem viciſſim tibi pro mutuo inter nos animo curae eſſe non ignoro, ſatis multa me ſcripſiſſe exiſtimabo, ſi hoc vnum ſcripſero, languere me quotidie magis in earum rerum cupiditate, quas mirabar antea. aetas hoc fortaſſe faſtidium parit: veruntamen ratione potius aſſequi mihi videor, vt ita ſentiam. quid enim

appetam, cum nec sciam, quid vtile futurum sit, nec iam vsura possit esse diuturna? appropinquat enim dies, qui nos ex immensa errorum caligine ereptos, in aeterna veritatis luce constituet. quae me quidem cogitatio nec secundis rebus laetari, nec nimis angi patitur aduersis. Munusculum, quod ad me singulis annis cum pulcherrima epistola mittere non desinis, pensio quaedam amoris est: qua ego te, amore ipso contentus, ea condicione libero, ne scribere tamē desinas. aequiore enim animo omnibus muneribus, quam suauitate tuarum epistolarum, carere possum. Vale.

Romae. XIIX. Kal. Feb. MDLXX.

EIDEM, Neapolim. 24

NON patiar ignorare te, quod gratum, & periucundum tibi fore arbitror, viuere me nunc in patria, & plane viuere. fruor enim rebus iis, sine quibus vita prorsus nulla est, propinquis, amicis, libris, ipsa demum libertate, qua nihil est carius. nā Romae, tantum aberat, vt otioso liceret vmquam esse, vt negotiorum assiduis quasi fluctibus obruerer. Longius a te absum: quid refert? ne Romae quidem cū essem, fore speraui, vt vmquam te viderē: cum aetas vtriusq. valetudo, vitae genus peregrinari nos non sineret. habet autem hoc amor a virtute ortus, vt absentes coniungantur animis, & sit inter eos, recordatione mutuae voluntatis, & beneuolentiae, tanta suauitas, quantam vix, aut ne vix quidem vlla potest afferre consuetudo. at plerique homines quotidiana fere salutatione, collocutione, familiaritate, beneficiis etiam, atque mu-

muneribus, ali, & conseruari amicitiam putant: nisi haec adsint, deficere, & exstingui. stulte. nam, si ab honesto manat amicitia: nulla re indiget, ipsa se sua sponte, suisq. viribus, tuetur, ac sustinet, sin aliunde oritur; infirma semper, inops, inconstansq. sit, necesse est: a fortunae varietate pendeat; multis vitiis, & mutationibus, laboret. Ergo nos à vulgo recte dissentimus, & a vulgi consuetudine nostra ratio in primis abhorret: cum amemus inter nos amore singulari, nec tamen inter nos officia multa intercesserint, aut alter alterum de facie norit: quod multo minus, ob longinquitatem locorum, in posterum continget: & voluntatis tamen aut ego tuae mutationem, aut tu meae, non est, cur extimescas. Cupio te valere, & interdum, si uacabis, ad me scribere. Ego commodius, quam Romae, ualeo; quid mirum? qui tranquillissimo animo uiuam, & ualetudinem, ab omni occupatione longe remotus, praecipue curem. desiderari autem litteras a te meas non patiar, si placere tibi sensero officium meum. Vale. Ex opido, Plebe Sacci: quo me saepe conferam, ualetudinis, animiq. gratia: addo illud, ne studia colenti, quibus carui diutius, quam uellem, interpellatores molesti sint. III. non. Nou. MDLXX.

EPISTOLARVM PAVLLI . MANVTII

LIBER . DECIMVS

AMPLISSIMO . CARDINALI IOANNI . MORONO I

TVRPE est praescribere sapienti, quid agat & quomodo agat: neque ego id umquam commiserim: neque id est aut consuetudinis, aut naturae meae: uerumtamen excusandus fortasse uidear, si uel a mea maxima re, quae nunc agitur, uel ab humanitate tua, quam omnes norunt & praedicant, persuaderi me patiar, ut agam paullo liberius, quod sentio, &, quae cum animo meo sum meditatus, eadem nunc expromam, nihil dissimulans, nullo ueritatem artificio tegens. Ego, uir praestantissime, quoad putaui, te, uti pollicitus eras, acturum esse cum Pont. de caussa mea, laetabar uehementer, & in hac aduersa ualetudine, quae mihi omnem abstulisse iucunditatem uidebatur, aliqua tamen uoluptate perfruebar. sperabam enim fore, ut auctoritas tua, prudentia, eloquentia, praesertim in optima caussa, facile impetraret ab aequissimo ac benignissimo principe non immoderatum aliquid, aut eiusmodi, quod inuidiam excitare posset. non enim ego ita efferri cupiditate soleo; quid igitur? annuam tantum ordinarii stipendii solutionem: ut, quemadmodum Pius Quartus Pontifex, immortali memoria dignus, uenien-

tem ad Vrbem insigni viatico donauerat; sic Pius Quinctus, omni virtute ac laude praestans, ab Vrbe discedentem non modo simili, sed maiore etiam munere prosequeretur. in quo ratio videbatur habēda aetatis meae, habenda valetudinis, habenda etiam meritorum meorum. quamquam de meritis, ita me Deus amet, loquor non libenter: aduersatur enim modestia mea: sed hoc verbum expressit ab inuito dolor, & eorum temporum memoria, cum in meum nomen inuehebantur multi, aliena conferentes in me, mea mihi detrahentes. Hoc igitur alloquendi Pontificis, & cum eo statuendi, consilio tuo, quasi rebus meis nulla iam tempestas immineret, & quasi iam in portu nauigarem, ita laetabar. Postea vero quam de Mariano Victorio, summae probitatis, rarae doctrinae, excellentis industriae viro, cognoui, acturum te esse de negotio meo in eo conuentu, qui primus habebitur eorum Cardinalium, quibus alendorum in Vrbe studiorum, moderandique Gymnasii publice demandata cura est, plane sum admiratus mutationem consilii: &, vt ingenue fatear, quemadmodum natura mea fert, nec bonitas tua recusat, ex alta quadam spe turbatus concidit, afflictusque iacet animus meus. equidem iis Cardinalibus tantum tribuo, quantum eorū summa virtus, ac dignitas postulat, aeque omnes diligo, aeque colo: sed ad eos certe nullam arbitror negotii mei partem attinere. A Pontifice sum Romam accersitus: a Pontifice discedendi facultatem peto. si potestas quaeritur: vnius est summa. si liberalitas: vnus vnico verbo pollicetur, & praestat. si dignitas: quae maior est, quam, a Pontifice vocatum esse, a Pontifice
cum

cum benignitate dimittit? Haec mea consilia sunt: quibus tamen, ut debeo, anteponam tua. satis enim exploratum habeo, nihil te cogitasse sine summa ratione, nihil acturum sine summa prudentia. & mihi, parum in usu rerum versato, obscura multa sunt: tu tamquam Lynceus vides omnia, probatus per totam aetatem iis actionibus, & curis, unde salus publica minime dubio bonorum omnium testimonio manauit. Ego me semel, non temere, aut repentina quadam uoluntate impulsus, sed explorata ratione, certoq. iudicio adductus, in clientelam tuam tradidi: me, liberosque meos tuae potissimum fidei, beneuolentiaeq. commisi. eadem, mihi perpetuo mens, eadem, quoad viuam, in te uno sita spes erit. tu me ornandum, augēdum, tuendum suscepisti: saepe vidi pro varietate rerum mearum, & laetitiam, & sollicitudinem tuam: nunc tamquam bonus artifex tuum ut perpolias opus ac perficias oportet. expedi, obsecro, me hac molestia: vel potius, hoc me periculo libera. vides enim, cum Romano caelo minime iam conuenire mihi posse: adductam esse in extremum fere discrimen salutem meam: autumnum aduentare, cuius varietatem, & inconstantiam, hic si permansero, mea certe nequaquam feret imbecillitas. Venetias multis nominibus cogito. idque mihi primum est & praeter cetera optandum: sed, si uel per Pontificem, quod non opinior, vel per quotidianam febrem, quod magis me tuo, patriam, longo terrarum ac maris interuallo disiunctam, petere non licebit: deponam voluntatem meam, suscipiam eam quam necessitas afferet. accedam ad Sabinos colles: quos florere audio regionis amoenitate, caeli temperie

omnium rerum, quas hominum victus, cultusque deside rat, vbertate. Interea me tibi totum, salutemque meam quam suppliciter possum commendans, ac tradens, negotii administrandi rationem singulari tuae sapientiæ permitto. Vale. V. Kal. Sept. M D LXX.

AMPLISSIMO . CARDINALI
GVLIELMO . SIRLETTO 2

AVGERI tua vetera erga me merita recentibus officiis, nec miror, & vehementer gaudeo. quamquam veteribus contentus esse poteram: erant enim eiusmodi, vt addi nihil posse videretur; sed tamen, vt video, tua nunc quidem ad ea per multum addidit humanitas. & quam quam neque tua, neque collegarum tuorum, Moroni, & Cornelii, de viatico mihi impetrando summa contentio quidquam profecerit: aeque tamen vobis omnibus debeo, ac si profecisset plurimum. est enim animi liberaliter instituti, spectare voluntatem in primis; minime quidem rem contemnere, potiorem tamen ipsa re voluntatem ducere. sane optimi Pontificis angustias temporum difficultas excusat: verumtamen ingrauescenti hominem aetate, non solum infirma, sed etiam aegra valetudine, imparatum a re domestica, cum filia nubili, ab Vrbe Roma, cuius nomen omnia pollicetur, post decem annorum labores, suis sumptibus in patriam redire, iis fortasse, qui haec solent animaduertere, admirationem aliquã pariet. Et, quamquam ea, quae bonis artibus debentur, ratio temporum impediat, vt etiam liberalissimorum

Principum voluntas in optimo benemerendi cursu retardetur; me tamen a litteris nulla res abducet, si modo assequi otium licebit. satis cum vulgo insaniuimus: ambigua certis, turbulenta tranquillis, inania solidis praeferentes. aetas, & praeteriti iactura temporis admonet, vt resipiscamus, quodque reliquum est vitae, viuamus nobis ipsis, bonis artibus, Deo potissimum, a quo vno, si quid aut ingenii, aut doctrinae in nobis est, cum accepimus: ad eiusdem vnius gloriam omnes ingenii, doctrinaeque fructus referre in primis aequum est. Vale, & tibi persuade, neminem esse, vel vmquam fore, qui tuam praestantem virtutem aut magis amet, aut libentius praedicet. Cardinalem Carafam, iuuenem natum ad immortalem gloriam, exemplum antiquae probitatis, cuius humanitati, qua me semper est complexus, debere me plurimum fateor, nisi graue est, meo nomine salutabis. VII. Kal. Oct. MDLXX.

EIDEM, Romam. 3

QVIDQVID tuli, dum in patriam reuertor, sua ue est: tuli autem aspera, grauia, difficilia, sanequam multa; & eo magis, quod asperitates omnes aegra valetudo, & corporis imbecillitas, vehementer augebat. Quae dum ferrem, haec mecum loquebatur animus: Sustine, praeteritorum memoria, futurorum spe; & cogita, quas turbas reliqueris, quibus laboribus emerseris, quam tranquillitatem, quam quietem, petas. In patriam tendis, refertam bonis omnibus. ibi te comple-

xu excipiet dulcissima coniux, languentem fouebit, infirmum reficiet, afflictum subleuabit: nullum obsequii, studiiq, munus abesse patietur. Erat haec duris in rebus optima consolatio. Itaque laetus nonnunquam eram, in dolore, ac molestia comitum meorum. nunc, assecutus ea, quae speraui, in vnam curam incumbo, vt perditam ualetudinem restituam. diuturnitate morbi, & inedia, corpus iam, & vires amiseram. accessere itineris incommoda, quibus ita consumptus humor omnis est, vt nimia siccitate vitae periculum impendeat. in reuocanda potissimum τῆς κοιλίας δίαλυσία medici laborant; quam si assequor, conualuisse mihi prorsus videbor. dici non potest, quo desiderio teneor studiorum nostrorum. quasi ceruus ad fontem, si per valetudinem licebit sitibundus accuram. tua mihi consuetudo, tua virtus ante oculos erit: quam imitari non desinam; & eo quidem animo, vt in ipsa imitatione magnā felicitatis meae partem statuam. assequi enim, quod optimum, atque perfectissimum est, non cuiuis contingit: velle tamen, & conari, non mediocri dignum laude ducitur. Cupio conseruari veterem amorem in me tuum, meritis quidem à me nullis, perpetua tamen cultum obseruantia. quam eandem semper, aut etiam, si modo ad eam accedere potest, quod ego non arbitror, maiorem fore tibi confirmo. Vale.

MATTHAEO. SENAREGAE Genuam. 4

IAM prorsus de uelluto spem abieceram, (vtar enim noto verbo: nam veteres aliter loquebantur) nisi tu,

si tu, rursus ut eam susciperem, tuis proximis litteris effecisses. exspectabo igitur, & quidem breui, (sic enim tuis) aduentum propinqui tui, quem, arbitror, in itinere philosophos ambulantes imitari. nam tribus mensibus non modo Genua, sed ab vltima Lusitania facile ad vrbem peruenire potuit. Verum ego fortasse calumnior: & illi moram, homini industrio, & agenti strenue suam rem negotia diuturniorem, quam opinabatur, Florentiae, vel Senis iniecerunt. sic enim existimo: reliqua fere per iocum. Simiolus, vt video, tibi quoque molestus est. duci enim te vides fictis verbis: nihil cohortatione, nihil admonitione profici: quidquid dicat, inane esse. itaque molestia te affici, necesse est, vel mea caussa, vel quia rei te mouet indignitas. ac uereor, ne semper eodem loco simus, nisi tu des operam, vt ei per aliquem tuorum iudicium intentntur, & a lictore publico vocatus ad iudicem, serio rem agi seniiant. Artes hominis praedixit. quo turpius est falli, & sinere eum diutius tibi verba dare. quare, si me amas, quacumque via potes, vrge, & contende omnibus neruis: quamquam haec quidem res tuis neruis digna non uidetur: sed contende tamen mea caussa, vt enomat aliquando quidquid debet. quod si accidesit, atque adeo cum acciderit: cur enim dubitem, quin diligenria tua fructum pariat? non dicam, tibi agam gratias: non enim pateris: sed, tibi acceptum referam, vt alia multa. quae si obliniscar, hominem me esse non putem. Vale, vale iterum, mi suauissime Matthaee; tibiq. persuade. me nulla magis in re, quam in tuis litteris, in amore, in studiis, officiisq. erga me conquiescere.

Romae. XIIX. Kal. Oct. M D LXX.

ANDREAE. ANTONINO Ostianum. 5

NISI me valde amares, quod multis argumentis intellexi, subirasci te mihi crederem, quod litteris tuis amantissime scriptis nihil vnquam responderim. sed si, cur officio defuerim, audias; non dubito, quin omni me prorsus & inhumanitatis, & negligentiae suspicione liberandum putes. A quo enim tempore Roma discessisti, nullo difficultatis incommodique genere, nulla fere di xerim miseria negotia nostra caruerunt. ex ea sollicitudine, ac laboris assiduitate incidi in morbum cuius primũ vi deterritus, deinde etiam diuturnitate desessus, tentatis prope rebus omnibus, cum neque periculi, neque molestiae finem viderem, cepi consilium in patriam reuertẽdi: extremoq. Septembri mense, dissuadentibus medicis, & amicis, aeger, in viam me dedi. Pisaurum vsq. morbus ingrauescere visus est. adspectu maris, quasi iã in oculis diu expetita patria esset, propinqui boni spe, animus corpori medicinam fecit. febriis abiit, antequam Pisauro solueremus. ita Venetias, refecti cibo, paullo firmiores appolimus. malum illud remanet, vt inueteratis morbis fere contingit, quod aluo sumus ita sicca, itaque restricta, nullo prorsus vt cibi genere molliri, soluique possit. quod si perpetuum esset, quid miserius? sed, ne perpetuum sit, curabimus, & cauebimus, quibuscumque rebus poterit, his primum, quae sunt in nobis ipsis, quiete corporis, hilaritate animi, ratione victus: tum iis etiam,

etiam, quae a medicorum ſcientia, conſilioque profici-ſcentur. Habes, id quod optaſſe te arbitror, de ſtatu meo tu, ſi placet, viciſſim aliquid de tuo. cum enim de te, tuiſque rationibus certior fieri pro noſtra neceſſitudine maiorem in modum cupio: tum ſermone litterarum tuarum puriſſimo, atque elegantiſſimo, mirifice delector. Vale. Venetiis.

FRANCISCO. MORANDO Veronam. 6

QVAE me cauſſae, minime natura procliuem ad noua conſilia, nunc impulerint, vt negotium illud Romanum, quod Pius Pontifex Max. decem abhinc annis honorifico quingentorum ſcutatorum ſtipendio mihi demandauerat, reiiciendum putarim, non facile eſt ſcribere: velim quidem exiſtimes, eiuſmodi eſſe, vt aliter ſtatuere meis rationibus alieniſſimum fuerit. Illud certe fieri non poterat, vt cũillo mihi amplius caelo conueniret. Quod experiri, conſtantiae cauſſa, dũ cupio, parũ abfuit, quin ipſius caeli adſpectum, uſumq. perdiderim. Nouum igitur conſilium capiendum neceſſario fuit, ſi modo mihi carus eſſe uellem, ſi ſalutis, quam omnes antiquiſſimam habent, rationem ducere, ſi denique uitae munus, à Deo datum eouſque tueri, & cuſtodire, quoad ille ipſe, qui dedit, arbitratu ſuo repeteret. Veni domum. hic vero me ſumma quies, & domeſtica commoda, maximeq. fideliſſimae, atque amantiſſime coniugis cura tanta, quanta poteſt eſſe maxima, plane recreauit, Febris

abiit, nec tamen valemus. morbi enim reliquiae supersunt, magis prope timendae, quam morbus ipse. qui enim valere possum, aut etiam quid non timeam, cum attenuatum, exsiccatumq. corpus naturali munere fungi sua spō te numquam possit? quae res neque molestiae parum habet, &, si inueterauerit, periculo non vacat. Hoc igitur malum nisi depulero, valere me non dicam. Studia nostra, remissa occupationibus, retenta tamen animo, attingere nondum audeo, ne stomacho, vnde fluxit omne malum, praepropera cupiditas obsit. Sed heus, mi Morande, quando te complectar? quando adspecta, sermoneque fruar tuo? tu ne ad nos, an ego ad te prior? Ego scilicet ad te. Ire enim, cum per anni tempus licebit, ad Gauderina balnea decretum est: quae quater antea sumpsi, nec vmquam sine fructu; nunc eo sumam diligentius, quod maiorem aetas, morbiq. grauitas, ac diuturnitas cautionem postulat. inde excurram ad te, vt te videam, te complectar, tecum sim. De cydonite illa, exquisito artificio confecta, qua carui tot annos, interrupto locorum interuallis officii tui cursu, nisi tua sponte ad consuetudinem redieris appellabo te quasi meo quodam iure, sic tamen, vt ipsum ius e tua fluxisse benignitate confitear. Vale, mi suauissime Morande, nosq. vt solebas, ama. Venetiis.

CAMILLO. PALAEOTTO Bononiam. 7

PVTASTI ne vmquam fore, vt ego me Romanarum occupationum e vinculis eximerem? certe factum

ctum vides. nec mihi venit in mentem eius consilii paenitere: quin quotidie magis gratulor, quod illa reliquerim, haec sim adeptus; quod ab omni cura liber otio fruar honestissimo, quod ea nunc denique studia recalere mihi liceat, a quibus disiunctus tot annos vixi, vel potius plane non vixi. quae enim mihi potest esse vita sine litteris? valeat ambitio, & fucatus opum splendor. nihil est, quod cum suauissima librorum consuetudine conferri iure possit. qua mente cum essem, commisi tamen, vt aliter sensisse videar, cum sententiam numquam mutauerim. nam ad vrbem Romam eo quidem consilio sum profectus, domesticis vt rationibus consulerem; simul tamen id spectans, ne delicias meas, optimarum studia doctrinarum, prorsus desererem. aliter cecidit. quis me accuset inconstantiae? vicit meam voluntatem potestas eorum, quibus, vt aequum est, non minus libenter, quam necessario, parui. sed mitto praeterita. quasi enim, ea dum attingo, vulneribus obductam prope cicatricem renouo. Hinc me propinqui, familiares, noti pariter atque ignoti redeuntem excepere voluptate summa. Vrbem priuatis aedificiis elegantiorem, & publicis operibus magnificentiorem, quam reliqueram, inueni, praeterea, quamquam ardente bello, florentem vt in summa pace rebus omnibus, quae vel ad usum corporis, uel ad animi delectationem pertinent. quo dolore interdum, ac paene mihi succensere cogor, qui tot bonis, tanta tranquillitate, tanto etiam nobilium uirorum erga me amore tamdiu me carere sim passus. lucri tamen id factum est, quod, nisi hinc discessissem, diuque abfuissem, haec ipsa profecto, quibus nunc ex interuallo recuperatis

cuperatis

cuperatis iucundissime fruor, numquam omnino, quanti essent, intelligere potuissem. itaque est, cur immortali Deo gratias agam, habeamq. maximas, quod mihi, occasione grauissimi morbi, missionis à Pontifice petendae, ipsique Pontifici concedendae mentem attulerit. alioqui nec satis decorum putassem, nec vmquam omnino commisissem, vt ante pactam diem negotium publicum, Vrbemq. relinquerem. In discessu commoda quaedm sperabantur; nec defuit intercedentium dignitas, auctoritas, gratia: ratio temporum est aduersata, Pontifice, natura liberalissimo, Turcicum bellum, & praesentis futuriq. sumptus necessitatem excusante. mirum id videri nonnullis. ego, qui propemodum id, quod accidit, opinione iam praeceperam, non sum commotus, ipsoq. missionis impetratae munere contentus, cetera non dixerim equidem contemnens, sed certe non maximi pendens, otii cupidus nihilo laetior discessi. Nunc habeo cum ualetudine negotium. eius enim morbi, quo me scis, Romae dum essem, nec parum diu, nec leuiter laborasse, molestae admodum reliquiae sunt. sed vt spero, sublatis iam caussis, quae morbum & peperant, & alebant, sedulitate, ac fideli meorum cura, adiuuante etiam huius caeli, quod in lucem editus primum hausi, benignitate, breui omnino conualescam. Tu interea fac ne officium desiderem litterarum tuarum. Vale. Venetiis.

EIDEM,

EIDEM, Bononiam. 8

NAE ego istam uillulam vehementer amo, quae te fessum vrbanis curis leuat, reficitq. secessu, & otio iucundissimo: vbi te colligis, animumq. transfers ad contemplationem pulcherrimarum rerum: quid agas, quid cures, lex nulla praescribit: scribis, aut legis, arbitratu tuo: modo aprica decambulatione, modo prospectu collium, quandoque aperto puroq. caelo gaudes. nimirum hoc est viuere; & ista solitudine, isto vitae genere, nihil beatius. cur ego tam longe absum, cur negotiis impedior iis, a quibus quo magis vt disiungar, diuellarque, operam do, eo me distringunt, retinentq. magis. mihi crede, si rerum domesticarum soluta ratio esset, aduolarem ad te statim, in ipsam in quam uillulam recta me conferrem, vt tua consuetudine, tuis sermonibus, tuo conuictu fruerer: te denique discedente, custos remanerem, pomarii praefectus, villicus plane tuus. quod si accideret, vt istic exulare perpetuo cogerer, modo te interdum socio, modo cum libellis, praeclare mecum actum putarem, multam salutem vrbibus, multam honoribus, in quibus ceteri insaniunt, libenter dicerem. quid enim exspectem amplius? didici iam, & magna mercede sum expertus, quam inania sint illa, quae, communi deceptus errore, praeclara duxeram. magnae vrbes magnas occupationes, ne dicam miserias, habent. si quem delectat ambitio: siquis augendae rei familiaris cura tangitur: si sententiam in curia dicere, aut à multis in foro salutari, inter summa ponit: vrbem amet: me quidem posthac aemulum.

lum, riualemque non habebit umquam. aetas nostra, mi Camille, ad otium uergit. uides, quam fluxa sint omnia: quam facile hunc & illum, florentes opibus, florentes aetate, repentina mors auferat, ut hoc ipsum, quod spatii nobis relinquitur, totum in lucro deputandum esse uideatur. ac fieri quidem potest, ut diu uiuamus: sed, obsecro, quid erit, cur nos diu uixisse laetemur, inter domesticas curas, inter hominum fraudes, infidelitates, insidias, addo etiam publicas calamitates, quibus anguntur boni uiri, quales nos & esse, & haberi uolumus? Amplectamur igitur studia nostra: remota ab arbitris loca, amoena, salubria, quaeramus: vulgi stultitias, ineptiasque vitemus: animos excolamus, ut eas fruges ferant, quas nec caeli calamitas corrumpat, nec malus vicinus furto subtrahat, nec belli saeuientis impetus deuastet. In hac sententia te esse, & idem probari vtrique nostrum, litterae tuae, non minus eleganter, quam prudenter, scriptae significant. Sed impedita, propter domesticas difficultates, mea ratio est, tua longe facilior, & expeditior. nihil enim obstat, quo minus id, quod uis exsequi, & praestare possis: ego voluntate, & cogitatione pascor: ab ipsa re quam longe absim, intelligo. Nec tamen parum profeci, quod ab vrbe Roma discessi. ibi enim ne spes quidem erat otii: hic saepe uaco, nec tēpus perire sino: sed, quod otii perpetuitate careo, identidem interpellantibus aut hominibus, aut negotiis, & quod angusta nimis utor domestica re, ideo fit, ut conari, & instituere multa possim, absoluere & perficere, praesertim quod exspectationi respondeat, nihil fere possim. Habenda est etiam ratio ualetudinis: quam uereor, ne in longum

longum tempus afflixerit Romanum caelum, dicam, an negotium? an vtrumque potius: quod ita esse reor. Sed, si valebo, si rem familiarem ita constituam, ut absentis animum nihil pungat: imitabor, quantum in me erit, consuetudinem tuam, expertemque culpae voluptatem quaeram. &, quod te quoque facturum esse, vel potius iam facere coepisse video, in litteris, in colenda pietate, in summi Dei, summique boni amore, & cupiditate conquiescam. Vale.
Venetiis. Idib. Dec. MDLXX.

EIDEM, Bononiam. 9

NIHIL gratius oleis, uel earum magnitudine, uel condimenti suauitate, uel ipso amore tuo, qui te, ut mitteres, admonuit. Hispanis honorem tribuunt nobilium mensae, quia magnitudine ceteris antecellunt, mihi nescio quo modo subinsulsae videntur. tuae nec magnitudinem desiderant, & carnis habent multum, & praestanti sapore commendantur. quare non οἴχεται, sed praeclare collocatur industria tua in oleario colendo. in quo multa consequeris. tibi, post urbanas curas, voluptatem quaeris: domesticam rem iuuas; quamquam te quidem hoc arbitror in minimis ponere: amicos muneribus afficis: in quibus me non postremum locum obtinere, ita laetor, vt hac vna saepe cogitatione in magnis molestiis non mediocre solatium inuenerim. Fruere, mi Camille, ista voluptate, qua nihil honestius; isto industriae genere, quo nec liberalius,

beralius, nec nobilius quidquam esse potest. Scis enim, quid de' sapientissimis uiris proditum memoriae sit: agrestem eos uitam, expertem deliciarum, ab omni luxu, atque ab illa bonorum morum corruptrice copia remotam victu cultuq. simplici contentam, vrbanae praetulisse; agro bene culto, & ipsa largo sinu suas opes effundente natura, nihil vidisse libentius. Quid magni Reges? non ne sua manu satas pulcherrimas arbores, apto ad speciem ordine, iucundaq. descriptione dispositas, exterarum nationum legatis gloriae caussa ostentabant? Hoc qui student imitari, quis eos iure reprehendat? Vtinam fundus meus aut abesset propius, aut ea saltem regione esset, vbi caeli grauitas minime timenda videretur. mihi crede, olearia ego quoque instituerem, rusticis me oblectarem operibus, valetudini simul animoq. consulerem. quod aliqua tamen vt ratione consequar, quocumque loco, quacumque regione operam dabo. Nam hic diu commorandi spem auferunt multa, sed maxime frigoris iniuria, & vinorum austeritas: quae, tenui corpore, imbecillo stomacho, ferre vix possum, vel plane nullo modo possum. itaque de migratione cogitandum. Vale. Venetiis. Kal. Ian. M D LXX.

FRANCISCO . CICEREIO
Mediolanum. 10

QVAM *vereor, optime ac doctissime Cicerei, quia serius epistolae tuae respondeo, ne quid suspicere de me durius; quod certe non debes. quo enim tempore mihi*

Romae

Romae reddita est, graui morbo laborabam: neque conualui, nisi post multos menses, nec in Vrbe, sed in patriam reuersus. nam ualetudini meae caelum illud, quo vsus eram antea perbegnino, aduersari, & obesse ita coeperat, diutius vt ferre non possem. itaque fuit omnino, vt vitae consulerem, ab vrbe discedendum. in quo summi Pontificis clementiam, & facilitatem laudabo numquam satis: qui, de languore meo certior factus, cum adhuc muneris mei susceptaeq. prouinciae menses non pauci superessent, abeundi tamen potestatem petenti aequissimo animo concessit. quam quidem eius benignitatem tanti aestimo, quanti suam quisque vitam & incolumitatem aestimare debet. uiuere enim diu me posse, aut recte saltem et firmiter umquam ualere, si permanerem vbi coeperam aegrotare, febri praesertim adhuc urgente quotidiana, plane desperabam. Haec si tu nosti; non dubito, quin purgatus tibi satis superq. sim. id enim aequitas, & earum artium, quas magna cum laude profiteris, humanitas postulat. Sin antem de statu meo nihil accepisti: mirari te fortasse non nihil decuit male tamen de me, quasi officium negligerem, aut inhumanitatis vitio laborarem, quem scires ab homine omnium officiosissimo, atque humanissimo, Octauiano Ferrario, diligi, existimare non oportuit. inter diuersa enim studia, dissimiles ue mores, amicitia non oritur; aut si oritur, non diu certe conseruatur. similem sibi quisque ad amandum deligit in quo errare se non putat: sed, si errat, iudicium iudicio meliore corrigit, dissuta, non discissa vt à sapientibus praecipitur, amicitia. At mihi cum Ferrario triginta iam annos, eoque amplius, artissima intercedit

tercedit necessitudo. quo primum die mihi cognitus est, ingenium, & futurae doctrinae principia perspexi; postea mores in consuetudine prouaui: inde ortus est vtrimque amor: qui ne umquam deficeret, aleretur q. potius, & ad summum perduceretur, ille suae virtutis, ego meae meritis in illum obseruantiae, praestitimus. Hoc argumento, tu vide quid tibi sentiendum de me putes: ego, cum Ferrario, tali uiro, cuius non minus ita, quam scientia, bonis omnibus, recteque intelligentibus probatur, placere me video, ipse mihi displicere non possum. Nam quod vna cum eo Bartholomeum Capram, Hannibalemque Cruceium in caelum fers: plane tecum sentio, vel tu mecum potius. multi enim sunt anni, cum, & hominum proborum, atque eruditorum celebri sermone comotus, & Ferrarii testimonio quo quid grauius? impulsus, vtrumque coepi diligere. Capram, iam tum audiebam, praeter ius ciuile, dignamque nobili uiro multarum litterarum scientiam, insigni quadam erga bonos omnes, praesertim liberalium disciplinarum amore flagrantes, liberalitate excellere. quae laus eo pluris in priuato ciue debet aestimari, quo minus hodie in iis, qui beati propter opes putantur, idest in principibus ipsis agnoscitur. Cruceii humanitatem expertus saepe sum in rebus meis: doctrinam e sciptis eius non uulgarem, praestantem eloquentiam duxi. Quis igitur dubitet, (nam te quidem vix arbitror) quin ἀξίωμα illud apud me ualeatequod tu lepide, uereq. induxisti: si tibi cum iis viris, quos ego vehementer amo, vehementerq. colo, optime conuenit, sequi omnino, vt mihi quoque tecum optime conueniat. sed, mihi crede, his argumen-

tis

tis iam non eget uirtus tua: quam probauit, largita tibi sua iura, ciuitas omnium nobilissima: probauit, mandato tibi publice docendi munere, senatus ille, cuius ad sapientiam & iustitiam, quasi ad sacram anchoram, rebus aduersis, aut dubiis, omnes confugiunt: probarunt denique suo testimonio, suaque commendatione, tres illi uiri omni prorsus laude cumulati. Quae cum specto mecumque cogito, munus hoc amoris tui delatum ad me per litteras, & eas litteras, quibus ut nihil humanius, ita nihil possit esse ornatius, quantum sit, intelligo. in quo tuendo, augendoque rebus iis, quae significationem habere poterunt uoluntatis meae cum tua laude coniunctam, partes meae non desiderabuntur. tu uelim existimes, quod tibi nunc libenter promitto, multo facturum esse me opportuno tempore libentius. id si credis: & si utendum tibi statues in omni tua re studiis, officiis, facultatibusque meis, & eo quidem animo, tamquam ea tibi non recentis, aut dubiae, sed ueterrimae, & multorum annorum usu confirmatae beneuolentiae iure debeantur: erit hoc alterum humanitatis tuae non uulgare munus: quo me tibi deuinctum perpetuo fore polliceor. Vale.

Ex opido Plebe Sacci. VII. Id. Nou. MDLXX.

OCTAVIANO. FERRARIO Mediolanum. II

MI Ferrari, si me tantum amas, quantum profecto amas: gratulari te mihi aequum est, quod exopta-

tae diu patriae compos denique factus post annos decem tenui fortuna contentus ita viuo, vt regum opes honoresq. contemnam. carebam otio, studiis, rebus multis ad meam naturam aptis: quae mihi nunc omnia Dei benignitas restituit: iisque fruor eo suauius, quo fit vsus desiderii diuturnitate iucundior: Si quid praeterea non tam de meo, quam de meorum statu scire uis: vt fere, qui amant, curiosi sunt omnes: haec accipe. vxor, & filius in urbe, commoda vterque valetudine, illa rem domesticam, hic officinam, emendandorumque librorum curam administrat egregie. mihi, taedio diutinae commorationis vrbanae, rusticari vehementer placet. quo primum afflictae diuturno morbo valetudini consulimus & imbecillo corpori vires addimus: deinde, quasi quibusdam ex solutus uinculis, libere uagatur, & voluptate pascitur animus honestissima. nullis hic angimur curis, nullis implicamur negotiis: licet id, quod antea numquam licuit, prorsus nihil agere, si volumus: &, quod licet, saepe volumus. nam uehi curru, opida inuisere propinqua, amicorum uillulas obire conuiuari etiam interdum, suauissimisque epulas condire sermonibus, hoc ipsium uoco nihil agere. quamquam, qui, valetudine parum firma, operam dat, vt suauiter, iucunde, & honeste simul uiuat, is profecto nihil agere mihi non videtur. Sed in hoc tamen uitae genere libros, communes delicias nostras, abiecisse me penitus, nolim existimes. nobiscum vbique sunt, comites nunquam molesti, loquentes, silentes, cum uolumus, quo ad volumus. & quamquam ueteris morbi reliquae quaedam supersunt, & uires adhuc languent: quiddam tamen aggredi sum ausus:

quod si, ut spero, absoluam; & si, ut principia dare se uidentur, ita procedet industria, uel a te probabitur; (à te cum dico, qui subtiliter, & sincere iudicant, simul omnes intelligo. tu enim is es, quem nec opinio fallat, nec uoluntas a ueritate detorqueat) uel, quin me putes omnis expertem ingenis, nec de mea, nec de cuiusquam omnino facultate statuere, & existimare quidquam posse, non recuso. Locus ipse me, uacuus interpellatoribus, & haec uiuendi arbitratu meo, rerum omnium dulcissima, optata antea potius, quam sperata libertas inuitauit, vt or direr id, quod, nisi sedem hic statuo, aut certe, nisi in hoc secessu, & in hac paene solitudine (nam si cum urbe conferatur, quamquam celebre satis opidum, solitudo tamen quaedam uideri possit) maiorem anni partem consumpsero, vereor, ne sero admodum, fortasse etiam pertexere numquam liceat, opus est nec temporis, nec laboris exigui. tempus hic, ut uideo, decesse non potest: laborem communis utilitatis gratia numquam adducar ut fugiam: interim tamen, superiore periculo admonitus, operae curaeque plus in ualetudinem, quam in studia, conferam. Vale. Ex opido Plebe Sacci. VI. *Id. Nou.* MDLXX.

HENRICO ET CAMILLO

CAETANIS, FRATRIBVS Bonifacij Principis filiis, Romam. 12

L A E T A R I *vos arbitror, nobiliſſimi adoleſcentes, pro veſtra erga me beneuolentia, meo in patriam reditu, minime dubitantes, quin tranquille viuam, vacem iis moleſtiis, quibus in vrbe Roma carere vix poteram, fruar iis ſtudiis, cum quibus voluptatem nullam confero. nam de fructu, quem poſteritas capere poſſit ex induſtria mea, nihil dico. conatus equidem a puero ſum, idq. mihi propoſitum in omni vita fuit, vt omnibus meo labore prodeſſem: vtrum autem, quod ſequebar, aſſequi licuerit, ad meum iudicium non reuoco: viderint ii, qui noſtra legent. ego mihi temere nihil arrogo, nec aſſentor libenter, aut ita gloriola ducor, vt falſae opinionis errore, quod video multis contingere, oblectari me ſinam. quod ſi nihil aliis prodeſſe poſſum: bene tamen mereor de me ipſo, dum ea lego, quibus curae ſedantur, diſſipatuſque perturbationibus animus colligitur, & ab admiratione rerum inanium ad vere ſolidaeque felicitatis cupiditatem traducitur. hoc bono Romae carebam, quia carebam litteris, & otio, moleſtiſſimis implicatus occupationibus, quarum ipſa nunc recordatione commoueor. itaq. cum opinari & credere nonnullos audio, eo me conſilio ab vrbe diſceſſiſſe, vt, recuperata valetudine, redirē, ita ſtatuo, vel eos ignorare, quam infeliciter mecum*

actum sit, quam diu Romae vixi, vel in illo quingentorum scutatorum stipendio tantum ponere, vt easdem subire molestias cum eodem expediat euolumento. qui si naturam moresque meos tenerent, profecto longe aliter sentirent. non enim aut stipendium illud, aut vlla me lucri cupiditas Romam perduxit: quamquam haec priuatae sortis homo non contempsi: sed spe sum allectus prope certa, vitae cum dignitate traducendae, fruendi nonnumquam studiis meis, amicorum consuetudine, voluptatibus etiam homine ingenuo, & liberaliter educato non indignis. quam contra ceciderit, vos optime nostis. nunc, vel si stipendio vocarer multo maiore, sic insanirem, vt meam quietem, diuino mihi munere post annos decem restitutam, mea studia, ipsam denique valetudinem vllo pretio venderem? tum vero, si eadem illa contingerent, iure plecterer; nemo excusatione aut venia dignum duceret: nemo querentem audiret, nemo opem ferret imploranti: ad auaritiae culpam, & immodicam habendi libidinem conuerterentur omnia. Praestat igitur sapere, idest, quam alii fortunam admirantur, eam contemnere, paucis acquiescere, & iisdem contentum esse, quibus ipsa contenta natura est: quae, dum vitae arceantur incommoda, & alimenta suppetant necessaria, praeterea nihil desiderat. Iā aetas, & ualetudo, haec admodum infirma, illa quotidie magis ingrauescens, admonent me, cupiditate ne prouehar longius, vela cito contraham, & impendentes futurae uitae procellas extimescam. itaque facio non inuitus, ut, cum huius peregrinationis exitus haud longe distet, non tam de uia, quae minima restat, quam de exitu ipso, qui principiū afferet aeter-

nae vitae, cogitem, atque elaborem. Haec ideo collegi, ne quando vos, aut aliquis potius vestri dissimilis, (nam id quidem a prudentia vestra exspectandum non videtur) displicere mihi consilium meum suspicari posset, quod in patriam venerim. quod vtinam biennio maturius fecissem. non incidissem in eum morbum, quo valetudinem in perpetuum fere perdidi; rationes hic domesticae minus iacturae fecissent: studia fortasse mea fructum studiosis aliquem tulissent. Vna tamen ex hoc naufragio tabula me delectat, quod opinione fruor amoris in me vestri; quod ex disciplina, praeceptisque meis maximum vos in ea via, quae ad eloquentiam ducit, fecisse progressum intelligo; quod, perspecta denique indole, voluntate, industria vestra, augurari facile possum de futura gloria: nec locum iam habet adhortatio: curritis enim vestra sponte, quo patrui Cardinalis dignitas, & virtus, quo parentis integritas, & sapientia, quo auita decora, & maiorum nomen immortale vocat. Valete. Venetiis. IX. Kal. Dec. MDLXX.

IO. CASELIO. AD arcem Sucriniam. 13

VRBEM Romam ante duos menses, difficili diuturnoque coactus morbo, reliqui. melius omnino mihi nunc est: necdumtamen ita valeo, vt intermissa officia repetere audeam. libros parce attingo, amicorum litteris, nisi graue sit argumentum, aut breuiter admodum, aut prorsus nihil respondeo: negotio reliqua, vt valere

valere ipse possum, valere iussi. ea re nec scripsi ad te antea; & in posterum, ne quid oneris mihi imponas, quod infirma ferre valetudo nequeat, a te peto. Familiares tuos, nobiles adolescentes, Ioachimum Basseuitium, & Nicolaum Rascium, verbis perhumaniter accepi: re non iuuo: quia nec ipsi rogant; & mihi, quid eorum caussa praestare possim, ipsis non rogantibus, in mentem non venit. modesti sunt omnes, & morum elegantia praediti. ingenio, & litteris, cum a te diligantur, tuaque consuetudine sint vsi, non dubito, quin pro aetate excellant. ac sapienter quidem eos facere iudico, quod apud nos aliquandiu sibi viuendum statuant. praeclaram enim indolem, materiemque virtutis haud mediocriter caelum Italicum adiuuabit. quod eo magis laetor, quia redundabit ad te aliquid ex eorum summa laude; cum vel alumni fuerint disciplinae tuae, vel tuis hortatibus, consiliisque in Italiam, quasi ad mercatum bonarum artium, se contulerint. mihi autem, caue putes, gratius quidquam esse posse, aut curari a me libentius, quam quod ad existimationem pertinere tuam intelligam. id adeo cum praestanti doctrinae tuae, studiisque ad communem vtilitatem spectantibus, tum summae erga me, perspectae iam satis atque cognitae, beneuolentiae debere mihi videor. Vale.
Venetiis. XIIX. Kal. Ian. MDLXX.

HORATIO . CARDANETO Perusium. 14

GRATVLOR tibi, mi Cardanete, nec sane magis ex animo gratulari possum, quod nobilissimorum adolescentum, Henrici, & Camilli Caetanorum, fratrum, auctus amicitia sis. melior omnino reperiri ratio nulla poterat, qua ferrem aequius eorum me consuetudine carere, quam quod vtantur tua. te enim vel studiorum similitudine, vel animorum coniunctione, vel mutuis etiam officiis quasi me alterum esse puto. qua modestia sint, qua grauitate, qua prudentia, quam a communibus ingeniis differant, quam a deprauatis huius saeculi moribus abhorreant; quia breui admodum ipse intelliges, nihil dicam. auguratus quidem antea sum, si diuturna vtriq. vita contigerit: quod in tanta bonitate, tam propensis ad veram laudem studiis, ab immortali Deo sperandum videtur: nullam esse gloriam tantam, quam non facile consequantur: nullos honores, qui non eorum virtutibus vltro deferantur. Te rogo, pro eo quanti me facis, conferas in eos quidquid poteris, officii, studii, obseruantiae, quodque facere cum omnibus qui te norunt, solitus es, id tibi cum ipsis praecipue faciendum putes, vt iis pateant opes ingenii, eloquentiae, doctrinae tuae. De meo statu, quidquid possum scribere, vt video, cognitum iam habes. in eo tamen erras, vel potius errare te coegit aliorum sermo, quod me bene nummatum in patriam rediisse putas. decem enim annorum laboribus vix tria scutatorum millia,

lia, ideſt quantum ad filiam collocandam requiratur, colligere potuimus. ita mihi nullae pecuniae, nullum vectigal, prater veterem frugalitatem, quo vectigal nullum eſt vberius, animum paucis contentum, relinquitur. quare gratulari te mihi velim, non quod abundem, quod falſum eſt, ſed quod tranquilla mente viuam, quod in ſtudiis quãtum valetudinis ratio permittit, quod cum meis, quod denique nullis implicatus negotiis, ſed in ſummo otio, ſumma quiete, ſumma libertate, quae ſunt omnibus diuitiis, recte intelligentium iudicio, anteponenda. Vale, & Illuſtriſſimis Caetanis ſalutem dices a me plurimam. Venetiis. XVII. Kal. Ian. MDLXX.

ANTONIO. ROLANDO Patauium. 15

ADHVC languebam ex vetere morbo: &, filio non leuiter aegrotante, eram ſane perturbatior: committere tamen nolui, vt epiſtolae tuae inſigni praeſertim Homerica magniloquentia, & beneuolentiae notis erga me tuae, nihil omnino reſponderem. Quod petis, vt orationem tuam corrigam: primum id quidem neceſſe non eſt; cum ſcriptor ſis luculentus, iudicioque excellas: deinde vero tãtum ab re mea mihi otii non eſt, aliena vt poſſim legere. aut enim non vaco: aut, ſi quid temporis conceditur, ad ea, quae inchoata, rudiaq. iampridem habeo, abſoluenda, & perpolienda totum confero. quare a te peto, vt habeas rationem & valetudinis, & occupationis meae. Ego, poſtea quam in patriam reuerti, nego-

tiorum magnitudine defatigatus, aetate etiam admonitus, & Venusii Poetae versu, Solue senescentem mature sanus equum, mihi & Musis dumtaxat viuere constitui. nullas suscipio curas, nisi quas rerum domesticarum necessitas imponit. nouas amicitias non expeto; veteribus colendis operam non do: cum vxore, liberisque suauissimam vitam duco. hic enim dies, vt ille ait, alios mores, aliam vitam postulat. amicorum copia quid praeter molestiam habeat, non video. si quis aliter sentit, arbitratu ipse suo viuat; ego malo mihi sapere, quam aliis. De vxore a te ducta, de susceptis liberis, valde tibi gratulor. nam, etsi onus alendae familiae, durissimis temporibus, magna rerum omnium caritate, perquam graue esse non ignoro: te tamen, virum bonum, peritum optimarum artium, tua virtus ex omnibus incommodis, ac difficultatibus eripiet: aderitque Deus, cuius eximia benignitas praeclaris conatibus & optimis studiis deesse numquam solet. Vale. Venetiis. x. Kal. Ian. M D LXX.

EPI-

EPISTOLARVM PAVLLI. MANVTII

LIBER. VNDECIMVS

ILLVSTRIS. ET. EXCELLENTIS. IVVENI, IACOBO. BONCOMPAGNO 1

NOTA *sententia est, a sapientissimo viro litterarum prodita monumentis, mutatione temporum, euentu vario, per omnes aetates comprobata, cum Principum moribus, atque institutis, priuatorum hominum sensus, & studia congruere. est enim ita more comparatum, vt in eorum, qui imperant, vitam ii, qui parent, veluti in speculum intuentes, dicta simul & facta diligenter animaduertant. inde oritur cupiditas imitandi; inde fit, vt aut virtutes emanent, aut vitia deriuentur. itaque,* GREGORIO XIII. *cui tu sanguine coniunctissimus, virtute carissimus es, in illa proxima caelo sede, incredibili Cardinalium omnium consensu, in quo perspicua diuini numinis voluntas apparuit, collocato, speciem quandam &, imaginem rerum omnium laudandarum quasi post tenebras exorta luce vidimus. &, cum ad vrbem quotidie tot mortales, praesertim qui nobili aliqua arte excellant, suae quisque spei fauens, tam cupide confluant, nemo dubitat, quin, cum ille*

antea semper ita vixerit, vt ingenuarum disciplinarum studia rebus omnibus praeferret, rectum & honestum sic amaret, vt nihil ambitioni, nihil gratiae tribueret, ad aequitatem & religionem omnia referret, eadem ei nunc prima sint, eadem studia colentes amplectatur, ornet honoribus, opibus augeat, maxima potestate cum optimamente coniuncta. Ille pacem, & concordiam Christianorum Principium tuebitur: ille praeclaram in perdendo communi hoste conspirationem fouebit: illi publica salus, Sedis Apostolicae dignitas, summi Dei gloria, a qua numquam oculos deflexit, erit antiquissima. In iustitia uero, cuius omnes partes nouit, plerasque cum laude exercuit, prorsus eum nihil fallet: non ex aliena pendebit opinione: non alienis consiliis auferetur: quae saepe labes, graui ciuitatum damno, bonos etiam Principes infecit: ipse disceptator, & iudex res & priuatas pro sua sapientia, suoque sensu moderabitur, ac reget. Quid artes illae nostrae, quibus ad humanitatem informamur, quae fessos curis animos leuant, nec tamen vtilitatem a uoluptate seiungunt, non eae nunc, nimium diu cum oblanguerint, spe quadam recreatae, oculos tollere uidentur? cumque nouo Principe, ad liberales omnes artes maxime propenso, vehementer laetentur, tum uero in te, IACOBE Illustrissime, spem suam in primiis locatam habēt, à te opem exspectant, tibi se suamque dignitatem, fatali quadam temporum calamitate ea demptam, supplices commendant. non negabis, opinor, bene de te merentibus patrocinium tuum, & ad cetera, quae in te elucent, ornamenta, cum ingenii, atque doctrinae, tum vero eius modestiae, qua te tam secundis rebus admi-

admirabilem praebuisti, addes hoc, quo nullum illustrius esse potest, vt litterarum caussam suscipias, reliqua tamquam inania contemnas: quamq. tibi antea laudem apud multos, versatus in celeberrimis Italiae gymnasiis, non obscura voluntatis egregiae significatione peperisti, eius augendae cum facultas hoc tempore diuinitus tributa maxima sit, non committes, vt ipse tibi aliquando, & gloriae tuae defuisse uidearis. Quae si cogitas, summa sapiẽtia est; si perficis, summa felicitas. nam ipsum, velle, quis in laude ponat, nisi, quod velis, res ipsa declaret? felicem porro non ego quemquam duxerim, qui sibi licere putat, quidquid libet; sed qui, cum in magna potestate sit, licere tamen sibi nihil uult, nisi quod ueritas, & ratio ipsa praescribat. sensus autem hic multitudinis est, ut abundare quamplurimis rebus, optabile in primis existimet. recte uero uti, neque optant multi, & soli sapientes norunt. Ac mihi quidem, cum ad tuam superiorem uitam animum refero, haec ipsa, quae laudo, quae tuum nomen immortalitati cõmendare possunt, eadem te sentire, eadem cogitare, & uelle, tuaq. sponte satis ad uerum decus inflammatum esse, minime dubitandũ uidetur: eoq. breuius ad te scribo, ne superuacanea legas, distentus magnarum rerum curis: scribendum tamen aliquid hoc tempore sum arbitratus, ut, cum omnes tecum gratulationis officio fungantur, omnes tibi nauare operam & studium uelint, ego quoque meam in te singularem obseruantiam, priuatim nihil spectans, tuae studio laudis incensus, & nobilium disciplinarum amore flagrans, officio testatam aliquo relinquerem. Vale. x. Kal. Quinct. M D LXXII.

CAMILLO. PALAEOTTO
Bononiam. 2

PRAECLARA sane amicitiae lex de similitudine animorum in utraque fortuna: quae si seruaretur, nihil esset humana uita iucundius. sed, quod tu sentis, & quod ego tecum, siue munus hoc naturae fuerit, siue earum artium, quibus ab ineunte aetate operam dedimus, in eo, quam pauci sint, qui nos imitentur, tu profecto pro tua prudentia animaduertis, ego pro mea tenuitate saepe sum expertus. equidem nulla re magis laetor, quam opinione amoris in me tui: cui nisi ex omni parte responderem, hominem me non putarem. amo autem te non ob illa, quae tibi possunt esse communia cum multis, quod vnus ex amplissimo XL. uirum collegio sis; quod propinquitatibus, clientelis, opibusque ualeas; denique, quod fratrem habeas Cardinalem, & eum Cardinalem, quem non dignitas magis, quam uirtus illustrat: sed ob ea, quae tua propria sunt; quod ab adolescentia ita uixisti, ut senilem in te prudentiam nemo requireret quid, ortus clarissima gente, maiorem tamen ex te ipso nobilitatem quaeris; quod ad omnem uirtutem, libero uiro dignam, praecipue uero ad liberalitatem propensus, excipis, & complecteris omni officiorum genere, quicumque se studiorum gratia Bononiam conferunt, &, quo quisque magis uirtute, industria, probitate uidetur excellere, eo maior ac praestantior in eum tua benignitas elucet. ita fit, ut ad liberalium

lium disciplinarum studia plurimos quidem inueterata iam Bononiensis gymnasii gloria ex uniuerso terrarum orbe, multos tamen tui quoque nominis fama pelliciat. Haec ego cum aliis potius, quam tecum: nunc erupit amoris uis, quae me, nihil minus ab initio cogitantem, prope inuitum ea scribere coegit, quae tu cum libenter agas, non libenter tamen audis. occasionem autem non ostendendae solum beneuolentiae meae, sed iudicii quoque declarandi non leuem sane tu dedisti, cum in maximis occupationibus, in summa nouae affinitatis laetitia non modo de me absente cogitasti, quo contentus esse debui, sed effudisti in me suauissimis litteris partem laetitiae tuae, affecistique me voluptate tanta, quantam animus meus capere potest maximam. Ac de isto quidem officio tibi nunc, vt debeo, gratias ago, habere numquam desinam: de ipsa uero re, quam significas ita gratulor, ut, quae mentis exprimere meae sensum queant, verba prorsus nulla suppetant: ista enim affinitate, ad vtram familiam oculos conuerto, omnia uideo plena dignitatis, plena sapientiae, plena virtutis. cum vero vtriusque decora copulantur; tale quiddam exsisti, quod cum intueor, haud facile, quid conferre possim, reperio. Quare debes expectare omnia iucundissima. soboles exorietur, approbante immortali Deo, digna parentibus, auis, maioribus, vnde mirabiles Christiana Resp. & in primis ipsa patria fructus capiat. Quod vt ita sit, pro meo ergo te singulari studio non minus opto, quam si ad me ipsum, liberosque meos eadem illa pertinerent. Tu me uelim ames mutuo, Sigoniumque meum, & Amasaeum salutes. Vale, Ego, quam-

quamquam caelum mutauerim, nondum tamen satis recte valeo.
Ex Plebe Sacci. XVI. Kal. Maii. MDLXXI.

EIDEM, Bononiam. 3

VALDE accidit non sane contra voluntatem, sed certe praeter opinionem meam, vt Mediolani consisterem. sic sunt humana. consilia nostra plerumq. ratio, casus interdum, & fortuna moderatur. Ego Genuam ea potissimum caussa petebam, vt villulis pulcherrimis, iucundo placidi maris adspectu, &, quod in primis valetudo mea requirit, verno caelo hieme summa fruerer. nam Venetiis hieme superiore, cum & cubiculo clauderer angusto, & camino assidue vterer luculento, parum tamen abfuit, quin me vis frigoris absumpserit. Scis, quae mea tenuitas, quae sit imbecillitas. nec aetatem, vt arbitror, ignoras. quotidie labuntur vires, & eo magis, quod ea, quae mihi ab adolescentia rerum omnium antiquissima fuerunt, & a quibus ne nunc quidem, aetate ingrauescenti, diuelli possum, studia calorem illum, quo alimur, exhauriunt. Haec de frigore: audi nunc, quae supersunt incommoda. Exercitationibus dum vtor, confirmari me sentio: at iis vti Venetiis, praesertim sub dio, vel ob angustias viarum, vel ob infinitam prope ciuium, peregrinorumque frequentiam non licet. huc illuc impellimur: saepius alieno motu, quam nostro, mouemur: uix ut interdum, ac ne uix quidem, si lubrica uia est, consistendi facultas detur. De uinis quid loquar? diuturna

turna me consuetudo Romanis, omnium facile primis, assuefecerat. similia non quaerebam, sed quae prorsus dissimilia non essent: periit omnis industria. Carnis mira paenuria: vitulinam quidem, quae differat à bubula, reperire, felicitatis est. Excellunt uiri nobiles benignitate, virtute, sapientia: neque ego eorum amicitia, & consuetudine exclusus umquam sum, appetitus etiam a multis: quod in iis rebus numero, quarum memoria non mediocriter oblector: sed nescio quomodo fit aetatis fortasse vitio, vt quaedam res, quibus olim pascebar, quotidie magis ex animo dilabantur, mihi vni, mi Camille, iam cupio uiuere, dum uiuo, sic tamen, vt, me ceteris etiam uixisset, aliquando intelligatur. Habes, cur Venetiis non sim: quo spectem, & vbi esse uelim, ac reliquae vitae domicilium collocare, sane nondum constat. amoenitatem, & salubritatem sequor. vtraque Genuae est, vtraque vt audio, Regii, quo peramanter inuitor: & suburbannm mihi suum, magnifice extructum, eleganter ornatum, uir primarius, integritate, doctrinaque excellens, Horatius Malagutius, summi Pontificis cubicularius, semel & iterum detulit. mihi tamen ocellus Italiae, Benaoensis ora, Asulano meo, vnde multa suppetent, satis propinqua, vehementer arridet. eo me conuertit animus: eo referunt pedes: ibi denique cum rusticis malim, rustico paene more, quam alibi cum perurbanis, in magna non modi lautitia, verum etiam copia, vitam agere. Interea sum in hac urbe, &, vt uideo, diutius ero, quam putabam: non tam quia propter anni tempus discedere uix iam licet; cum & imbres assidui uias corruperint; & ego is sim, qui uel leuissi-

mis frangar incommodis; quam quia duorum virorum, omni laude ac virtute circumfluentium, Bartholomaei Caprae, hospitis mei, & Octauiani Ferrarii, veterrima mihi necessitudine coniunctissimi, singulari doctrina, humanitate beneuolentia perfruor. otii quidem habeo, quod tu fortasse vix credas, in vrbe amplissima, omniumq. celeberrima, non minus, quam optabam, plus profecto, quam sperare ausus essem. itaq. studia calent. quod cum dico, simul illud dico, Mediolani me perlibenter esse. nam cum studiis, & litteris nullum vitae genus, ne si Croesi quidem addantur diuitiae, permutauerim. De valetudine si quaeris: ea sum, qua soleo, idest non admodũ firma: me tamen cum domestica quiete, tum definita quadam victus ratione, aliqua etiam animi tranquillitate tueor atque sustento. Vale.

Mediolani. Kalen. Nou. M D LXXI.

EIDEM, Bononiam. 4

OLEAS Mediolanum vsque? mirus amor, & singularis humanitas. Sed vide, quid acciderit. venit in mentem Simonettae tuo, vt est homo perelegantis ingenii, munus tuum cum suo munere coniungere, & sub amari saporis oleas, quo ipso gratae sunt, alio tamen sapore gratiores efficere. itaque misit ad me scite admodum condita cotocea; & qui attulit, cum mihi tuo nomine salutem dixisset, addidit illud, quod Simonetta lepide coniecerat, de olearum sapore temperando. Est igitur cur vtriq. vestrum pares agam gratias: nisi si paullo fortasse maiores

maiores tibi debentur, cuius occasione liberalitatis alia videtur exorta liberalitas. quamquam Simonettae iam antea sane vel plurimũ debebam, quod humanitati suae tantum tribuisset, vt ad me, vir nobilitate praestans, & senatorii muneris honore insignis, domum veniret, horasque mecum aliquot suauissimo sermone consumeret. quo quidem in genere, si mihi non dicam per studia, quae licet periucunda, voluntatis tamen, arbitriiq. mei sunt, sed per valetudinem, cui seruire necesse est, liceret; ita me officio vinci non paterer: quemadmodum animi certe voluntate non vincor. Ego propter frigoris magnitudinem domo pedem efferre adhuc non audeo. itaq. paucis vtor. Capra hospes meus, & Ferrarius, ille quotidie, praesertim vespertinis horis, hic, quantum ei vel a philosophiae studio, vel ab amicorum negotiis vacat, tantum fere me cum est. horum virtus, humanitasq. facit, vt & paucos, & pauca desiderem. & omnino, si studiorum similitudo si officia, si mores beneuolentiam gignunt: multos amore complecti, non illo vulgari, sed eo, qui excellit, idest qui inter nos est; quam non facile sit, opinor vides. nam, quod in epistola tua, grauissime, atq. ornatissime scripta, speras posse fieri, vt a Simonetta tantum diligar, quantũ vel ille a te, vel tu ab illo diligeris, addo etiam, quantum ego me a te diligi pro tuis maximis officiis iampridem mihi persuadeo: id qua ratione possit euenire, cum aut in eum intueor, aut ipse me perpendo, non equidem intelligo. diuersa studia sunt: consuetudo non intercessit: vitae ratio dissimillima. illum publica negotia, summarumq. rerum cura distinet: ego humili litterarum otio delector. ille, ad amplitudinem natus, curat ea, quae speciem, &

splendorem habeant; ego, si quies animi datur, si colere licet eas artes, quibus a primis temporibus aetatis meum omne studium, operamq. dedi, cetera prope contemno, quaerenda certe magno cum labore non arbitror. denique illi celebritas, mihi, vt fatear id quod est, solitudo vehementer placet. Faciam igitur, quod officii mei esse duco, & quod a me dignitas hominis, ac virtus non modo postulat, verum etiam exigit, vt eum omni tempore, quamquam absens longeq. disiunctus, animo diligenter obseruem, memoria colam, iis etiam ornem laudibus, quibus ille suis maioribus vt respondeat, sic enititur, vt assequatur. quod eum scire tuis litteris, & persuasum habere, si cognouero: summo me, ac singulari affectum abs te esse munere iudicabo. Vale.

Mediolani, Kal. Febr. M D LXXII.

EIDEM, Bononiam. 5

QVID est, cur sperem assequi me posse tua merita officiis meis? par in vtroque voluntas: id enim iuuat credere: sed condicio longe dispar. tibi enim ad me ornandum vna cum voluntate suppetunt reliqua, auctoritas, dignitas, virtus: mihi ad gratiam referendam, praeter voluntatem nihil prope relinquitur. itaque, tu me magis vt diligas, quam ego te, numquam concedam: idem, officii residere plus apud te, semper fatebor. dissimulem? nihil me ingratius. negem? facile refellar. testes erant antea meritorum tuorum, egregiaeq. cuiusdam voluntatis erga me sane quam plurimi: nunc accessit, qui pro sexcentis vnus est, vir amplissimus

Scipio Simonetta: qui, quod me amet, quod aliquid esse putet, quod etiam in sermonibus laudet, magnam in eo sane benignitatem hominis agnosco; sed tibi quoque tribuo: cuius ille iudicium quanti faciat, quo primum die sum eum allocutus, haud obscure perspexi. Quod scire uis de mea ualetudine, quã tibi summae curae esse vehementer gaudeo: tãtum abest, vt optima fruar, vt ab optima absim aliquanto etiam longius, quam a deterrima. ac si mihi medium quiddam contingat, praeclare mecum agi putem. sed, id vt optare potius liceat, quam sperare, aetas facit, & valetudo. studia mitto: à quibus diuelli non queo. nihil me magis, quam scire, delectat. ita scribo, vt ad alios industriae meae fructum peruenire cupiam: sed, mihi crede, plerumque fit, vt, quo diligentius in hac cura uersor, eo plura ipse discam, quam alios doceam. De amicitia si tibi scrupulus molestus est, euellet eum aut Aristoteles, aut Cicero noster: quos tu cum magistros habeas; miror sane, cur ad me quidquam referas. nam ego me vel scire nihil puto, quod tu nescias: vel si quid scio, ab illis didicisse confiteor. hoc tantum dicam idque tua caussa mi Camille, quando te hoc de genere libenter uideo disputare: si quis perfectam illam amicitiam, cum ex duobus animis tamquam unus fit, vt afficiantur pariter in utraque fortuna, vt nihil iucundum, nihil triste separatim, communia sint omnia; hoc, inquam, genus amicitiae si quis cogitet, & ea, quae leguntur in libris, inter homines quaerat, eum frustra laborare. est enim amicitiae, vt reliquarum rerum omnium idaea quaedam & species obsoluta: cuius praestantiam mente comprehendere, & ingenio consequi for-

tasse licet, exempla certe sub oculos non cadunt. haec ego ita sentio: tu, si quid contra, doce me. Vale. Mediolani Idibus Mart. MDLXXII.

EIDEM, Bononiam. 6

AGRI vestri, siquidem, ut scribis, imbribus irrigari coepti sunt, meliore, quam nostri, qui adhuc valde sitiunt, caeli munere fruũtur. de vindemia tamen quod ad bonitatem firmitatemq. vinorum attinet, bene speratur: de copia, fore certum est, ut non abundemus. Ego, non exspectatis imbribus, iam sarcinulas collegeram, ut in viam me darem: nihil enim erat potius, quam ut domum redirem, eoq. itinere te viderem, & villulam tuam, utroque autem fruerer, quamdiu per anni tempus liceret; sed uicit consilium meum Cardinalium uoluntas: quorum opera est effectum, ut GREGORIVS XIII. Pont. Max. qui tamen sua sponte liberales disciplinas miro quodam studio amplectitur, fouet, alit, honorifico me stipendio retinendum putauerit. Hic igitur cogimur consistere, libenter, ut Romae, in summa celebritate, & amicorum copia; inuiti, ut a te disiuncti, cuius consuetudine non semel, aut iterum, sed perpetuo aestiuis mensibus, amoena regione, iucundo otio, cum communibus musis frui cogitabamus. hoc tamen quidquid est incommodi, non illud quidem penitus, sed aliqua saltem ex parte, quantum scilicet per utriusque occupationes licebit, litterarum commodo sarcietur. Vale. Romae. VIII id. Sept. MDLXXII.

HIE-

HIERONYMO. CAPRAE Mediolanum. 7

QVOD ad me Camilli Palaeotti, uiri nobilissimi, meiq. amantissimi, litteras misisti, ualde gratum: quod uero cum iis etiam tuas, easq. Latine scriptas, & ita quidem, ut Romanam illam ueterem elegantiam redoleant, multo etiam gratius. nam ut, Mediolani cum essem, interdum sermone tuo summa cum uoluptate fruebar: sic, adempta mihi nunc tui sermonis usura, totam spem huius mitigandae molestiae tuis in litteris repono. quamquam hoc in genere ita moderabor meae cupiditati, ne tibi plus oneris imponam, quam uel occupationes tuae, uel studia patiantur; cum praesertim eadem scribendi lege pariter utrumque nostrum teneri aequum sit: ut, cum tibi caueam, mihi quoque, multis curis implicato, cauere simul uidear. quid igitur faciam? nimirum id, quod unum relinquitur, ut ex amoris in me tui memoria solatium capiam, ea fruar, in ea te absentem intuear, alloquar, amplectar, & inexoptata re falli me sinam errore periucundo. atque haec quidem in perferendo tui desiderio satis commoda ratio est, illa perdifficilis, remunerandi officia tua, quae cum libenter, & saepe cogitem, egregieque partes in eo meas animo expleam, nisi tamen id tibi re ipsa aliquando persuadeam, non bene mecum actum existimabo. Extremum illud est, quod a te uehementer peto, ut, quantum mea caussa uis, quem uelle arbitror quantum cupio, tantum studii ponas in tuenda

mihi beneuolentia, cum qua thesauros non permutauerim, virorum illustrium, sapientissimorum senatorum, Scipionis Simonettae, Ludouici Macentii, Hieronymi Montii: quorum erga me singularem humanitatem, semel atque iterum salutationis officio perspectam, nulla vmquam apud me delebit obliuio. Aldus filius te salutat, amicitiamque tuam, vt debet, plurimi facit. tu salutem viro optimo, multisque virtutibus ornato, Hannibali Cruceio, dices meo nomine. Vale.

Venetiis. IIX. Kal. Maii. MDLXXII.

HANNIBALI. CRVCEIO Mediolanum.

8

INFIRMO adhuc corpore ob recentem morbum nec mente, vt vere dicam, satis tranquilla, feci tamen, vt haec ad te exararem, amore impulsus, quo te sum complexus ante multos annos, cui tu, ne quid addi iam possit, humanitate tua, probitate, virtute perfecisti. Ille igitur amor, qui me ad scribendum impulit, idem purgationem tuam, quod me non salutasses in discessu, vt indignam vtroque nostrum plane respuit. Ego de te, tuorumque valetudine quam saepe quaesierim, Ferrarius noster optimus testis est. atque ille de te ea, quae volebam scilicet, de filia paullo duriora; quae comprobata euentu, teque aetate iam ingrauescente tam graui percussum esse vulnere, vt debeo vehementer doleo. ac mihi quidem, partes esse meas

ueniendi ad te, vt hominis amantissimi officio fungerer, saepe tunc in mentem venit: sed cum opem tibi a me afferri nullam posse, molestiam uero fortasse aliquam posse, intelligerem, essem praeterea, vt soleo, imbecillior, tenui me, inuitus equidem, sed tamen tenui. tu certe, cum iaceres, aut confirmato corpore nondum esses, ad me ut uenires, exspectare non debui. non enim is ego sum, qui plus amicis oneris imponam, quam quantum ipse susci piam. Ego mihi largior, & hoc in prima amicitiae parte pono, ne quem colam ambitiosius, ne saepe domum eam, ne tempus inani sermone conteram, ne deducendi, aut reducendi laborem, & molestiam capiam. Quae si mihi concedi uolo; cur ea tibi, uel aliis eripiam? At etiam purgas te de superiori tempore, quod sex amplius mensibus, idest quamdiu Mediolani mihi esse contigit, ter, aut quater ad me ueneris. Id quidem satis ab Hannibale Cruceio fuit, homine publicis muneribus assidue distento, domesticis etiam tricis impedito, quae nobis, qui, liberos habere, & patres familias appellari, pulchrum putauimus, negligendae non sunt. Sed, vt haec omittam, atque huius generis alia, quae tibi cum multis communia esse possunt, & vt attingam ea, quae uel tua propria sunt, vel certe comunia cum paucis: nullum ne munus, nullum ne priuilegium habet virtus? ea vero habet, & quidem maximum, ne vulgi legibus teneatur, vt sui iuris arbitriique sit, vt se ipsa fruatur, ut otio interdum, & solitudine gaudeat. sint igitur visitationes voluntariae, sint gratae semper, & iucundae, ideo tamen rare, quia perquam raro necessariae. facessant haec à nobis vulgaria, mi Crucei, in

quibus

quibus non modo officium, verum etiam laudem quidam locant: ego inepta, vilia, putida censeo, minime digna iis artibus, studiisq. quae colimus. viget, & vigebit ipsa per se, externam opem contemnens, suis fulta viribus, necessitudo nostra. absentes, præsentes iidem erimus: & multa etiam, quibus praesentes saepe carent, animorum coniunctione, studiorumq. similitudine consequemur. cur enim. quod ipse tibi de me polliceor, & quod libenter praestabo, id a te, viro optimo, omniumq: humanissimo, non exspectem? Vale, & Ferrario meo salutē. Venetiis, idibus Maii. M D LXXII.

IOANNI . CRATONI
Viennam.

QVA primum hora in patriam redii, unde menses aliquot abfueram & valetudinis, & otii caussa, quaesiui statim de filio, Ecquid Crato noster? Valet, inquit, & nos amat: deinde, quid tu ad illum de me, quam saepe, quam amanter, quid ille ad te scripsisset, pluribus verbis exposuit. vix credas, & cum salua hic omnia compererim, & eam nurum, quam uolebam, aetate, moribus, forma, quantus tamen ex litterarum tuarum humanitate laetitiae cumulus accesserit. quamquam, cum mihi iam antea & natura, & consuetudo tua nota sit, peccare mihi uidear, & graui admodum scelere obstringi, si, quod ab vtraque abhorreat, & quod vtraque indignum sit, suspicari me umquam patiar. Nec vero, me quidem id, quod mihi boni contigit, agnoscere, languere

autem

autem in gratia referenda, uelim existimes. refero enim, mi Crato, referamque dum uiuam: at quibus rebus? iis, quibus te contentum fore scio, memoria, amore, obseruantia. nam reliqua neque tua dignitas, neque fortuna exspectat: neque is ego sum, qui possim paria paribus, aut qui officium potius in compensanda re, quam in emetienda voluntate positum putem. in quo illam capio voluptatem, quod filius meus, quem studiis mihi et institutis per similem esse, fortuna uelim paullo meliore, te in oculis fert, laudare non desinit, sicut alterum parentem obseruat, et colit. is excusat silentium suum: habet enim, non modo quod assidue agat, uerum etiam quod libenter agat in nouis nuptiis: quae si quid parient, vel dicam etiam ominis caussa quod parient, id tibi, aut qui tuo nomine agat, sacro lauacro suscipiendum defertur: ut amicitia nostra, tuis instituta non vulgaribus officiis, nostris ad hanc diem studiis egregie culta, religionem quandam assequatur, quae labem ab ea culpamque prorsus omnem perpetuo remoueat. Mediolani abditus in litteras vixi. si quaeris, quo studiorum genere: explanandis Ciceronis orationibus: quod mihi propositum fuit ante multos annos. nunc dandi sunt dies tum amicis, tum etiam negotiis. Commentarios in epistolas, quae familiares vocantur, conuitio iam prope efflagitatos, debere studiosis diutius uix possum. id nunc cogito, ad quem mittantur. an ad eum, qui me ornauit ea dignitate, cum qua nullas opes confero? tu statue: ad te enim refero, cui uel prudentia, vel amore erga nos quem anteponam, habeo neminem. Vale.

Venetiis. XI. Kal. Maii. MDLXXII.

HENRICO . ET . CAMILLO CAETANIS

Perusiam. 10

ACCIDIT *incommode, vt, quo ego tempore ad vrbem veni, negotii quidem caussa, sed maxime studio nostrae consuetudinis ex interuallo regustandae, vos eodem fere Perusiam ex vrbe discesseritis. quamquam cur ita loquor? recte vos, & sapienter fecistis, istam salubritatem secuti, vrbe relicta anni tempore difficillimo. quod pro mea in vos singulari beneuolentia sane vehementer laetor. mecum autem actum est incommodius, qui vestro adspectu, vestro sermone caream, ex quo summam voluptatem spe, & cogitatione praeceperam. at potest hoc sarciri litteris. qui potest? habent enim litterae suauitatem, sed, vt ego sentio, minime cum ea, qua praesentes fruimur, conferendam: vel quod in familiari sermone arripere licet argumentum ex quacumque re, quae gratissima libertas est: vel quod in voce, oculis, vultu est quiddam, quod amemus magis, nõ modo quam in litterarum notis, sed saepe etiam, quam in rebus ipsis, quae litteris explicantur. quo molestius careo sermonibus vestris, qui praesertim fore suspicer, vt circiter id. Sept. fractis iam his caloribus, quibus maiores non meminimus, cum filia, quam ante biennium aegra ualetudine discedens in coenobio sacrarum uirginum reliqueram, in patriam reuertar. hoc si euenerit, spe mea frustratus, fortunam accusabo uos quidem animo complectens, dum de uestro erga me amore, dum de moribus, dum de uirtute cogitabo: quod*

mihi

mihi nec ipsa fortuna, nec ulla dies umquam eripiet: facile, ut spero, consequar, ut, quasi officium meum ex aliqua parte persoluerim, ita dolor, & desiderium ex aliqua saltem parte leniatur. Valete.

Romae. VI. Kal. Sext. M D LXXII.

CAMILLO. CAETANO
Perusiam. II

DILIGENTIAM litterarum uerus amor non desiderat. itaq. quod per biennium nec ego ad te, nec tu ad me quidquam scripseris, utrumque nostrum libenter omni culpa libero. te quidem etiam uehementer laudo, quod a iure ciuili, in quo perdiscendo totus es, ab iis artibus, unde manat decus, officii minime necessarii caussa deflectendum non putasti. nam, quod ad me attinet, uixi cum ueteribus musis, fortasse parum utiliter, sed tamen uixi. quamquam quid utilius, quam recte ualere? id ego peregrinatione, et libero quodam uitae genere, si minus quam optabam, at certe plusquam sperabam, sum assecutus. uideras hic me diu languentem, uidi ego saepe dolorem tuum: quo quidem amoris argumento ita sum laetatus, ut medicinam praestantiorem nullam senserim. nunc beneficium illud tuum, fratrisq. tui Herici, omni laude, quae cadere in adolescentem possit, ornati, tueor, ut aequum est, & tuebor memoria sempiterna: officiis etiam gratum fore me dicerem, si modo uestra uel fortuna, uel uirtus officium a mea tenuitate ullum exspectaret. De Antonio Persio scripsi ad filiũ diligenter. nõ dubito, quin, ubi opus esse intelliget, eo curam, operam, industriam suam omnem

nem conferat, neque id magis, vt mihi obsequatur, quam ut a uobis gratiam ineat, atque adeo, vt hominem excellenti uirtute praeditum eo sibi conciliet officio, vnde in homines quamplurimos, & in multas aetates haud minima diffundetur et propagabitur utilitas. Vale, et salutem fratri plurimam.

Romae. V. Id. Quinct. M D LXXII.

HORATIO. CARDANETO Perusiam. 12

CVM ante aliquot annos excellere te cognouerim iis artibus, quas qui non diligit, hominem uix puto; & cum ad hanc laudem ornamenta morum, probitatis, humanitatis, id quod paucis admodum contigit, addideris: quid est, quod malim, quam sic amari abs te, ut me tibi parem animum reddere, teq. mihi carissimum esse tibi persuadeas? amoris autem signa cum à te multa sint, hoc eiusmodi est, vt eo maxime delecter, quod me Perusiam inuitas, & quasi de uetere nomine appellas. ais enim promisisse me, nec promissum soluisse. nae tu bona memoria es, quam tamen amor in me tuus aluit, & confirmauit. at mihi id exciderat, vel quia tunc ratione temporis consilium mutare sum coactus: uel quia leues culpas uerus amor facile dissimulat. nunc in summa tibi obsequendi voluntate uide quid obsistat. ego, si cum uno altero ue puero iter haberem, expeditus nullo negotio excurrerem ad te. quid autem iucundius, quam Caetanis meis, tibiq. non modo id optanti, sed etiam exigenti dies aliquot dare? sed

re? sed exiguo comitatu, cum filiam uirginem ducam, tot dierum uiam conficere quam honestum sit, tute cogita. Accedit illa molestia, quod duas lecticas, diurna mercede conductas, quaternis scilicet scutatis in die, vltra praescriptum a lecticariis tempus remorari non licebit. breuis enim mora ferri posset: sed in vestra cõsuetudine, vestrisq. sermonibus, addo etiam in lauta, nobiliq. ciuitate, biduum hora esset. Habes meam caussam: quam, non video, cur non probes. nam, quod ad animi voluntatem attinet, tu ut cupidior mei videndi sis, quam ego tui numquam concesserim. Vale.

Romae. Id. Sext. MDLXXII.

M. ANTONIO. CIOFANO Sulmonam. 13

VASCULO aereo, quod ad me Hercules frater tuus heri attulit, nihil amabilius, neque id usu magis ipso quam operis elegantia. equidem, Sulmonenses homines ualere ingenio, satis antea cognoueram, hoc artificii genere ceteris hominibus antecellere, vix unquã putassem. nunc perspecta industria, illos laudo, te de isto munere uehemẽter amo. Nos hic, fracti caloribus maximis, languemus, ego in primis, tenui admodum & infirma ualetudine. itaq. ingenium, artemq. si tamen ingenii, aut artis aliquid in me est, non, vt solebam, in litteras, & studia, sed anni tempore coactus in vnam valetudinis curam confero: &, si quid proficio, quae doctrina praestantior? vos istic, nisi me fallit poeta uester, gelidas undas, easq. vberrimas, habetis. nimirum istuc est uiuere, si cui cae-

lum eiusmodi contingat, vt hieme tepeat, aestate refrigeretur. quod si vtrumque non licet, vel alterutrius optio detur: ordinem naturae non equidem contemno, verumtamen aestiuam temperiem, nec vt arbitror, iniuria, longe praetulerim. nam frigoris acerbitas camino luculento, pellita veste, cibi etiam ratione mitigatur: caloris leuandae molestia, pauci sunt, qui sine periculo remedium inueniant. est igitur, cur tibi gratuler, cui contigerit id, non modo quod ego pluris facio, sed fortasse etiam quod re uera pluris est. ego si dignus amore tuo, dignus etiam dolore sum, cuius ad naturalem imbecillitatem uix ferenda robustioribus aestus incommoditas accesserit. Vale. Romae. V. Kal. Sext. M D LXXII.

HORATIO. MORONO 14

EPISTOLA tua, sermonum tuorum simillima, quam me affecerit, qua uoluptate perfuderit, quem ad meam superiorem erga te voluntatem cumulum addiderit, nec mihi uerbis explicare, nec tibi mente consequi facile sit. o miram prudentiam, suauitatem, elegantiam: equidem antea te non uulgariter amabam, uel quod Ioanni Morono Cardinali, praestantissimo uiro, cuius in me exstant merita quamplurima, propinquus esses: vel quod ore sermone, moribus modestiam singularem praeteferres. nunc vero, cum ex epistola tua, quam longe per eloquentiae rectissimam uiam ingenio, studio, industria processeris, intellexerim, neque solum, qui nunc es, verum etiam, qui futurus aliquando sis, coniicere potuerim: ita sum amore incensus, nihil vt unquam senserim ardentius,

tius. & quamquam haec adolescentiae tuae tam praecla ra principia gratulationem potius, quam cohortationem, requirant: in eã tamen partem nescio quo modo libentius delabor, vt te horter, ad rogem, ne cõtentus communi laudesis, ne mediocribus acquiescas, ne praestantiam naturae tuae languere vmquam sinas, sed eam ita exerceas, vt, quod adhuc fecisti, & quod facturum te esse non dubito, aetatem semper virtute vincas. in eo si putabis omnia summa esse collocata: mihi crede, omnia summa ad te confluent. quaeritur enim cum labore virtus: ea vero sine labore omnia consequitur: quod qui ignorant, aut qui aliter sentiunt, nihil habent in vita firmum, nihil stabile, dubia semper fortuna vacillant, nulla re perpetuo fruuntur. Vides autem, opinor, nõ eum te esse, cui liceat vtrumuis. nam obscuro loco nati si dignum laude nihil praestãt vitio non datur; domesticis enim latebris desidia tegitur: a nobilibus autem quasi debita res exigitur virtus: eam si habent, vere nobiles dicuntur: si secus, illa ipsa a maioribus accepta nobilitas dedecus & culpam auget. te familiae tuae claritas ad gloriam vocat: tibi rectum atque expeditum iter ostendit: deflectere te, aut offendere nusquam patitur. quae tamen proponenda tibi ne sint, effecisse iam videris, totus addictus liberalibus disciplinis, totus incumbens ad ea, vnde verum decus, & vera nobilitas exoritur: vt, qui tua studia plane nouerit, is tecum gratulatione potius, quam ego omiseram, quam cohortatione, vtendum esse iure putet. A me tamen quae dicta sunt, sic in bonam partem accipies, si prius, eum esse me, tibi persuaseris, qui tuae laudi, tuisq. studiis libentissime seruiat. hoc enim si cre-

 des,

des, res ipsa te profecto numquam fallet. Vale. XIIX. Kal. Sept. M D LXXII.

ANTONIO. FVRNARIO Napolim. 15

QVOD felix, faustumq. sit, iterum Romae sum, id mihi, non dicam inuito, (quis enim inuitus, honesta praesertim condicione, Romae sit?) sed certe nec opinanti contigisse, velim credas. nam, cum, post obitum PII V. Pont. Max. quo sedente nescio quo meo fato secundis vti uentis haud satis mihi umquam licuit, eo consilio ad vrbem uenissem, vt nubilem iam filiam, quam hic, biennio ante aeger discedens in coenobio celeberrimo, sacris commendatam virginibus, reliqueram in patriam ad nuptias reducerem, exceptus incredibili omnium laetitia, praecibus amicorum, suasu Cardinalium, iussu GREGORII XIII. Pont. Max. cuius ex mente, propter sanctitatem, ac sapientiam, honesta omnia, vtilia, salutaria proficiscuntur, sedem hic statuere, & redeundi consilium abiicere sum coactus. quod tibi, mei amantissimo, qui me olim discedente doluisti, significandum putaui. uidere enim mihi videor tuum uultum, cum haec leges. vtinam tu quoque uideres animum meum, dum haec scribo. tua laetitia mihi leatitiam affert; in amore pari, qui tuus est sensus, idem & est, & esse debet meus. mutuae volontatis fructus non apparet; quid tum? non ii sumus, qui amicitiam vtilitate metiamur: iam pridem erudiui animum, & docui, uulgaria quaedam contemnere, in bonis, doctisq. viris fortunam non quaerere, sola virtute, quae nulla re indiget, nullam extra se appetit

tit; contentum esse. inquo tuos sensus meis cum sensibus congruere, neque dubito, & vehementer gaudeo. Vale.
Romae. XII. *Kal. Oct.* MDLXXII.

MARTINO. BERZEVICAEO Pataulum. 16

EGO *vero & postremis Cratonis litteris respondi, contra quam tu existimas; et illius epistolam, tum quia testis esset amicitiae nostrae, tum quod ita scripta, vt ad elegantiam parum ad prudētiam certe nihil posset accedere, vna meis imprimendam curaui. quod tamen antea familiaribus meis, vehementer petentibus, excluseram. nunc id ei submolestum fuisse, indicāt litterae tuae. in quo summam eius modestiam agnosco. meae quidem cogitationes, praeter illius laudem, nihil spectant. quod si aliter ei persuasum crederem, uitam mihi acerbam putarem. nemo est, cui me magis debere & confitear, & gaudeam. Volumen epistolarum mearum, cum valetudinis caussa ab vrbe discederem, dedi negotium filio, vt ad eum mitteret. nec mandatum neglexit. amat enim, obseruatq. Cratonem, pro suis erga nos officiis, aeque propemodum, ac me ipsum. Quod ais, Patauii cum essem, adire te ad me, nisi Pinello duce, ausum non esse; cum tamen Romae perhumaniter à me esses acceptus: id equidem valde sum miratus. tibi tua virtus aditum facile patefecit ad amicitiam meam. vtinam is sim, qui praestare aliquid tua caussa possim. ambigere te non paterer de animo erga te meo. Filius te salutat. Vale.*
Venetiis, XII. *Kal. Sext.* MDLXXI.

EPISTOLARVM PAVLLI . MANVTII

LIBER . DVODECIMVS

CAMILLO . PALAEOTTO Bononiam. I

IN tu? litteras ego sine nomine, praesertim ad te, quem tanti facio, quanti fortasse neminem? equidem erratum meum vix agnosco. itaq. peto a te, vt mihi litteras illas remittas: quo simul intelligam, de emblemate quid scripserim: si modo is ego sum: qui aliquid scripserim. valde enim in hoc quoque perturbor. Quod ais me rursus in bellum: ominare, quaeso, melius. ego enim quietē, ego otium, ego studia mea & vrbi, & vrbanis rebus antepono. sed si & vrbe, & simul studiis meis frui licet: quis erit tam iniquus rerum aestimator, qui mihi nō concedat? otii quidem adhuc, quantum optaui semper, tantum conceditur. negotium sponte nullum suscipiam. imponetur: feram, quoad licebit, idest quoad instituti mei ratio permittet. nihil enim malo, quam posteris prodesse. in eo mihi diuitiae, in eo sunt omnia. quod si non assequor id quod propositum est: me tamen ipsum, conari, & velle, delectat. vtinam consuetudine tua ne carerem: nam, ea si accederet, in caelo essem. voluntas vtrique nostrum eadem fuit, facultas defuit. Vale.

Romae. XIII. *Kal. Oct.* MDLXXII.

EIDEM, Bononiam. 2

AGNOVI erratum amanuensis: in quo tamen sub accuso negligentiam meam. nam si, scribere, est officium: omnes officii partes complecti, eius est, qui cum vehementer amet, tum etiam amare vehementer debeat. eũ autem esse me si profitear, & praedicem: quod vtrumq. facio, faciamq. dum viuam: non est, cur me quidquam dare auribus, aut gratiae caussa fingere, quisquam putet. tu enim is es, cuius in me ornando studium eiusmodi semper fuit, vt, non modo quantum possim, sed plus etiam quam possim, tua debere caussa mihi videar. ideo fit, vt, si quid in minimis etiam rebus aut omittam, aut committã, sceleris prope loco ponam. tu autem cum dissimulas, mihiq. ignoscis, ingenium simul & humanitatem declaras: nec me tamen culpa, cura ve liberas. ego enim, cum tibi de ista facilitate agam gratias, ipse tamen mihi non ignosco, aut eatenus ignosco, vt aliquo dolore non caream. Villula tua, non est, cur a me quidquam exspectet, cum in te ipso sit, quod aliunde quaeris. atq. illa quidem, vt arbitror tecum, si posset, ita loqueretur. Ego te fessum vrbanis curis recreo; ego otium, ego tibi valetudinem restituo. a me fruges, a me poma, a me etiam auiculas & palato gratas, & stomacho vtiles, habes. deniq. aut, hic dum es, viuis, aut numquam viuis. nunc tu me orna, quod potes. noli pati me ad quemquam confugere, aut cuiquam debere, nisi tibi, cui libenter debeo. Has voces, mi Camille, quas tacita videtur emittere, noli contemnere: re-

fer aliquam gratiam bene merenti: vt, quid tu illi, quid illa tibi debeat, omnes intelligant. quam enim tu vnus optime nosti, quis, nisi tu vnus, de ea optime loquetur? Vale. Romae, XIII. Kal. Dec. MDLXXII.

EIDEM, Bononiam. 3

DE oleis quid exspectas? eadem, quae antea, adspectu pulchrae, sapore per quam gratae. pleniores etiam, quam anno superiore, caeli ne munere, an tuo delectu? visae sunt. agere gratias, si tua ferret humanitas, & nisi iam inter nos, pro vetere amicitia, ac familiaritate, putidum id esse videretur. tuam quidem industriam, quod eas tua manu seueris, atque alueris, nec admirari satis, nec laudare possum. quod vero eius industriae fructum ad amicos etiam absentes peruenire vis, & quod in eo me numero locas: vtrique nostrum aequae gratulor. nam de nomine, oleae ne poma sint, in quo tu mihi, suscepta grammatici persona, quasi litem intendis, ipso a te munere delenitus non contendam. quamquam, si nuces & amygdalae, quae ipsae quoque oleum efficiunt, poma sint; quod, opinor, non negabis: cur oleas inter poma referri non liceat, haud equidem intelligo. sin tu, de earum nobilitate laborans, vt fere suum opus amat omnis artifex, fruges appellari mauis: indulgebo non inuitus: ne te mihi, tamquam tuis muneribus detrahenti, subiratum liberalitatis tuae cum aliquo fortasse meo damno paeniteat. Vale. V. non. Ian. MDLXXIII.

EIDEM, Bononiam. 4

QVAE mihi res maximae curae fuit, et in qua meas omnes cogitationes, omniaq. studia fixeram, & locaram ea cum ex animi sententia, diuino fauente numine, successerint litteris tibi, mei amantissimo, significandum putaui. Vnicam filiam, inter sacras virgines educatam, non hebetem ingenio, nec paucis, nisi me fallit amor, virtutibus instructam, iuueni optimo satis honesti loci, haud postremi ordinis in cure ciuili, addo etiam, quod hodie potissimum requiritur, a fortunae bonis non imparato, meis reclamantibus, de sententia tamen fidelium amicorum despondi. hoc tu meum consilium, pro vetere nostra necessitudine, tuaque aequitate, non dubito quin & probes, & ominibus optimis prosequare. equidem onus Aetna grauius deposuisse mihi videor: speroque fore, vt, quod reliquum est uitae, uacuo curis animo tranquille degam. Quaeris, vbi Romae, si per valetudinem licebit. nam hie me fere tota mecum actum est non optime, communi tamē pituitae morbo, quo robustiores etiam laborarunt, alii sine periculo, alii sic, ut decesserint, in quibus fuit is, cuius obitu dolendum est maxime, poetica laude insignis. Amaltheus. mihi eadem, quae antea, victus ratio medicina fuit, necdum audeo institutum mutare propter anni tempus inaequale. in publicum, nisi necessaria re coactus numquam prodeo, domesticis me finibus teneo: & cum libellis, idest cum amoribus, & deliciis meis, iucundissime uiuo. Orationem pro Archia cum meo commentariolo scire cupio an acceperis. absolui iam in reliquas omnes,

nes, duabus exceptis, pro Ligario, & Deiotaro: quam bene, alii iudicabunt, magno certe cum labore, opera, numquam, nisi per morbum, intermissa. Quiddam etiam explanare sum aggressus: &, vt se principia dederunt, videor aliquid praestare posse. assentor mihi fortasse: nam sua quisque amat: verumtamen hic omnes, praesertim qui litteris excellere, putantur, initium, quod ad te mitto, valde probant. Cardinalem, fratrem tuum, veteris exemplum innocentiae, columen sanctae sedis Apostolicae, salutari a te meis verbis, magis opere cupio. Vale. Romae, XII. Kal. Martii. MDLXXIII.

EIDEM, Bononiam. 5

SIC tu par pari. ego de filia mea paullo ante collocata, nunc tu de tua significas. cuius rei quae tua laetitia sit, meus me sensus admonet. equidem cum ea voluptate, quam cepi superioribus diebus, quam spero diuturnam fore, prorsus nihil confero. &, quia te pariter affectum existimo, mirabiliter gaudeo. postulat enim noster amor, ego secundis vt rebus tuis aeque laetar, ac meis, tu meis vicissim aeque laeteris, ac tuis. Gozadina familia vel doctrina, & sapientia, vel honoribus, & rebus gestis praeclari nominis est. generi tui pater is & fuit in omni vita, & nunc quidem is maxime est, cui praeferri nemo integritate, ingenio, dignitate, conferri possint admodum pauci. filius adolescens, ex omni a te, tali viro, iuuentute probatus, atque electus, non dubito, quin & parentis, & maiorum suorum laudibus egre-

egregie respondeat. Quo circa tibi, vt debeo, de ista coniunctione uehementer gratulor: eamq. Deum opt. max. ita fortunare uolo, ut maiorem quotidie tui consilii fructum, uoluptatemque capias. Quod autem, abiecta rerum urbanarum cura, otium, & solitudinem cogitas: ignosce, non assentior. tu ne, cum auctoritate ualeas, virtute excellas; cum ita factus a natura sis, ita liberalibus disciplinis institutus, vt prodesse patriae, laborantibus amicis opem fere, familiam tuam, illam quidem satis claram, adhuc tamen illustrare possis; tu haec deferes omnia, vt vni tibi uiuas? obsecro, quis probabit? vel dicam etiam, te permittente, quis non improbabit? ego sane, qui te natum rebus maximis iampridem intellexerim, si feceris id, quod significas vt salutem curiae, foro, negotiis dicas, probabo fortasse ominis caussa, qui tibi cupiam, quidquid agas, ex animi sententia succedere; sensibus tamen quin agar intimis, impetrare a me non potero. quid ceteri, quid sentient? quid eloquentur? nam, etsi genus illud uitae, quod ordinis, totum cum uirtute coniunctum, reprehendi posse non videtur: tibi tamen, vt opinor, multo minus, quam aliis, pro tua superiore uita, beneq. de omnibus merendi praeclara consuetudine, conceditur. At ego me litteris totum tradidi. id enim obiicies. Diuersa, mi Camille, ratio est. ego enim, quod praestare posse videor, homo a rebus gerendis alienus, valetudinis incommodae, non magni animi, id libenter unum ago & quidem in vrbe Roma, quod tu miraris, vt in deserta solitudine, interpellante nemine. quod beneficium optatum antea potius, quam speratum, nunc a Pontifice optimo, ac

libe-

liberalissimo, ad excitanda doctrinarum ingenuarum studia mire propenso, GREGORIVS XIII. acceptum, meminero, & praedicabo, dum viu, fortasse etiam scripta mea, me mortuo, loquentur, & obscurum posteris esse non sinent. Ego igitur si cum libellis assidue sum, et hoc non modo ad naturam, verum ad ualetudinem meam apto uitae genere delector: peccare me non arbitror. Te tua nobilitas, animi non minor, quam ingenii, praestantia, perspecta saepe uirtus, ipsa patria vocat ad eas res, vnde laudes oriuntur maximae: vt, quod tibi vitae reliquum erit, non priuatis humilibusq. curis in remota uillula, montanaque crepidine, sed actionibus nobilissimis, in oculis, & in auribus clarissimae atque eruditissimae ciuitatis perpetuo traducas. quod si feceris, aut si non omnino neglexeris: medium enim quiddam est: magnopere cum tua, tum communi etiam multorum caussa laetabor Vale, & fratri tuo, integerrimo, ac sapientissimo Cardinali, & Sigonio, nostrae aetatis ornamento, ad illustrandam antiquitatem nato, salutem à me plurimam.

Romae. M D LXXIII.

EIDEM, Bononiam. 6

POST grauem trium fere mensium morbum, nunc deniq. incipit esse mihi paullo commodius. nec tamen adhuc uel eo, quo solebam, stomacho, vel ita firmo utor capite, vt cogitandi, aut etiam legendi laborem sustineam, gradum vero facere sine sensu doloris, aperto nuper educendis humoribus laeuo crure, neque dum possum, & conari, supra quam uires patiantur, non audeo. quae quoniam

niam fieri quotidie mitiora sentio; aliquam in dolore voluptatem capio: cum praesertim prope anniuersarius hostis valetudinis meae iam abierit autumnus. Oleis tuis, quibus me, quocunque loco sim, carere non pateris, in quo tuam beneuolentiam agnosco, fruar cum filia, & genero. simul enim uiuimus, & plane uiuimus. ego autem parce, quia nondum firmus offensiones etiam minimas extimesco, illi comedēt liberius, qui a recte ualent, nec in cibis plus minus ue diiudicant. De me ipso dixi: de rebus meis quod te scriberem, noui nihil erat. Omnia fere sunt eadem, quae antea, hilara satis, & prospera. ampla non dixerim, ne mentiar. quamquam hoc uulgi more loquor. nam si ampla sunt ea, quibus maiora non expetimus: amplissimis opibus fruor. nihil enim deest, quod natura desideret: quod autem natura non desiderat, abesse facile patior. Vale.

Romae, Idibus Dec. MDLXXIII.

ANTONIO. FVRNARIO
Napolim. 7

VALDE sum laetatus laetitia tua, humanissimis, & ornatissimis litteris expressa. amoris. n. index est. amari autem a te, quo nihil amabilius, siue probitas, siue doctrina cogitetur, quis tanti non aestimet, quanti ea, quae sum ma sunt? nec uero, quamquam voluntatis erga te meae nullus adhuc quidem fructus exstat, a me tibi gratiam non referri, debes existimare. nam etsi disiuncti satis longe sumus, & congrediendi, colloquendiq. facultatem in-

teruualla

teruálla locorum impediunt, meus tamen in te animus est, de te saepe cogitat, de te etiam, nec mediocri uoluptate, secum ipse nonnumquam ipse loquitur. & si tu, amare, & colere, officium esse putas; officia tibi mea numquam deesse, testis ipse mihi sum. Citrea, quae mittis, eo mihi gratiora sunt, quod, vt mitteres, non te magis instituti tui memoria, quam amor admonuit. quod autem addis, eis stomachum imbecillum confirmari: cupio verum esse, idq. mihi persuaderi facile patior: quandoquidem & hoc medicinae genere nihil suauius: &, stomacho si valerem, hac fere valetudine, praesertim iam senior, contentus esse possem. nam, vt robustioribus me conferam, optare non debeo: cum id mihi natura semper, nunc etiam aetas deneget. Vale.

Romae, IV. non. Oct. MDLXXII.

EIDEM, Neapolim. 8

VIX credas, & memoria nostri tua quam delecter & eas, quas mittis, epistolas, quibus ipsa memoria declaratur, quam libenter legam. Ego enim hoc mihi primum ab ipsa natura videor accepisse, vt amari uellem a tui similibus: qui quidem hodie (ne assentari me putes: a quo uitio longe absum) quam pauci sint, qui recte iudicant, mecum omnes intelligunt. accessit ratio, quae voluntatem auxit, atque in hanc partem quasi propendentem impulit, hoc mihi bonum, idest amicitiam tuam, cum tua mihi ultro detulerit humanitas: quam à me putas felicitatem praeferri? atque adeo cur non in hoc ipso felicitatem esse maximam existimem? Est igitur, cur &

ipse mihi gratuler, & tibi gratias agam. quorum alterum perpetuo a me fit: alterum ut fiat, à tua singulari benignitate non conceditur. Munuscolo tuo, cum haec inter nos minime necessaria sint: quippe omnibus muneribus mutua praestat beneuolentia: nihil tamen gratius. Vale.
Romae. XVII. Kal. Febr. MDLXXIII.

EIDEM, Neapolim. 9

AMABO te mi, Furnari, quid tibi in mentem uete? an tu me uis muneribus obruere? ego enim illa scripseram, non ut peterem, sed ut admonerem, spectans uidelicet illud tempus, quod adhuc quidem longe distat. amoris haec nimirum interpretato fuit. amor autem errare non potest: aut, si errat, gratificandi voluntatem secutus, & bene merendi studio ductus, quis tam insipiens aut rerum tam iniquus aestimator est, qui non cum laude potius, quam reprehensione dignum ducat? Cotonea sane ipsa, tam celeriter abs te missa, mihi accidisse per quam grata, nec possum negare, nec debeo. utar iis, ut con sueui, post cibum, libenter, ut egregie conditis, utiliter, ut remedio pituita laborantibus aptissimo. O te amicum optimum: tantum ne? immo etiam medicum suauem, qui curat simul & delectat. qualem qui reperit, si eum in oculis non fert, cum humanitatem ignorat prorsus, tum sua ipse diligere commoda non videtur. Vale.
Romae, III. Kal. Febr. MDLXXIII.

MEDICOS omnes de conditis Cotoneis audio sentire melius, quam de citreis. itaque posthac, quando tu, ut video, tuum institutum retinere vis, nec ego

con

contra disputo, illa malim propter valetudinem, sic tamen, vt pura sint, non cum aromatibus, & sicciora densa, quam tremulo coacta gelu.

IO. CRATONI
Viennam. 10

EPISTOLAM tuam, a te datam XVII. Kal. Nou. accepi VII. Kal. Dec. eo sane gratiorem, quo minus hoc tempore exspectatam. noui enim, quam vacuus numquam sis, non tam a tuo munere, quam ab amicorum negotiis, quae ita suscipis, ut sustineas, donec ad exitum perferantur. scripsisti igitur amore impulsus, & omnia vicit humanitas tua. quo tibi nomine debere me multum dicerem, nisi tantum iam deberem, quantum persoluere vix possim. Romam qua caussa adductus uenerim, scripsit, opinor, ad te filius: quae retinuerit, a me cognosce. atq. hoc primum, quod tibi pro tua in me singulari beneuolentia maxime voluptati fore non dubito: incredibili sum exceptus hominum laetitia. Pontifex ipse, praeclare in optimas artes animatus, cognito aduentu meo, laeti animi signa ostendit, negotiumq. Cardinalibus dedit, ut ita mecũ demansione agerent, ne discedere paterentur. noli quaerere, quam sim laetatus, non quo libenter abessem a meis, quibus mihi dulcius in uita nihil est, aut quo penderem ab aulicis honoribus, qui ne iuuenem quidem mouerant umquam, ne nunc senem, sed ut homines, obliti superiorũ temporum, eundem in urbe Roma, qui semper fuit, uirtuti locum esse perspicerent. parui rogantibus, cognita praesertim

ſertim Pontificis uoluntate. ſtipendium ſatis per ſe tenue in quo meam facilitatem nonnulli reprehendunt, cum libertate & otio maximum uidetur. nihil oneris imponitur litteris, vt in ſolitudine, frui licet, &, vt ſpero licebit. vnum, aut alterum Cardinalem bis in menſe, terue ſummum, vel quia me diligunt, uel quia uirtute excellunt, ſalutare conſueui. Caelum idem experior, quod antea, humidum, graue, inaequale: nec tamen ualeo deterius, quam in patria; vel quia, quod te virum doctiſſimam non fugit, hilaritas animi corpori medicinam facit; uel quia me domeſticae tricae ſollicitum non habent; uel fortaſſe etiam propter uina, quae ſunt hic ex omni genere optima. pituita carere iam non poſſum, ſexagenarius laborem ſcribendi, aut legendi fere numquam intermittens. Vereor, ſi longior epiſtola ſit, ne tibi moleſtiam afferam: niſi ſi haec ipſa tibi moleſtia maior eſt, quod excuſatione tecum utar. A te igitur peto, vt, quemcumque Caeſar oratorem in demortui locum Romam mittet, ei me de meliore nota commendes. dicerem ſignificationem amoris in me tui commendationem fore omnium grauiſſimam; cum nemo ſit, quin facile diligat quem diligi à te ſentiat: ſed ego ne tibi praeſcribam, homini omnium, quos in uita nouerim, humaniſſimo, & prudentiſſimo? Vale. Romae, Kal. Dec. MDLXXII.

IO. SARIO ZAMOSCIO 11

MVLTORVM menſium aduerſa ualetudine uexatus, omni prorſus carebam legendi, ſcribendique facultate. quod eo mihi in primis, nomine permoleſtum eſt,

est, quia, multis ad me scribentibus, respondere sine ualetudinis incommodo uix possum. nam, et si depulsa uis est morbi; pristinas tamen uires desidero, & capitis infirmitas non modo litterarum, sed prope sermonis vsum adimit quotidiani. Dabis igitur mi Zamosci ueniam homini tui amantissimo, qui te pro ingenii doctrinaeq. praestātia summis ornare laudibus numquam desinit, si ad tuam elegantissimam epistolam hoc vnum rescribo, rescribere me tibi pluribus uerbis hoc quidem tempore non licere. nam, cum licebit persuade tibi, non esse me commissurum vt debitum humanitati, amicitiaeque nostrae officium non persoluam. interim haec pauca, vt recenti morbo, uacillantibus litterulis. Vale.

Rom. non. Dec. M D LXXIII.

VBERTO. FOLIETAE 12

ETSI tu is es, cuius ingenium & virtus neq. meū neq. cuiusquam omnino testimonium desideret: me tamē uel amore in te meus, vel ipsa ueritas adduxit, vt extare uellem de tuis Elogiis iudicium meum, non tam apud te, qui te ipsum egregie nosti, quam apud omnes gentes, atque adeo apud ipsam posteritatem, quae de studiis ingeniisq. nostris, expers amoris & odii, pro cuiusq. merito sententiam feret. Ego enim tua scripta & legeram ante multos annos, & ita probaram, vt ex iis, qui tunc excellere putabantur, tibi neminem anteferrem: nunc, vt vere dicam, non vt gratiae caussa tuis auribus largiri quidquam uelim, haec de tuis Liguribus illustris, & diligens, & ornata commemoratio ita mihi placuit, vt

vt, qui conferri tecum hoc in genere possit, prorsus neminem esse iudicauerim. nam ex vniuersa Italia, aut ex multis prouinciis multarum virtutum exempla colligere, id quod ex veteribus multi, ex recentioribus non nulli fecerunt, haud sane magni negotii videtur esse: ex vna vero ciuitate, & ex vna satis angusta regione tamquam ex vberrimo fonte multos haurire, qui vitae sanctitate, qui militari gloria, qui reipublicae administrandae scientia, qui solertia & inuestigandi nouarum rerum, nouarumque gentium studio, qui etiam litteris & eloquentia floruerint, hodieque floreant, admirandum quiddam est, & immortali laude dignissimum. in qua cogitatione dum versor, non tam equidem patriae tuae gratulor, quod eos ciues tulerit, qui tantas res gererent, aut qui insigni aliqua laude inter ceteros eminerent, quam quod tu incredibili quodam erga tuos amore incensus, ad eorum memoriam ab interitu vindicandam ingenium artemque contuleris. viuunt enim nomina, consumptis corporibus, excellenti scriptorum industria: & si praeconem virtus inuenit, elucet; eo si caret, obscuratur, & exstinguitur. Quo circa uel iis ipsis, qui ornati a te sunt, quorum hodie nonnulli sua gloria viui perfruuntur, vel eorum posteris tanti debet esse munus, officiumque tuum, quanti semper a fortibus ac sapientibus viris aestimatam nominis aeternitatem videmus, qui eam non modo laboribus, ac periculis, uerum etiam vita, ac sangine quaerendam putarunt. Et, vt aliquid de meo sensu, cum alumnum disciplinae meae, praestanti virum ingenio, natum maximis rebus, ornatae dicendi, scribendique fa-

cultate, siue latina Lingua, siue communis Italica spectetur, nemini prorsus aetate nostra concedentem, proprii Elogii laude decorasti, etsi debitum in eo virtuti praemium persoluisti, me tamen, pro mea in illum singulari beneuolentia qua voluptate laetitiaque affeceris, quo tibi beneficio deuinxeris, nec mihi verbis exprimere nec tibi cogitatione consequi facillimum sit. Ac tu quidem materiam cepisti nobilem, & praeclaram: sed, vt ea speciosior, & iucundior, & vt ita dicam, se ipsa maior sit, eloquentiae tuae praestantia consequeris. omitto reliqua, ne sim nimius: nam sua quidque laude dignum est: sed in principiis tam multis tantam varietatem, tam splendidam, tam elegantem quis non admiretur, aut quis vidit vmquam? in ceteris enim Elogiorum partibus tui numquam non similis, idest grauis, & sublimis, & ornatus, in hac vero tantus es, vt in illis certare cum aliis, in hac te ipsum vincere voluisse videaris. Macte vir ingenio, atq. virtute, optime de patria merite, cui tot ciues, tot heroes, tot Principes, communi fatorum lege ereptos, vel temporis iniuriam timentes, restituis, atque conseruas. nunc illa te suae studiosum dignitatis, publici cupidum commodi, vereque suum alumnum agnoscit: nunc amplectitur absentem: nunc incolumem, florentem, beatum exoptat. quae tibi merces vna pietatis in illam perpetuae praestantissima videtur. Vale.

Romae, ex aedi. pride Kal. Dec. M D LXXII.

CAE-

CAESARI. ORLANDO 13

Nihil abest a natura mea longius, quam vel assentari, quod sui commodi spe plerique faciunt; vel inanibus verbis tempus conterere; quod eius est, qui minime sua boni nouit, quiq. secum sibi, & suis, tum etiam ciuibus vniuersis, & patriae natum obliuiscitur. Ego, mi Caesar, cum vtrumque nostrum aeque lance perpendo, cur ipse tibi assenter, caussam video esse nullam. tu enim tua virtute, ego mea fortuna contentus viuo. si quis didicit esse blandus, vt alterum capiat: eius artificio locus apud te non est. ego autem, si assentatio mercedem spectat, aut emolumentum aliquod aucupatur, nihil habeo, quod à te exspectem, aut quod petam praestantius beneuolentia tua. at eam adeptus iam sum: adeptamq. tanti facio, vt nihil anteponam. amari enim ab homine excellentis ingenii, summae probitatis, cogitationes curasq. suas omnes ad unam virtutem referente, iurisconsulto denique eruditissimo, non ex recenti barbariae, sed ad illam doctrinae veteris elegantiam exculto; amari, inquam, abs te, tali uiro, & frui beneuolentia tua, ipsum per se optabile est. cum vero ab eadem beneuolentia multa mihi quotidie commoda nascantur: quid est, quod me tibi debere non confitear? mitto reliqua illud omnium maximum nec meminisse, nec praedicare vmquam desinam, quod mihi non solum bibliotheca tua, omni prope referta librorum genere, sed ea, qua excellis, doctrina ita patet, vt, si quem

ex his commentariis, quos in Ciceronis orationes diu noctuque texo, posteritas fructum colliget, eum tibi ex aliqua parte acceptum referre debeat. Sunt enim quaedam, amissis duodecim tabulis, omni paene formularum, responsorum, edictorum exstincta memoria, ita complicata, & inuoluta, ut, nisi singularis iurisconsulti scientia, usu confirmata, aucta ingenio, adhibeatur, explicari, & euolui vix, aut ne uix quidem interdum possint. Agerem tibi gratias de isto munere, si uel tua pateretur humanitas; uel ego is essem, qui bene de me merenti uerbis potius, quam re, satisfactum esse uellem. memoria tuebor officia tua, donec illucescat ille dies, ut referre gratiam liceat: quod si assequar: non dubito, quin tu, quem tibi hominem adiunxeris, cum intelligas, tua praestanti liberalitate, bene que agendi consuetudine uehementer laetere. Haec interim, cum de officio meo cogitarem facere non potui, quin ad te scriberem: quamquam & a studiis meis inuitus auellerer; &, ut uere dicam, non me tuus tantum, sed meus etiam pudor ab hoc argumenti genere, quod totum ad tuam laudem pertinet, haud mediocriter auocaret. Vale. ex aedibus. Pr. non. Dec. MDLXXII.

MAXIMO. ZABRERAE. 14

Si quis est, qui tuam humanitatem. tuosque mores & probe norit, & laudare loco numquam desinat: eum esse me, uelim existimes. uerumtamen, cum ego diutius, quam studia fortasse tua patiebantur, eo, quem superiore mihi aestate commodaueras, libro sim usus, nonnum-

nonnumquam mihi, ne tu durius id acceperis, venit in mentem suspicari. adire ad me solebas: nec in officio tuo mediocre beneficium: erat quippe tua suauitate exhilarabar: delectabar ingenio: doctrina etiam, in qua mentiar si tibi quemquam ex aequalibus tuis anteponam, nonnihil interdum & leuabatur labor meus, & adiuuabatur industria. haec nisi restituis: nimium a te grauis errato meo, si modo erratum esse vis, poena constituitur. Longe, inquis, habitas. Fateor: nec tamen vltra mille passus. at cũ memini, ad templũ diui Petri, vt es religioni deditus, maximeque pius, itare quotidie soleres. praeclara consuetudo: quae si manet, incommodi nihil mea caussa suscipies. non enim deuiae sunt aedes meae: ab arce sancti Angeli recta euntibus ad basilicam beati Petri propemodum occurrunt: sin autem intermissa est, & te sanctae Mariae templum, quam Mineruae vocant, magis tenet: impetrare tamen debet amor in te meus, non dicam, vt quotidie vna simus, sed certe, vt adspectu me, & sermone tuo, semel in mense frui sinas. Haec mi Maxime ita velim accipias, vt si te delectant, serio; si quid offendunt, ioco dicta credas. ego enim cum eo sum ingenio, vt incommodare uelim nemini: tum eo erga te animo, vt tibi multo minus, quam ceteris. amo scilicet, utì debeo, studia tua: occupationes noui: breuitatem dierum video, addita praesertim tempestate, ventis, frigoribus, imbribus infesta. Gabriel frater tuus, omni laude ornatus adolescens, de quo, ita viuam, vt saepe cogito, vt valeat, quid agat, quam spem redit afferat, scire vehementer uelim: ad quem cum litteras mittes, ita cupio salutem adscribas meis

 verbis,

verbis, ut amari se a me non mediocriter intelligat. Vale. Ex aedibus. pridie Id. Ian. MDLXXIII.

M. ANTONIO. CIOFANO Sulmonem. 15

LAETARI te, quod Romam venerim, valeamque post itineris laborem satis commode, cum etiam atque etiam gaudeam, minime tamen miror. Facit hoc amor in me tuus, illo primum tempore, quo inita inter nos amicitia est, mihi non obscure perspectus, quotidie postea iis illustrior officiis, quae si patiar ex animo meo deleri, peccasse mihi valde videar. At gratiam non refero. Non arbitror te id spectare; quae tua humanitas est. nec ego quidem ex eo molestiam capio, qui mihi sim conscius voluntatis in te meae, &, si qua tui dabitur ornandi facultas, eam praetermittere non cogitem. Herculem quidem, fratrem tuum, tibi & probitate & virtute simillimum, dum hic ero, omni officiorum genere complectar. Laudibus iis, quas in me confers, non quod is sim, qui gloriola capiar, sed quod eae quoque ab amore proficiscuntur, magnopere delector. Vale. Romae. V. Kal. Quinct. MDLXXII.

AVGVSTINO. ANGELELLO Fabrianum. 16

PERSVADE tibi, nihil mihi gratius, aut iucundius esse posse litteris tuis, & quia pure in primis, ornate

que

que loquuntur, & quod amorem in me tuum, perspectum illum quidem a me antea, clarioribus tamen argumentis quotidie magis ostendunt. Inscriptiones misi ad filiũ. is te tuo merito amat, & gaudet muneribus tuis. mihi sane, quas proxime misisti, valde probantur. Onuphrius ad te scripserat meo nomine, vt mitteres ad nos ea, quae nos olim ad te misimus. tu nihil dum respondes. quid putemus? humanitatem, & diligentiam tuam non requiram est enim vtraque mihi probe cognita. quid ergo est? occupationibus distineris; quae tamen adimere tibi nostri memoriam non debent, quemadmodum nec ipse in magnis curis & negotiis tui possum obliuisci, quamquam litteris tuis interdum non respondeam. quod si tu deteriorem in partem non accipis, facis quod amicitia nostra dignum est. Vale.

VII. Kalend. Iunii, MDLXXIII.

BRANCONDIO. OPHIDANO 17

Est omnibus a communi parente natura tributum vt amari velint a sui similibus, & in animorum societate & coniunctione multum ponant. Ego autem, quorum eminet virtus, & quibus in ipsis ea sunt, quae praecipuũ quendam amorem concilient, eorum amicitia nihil optabilius, nihil esse praestantius, existimo. atque ego te, vel hominum sermone, vel tuis litteris, ornatissime scriptis, adductus, in horum numerum libenter aggrego, mihi autem vel maxime gratulor, quod ita te sentire video de studiis meis, vt mihi tãtum largiare, quantum si agno-

ſcam, aut ipſe me parum noſſe, aut; quos mea mihi fines modeſtia praeſcribit, eos praeterire longe videar. nec tamen contra tuam benignitatem diſputo: potius eam amplector, atque amo. quod ſi res tulerit, vt referre gratias poſſim, in his praeſertim rebus, quae ad tuam laudem pertineant: dabo operam, vt eo te eſſe apud me loco, quem tua virtus poſtulat, intelligas, & in magna tui amantiſſimorum hominum copia me tamen eorum nemini concedere. Vale.

Romae, pridie non. Nou. M D LXXII.

PAVLLI.MANVTII

PRAEFATIONES

QVIBVS.LIBRI

AD.ILLVSTRES.VIROS

AVT.AD.AMICOS

MISSI

COMMENDANTVR.

AD. MATTHAEVM. SENAREGAM. AMBROSII FILIVM IN. EPISTOLAS. CICERONIS QVAE. FAMILIARES VOCANTVR

I

TVO ne, Matthaee Senarega, an meo dicam felici contigisse fato, vt, relicto Louaniensi celeberrimo gymnasio, quo, tamquam ad mercatum bonarum artium, virtutis & eloquentiae comparandae caussa, concesseras, Venetias te hoc potissimum nomine contuleris, quod nostri, vt ipse dicere solitus es, videndi & cognoscendi mira quaedam te cupiditas incenderat? tu quidem, si tuum sensum attendo, vis me hoc tribuere fortunae tuae. nam, quod ita euenerit, non modo vt ad amicitiam, & consuetudinem, verum etiam ad conuictum, & contubernium meum tibi aditus patuerit: in eo quasi tibi quiddam expetendum contigerit, ipse tibi gratulari plurimum solitus es. de quo, non est meum statuere, vere ne sentias, an secus. at illud meum est, paucis ostendere, cur tu contra mihi carissimus, iucundissimusque sis, &, quod nunc in meis aedibus mecum habites, mecumq. viuas, in eo ego quoq. meae felicitatis aliquid agnoscam. nam, si tu ita de me sentis honorifice, quod iudicio mouearis: aequum est mihi a te concedi, vt ego de te non minus vere, quam tu de me, iudicare possim. sin istam tibi de me opinionem peperit

rit humanitas: me quoque non solum natura, sed ipsa iam ratio docuit, praeclarum esse humanitate excellere. itaque do me libenter iam eam partem, vt homines officiis colam, laudibus exornem, re, si opus est, pro mea tenuitate sustentem. Sed mehercule ego de te, mi Mattheae, a vero animi mei sensu iudico: nihil me gratia, nihil afficit ambitio. Primum, cum aliquoties mei salutandi caussa domum meam venisses, pellexisti me in amorem tui, comitate morum, & lenitate sermonis: deinde, quod iam non tibi modo, verum & aliis petentibus negaueram, atque excluseram, vt ego te domo reciperem, eloquentiaeque studiis erudirem, multis precibus vsus peruicisti. Nec mihi tamen, quod tibi, meorum sermonum cupiditate flagranti, meamque domesticam consuetudinem p[illegible]tenti, satisfecerim, adhuc venit in mentem paenitere: quin, quo plus ad nostrum conuictum accedit temporis, eo maiorem e tuis moribus, tuisque studiis haurio suauitatem. non enim tam hoc in te laudo quod certe in adolescente summa laude dignum est, quod a studio doctrinae non te suis illecebris voluptas, non commodum, ne ipsa quidem valetudinis ratio deducit; quam illud & admiror, & praedicare satis pro dignitate non possum, quod in tuis cogitationibus haec tibi prima est, & antiquissima, vt Deum Optimum Maximum, a quo vno, quae vere bona sunt, emanant omnia, humanis rebus, quae fluxae nimis, infirmaeque sunt, longe omnibus anteponas. Perge adolescens optime in hoc praeclaro diuinoque sensu. haec est omnium rerum vna nobilissima, vna, mihi crede, quae omnium Philosophorum scientias, vna, quae omnium Regum opes facile vincat.

vincat. quare tu quidem oblecta te, quod facis, eloquentiae studio: in qua, quo modo principia se dant, futurum auguror, vt breui superiorem neminem, aliquando ne parem quidem habeas. sed illud stet in primis, neq. vmquã excidat, omniũ virtutum Pietatem in Deum esse fundamentum. ac vide, quot inde tibi bona fluant. Primum, tuae saluti consulueris egregie. animi salutem appello, non corporis. decet enim nos aeternam potius illam vitam, omni felicitate circunfluentem, quam hanc, quae temporum spatiis definitur, miseriis numquam vacantem, cogitare. deinde, patrem tuum, qui, vt audio de multis, atque etiam de te ipso, humanam prudentiam prae diuinare religione nihil eße putat, incredibili voluptate laetitiaque perfundes. cui quantum debeas, non ex eo solum intellige, quod pater est; sed quod is pater, qui te filium vult esse inter tuos ciues omni re florentem, atque honoratum; qui te consiliis a puero sapientissimis erudiuit; qui te suo exemplo, suis optimis institutis, ac factis ad laudem quotidie vocat. Tali patri, tam probo, tam tui amanti, tam libenter suas omnes curas in te consumenti, curare debes, vt id, quod reliquum est vitae, per te sit iucundissimum. quod ita consequeris, si statueris, quibus artibus ideo nunc operam das, vt aliquando ceteris hominibus elegantia sermonis, et scientia rerum antecellas, earum artium infirmam esse gloriam, nisi perpetuo erga summum Deum amore studioque fulciatur. mihi quidem, cui tu carissimus esse aut vis aut certe ita videris velle, vt mihi persuadeas, magis vlla re placere non poteris, quam si te in eo, quod instituisti, vitae innocenter & cum virtute degendae studio constan-

stantem, tuiq. simillimum videro. Et, vt iam nunc intelligas, quos in animis hominum amoris igniculos vera virtus accendat; scis quinctum abhinc mensem mihi tecum nihil fuisse, te mihi numquam visum, ignotam mihi tuam faciem, obscurum nomen. nunc, apud me quo loco sis, intelligere te puto. paucissimis diebus ex conuictu consuetudo, ex consuetudine amor, ex amore familiaritas exorta. itaque tecum & saepissime sum quod sub iisdem tectis necesse est, & admodum iucunde, quod ea, quae in tuis moribus elucet, probitate consequeris. Et, quoniam is ego sum, qui, quo me voluntas ducat a ratione profecta, eo libenter sequar; gessi morem animo meo, tacite hortanti, vt hanc meam ad te amandum propensionem non modo tibi, sed, quatenus quidem per me liceat, reliquis etiam hominibus illustri aliquo officio ac munere declararem. cumq. tulisset casus, vt hoc tempore Ciceronis epistolae familiares, eae, quas tu iam legendo & peruolutando triuisti, denuo typis, vt nunc loquimur, essent imprimendae: peropportuna ad id, quod volebam, visa res est. nam, hunc librum si cum tui nominis inscriptione publicarem, putaui me facere, quiddam, quod vtrique nostrum aeque conueniret: tibi, quia ex his primum Ciceronis epistolis ad Latinae orationis elegantiam informamur, ex his primus eloquentiae quasi succus, qui qualis initio fuerit, permagni interest, ebibitur: mihi, quia, cum hic liber omnium fere versetur inter manus circumferet, id quod ego cupio, tuum nomen, & meum de te iudicium, meamq. spem quam plurimis ostendet. quorum alterum est eiusmodi, vt ego tibi nunc ex aequalibus tuis neminem in vllo genere laudis anteponam: al

tera,

tera, cum aetate processeris, ea mihi de te pollicetur, quae si euenerit, (omnium autem rerum euentus in Deo positus est) vir eris inter viros maximus, habebit a te familia tua memoriam nominis sempiternam, patria vero exemplum in ciuitate virtutis excolendae praeclarissimum. Venetiis, MDLIV. mense Maio.

AD. CAROLVM. PISAVRIVM LEONARDI. FILIVM IN. EPISTOLAS. CICERONIS AD. ATTICVM

BENEFICIORVM, Carole Pisauri, non eadem omnium est ratio. multi, quid detur, spectare solent, sua quidque magnitudine metiuntur, nihil attendunt praeterea: ego potius, quibus de caussis, & a quo homine detur, animaduerto; ac, si quid in aliquem, aut in me ipsum collatum est gratiae, tanti soleo aestimare, quanti videtur is, qui contulit, aestimandus. hinc fit, vt quae a patre tuo, viro sapientissimo, & cum aliis laudibus ornato, tum vero omnium, quos ego in vita nouerim, humanissimo, quae item a patruo, qui nuper magno bonorum omnium maerore mortuus est, Ioanne Maria, Paphi Episcopo, excellenti non minus doctrina, quam bonitate, praedito, diuersis temporibus in me profecta sunt officia, ea quamquam summa non fuerit, (neque enim tulit occasio neque rationes meae postularunt) pro summis tamen acceperim, & earum rerum loco duxerim, quas qui possi-

dent, beati existimantur. fons enim ille, vnde manarunt, amor fuit, & cum amore iudicium, quod uterque de me habuit: quod equidem, si potero, tuebor officiis: studio certe, omniq. prorsus cura, atque industria bonum virum, meritorumq. memorem praestabo. quod si liceret ingenium cum voluntate coniungere: vt alterum alteri responderet, & cupiditati vires aequarentur illustrarem beneficia vestra; ac fortasse efficerem, vt gratia mihi a vobis aliqua deberetur, gratiam persoluenti. verum, vt, hoc quidem ab infirmitate mea sperari minime posse, non solum intelligo, verum etiam ingenue confiteor: sic illud facile polliceor, vereq. affirmo, si quid aut iam est in me facultatis, aut erit aliquando, iis, in quibus assidue versor, studiis partum, & vigiliis, velle me id in omni mea vita, quantumcumque erit, seruire totum uestrae laudi, tuae praesertim; quae cum a meis praeceptis, & consiliis originem duxerit, exornabo eam, tamquam opus meum, quibus potero artibus, qua licebit industria; florentemque pulcherrimis virtutibus alumnum disciplinae meae cum inspiciam, gratulabor vtrique nostrum pariter, fructumque amoris & studii ueteris in te mei ex tua gloria vberrimum capiam. Ac tu quidem, mi Carole, cum tibi nasci contigerit ex ea familia, in qua semper verus honor, & splendor virtutis enituit, nihil debes humile cogitare, nihil angustũ, nihil obscurum, aut inane. excelsa petat animus tuus, ampla, illustria, plena dignitatis, & gloriae. quo te semper a tua prima pueritia mea vox incitauit; quo pater tuus, cuius ad te cogitationes curaeque referuntur omnes, assidue cohortatur, quo denique te vocant maiorum tuorum

exem-

exempla; quorum nomina nulla dies exstinguet, nulla obscurabit obliuio. non enim, si praestiteris ea, quae a te exspectantur, quae maxima sunt, nouum in tuã familiam decus inferes: antiqua renouabis, praeclaramq. consuetudinem retinebis in tua domo laudis eapetendae, exercendarumque artium optimarum: quibus instructos, vtiles fuisse patriae ciues, sibi & familiae gloriosos, de tua gente multos, si annales euolueris, inuenies. Verum, quando te sacris addixisti, & illud vitae genus complexus es, quod est totum in laudabili ratione, totum in praeclaris cogitationibus et factis constitutum; non te libera voluntas, vt alios, ad honestum rectumque ducit; sed, quo te primum die ad religionem contulisti, eodem die legem ipse tibi imposuisti perpetuae continentiae; exclusisti rerum inanium cupiditatem; uelle ad solidam laudem omnia referre uelle summi Dei gloriam in omni uita, idest tuam salutem, spectare professus es. Quare non tibi monitores, quorum te moueat oratio, exspectandi: ipse te excita, ipse acue & impelle. multae sunt propositae adolescẽtibus uiae, fallaces, obliquae, insidiose, oculis iucundae, specie quadam obiecta voluptatis: in quibus errare quotidie vides & labi, ducem sequentes libidinem, non rationem, de tuis aequalibus quamplurimos. tu uirtutis ingredere, simplicem, rectam, apertam, principio fortasse difficilem, atque asperam, exitu certe salutarem, & gloriosam. hanc, inquam, uiam, signatam, & impressam vestigiis proborum sanctorumque virorum, si uis ipse tibi carus esse, si uis ipse tibi recte consulere, vnam ingredere: aut, si ingressus iam es, curre per eam celeri

gradu ad ea, quae te manent, praemia immortalitatis. Haec ego, pro meo in te amore singulari, vetereque erga parentem tuum studio, scriptis tecum ago, quae sermonibus & libentius agerem, & saepius, si liceret. sed, quando te Pataui tua studia, a quibus abduci non debes me Venetiis mearum rerum ratio, & valetudinis detinet infirmitas: proficiscetur ad te mea vox, his consignata litteris: quae tecum erit perpetuo, vbicumq. fueris, te prosequetur, quocumq. ieris. nec vero dubitaui, quin ea tibi paullo gratior esset futura, coniuncta cum Ciceronis voce, idest cum iis epistolis, in quibus cum Attico, familiari suo, non minus grauiter, & sapienter, quam eleganter, & splendide loquitur. fructum, vt spero, capies ex utraque non uulgarem. ego enim, ut uelis optima, te hortor; Cicero uolentem adiuuat; ornat enim eloquentia, consiliis instruit sapientissimis. nam disputat saepe in his epistolarum libris, sermone per quam eleganti, de statu reip. de uitiis Principum, unde fluunt exitia ciuitatum, de uicissitudine fortunae. qui tibi erit, accurate legenti, sapientiae fons uberrimus. A me uero munusculum hoc habebis, meae in te uoluntatis & studii argumentum. exiguum, inquies. fateor: sed uelim spectes animum, non rem: quam tamen ne ipsam quidem debes contemnere; siquidem eiusmodi est, ut tuas, tuorumq. laudes, a me non expressas, sed tamquam tenui penicillo designatas, simul cum beneuolentia mea cunctis gentibus patefaciat.

Venetiis, M D L I I X.

AD. BENEDICTVM. ACCOLTVM RAVENNAE. CARDINALEM IN. ORATIONVM. CICERONIS PARTEM. PRIMAM

MAXIME esset optandum, Accolte clarissime, ut, quae olim a doctissimis uiris magno labore, magnisque uigiliis sunt elucubrata, ea nostram ad aetatem peruenire omnia potuissent. artium plurimarum scientia, quarum adiumento ad uitam recte instituendam indigemus, non desideraretur. uerum ita casu nescio quo accidit, ut ex iis scriptis, quae ueteres illi, homines sapientissimi, reliquerunt, non solum multa prorsus interierint, sed etiam, quae in hanc diem seruata sunt, ita deprauata, ita mutila legantur, ut saepissime uix, aut ne uix quidem intelligi possint. hoc incommodum pater olim meus magna ex parte sustulit. cuius industria multos excitauit, ut, eandem rem aggressi, iacentem litterarum laude pro suis quisque uiribus subleuaret. quod si alii fecerunt, tantum aemulatione gloriae permoti: certe, cur ego id faciam, hoc plus habeo caussae, quod, cum pater studiosis id, quod in hoc genere promiserat, morte praeuentus praestare non potuerit, hoc me nomine ita appellant, quasi ad filios soleat non paternae solum rei, sed uoluntatis etiam hereditas peruenire. haec me, ut debet, opinio multum mouet, sed auctoritas tua plurimum quam ego tanti soleo facere, ut, quamcumque tu probas rationem, ea demum & utilis mihi, & honesta uideatur esse. tu igitur cum ad hoc posteritatis adiuuan-

dae studium nos & vehementer, & saepe sis cohortatus; effecisti, vt in eam rem tanto alacrius incumbamus quanto pluris apud me tua, quam reliquorum omnium consilia sunt. quod si labore, studio, diligentia profici in hoc genere quidquam potest, vt certe potest: magnopere spero fore, vt neque te officii tui in me admonendo, neque liberalitatis in adiuuando paeniteat. cuius rei qua si specimen erit haec prima Ciceronis orationum pars, quam, ex veterum exemplarium collatione diligenter emendatam, in manus hominum sub tuo nomine emittimus. nam, cum vsu, & consuetudine ita comparatum sit, vt, quibus rebus Principes viri delectentur, in iis rebus multi suum studium probare velint; ex quo fit, vt ab aliis canes, ab aliis equos, aut aues nobiles dono dari videamus; commode me facturum existimaui, si quid ego eius generis ad te mitterem, quod omnibus te praeferre voluptatibus intellexissem. soles enim quotidie fere a grauissimarum artium tractatione, in haec studia, quae sibi ab humanitate nomen adsciuerunt, qua si in hortum amoenissimum, diuertere: vbi te modo oratorum & poetarum flores, modo dulcium amicorum colloquia mirifice delectant: vt, praeter id temporis, quod valetudini dare soles, quod sane pusillum est, hora nulla sit, quam non in litteris, & cum virtute traducas. quam tuae vitae rationem qui ignorant, mirantur scilicet, vnde illa tibi in aduersis rebus fortitudo tanta, vnde animi robur illud inuicti, quod ne illa quidem ipsa, quae in rebus humanis fortuna dominatur, vllo pacto poterit infringere; contra cuius vim duplici te praesidio muniueris, artium maximarum cognitione, & mentis optimae

mae conscientia. haec est aliarum virtutum, quae in te sunt multae, quasi Princeps, & Regina quaedam, vt in aliis neminem tibi anteponere, in hac ne conferre quidẽ possim. Nam de prudentia, de pietate, de iustitia, ne videar assentari, nihil dicam: ne de liberalitate quidem, quae tamen ita nota est, vt non, qui eam laudet, assentator, sed, qui non laudet, maleuolus existimetur. cum enim haec dandi beneficii ratione eiusmodi sit, vt nulla certior ad laudem, nulla item magis lubrica videatur via; propterea quod in beneficiis collocandis plerique fortunam hominum spectare solent, vt eandem gratiam, aut etiam cum fenore recipiant: non est, quod in hoc te labi quisquam arbitretur; cum & rarissime contingat, cuiusquam opera vt egere videaris, & tu tamen quam plurimis, ob eximiam naturae tuae liberalitatem, atque amplitudinem, benigne facere & soleas, & possis. & cum de omnibus ad bene merendum natura es maxime propensus: tum vero ipsa tentatio atque doctrina ita conformauit, vt ad eos honestandos, qui se iis artibus, in quibus ipse excellis, dedidere, tuum soleas studium libentissime conferre. quae quidem humanitas & beneficentia tua non sane video qui possit in vllo maior esse, quam in me tuendo fuit. quae est enim a te res, quae ad meum commodum attineret, praetermissa? quis diligentius est adhortatus, vt hanc restituendae antiquitatis laudem, qua pater meus olim excelluit, paene afflictam excitarem? quis eam ipsam ad rem perficiendam plura contulit? cum etiam magnis Principibus, tui simillimis, ita me commendaris, vt, iudicii tui testimonio permoti, non minimis ad se praemiis euocarint. Quae cum recordor,

etsi me ipsum probe noui, tamen interdum mihi assentor, & mihi aliquid uideor esse, quod a te sim ornatus. haec me inanis ambitio ita delectat, ut illum dolorem, quem ex difficultate capio remunerandi, si non tollat, minuat quidem certe. quamquam tu is es, qui te satis superque remuneratum existimas, si modo id, quod dedisti, ab eo, qui accepit, intelligis memoria teneri. quo in officio praestando, noli credere quemquam esse, qui me uincat. & huius quidem rei confido fore ut aliquando eiusmodi a me signa dentur, quae nullum cuiquam de mea in te uoluntate dubitandi locum relinquant: nunc earum rerum, quas ipsi quidem hoc tempore possumus, maxima, primum, ut dixi, Ciceronis orationum uolumen in tuo nomine apparebit. omnino neque amplitudine tua, neque iis officiis, quae in me contulisti, digna res uidetur: sed, ut spero, muneris nostri tenuitatem humanitatis tuae magnitudo subleuabit.

AD. GVLIELMVM. BELLAIVM LANGEVM

APVD. SVBALPINAS. GENTES. PROREGEM IN. ORATIONVM. CICERONIS PARTEM. SECVNDAM

4

M*AGNI refert, Bellai ornatissime, quo quidque tempore agatur; & ad omnes res non paruum habere mumentum solet occasio quaedam, & commoditas, qua uti dicuntur ii, qui nihil, nisi loco, facere consue-*

consueuerunt. nam, quemadmodum pictorum tabulae certo loco positae delectant; eademq. minus bono lumine constitutae non item eorum, qui spectant, oculos tenere solent: sic actiones nostrae, mirum est, quantum opportunitate commendentur: vt interdum plus in tempore quam in ipsa re, positum esse videatur. quod ego cum semper iudicassem, tamen non sum ueritus, quin tibi, in iis rebus vel maxime occupato, quas Rex Christianissimus. & post hominum memoriam maximus, tuae fidei diligentiaeq. mandauit, hoc ipsum, quod nunc a me proficiscitur, officium futurum esset uel iucundissimum. nam, et si magna tibi est grauissimorum negotiorum imposita moles; quam tu summa tua cum laude, & omnium paene gentium admiratione sustines: tamen in ipsa illa occupatione ita te litterarum tractatio delectat, vt & legas cum uoluptate, quae alii scripta reliquerunt, & scribas ipse, quae a posteris cum admiratione perpetuo legentur. ex quo illud consequeris, vt non modo Regis voluntati seruias, quod est summa laude dignum; sed etiam posteritati consulas, quo laudabilius esse nihil potest. itaque tantum abest, vt a maioribus tuis, omni decore affluentibus, ad te ornandum quidquam haurias, vt etiam in te sit, quod ad illos redundet. nam, si tibi aliunde petenda sit laus; vnde plura suppetant ornamenta, quam a fratribus tuis, maximeq. ab eo, qui a Paullo III. ita est in Cardinalium Collegium cooptatus, vt ei summus Pontifex amplissimam dignitatem non quasi optatam concessisse, sed quasi debitam persoluisse videatur? cui quidem uiro cum ad summam gloriam nihil desit; cumq. item tibi eae res abunde adsint, quibus homi-

nes hominibus antecellere uidentur: tamen fit ueſtra bonitate, & ſapientia, ut uiciſſim & tu in illius dignitate, atque amplitudine, & ille in ingenio. atque uirtute conquieſcat tua. uterque uero magna apud Regem prudentiſſimum, & ſummo iudicio praeditum auctoritate, magno eſtis apud omnes nomine, & gloria. nam tu quidem, quis eſt tam longinquus, cui notiſſimus non ſis? non ex praeſenti corporis forma, (quamquam multas prouincias Regis legatus obiiſti) ſed ex imagine ingenii tui; quam ueriſſimis eloquentiae coloribus expreſſam in tuis ſcriptis licet intueri. in hac cum & naturae tuae bonitas, & uirtutis eximia praeſtantia cernatur: ſequitur, ut, ex ea qui te norunt, iidem ament. quorum ego in numero cum ita eſſem, ut nemini concederem: tamen non eſt credibile, quantum ad illam ipſam animi erga te mei uoluntatem addiderit Gulielmi Pellicerii, oratoris in hac urbe Regii, hominis praeſtantiſſimi, praedicatio. cuius multi, & egregii de tua laude ſermones me iam antea commotum impulerunt, ut ex orationibus Ciceronis, cuius tu libros e manibus dimittere non ſoles, alteram partem cum tui nominis inſcriptione diuulgarem. qua in parte ab erroribus, & mendis uindicanda quantum operae, ſtudiique poſuerim mihi ipſe ſum teſtis: quantum autem profecerim, & tu, & alii iudicabunt. tibi quidem, ſi conſequar, ut noſtra diligentia probetur, ſane meos labores non exiguo compenſatos eſſe fructu exiſtimabo.

AD . ALEXANDRVM . CAESARINVM CARDINALEM

IN . ORATIONVM . CICERONIS PARTEM . TERTIAM 6

BENE mereri de litteris, etiamsi utilitas praeterea consequatur nulla, tamen praeclarum in primis, atque egregium esse semper duxi: quamquam, utilitatem spectare si volumus, ea demum summa est, quae ex hoc genere percipitur. fructus enim in posteritatis memoria, & praedicatione positus est, quem nemo umquam sapiens non praestantissimum iudicauit. sed haec bene merendi ratio duplex uidetur esse. nam & qui aliquid ipsi scripserunt, & qui alios uel cohortatione, uel praemio, ut scriberent, impulerunt, litteris opem tulisse existimantur. quae duae res eiusmodi sunt, ut, qui alterutram commode faciat, ei scilicet a studiosis omnibus gratiae sint agendae, qui utramque, ne haberi qaidem satis possint. Atque hanc laudem, ne apud ueteres quidem saepe accidit, ut unus consequeretur: propterea quod, qui ea uirtute, atque fortuna fuerunt, ut & ingenio posteris prodesse possent, & opibus, ut idem facerent, multos adducere, alterum facile fecerunt, ut eos, qui doctrina, & eloquentia ualerent, ad iuuanda litterarum studia excitarent; alterum facere, ut ipsi monumentum aliquod industriae suae relinquerent, propter rerum gerendarum curam non ita potuerunt. quod item nostris temporibus usu uidemus euenire. nam neque multi sunt, qui praestare utrumque possint; &, qui possunt,

iis fere, cum velint, non conceditur. cuius generis exemplum, ne id, quod adest, aliunde quaeramus: concede quaeso, Caesarine praestantissime, vt a te summam: & sine me hoc impetrare a modestia tua, vt ea, quae sentio, de te dicam. certe enim, qui maiorem aut iuris ciuilis, aut sacrarum litterarum cognitionem sit consecutus, neminem esse constat. neque tamen haec studia, quae humaniora appellantur, quae nos adhuc secuti sumus, contempsisti, in quibus etiam diligenter versatus es, vt illa superiora, quae quibusdam ipsa per se nimis horrida videntur, eloquentiae pigmentis, cum velles, atque etiam quantum velles, illustrare posses. est igitur in te ipso, vnde posteritas adiuuetur. nec, vt arbitror, voluntas deest: sed otium eripiunt maximarum rerum occupationes. nam, quia tua virtus non humili, neque obscuro loco latet, sed quasi in specula quadam excelsa, atque illustri posita est, vnde opem ostentare bonis omnibus videtur; iccirco homines accurrunt ad te, vel vt consilium, vel etiam vt auxilium petant. itaque negotiis a litterarum tractatione distractus, ex duabus rationibus, quibus initio bonas artes adiuuari posse dixi, alteram inuitus omittis, cum ipse nihil scribas: alteram studiose amplecteris, cum iis, quos industria vides excellere, nulla re desis. quamobrem Hieronymus Ferrarius, qui se iampridem tibi addixit, homo & ingenii, & iudicii laude praestantissimus, cum alia, quae a te habet, praedicare solitus est, tum illud vel maxime, quod, domi tuae viuens, te permittente, atque adeo libente, totum diem in litteris ponit, & otio frui-

fruitur tanto, quantum diserta in regione vix esset. cuius ex ingenio qui fructus percipiuntur, qui certe maximi sunt, ii sane tuae liberalitati referuntur accepti. a te habemus, quae Ferrarius in veterum scriptis vel correctione restituit, vel explicatione illustrat. a te emendationes in Philippicas Ciceronis orationes, quas ille plurimas, atque optimas ad me misit, quae iamiamque edentur, a te inquam omnes sunt. itaque etiam eas ipsas orationes, vt a Ferrario, idest a te, restituas, & quae praeterea in hoc tertio volumine continentur, in quibus ipsi, quae male affecta erant, multa sanauimus, tibi inscriptas, atque dicatas emittimus; vt, quod beneficium habemus maximum, eius beneficii auctorem agnoscamus, & huic libro summum ornamentum, Caesarini nomen, apponatur. quare etiam id, quod iampridem optaui, fortasse consequar, vt, quam praeclare ego de te sentiam, cum intelligas, tu me eum existimes, quo in amicitiam, vel potius in clientelam tuam accepto, non pessime sensisse videaris.

AD. IOANNEM. MONLVCIVM CRISTIANISSIMI. REGIS CONSILIARIVM

EIVSDEMQ. APVD. VENETAM. REMP. ORAT. IN. CICERONIS. ORATORIOS. LIBROS 6

QVOD te non fugit, Monluci sapientissime, praestare omnes ceteris hominibus, sed alius alia re

vult.

uult. non enim uniusmodi sunt nostrae voluntates; sed, quoniam ex animo qui uarie afficitur, tamquam ex typo affinguntur, ipsae quoque uariae sint, & multiformes, necesse est. ergo non eadem omnibus prima sunt. Quoniam uero ex iis, quae appetuntur, necesse est aliquid excellat, vt de multis optabilibus vnum optabile maxime sit: quid sit id, quod ego ceteris praestare putem, si de me quaeratur; dicam, id, quod qui assequuntur, eorum in potestate sensus omnium, animique sunt. id autem sine dubio Eloquentia est: quae tantum possidet dignitatis, vt infra uel eorum fortunae, quorum imperium prouinciae nutumque sequuntur, me quidem iudice constituantur: cum ita accidat, vt ab hac quamcumque in partem volentes ducamur, illis inuiti saepe pareamus. Sed, quoniam, quo loco posita laus est, eum locum maximis difficultatibus Natura circumsaepsit, vt perueniendi facultatem paucissimis relinqueret; non est, quare nobis in mentem ueniat mirari, cur neque diuturna, neque in multis perfectae fuerit species eloquentiae. illud uideo, cum in hanc cogitationem mentis aciem intendi, bene dicendi gloriam duabus rebus ali maxime, otio, & libertate. itaque in vrbe Roma, quae bonorum oratorum quasi fecunda genitrix partus edidit uberrimos, neque ante secundum Punicum bellum, neque post Caesaris dominationem magnopere fuit, quod in hoc genere probares. Hannibale uicto, hostis Italiae terribilis nemo fuit. tum in vrbe securitas, tum summa tranquillitas orta: tum seditiosorum hominum ingenia popularibus concionibus acuit am-

ambitio. conciones, inquam, eloquentiam pepererunt: nisi quid me fallit ratiocinantem: ratiocinor autem sic, & per hos quasi gradus interrogationis adscendo. Eloquentiae quod summum fuit propositum praemium? consulatus: qui summus honor fuit. consulatum quis mandauit? populus. populum quis tenuit? concionator optimus. ergo a concionibus exstitit orator. idemque sublatis concionibus, nullus fuit. cum enim ciuilibus armis oppressa Resp. iaceret; uetus consuetudo periisset; à populo, cuius potestas vniuersi translata ad vnum esset, non iam magistratus, non praefecturae peterentur: eloquentiae, quae populi gratiam honorum spe quaesierat, inanis omnis & superuacanea fuit exercitatio. sic oratoria facultas, summorum hominum studiis, exercitationibusq. culta, cum a duobus Gracchis ad C. Caesaris aetatem, hoc est per annos centum fere ita uiguisset, vt nihil vmquam fuerit illustrius; non effugit rerum humanarum commune fatum: quas ubi ad summum siue industria, siue natura perduxit, retro fere praecipiti lapsu reuoluuntur. Imperatores deinde multi rem Romanam exceperunt: quorum aetatibus uestigium ueteris eloquentiae nullum agnosceres. quid post? multo minus. nam, imperii sede in Graeciam translata, crebrae uastationes Italiae consecutae; cum influentes barbararum nationum copias reprimeret nemo. tum non eloquentia modo, sed ipsa paene litterarum memoria funditus deleta, nec suus est bonis disciplinis honor, nisi multis post saeculis, restitutus. partum denique, aut auorum nostrarum memoria, cum exte-

ros mores Italici caeli temperies aliquando ad humanitatem deduxisset, paullulum oculos litterae sustulerunt. doctrina primum, serius enituit eloquentia: nec mirum: doctrinam enim sine eloquentia laudamus; eloquentem sine doctrina recte intelligens nemo duxit. nunc in oratorum nomine, quod eximium semper fuit, nihilo minor, atque haud scio an etiam maior, quam priscis illis temporibus, dignitas, & amplitudo est. mittuntur a Regibus ad Reges, aut ad liberas ciuitates, qui non de stillicidiis agant, non de iure fundi; quarum rerum controuersias qui perite, & copiose disceptarunt, scimus olim habitos esse eloquentes: sed ea tractent, quae prudenter disputata, otium gentibus constituere, dignitatem imperii conseruare, terminos proferre possunt. hoc qui praestat, eum ego ueteribus oratoribus non comparo solum, sed etiam antepono. illi caussas agebant primum apud iudices sorte ductos, deinde apud eos iudices, quibus de aliena re, non de sua iudicantibus persuadere orator siue hoc, siue illud haud magno negotio posset. nunc agitur in consilio lectissimorum virorum: agitur iis de rebus, vnde ad eos ipsos, qui iudicant, maximum potest siue emolumentum, siue damnum redundare; cum & de publica re iudicent, & in publica, extra quam nihil est, priuata cuiusque continetur. his probare quae uelis, eo maioris ingenii uidetur esse, quo difficilius ab artificio capitur prudentia. itaque, cum hoc multi uoluerint, magnum decus atque ornamentum est eorum, quibus contigit, vt possent; qui sane pauci sunt: maximum uero, si cui tantum aut natura dedit, aut exercitatio doctrinae,

ctrinae, vt inter hos ipsos emineret. qualem si quis te iudicet, Monluci clarissime, hunc ego recte iudicare mihi persuadeam. nam, si consideremus, primum à quo missus orator sis, deinde ad quos, tum quibus de rebus missus: ita reperiemus, missum ab eo Rege, qui omnes Reges sapientia uicerit, quoniam quidem omnium vnus, quid contra Fortunam virtus posset, maxime declarauit: ad eam Rempublicam, quae nisi sapientissimorum ciuium copia floreret, semperq. floruisset, profecto neque tanta nunc esset, cum olim minima fuerit; neque tam diu staret, cum ceterae Respublicae suorum ciuium temeritate conciderint: iis autem de rebus esse missum; quarum quae magnitudo sit, ex eorum, ad quos pertinent, opibus apparet; quae tantae sunt, vt paucorum imperiis distributus terrarum orbis teneatur. Et, cum haec legatio tibi perhonorifica fuit; tum illud ad tui nominis celebritatem longe maximum accessit; quod cum a Principe Turcarum Solymano pacem defessa bellis Europa peroptaret, eaq. sine Christianissimi Regis intercessione desperaretur; vnus electus, qui tantum muneris obires, acceptis à Rege mandatis, aestate media, summis caloribus in Graeciam nauigasti. pacem vt componeres, optabatur: composuisti: hieme summa, difficillimis itineribus, per dispositos equos in Galliam recurristi. Exceptus alia cura, cum de sedandis inter Regem tuum, Regemq. Britannum magni momenti controuersiis ageretur, praefuisti. te consulente, agente vltro citroq. cursante, abiectis armis pax inter eos firmissimo foedore constituta. Habes hoc omnino, Monluci, non dico a Fortuna, quam casus, & temeritas regit, sed a te

ate ipso, qui ad consilium & rationem omnia refers, ut in tuis actionibus felix usquequaque sis. nimirum Sors, quam in rebus humanis dominari quidam sunt opinati, non omnium est aeque communis; sed ipsa sibi virtus propriam fortunam architectatur. non erras, quia non est errare sapientis; & quia sapienter agis, omnia procedunt. bonus etiam orator es, quia bonus uir: ingenium enim probitas commendat; nec minus mouet is, qui dicit, quam ea, quae dicuntur. Quod nisi Latinum sermonem in Italia peregrinitas immutasset; nae tu nobis longo interuallo & Crassos, & Antonios retulisses. sed quoniam ea lingua utimur, quam multis coeuntibus linguis generatam corrupta consuetudo peperit: veteribus Romanis oratione dissimilis, ingenio simillimus, non tu quidem loqueris vt illi, sed vt illi tamen & sapis, & persuades. Quare non fuit ab re, cum ego eos libros, in quibus perfecti formam oratoris a Cicerone videmus expressam, mendis antea deformatos, nunc mea correctione expolitos emitterem; non fuit inquam ab re, tuo nomini dicatos emittere; vt, quae de perfecto oratore traduntur, ea perfecti item oratoris titulo cohonestarentur. hoc cum ita existimassem, quia videbatur esse aptissimum, feci, & feci eo libentius, quod cum tu mihi & multa iam summae humanitatis officia tribuisses, & is esses, qui tribuere etiam maiora posses; ego, nisi aliquid, praesertim vbi daretur occasio, retribuerem, uerebar, ne, ex duobus maxime insignibus uitiis, alterutrius infamiam non effugerem, vt vel ea viderer, quae a te accepissem, minus meminisse, quod a consuetudine naturaq. mea alienissimum est; vel ea,

quae

quae sperari possent, negligere: quod quia superbi esset, abest non modo a fortuna mea, sed etiam a voluntate plurimum.

Venetiis. MDXLVI.

AD . BENEDICTVM . RHAMBERTVM IN . CICERONIS . LIBROS DE . OFFICINIS

NON ignoras, Benedicte Rhamberte, sensum esse quandam in hominibus similitudinem, quae cum in consuetudine cognita est, efficitur, vt, inter quos id accidit, amor exoriatur. ab hoc quasi fonte multorum amicitiae manarunt. multos etiam beneficium cum obligasset: cumque id, quod acceperant, memoria conseruatum grate animo redderent; idque vterque fieri ob ingenii bonitatem, & voluntatis erga se propensionem existimaret, statim est illam opinionem beneuolentia consecuta. itaque duae caussae sunt, quamobrem homines ament inter se: sed haec posterior, quae a rebus externis originem ducit, cum illa superiore, quae a natura proficiscitur, nullo pacto videtur esse comparanda. illa enim primum habet eam suauitatem, qua, vt opinor, & certe, nulla maior est, cum eos, quibus vtimur, & iisdem rebus, quibus nos, & aeque atque nos affici sentimus: deinde, etiam qui in dando & accipiendo beneficio fructus est, eo non eget. nam, si haec actio bene merendi interdum est, & esse potest in iis, qui voluntate non admodum coniuncti sunt,

quanto facilius exsistet apud eos, quorum animi ita con sentiunt, ut, quasi natura hortante, easdem res appetere, ab iisdem fugere videantur? at vero, qui officiorum com moditatibus adducti in amicitiam conierunt: etiam si al ter alterum initio summe diligat: tamen, si quando accidet, id quod accidere saepe solet, ut ea, qua diligere coeperunt, caussa tollatur: certe eorum animi pedetentium in amore lãguescent. quo in genere animaduertis, Rhamberte, quam multi quotidie labantur, de quibus, facile est intelligere quid sentias, cum ab eorum instituto tua ratio tam vehementer abhorreat. probe enim te, quae nostra debeat esse in iungendis amicitiis cautio, quae in iisdem colendis religio, quod item in omni vita praestan dum officium sit, horum librorum, quos nunc tibi inscriptos ad te mittimus, lectio erudiuit. sensi in me ipso; quem, ab opibus non magnopere firmum, aut ne firmũ quidem, tamen octauum abhinc annum tanto studio es complexus, quantum, qui ab omni re paratissimus sit, remunerando compensare vix possit. cumque rerum mearum status, ut sunt humana, interdum mutaretur; memoria teneo, te, numquam immutatum, eandem semper cum mihi, tum fratribus meis voluntatem, ac beneuolentiam praestitisse. cum vero maior aliquanto inter nos consuetudo esse coepisset: quod quidem est factum, postea quam te in nostram vicinitatem contulisti: facile sentio, ad meam vitam recte conformandam quanto mihi obseruatio tuorum morum fuerit adiumento. collocutiones vero de litteris nostrae quid non dicam delectationis, sed utilitatis habuerunt? equidem, si liceret, totos dies vellem tecum ponere. quarum

enim

enim ego rerum cognitione delector, earum in omni genere quae tui sit iudicii subtilitas, intelligo. sed hanc Latinae scribendi rationem, in qua multi nunc volunt excellere, paucissimi possunt, eam vero sic tenes, vt tuis scriptis mihi quidem purius nihil esse videatur. quod eo mirandum est magis, quia tu non, vt alii, diuturno, atque assiduo librorum vsu, sed temporum studio subseciuorum, hoc vt posses, consecutus es. nam, vt omittam, quod tibi, cuius fidei atque prudentiae Veneti Senatus arcana creduntur, otium non saepe contingit: ecqui dies est, quo non ex amicis tuis aut consilio tibi aliquis, aut opera, aut etiam re sit adiuuandus? qua in consuetudine retinenda nimium diligens esse dum vis, accidit saepe, vt tuum potius ipse commodum, quam officii colendi facultatem praetermittas. quo ego me potius facere sum arbitratus, si haec opuscula, in quibus maxime de officio praecepta traduntur, ad te, quem cognoui esse omnium officiosissimum, mitterem. genus hoc, Rhamberte, quoddam est, quo ego eos, qui de me bene meriti sunt, remunerari soleo. perpende rem, nulla uidebitur, animum respice, gratissimum dices.

AD. DIEGVM. HVRTADVM DE. MENDOZA

CAROLI. CAESARIS. A. CONSILIO EIVSDEMQ. APVD. VENETAM. REMP. ORAT. IN. PHILOSOPHIAE. CICERONIS PARTEM. PRIMAM

SVPERIORIBVS diebus; cum domum tuam venissem, vt Benedictum Accoltum, qui apud te diuersabatur, honoris caussa viserem, quem ego hominem, non tam quia Cardinalis est, quam quia Cardinalatu dignissimus, vehementer obseruo: casu accidit, cum ego adessem, vt inter vos sermo oriretur iis de rebus, quae, ab antiquis ignoratae, nostra patrumq. memoria non solum inuentae sunt, sed ad summam etiã elegantiam perpolitae. cuius generis cum Accoltus ita multa commemorasset, vt mihi quidem, credo item aliis, qui aderant, facile probaret, veterum sollertiae nostrorum hominum industriam antecellere: suggessisti tu, ne de philosophia quidem, in qua tantopere antiquitatem admiraremur, tibi videri esse dubitandum, quin ea posset etiam nunc expoliri, atque ornari; si modo, quam quisque linguam a parentibus, atque a nutricibus traditam cum lacte simul hausisset, in ea vellet scribere: nunc vsu euenire, vt, externo sermone addiscendo, totam aetatem consumamus: quod si nos a pueritia disciplinarum cognitioni totos dederemus; non esse desperandum, quin & Platones, & Aristote-

Aristoteles aliquando possent exsistere: non enim & caelum hoc, unde spiritum ddcimus, idem est, quod olim fuit, & hominum ingenia non eadem esse possunt. praua censuetudo naturam peruertit. quae, tamquam ager, si colitur, fructus edit vberrimos; si negligitur, exarescit. annos triginta ponimus in verbis percipiendis: quantulum spatii restat, vt res ipsas consideremus? licet ad antiquitatem animum referre: num aut Graeci illi philosophi, quorum nomen celeberrimum est, ea, quae ab Aegyptiis acceperant, Aegyptio potius, quam patrio sermone scripta reliquerunt; aut nostri aliena lingua, non domestica, sunt usi, cum ea, quae uel de Graecis sumpserant, vel ipsi pepererant, in vsum posteritatis explicarent? constat, apud omnes gentes, qui suas cogitationes litteris mandare voluerunt, eos fere iis esse verbis vsos, quorum significationem matris in gremio cognouissent. quod item nostra aetate si fieret, facile contingeret, quod tu opinaris. Hurtade clarissime, vt in philosophia veterum inuentis non nihil, vel etiam non parum addi posset. neque enim eos, qui fuerunt, vsque eo cogitatione, ingenioque processisse existimandum est, vt iis, qui futuri sunt, quod praeterea cognoscerent, nihil reliquerint. multa latent adhuc, retrusa, atque abdita in immensitate naturae: quae eliciet, & euocabit in lucem, si quis inuestigandis rationibus, & perscrutandis rerum caussis ab ineunte aetate suum studium dederit. quod ab iis fieri commode non potest, uel potius nullo modo potest, quibus non ea lingua, in qua alti educatiq. sunt, sed ea, qua ueteres utebantur, scribere consilium est. quorum tu si probares institutum, quotus-

quisque tecum esset in eo laudis genere conferendus? tenes enim perfecte Latinam linguam, tenes Graecam, Arabicam, alias praeterea. scribis tamen, ut in patria tua loquuntur. in quo uideo quid spectes. quod pater tuus egit, ut optime de Hispania mereretur: id tu alia quadam ratione consequi uis. ille enim, cum annum ageret uix dum quinctum & decimum, qua aetate milites in exercitu pauci solent esse, omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus, Baeticae Regem, bis acie fusum, regno exsuit, & quaecumque in eius ditione fuerant, Catholici Regis Imperio potestatique subiecit. Aliam tu ornandae, atque amplificandae patriae tuae rationem iniuisti. profers enim, quantum in te est, Hispanicae linguae terminos; &, ut ea non solum uerbis, & nominibus, sed etiam rebus, & scientiis per te locupletata ab exteris nationibus appetatur, ingenio doctrinaque consequeris. quod nescio an omnibus patris tui uictoriis, atque triumphis sit anteponendum. nam, etsi, populos bellos superare, & imperium augere, praeclarum est: tamen mihi cum animo meo consideranti multo melior uidetur esse condicio litterarum, quam regnorum: haec enim in unius hominis fortuna posita sunt, & unius saepe culpa extinguuntur; illae uiuunt, & uigent quo die magis, neque ulla temporis circumscriptione terminantur. itaque magni & excellentes uiri, qui bellicae laudis gloria florerent, cum earum rerum, quas gessissent, memoriam non satis fore diuturnam sperarent, nisi ab hominibus ingenio praeditis celebrarentur; eos, qui id praestare possent, non uulgaribus praemiis affectos, in

bonore

honore summo, atque etiam in amore semper habuerunt. Quo mihi illorum laus uidetur esse illustrior, qui & res praeclaras manu gerere, & quae gesserint, litteris custodire ipsi possunt. quo in numero fuit soror illa tua praestantissima femina: cuius militaria facinora cum audimus, cuius eam nostrae aetatis viro animi magnitudine comparamus; cum autem ea, quae scripsit, legimus vel antiquis scriptoribus ingenii praestantia simillimam iudicamus. Huiusmodi cum in tua familia mulieres exsistant, de viris quae sunt speranda? quamquam fratres omnes tui, tuque in primis, ea, quae sperabantur, iam praestitistis. itaque Carolus Imperator vestra potissimum virtute, vestraque fide nititur. nam fratrem tuum, Marchionem de Mondesar, qui ceteros aetate anteit, cum aliis in rebus, tum in victoria Tunetana, equitibus leuis armaturae & classi maxime praepositum, magno suis rebus sensit esse adiumento: alterum autem, Episcopatu Iaenensi ornatum, summe propter eruditionem, & prudentiam diligit; tertium Indicis prouinciis Proregem: quartum Hispanicis triremibus praefecit: te primum sibi voluit esse in consilio: deinde, cum difficultatem quandam temporum paene fatalem impendere, & ea, quae cogitabat, sine summa prudentia non esse tractanda intelligeret, vnum e maximo numero delegit, qui apud Venetam Remp. id muneris orator sustineres. quo quidem in munere clarior in dies significatio tuae virtutis elucet. nam ad vsum rerum, quo vales plurimum, addis doctrinae cognitionem: quam a libris petitam, grauiore in caussa consilium capere si vis, explicas, vt proposito praete-

ritarum rerum exitu, cautior praesentium sit delibera tio. quod quoniam maxime praestant historia, & philosophia: tu quidem uehementer vtriusque studio teneris; sed nescio quo pacto magis te philosophia delectat; credo, quod pluris apud te est, ex cogitare quae nemo viderit, quã imitari quae alii fecerint. quo in genere cum omnino nullius ope uidearis in genere quippe qui ita abundes ingenio, vt, quocumque te applicueris, excellas: tamen uide, quid egerim: iniui rationem, vt iuuare te possem. nam hos Ciceronis de philosophia libros cum uetustis exemplaribus contuli, & emendatos ad te misi; vt tibi, si quando eos in manus sumeres, quasi facilior & expeditior legendi cursus esset. saepe enim ex te audiui, cum diceres, antiquorum in scriptis ita multa esse corrupta, vt in eorum, qui legerent, animos permiste falsa cum veris influerent: cui malo si quis mederetur, eum te existimare à studiosis omnibus, sed a te ipso certe maximam esse gratiam initurum. quae me uox non cohortata est, sed impulit, vt id facerem, quod fecisse me vides. Ac fieri tamen potest, vt meo te studio, & diligen tia nihil iuuerim; & ea, quae ego nunc in his libris restituta, in tuo nomine emitto, iam pridem ipse habeas omnia, domi tuae nata, & a te ipso quaesita: sed ego ita sum ratiocinatus: cum tua philosophis didiceris, non in reges solum, & principes, qui summmam iuuandi facultatem habeant, sed in tenuiores etiam liberalitatis nomen posse cadere, quod benemereri, etiam si non possunt, tamen & cupiant, & praeclarum existiment; eadem ratione fore, vt, quod ego te iuuare voluerim, pro eo id accipias quasi maxime iuuerim.

AD.

AD. MARCELLVM. CERVINVM SANCTAE. CRVCIS. CARDINALEM

IN. PHILOSOPHIAE. CICERONIS PARTEM. ALTERAM

Est genus hominum, qui ita ſentiunt: philoſophari, aut totum nihil eſſe, aut non eorum eſſe, qui rerum agendarum in ſtudio verſantur, quorum in altero mihi videntur, cum homines ſint, beſtiarum conſuetudinem imitari, quae tantum ea, quae pedibus teruntur, quaeque adſunt, intuentur, nihil altum ſuſpiciunt, nihil longinquum cogitant: in altero res a natura copulatas velle ſeiungere. nam, qui ab actione rerum philoſophiam excludit, is, quantum in ſe ipſo eſt, corporis & animi ſocietatem dirimit; cum & corpus regimine animi, & animus miniſterio corporis indigeat. Sed proferunt multos, quibus ignoratio philoſophiae non obſtitit, quo minus ea, quae volebant, rectiſſime perficerent. quaſi vero ſit eadem rerum omnium natura, &, quod vni aliqua in cauſſa contigerit, id cuilibet omnibus in cauſſis poſſe contingere credibile ſit. naufragium facit natationis ignarus; arripuit tabulam, &, amplexu tenens, ad litus incolumis a fluctibus appellitur: num iccirco natandi peritiam negemus eſſe vtilem, quod, ſine ea qui fuit, e periculo tempeſtatis euaſerit? incidat aliquis in febrem: non curatur, & conualeſcit: tollemus igitur medicinam, quoniam ſunt, qui ſine eius

eius ope ſanentur? nihil minus; niſi ſi ea, quae in caſu ſita ſunt, antaponimus iis, quae ratio gubernat. quod idem de philoſophia dicendum eſt. nam, vt illud demus, ſine ea multos eſſe laudem conſecutos: non & hoc dabimus, fore, vt ſine eadem conſequi omnes poſſint. non eiuſdem ſemper generis agendae ſunt res. eſt, vbi prudentia uel mediocris abunde ſatisfaciat; eſt item, vbi mentis alior contemplatio requiratur. hoc extremum qui poterit, ſequitur ut & illud primum: ſed, qui illud primum, non & hoc extremum. quod cum ita ſit: vtrum praeſtet habere, facilis eſt diiudicatio. in optione enim, & eligendi poteſtate, nemo fere eſt, quin totum partibus cenſeat eſſe praeferendum: propterea quod non totum in partibus, ſed partes includuntur in toto. Ergo, cum perſpicuum hoc ſit, accidere & poſſe, & ſolere, vt philoſophiae cognitio & vtilitatem afferat, ignoratio detrimentum: dubium non eſt, quin ea videatur eſſe cum rerum actione coniungenda. Sed iidem coniungi poſſe negant: quo argumento? aiunt eas diſſimili in genere verſari, alteram in otio, alteram in negotiis: itaque ſe non uidere, qui poſſit in utraque vnus excellere. Hic ego, Ceruine praeſtantiſſime, meam memoriam non excutiam, vt ea, quae legerim, aut audiuerim, reminiſcar. non eſt conſilium, quae ad illos redarguendos faciant, veterum e ſcriptis eruere. uolo, vt exemplo tuo refellantur. Romae uiuis, & vixiſti multos iam annos. numquam omnino tua virtus tam illuſtri loco latuit: ſed poſtea quam te Paullus III. incredibili Pontifex non modo ſapientia, ſed bonitate etiam ornatus, in altiore digni-
tatis

tatis gradu collocatum, suorum omnium consiliorum & participem, & adiutorem esse uoluit; tum vero clarissime sese ostendit lumen animi, ingeniique tui; vt nullus esset honor tantus, qui, in te collatus, non uideretur ei, qui contulisset, magnam esse iudicii laudem allaturus. itaque paullo post Cardinalis factus es, & factus tanto bonorum applausu, tantaque laetitia, quantam in animis hominum recte sentientium summa dignitas uirtuti tributa potuit excitare. quo toto tempore valde tu quidem fuisti, atque es etiam nunc districtus à negotiis, maximeq. ab iis, quae & ad sedandas Christianorum Principum discordias, & ad restituendam Religioni dignitatem pertinent, sed te tamen a philosophiae studio nulla res umquam potuit diuellere. sic & animo, et corpori suis vtrique muneribus apte distributis, quotidie fere modo a cognitione ad res agendas, modo a rebus agendis ad cognitionem traductus. teq. ipse in hoc quasi circulo identidem reuoluens, effecisti quod ab iis, de quibus initio dixi, fieri posse negatur, ut & in tractandis negotiis, & in considerandis rerum humanarum diuinarumq. caussis occupatus, dispari in studio, pari tamen cum laude uerseris. ex quo intelligitur, ab iis, qui rerum actioni se dedunt, & percipi philosophiam, & tractari posse: debere autem ostendimus: est igitur eorum, qui aliter existimant, sententia omnis explodenda. Nos quidem, & nostra sponte commoti, & tuo exemplo impulsi, quotidie magis philosophiam admirantes, in eius cognitione cupimus acquiescere ad; eamque, magnis defatigati laboribus, & molestiis, tamquam ad iucundissimum diuersorium properamus.

peramus. quo si peruenero, vel potius cum peruenero: (cur enim meam ipse cupiditatem ominibus optimis non prosequar?) tum ego quidem multo, quam nunc, facilius tua in me merita vel tuebor, vel etiam illustrabo. interea non sumus otiosi: vtinam potius aliquanto minus occupati. prouinciam cepimus duram, atque difficilem, veterum scriptorum libros emendare dum volumus. omnino in hoc onere sustinendo valde sudamus: sed animus, tuarum cohortationum memoria confirmatus, manet in officio, manebitque, dum id, quod instituimus, absoluatur. nunc edimus Ciceronis libros de philosophia, sane multis a mendis, potissimum ex antiquo Bernardini Maffei, qui te maxime obseruat, iuuenis eloquentissimi, libro vindicatos. qui cum ita digesti essent, vt in duas partes tributi legerentur: cumque ego ex iis partibus eam maxime vellem tibi inscriptam emittere, quae tuae personae, dignitatique aptissima videretur: feci, vt eam diligerem, in qua de natura deorum eleganter & acute disputatur: vt, quoniam valde tibi pro tua veteri erga me voluntate, proque summis officiis deberi fructus industriae meae videntur; ii dum ad maturitatem peruenirent, his te interim quasi floribus oblectares.

AD. RAINVTIVM. FARNESIVM CARDINALEM

IN. SVOS. COMMENTARIOS CICERONIS. EPISTOLARVM AD. ATTICVM IO

BENE *audire, qui est recte factorum fructus, omnes fere volumus, amplissime ac praestantissime Rainuti; ipsum quidem recte facere, vnde illud quasi ex fonte deducitur, paucorum hominum semper fuit. est enim tuũ perfectae naturae, tum doctrinae singularis, vt tamen natura sine doctrina facile possit ad laudem peruenire: doctrina sine natura laudabilis numquam, turpis etiam saepe sit. itaque vel in agris inculto homines ingenio virtutem tamen coluere; doctrinis autem eruditi viri, quae ad bene agendum esse instrumenta debuerant, iis ad perniciem suarũ ciuitatum sunt abusi. quid de Pisistrato Graecae historiae loquuntur? quid nostrae de Caesare? doctum vtrumque & eloquentem fuisse, iis tamen vtrumq. sensibus, vt, exempla maiorum, & legum sanctissima iura cõtemnentes, libertatem suis ciuibus eripere praeclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis est: quae nihil nisi seipsam, spectat, ipsa sibi finis est: altera doctrinae, quae nisi ad bonitatem referatur, laudabilis non est, ideoque, vt laudetur, finem sequitur se ipsa praestantiorem. quod si quis est, qui alterum cum altero coniunxerit; vt & bonus sit, & idem doctrinis institutus: neque rectum ideo solum cupiat, quia sit ipse ad rectum natura propensus, sed quia, quod rectum non est, id esse turpissimum*

ſimum intelligat: hic eſt, quem in uita humana diuina bona conſecutum putemus. praeclara res, ſed exemplo minus nota: id autem, vt ego opinor, ob eam cauſſam, quod unuſquiſque in vitam Principis, tamquvm in ſpeculum, intuens, ad illius ſimilitudinem ſe ipſe fingit, & format. ideoq. viri ſapientes alterutrum recte cupiuerunt vt aut reges philoſopharentur, aut regnarent philoſophantes: vtrum eſſet, futurum vt ex uirtute penderemus. Quod ſi fuit vllum tempus, cum homines rationes, & cogitationes nmnes ſuas in philoſophia conſtituerent: tum profecto coepit eſſe, cum auus tuus ad Chriſtianae Reipublicae, nimirum magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iuſſu accerſitus, ſedit in ſede Pontificia Pontifex digniſſimus, ea praeditus non ſolum auctoritate, ſed etiam ſapientia, vt hic nos in tantis tempeſtatibus ſeruare ſolus a naufragio poſſit. cumq. laudandus eſt maxime, quod optime ipſe ſentit, optimis ſemper in ſtudiis, conſiliisq. defixus: tum, quod optimos uiros adſciuit ſibi et conſiliarios, & ſuae voluntatis adminiſtros. in quo ego tantum ſoleo ponere; vt, ſi mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonum Principem malim cum bonis adminiſtris, quam bonum cum ſui diſſimilibus. ſed bene, quod habemus vtrumque; & Pontificem, qualem res poſcebat, & Collegium tali Pontifice digniſſimum. itaque nunc emergit uirtus: honeſtum reuocatur: deſerte per multos annos litterae patronos habent, diuque, vt auguror, habebunt. tu Rainuti, fraterq. tuus, duo clariſſima Italiae lumina, vterque Cardinalis, & Cardinalis vterque optimus, praeclaram conſuetudinem tenebitis ab auo traditam. certe enim non ideo te Pa

tauii per tot annos summi doctores erudierunt, ut ea, quae tantis uigiliis quaerebas, consecutus negligeres. amabis eadem, & fouebis; tuumq. erit proprium studium non solum colendae virtutis, sed etiam ornandae. refer animum ad eos, qui, multis ante seculis exstincti, tamen in laude viuunt: omnes reperies, his gradibus adscendentes, ad immortalitatem peruenisse quorum tu quia facta imitaris, non dubito, quin eorum semper florentibus nominibus ita tuum nomen inseras, ut numquam exarescat. Materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam: quam nunc ita regis adolescens, vt ea praestes, quae saepe desideramus in senibus. quae quamquā ad eos solum, quibus cum potestate praees, pertinere videantur: tamen illa tuae ditionis terminis non cōtinentur. scis consuetudinem famae. illa nos per ora hominum sublimes uehit: benefacta simul, & malefacta aeq. circumfert: sed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuiciis exploduntur. Itaque noli putare te Picentibus solis esse continentem, esse iustum, esse beneficum. Picentes haec vident, longinqui audiunt, & praedicant. te aiunt esse, ad quem aditus omnibus pateat, cui sit iustitiae, si pietatis antiquissima cura; cuius & potestas timeatur, cum omnia possis; & bonitas diligatur, cum idem non plus licere tibi uelis, quam quantum leges praescribant. macte adolescens laudibus exime, imitator aui, maiorumq. tuorum. recte cogitasti, in imperio laudem non esse, nisi cum is, qui imperat, imperio dignus est. quod quia tibi siue a natura, siue a disciplina, siue, vt ego arbitror, ab utraque simul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum; de disciplina, te

ipsum

ipsum & laudamus, qui ad haec praeclara inuigilaueris & amamus, quia sunt amabiles uirtute praediti. me quidem & multis abhinc annis, cum Romae te uidissem, atque allocutus essem, in tui obseruantiam voluntas inclinauit, iam tum de tua indole exspectantem ea, quae consecuta sunt; & postea Patauii, cum in studiis optimarum artium totus esses, iudicium impulit. haec tua Picentina legatio quasi operis perpolitio fuit: in qua thesauros philosophiae, multorum amorum studio congestos, explicas, & cum prouincia communicas: itaque, cum ego multo ante, quam istam tibi administrationem summus Pontifex demandasset, eos commentarios, quibus epistolas ad Atticum illustrare sum conatus, in tuo nomine emittere statuissem; postea simul cum tuis laudibus creuit voluntas mea. Eos igitur nunc emitto, serius omnino, quam nonnulli exspectauerant; sed meam tarditatem opus ipsum excusat. epistolas ad Atticum interpretanti properandum non fuit. aliis in rebus possum esse quantumuis strenuus: in hac qui possum esse non tardus? primum multa difficilia, deinde non iisdem caussis omnia, sed alia propter breuitatem, alia propter historias, alia propter mores. Huc adde, quod mihi quibusdam in locis non satis fuit explicare ea, quae aperta non erant; sed tentaui, num etiam paullo floridius possem, quam nostri grãmatici solent. Neque tamen sum nescius, fore multos, qui me in his commentarii vt hebetem, quia nonnulla minus acute uiderim, vel fortasse etiam vt caecum, quia prorsus non viderim, reprehendat. qui si mihi cur id faciant, caussas afferant probabiles; non committam, vt iidem me etiam vt pertinacem possint reprehendere. amo enim

enim veritatem, neque eam in me ipso magis, quam in alio: itaque complectar, sicubi eam videro. Tibi vero, clarissime Rainuti, quod in has Ciceronis epistolas laboris impendi, maxime ob eam caussam cupio probari, ut, si qui vere iudicare propter inscitiam non possunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos a consilio detrahendi tua deterreat auctoritas. Venetiis. M D XLIIX.

AD. ALFONSVM. CARAFAM ANTONII. MARCHIONIS MONTISBELLI. F.

IN. SVOS. COMMENTARIOS CICERONIS. EPISTOLARVM AD. Q. FRATREM II

SI suo quaeque res merito penderetur, Alfonse Carafa: hominum esset in virtute vigilantium praeclara condicio; contraque, quos auersa a ratione voluntas ad malas artes, & flagitiosa consilia traducit, cum iis pessime semper ageretur; eorumque docti exemplo. sapientius deinde alii non modo suis, verum etiam publicis rationibus consulerent. itidem enim, ut e corruptis seminibus vitiosae fruges, sic a malis exemplis improba studia, a laudabilibus optima nascuntur. verum hoc totum secus est. quippe non modo ad reprehendendum, qui reprehendi iure possunt, procliuiores, quam ad laudandum, quae laude digna sunt, omnes fere sumus, nec satis aequa lance turpe & honestum exa-

minamus; quae debemus pariter, alterum odisse, alterum diligere: sed etiam saepe facimus, vt eas res, easq. actiones, quarum caussas ignoramus, quaeq. recte ne an secus fiant, diiudicare non possumus, accusemus tamen, accerrimaq. vituperatione, quae interdum efferri laudibus oporteret, ea deprimamus. Ac, ne me putes, Alfonse clarissime, huius initium sermonis temere detulisse, ego nunc, si nescis, meam, meam dico? immo uero communem utriusque nostrum caussam ago. aut enim vterque agimus egregie; aut vterque similiter peccamus. Audis ne tu noces in Latinae linguae nomen irrumpentes, hominum obtrectantium, qui rei pulcherrimae scientiam reprehendant; qui nos derideant, ludosq. faciant, atq. etiam, si diis placet, odio dignos existiment, quod operae tantum ac temporis in hoc tamnobili studio collocemus? tu fortasse non audis, totus in litteras abditus, multorum a consuetudine seiunctus: aut, si audis, negligis, opinor, magnis non tam fortunae, in qua tamen ipsa multum inest, quam rerum omnium laudabilium praesidiis ad omnia munitus. me vero, humilis hominem loci, hac vna tibi Romani sermonis cupiditate parem, ceteris rebus omnibus inferiorem, ista sane, quae feriunt aures meas, vehementer commouent: non quod ea, quibus vtuntur, argumenta firma sint; quae ostendam esse inania; sed quod, vt eam, quisque virginem, cuius amore flagret, intactam ab iniuria, puram ab omni labe velit, sic ego, quasi lutosis maculis adspersam, ac foedatam eloquentiam, quam semper dilexerim, cum adspicio, sensibus intimis afficior, sic, vt ferre non possim. Obiiciunt illud primum; quatenus aliquid cogno-

cognosci possit, eatenus in eo laborandum: Latinam linguam obsoleuisse iam, & extinctam paene totam esse: quam enim hodie nationem, vt omnes animo perlustrentor, Latina loqui? quod vero ex ea supersit in libris, minimum id esse, tamquam aliquod inane simulacrum corporis exanimis: quo circa neque sciri perfecte, cum exiguam partem libri contineant, neque pronunciari decenter, cum sermonis vsus euanuerit, a nobis posse. Secundo loco statuunt: vt absolute percipi, quod negant, Latina lingua possit; mirari se tamen etiam, cur industriam in ea perdiscenda tam diuturnam ponamus: vitio quidem id fieri voluntatis, & iudicii: dignitatem in re tantam non esse, vt haerere per tot annos in hoc studio debeamus. Concludunt postremo: vt de pefecta cognitione, de dignitate, ac praestantia concedatur; tamen esse, cum, ea pulsa, successerit alia, minime necessariam. Haec isti: quae specie aliquid videntur; ego, re nihil esse, si quando me praesente disputantur, ostendo. Conuenit inter nos, esse aliquid in omnibus facultatibus, atque artibus extremum: quo nostra studia cum peruenirint, quiescendum. sed hoc extremum quibus terminis metimur, rei ne natura, an vulgi opinione? si opinione vulgi: licet prope modum otiose viuere: mediocria, quae putantur excellere, quaeramus: id satis est, illa summa, vbi summum decus habitat, quae vulgus ignorat, omittamus. sin extremum illud esse volumus, quo peruentum cum est, progredi longius non licet: moderata studia non dantur. perfectam enim scientiae laudem adipisci, maximi operis est; itaque hoc extremum, quod, opinor, Natura nouit una, sapiens nemo umquam se pu-

tauit esse consecutum. exstant, litterarum clarissimis testata monumentis, exempla summorum philosophorum; qui cum aetatem in abditarum rerum perscrutanda notitia contriuissent, multaque partium legendo, partim cogitando praeclara & eximia reperissent, latere tamen adhuc, magnis inuolutam difficultatibus, veritatem, & aliquid sibi, atque adeo multum esse quaerendum existimabant. Eadem nunc, aut certe similis admodum nostra ratio est. Quaerimus id, quod in Latina lingua perfectum putamus. non assequemur: esto; veruntamen, quo, plus, vt assequamur, contenderimus, eo scilicet propius, si quid studio proficitur, accedemus. At laboris, & industriae terminus tamen statuendus aliquis est. Concedo: sed hoc quidem, si diligenter attendatur, nihil aliud est, quam perfectum ipsum definire. hoc enim ad vnum nosti labores intenduntur, hoc vnum nostra spectat industria. perfectum autem ipsum ego mihi ab hominibus imperitis certe definiri nolo. definiant ii, quibus vtor magistris, Cicero, Caesar, Terentius, Plautus, quorum ex libris, quae Latinae linguae sit elegantia, quae vbertas, quae vis, facile possum intelligere. quae si, non dico quanta sunt, (immensa enim esse video) sed si ea mihi magna ex parte comparassem, modum fortasse facerem studio meo: sed, vt inter hos, qui nunc homines viuunt, aliquid esse videamur, nihil tamen, si vere de nobis ipsis iudicare volumus, prae illis, quorum exstant satis multa scripta diuinitus, nihil, inquam, plane sumus. Quare, quod ad scribendum attinet, habemus abunde quod imitemur. De pronunciatione vero minimum laboro. quid enim? an putamus in iis ipsis,

qui

qui tum Romae viuebant, eandem pronunciandi rationem fuisse? non fuit. confluebant in vrbem, illecti spe summorum magistratuum, quod habuit illis temporibus praemium eloquentia, oratores ex vniuersa Italia. caussas agebant Romani homines pariter & peregrini, sono vocis dissimiles, pronunciatione diuersi: suam tamen quisque, pro eo, quantum quisque valebat, ingenio laudem ferebat. si Curibus educatum, aut Arpini, orantem in foro audires; Sabinum statim, aut Arpinatem agnosceres. neque tamen à forensi opera, & a iudiciis propterea quisquam est exclusus, quia minus Romane, hoc est quia minus apte, minus ne decenter, pronunciaret. Nunc ipsum, in hac, qua Itali omnes vtimur, lingua est ne omnium in disiunctis & longinquis vrbibus simillima pronunciatio? mehercule ne in iisdem quidem. Venetiis enim (domestico vtar exemplo) aliter in vrbe media, aliter in extrema loquuntur. qua propter nimis iniusto priuilegio damnabitur Latina lingua, si, quod in ceteris linguis vsu videmus euenire, vt non modo diuersis, verum etiam iisdem & temporibus, & locis non similiter omnes pronuncient, id ei praecipuum apponatur: cuius etiam magnis ac praestantibus meritis aliquid largiri, tum humanitatis, tum aequitatis esset. Secundum erat de dignitate, in quo, non tam equidem quid ipse respondeam, quam quid istos in hanc mentem impulerit, quaero. Ita ne? dignitatem Latine litterae non habent? humiles, & obscure sunt litterae illae quae populi Romani nomen extollunt, atque illustrant? quae summorum Imperatorum fortiter & praeclare gesta per omnes gentes cum laude disseminant?

quae maiores opes, quam ulla umquam lingua maiora suorum meritorum praemia in orbis terrarum domina ciuitate sunt adeptae? Sed ineptus sim, si me patronum Latinae linguae profitear: quae tantum possidet eloquentiae, vt, ipsa suam caussam si agat, facile se ab aduersariorum calumnia vindicare possit. Nunc quod isti postremo loco argumentum, quasi postrema in acie subsidium firmissimum, collocant, videamus in eo quantum roboris ac neruorum sit. plus enim est fortasse, quam vt contemnere, minus certe, quam ut pertimescere debeamus. Nusquam, inquiunt, viget vsus Latini sermonis: aliter nunc omnes loquimur. id verum est. si quid igitur in Latinam linguam studii confertur, opera non bene ponitur. hoc falsum. duplex autem est, qua vtor, ratio probandi. Primum illud suscipio, ac defendo: non, quaecumque necessaria non sint, propterea spernenda esse omnia, atque explodenda; deinde, si spectetur vtilitas ita Latinam vtilem esse linguam, vt etiam necessaria videatur. Quae sunt, quae vere, & proprie necessaria dicimus? nimirum ea, quibus carere nullo modo possumus. huiusmodi sunt primum elementa, deinde, quibus famem, frigoraq. arcemus, victus, vestimenta, aedes, aut ea, quibus haec parantur? praeterea, in publicis rebus leges, & magistratus, in priuatis seueritas, & uigilantia. ex hoc numero Latinam certe non esse linguam, facile concedo. neque enim is ego sum, qui libenter cum veritate pugnem. Sed praeter haec, quibus hominum vita sustinetur, ac regitur, quam multa sunt, minime necessaria, quae tamen habemus in deliciis, quae amamus, quae etiam honore prosequimur? gemmas, &

vasa

vasa pretiose caelata, columnas marmoreas, laqueata tecta, sericas vestes, textiles picturas, artem in vocibus, & fidibus, odores in vnguentis, condimenta in cibis, haec certe, atque huius generis sexcenta, non vt necessitati pareret, sed vt sensibus satisfaceret, inuenit industria. quae quin habeant iucunditatis, & ornamenti plurimum, nemo negat. quod si, quae sensus iuuant, & laboriose quaesita sunt, & retinentur accurate: quanto nobis ea, quae animum oblectant, potiora debent esse? pascitur animus magnitudine rerum; quid Liui sublimius historia, quae populi R. bellicã virtutem commemorat? grauitate sententiarum: quis Cicerone prudentius, quis eruditius disputat? elegantia verborum, & copia: quis eodem ornatior, quis vberior? varietate scriptorum: quod genus Romanae litterae desiderant? poetas habent egregios, historicos, oratores, philosophos etiam excellenti doctrina claros. quae si vera sunt: (sint, nec ne, res ipsa declarat: ambigere non licet) & si voluptatem studiosis Latina lingua parit incredibilem; possum istis tribuere, quod volunt; necessariam uulgo non esse; dum ipsi contra, quod ratio postulat, atque exigit, hoc mihi tribuant, amandam esse vehementer, atque expetendam. Sed haec ad eam, qua legendo fruimur, voluptatem pars attinet: nunc, quod eram alterum pollicitus, de vtilitate videamus. Omnes linguae aliarum admistione linguarum si moderata sit, augentur; si nimia, corrumpuntur, atque intereunt. quod enim recipitur, id esse debet eiusmodi, vt recipientis naturam sua vi, suaq. magnitudine non exsuperet. itaque sermo hic noster Italicus multas Gallici sermonis, multas Hispanici,

quasdam aliarum nationum habet partes. caussam si quaerimus: non alia, quam earum gentium interuentus, & consuetudo, fuit. quod si Gallorum, aut Hispanorum immensa multitudo, (exempli caussa dictum à me sit: omen quidem inane esse volo) sed si earum nationum maior aliqua uis in Italiam irruperit, ac permanserit: maior simul inducetur Gallici, aut Hispanici sermonis vsus; & fortasse aduenticium illud vsque eo valebit, vt hoc domesticum vincat, suisque sedibus expellat. quod olim Romanae linguae contigit: quam, multarum aetatum spatio, multis maximarum rerum adiumentis auctam, atque confirmatam, diuersis tamen populis Italiam occupantibus diuersarum linguarum impetus oppressit. Cum igitur lingua linguam amplificet; nostraq. haec Italica, non multis abhinc saeculis orta, nec admodum liberaliter praemiorum nutrimentis educata, non ita dum adoleuerit, vt suis contenta viribus esse possit: statuo sic, atque concludo: accessionem ei fieri maiorem non posse, quam si cum Latina coniungatur: non modo, quia nulla plenior, aut ornatior: verum etiam, quia nulla similior: ex quo sequitur, vt ad coeundam cum ea societatem nulla commodior. Est igitur litterarum Romanarum cum per se laudabilis admodum, & iucunda tractatio, tum vero, siquidem hunc ipsum, quo nunc vtimur, auctum exornatumq. sermonem cupimus, magnopere necessaria. Atque haec tu quoque uides, Alfonse ingeniosissime, tuumq. iudicium cum mea sententia coniungis. itaque cum à prima pueritia ad eloquentiae Romane cupiditatem incumbere coepisses; postea te non ambitio, quae saepe praeclare iacta fundamenta

virtutis euertit, non commodum, non illa bonis artibus inimica voluptas ab hoc stud io deduxit. ac ne nunc quidem langues, cum tamen omnia videas ardere bello, armorumq. strepitu aures tuae quotidie personent. quin, dum patrui tui, Carolus Cardinalis, & Ioannes Palliani Dux, vterque ob virtutem immortalitate dignissimus, maximeque pater tuus, Antonius Marchio Montisbelli, natus ad omnem gloriam, omnique princeps laude cumulatus, vrbem Romam, & iura Pontificia tuentur, partesq. in bello quisque suas consilio, vigilantia, fortitudine ita explent, vt antiquam maiorum suorum consuetudinem referant; ipse te interea contines in tuis perennibus studiis; animumque tum aliis magno Principe dignis virtutibus, tum vero maxime excolis eloquentia, doctorem in ea, ducemq. nactus, diuino quodam munere, virum excellentem, Ioannem Paullum Flauium, qui te nouo quodam, planeq. admirabili genere disciplinae, abductum à vulgi erroribus, per directam semitam ad eximium illud ueteris Romanae linguae decus facile ducit, quo vel cum summis laboribus ac uigiliis adspirare pauci, aut fortasse etiam nemo potest. quamquam me nonnumquam, de statu Latinae linguae cogitantem, miseratio quaedam acerbo cum dolore tangit quod ita futurum animo cernam, vt haec, per tot iam saecula, a tot ingeniis, tam diligenter culta, Latine scribendi ratio quae parentem nostram Italiam nobilitauit, quae tot in nos merita contulit, aetate demum nostra, nisi remedium aliquod diuinitus exstiterit, suam honestatem omnem neglecta prorsus in perpetuum amittat. quod si rebus inclinatis, iamiamque cadentibus opem ferre

ferre quisquam potest: vnus est Paullus IV. Pontifex omnium optimus, idemque diuina potius, quam humana, sapientia praeditus. vnus, inquam, aut nemo vmquam, & Latinam linguam, & laudabilia quaeq. studia veterem in dignitatem vindicabit. qui cum frater fuerit aui tui; cumque illum vna virtus ad eum gradum extulerit, vnde humana omnia despicit, supra casus omnes, supra fortunam ipsam collocatus; hunc te decet imitari, huius vitam, perpetuo sanctissime traductam, huius omnia facta, consilia, instituta tibi ante oculos ponere. vides pietatem erga Deum, & in auctoritate Pontificia, idest in ipsa religione tuenda firmitudinem animi, atque constantiam. vides multiplicem rerum humanarum diuinarumque scientiam; trium vero linguarum, Hebraicae, Graecae, Latinae cognitionem paene singularem. eloquentia vero prorsus eum excellere omnes fatentur: qui quidem ita quacumque de re non modo copiose, verum etiam eleganter, ac diserte loquatur ex tempore, vt ei non arte quaesita, sed a natura donata videatur eloquentia. hunc igitur sequere, & in illius vestigio pedem statue. ipse enim Deum secutus est; cum eam felicitatem, quam pleriq. mortales ignorant, animo cogitaret. quem tu quoq. finem spectas, vt audio: & ob eam caussam futurum homines augurãtur, vt eius dignitatis, quae summae proxima est, insignia breui omnino consequaris. quod cum euenerit; laetabor primum tua, deinde communium studiorum caussa. qui enim tuos impetus ad laudem nunc videmus, tuosque plane sensus intelligimus; an, vbi ad istam voluntatem auctoritas, atque opes accesserint, fore dubitemus; vt a te ipso dissentias? Praestabis

ſtabis Alfonſe tu quidem alia praeclara, te ipſo ſcilicet digna, tuaque familia, in qua florere vides heroes per multos, gloria circumfluentes, virtutis in ſtudio defixos maxime vero gratiam referes optime de te meritae Latinae linguae, eamque, paullatim Italia cedentem, & ad tranſalpinas nationes, magno noſtro dedecore, migrantem, in ſuam ſedem, domiciliumque reuocabis. Cuius gloriae cauſſa, ſi monendus es, monitorem ad te; ſin rogandus, ſupplicem volui mittere commentarium hunc meum in epiſtolas ad M. Brutum, & ad Q. Fratrem: qui cum tibi ſtudia commendat eloquentiae, in quibus ego per tot annos, vtinam cum aliqua laude, magno certe cum labore verſor, commendat ſimul, paullo tamen verecundius, ſe ipſum, & vigilias meas: quarum fructus mihi erit vberrimus tum beneuolentia, tum iudicium tuum. Quaeſiui omnino, idque mihi primum fuit, poſteritatis vtilitatem, quod eſt proprium familiae noſtrae: ſed in te ipſum ſimul, cum huic operam commentario darem, ſpectaui. tu ſi probas ea, quae litteris mandamus; ſi faues induſtriae, optimeque te eſſe animatum erga mea ſtudia ſignificas; ego me, quae ſumma ſunt, omnia conſecutum putabo.

AD. ANTONIVM. AELIVM, POLAE. EPISCOPVM IN. ORATIONIS. CICERONIS PRO. P. SEXTIO COMMENTARIVM

12

Cvm alia multa, quae vigebant olim, rerum laudandarum studia periisse, atque exstincta prorsus esse, dolendum est, Aeli, vir optime ac doctissime; tum hanc, in qua sitam omnes vel maximam vtilitatem intelligunt, interpretandi rationem ita amisimus, vt ex eorum, quibus nostra patrumq. memoria suam hoc in genere industriam locare studium fuit, magno ac infinito prope numero, non tamen ita multos, qui tolerabiles videantur; qui vero ex cellant, quam paucissimos, aut fortasse neminem liceat inuenire. atque, huius quidem incommodi culpa vnde manauerit, exponam. Primum illud in controuersiam non cadit; quo quidque praestantius, eo laboriosius, ac difficilius esse. alioqui nihil iam excelleret. quod enim consequerentur multi, in eo dignitas non esset, & ex copia vilitas exsisteret. est igitur in magnis rebus item magna, quae nos ab earum quasi possessione arcet, constituta difficultas. haec porro simplex non est, sed in duo genera diuiditur. quaedam enim, sicuti existimantur, ita difficilia sunt; quaedam, cum non existimentur, tamen sunt. vbi difficultas & est, & apparet; inde multitudo voluntatem & studium libenter abducit. rem quidem ipsam, quanti est, opinione aestimamus, & vehementer expetimus: magnis vero laboribus,

ribus, & vigiliis vt ematur, non facile quisquam a se ipso, impetrat. amat enim hominis natura moderatam quietem eaq. alitur, & crescit; nimias contentiones, quibus: frangitur, ac minuitur, recusat. vbi vero facile in speciem aliquid ostenditur, difficultas inclusa latet; cuiusmodi non esse pauca, inanis multorum docuit experientia: eo frequentes, bona spe inuitati, accurrunt; facileque ad eas res aggrediuntur, in quibus vel mediocrem operam si ponant, futurum, vt ex animi sententia succedat, arbitrantur. quos deinde, graui temeritatis infamia, refellit euentus. huius generis haec est, de qua orationem instituimus, ratio interpretandi. quis enim est, qui se non existimet Liuium posse, Sallustium, Virgilium, ipsum mehercule Ciceronem ita commode explicare, vt desiderari ab eruditis, beneque intelligentibus uiris nihil queat? atque hi, cum in C. Marii, aut in L. Sullae nomen inciderint; si Marii, aut Sullae vitam, a Plutarcho sumptam, in sua scripta totam transtulerint; tum se suas praeclare partes absoluisse existimant cum interim, in quo doctrinae, quae paullo si occultior, appareant notae, in quo ingenii lumen eluceat, in quo prudentiae vis, aut iudicii signa cernantur, nihil afferunt. exire videmus quotidiae, a postremi ordinis hominibus factos, speciosis magnaque pollicentibus, titulis insignes, minimi pretii commentarios: quos non modo qui scribunt, falsa de se ipsis opinione decepti, verum etiam qui typis impressos edunt, iis, qui hoc de genere iudicare possunt, inconsultis, quodam modo deformant praeclara studia litterarum, & de posteritate ipsa pessime merentur. sed cetera, quae ferenda non sunt,

feramus

feramus tamen, ac dissimulemus, sane multa commentarios vero illos, qui passim leguntur, in Ciceronis orationes, (quem librum? Latinorum omnium facile Principem) grauem, inquam, illam immensi voluminis molem quis est qui ferre vllo modo possit? loca sunt in Ciceronis orationibus male mendis affecta quam plurima: sanari nullum videas. sunt ob antiquitatis obscuram notitiam difficilia: quis est, de tot interpretum numero, qui lumen explanationis illustret? denique communia tantum, quaeque omnibus paene patent, ea sumunt ad explicandum: ex abditis, quo sine labore & ingenio accessus non est, doctrinae fontibus nihil hauriunt. contraque, multa corrumpunt magis, dum emendare conantur, multa explanando peruertunt, & pulcherrimas saepe sententias turpissimis inscientiae maculis inquinant. Quae me ita commouit indignitas, itaq. meum animum, vt vere dicam, miseratio quaedam affecit, quasi ob illatam viro optimo, egregieque de litteris merito, Ciceroni, qui Romanae terminos eloquentiae longissime protulit, ignominiam, vt statuerim, si cum vita valetudo, & cum valetudine otium suppetat, triennium, aut quod omnino res exiget spatii, in hoc omnium pulcherrimo libro interpretando, studiosorum gratia, consumere: non quod ego is sim, qui mihi tantum arrogem, vt aliis detractam scientiae laudem ad me transferam: abest hoc a consuetudine mea, abest a natura plurimum: sed neque rursus is sum, qui, cum ceteros probe nouerim, ipse me prorsus ignorem, & qui, cum alios accusem propterea, quia non praestant ea, quae ab eorum studio postulantur, ego me, si quid praestare posse mihi videor, velim

lim contemnere. non ita laudem fugio, etsi nec nimis appeto. alterum studiae cuiusdam sapientiae, alterum insanae ambitionis esse vitium semper duxi: neque vero, si quid mihi elegantioribus in litteris assumpsero, longe admodum ab iis finibus, quos modestiae ratio praescribit, discedere mihi videbor. scis tu, Aeli, pro nostra vetere amicitia, & familiaritate, per quot annos, quibus laboribus haec, quae ab humanitate nomen acceperunt, studia coluerim. sciebat optime omnium, & mihi, cum viueret, hoc nomine tribuebat plurimum, Bernardinus Maffeus Cardinalis, meus ille, in omni mihi vita deflendus Maffeus, Urbis deliciae, lepor, humanitas, exemplum antiqui officii, flos omnium virtutum. is amabat haec studia mirifice, eaque quibus poterat rebus (poterat autem plurimis) tuebatur, & fouebat. bene autem de hac, quaecumque in nobis est, vel potius quantulacumque est, Latinae orationis facultate existimabat: meque quotidie, quantum possem, vt Latine scriberem, vrgebat. & scribebat ipse, vt scis, luculenter, & egregie. probabat omnino meum consilium, & efferebat, maxime, de commentariis in Ciceronis orationes; sed exerceri malebat prius industriam meam in Antiquitatibus Romanis, ipso potissimum auctore institutis. interim, vt quasi ex vnius partis forma de toto liceret aedificio coniicere, vnam aliquam, quae speciem ingenii mei praeberet, orationem subsecivis horis vt exponendam susciperem, hortatus est. ego sumpsi pro Sextio: nec multis post eum sermonem mensibus hunc, qui nunc in tuo nomine, Antoni Aeli, apparebit, commentarium absolui. &, quod

ille si viueret, fecissem, vt hoc ei, quidquid est, muneris, deferrem, studio meo commotus, illius uirtute impulsus; idem nunc, iisdem adductus caussis, tecum facio libentissime. nam cum amicitia inter nos est, quanta inter duos, quorum & voluntates, & iudicia consentiant, esse potest maxima: tum habes virtutem, non eam, quae petitura libris, quae uno scientiae nomine definitur sed eam, quae oritur ex animi praestantia, & multas in se laudes continet, studium in suscipiendis Ecclesiae caussa laboribus, constantiam in perferendis; humanitatem in excipiendis hominibus, benignitatem in subleuandis; comitatem in consuetudine familiarium, grauitatem in congressu & sermone clarorum tuique similium uirorũ: denique voluntatis propensionem ad optima quaeque singularem. itaque te summus ille artium honestarum patronus decus Italiae, Alexander Farnesius Cardinalis in oculis fert, tibi arcana communicat, tuis in consiliis, si quid deliberandum est, multum, si quid perficiendum, in uigilantia plurimum ponit. tu, quo apud illum Maffeus olim loco fuit, eodem ipse nunc es, rectissimamque laudandarum actionum uiam, obseruatis Maffei uestigiis, ingressus, pergis eo fauentibus hominibus, approbante Deo, vbi debitum iis, qui bene ac laudabiliter vixerint, praemium, summa dignitas persoluitur. Mouit etiam me vehementer illa ratio: quod erat inter vos coniunctio animorum artissima conueniebant sensus, congruebat voluntas: praeterea simplices animi, & puri, nulla simulationis arte obducti, nulla inuidiae, aut maleuolentiae labe suffusi. Quare, quoniam illa Maffei suauitas, illud ingenium, illa virtus erepta morte, nimium

*mium iniquo fato,nobis est,(tametsi memoriam illius vi
ri neque mors,neque omnino dies vlla vmquam eripiet)
& quando, quae illius erant partes in ornandis liberali-
bus disciplinis,eae translatae ad te videntur,praeclariq.
muneris quasi vicarius relictus es;ego quoque , quod in
illum studii,quod habui voluntatis, ac beneuolentiae, (id
erat tantum , vt accedere nihil posset)totum illud in te
vnum,illi quam simillimum,contuli;et qui te antea, mul
tis erga me meritis, multis ingenii tui suauitatibus addu
ctus,vnice dilexissem,tamen id,quod in amore summum
videbatur,auctum , cum hoc accessit, etiam atq. etiã,ple
nissimeq. cumulatum intelligo. Tibi igitur offero, fructũ
ingenii mei , in orationem pro Sextio commentarium,
operis vniuersi,quod maiores a me vigilias postulat,ima
ginem : quod ipsum , Maffeo promissum, idem tibi , qui
eius in locum successisti,iam nunc animo dicamus . verũ
hoc serius fortasse praestabitur.de re enim,quod ad me at
tinet,constitutum est,&,vt vides,aggressus iam sum; de
tempore,is,a quo nostrorum consiliorum pendet euentus,
rerum omnium moderator viderit Deus. Habeo nunc
in manibus Antiquitates . eas nisi pertexuero,nihil in-
stituere in animo est. pertexere autem vt possim,duo sunt
optanda,valetudo,& otium,quod vtrumque,assiduis an
norum superiorum studiis infirmatus , & rei familiaris
cura impeditus ,nunc quidem magna ex parte desidero.
accipe interim hoc,quod adest,argumentum obseruantiae
in te meae,& illud,quod aliquando , vt speramus, futu-
rum est,suo tempore exspecta.*

AD. IOANNEM. MORVILLERIVM REGIS. GALLORVM APVD. VENETAM. REMP. ORAT. IN. IV. DEMOSTENIS. PHILIPPICAS LATINITATE. DONATAS. 13

QVAM difficili in loco versetur eorum industria, qui de Graeco vertunt, neque tu, vt arbitror, ignoras, Ioannes Moruilleri, vir clarissime, cui vel exercitatio litterarum, vel ipsa natura, vel potius vtraque simul hoc dedit, vt in iudicando excelleres; & ego experiens ita sensi, vt, qui aliis antea in hoc genere peccantibus acerbior fuissem, ac durior, idem postea, retentata, eo libentius ignouerim, quo magis eandem ipse culpam extimescerem. Occurrunt iis, qui de Graecis Latina faciunt, duo inter se maxime contraria vitia: quorum vtrumque cum euitandum aeque sit, ita periculosa tamen cautio est, vt fere, declinare ab altero dum vis, in alterum incurras. nam & qui in eo laborant, vt Graeca verba totidem paene Latinis reddant, quod fideles interpretes haberi volunt, inepte faciunt, atque in illa ipsa nimis attenuata diligentia grauiter peccant, quoniam quidem res ipsa primum fit obscurior; quod cum interpretis officio pugnat; deinde Latinae orationis dignitate cultuq. destituta sordescit: et qui horum in verbis referendis religionem improbant

puti-

putidamq. appellant, libertatem ipsi quandam, & licentiam magis amant: his plerumque contingit, vt, dum ad ornamenta toto animo intendunt, ab ipsa sententia longius aberrent. summum artificium, summamque possidet prudentiam, si quis, inter has difficultates constitutus, quasi medius inter duas Syrtes ita nauigat, vt naufragium non faciat. quod aetate nostra cum ex transalpinis hominibus multi, ex nostris etiam non pauci tentauerint; tamen, cum omnes excussi, vix vnum aut alterum ex vniuersa multitudine reperio, qui perfecti munus interpretis expleuerit. Atque ego videbam fore, vt in illam ipsam peccantium interpretum turbam conii cerer: & communem esse caussam confiteor: sed mea tamen hoc probabilior est, quod alii se ad id, quod in hoc genere perfectum est, peruenisse sunt arbitrati; ego, quam a perfecto longe distem, ipsemet intelligo: vt mihi saltem incorrupta fuerit idaea, aliis non solum perficiendi ratio defuerit, verum etiam iudicandi. sed, quia fieri potest, vt, quemadmodum alii falluntur in eo, quia sua scripta nimis indulgenter probant; ego contra fortasse fallar in eo, quia mea seuere nimis improbem: exspecto, quid tu sentias, Moruilleri sapientissime: vt, siue inter me & alios interpretes aliquid interesse duxeris; siue me quoque in eodem, quod aiunt, haerere luto iudicaueris; ego, quidquid statueris, ad tuam sententiam meum de me ipso iudicium in vtramque partem accommodem. Equidem probari a te, atque etiam laudari mea scripta velim: &, qui minime soleo esse ambitiosus, tamen igniculis quibusdam cupiditatis incendor, vt meum nomen in ore tuo versetur. non enim

a quouis homine laudari, optabile est; turpe etiam, a quibusdam. me quidem non tam ipsa laus, quam laudantis auctoritas afficit. quare, cum tu is sis, de quo duo Reges, at quales Reges? omnium, qui in Gallia regnauerint, maximi, pater, & filius, optime senserit: quorum alter legationem tibi ad Venetam Remp. detulit, alter eundem honorem postea confirmauit; cumque in ipsa legatione publicam personam omni re, loco, tempore ita sustineas, ac tuearis, vt summam in te grauitatem omnes laudent, nec tamen humanitatem quisquam desideret; magni refert ad ingenii mei commendationem, quid tu, vir primarius, & omni laudes circumfluens, de hac mea tenui vigilia sentias. potest obscuram per se lucubrationem, tuum testimonium illustrare. quod ego si assequar, ad illa praestantiora, quae maiorum vigiliarum sunt, quae scis a me iam esse instituta, fiam alacrior, quae ipsa posteri cum legent, (non enim dicam, si legent; quia, quod summe cupio, summe etiam sperare iucundum est) de tua, non vna, aut altera virtute, sed sapientia, quae omnes virtutes continet, me narrante cognoscent: &, cum cognouerint, ipsi quoque praedicabunt.

Venetiis, M D L I.

AD. HIPPOLYTVM. ESTENSEM CARDINALEM IN. LIBRVM DE. ROMANIS. LEGIBVS 14

OMNES artes, atque omnes res, HIPPOLYTE Princeps, & Cardinalis, modo augeri, modo minui, nec easdem perpetuo esse, satis inter omnes constat. patet hoc quidem oculis primum, deinde etiam mentibus. oculis notamus euenta; mente, cur quidque eueniat, quo ve referenda sit cuiusque rei mutatio, intelligimus. itaque lapides, & metalla, quae omnium durissima sunt, quae vis hominum frangere vix potest, haec tamen conficit, & consumit vetustas. quidquid enim ex partibus aliquando coiit, & concretum est: id easdem in partes aliquando dilabatur, ac dissipetur, necesse est. habet hoc materia illa vnde res omnes constant, vt formae mutationem quaerat: idque, quod sequitur, assecuta, migrat in alias naturas, quasi, quod appetiit, eo numquam esse contenta videatur. neque vero haec naturales tantum ad res condicio pertinet, sed inuenta quoque hominum, operaq. attingit. mores, consuetudines, loquendi ratio, quam linguam vocamus, leges ipsae, quas ne quid vmquam ex hominum memoria deleat, in aes incidimus, omnia demum, quae ab arte naturam imitante fluxerunt, quotidie mutantur, ac tolluntur, non modo ab exter-

nis caussis, contra voluntatem nostram, verum etiam a nobis ipsis, quia tempus ita postulet. sed artes liberales, optimaq. studia, quae nusquam magis, quam in Italia, honor aluerat, atque auxerat, aetas nulla magis afflixit, quam cum Romani Imperatores, Imperii sede in Thraciam translata, Italiam barbaris nationibus diripiendam, ac deuastandum reliquerunt. quod nisi superioribus annis Principes, ac Pontifices aliquod, maxime vero Leonis X. egregia, propeque diuina liberalitas huic malo subuenisset: quem Laurentii Medices, patris sui, clarissimi viri, exemplum commotum, etiam verae laudis cupiditas impulit, vt iacentes ingenuas artes, magnis propositis praemiis excitaret: barbara, credo, quod ad litteras attinet, magna ex parte nunc esset Italia: dignitas omnis philosophiae, splendor omnis obsoleuisset eloquentiae. sed neque ille huius praeclari uperis summam potuit absoluere, ereptus morte, disciplinis liberalibus nimis immatura: & interitum illius tempora sunt eiusmodi consecuta, vt, quae paullulum iam luxerant honestarum scientiarum studia, ea perpetuis multorum annorum tenebris quasi nox quaedam obscurauerit prorsus, atque exstinxerit. fatalis enim bellorum tempestas non exercitationem modo litterarum sustulit, verum etiam, quae sunt in excolenda virtute positae laudes, eas labefactauit omnes, atque peruertit. ac nunc quoque, cum pacis aliqua spes, longo sane interuallo, affulsisset, misera rursus eodem malo tentatur Italia, veteresque calamitates aduersus bonis artibus nescio quis Genius inuehit. Nunc te Hippolyte Cardinalis, cui summam

summam iuuandi generis humani voluntatem Deus tribuit, eximiam ad laudem uocat occasio. suscipe desertum paene ab omnibus litterarum patrocinium: collige tu, quae alii dissepant, omnium laudandarum doctrinarum studia, & restitue nobis illa, quae vel hominum improbitas, vel, vt alio culpa deriuetur, fortunae uis eripuit. haec est actio digna Cardinali, digna Principe, Hippolyto vero & Cardinali, & Principe dignissima. Vidimus tuam praeteritam vitam. ab ea nihil humile, nihil obscurum, nihil vulgare, ampla omnia, praeclara, inusitati exempli, noui generis exspectantur. quae tu, ne a te ipso dissentias, nunc quidem magna ex parte praestabis, atque adeo iam praestas, bonis uiris, & eruditis beneficentia subleuandis. quorum ex ingeniis non dubito quin quotidie aliquid efflorescere tuo beneficio videas. quod quia praeclarum est, exemplum alii sequentur. scribent omnes, quod quisque poterit, illecti gloria, & commodorum spe compulsi. nam, vt coniecturam de me ipso faciam; quem esse nihil in litteris fateor; sed, vt aliquid tamen essem, laboraui; ego olim (decennium, opinor, abiit, eoque amplius) auctoribus duobus eximiis uiris, Petro Bembo Cardinali, & Bernardino Maffeo, qui postea dignitatem eandem magnis in Ecclesiam Christi meritis est consecutus, dederam me ad res Romanas, illas veteres, obseruandas, & ex omnibus antiquorum monumentis omni studio colligendas: vt, cum illam Remp. qua nulla fuit, nec erit vmquam illustrior, vniuersam animo, ac scientia comprehendissem, Latinis eam litteris explicarem egregiumq. bene, ac laudabiliter institutae ciuitatis

exemplum meis, quatenus quidem ipſe poſſem, ſcriptis expreſſum, poſteris relinquerem. Res erat praeclara; meque delectabat vehementer, & afficiebat ipſa tractatio. itaque meam omnem induſtriam, omnem curam, omnes denique in hoc ſtudio cogitationes fixeram, ac locaram. ſed accidit iniquo meo fato, vt horum vtrumque, Bembum primo iam ſenem, cuius in beneuolentia ornamenti mihi erat plurimum, deinde Maffeum, non aetate minus, quam virtute, florentem, in quo mei ſpes otii ſita omnis erat, a quo pendebam totus, importuna morte ereptum amiſerim. deſtitutus eo praeſidio, quo meae fortunae nitebantur vno, fractus animo, ac debilitatus, inſtitutum Antiquitatum Romanarum opus omiſeram, & ad alia me conuerteram. poſtea vero quam honorificia in primis condicione delata, magno ſum a te tuo beneficio in tuorum familiarium ordinem inuitatus; quod ego ſummae felicitatis loco duxi; erectus mente, atque animo rurſus, quod abieceram, ſuſcepi, onuſque tantum, quantum priuatis opibus perferri uix, aut ne vix quidem poteſt, te vno fretus egregie ſuſtineo. Et, vt ex parte totum iudicare poſſes, de decem, quos exorſus ſum, libris hunc de legibus potiſſimum, quem ad te mitterem, delegi: non quod ita poſtularet ordo: (ſextum enim in Antiquitatum volumine locum obtinet) ſed, quod, cum omnium librorum materies non modo coacta iam in vnum a me eſſet vniuerſa, verum etiam ſatis diligenter in partes diſtributa; caſu accidit, vt hic minus, quam ceteri, rudis, minus eſſet impolitus. praeterea feci libenter, tuis actionibus admonitus. leges enim hic liber complectitur. proprio leges nihil aliud,

qua

quam rationem, nihil praeter ordinem, docent. ratio autem, & ordo, si vsquam, in tuis moribus elucet. quippe nihil agis non moderatum, nihil non aequabile, nihil, quod non cum ea, quam sustines, persona, idest cum religione vere Christiana, ac Sedis Apostolicae dignitate consentiat. quare cum omnia mea tua sunt; quandoquidem ego me tibi, quidquid sum, & quantus quantus esse possum, totum addixi: tum vero hic de legibus Romanis liber vere tibi debetur, tibique esta me iure optimo scriptus. quo in libro bene positam a nobis operam si duxeris, de ceteris quin idem sentias, haud equidem verebor. pergo enim studio pari, voluntate etiam, vt mihi videor, acriore. vnum modo exoptandum est, vt, quando nos ab hoc studio nulla vtilitas, nulla voluptas, ne valetudinis quidem satis imbecillae ratio potest auellere, nostris laboribus tua beneuolentia quasi propitium numen adsit, sic enim fiet, ne qua prorsus in difficultate, ne quo vmquam in scopulo nostra haereat industria: & in eum, quo spectat animus, portum secundo cursu, tuae benignitatis aura prosequente, facile peruehemur. Venetiis, MDLVII.

IN. EDITIONE KALENDARII. ROMANI 15

FACTVM est a me sane libenter, vt, cum edendi essent Romani Fasti, e lapidibus Capitolinis discripti, adungerem ad eos Kalendarium, ex quo ratio dierum, pro ea, quae Romae olim fuit, consuetudine, tota

patet,

patet.atque in hanc me voluntatem, vel cupiditatem potius primum ea, quam & mea ſponte, & patris exemplo ſemper ſpectaui, publica litterarum vtilitas, deinde etiã Caroli Sigonii, viri optimi, & ab omni prorſus iniqui animi labe puri, ſingularis doctrina deduxit. putaui enim id, quod res eſt, futurum, vt ad Kalendarium ex Faſtorum ſocietate commendationis tantum accederet, quantum ad ipſos Faſtos e Sigonii ſtudio, ingenioque eſſe adiunctum, qui diligenter additamenta ipſius, & in ea commentarium, qui propediem edetur, pleniſſimum legerit, facile cognoſcet. non enim illa ſupplementa, quae in lapidibus illis, vnde faſtos habemus, deſiderantur, ex Liuio, aut Dionyſio, aut ex duobus tribus ve praeterea libris, quos etiam leuiter eruditi homines in manibus habent, colliguntur. non eſt id, vt rudes antiquitatis homines exiſtimant, ioculare quiddam. opera haec quidem eſſet, non induſtria. & operae quis laudem tribuit, cum in tempore dumtaxat poſita ſit? induſtria vero non ab ingenio, non ab intentione quadam mentis abeſt: itaque iure laudatur. quod ſi ſatis eſſet hiſtoriam ſemel aut iterum legendo percurrere, nemo eſſet, cui Romanarum rerum notitiam aſſiduo biennii triennii ve ſtudio comprehendere vniuerſam non liceret: in qua tamen ego iam per decennium deſudo: &, quo diligentius ea ipſa, quae legi ſaepiſſime, cogitatione retracto, eo certius, quantum in hoc genere ſit difficultatis, intelligo. itaque opto, vt, quae alii collegerunt, omnes edant ſtatim, & mihi hanc laudem praeripere conentur. video enim fuiſſe nonnullos, qui, meis ſcriptis ad huius ſcientiae ſtudium aliquot abhinc annis excitati, & indicibus eorum librorum, de quibus

edendis

edendis cogitare me, iamdiu polliceor, animaduersis, qua si quodam lumine ad ineundam studiorum viam prolato, ambitione praecipites, dum anteire nobis uolunt, in maximos, maximeq. pudendos errores inciderunt. quorum alios alii peritiores, nulla facta mora, alios fortasse nos, non illos quidem nominatim, significatione tamen satis aperta, ne omnino debita laude fraudentur, aliquando refellemus. Redeo ad Sigonium. Ille vero, cum, inspectis antiquis libris, lapidibus, nummis, nomina magistratuum vetustate uel amissa prorsus inuenit, uel mutila perfecit; cum fastorum partem, alienum in locum translatam, in suam sedem retulit; cum censuras, cum triumphos addidit, & trunco quasi corpori sua membra restituit: nihil potuit difficilius, nihil, in quo maiorem a bonis bonarumque litterarum studiosis hominibus inire gratiã poßet: hoc enim libro, hoc, inquam, quem nos edimus, (nam inchoata quis perfectis anteponat?) qui res Romanas curant, horis fere singulis utantur necesse est. itaque, eum qui litteris a me poscebant superioribus mensibus, amici homines aliquot ex Hispania, plures ex Gallia, & Germania, hoc adscribebant omnes, Cum Caroli Sigonii supplementis. quorum a me uoluntati satisfactũ esse, uehementer gaudeo, eoq. magis, quod adiunxi, quod fortasse non exspectabant, non poscebant certe, Kalendarium Romanum, utile illud quidem dierum caussa, quorum in eo genera distinguuntur, sed utilius ob id aliquanto, quod ad comitia, iudicia senatum, Romana deniq. omnia, qui coniectura, ingenioq. ualebunt, multam inde scientiam deriuabunt.

AD.

AD . HIERONYMVM . FALETVM

HERCVLIS . FERRARIENSIVM . PRIN.

APVD.VENETAM.REMP.ORATOREM

IN . IPSIVS . POEMATA 16

MAGNA *laus est eorum, Hieronyme Falete, qui non ad vulgarem humilemque artem, sed ad nobilem aliquam liberalemque doctrinã sua studia contulerunt: maxima vero, si quis eam philosophiae partem, quae Poesis appellatur, ita est complexus, itaque haeret in ea cognoscenda, vt auelli nulla prorsus ratione possit. itaque veteres illos, quibus optimi ac summi Dei vocem audire, eiusque sermone frui saepe licuit, homines sapientissimos, atque sanctissimos, poeticae facultatis admodum studiosos fuisse constat, suasque cogitatione non eo, quo quilibet vteretur, sermone, sed versibus exponere voluisse. quorum extant nonnulla, sane praeclara: quae cum legimus, afficimur, &, quasi diuina quadam vi abrepti, extollimur haud paullo altius, quam qui rerum humanarum in studio versantur. Habet igitur ars poetica dignitatem, quando quidem in ea latent arcana philosophiae, quae profanis oculis non patent: ea rudes animos excolit: ea nos ab rerum humilium studio deducit: ad egregios mores, ad veram religionem, ad excellentem magnarum rerum cupitatem vocat. Habet eadem suauitatem: quia*

voci-

vocibus apte constructa oratio miram infundit auribus animisque iucunditatem. Et, vt vno verbo comprehendam, poesis numerus est: numerus porro nihil aliud, quam ordo: ordinis autem principium a Deo fluxit. diuini sunt igitur homines poetae, nec ullo non honorum genere decorandi. poetas autem definitio, non quicunque versus faciunt; qui molesta & odiosa garrulitate saepe nobis obstrepunt; sed eos, quorum in uita non minus, quam in scriptis, elucet ordo; a quibus colitur humanitas, & beneficentia non modo laudatur, verum etiam pro facultatibus exercetur. haec enim sunt sacra illa mysteria, quae poesis fabularum specie ita velat, vt ea tamen uatum excellentium, hoc est bonorum uirorum, mentes intelligant. quae vero his virtutibus aduersantur uitia, haec sunt illa monstra, inimica naturae, quae poeticis figmentis ostenduntur, sus Erymanthius, leo Nemeaeus, hydra Lerneae, gygantes, & harpyiae, quaeque alia traduntur, perdendis hominibus, aut frugibus nata. Neque uero tu, Falete doctissime, tantam animi praestantiam possideres; non esses tam ad omnem virtutem, ad omnem laudem propensus; non tam in moribus elegans, in consuetudine comis, atque etiam pro tuarum copiarum ratione beneficus, ac liberalis, nisi magistram ab ineunte aetate habuisses poeticam artem; quae te suis praeceptis erudiit, atque informauit; nihil ut agere, quod ab honesto dissideret: nihil vt in omni uita, praeter decus, & antiqua maiorum t[illegible]orum, hominum clarissimorum, instituta, cogitares. cuius tanti beneficii non est apud immemorem gratia collocata.

habes

habes enim poesim in deliciis eam amas: eam ornas. cumq. Herculis, Ferrariensium Principis post hominum memoriam maximi, personam sustineas, idq. tanto splendore, ac tanta, quanta nemo vmquam antea, dignitate; summis tamen magnarum rerum occupationibus districtus, scribis saepe versus Calliope dictante, & a grauissimis curis tamquam in amoenissimos Musarum hortos animi caussa diuertis. Superioribus quidem diebus, cum egregium illum Athenagorae, veteris philosophi, librum, de altera hominum vita Graece scriptum Italicum in sermonem conuertisses; atque ego te, quod uiatores, difficili confecto itinere, consueuerunt, aliquot dierum quietem uelle capere existimarem: inueni te poema tuum de bello Sicambrico, nonnullis abhinc annis compositum, ita tractantem accurate, vt adderes non pauca, quaedam detraheres, multa corrigeres. quae cum legerem, admiratus elegantiam verborum, splendoremque sententiarum, hortatus sum vt ederes, & eo magis, quod reliqua tua poemata, non modo iam typis impressa, verum etiam scripta, per manus, perq. ora doctorum virorum eximia tua cum laude volitarent. qua in re non modo meo, verum etiam studiosorum omnium nomine gratias tibi habeo habeboque, dum viuam, immortales; quod meis hortatibus, ac precibus tribuisti tantum, vt te mihi totum remitteres, tuorumque poematum ius omne tuum, omnemque plane potestatem ad me liberalissime transferres. quod cum impetrassem, exceptus sum illico ea cura, Principi ne alicui uiro, quod fere solet, an amico homini, ac familiari, an uero tibi ipsi potius ingenii

nii tui fetus essent dicandi. tibi quidem tua deberi uidebantur: sed ab huiusmodi consilio tua mihi multis in rebus perspecta modestia deterrebat. rursus, cum intelligerem, omnes fere libros, qui typis diuulgantur, uel iis dicari solere, quorum auctoritas, aut quorum opes utilitatem aliquando aliquam ei, qui mitteret, parere posset, uel iis, quos pro magnis eorum beneficiis aliquo munere remunerari aequum esset; uel iis denique, cum quibus minime vulgaris intercederet amicitia: haec, Falete humanissime, cum omnia concurrerent, uictus sum, tuaque ad te ipsum scripta mittere constitui. nam, etsi Princeps tu quidem fortuna non es, summis tamen Principibus tua te virtus ita commendauit, earumque reddidit, ut eorum opibus aeque, ac tuis, eos, quos diligis, beare possis. sed omitto reliquos. Hercules vero, Ferrariensium Princeps, immortalitate dignissimus, cui te totum uni addixisti, cuius esse uis quidquid in omni uita praestare potes, is quo te numero habeat, facile declarauit, cum post multas legationes, ad Sarmatarum Regem, ad Imperatorem, ad Pontificem, oratoris apud Venetam Remp. munus honorificentissimum tibi commisit. quapropter, quod ad hanc partem attinet, parui refert, utrum Principis nomine liber aliquis inscribatur, an uero eius, cuius apud Principes auctoritas ea sit, ut prodesse quibus uelit non mediocriter possit. De tuis autem erga me officiis quid agam pluribus? quae cum & multa sint, & maxima; tum uero illud excellit, quod in hac mea satis diuturna oculorum ualetudine uenire domum meam quam saepissimae, animumque meum tristibus

curis

curis affectum, tuo adspectu, ac sermone recreare solitus es. Amicitia vero si spectanda fuit; neminem tibi debui anteferre. coniunxit enim nos non casus, vt multos, non uulgare aliquod studium, non ambitio, non vtilitas, sed ipsa, quae omnes res nobilitate vincit, virtus, & artium liberalium societas; quarum vterque nostrum incredibili studio tenetur; Mitto igitur ad te, quando ita ratio postulat, tua poemata, non ut tibi, de me optimc merito, quasi gratiam referam de tuo; sed ut habeat a me nostra aetas, atque adeo posteritas ipsa, primum, testimonium beneuolentiae, atque obseruantiae in te meae, deinde beneficium, quod, tua scripta cum leget, fatebitur esse maximnm. Interea peto a te, ut in illo maiorum uigiliarum opere de Fisco, cui nondum extremam manum imposuisti, exorari te sinas, idest ut absoluas, atque perpolias. magnum enim inde fructum capient omnes iurisconsulti: cum te difficiles admodum reconditae materiae nodos ingenio soluentem, & quaestiones illas implicatas atque inuolutas explicantem, exquisitoque quodam ordine tractantem intuebuntur. Neque uero tua mihi est occupatio minus nota; cum & negotia tractes Principis eximii: & ob tuam uirtutem nobiles uiri non modo quotidie, uerum omnibus paene horis officii honorisque caussa ad te adeant: rursus eum te esse noui, qui, quod tibi occupationes eripiunt, id ingenii praestantia consequaris. consule igitur gloriae tuae: consule studiosis omnibus antiquarum nouarumque legum: effice, ut, quantum in poetica facultate, quantum eloquentia polles, tantum in iure ciuili, maximeque in ea parte, quae obscuritatis habet plurmum,

ualere

ualere te tua ſcripta ſignificent. Meam vero hanc, quam profectò in hac epiſtola uides elucere, uolūtatem, animique ſingularem ad te amandum propenſionem amplecte re; atque ita ſtatue, ſi tu mihi, quod, ut uideo, praeclare facis, in amore reſpondebis, par amicorum neque noſtra, neque ueterum memoria coniunctius ullum fuiſſe. idque quanti a me fiat; dabo operam, quantum in me erit, quotidie certius ut intelligas.

AD. ISABELLAM. VILLAMARINAM SALERNITANI. PRINCIPIS. CONIVGEM IN. SCIPIONIS. CAPICII POEMATA 17

Ex omnibus rebus cum nihil ſit litteris doctrinaque praeſtantius, ſequitur, ut litterato Principe laudabilius nihil eſſe uideatur. non enim, ſi quis humili fortuna ſcientiis animum excoluerit, quamuis omnium uirtutum intelligentia ſit ornatus, aeq. tamen eas virtutes exercere poterit, ut ſummo loco natus. omnium eſt ſcire, non omnium tamen agere. non cadit in quemuis adminiſtratio iuſtitiae, non liberalitatis. eſſe opportet, quibus imperes, ut iuſtitiam colere poſſis: eſſe, quod des, ut liberalitatem. Et, quoniam ad haec primum a natura formamur, & fingimur, ut, quae, laudabilia ſunt, noſtra ſponte diligamus, deinde praeceptis inſtituimur, ut uoluntatem ratio confirmet utrumque ſi quis habet, ueriſſimis laudibus ornatur, eo magis ſi is eſt, cui tertium etiam illud contigerit, ut fortunae commodis abundet. nam, qui uirtutem

non ut primum bonum, sed ut alterius boni caussam quaerit, ut diuitiarum, ut bonorum: ei virtus, quae perfecta non est, quia quaaritur ad aliud, perfectam laudem afferre non potest. perfecta vero virtus est, quae se ipsa contenta nihil appetit, quod extra sit. hanc si quis est qui sequatur, qui vnam diligat, qui ipsam propter ipsam, non propter aliud expetendam ducat; hic est, quem Dii praeter ceteros diligere putantur, cui quidem eam mentem dederint, ut praeter ceteros saperet. Tua haec est, Isabella praestantissima, tua inquam haec maxime laus est. cum enim tibi aut ad opes, aut ad dignitatem nihil fere posset accedere, quarum rerum cupiditate adducti, magnarum artium in studiis plerique vigilarunt; ipsa, nihil huiusmodi spectans, virtutis amore capta, cuius pulchritudinem animo cerneres, effecisti, studio tu quidem, sed ingenio magis, ut, cum esses omnium nobilissima, omniumque pulcherrima, quorum alterum maiorum tuorum, maximeque viri tui, Principis omni laude cumulati, magnis rebus testata virtus, alterum benignissima tibi Natura dedit, eadem & sis, & habearis omnium doctissima. hinc illa ad te colendam singularis omnium propensio: hinc multorum poetarum, quibus grauissima Regum bella magni operis argumentum suppeditare poterant, ad te cauendam traducta ingenia: hinc Capicius ille tuus, tuarum laudum laudatissimus praeco qui te admiratur vnam, qui obseruat: qui cum de te multa, & vera praedicauit, ita concludit, vnam habere, quae optabilia sint, omnia. itaque me quidem eodem studio inflammauit, nihil vnquam ut ardentius optarim, quam ex tuis vnus esse. quod quo facilius impe-

trarem,

trarem, feci, ipso permittente, atque etiam libente Capicio, vt eius libros, de Principiis rerum duos de Vate maximo tres, meae in te summae obseruãtiae testes emitterem. diuinum carmen est, multis luminibus ingenii, multa arte distinctum. equidem nihil legi in hoc genere perfectius: vt ne Lucretius quidem pluris apud me sit: quo cum antea propter sermonis elegantiam delectarer, vtererque multum, coepit mihi iam minus esse familiaris, postea quam Capicium legi. Hoc opus, & quia scriptum est a tui studiosissimo, & quia versibus te dignis, id est lucul ẽtissimis, non dubito, quin a me missum auide accipias, sic inquam, vt de isto me munere ames plurimũ.

AD. TORQVATVM. BEMBVM PETRI. FILIVM IN. VIRGILIVM 18

QVOD *ego de poetica facultate sentio, idem tibi, Torquate Bembe, qui res praeclaras ingenio studioque consecutus es, bene iam esse cognitum ac persuasum facile puto, non esse eam inter ea, quae minimi ducuntur, non vulgarem, non leuem, summum esse quiddam, ac plane diuinum, quique suas ad eam cogitationes conferant, etiam si, quod volunt, non assequantur, probandos tamen esse, quia scilicet ad maxima contendant, qui vero in ea ita versentur, vt excellant, colendos nobis esse vehementer, omnique omnium laudum genere cohonestandos. Ac miror equidem*

fuisse, hodieque esse nonnullos, qui rem hanc pulcherrimam, ac deorum nobis munere concessam, paruipendant atque etiam, si diis placet, in sermonibus vituperent. Quid, inquiunt, est poetica? fabulas continet: fabulis autem quid inanius? Ridicule: qui ex ipsorum ingeniis ceterorum ingenia metiantur; quaeq. ipsis obscura sunt, ea reliquos videre non putent. Ego contra ita soleo dispu tare; vtinam, Torquate, te praesente, ac tui similibus: nihil enim tam optandum, quam habere iudicem in con trouersiis, qui caussam, qua de agitur, quaeque propter aliquam difficultatem in dubium vocatur, optime calleat sed ego contra, cum in hos incidi, ita soleo disputare. Est ne aliquid hominum generi vtilius, aut omnino philosophia praestantius? negare coguntur. si negent, eos ratio refellet, & veritas ipsa: quae cum pugnat, facile vincit. vna enim est philosophia, quae vitia nostris ex animis euellat; vna, quae inserat virtutes: humana omnia, multis obstructa difficultatibus, aperit; diuina, non illa quidem prorsus, sed magna tamen ex parte patefacit. atque hanc, quae tantas res praestat, siue artem, siue scientiam, ne communis esset omnibus, vulgique tractatione, impurisque mentibus contaminata sordesceret, obscuris fabularum inuolucris, quasi aliquid sacrosanctum, velauit, & custodiuit antiquitas. fabulas porro ipsas non eo, quo vulgus vtebatur, communi, & soluto, sed exquisito, & numeris adstricto orationis genere prisci illi, summa homines sapientia praediti, prodiderunt. placet hoc illis, primum vt rei dignitatem, si posset, quatenus posset, verborum augeret elegantia: lectis enim, admodumque puris vocibus effi-

citur uersus : nihil hauritur de faece: deinde, quia, cum philosophiam tractare, maiore nescio qua suauitatem ex illo concentu, quem numerosa uocum in uersibus compositio gignit, aures animoque perfundi pulchrum putabant . quae cum ita sint : neque fabulas, quae philosophiam continent, neque uersus, quibus facile ipsae continentur, iure quisquam reprehenderit . His ego ad coarguendam istorum inscitiam, aliisque praeterea utor argumentis . addo exempla, eaque Italorum, & eorum hominum, qui nostra, patrumque memoria floruerunt. Pontanos, Sannazarios, Fracastorios (omitto alios: sunt enim multi) non ne musarum in primis consuetudo delectauit? propius accedo. pater tuus, Torquate, Petrus Bembus, quem orbis terrarum cantat: nec iniuria: uixit, enim, quantus ei uitae cursus fuit, in uirtute totus: is cum alias coluit philosophiae partes, tum uero poeticam artem amauit amore quodam ardentissimo; eiusq. studium a prima pueritia complexus, numquam ne in extrema quidem senectute dimisit. scripsit autem uersus in omni aetate multos, & scripsit omnium elegantissime, sic, ut ei Apollo dictasse uideatur. itaque recte fecit, optimoque sane consilio pater meus, qui Latinorum poetarum principem Virgilium eius nomini, quem optimum poetam nouerat, inscriptum emiserit. recte item ego, qui, patris mei exemplum secutus, tibi, & tanti uiri filio, multis uirtutibus ornato, & facultatis poeticae studiosissimo, ac peritissimo, eundem poetam, quasi munus Bembe familiare debitum, dicauerim. nam, quemadmodum parentes nostri alter alterum tum sermonibus, tum scriptis ornabat; vt, quantum

inter se amarent, aequi, & iniqui cognoscerent: item ego cupio, & conabor, quantum in me erit, (an praestaret possim, nescio; sed conabor certe) vt ex meis scriptis nostram amicitiam, meamque in te summam obseruantiam etiam ipsa posteritas intelligat. non enim, (cum hanc meam multis abhinc annis ad te amandum & colendum voluntatem contuli, id solum spectaui, vt quasi hereditatem adirem amicitiae paternae: tam etsi hoc ipsum quoque me mouit, sicuti mouere debuit, sane plurimum; sed tua quaedam propria secutus sum: tuos, inquam, mores, tua studia, tuas virtutes vidi primum: deinde ex iudicio fluxit amor; & , quo mea sponte propendebam, ratio impulit. noui te adolescentem, noui iuuenem & Patauii, & Venetiis, sanctissime viuentem, & praeclara illa cum doctissimis viris philosophiae studia tractantem. in quibus cum iam, tuo quidem aliquid, aliorum autem iudicio multum profecisses; Romam te, in eam vrbem, contulisti, quam pater tuus theatrum per annos multos habuit suarum virtutum celeberrimum. ibi nunc tu quoque spectaris, & probaris: ibi plausum fers a bene intelligentibus, beneq. sentientibus uiris: ibi denique vera illa Petri Bembi cernitur, et agnoscitur in te filio non minus animi, quam corporis, effigies: &, vt principia se dant, futurum omnes existimant, vt summi tibi in Ecclesia Petri honores, ac praefecturae deferantur: deberi quidem iam, nemo est, qui non intelligat. Quare laetor equidem, ac fruor iam nunc, pro meo erga te studio, quasi praesentibus honoribus tuis; & praecipio gaudea, quanta potest animus meus capere maxima, tuae futurae dignitatis. perge modo, vt coepisti,

in tuis perennibus ſtudiis, & animum tuum pulcherrimis, teq. dignis cogitationibus exerce. vides eam uiam, qua pater tuus iuit. exſtant veſtigia. iſtac euntibus rectiſſimus eſt ad gloriam curſus, offenſio nulla, nullus error. quod feciſti, laudamus: ſunt enim magni, vereq. laudandi proceſſus in virtute tui. quod reliquum eſt: quia te ſummum illud ad decus, quod excellentibus ingeniis, propoſitum eſt, tamquam ad metam peruenire cupimus; &, quod cupimus, id in te ipſo poſitum videmus; fauemus animis, proſequimur ſtudidiis, uocibus cohortamur. Atque ego quidem huiuſce animi mei non obſcurum, vt opinor, argumentum, hunc librum, qui me tacente apud omnes gentes loquetur, tibi inſcriptum ad te mitto. volo aeternum exſtare monumentum, vnde homines, quid de te ſenſerim, quid iudicauerim, intelligant. volo, habeas ipſe munus a me, vnde, quid tua cauſſa velim, coniicias; & maiora, cum ornandi tui maior aliqua facultas exſiſtet, officia, ſtudiaq. exſpectes. Venetiis. M D LV.

AD . PAVLLVM . RHAMNVSIVM IOANNIS . BAPTISTAE . FILIVM IN . CAESARIS . COMMENTARIOS 19

QVI *magiſtram vitae dixit eſſe Hiſtoriam; nae ille, Paulle Rhamnuſi, & dixiſſe vere, & praeclare ſenſiſſe mihi videri ſolet. facile enim vnus homo, quid multis hominibus euenerit, cum intelligit, eruditur, atque ipſe ſibi normam componit actionum ſuarum,*

vitaeque totius inter omnes errores, omniaque pericula ad veritatem, ac salutem dirigendae. nec aliud est nostra prudentia, quam euentorum obseruatio, rerumque praesentium, ac futurarum ex praeteritis, tamquam ex fonte, scientia deriuata. quod ex vniuerso litterarum genere, vel sola, vel certe maximae praestat historia; praesertim si quis eam ita tractet, vt, euenta dum notat, animum referat ad caussas, in easq. attente inspiciat, & rationem quaerat, cur hoc factum, illud omissum, cur ex illo calamitates, ex hoc optata contigerint. Atque hoc primum est de historiae fructu. sequitur dignitas. Res gestae narrantur inter summos Reges, potentissimas ciuitates, bellicosissimas nationes. caussae porro bellorum quae sunt humanarum rerum maximae, Imperium, salus, gloria: quae ponuntur in armis omnia, & a consilio ducum, a virtute militum, ab ipsa fortuna pendent. Neque vero dignitatem quidem habet, ac fructum, voluptatem autem historia desiderat. nam, si voluptas est, quam magnarum variarumque rerum adspectus animis nostris infundit: nulla pulchrior species, nulla gratior, nulla prorsus historia iucundior. vides, vt in tabula picta, aduersa ducum excellentium strategemata, artes, insidias; spem potiundi, metum amittendi: caesos exercitus, urbes captas, imperia deleta: age, fortuna commutata, cadere insultantem, victum exsurgere; eodem paene momento laetitiam pelli maerore succedente, maeroremq. laetitia. haec dum legimus, haurit animus voluptatem incredibilem; aliturq. pabulo suauissimo, nec satiatur, donec ad exitum peruenerit. Cyrus ille, Persarum Rex, qui orientem subegit,

Pyrrhus Epirota, castramentandi laude praeter ceteros insignis, & duo illi, barbarorum omnium clarissimi, Alexander Macedo, & Hannibal, praeterea de Graecis Themistocles, Agesilaus, Epaminondas, quo modo, cum eorum facta commemorantur, animos nostros afficiunt? expectatione suspendunt, pascunt gaudio, metu macerant. uerum haec maxime Romana patent in historia: quae uel diuturnitate, ac magnitudine bellorum, vel varietate fortunae vberrimam exemplorum in omni genere copiam suppeditat. Romana porro viri praestantes multi cum litterarum monumentis tradiderint; quorum ingeniis, quae cuiq. merces gloriae pro cuiusque facultate debebatur, ea posteritatis iudicio persoluta; eminet inter omnes, mea sententia, (nec uero secus antiquitas sensit) primumq. sibi dignitatis gradum C. Caesaris iure uindicat. nam & uixit qua plurimum aetate Romae floruit eloquentia: & coluit ipse eloquentiam praeter ceteros: rebus uero gerendis non interfuit modo, uerum etiam praefuit: quo factum, vt usum quoque, qui ualet in scribenda historia multum, cum doctrina coniunxerit. exstant, bono quodam litterarum fato, praeclari illius de bellis, ipso Duce gestis, commentarii, qui se non solum omnibus omnium historiis aequare, uerum, ut omnes fatentur, anteferre etiam uidētur. Breuitatem scis in oratione magnam esse laudem, cum eo tamen, si uitetur obscuritas. facile enim dum, illam sequimur, in hanc incidimus. quod in Thucydide uitium Cicero notauit, cum esset alioqui scriptor egregius. At uero C. Caesar, cum breuitatem maxime omniū adamauerit, ita tamē praessus est, ut eodem nihil fieri possit illustrius.

lustius. proprie loquitur, & significantur: ornamentorum tantum habet, quantum in exponenda re decet. nam elaboratam studiosius orationem, nimiaq. excultam elegantia prudentiam aures non modo in commentariis, verum in historia quoque respuunt. Hic tibi est, Rhamnusi optime, mihiq. multis nominibus carissime, in manibus habendus, tractandus assidue, abseruandus, ediscendus; vt eum penitus, si fieri potest, aut certe quantum potest, imitatione exprimas. nam, cum tibi Veneta Resp. bellum illud memorabile, omniumq. difficillimum, quod Henrico Dandulo Duce aduersus Byzantios gestum est Latina oratione tradiderit explicandum; magnisque etiam tuam industriam praemiis honestandam decreto publico, censuerit: debes eniti vehementer, ac omnes ingenii tui neruos contendere, ne quis te tanto imparem oneri fuisse vmquam putet. Atque ego quidem, qui te fero in oculis, qui tuae gloriae faueo, cum in ipsam rem intueor, grauem sane, admodumque difficilem, paullulum commoueor: rursus, cum ad ingenium tuum, ad industriam, ad illos animi tui praeclaros ad laudem impetus mentem & cogitationem refero, facile confirmor, & huiusce tibi commissi muneris eum, quem cupio idest plane gloriosum exitum exspecto. Verum, ne sint in te ipso quae sunt; & sit haec, quae tibi ineunda via est, quantumuis lubrica, incerta, impedita: an tu potes labi, potes errare, potes vsquam offendere, ducem secutus patrem tuum, Joannem Baptistam Ramnusium, spectatae sapientiae virum, consiliorum omnium summi Xvirum Collegii participem; cuius elucent in vrbe nostra virtutes eximiae, nomen autem aeternis consi-

gnatum atque impressum ingenii monumentis, per orbem terrarum fama dissipauit. is te sua doctrina instruet, consilio monebit, prudentia reget. at quo studio? quo scilicet pater filium, & quo talis pater talem filium debet. nec sane video, quem deceret magis, aut in quem haec aptius, quam in te, prouincia conueniret. nam, cum eas res, quae tibi sunt Latinis litteris tractandae, magna ex parte liber, vt audio, contineat Gallica scriptus vetere lingua, tum ipsa perobscura, tum multis praeterea diuersarum linguarum vocabulis permista, atque confusa; cum porro librum pater tuus & vnicum habeat, & vnus ipse (de nostris quidem hominibus) optime omnium intelligat: sapientissime, vt in omni re semper, ita proximis mensibus decretum a Xuiris est, vt haec tibi potissimum Venetae pars historiae mandaretur, cuius haurire scientiam non aliunde, quam ex tuis aedibus, licebat. Ego quidem, etsi intelligo, qui sis, quam te delectet verus honor, quam tua sponte incumbas ad decus; tamen hortor te, sensus huc omnes tuos, cogitationesque conuertas; excites ipse te; consideres etiam atque etiam quid susceperis, a quibus commissum, qua tua aetate, qua omnium exspectatione. Venetam scribis historiam, nec niuersam, sed quod in ea maxima putatur excellere: scribis Principum Reip. decreto: scribis adolescens: qua aetate magnas res aggressos uel insignis admodum manet gloria, vel temeritatis nota sempiternae. Quibus ex rebus, & quod ante studiorum tuorum praestantes fructus edidisti; & quod patris tui virtus tua virtus putatur, nec tibi sunt petenda extrinsecus quae domi tuae nascuntur; orta est inter homi-

nes opinio, historiam te nobis daturum egregiam; in qua Venetae vrbis ita narres praeclara facinora, vt aliena cum laude tui nominis immortalitatem coniungas. quod ita futurum, mihi persuasum est, si te ad legendos assidue Caesaris commentarios contuleris, eorumq ad imitationem, & quasi imaginem totum effinxeris. hoc enim in genere nihil habent perfectius Latinae literae: & eos, quo tibi essent, tui iuris quodam modo facti, cariores aliquanto, cum hoc tempore nostris ex aedibus haud paullo, quam antea, emendatiores exirent, uolui in tuo nomine apparere, multis in hanc mentem caussis, iisque minime vulgaribus adductus. nam, vt omittam, quod historiam scribenti nihil aptius, nihil omnino his commentariis vtilius quisquam dixerit: valde me commouit multorum annorum, ac paene saeculorum in fouendis optimarum artium studiis praeclara tuae gentis consuetudo. ac uolo mihi, quod attinet ad illa vetustiora, silentium imponere: uenio ad ea, quae propius ad aetatem nostram accedunt. Auo tuo, cuius tu nomen, & una cum nomine uirtutem refers, quis in omni uita uirtutem amauit ardentius? qui cum in litteris usquequaque excelluerit, tum uero iuris ciuilis cognitionem egregie consecutus est; eiusq. rei testes habuit amplissimas Veneti Imperii ciuitates, in quibus tum ciuilium, tum capitalium quaestionum iudiciis, magna pariter & integritatis, & doctrinae laude, praefuit. Mitto Hieronymum, patruum, medicinae, ac philosophiae studiis praestantem; qui cum in Syriam eo consilio esset profectus, ut Arabicis litteris imbueretur; paucis annis tantum proficit, ut plerosque Auicennae libros in Latinam linguam

linguam egregie conuerterit. Alios quoque possum de tuis maioribus, hac laude praestantes, minime paucos inuenire, sed parente tuo contentus uno esse possum, quo semper in hac ciuitate non solum amico, uerum etiam patrono eruditi homines usi sunt; neque sibi ornamenti, aut praesidii plus in eius amicitia, atque auctoritate, quam commodi repositum in benignitate senserunt. Accedit illud, quod idem pater tuus cum in Gallia, Reip. caussa, diu uixerit, eamq. prouinciam, Rege Ludouico XII. uniuersam fere peragrauerit: magnam eorum locorum partem, de quibus mentionem in his commentariis fieri uides, praesens ipse nouit, eaq. tibi in sermone, non secus ac in tabula picta, diligenter, uerissimeq. ostendere solitus est: itaq. cum hunc librum ad te statui mittere, illud intellexi, magistrum te habere excellentem in hoc rerum ac locorum Galliae prouinciae studio, parentem tuum, quo sum aliquanto magis in suscepto consilio confirmatus. Tibi uero displicere meum erga te officium non existimo. mihi quidem ipsi ob eam caussam gratissimum fuit, vt ex tenui munere beneuolentiam in te meam perspiceres: quae cum a parentum nostrorum coniunctione, qua nulla maior esse potuit, originem duxerit, quotidie tamen augetur studiis erga me tuis, maxime vero caussis iis, vnde facile manat amor, virtute, ac probitate; quarum altera tuis in scriptis, altera in moribus elucet.

AD . ANTONIVM . TRIVLTIVM CARDINALEM

IN.HISTORIAM.SALLVSTII 20

CVM omnes me litterae, omniſq. libero homine digna cognitio vehementer delectat, Antonii Triulti, Cardinalis ampliſſime: vero paſcor incredibili voluptate, & afficior maiorem quendam in modum ſenſibus intimis, dum hiſtoriam tracto. quid enim poteſt eſſe iucundius? Rerum interitus obliuio eſt. at eae reuiuiſcunt hiſtoria, cum in noſtram memoriam reuocantur, quaeq. multorum annorum ſpatio, multis ab hinc ſaeculis geſta ſunt, ea nos, exiguo volumine comprehenſa, & tamquā in conſpectu noſtro poſita, cognoſcimus. Si ſermonibus delectamur: reſonat in ſcriptis hominum vox eloquentiſſimorum, nihil temere, nihil incompoſite narrantium, omnia grauiter, ſuo quidque ordine, & loco ſi conſuetudine clarorum virorum; verſamur, vetera legentes, cum Regibus, cum Principibus viris, magnis in bello ducibus, ſapientiſſimis rerump. rectoribus; ora ipſa mehercule, lineamenta, & formam non tam corporis, quam animi, eorum, quos numquam vidimus, videmur tamen quaſi praeſentes intueri. Quod ſi recte inſtituendae vitae rationem ac doctrinam ſequimur: uſu maxime rerum quaeritur prudentia. uſus eſt, uel cum experimur ipſi, uel cum, experientibus aliis, quid euenerit, obſeruamus. nobis ipſis, experiri multa ſi velimus, facile non licet. labore opus eſt, ac tempore, & fortuna ten

tanda; nec tentatur interdum sine periculo, commodius ergo, ac tutius, euentis aliorum examinandis, prudentia comparatur. id autem, profecto uides, Antoni doctissime, ac sapientissimae, proprium esse historiae bonum, in qua patent fortunae uicissitudines, regnorum mutationes, hominum siue uitia, siue uirtutes, ex quibus quae uitanda nobis sint, quae expetenda, nullo nostro periculo, nullo labore, sedentes in otio docemur. Atque hoc in genere Polybius inter Graecos, de nostris maxime is, cuius nunc libros tibi inscriptos emitto, Sallustius excellit, euenta enim ita narrat, ut caussas simul aperiat. ex quo oritur illa omnium pulcherrima scientia, ut, malorum, & calamitatum origine perspecta, nihil agamus, nisi quod ratio praescribit, omniaque nostra consilia, omnes actiones ueterum exemplorum regula metiamur. Quae cum sit omnium, qui annales antiquorum euolunt, communis utilitas: alia quaedam tua condicio est. habes enim historiam in familia tua: neq. tibi, si quid inuenire uis egregium, & imitatione dignum, confugere ad libros necesse est, neque longius euagari, & quasi peregrinari animo, ac mente, more multorum. domo petas, licet, omnium uirtutum exempla. persequere maiores tuos cogitando. quae fuerit eorum in pace iustitia, in bello uirtus, in omni fortuna moderatio, si attendes, nihil ad gloriam domesticam requires. iustus Aristides, prudens Themistocles, fortis Epaminondas: de Romanis multi, multis eximiisque uirtutibus insignes. horum alii facta dum legunt, bonas artes ex eorum uita discunt, & ad easdem res, eademque studia laudis cupiditate rapiuntur. at tu refer

animum

animum ad tuos maiores. eminere videbis, instructum egregiis artibus, Ioannem illum Iacobum Triultum, magni animi, summi consilii virum, scientia rei militaris aetate sua facile principem; praeterea, iustum, liberalem, abstinentem, plane, praeter decus, & gloriam, nihil in uita cogitantem. Nam de laudibus Hieronymi, parentis tui, quia tecum quasi loquor, ne seruire tuis auribus uidear, nolo multus esse: tantum dicam; quam diu uixerit, Gallicam rem in bello floruisse: postea quam, hostium multitudine oppressus, fortiter pugnans in acie perierit, concidisse. tantum in uno uiro momenti fuit, ac roboris. Age, sint haec, ut ita dicam, in campestri quadam luce posita: quid? in urbe Roma, idest in omnium gentium celeberrimo theatro, non spectata, probataque uehementer est trium tuae gentis Cardinalium doctrina, religio, sapientia? ut, Triultiorum nomine multorum uocibus in multas partes dissipato, non ipsa tantum Roma, sed omnis plane Italia, omnis, ubi colitur humanitas, Europa personaret. Omitto alios: sunt enim multi; nec tu quemquam ignoras. non enim sunt ex imaginibus, aut ex illa colorum inani specie maiores tui cognoscendi. quaerenda tibi facies tuorum non est. clari sunt ex recte factis: uirtute distinguuntur; cum alius in alia, in omnibus simul omnes enituerint. Quae tu quoniam a primis annis ad hanc aetatem non modo cogitasti, uerum etiam uita, ac moribus expressisti, propterea te, Episcopatu Tolonensi iam antea insignitum, legationibus honestatum, primum Perusina, & Auenionensi, in quibus miram iustitiae laudem tulisti, deinde ad Regem Galliae, & ad Venetam Remp. ubi prudentiam,

dentiam, ubi grauitatem incredibilem praestitisti, proximis diebus Cardinalem creauit Paullus IV. Pontifex omnium optimus, omniumq. maximus, iudicio praeditus accerrimo in aestimandis hominum ingeniis, ac moribus, itaq. animatus, ut, quae cuiusque meritis praemia debentur, ea libentissime, ac liberalissime persolua. in quo nemo est, qui tuam animi singularem aequitatem, ac moderationem vehementer non admiretur ac laudet, qui summae nuncium dignitatis, cum est ad te multis praesentibus allatus, ita acceperis, ut nemo, te commotum, nemo, ne leuiter quidem affectum, ex uultu, aut oratione aut ullo corporis gestu, potuerit intelligere. ita patuit, quod ab insipientibus ambigi, ac disputari quandoque solet, a bonis viris virtutem magis ipsam diligi, quam virtutis insignia; honorem esse praemium recte agendi, finē non esse: magnos illos, ac praestantes esse homines, qui laudabiliter ita viuant, quasi laudem percupiant, ita laudē aut dignitatem excipiant, quasi nihil minus antea cogitauerint. quod in te & animaduersum est maxime, & obseruatur quotidie magis. colere. n. te quidē studiosius, quā antea, omnes videntur: ipse autē, qui antea fueras, idem omnibus es. nemo excluditur sermone tuo; nemo congressu: tui omnibus copiam facis: eandem omnibus humanitatem ostendis. Sequitur insolentia fortunam: comes est rerum secundarum arrogantia: tu mansuetudinem amas: tu in continentiam, tu benignitatem perpetuo retines. iure ergo hoc etiam nomine Cardinalis es. iure habes hāc, quo tui te pro Petri Ecclesia suscepti labores extulerunt, maximi sacerdotii dignitatē. & nunc tu quidem comitatu stipulatus honestissimo familiarium tuorū, multo tamen insi

gnior, atque ornatior cohorte tuarum uirtutum, quae tibi comites ubique sunt, Romam redibis exſpectatus, expetituſque columen futurus Chriſtianae Reip. ſplendor ſacri Collegii, ornamentum familiae tuae. I, decus Italiae amor, ac deliciae bonorum omnium, diis bene iuuantibus ad eam urbem, quae ſola peregrinam uirtutem excipit, ſola ornat honoribus, ſola dominam facit rerum omnium humanarum. nos autem, quibus tuam iuſtitiam, tuam benignitatem oſtenderas, laeti tua dignitate, maeſti diſceſſu, te proſequimur abeuntem optimis ominibus: fauemus animis, precamur linguis, uota prorſus eadem, quae pro parentibus, ac liberis noſtris, pro tua ſalute ſuſcipimus. Atque ego, in hac omnium eximia laetitia pariter & moleſtia, praecipuo quodam dolore diuellor: quia fato neſcio quo meo contigerit, ut, quam diu Venetiis fuiſti, ego ſemper afflictus importuno morbo iacuerim: quo etiam nunc langueo: & ad morbum accedit aegritudo: quoniam quidem, aliis ad te adeuntibus, deque iſta dignitate gratulantibus, ipſe excludor unus, nec poſſum meae ſummae erga te obſeruantiae praeſenti officio ſatisfacere. hac tamen ſpe ſuſtentor, quod humanitas ac ſapientia tua facile fortunam a crimine ſeiunget. conſilio aliquid peccatur: accuſes: iure feceris. culpam autem in iis rebus, quae non a uoluntate noſtra pendent, ſapiens nemo umquam dixit eſſe. quare nec tu mihi, quia non ualeo, uitio dandum putabis: & hoc ipſum, quia, me non ualere, non tam corporis, quam officii cauſa doleo, laudi etiam fortaſſe tribues. equidem habeo non uoluntatis modo teſtem, uerum etiam ſtudii ac beneuolentiae auctorem in te meae, hominem honoratum, & cum omni

omni uirtute excellentem, tum vero omnium, quos ego in vita viderim, humanissimum, qui te amat egregie, facitq. plurimi, tuasq. laudes vtraque manu ad astra saepe tollit. verum ego non id solum specto, mea vt vni tibi pateat obseruantia. illustrabo eam, si potero, meis aliquando scriptis, & patefaciam omnibus gentibus. interim, vt haec tibi nostra ex aliquo signo voluntas illucescat; praeclaram edo tuo cum nomine Sallustii historiam cui tu si locum dabis inter eos libros, qui ab oculis tuis abesse non solent; vigebit apud te nostri memoria; quoties eam videbis, toties animo tibi occurram: adero tibi saepe absens; tacitus saepe tecum loquar; meq. esse de tuis familiaribus vnum, de iis maxime, qui operam tibi assiduã praebent, qui tuo potissimum honori seruiunt, existimabis; quod vt ita sit, vehementer opto: &, si assequor, ferã in caelum istam humanitatem, colam animo, tuebor officiis, & imitabor, quantum potero: studio certe, si minus re licebit, tibi vt satisfaciam, elaborabo.

Venetiis, MDLVII.

AD. ALOYSIVM. GARZONIVM IN. LIBROS. XXIII DE. LINGVA. LATINA QVI. CALEPINI. NOMINE CIRCVNFERVNTVR 21

Constare tibi puto, Aloysi Garzoni, cum ad res praeclaras natus homo sit, quippe qui solus ex

omnibus animantibus munere rationis, ac mentis excellat, nullam tamen artem eodem tempore & inuentam simul esse, & obsolutam. omnes humili tenuique ab initio profectae, paullatim quasi per gradus adscendentes, ad id, quod summum videtur esse, peruenerunt. hoc & in litteris accidit, maximeque quibusdam in libris, qui eiusmodi sunt, vt, semel atque iterum aucti, locupletari tamen, atque ornari deinde possint. quo ex genere bonum fatum Calepinus sortitus est, cui quotidie fere omnes homines de suo largiantur. certe enim illius Dictionarium, quod nunc emttimus, non tam ipsius industria, quam aliorum labore studioque in tantam altitudinem excreuit. vnum tamen desidero, quod ii, quibus illud propositum fuit, vt in hunc librum quamplurima congererent, id ipsum, quod fecerunt, vt adderent, facere consideratius diligentiusque potuerunt. quorsum enim in herbarum montiumq. nominibus colligendis diligentes sumus, verba autem Latinae linguae illustria maxime, ac significantia, quae nescire nemo vult, in augendo Calepino negligimus? ergo ipsi hoc potissimum spectauimus: &, opinor tantum praestitimus, quantum qui, hoc dictionario cum aliis dictionariis conferendo, cognoscet, non dubito quin de hac opera nobis & faueat, & bene praecetur. non enim libet hic commemorare, quae quibus in uerbis sint a nobis addita: nam sexcenta sunt, neque sumpta ex apertis aliorum librorum indicibus, sed ex iis Latinae linguae fontibus, ad quos peruenire cuiuis non licet. vtrum autem ipsi peruenerimus, res ipsa indicet. In eo eitam ab aliorum instituto discrepauimus, quod alii tantum, vt addant, quae vtilia putant, elaborant; nos etiam,
quae

quae non vtilia sunt, & discendi cupidis contraria, quae scilicet Calepinus ipse non recte percepit, haec, inquam dedimus operam, vt de libro, tamquam de tritico lolium, eximeremus. addidimus, mutauimus, sustulimus, prout res postulauit. dictiones certe Graecas, ex multiplici lectione deprauatas, vt est fere, nisi diligenter caueas, corruptrix librorum Typographia; tam multas correximus, vt, quod fabulosum est, nos dicere ἱστορικῶς possimus, Augeae stabulum a nobis esse repurgatum. Nostrum etiam in hoc opere proprium illud putamus, quod, cum alii in addendo supra modum curiosi fuerint, vt liber excresceret; nos contra, ne quid praeter rem adderemus, superstitiosi fuimus, nec minus in exsecando diligentes. vt in dictionibus Graecis, Latinarum ordini insertis, vel potius intrusis, multas, quasi de alieno loco, migrare coegimus. exempli gratia inter Latinas dictiones quem locum habere potuit Catabathymus, aut Hodedocus, aut Pseudonymus, & huiusmodi, quae a Latinis scriptoribus Latine pro exemplo adducta minime reperias: quae propemodum innumerabilia sustulimus, eodem iure quo Latina vocabula de Graeco dictionario tolleremus. Et, quoniam hoc volumen, ob variam infinitamq. doctrinam, multorum per manus circumfertur: facile futurum putaui, vt, si tibi a me inscriptum exiret, significationem multis daret amoris erga te mei. nam, vt omittam merita in me tua, quae nulla vmquam delebit obliuio, tui me suauitates ingenii, tua incredibilis humanitas, singularis probitas, eximia ad colendam virtutem animi propensio ad amandum alliciunt. non enim ideo mihi carus es, quia

sis Venetae Reip. omnium amplissimae, a secretis, aut quia nunc vna cum viro clarissimo omnibusq. virtutibus ornatissimo, Michiaele Suriano Legato, particeps & minister consiliorum omnium ad Philippum, Hispaniae Regem, sis profectus: sed: quia talem te praestas, vt & haec tibi, admodum ampla, atque honorifica, munera iure deferantur, & egregiis animi tui bonis maiora quoque debeantur. Sit igitur hic liber & tibi, & reliquis argumentum beneuolentiae meae, testimonium iudicii, grati vero animi non omnino qualem velim, sed quale possũ hoc tempore, monumentum. tu autem istam praeclaram in nos voluntatem conserua; &, quo instituisti cursu, per directam, maximeque expeditam, ac certam litterarum viam ad gloriam contende. quod ego quidem, qui tuos sensus, tuos ad laudem impetus optime teneo, ita opto, vt sperem, ita spero, vt futurum mihi persuadeam. idq. etiam reliquis praedicare non desino. Venetiis, M D L I I X.

AD. MICHAELEM. GHISLERIVM CARDINALEM

IN. LIBRVM. DE. LOCVTIONE. DEI ACADEMIAE. VENETAE. NOMINE 22

*R*ERVM *humanarum exitus, quam varia sint hominum consilia, declarant. quod si quis bene cogitat: sequitur, vt idem laudabiliter agat. recte autem agentem, nihil vmquam frustrabitur, nihil fallet. Decet igitur nos*

optima

optima spe niti, admodumq. firma, quibus, in condenda, atq. instituenda Academia nostra, nihil, praeter Dei gloriam, & communem hominum vtilitatem, propositum fuit. Neq. vero actiones nostrae, vt speramus, eiusmodi erunt, vt hanc ad optimas res animorum nostrorum incredibilem propensionem ambigue aliquis interpretari, aut in dubium reuocare possit. apparantur quotidie summa cura, & edentur a nobis diuina doctrina referti, qui pietatem, ac religionem complectuntur, illustres libri. & interim, quasi specimen quoddam, aut pignus nostrae voluntatis, egregia quaedam de locutione Dei, ab excellenti viro conscripta, piis mentibus, ac sacrarum litterarum, idest verae gloriae, studiosis communicanda censuimus. quae duabus maxime de caussis, praestantissime vir, tuo nomine decuit esse inscripta: primum quod, suscepto Academiae nostrae patrocinio, nihil praetermittis, quod ad eam ornandam, augendamq. pertineat; & nos, quae a te officia proficiscuntur, quibus animis, quam libentibus, quam gratis excipiamus, aliquo item officio tum ipsi tibi, tum ceteris omnibus indicatum, maximeq. perspicuũ esse cupimus: deinde, quae de Deo loquuntur, ad quem potius mitti aequum fuit, quam ad eum, qui diuina studia in omni suae vitae cursu, cunctis & opibus, & honoribus anteposuit? qui cum vniuersam de Deo, diuinisque rebus doctrinam accuratissime quaesiuit, tum vero cum ipsa doctrina vitae rationem coniunxit, &, vt omnes rectam, salutaremque viam tenerent, aut, qui diuerterant, in eam reuocarentur, studio, consilio, monitis, auctoritate contendit. nihil obscure fama loquitur de tuis virtutibus. nihil de te aut exiguum, aut dubium

assertur. patent multis, ac certissimis argumentis eximia tua in Christi Ecclesiam merita: colunt te omnes ob doctrinam: imitantur multi ab integritatem: amant ob humanitatem, maximeq. ob rectam, ac simplicem naturam, ab omni fuco, omniq. fastu longissime remotam. praeconem vero tuarum laudum omnibus horis audimus eum qui summa ipse laude dignus est, Federicum Baduarium, auctoremeq; & conditorem, Deo duce, Academiae nostrae: cui quidem viro tum vitae probitas, tum ex assiduo studio doctrina, & ex diuturno rerum usu prudentia fidem, atque auctoritatem in omni sermone conciliat. ipso igitur non modo approbante, verum etiam hortante, praeclarum de Deo libellum, grauem sententiis, illustrem verbis, ad te mittit, tuoq. dicatum nomini cum omnibus gentibus Academia nostra communicat. quae cum se tibi, suo primum iudicio commota, tuis deinde meritis impulsa, penitus addixerit, eandem obseruantiam in omni vita praestabit, & vt eam futurae quoque gentes intelligant, ipso, ad quem omnia referimus, summo Deo opem ferente, aliquo merito consequemur Tu interim, quando iam hoc tribuisti humanitati tuae, vt nos susciperes; tribue idem constantiae, vt susceptos tuearis, ac foueas; ita tamen, si nos, tuo praesidio, ac studio dignos idest nostra ingenia in opimis artibus exercentes, nostrasque voluntates ad vnam virtutem dirigentes, & audies & re ipsa cognosces.

Venetiis. M D L I I X.

AD . ANTONIVM . CARLONEM
ALLIFARVM . PRINCIPEM
IN . SANNAZARII . POEMATA 23

Vt est praeclarum, ornatissime Princeps, in arte poetica excellere: sic ea cognoscere, quibus ad illam laudem perueniatur, maximum quiddam, ac difficillimum est. fallitur enim, si quis absoluti poetae partes in eo positas arbitratur, vt, cum metiendi carminis rationem optime perceperit, cum elegantissimarum vocum supellectilem quasi quandam sibi compararit, addo etiam cum materiem animo comprehensam ordine quodam atq. artificio distinxerit, hisce rebus tamquam egregie munitus ad scribendum se conferat. grauiora sunt, quae requiruntur, & ex abditis plurimarum artium ac doctrinarum fontibus haurienda. nam, cum eius consilium, qui hoc in genere elaborat, vel in primis id spectare debeat, vt, voluptati versuum vtilitate sententiarum admiscenda, nihilo minus lectorem moneat, quam oblectet; monita vero illa plerumque necessaria sint, vt in vitiis summam turpitudinem inesse, in virtutibus summam gloriam, ostendatur: quomodo hoc sine philosophiae cognitione prudenter ac perite poterit efficere? Iam, si res exigat, vt aut de caeli stellarumque ratione, aut de regionum terrestrium ac maritimarum situ dicendum sit: certe hos locos non potuerit, nisi qui Astrologiam & Geographiam attigerit, commode tractare. itaque, si quis huius facultatis studium eo complexus animo est, vt aliquando, quae litteris mandare studuerit, ea se speret, veluti pi-

ctorem egregium, omnibus artis coloribus illustraturum is omnium fere disciplinarum scientiam, quae ad bene beateq. viuendum pertinent, ne prorsus ignoret, necesse est. Quod si ad assequendum poetae nomen vbertatem illam ingenii a naturam datam satis esse putat; atque hac vna instructus facile audet canoros illos quidem, rerum tamen inanes versus uel domi pangere, vel in triuiis ad populi aures effundere; statim ab intelligentibus explodetur, neque solum imprudens aut parum uerecundus. sed etiam plane stultus, ac temerarius habebitur. Quo minus est mirandum, si, vt hac arte praestarent, quam paucissimis contigit: cum in omni praeterea liberalium doctrinarum genere plurimi semper floruerint. Sed egregiorum poetarum multo etiam maiorem hac nostra tempestate, quam priscis temporibus, paenuriam esse constat: siue, quod saeculi felicitas illa fuit: siue, quod equidem magis existimo, quia non iisdem, quibus olim, praemiis ad virtutem nunc homines excitantur. Eorum autem, quos in hoc genere praestãtes cognouimus, sine controuersia primum locum obtinuit vir eximius, & omni lande cumulatus, Iacobus Sannazarius: cuius ingenii monumenta non vetustas, non obliuio delebit vlla: vt ex tot Regum triumphis haud paullo clarior, quam ex vnius hominis doctrina, atque ingenio, Parthenope sit futura. Hoc autem, Princeps egregie, tui muneris fere totum est: qui, cum ad summam generis nobilitatem etiam optimarum disciplinarum scientiam adiunxeris: tamen haec per se, nisi accederet studium de posteris bene merendi, quasi minima iudicans, quaecumque a doctis viris mandata litteris, digna, quae inter

inter manus versentur, existimas, in apertum vt referantur, maximopere contendis. Quo nomine ipsi profecto Sannazarii manes tibi nō vulgares gratias habent, cum eos libros, quos ille moriens tuae fidei commendaret, peruulgandos diligentissime curas. Qui vero ingenuarum artium studiis dediti sunt, ii se tibi tantum debere profitentur, quantum persolui nullo modo possit. itaque a me, qui eodem in aere sum, petere videntur, vniuersorum caussam vt suscipiam, tibique, propter hoc officium, quid omnes de te & sentiant, & loquantur, aliqua ratione significem. Ego, licet ipsa te recte factorum conscientia contentum esse, nihil praeterea requirere, exploratum habeam; tamen, vt eorum honestissimo desiderio ne desim, do me libenter in eam partem, in quam etiam mea sponte propendebam; & ad ostendendum non eorum modo animum, sed etiam obseruantiam & pietatem in te meam, haec ipsa Sannazarii poemata, quae nostris typis edenda curasti, nomini tuo dicata ad te mitto. Leges hic omnia quaecumque ab eo Latine scripta nunc exstant. primum autem erit diuinum illud, quod ipse de partu Virginis inscripsit, opusculum: deinde Christi lamentatio: mox eclogae quinque: quas tamen decem scripserat; sed, e Gallia reuersus, has tantum, quas emisimus, & fragmentum illud, quod post Salices collocauimus, inuenit, reliquis aut furto surreptis, aut per incuriam suorum quibus eas discendens crediderat, amissis. sequuntur elegiarum libri tres, epigrammatum totidem. quae omnia tuo inscripta nomini apparebunt; vt eius beneuolentiae, quam Sannazario & viuo, & mortuo praestitisti, hunc saltem fructum percipias. Venetiis. M D XXXV.

AD.

AD . PIVM . IV . MEDICEM PONT. MAX.

IN. LIB. REGINALDI. POLI. CARD. DE . CONCILIO

PTIME *consuluit Ecclesiae suae Deus, atque humano generi vniuerso, cum in tanta rerum omnium perturbatione, & extremi iam periculi metu, Vicarium te suum, Pie* IV. *inter homines constituit, vt omnibus malis prudentia tua mederetur, nosq. a summis difficultatibus, uel impendenti potius exitio ereptos ad summam tranquillitatem, et optatam antea magis, quam speratam felicitatem traduceret. itaque nunc, tuis adducti praestantissimis & consiliis, & factis, maxime vero tua freti iustitia, quae tibi prima, & antiquissima virtus est, fuitq. in omni vita, boni viri ex omnibus Italiae partibus, atque etiam ex transalpinis gentibus multi, ad Vrbem confluunt: &, quia tuas omnes curas eo spectare vident, non vt angustis paucorum annorum terminis tuae fructus beneficentiae definiatur, sed vt ad posteros quoque perueniat; hic sibi certam omnium rerum, ac fortunarum suarum sedem domiciliumque constituunt. me quidem Venetiis, domestico patris mei restituendae antiquitatis instituto, & honeste satis, & commode uiuentem, nihilque minus, quam de migratione, cogitantem, quippe cum ab egregiis saepe ciuitatibus atque adeo a superioribus Pontificibus semel & ite-*

rum optima inuitatus condicione, nihil tamen vmquam noui consilii cepissem; tui Pontificatus fama Romam facile perduxit. nam, cum ab summo viro, Hieronymo Seripando, cui tua sapientia, debitum iampridem eius integritati, atque doctrinae, in Cardinalium Collegio locum tribuit, litteras accepissem, in quibus erat scriptum, cupere te, sacros omnes libros, vel hominum incuria, vel improbitate corruptos, quam emendatissimos peruulgari, velleque in eo opera uti, & industria mea; spatii ad deliberandum nihil sumpsi; statim rescripsi, cum tua voluntas maximae legis vim pro summa tua non modo potestate verum etiam sapientia obtinere apud omnes debeat, ita me animatum, ita paratum esse, tibi vt in omnibus rebus libenter obsequerer, susciperem, quaecumque velles, agerem, & praestarem, quidquid possem. Quo quidem tempore non mihi aut vlla nouorum commodorum, quibus tamen ducuntur multi, est iniecta cupiditas, aut honorum splendor mentis oculos praestinxit: quamquam haec ipsa cumulate & exspectari a tua liberalitate posse, & omnibus praeclare agentibus deferri a te solere intelligebam; sed, cum audirem, eas artes, quarum fructus immortalitas est, longo interuallo te Pontifice coli coeptas esse, suam religioni, ac verae pietati dignitatem restitui, cedere virtutibus vitia, rationi amentiam, libidinem pudori, vim aequitati, haec ego sum secutus, haec omnibus & commodis, & honoribus anteposui. Erat praeterea mihi non modo laudabile, & honestum, sed illustre etiam, & gloriosum, vocari a Pio IV. Pontifice ad eam curam, vt sanctissimorum virorum scriptis, quibus humano generi salutaris doctrina continetur,

tinetur, emendandis, edendisq. praeessem. quo in munere si mihi, non dico magnos labores excipere, (quis enim bono viro labor est pro tuenda Ecclesiae dignitate, idest pro communi salute, recusandus?) sed si vitam ipsam profundere opus esset, egregie mecum actum putarem. Atque ego illam sane incredibilem capio voluptatem, quod, cum praeclarum esse nihil constet, quin, idem operosum, & perdifficile sit, hac tamen in re, omnium pulcherrima, ac praestantissima, plane omnes difficultates tua cum excellens liberalitas, tum singularis sapientia sustulit. quis enim vmquam tam libenter pecunias collegit, quam tu libenter effundis, vt exeant optimi libri, alii nondum editi, quorum notitia rectissimam ad fontem veritatis viam ostendit; alii sic emendati, ne qua supersit labes, quae imperitorum animos, obiecta falsae doctrinae specie, possit inficere? quo quidem antea malo nimium grauiter laborauimus: vtinam iis remediis, quae parantur, omnino liceat conualescere. quod ita facile consequemur, si modo is, qui optimarum, & maximarum auctor, perfectorq. rerum est affuerit Deus. nam nos quidem, vt opibus valeamus, vt acumine mentis excellamus, quam tamen infirmi simus ad omnia, nisi praepotentis Dei ope fulciamur, quam plane caeci, nisi eiusdem luce regamur, multorum turpissimus & miserrimus exitus ostendit. quis porro affuturum esse Deum dubitet, si sanctissimam illius doctrinam, quam, praeceptis declaratam plurimis, suo demum ipse sanguine, suaeq. mortis exemplo comprobauit, non verbo tantum profitebimur, sed vita etiam, & moribus exprimemus? Hoc tu scilicet, Pie Pontifex

tifex, illo primum vidiſti die, quo te in excelſa iſta Sede, fauente, & approbante diuino Spiritu, omnium Cardinalium ſententia collocauit: neque vero vidiſti ſolum, quod tibi fortaſſe cum multis commune eſſe potuit, ſed etiam, in quo propria tibi debetur laus, accurate praeſtitiſti. tu enim ipſe tua temperantia, iuſtitia, grauitate, conſtantia, quales eſſe alios oporteret, exemplum dediſti. inde manauit ſtatim ad propinquos & affines tuos bene viuendi diſciplina: quorum omnium incredibilis abſtinentia, humanitatas, pudor ciuitatem breui correxit, & confirmauit vniuerſam. Nunc in illam curam totus incumbis, vt reliquae partes Eccleſiae, diſcordia laborantes, omni a te ratione ſanentur. ſerpit enim quotidie longius trāſalpinum illud malum, a quibuſdam primo ignoratum, ab aliis poſtea neglectum, poſtremo a nonnullis etiam vehementer auctum. ſed, vt hoc placuit Deo, quo volente, aut ſaltem permittente, geruntur ea, quae cur ita fiant, cauſſas indagare noſtrum non eſt: ſic eidem placebit, vt imminutam Chriſtianae Reip. dignitatem tua virtus, & ſapientia in veterem integritatem, ſplendoremq. reſtituat. Inſtat a te indictum, & inſtitutum iam generale Concilium: cuius ea ratio, ea vis, & conſuetudo ſemper fuit, vt, ſanctiſſimi Spiritus interuentu, diſſidentes animos non concordia ſolum, & pace, verum etiam beneuolentia, ſtudioque coniungere. Hoc tu nos, Pie IV. remedio ſeruabis; errantemque gregem diſiectum varia culpa, tamquam Paſtor optimus, ad, oboedientiam reuocabis, cōtinebisq. in officio, & obſeruantia erga diuinas leges tum perpetua ſanctitate tua, vnde hauriunt omnes exempla omnium virtutum,

tum, tum vero iis etiam edendis in hac vrbe libris, quorum lectio malas & exitiosas euellit ex animis hominum opiniones, inserit eas, quae si coluntur pietate, & beneficientia, vberrimos, & praestantissimos, & plane salutares fructus ferunt. Atque huius quidem tanti, ac tam praeclari muneris initium vnde sumi aptius potuit, quam ab eo libro, cuius argumentum & cum ratione temporum, & cum tuis consiliis ac studiis optime congruit? quid enim tempora, quid status Ecclesiae poscit, quid tu optas, curas ue magis, quam Concilium, quod vnicum, & certissimum in tam graui discrimine, tam propinqua communi peste superesse remedium videtur? at in hoc libro, quem tuo iussu primum emittimus, proxima ostenditur ad salutem via, spes omnis in confessione culpae, in vitae ac morum emendatione, in summa demum Pontificis auctoritate collocatur. Quae cum per se maxima sunt, & curandis Christianae Reip. vulneribus vtilissima; tum vero ponderis accedit plurimum ab eximia scriptoris innocentia, doctrina, dignitate. quis enim, quibus animi bonis, quibus industriae, ingeniique ornamentis abundauerit, qui denique uir, quantusque fuerit Reginaldus Polus, aut ignorat, aut, si quam modo tantarum laudum partem habet cognitam, non earum memoria, & desiderio vehementer commouetur? potest ne quisque tam inops a iudicio, tam auersus ab humanitate, tam plane ferus esse, ac ferreus, qui non tntimis eum sensibus dilexerit, cuius non modo in studiis, in moribus, in sermonibus, sed in ipso plane adspectu omnis probitas, omnis luceret humanitas? De religione vero deque Chrstiani hominis of-

ficio quid senserit, & iudicarit, non aut in vno altero ve libro ita ostendit, vt in aliis vmquam dissenserit: aut ita scripsit, vt aliter uiueret: aut ita vixit, vt interdum sibi non constaret: sed omnia, litteris ab illo prodita, sine vlla exceptione semper laudarunt, hodieque laudant boni, & sapientes viri: quorum directa ad veritatem ipsam idest ad vnam Dei gloriam sententia nec obtrectandi studio, aut inuidia flectitur, nec maleuolentia, aut ambitione mutatur. Vitae vero totius instituta, & excellentem in omni actione, omnique fortuna pietatem, vtinam, quam facile nouerunt, tam libenter imitarentur multi: Opes honores, clientelas, Regum maximorum gratiam, & beneuolentiam qui assequuntur, proxime ad felicitatem putantur accedere. at ille haec omnia apud Henricum, Brittaniae Regem, & iure propinquitatis, & multo etiam magis sua virtute cum possideret, vltro contempsit, ne turpissimas Regis actiones, & aduersantem Christi Vicario sententiam probare, aut etiam adiuuare cogeretur. Patauii diu vixit, quamquam erat habitu naturae prope diuino, liberalibus tamen disciplinis vehementer deditus: &, cum eloquentiae, atque philosophiae pari studio flagrauerit, in vtra tamen magis enituerit, non facile est existimare. illud certe constvt, qui vel meliora, vel ornatiora scriberet, hac hominum memoria extitisse neminem. quamqnam id ei propositum fuit, eo direxit cogitationes omnes, atque curas, vt philosophiae scientiam non tam scriptis, quam vita ostenderet, itaque maior, atque excelsior Patauii in tenui, & humili fortuna fuit, quam cum in Regno amnibus copiis, & ipsius maxime Regis gratia

S s floreret.

floreret. Hic, hic nimirum verus est, ac praestantissimus optimorum studiorum fructus, si quis a se ipso pendeat, si temporum uicissitudines non extimescat, si aduersus hominum iniquitates, fortunaeque iniurias ratione, & virtute pugnet. quam in Polo constantiam, & sapientiam fuisse, quis ignorat? metuendae erant a Rege potentissimo insidiae, metuenda vis; propterea quod, suscepta Ecclesiae caussa luculento illo de Pontificis auctoritate libro, susceptum simul a se grauissimum eius odium intelligebat. deserebatur etiam quotidie magis a re domestica; fortunis exclusus amplissimis. nemo tamen eum deiecto, aut demisso sensit esse animo, nemo vidit vmquam tristiore vultu. in sermonibus, in consuetudine, in conuictu, in tota denique vitae ratione tranquillitatem mentis, quam habuerat antea, perpetuo retinuit. Nec defuere, quae numquam sperauerat, ac ne cogitauerat quidem, tantis debita virtutibus praemia. nam, cum ita uiueret, vt in vno Deo omnia poneret, cetera, quae mortales admirantur, infirma, caduca, inania duceret; cumque in illa Patauini gymnasii celebritate, domesticis otii sui finibus contentus, paucorum admodum consuetudine vteretur: breui tamen, vt sibi viam facile virtus aperit, ita manauit fama de admirabili eius prudentia temperantia, doctrina, vt ad aures Paulli III. Pont. Max. peruenerit. qui cum esset ea mente Praeditus, vt nemo umquam magis de ornanda egregiis Cardinalibus Ecclesia cogitauerit, eo iudicio, vt nemo in delectu errauerit minus; commotus multorum non dubio sermone, Reginaldum Polum, disciplinae Christianae renouandae caussa, cum praestantibus aliquot uiris ad

Vrbem

Urbem acciuit; eumque paullo post non petentem, non optantem prope etiam recusantem, Cardinalem creauit. In hac dignitate, cum alios antea, se ipsum vicit omni genere laudis. Omitto singularem illam, cui par oratio reperiri nulla potest, in caede matris acerbissima fortitudinem, atque constantiam. vnicum illi contra omnes iniurias, omnesque calamitates conscientia praesidium fuit: & in aduersis rebus iam antea didicerat esse fortis. grauitatem eximiam, pari comitate conditam, mansuetudinem, prudentiam, benignitatem in sublauanda miserorum inopia non attingo. communia sint haec, in quibus tamen praecipua quadam laude Polus excelluit. venio ad id, quod a Cardinalis persona proprie postulatur. Nam, vbi primum sacerdotie est ornatus amplissimo, non ille mentem, vt multi, cum fortuna mutauit; non sericam uestem, non argenteam supellectilem, non denique illustrem aliquam, aut opimam prouinciae praefecturam appetiuit; sed, contempta prorsus rerum humanarum specie, diuina studia, quae antea non leuiter attigerat, toto pectore complexus, de tuenda Pontificii iuris maiestate, de augenda inter homines Dei gloria, de illustranda ueritate dies noctesque cogitare coepit. quantum enim in ea philosophia, quae a sensibus ducitur, erroris insit, atque obscuritatis, cum antea non ignorasset, tum vero, totus ad eam philosophiam traductus, quae caelestium bonorum cognitionem parit, clarissime perspexit. iam, illam, quae colligitur ex rhetorum praeceptis, eloquentiam, in qua praeter ceteros antea floruerat, neglexit penitus, inanemque duxit, cum sacrorum librorum uoces, non aurium voluptati

 seruientes,

seruientes, sed ad intimas animorum partes incredibili quadam suauitate penetrantes, exaudiuit attentius. Nec vero quidquam habuit antiquius, quam vt a sanctissimis Ecclesiae legibus discedentes, quoquo modo ad sanitatem redirent; cum ipse multos cohortatione sua, consilio doctrina, nonnullos etiam lenitate quadam ad meliora consilia converteret. Incidit tempus, cum de sufficiendo post obitum Paulli III. Pontifice habenda Cardinalibus deliberatio esset. affuit Polus ita sedato animo, ita cupiditatis, & ambitionis expers, vt, maiore Collegii parte Pontificatum ad ad eum deferente, non statim assenserit, differendamque ram tantam in posterum diem censuerit: fore enim, si probaret Deus, eundem post aliquot horas Cardinalium consensum: sin minus, omnino sibi, quod Deo displiceret, placere nihil posse. Scripsit etiam in eo Conclaui praeclara quaedam de officio Pontificis: quae cum aliis eius libris, quos Ioannes Moronus, Cardinalis ob summa erga Sedem Apostolicam merita, perpetuamque vitae innocentiam clarissimus, accurate seruauit, propediem in lucem proferentur. quibus in libris cum spirare adhuc mens illa diuini hominis, & vigere videatur; afficimur non tam praeceptis, atque doctrina, quam recordatione tantarum virtutum, quas in illo vidimus. Vitae clausula fuit, in qua ostendit lumen animi, ingeniiq. sui, Britannica Legatio. nam, cum in illa insula per annos multos, duorum Regum imperio, Henrici primum deinde Odoardi, eius filii, legitimus Dei cultus intermissis optimis ritibus, obsoleuisset; cumque, interitus Odoardi, succedente eius sorore Maria, spem aliquam reuocandae pie-

tatis

tatis, & religionis attulisset; visa est unius maxime Poli sapientia rectam errantibus viam monstrare posse, adiuncta praesertim auctoritate tanta, quantam nec sine virtute dignitas ulla pareret, nec sine dignitate virtus. in ea legatione optimos Reginae sensus confirmauit; principibus viris, & multitudini, persuasit, vt nouam hæresim, Henrici nefaria libidine inductam, abiicerent veterem sacrorum disciplinam, rationemque susciperent; cum Ecclesia, si salui esse vellent, in gratiam redirent; vnum esse Romae, potestate summa, Christi Vicarium, in quo creando commotae Spiritu sancto Cardinalium mentes, ex vetere multorum saeculorum instituto tradita per manus consuetudine, consentirent: quaecumq. ille sanciret in terris, ea firma & rata in caelo esse: cetera communi saluti vehementer aduersari, hominum seditiosorum, vel Satanae potius ipsius inuentaq. vt genus humanum, sit possit, vniuersum perdat, suaeq. socios habeat plurimos infelicitatis & culpae. Mansit in officio, & fide, quam diu Polus, & Regina vixerunt, Britannica natio, vtriusque innocentia, & sanctitate, alterius etiam sermonibus, praeceptisq. commota. Postea cum vtrumque Deus, cuius abdita consilia non assequitur humana mens, ad caelestis vitae praemia vocasset, lapsa est iterum, & concidit illa gens, destituta consiliis, quibus antea nitebatur. iamq. ad finitimas nationes peruasit haec pestis, & dira contagio, nec videretur posse consistere, nisi tua, Pie IV. Pont. Max. sapientia singularis occurreret, Tridenti in dicto Concilio, Romae omnibus rebus ad rationem, aequitatemq. reuocatis. Quod vero etiam eorum scripta, quos in bea-

torum numerum iure olim Ecclesia retulit, integra, dele tis omnibus maculis, peruulgari iubes: quod excellentẽ nobis Reginaldi Poli, amissa eius voce, doctrinam resti tuis: mirum est, quam vehementer adiuues communem caussam, quantum se tibi pro ista mente, istaq. cura omnes homines debere fateantur, quantam ab ipso Deo, qui tibi nostram salutem commisit, gratiam, & beneuolentiã ineas. Haec sunt illa merita, quibus hominum vita, breuissimis circumscripta finibus, ad infinitam memoriam propagatur: haec illa, numquam satis laudata, veterum Pontificum instituta, quibus hanc nobis Ecclesiam tam praeclare fundatam, exstructamq. reliquerunt. quae vtinam, sicuti propria tua sunt, ita perpetua esse possent. nemo enim dubitat, quin, optare tibi perpetuam vitam, idẽ sit optare nobis perpetuam felicitatem. nec vero cuiquã bono viro tanti est huiusce lucis vsura, quin de sua detractum aliquid vita libenter, si possit, in tuam conferat. sed quoniam hac lege huc omnes ingredimur, vt aliquando discedamus; nec licet nobis in te vno singularem condicionem pro tua singulari beneficentia postulare: saltem, vt quam diutissime te praesente perfruamur, & petimus a Deo supplices, & futurum pro summa eius erga nos clementia confidimus. magna enim sunt, quae iam inchoasti: maiora tamen, quae mente designas. nihil vulgare cogitas, nihil humile, nihil angustum: metiris omnia tua dignitate potius, quam communibus exemplis. praeclare. non enim Pontificiae laudes in mediocritate versantur: nec decet, qui potestate, & honore cunctis hominibus antecellat, eum ab vllo homine recte agendi cupiditate, studioque superari. In te igitur, Pontifex Max.

primum

primum tuendae, atque amplificandae religionis, deinde eius otii conseruandi, cuius auctor, & custos antea fuisti, sita spes omnis est. a te honesta studia, a te liberales disciplinae, a te ipsa virtus ornamenta sua repetit. tu, quod facis, & fecisti egregie, perpetuo facies, vt omnes gentes diuturna pace, iustitia, pietate foueas; vrbem Romam operibus magnificentissimis, & cum ipsa antiquitate comparandis, exornes; ciuitatem, tui studiosissimam, superiorum temporum calamitatibus afflictã, perpetua benignitate recrees; denique tollas aliquando ex imperitorum animis dubitationem illam, quae laudabilia multorum studia remoratur, vtrum res maximas fortuna possit sine virtute perficere, an virtus, quo contendat, sine fortuna peruenire. de quo quid sentires ipse, ostendit iampridem tuae vitae ratio; nunc, vt omnes idem sentiant, facile vnus praestare potes, restituta iis artibus dignitate, quae te talem, tantúmque fecerunt, vt, quales ipsae, quantaeque essent, ope tua, studioque omnes mortales intelligerent.

IN. LIBRVM FRANCISCI. VARGAS DE. IVRISDICTIONE. EPISCOPORVM ET SVMMI. PONTIFICIS AVCTORITATE 25

IN Tridentino Concilio, singulari, atque diuina PII Quarti Pont. Max. sapientia constituto, cum

aliae res, vel antea parum exploratae, uel astutis hominum consiliis immutatae, atque corruptae, in consultationem controuersiamq. uenerunt, tum uero grauis illa, & perdifficilis de iurisdictione Episcoporum, & summi Pontificis auctoritate exorta quaestio est. qua in deliberatione cum ita Patres illi, vitae innocentia, doctrinaque insignes, dissiderent, uix ut aliquando res conuenire posse uideretur: Pastor optimus, ut est animo semper ac mente in grege seruando, tuendaq. communi salute defixus, incubuit in eam curam, ut, adhibitis in consilium lectissimis Cardinalibus, hunc nodum expediret. & quoniam Francisci Vargas, Catholici Regis Oratoris, in maximis rebus antea saepe spectata uirtus erat: expedire in primis Reip. uisum est, talem uirum, cum tanta res ageretur, interesse. Qui cum esset accersitus a Pontifice, rogatusq. ut ea diceret, quae ad Apostolicae Sedis dignitatem, idest ad Christi gloriam, & salutem animorum nostrorum pertinere uehementer duceret sententiam dixit grauissimis ornatissimisq. uerbis, ea doctrina refertam, ut nihil aut e sacris litteris, aut ex antiquarum legum, Canonum ue fontibus deriuari possit, quod ille non & memoria, scientiaque comprehendisse, & summarum rerum, in quibus aetatem fere totam contriuit, experientia comprobasse uideretur. excepta est perattentis animis eius oratio; magnaq. est omnium Cardinalium, praecipue uero ipsius Pontificis, cuius ut potestas, ita iudicium, sapientiaq. eminet, assensio consecuta. Et, quoniam, quae tum quisq. sensit, eadem ut mandata litteris ad Tridentinos Patres mitterentur, Pontifex adiuuandae cupidus publicae caussae
iam

iam decreuerat: de Francisco Vargas hoc amplius placuit, ut eius Responsum (sic enim inscriptum est) impressum ederetur. Est hoc quoque PII Quarti diuinae liberalitatis, ac beneficentiae, ut, unde aliquid ad commune commodum emanare possit, id non latere in tenebris, aut paucissimis impertiri, quod angusti, ieiuniq. nimium animi est, sed peruulgari ad omnium gentium utilitatem uehementer curet. porro, si nihil est religione utilius, quae beatam, aeternamque uitam una largitur: quantam iis debemus gratiam, qui suam industriam eo totam conferunt, ut, nouis quorundam opinionibus, quas inscitia dicam, an improbitas peperit? confutatis, ueritatem ipsam suae doctrinae lumine ita patefaciant, atque illustrent, ut a nemine iam, nisi plane impio, uocari in controuersiam possit? quod in hac maximi ponderis quaestione, quae per aliquot menses plurimorum hominum ingenia, mentesque torsit, Francisci Vargas praestanti beneficio consecuti sumus. uir enim egregius laboranti publicae caussae multis nominibus opem tulit, doctrina primum, tot annorum studio collecta, deinde prudentia, quam a natura acceptam diuturnus rerum maximarum usus uehementer auxit: tum integritate uitae, sine qua inanis prudentia, perniciosa etiam doctrina omnis est, postremo auctoritate tanta, quantam capere uidetur ea persona posse, quae pro summo omnium, quos meminimus, aut legimus, Imperatore Carolo Quincto, eiusque dignissimo filio Philippo, Catholico Rege, grauissimis in muneribus, ac legationibus primariis, temporibus difficillimis, diutissime tractata sit. haec igitur ubi coniunguntur omnia,

quae

quae per se singula in paucis excellere videmus; praeclarum quiddam, atque excellens fieri necesse est. nec nos veremur, cum haec simul vniuersa tali viro tribuimus, ne nos aliquando res ipsa redarguat, eiusq. scripta, cum legentur, ita exspectationi non respondeant, vt ei falsam affinxisse laudem vel gratiae caussa, vel iudicii errore videamur. perfecta virtus laudem quasi fructum non quaerit; cognita, testimonio non indiget. id ipsum, lector optime tum ex hoc Responso, quod nunc, a multis iam expetitũ, exit; tum ex reliquis eiusdem libris, qui propediem, vt spero, consequentur, facile iudicabis. id modo vnum exopta, ne propensam ad bene merendum voluntatem casus aliquis impediat, aut valetudinis moretur infirmitas.

Romae. MDLXIII. Kal. Oct.

AD. CAROLVM. BORROMEAIVM CARDINALEM IN. D. CAECILII. CYPRIANI. OPERA 26

MAGNA in molestia versor, Carole Borromaeie, praestantissime Cardinalis, quod auunculo tuo Pio IV. Pontifice, cuius & benignitas, & sapientia, veterem dignitatem restituere bonis artibus facile poterat, vereri saepe cogor, ne publica incommoda, & aduersi communium temporum casus, cursum optimae voluntatis impediant: maximeque inter homines operis, atque pulcherrimi perfectionem desideremus. nec vero, vbi resideat tanti mali culpa, reperire difficillimum est. optimis rebus difficultatem afferunt vitia nostra, ita Deo per-

mittente

mittente, vt aliquando resipiscamus. nam, si homines intelligerent, quod tu optime intelligis, Borromaeie prudentissime, quanti sit, ac semper fuerit, ab vno Deo exspectare omnia, inania ducere, quae a nostris consiliis proficiscuntur: primum illud consequerentur, vt iucunde viuerent, soluti molestissimis curis, quibus in omnium rerum affluentia ne magni quidem Principes vacant; deinde, quae metuere solemus aduersa, ea vel nulla vmquam acciderent, vel nullo statim negotio depellerentur. nunc aliter euenit. dum enim a nostris ingeniis, opibusque secundus res petimus; dum & magnificas aedes, & ingentem agri modum, & auri, argentique vim, quae ne bona quidem sunt, sola esse bona credimus: eaque consecuti, quasi nobis dati sint obsides perpetuae felicitatis, ita nihil timemus incommodi; destituti saepe diuino praesidio, iure plectimur, e maxima laetitia in maximos luctus, miseriasque coniecti. vterer priuatis exemplis, nisi publica nimium etiam multa supperent. Vidimus, graui Christianae Reip. damno, ardentem diu ciuili bello Germaniam; cum exitiosa discordiarum semina, mentibus iniecta multitudinis imperitae, Principes ignari quid exsistere malorum posset, auctoritate, opibus, armis denique fouissent. inde sibi plebs infima, vt est cupida semper nouarum rerum licentiam arbitratu suo viuendi, simulatione ac specie religionis, arripuit. ex eo nequitia primum, & incestus, deinde vis, rapinae, caedes, quaeque propositia impunitate nascuntur mala, passim consecuta sunt. pendent enim a diuinis humana iura. illa si contemnamus, haec non facile tuebimur: illa si labefactentur, haec

statim

ſtatim corruent. ſublato igitur, qui per tot ſaecula viguerat, ſummi Dei cultu, perturbata ſacrorum rituum vetere diſciplina, locum ſuum retinere diutius nec honeſtas, nec pietas potuit: periit fides, & omnis inopiae ſubleuandae conſuetudo; illa vero, minimi pendentis humana omnia, vni Deo ſeruientis animi demiſſio, qua nulla magis hominem Chriſtianum virtus decet, quae, tamquam heſperus, aut lucifer inter ſidera, ſic ipſa inter virtutes reliquas praecipue fulget, exſtincta penitus eſt. tum & domeſtica bella, populis varie diſſidentibus, exorta; & externis hoſtibus, Chriſtiano ſemper nomini crudeliter infeſtis, ad vniuerſorum perniciem patefactus aditus eſt: quoſque antea tot ciuitatum, ac principum, integrae vires, atque coniunctae facile ſuſtinere irruentes, ac repellere potuiſſent, nunc vt eorum impetum imminutae, atque diſtractae, ferre poſſint, ſperandum vix eſt. Quid reliquae prouinciae? ſatis ne valent, & alieno malo doctae ſibi cauent? immo, quaſi ſit in dolore voluptas, in exitio ſalus, ita ſe libenter in eandem flammam pleraeque coniiciunt. vincere iam coepit humanam medicinam morbus: proxima quaeque corrumpuntur: nec iam vllae poſſunt aut artes hominum, aut vires tantam peſtem a finibus auertere. Gallia quidem, opibus antea florentiſſima, ſemper hoſtium religionis expultrix, ſemper inuadentibus Eccleſiam monſtris inimica, nunc, alienatis multorum animis, deformata domeſticis cladibus, adſpectu miſerabili, paene procliuis ad perniciem labitur. nec periculo vacant finitimae gentes: quae ſi forte, quod auertat diuina clementia, inſanire coeperint; verendum
eſt,

est, ne malum erumpat, quod ferri non possit. nec vero nos, nisi praesidio nitamur innocentiae, quo vno seruari possumus, & vincere, vel excelsa asperrimarum alpium iuga, vel amnes rapidi, aut munitae arces, lectaeue militum copiae defendent. communibus remediis communes depelluntur morbi: nunc, in extremum adducta discrimen salute publica, exquisitam quandam, & plane singularem curationem rei magnitudo postulat. corrupta iampridem vitae ratio Deum extendit; eadem placabit emendata. huc igitur studia conferenda; huc intendendae sunt curae. quod quamquam ad omnes pertinet, cum in communi periculo commune officium requiratur: praecipuae tamen eorum partes videntur esse, qui, summo in gradu dignitatis, atque honoris, tamquam in specula, constituti, oculis patent omnium mortalium, vt nullum prorsus eorum neque dictum, neque factum obscurum esse possit. Quaeramus, quarum rerum amore flagrauerint, aut quibus artibus aditum sibi in caelum aperuerint primi illi nostrae religionis antistites, quos ecclesiis moderandis praefecerat Deus: reperiemus eos, tamquam in hac vita peregrinarentur, ita semper, obuia quaeque contemnentes, ad caelestem patriam, optimique parentis Dei, qui nos ad se vocare numquam desinit, adspectum, amplexumque properasse. quam multos e sacrarum litterarum monumentis, & ex memoria vetustatis licet eruere, quorum omnes vitae partes ea, quae nos in malis ponenda censemus, paupertas, exsulium, carcer, mors denique illustrauerit; cum saepe in maximis incommodis, atque adeo inter exquisitissima tormenta, corporis dolorem animi

mi

mi laetitia superante, quam hoc suaue est, dicerent, & immortali Deo pro tam insigni munere gratias agerent. Non longe abeamus. est ne quisquam, aut esse potest, beato Caecilio Cypriano, cuius nunc emendatissima scripta emittimus, aut vitae sanctitate, aut mortis constantia maior, & clarior? quam ille se gessit in omni uita abstinenter, & pie? in Episcopi autem officio, ac munere quam non attigit, immo quam non absoluit magno dignam praeside virtutem? exstant de eo prodita litteris aeternaeque consignata memoriae praeclara sanctorum hominum testimonia: sed in re nota, atque ante oculos posita, testibus non egemus. vitae illius prope animatam imaginem in libris, quos reliquit, verissimis expressam lineamentis intuemur. quantus est in tuenda Ecclesiae Catholicae dignitate? quam seuerus in retinenda vetere disciplina? quam acer in condemnandis nouarum opinionum auctoribus, in contumacia insectanda, libidine comprimenda? quae sententiarum grauitas, verborum vis, doctrinae praestantia? nemo ita languet, aut ita friget in cupidate summi boni, qui non excitetur, & quasi facibus admotis incendatur, cum eius epistolas legit. Iam reliqua eius doctrina quos fructus affert, quam vberes, quam salutares? docemur exoriri calamitates omisso veri Dei cultu; haereses gigni Pontificis auctoritate contempta; qui virginitatem, & pudicitiam colat, ei proposita esse maxima in caelo praemia; qui Ecclesiae praesit, aperto animo ac simplici esse oportere, prudentia tamen ita tectum, vt insidiis minime pateat communis inimici. plane omnes veterum philosophorum libri, praecepis

ptis referti comparandae virtutis, si cum Cypriani sermo nibus conferantur, inanes, & paene pueriles videbuntur. Sumantur in manus, quae de eleemosyna, ac benignitate litteris mandauit: statim omnes, si quae resident in mentibus nostris, auaritiae sordes exhauriri, & infundi eximium erga pauperes amorem sentiemus. Grauis est, & late patet inuidiae morbus: at hic rationibus egregie curatur, ex intima Theologia depromptis. Vexamur calamitatibus, & aerumnis, quibus proposita ex hominum vita: praeclaram audiamus Cypriani vocem ad patientiam cohortantis, exemplo multorum allato, qui nihil acerbum, aut malum praeter culpam vmquam duxerunt, & cum illo immenso sempiternae vitae lucro libenter omnes huius exiguae vitae fructus commutauerunt. Exstat etiam ad Martyres, primum, vt cum dolore pugnent, acerbissimisque cruciatibus forti animo resistant, prudens & pia cohortatio; deinde, quod morte vitam quaesierint, & ex hostibus Dei victoriam reportauerint, amoris & gaudii plena gratulatio. Neque vero aliter sensit, aut sui dissimilem se praebuit in extremo vitae die: sed, cum ita semper vixisset, vt obscure, inglorieq. decedere non posset, ita decessit, vt hoc vno vel obscurissimam vitam illustrare posset. Multa praetereo; nec sane persequi conor omnia; ne suscepisse hoc videar, vt Cyprianum debitis ornem laudibus: quod vt ego sentio, vel pro eius dignitate nemo, vel solus ipse praestare posset. Verum haec me commemoratio cum ipsa per se delectauit, tum quod in ea beneficii tui magnitudinem, & praestantem ad bene merendum naturae propensionem agnoscebam, qui totus in eam curam

ram incubueris, ut omnia Cypriani scripta, mendis antea deformata, nunc in veterem illam integritatem, ac speciem, accersito etiam Verona mirae vetustatis exemplari, accurata doctorum virorum industria restituerentur. quo sane nomine, incredibile dictu est, quantum se tibi omnes boni debere fateantur. quamquam neque nunc primum, neque hoc vno tuos ad laudem impetus argumento cognoscimus. Omitto illa superiora, qualem te praestiteris in patria, qualem in Ticinensi gymnasio; cum nihil praeter verum decus, veramq. gloriam cogitans, Francisco Alciato, singularis doctrinae viro, iuris prudentiam publice profitenti, operam dares. sint haec in tuis laudibus minima: non quia, si spectentur sola, maxima videri non debeant: sed minora maioribus obscurantur: & angustior ille fuit priuatae vitae campus, quam vt in eo tua virtus commode posset excurrere. itaque, Romam traductus ad publica negotia, parem facultati materiam nactus, dum te fingis quotidie ad exemplum sapientissimi Pontificis, auunculi tui, quotidie te ipsum vincis bene agendo adiuuante naturam imitatione, quemadmodum sine praestanti natura parum proficeret imitiatio. ab hac disciplina fluxerunt illa, quae quam paucis contingant omnia, ignorat nemo; in consilio grauitas, in laboribus patientia, nihil in potestate insolens, nihil in opum abundantia dissolutum, seuerissimis omnia continentiae legibus adstricta; vt ab eius personae, quam sustines, dignitate numquam oculos deflectere, sed illud perfectum, absolutumque decorum, cuius & studium, & splendor magna ex parte iam obsoleuit, assidue spectare videaris. Iure igitur quotidie tibi summae

mae res a summo Pontifice committuntur: iure se in tuam clientelam, quasi portum quendam in tantis horum temporum tempestatibus tutissimum, ac salutarem sperantes, conferunt omnes boni. tuum est, agentem patrocinio communem caussam suscipere; & opinari, quod auunculus tuus, immortalitate dignus, iampridem sibi persuasit, egregiaeq. praestitit, duas maxime res a principe viro postulari, vnam, ne quid reprehensione dignum committat; in quo tu excellis omnium consensu; alteram, ne quid laude dignum praetermittat; quod aliquanto est optabilius, atque praestantius. nam, vacare culpa, est illud quidem, his praesertim moribus, egregium; eiusmodi tamen, vt in priuati hominis condicione subsistat, ad principis ornamenta non perueniat. vera virtus actione gaudet; vim suam longe lateq. diffundi, & propagari sua bono cupit; eoq. ipso alitur, & augetur. ceterae enim res, cum communicantur minuuntur: ex virtute quantum ad alios, manat, tantundem ad ipsam accedit. Quae tibi profecto saepe in mentem uenerunt; neque haec melius cuiusquam oratio, quam tu vita exprimis. me tamen cum incredibilis quaedam erga te obseruantia, ut Cypriani libros tibi inscriptos emitterem, adduxisset, eadem impulit obseruantia, & perpetuus in ipsam uirtutem amor, ut haec scriberem. tibi enim, quamquam neque cohortationi tua bonitas, neque admonitioni prudentia locum relinquit, ueruntamen, ut studio meo satisfacerem, liberales disciplinas commendare cupiebam: reliquis autem, qui haec legent, quid ab excellentibus animi tui bonis sperari posset, significandum arbitrabar.

IN. EDITIONE CONCILII. TRIDENTINI

QVI de Catholica fide recte sentiunt, fatentur omnes vtilissimum fuisse humano generi, atque adeo salutare Concilium Tridentinum, quod eximia summi Dei erga nos clementia, Pii IV. Pont. Max. sapiētia singulari, mirifica Legatorum Cardinalium, qui praefuere, vigilantia, maximo etiam Imperatoris, Regum Rerumpublicarum, Principum, & Patrum, qui interfuere, consensu, ita confectum obsolutumque videmus, vt exitiosam illam animorum pestem, quae quotidie serpebat latius, nunc quidem aliqua iam ex parte compressam esse, breui autem, ope diuina, cunctis populis & nationibus ad communem salutem consentientibus, prorsus tolli posse omnes confidant. quo merito gratiae sunt habendae primum immortali Deo maximae, vnde bona manant omnia, deinde Pio IV. qui hoc spectaui vnum, & in hoc potissimum ab illo primum die, quo summam inter omnes homines potestatem, delatam diuinitus, accepit, fixit curas, & cogitationes omnes, vt communibus malis generali Concilio mederetur; quo saepe remedio Christiana Resp. erumpentibus vitiis occurrit, & impendentes ex dissensione, atq. discordia calamitates euitauit. Hoc beneficium disseminari quamprimum, ac distriqui per orbem terrarum, ad propagandam veritatem, & diuulgandum Ecclesiae Catholicae sententiam, necesse est. itaque nunc eduntur puri Canones, & ipsa Decreta, cum appendice nulla; tātum ut ea cognascantur, quae primum

primum Sacrosancta Synodus, in Sipiritu sancto legiti me congregata, deinde Pontifex ipse confirmando serua ri pariter ab omnibus in perpetuum iussit. nam reliqua Concilii acta, diligentissime per scribas publicos in ipso Concilio excepta, & litteris mandata, mox ita emittentur, vt, quaecumq. res in controuersiam uenerit, quaecun que vel sententia dicta, vel oratio habita sit omnia denique agitata, quaesita, deliberata, suo quidque loco, distincte, & abundanter ab exponantur. Interim accipe summam rei, lector optime, quae ad salutem vehementer pertinet: vniuersam vero Tridentini Concilii, trium Pontificum distinctam temporibus, historiam, eodem, cuius ad gloriam haec omnia diriguntur, iuuante Deo, propediem exspecta. nullam enim tanti negotii partem ignorare, nõ modo iucundum est, verum ad multa etiam vtile, & accommodatum: quod aliorum Cõciliorum lectio declarat.

Romae, M D LXIV.

CLEMENTI. MONILIANO CARDINALI

CVM tibi, Clemens Moniliane, Cardinalis amplissime, multis nominibus debeam, nullum tamen habeo tuae benignitatis argumentum illustrius, quam quod ingenii, doctrinaeq. tua tesauros, cum quibus nihil comparo, saepe mecum vel scriptis, vel sermone communicas. quis enim est ita deditus rerum humanarum studiis, itaq. falsae voluptatis delenitus illecebris, quem tua vox ad caelestium bonorum contemplationem, admirationemq. non facile conuertat?

quem tua pietas, non adumbrata leuiter, sed expressa moribus, dictis, scriptisq. tuis, ad uerae uirtutis amorem non traducat. Quae cum ipse mecum cogito, quo nihil ad meam utilitatem facio libentius; ita mihi gratulor, ut ad multos, atque etiam, si fieri possit, ad omnes eundem fructum cupiam peruenire. caput enim illud religionis nostrae primum est, prodesse quam plurimis. ad hanc nos uoluntatem, & consuetudinem informauit, hac nos erudiit disciplina magister omnium sapientissimus, aeternae salutis auctor & largitor, Christus. itaque, cum volumen illud tuum Theologicarum Disputationum saluberrimis, sanctissimisq. refertum documentis, anno superiore multis efflagitantibus impressum, tuaq. mox industria ita locupletatum, vt aliud prope videri posset, accurate legissem; admiratus rerum praestantiam, copiam, varietatem, ordinem; praesertim vero duos illos, nuper additos tractatus admodum egregios, vnum de Caelibatu, alterum de peccatis, quibus ne optare quidem melius quidquam licet; contendere a te coepi, vt eundem librum iterum ederes, & Catholicorum pias mentes aleres cibo iucundissimo; pestiferis autem haereticorum opinionibus, latius quotidie serpentibus, pro ea facultate, quam tibi Deus optimus maximam tribuit, obsisteres. In quam sententiam cum tu iam antea tua sponte propenderes; (nihil enim tibi vel est, vel fuit vmquam Sedis Apostolicae dignitate carius, nihil animarum communi salute antiquius; eo spectant studia tua; eo dirigis omnes curas:) factum est, non tam meis, quam coniunctis multorum precibus, vt exirent denuo lucubrationes tuae, & frueretur non modo aetas nostra, sed

etiam posteritas ipsa, minimo suo labore, maximis laboribus tuis. Cum enim tibi propositum fuerit, ea, quae ad vitam pie sancteq. traducendam Christiano homini necessaria plane sunt, quae innumerabilibus prope libris dispersa, nec interdum satis dilucide traduntur, in vnum ita colligere, vt confusis ordinem, obscuris lumen, dubiis certam notitiam redderes; id ita consecutus es, vt hoc tuo libro, quod ad res attinet, nihil vberius, quod ad verba, nihil breuius difficillimum est, nihil planius, apertius, communis esse possit. Quo quidem nomine & tibi, & Christianae Reip. vniuersae tantum gratulor, quantum res ipsa postulat: postulat autem quantum cogitatione vix quisquam comprehendere, verbis quidem assequi nemo potest. Romae, M D LXV. mense Sept.

AD. ILLVS. ATQVE. EXCELL.
IACOBVM. BONCOMPAGNVM
IN. ORATIONIS. CICERONIS
PRO. ARCHIA. POETA
COMMENTARIVM

Cvm mihi tuae primum virtutis, ac dgnitatis, deinde eius, qua me es complexus, beneuolentiae in mentem venit: (venit autem saepissime) tibi quidem animo ac mente pro meo erga te singulari studio vehementer gratulor: ego autem, vt eius felicitatis, quae in hominem cadere possit, haud minimam partem assecutus, laetitia fruor tanta, quantam animus meus capere maximamq; potest. rursus cum recordor, omnibus ad te quotidie honoris caussa confluentibus, quorum ego in te colendo atque obseruando nemini concedo, me vnum tribus fere mensibus ad te non venisse: quamquam intermissi caussas officii, vt opinor, habeo satis iustas, vel calores perpetuos, quibus maiores non meminimus, vel aetatem, imbecillitatemq. meam; quarum altera quietem postulat; altera non modo postulat, verum etiam flagitat; peccasse tamen mihi videor; & quasi excusationem accusatio vincat, ita sensibus angor intimis, & in grauissimo dolore versor. Atq. haec quidem aliquanto etiam acerbior cogitatio esset, nisi perspecta mihi & cognita naturae tuae facilitas, & singularis humanitas certam plane spem afferret, nihil mihi obesse apud te, nihil detrahere prorsus aut

de amore tuo, aut de iudicio abſentiam meam. quod quidem abs te, artium optimarum a pueritia ſtudioſiſſimo, eo facilius debeo impetrare, quia non ego, vt alii feriatus aeſtu maximo ſum, non me languori, non inertiae, aut deſidiae tradidi, nec rurſus quibuſdam voluptatibus, quae cum ab aetate mea, tum etiam a voluntate abhorrent, operam dedi, ſed ad explanandas Ciceronis orationes ex inſtituto meo totus incubui. quid autem his tribus menſibus, quibus vacationem ſibi quandam a negotiis plerique ſumunt, ego in hoc negotii genere, omnium, vt arbitor, nobiliſſimo, praeſtiterim, cum cuperem te intelligere, vt quaſi rationem otii mei redderem, feci vt ad te mitterem non quas a quo die ad te veni orationes explicaui; ne moleſta fortaſſe in magnis occupationibus, aut parum iucunda tibi copia eſſet; (decem enim illae omnino ſunt) ſed vnam tantum, eamq. ſatis breuem, pro Archia poeta, ſane luculentam, & ornatam: in qua ſtudia illa, quae ab humanitate nomen acceperunt, quibus vterque noſtrum mirifice delectatur, in caelum laudibus extolluntur. Equidem ſpero fore, vt, quemadmodum ego, cũ interpretabar, voluptate me perfundi maxima ſentiebam ſic tu, cum & ipſam orationem, & meam ſimul interpretationem leges, (ſimul enim vtramq. mitto) non minorem animo uoluptatem capias. quod ſi ita erit, vberrimum tuliſſe me fructum induſtriae meae putabo: et quod operis ſupereſt, ad id eo fiam alacrior, quo tibi magis, multas virtutes cum litterarum gloria coniungenti, quã ceteris, haec ſtudia colentibus, placere & probari mea ſcripta uelim. Opto vt valeas, meq. vt facis, perpetuo diligas. Ex aedibus, prid. Kal. Oct. M D LXXII.

AD . EVNDEM . ILL . ATQ. EXC.

IACOBVM . BONCOMPAGNVM

IN. HYPPOLITI. CAPILVPI

V E R S V S

Saepe mihi, clarissime, ac praestantissime Iacobe, *venit in mentem gratulari, quod Romae sim: non quod vrbis ornamenta, & illa, quibus multorum oculi pascuntur, antiquitatis miranda uestigia me capiant, quae tamen numquam contempsit: sed quod in ea ciuitate vitam agere, quae otio, libertate, copia rerum omnium, omni denique virtute, virtutumq. principe iustitia floreat, & in qua haec ipsa vel eadem perpetuo, vel etiam praestantiora,* Gregorio xiii. *Pont. Max. fore videantur, ita iucundum est, vt ad summam felicitatem prope nihil deesse videatur. Haec ego mecum saepe libenter cogito, multo etiam libentius, cum illud addo, frui me beneuolentia tua, esse in clientela tam illustri praestantis ingenio, honore, auctoritate iuuenis, ea nobilitate ornati, quae uera demum nobilitas est, cum ab vna virtute, summisq. erga remp. studiis, ac meritis originem ducat. Nec vero, quae meae sunt partes, ne me tanto bono prorsus indignum praebeam, eas vt quisquam iure desideret, committo. quamquam enim, dispari fortuna, paria esse officia non possunt; gratiae tamen referendae facultates multae sunt. quarum illo fortasse non postrema: equidem ea vehementer delector: tueri*

tueri memoria beneficium; commemorare, ubi locus est: cui debemus, eius caussa velle omnia, praestare quae possumus: denique non amore, non studio, non obseruantia deesse. Quid illud? non ad officium pertinet, atque adeo insigne quoddam officii genus est, eo de homine, a quo beneficium accepimus, quid alii sentiant, aut loquantur, in primis animaduertere, & eos, qui a certo sensu, veroq. iudicant, beneuolentia complecti; qui obtrectant, & quibus recte iudicandi facultatem adimit inuidia, ab iis animum abducere, refellere falsa, vera praedicare. Sed haec opinionum & voluntatum dissimilitudo, quam pauci effugiunt, in tuo statu ne accidat omnium florentissimo, tu quidem cum aliis virtutibus, tum vero probitate, modestia, lenitate consequeris. vna omnium vox, vnus de tua laude sensus est. quo tamen quisque sapientior, aut eruditior, eo te magis & diligit, & laudat. qui cum sint multi, ex eo tamen numero vidi in primis excellere magna sapientia, summa religione, moribus integerrimis Episcopum, poetica vero laude antiquis illis uatibus quam simillimum, Hippolytum Capilupum: cuius ego consuetudine, doctissimisq. sermonibus, si mihi, quantum per eius humanitatem licet, tantum per mea studia liceret, fruerer horis omnibus incredibili voluptate. interdum tamen vna sumus: & quia certamus amore erga te; ideo fit, vt eo magis inter nos amemus. atq. ille, totus ad tuam amplitudinem, & gloriam incumbens, assidua tuorum studiorum, tuarumq. laudum praedicatione non contentus, cum tuae uitae rationem luculentis quoq. uersibus explicasset, eosq. mihi ostendisset; in quo hu-
manitatem

manitatem, ac beneuolentiam eius agnosco, iudicium, quo praestat, fortasse possum requirere: admiratus doctrinae varietatem, singulari sermonis elegantia coniunctam, artemq. miram cum praestanti natura ita contendentem, vt neutra alteram vincat, vtraque pariter excellat, putaui me commode facturum, si dum animi caussa propinqua loca ita peruagaris, vt a tuo comitatu Musas, elegantioresque litteras non disiungas, eos ipsos versus, nondum editos, & adhuc quasi parentis in sinu commorantes, euolare ad te sinerem mittente me. postulat enim hoc anni tempus, vt otium iucunda aliqua re fallatur. quod si ad iucunditatem fructus additur: quid magis expetendum? at in hoc opusculo vtrumque cognosces, optimeque perspicies: meum autem hoc officium, vt spero, vehementer probabis. Ego interim commentarios meos in Ciceronis Orationes, biennio ante inchoatos, hieme proxima superiore ad exitum adductos perpolire conor, et ita corrigere, vt addam multa, nonnulla detraham, pauca quaedam mutem. res est magni sane laboris, mihi praesertim, numquam intermissa tot mensium opera iam defatigato, ac paene confecto: sed addit vires Maximi Pontificis egregia benignitas, meq. etiam in praeclaro munere per gentem antiquitatis illustrandae, & eam, quam suscepi, Spartam pro viribus ornantem, posteri temporis haud exigua spe sustentat. Vale.

FINIS.

INDEX EORVM AD QVOS MISSAE SVNT EPISTOLAE

Decio

Io.

INDEX. EORVM AD. QVOS. MISSAE. SVNT PRAEFATIONES

FINIS.

